

PRVA SLOVENSKA ARTILERIJSKA BRIGADA

23/I

BORIVOJ LAH - BORIS

PRVA
SLOVENSKA
ARTILERIJSKA
BRIGADA

**KNJIŽNICA
NOV IN FOS**

KNJIŽNICA NOV IN POS 23/1

BORIVOJ LAH-BORIS

PRVA SLOVENSKA ARTILERIJSKA BRIGADA

Ljubljana 1975

UVODNA BESEDA

Prvega poskusa napisati zgodovinsko kronologijo I. slovenske artilerijske brigade smo se lotili takoj po končani vojni že leta 1945. Takrat so člani štaba brigade v kratkem sestavku opisali boje in dogodke, v katerih je brigada sodelovala. Spis je dobil le obliko seznama dogodkov s kratko vsebino in datumi. Očitno takrat razmere za pisanje obširnejše kronologije še niso dozorele. Bili smo še vse preveč blizu preteklosti, niti nismo imeli na voljo podatkov in gradiva, ki je za tako delo potrebno, pa tudi sposobni nismo bili gledati preteklosti celovito in jo analizirati iz vseh zornih kotov. Predvsem pa še ni bilo na voljo podatkov o resnici na sovražnikovi strani.

O razvoju topništva, bojih, življenju in delu v brigadi, o problemih, ki so jih borci morali reševati, je bilo pozneje napisanih več člankov in spominskih zapisov, ki so pomenili bogato zgodovinsko gradivo. Take spise lahko zasledimo v reviji Borec, v vojaških strokovnih revijah Vojno delo, Vojni glasnik, Naša obramba, pa tudi v nekaterih dnevnikih in časopisih kot so Delo, TV-15 in Dolenjski list. V njih so pisali posamezni avtorji zlasti ob proslavah za 20. in 25. obletnico ustanovitve brigade.

V reviji Borec so o tej temi pisali med drugimi Karel Oražem in Jože Kožar o rojstvu prvega partizanskega topa in Dušan Švara-Dule, ki pripoveduje o tem, kako so borci Prešernove brigade uporabili topove v napadu na Turjak.

V Vojnem delu št. 3 iz leta 1961 je pomemben članek Mihe Mišiča, v katerem analizira »izkušnje iz uporabe topništva VII. korpusa NOV in POJ«.

V dnevniku Delo z dne 5. oktobra 1961 je napisal Aco Zupanc prispevek Topništvo v slovenskih partizanskih enotah.

Tudi sam sem napisal več člankov v strokovnem vojaškem časopisu Vojni glasnik o napadu na Stampetov most in o spopadu z domobranci v dolini Krke novembra 1944 in članke y reviji Naša obramba S topovi na Zdensko vas, Sest napadov na Ribnico in o bojih artilerijskega diviziona v Beli krajini.

Novo pobudo za pisanje zgodovine I. slovenske artilerijske brigade je dal brigadni odbor na sestanku ob priliki sprejema domicila brigade v novomeški občini leta 1966.

Takrat je odbor menil, naj bi poleg že velikega števila kronoloških zapiskov mnogih naših partizanskih brigad podali zgodovinski oris tudi s področja vojskovanja s težko tehniko, katere predstavnik je bila I. slovenska artilerijska brigada. Odbor je menil, da bi bodočim rodovom morali zapustiti izkušnje v poljudni obliki in jim prikazati, na kak način smo reševali vrsto problemov in s kakimi težavami smo se morali boriti in jih obvladovati.

V NOV smo se bojevali s pomočjo partizanske taktike, ker je edino ta zagotavljala končno zmago. Toda uporaba težkega orožja, topov in havbic v tej taktiki je dokaz, da se nismo vedno okoriščali samo s partizansko oziroma gverilsko taktiko, temveč smo v določenih ugodnih okoliščinah tolkli sovražnika tudi z drugimi taktičnimi oblikami, takimi, ki jih uporabljajo redne armade v frontalnih spopadih. Topništvo, in tudi tanki, vse to je bilo izraz take oblike bojevanja. Zato smo jih uporabljali le občasno in takrat, kadar smo napadli utrjene sovražnikove postojanke. V drugih bojih pa so se borci brigade borili z lahkim pehotnim orožjem.

Cilj kronologije pa naj bi bil tudi, da se ohranijo spomini o tem, s kakšnimi težavami so se borci NOV borili, da bi zagotovili uporabo težke bojne tehnike v taki obliki vojne, kot je bila naša, ko smo sodobno vojno tehniko tako rekoč ustvarjali iz nič in imeli nezadostno število šolanih kadrov, nobenih proizvodnih potencialov ter se hkrati borili s težkimi prostorskimi in časovnimi dejavniki.

Takoj po sestanku brigadnega odbora je tovarišica Stana Kos-Spela poslala vsem borcem vprašalne pole s prošnjo, da posredujejo odboru podatke o borcih, ki se jih spominjajo, in o bojih, v katerih so sodelovali.

Pozivu se je odzvalo 342 borcev, pa sem njihove spomine s pridom uporabil.

Največ gradiva sem črpal za pisanje zgodovine iz arhivske dokumentacije, ki jo je Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani ustrezljivo dal na voljo in sta ga Jože Zobec in Franc Kastelic v izvlečkih prepisala, kakor tudi iz zbornika dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov, ki ga izdaja vojaški zgodovinski inštitut JLA.

Na voljo sem imel tudi dnevnik o delu in bojih inženirske čete brigade, v katerega je Mirko Eržen ves čas vojne vestno vpisoval dogodke, in mi ga sedaj dovolil uporabiti.

Fotografije, ki popestrijo kronologijo, sem zbral v Muzeju ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani, skice, ki pojasnjujejo zamisli, razmere na bojiščih in izvedbo operacij, pa je narisal Vladimir Štimac.

Vsem, ki so mi s svojimi prispevki kakorkoli pomagali, se iskreno zahvaljujem. Zlasti se zahvaljujem sodelavcem vojaškega zgodovinskega inštituta polkovniku Zdravku Klanjščku in podpolkovniku Jožetu Novaku, ki sta mi kot strokovna recenzenta komisije za zgodovino sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije, dajala koristna navodila in nasvete in mi s svojimi bogatimi izkušnjami pomagala, da sem to delo uspešno opravil. Polkovnik Klanjšček mi je pomagal od samega začetka pisanja kronologije in mi bil vedno na voljo pri razreševanju problemov.

Zahvaljujem se tudi vsem drugim tovarišem iz brigade, zlasti Francu Cvetanu, Janeku Kobetu, Mihi Mišiču, Ivanu Hojsu in Aleksandru Zupancu, ki so rokopis prebrali in me usmerjali v delu. Predvsem se zahvaljujem tovarišici Stani Kos-Speli, ki je kot članica brigadnega odbora bila pobudnica in uresničevalka zbiranja vseh podatkov.

Založbi Partizanska knjiga in njenemu direktorju Milku Štolfi sem prav tako dolžan zahvalo za vso moralno in gmotno podporo, katere sem bil deležen že takoj v začetku pisanja kronologije.

I.

PRVI PARTIZANSKI TOPOVI

O turjaškem in primoškem topu

Pomladi 1942 je partizansko gibanje na Dolenjskem in Notranjskem silno naraslo in postalo množično. Del slovenskega ozemlja med Kolpo—Ribnico—Ložem in Snežnikom je bil osvobojen. Kočevju so se partizani čedalje bolj približevali in ga stiskali v obroč.

Partizanski odredi so naglo rasli in se širili. Prišli so pred samo Ljubljano, tako da so se boji bili le kakih 5 minut hoda od ljubljanskega dolenjskega kolodvora. Na Igu so razorožili karabinjerje.

Partizanske čete Dolenjskega odreda so skoraj vsak dan napadale in minirale progo, po kateri so Italijani oskrbovali svoje garnizone v Kočevju in Ribnici. Uničevanje proge je slabilo italijanske posadke v oddaljenih garnizonih, partizani pa so se iz dneva v dan čutili močnejše. Ponujale so se vedno večje priložnosti za širjenje osvobojenega ozemlja.

Italijani so poskušali preprečiti takšno partizansko dejavnost. Zgradili so sistem bunkerjev, ki so partizanom zapirali dostope k progi. Tako so za partizansko delovanje nastale težje razmere.

Da bi lahko uničevali progo, so morali rušiti bunkerje in uničevati posadke v njih. Uničevanje bunkerjev je bilo silno težavno in tvegano. Pod strojniškim ognjem so se morali bombaši približati bunkerjem in z ročnimi bombami ter minami uničevati posadke v njih. V takem načinu bojevanja jih je mnogo padlo. Eni so pustili izrešetana telesa na žičnih ovirah,

druge pa so raznesle mine, ki so bile skrbno pripravljene, nastavljene in skrite.

Po nekem težkem napadu, ki je trajal vso noč in so se partizani brezuspešno poskušali približati bunkerjem, je partizan Jože Kožar (Petruška Srečko) sklenil napraviti top, s katerim bi lažje in brez žrtev uničevali sovražnikove bunkerje. Tako se je rodila misel o izdelavi topa, ki je prišel v zgodovino NOB kot turjaški top.¹

Jože Kožar, doma s Turjaka, je bil rezervni narednik v bivši jugoslovanski vojski. Ko je stara vojska v aprilski vojni razpadla, je v bližini svojega doma zakopal nekaj vreč brezdimnega smodnika, svetleče topniške granate, večje število ročnih bomb, pa tudi vrečo masti.

O turjaškem topu in njegovem nastanku je napisanih več člankov v Borcu in časopisu Kočevske novice. Avtor članka v Borcu (letnik 1953) je Jože Kožar sam, v Kočevskih novicah pa je pisal Karel Oražem po pripovedovanju Vincenca Drobniča-Ceneta.*

Tiste noči leta 1942, ko se je plazil pod rafali strojnic, se je spomnil smodnika in obrazov Italijanov, ko so ga jedli. Sklenil je, da jim bo postregel z njim, toda sedaj na drugačen način. Idejo je zaupal tovarišu Vincencu Drobniču-Cenetu, s katerim sta že drugi dan poiskala cev minometa, zaupala komandirju čete zamisel in ga prosila za dovoljenje, da odideta na Turjak in tam iz cevi minometa, skritega smodnika in iz letalskih bomb, ki so padale po partizanskih položajih in pogosto niso eksplodirale, napravita orožje, podobno topu.

Komandir čete je to dovolil, vendar je pripomnil: »Delajta konspirativno, da bo naša četa prva, ki bo začela razbijati bunkerje s topovi!«

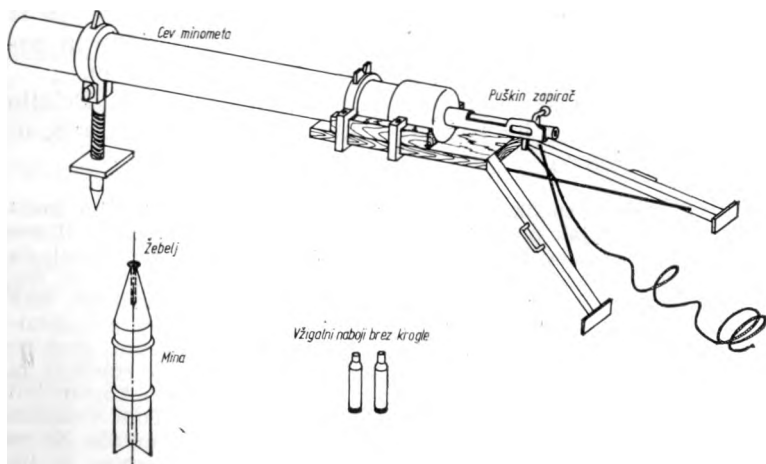
* V svojih spisih Jože Kožar pripoveduje: »V začetku maja 1941 so na Turjak prišli Italijani. Skrivališče streliva so našli, me zgrabili in zasilševali. Ničesar nisem priznal in se izgovarjal, da so strelivo najbrže zakopali vojaki stare vojske. Spustili so me. Strelivo so poslali v Ljubljano. Masti pa se niso dotaknili, bali so se, da je zastrupljena, pač pa so si privoščili vreče s smodnikom; menili so namreč, da je to posebna vrsta testenin. Vsebinsko vreč so kuharji sesuli v kotle in dolgo kuhali. Ker se smodnik ni hotel zmečkati, so pač takega delili po porcijah. Sam komandant je prišel poskusit. Izpljunil je, ker ni bilo okusno. Tudi vojakom jed ni bila všeč, pa so kuhane »testenine« vrgli na gnojišče. Ko so drugi dan odšli, sem našel še dve vreči neužitnih »tesenin«, ki jih italijanski kuhar ni hotel vzeti s seboj in jih spravil na varno.«

S cevjo minometa sta jo mahnila na Turjak. Vselila sta se v delavnico kovača Šušteršiča, kjer sta dobila na voljo naj-nujnejše orodje, aparat za avtogeno varjenje in stružnico. Kovač Šušteršič in kolar Gale sta jima vsak po svoje pomagala.

Cev so vdelali v hrastovo podlogo in jo pritrdili na dvo-kraki železni podstavek. Na srednji del cevi so z obročem pri-trdili napravo za dviganje in spuščanje cevi (elevacijo).

Granate so izdelali iz nabranih italijanskih letalskih bomb.² Bombe so najprej razstavili, potem pa so iz svinca in železa vlili lijakaste konice in jih pritrdili na sprednji del letalske bombe. Lijakasta konica je bila na sredini votla in skozi to votlino so porinili velik žebelj, tako da je konica: žeb-lja bila obrnjena navznoter proti vrhu bombe, glavica pa na-vzven. Naloga žeblja je bila, da po izstrelitvi, ko pade granata na zemljo, ali pa z vrhom zadene kakšen predmet, konica udari kapsulo na granati, izzove vžig kapsule, ta pa naprej detona-torja in eksplozivno polnjenje bombe, s tem pa tudi eksplozijo cele tako pripravljene granate na cilju. Na zadnji del granate so pritrdili pločevinasta krilca, ki so imela nalogo, da usmer-jajo in umirjajo let granate po zraku.

Top je bil izdelan v treh dneh. Posebno težko rešljiva na-loga je bil vžig smodnika v cevi. Najprej so ga mislili izvesti z zažigalno vrvcico, tako kot pri starih Napoleonovih topovih.

Turjaški top

Pozneje pa so na zadnji del cevi vgradili prožilne dele puške in z njihovo pomočjo vžigali puškin naboj brez krogle. Smodnik puškega naboja je v vlogi začetnega naboja vžgal ostali smodnik v cevi.*

Glas o tovarni topov na Turjaku se je hitro razširil prek meja vasi. O tem so zvedeli tudi Italijani v Laščah. Govorilo se je o celih baterijah, ki jih izdelujejo partizani v serijah.

Komandant III. grupe odredov Mirko Bračič je odredil, da se prvi partizanski top premesti v štab grupe. V skritih gozdovih Mačkovca pri Ljubljani pa so ustanovili tehnični oddelek. Pionirji prvega topa so v teh delavnicah izdelovali ročne bombe, nove granate, pa tudi popravljali orožje.³

Na novo osnovana tehnična delavnica je bila pod neposrednim nadzorstvom štaba grupe. Naredili so načrt za izdelavo petih topov in ga poslali v Ljubljano ter naročili, da bi cevi za topove in glavne dele izdelali tam. Naročili so tudi stružnico in drugo orodje. Mnogo naročenega blaga je prišlo in vse skupaj so skrili v Mokrcu, kjer so hoteli zgraditi majhno partizansko tovarno orožja. Do uresničitve takega načrta pa ni prišlo, prekrizala ga je italijanska ofenziva.

Dan pred začetkom ofenzive 15. julija 1942, je polk Italijanov zasedel Iško vas in se tam utaboril.

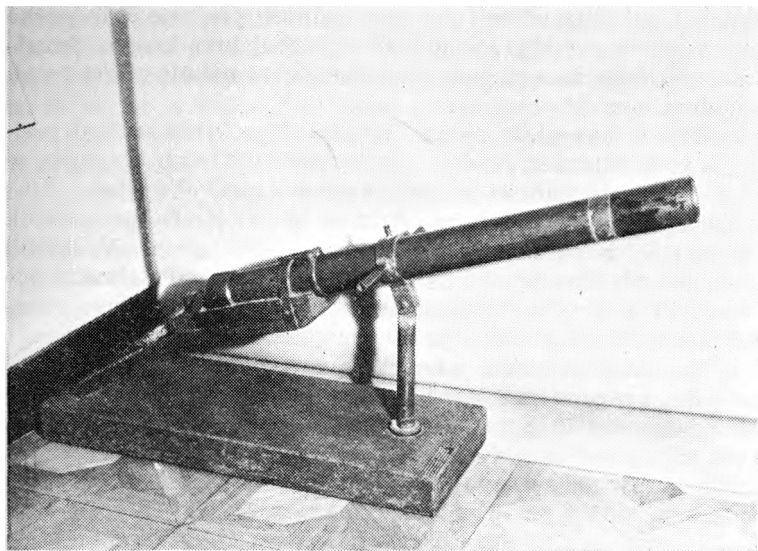
Prvi bataljon Krimskega odreda »Ljubo Šercer« jih je takoj napadel. Napad so začeli z novim topom, ki so ga posta-

*** Ko je bil top napravljen, je sledilo prvo poskusno streljanje. Kožar in Drobnič takole pripovedujeta: »Vsa vas se je zbrala na položaju. Najprej so ga napolnili z leseno granato brez eksploziva. Cev so usmerili na bližnji kozolec in iz razdalje 200 m sprožili. Po močni eksploziji je sledil pravilen let granate, ki je kozolec zadela in ga seveda poškodovala. Vsi so bili veseli uspeha, zlasti konstruktorja in pomočniki. Tudi lastnik kozolca se ni hudoval.**

Po uspeli preizkušnji so nadaljevali delo z dopolnitvami. Top so lepo pobarvali s sivozeleno barvo. Da bi dosegli čim večjo točnost streljanja, so napravili merilno napravo. Granate so obložili s svinčenimi obroči, tako velikimi, da so dobili točen premer 81 mm, kot je bil premer cevi minometa.

Ko je bil top pripravljen za strel, ga je bilo treba še storiti premičnega. Iz grajskega hleva so mobilizirali konja s sedlom in mu top natovorili na hrbet.

Naslednjo nedeljo je sledila generalna preizkušnja s pravo granato. Top so postavili na položaj pred pošto, cilj pa izbrali na kakih 600 m razdalje v smeri vasi Zapotok. V cev so porinili prvo pravo granato, napolnjeno z eksplozivom in žebljem kot

»Turjaški top«, ki je v Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani

vili nad vasjo. Izstrelili so tri granate, toda vse tri so odpovedale in nobena ni eksplodirala. Potem pa se je še top pokvaril.⁴

udarno iglo za vžig. Smodnik so dekleta všile v svilene vrečke. Stari topničar Jože Kožar je hotel varčevati s smodnikom in vstaviti v cev le eno vrečko, toda vsi drugi so hoteli vložiti kar tri. Zaman jih je prepričeval da je preveč. Vstavili so tri vrečke, hkrati.

Cev topa je dobila elevacijo. Vsi so nestrpno pričakovali strel. Nagnetli so se za hiše in kozolce. Merilec je pogledal naokoli, če je kje še kdo, ki ni na varnem. Vse je bilo v redu. potegnil je za dolgo vrvico.

Strašno je počilo, top pa je odskočil več metrov nazaj in se nekajkrat prevrnil.

Oči vseh so bile uprte v smeri strela. Napeto so pričakovali, toda ne poka ne dima ni bilo na izbranem cilju. Je mar granata zatajila? Sli so jo iskat. V strelcih so prehodili njive in travnike in se glasno opozarjali na previdnost. Toda granate niso našli.

Cez nekaj ur je partizanska patrulja, ki je prišla iz 3.5 km oddaljene vasi Zapotok, povedala, da je granata padla na sredino vasi in da so mislili, da streljajo Italijani. Namesto pričakovanih 600 m je granata odletela 3.5 km daleč, ker so vstavili preveč smodnika.

Ker se je začela italijanska ofenziva, so top v bližini Iške vasi zakopali. Gibljivost topa ni bila taka, kot so jo partizani tiste čase rabili, pa tudi streliva je primanjkovalo, ker je njegova izdelava zahtevala čas in take tehnične pripomočke, ki jih ni bilo. Danes je top v Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani.

Tudi po drugih krajih slovenske zemlje so partizanski borci poskušali izdelati orožje podobno topu.

V začetku meseca julija 1942 so dan za dnem okrog postojanke v Žužemberku pokale partizanske puške. Ostrostrelec je zadel oficirja, ki je z daljnogledom opazoval partizanske položaje. Kolono, ki je iz Stične napredovala proti Žužemberku, sta 2. in 3. bataljon Zapadnodolenjskega odreda V. grupe odredov razbila in ji prizadejala hude izgube, tako da je bil promet prekinjen in preskrbo vanje posadke možno edino še z letali.

V tem napetem ozračju, ko si italijanski vojaki podnevi sploh niso upali iz bunkerjev in zaklonišč, je na položaju Primoža, onkraj Krke nenadoma strahovito zagrmelo. Dolg, sikajoč žvižg... Med posadko je nastal preplah, vojaki so begali po vasi, nekaj jih je bežalo iz Žužemberka. So mar partizani dobili topove, kot je bilo slišati?⁵

Top, ki je napravil tolik preplah, je bil ročno delo partizanov 3. čete 1. bataljona Zapadnodolenjskega odreda, ki ji je poveljeval France Vrhovšek-Cičerka. Dva voda sta bila v zasedi pri samotni hiši za Zagradcem ob cesti, ki vodi v Ambrus, tretji pa je bil na severnem pobočju hriba Primož nad Stransko vasjo pri Žužemberku. Pri samotni hiši se je rodila zamisel o topu, ko so partizani gledali topovskim cevem podobne cevi za suhokrajinski vodovod. Prebivalci so ga začeli graditi tik pred vojno, a ga niso utegnili dovršiti. Ostal je izkopen jarek in razmetane cevi.

Konstruktor in glavni delavec pri izdelavi topa je bil partizan Maks Biorki iz vasi Šentrupert na Dolenjskem, po poklicu ključavničar. Po zvezi je dobil iz Žužemberka žago za železo, pile in nekaj drugega orodja. Eno izmed cevi so z ročno žago za kovino prerezali na dvoje. Vsa četa je žagala, mnogi partizani so imeli ožuljene dlani. Dober teden je trajalo, preden so prežagali cev. Nato je Maks pritrdil na zadnji del cevi kvadratno jekleno ploščo in zvrtil v cev luknjico za zažigalno vrstico in detonator, s katerim bi vžgali smodnik ter tako

»sprožili« top. Za polnitev so si preskrbeli približno kilogram smodnika v svileni vrečici¹.

Granato so napravili iz 40—50 cm dolge tanjše cevi, ki je lahko zdrsnila v debelejšo topovsko cev.

Za dno je Maks izrezal in opilil kos jeklene plošče ter jo z vijaki pritrdil v cev. Namesto vžigalnika so uporabili mino italijanskega lahkega minometa z varovalko v obliki propelerja. V »granato« so dali še primerno količino trotila. Da bi imel izstrelek aerodinamično obliko, so napravili balistično glavo (vrh granate) iz cementa, v katero so zabetonirali vžigalnik — mino. Pri kmetu, kjer so bili v zasedi, so si sposodili še dolgo železno verigo in par volov, s katerimi so top odpeljali na položaj.

Z verigo so cev privezali za bukev. Nagib cevi so uredili tako, da so jo podložili s kamenjem. Sicer pa je bil za bukvijo nekakšen jarek, ki je že sam po sebi omogočal nagib cevi. Pomerili so na šolo naravnost na vrata. Potem so porinili v top vrečico s smodnikom, za njim še granato z aktiviranim vžigalnikom. V luknjico je dal Biorki vžigalno vrvico z detonatorjem in...

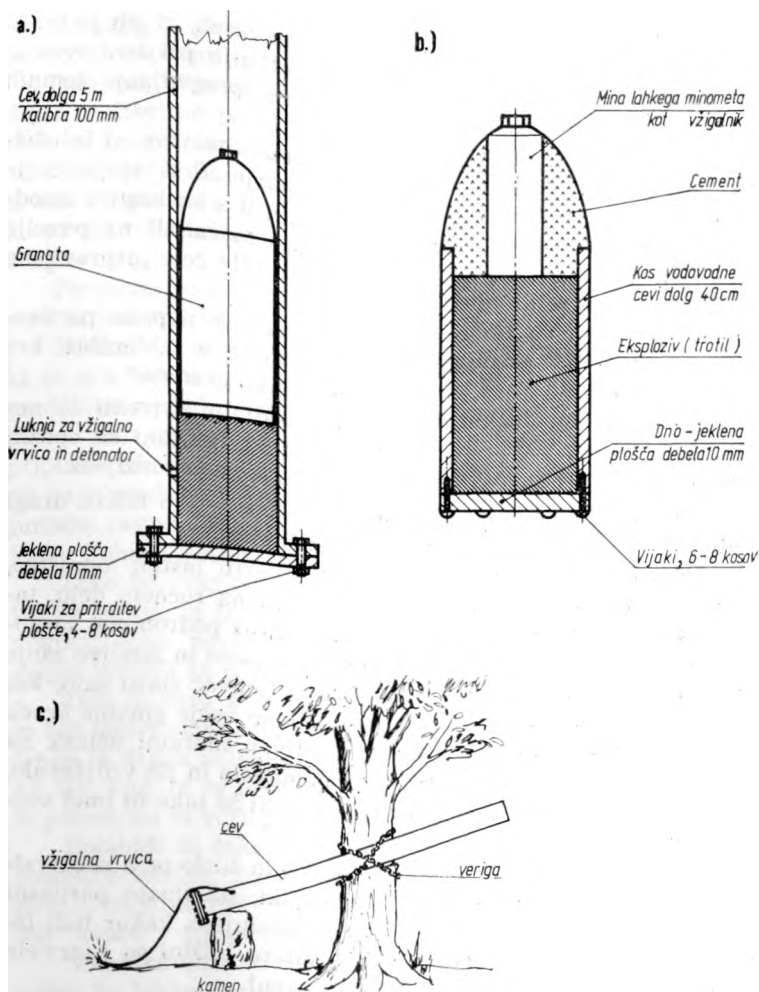
Na srečo se je nekdo spomnil, da bi bilo dobro, če bi se topničarji in gledalci poskrili v zaklone. Biorki je prižgal vrvico in stekel v kritje. Napeto so čakali, kdaj bo počilo. Potem pa je zagrmelo.

Ko so prišli iz kritja, niso imeli kaj videti. Top je izginil, kot bi se vdrl v zemljo. Niti koščka železa ni bilo nikjer. Bukev je bila prežagana na dvoje.

Obveščevalci so se pozanimali, če je granata v Žužemberku kaj zadela. Tako se je čez nekaj časa zvedelo, da je odletel v Žužemberk kar cel top z granato vred, ki pa ni eksplodirala, pač pa je baje ubila italijansko vojaško mulo...

Zanimiv poskus ustvariti pri sovražniku vtis, da imajo partizani na voljo topove, je bila ideja Ivana Majnika-Džemsa, da v ta namen uporabi možnarje.

Julija 1942 so italijanski fašisti postavili manjšo posadko pri Zajcu, na cesti med Novim mestom in Metliko, ki je zapirala partizansko kurirsko pot iz Gorjancev v Kočevski Rog. Tu, kjer so se pred tem kurirji lahko neovirano gibali, so morali zdaj previdno hoditi zaradi zased, ki so jih postavljali Italijani. Zveza s hrvaškimi partizani je bila tako mnogo težja.

Primoški top

Prvi bataljon Belokranjskega odreda, kateremu je pove-ljeval Ivan Majnik-Džems, je dobil nalogo, da to italijansko posadko likvidira. Da bi naredil čim večji moralni učinek na posadko in pa tudi pod vtisom uspehov, ki so jih imeli parti-zani s Turjaškim in Zužemberškim topom, je dal Džems pove-

lje, da poberejo vse možnarje v okolnih vaseh, ki jih je imelo civilno prebivalstvo za slavnostno streljanje pri ženitovanjih in cerkvenih praznikih, ali pa tudi za preganjanje temnili oblakov, ki so prinašali točo.

Ob cesti, ki pelje proti Jugorju, petsto metrov od fašistične postojanke, so postavili štiri možnarje. Prvi »topničarji« pod vodstvom Alojza Fiju so jih napolnili s kockastim smodnikom za topove, jih postavili v vrsto in čakali na povelje za strel. Ob 20. uri 22. julija 1942, ko so bile čete pripravljene za juriš, so izstrelili prvo salvo.

Italijani, ki so pred tem opazili začetek napada partizanov, so prenehali streljati. Umaknili so se v zaklonišča, ker so pričakovali, da bodo padle v postojanko granate.⁶

Partizani so možnarje zopet nabasali in izstrelili še nekaj salv, potem pa so se umahnili, zakaj Italijani so opazili ukano in jih začeli močno obstreljevati z vsem orožjem.

Postojanka ni padla tistega dne, pač pa so jo fašisti drugi dan sami zapustili in se niso več vrnili vanjo.

Prvi poskusi partizanov, da bi ustvarili lastno topništvo, niso zanimivi samo zato, ker so temeljili na ročnem delu, tako rekoč brez tehničnih pripomočkov, brez podrobneje zasnovanih načrtov in strojev, s katerimi so topove in strelivo zanje izdelovale takrat vse tovarne na svetu, temveč zlasti zato, ker so ti topovi, čeprav niso povzročili nobene večje gmotne škode in izgub sovražniku, imeli velik pozitiven moralni učinek na partizane in prebivalstvo, ki jim je pomagalo in jih vzdrževalo, negativnega pa na italijanskega vojaka, ki že tako ni imel večjih bojevnških vrlin.

To potrjujejo govorice, ki so se naglo širile med prebivalstvom, partizani in italijanskimi vojaki, da imajo partizani na voljo številne topove, ki jih sami izdelujejo, kakor tudi izpraznitev postojanke pri Zajcu, v katere bližini so zagrmele eksplozije, ki so posnemale topovski ogenj.

O topovih, ki so jih poslali zavezniki

Spomladi 1943 so se po zimskem predahu boji nadaljevali s še večjo srditostjo. Predeli slovenske zemlje, ki so jih nadzorovali partizani, so se večali in partizanske enote so rastle ter se številčno krepile. Prihajali so novi borci, za katere so

rabili orožje, ki pa so ga lahko zaplenili le okupatorju; zato so ga morali napadati in mu ga odvzemati.

Italijani, ki so se čutili vedno bolj negotove, so se še bolj zbijali v številne postojanke in jih še močnejše utrjevali. Povsod so izpred utrd, ki so jih opasali z žičnimi ovirami in minskimi polji, na 100 do 200 m posekali gozd, podrli drevesa in sčistili grmovje in drugo rastlinje, da bi ustvarili čistino, ki so jih držali pod navzkrižnim ognjem iz bunkerjev in drugih utrd.

Partizani so morali rušiti in uničevati utrdbe z eksplozivom in ročnimi bombami, ker še niso meli topov.

Te naloge so opravljali minerei in bombaši-prostovoljci, ki so se v kritju noči ali slabega vremena, če jih je sovražnik predčasno opazil, pod varstvom lastnega strojniškega ognja in ognja iz pušk, usmerjenega na sovražnikove strelne line, priplazili skozi minska polja do samih utrd in jih minirali ali pa iz razdalje 15 do 25 m zasuli z bombami ter jih potem z jurišem zavzemali. Na tak način so partizani napadali postojanke Suhor, Metlika in druge.

Tako bojevanje je zahtevalo visoke moralne vrednote ter Velike napore in žrtve. Padali so najboljši borci, večinoma komunisti, člani partije in SKOJ, ki so se po pravilu prostovoljno javljali za bombaše.

Tudi v boju s sovražnikovimi oklepnimi vozili in tanki so bili lahko učinkoviti edinole minerei in bombaši. Minerei so tanke in druga oklopna vozila uničevali z minami. Polagali so jih tja, kjer bi se tanki predvidoma morali premikati; vžgale bi potem, ko bi vozilo zapeljalo na mino.

Bombaši so čakali v zasedah in tanke naskakovali iz neposredne bližine, na njih metali ročne bombe in jih poškodovali, najhrabrejši pa so skakali na gosenice vozila in metali bombe v njihovo notranjost ter tako pokončali posadko.

Vsa taka izredno tvegana bojna dejanja minercev in bombašev bi lahko opravili topovi brez večje nevarnosti. Topovi so najbolj učinkoviti, ko streljajo neposredno na cilje, oddaljene 500 do 1000 m, to pa je že izven učinkovitega ognja sovražnikovih pušk in strojnic.

Partizani so želeli imeti topove ne samo zato, da bi z njimi lahko napadali in uničevali močno utrjene postojanke, nekaterim se celo približati niso mogli in to je predstavljalo tudi glavni problem, temveč tudi zato, da bi še na svoji strani sli-

šali tako grmenje, kot so ga iz dneva v dan poslušali iz nasprotni strani.

Grmenje topov za hrbotom, kateremu sledi značilno žvižganje čez glavo, potem pa ostra eksplozija granate v sovražnikovih vrstah, ima velik moralni učinek na vsakega borca v prvi bojni črti.

Tako je vprašanje, kje in kako si priskrbeti topove, prihajalo med partizani vedno bolj v ospredje. Zapleniti jih Italijanom skorajda ni bilo mogoče, ker so jih le-ti večinoma koncentrirali v velikih in močnih postojankah in jih tam dobro zavarovali. Če bi jih pa tudi zaplenili, se je postavljalo vprašanje njihove uporabnosti, ker so imeli večinoma le topove z velikimi kalibri in stare okorne modele, ki niso ustrezali partizanski taktiki v takratnih razmerah bojevanja.

Prvi top, ki so ga partizani uporabili v boju zoper okupatorja, je na slovensko ozemlje prinesla 13. proletarska brigada »Rade Končar«. Bil je to gorski top kalibra 75 mm. Partizani proletarci so ga zaplenili Italijanom meseca januarja 1943 v vasi Radina Gorica v Žumberku.⁷

S tem topom so 18. in 19. februarja streljali na italijansko posadko v Spodnji Brezovici, ki leži 2 km zahodno od **St. Jerneja** (zdaj Šentjernej). V tem boju so izstrelili le štiri granate, potem pa top umaknili.

Pozneje so ga uporabili v napadu na **St. Rupert** (danes Šentrupert) v začetku maja 1943. Ob tej priliki so Italijani top z minometnim ognjem uničili.⁸

Potrebo po topovih, ki so jo čutili slovenski partizani, kakor tudi zavzemanje CK KPS, da bi jih dobili, je najbolje razvideti iz pisma Edvarda Kardelja, ki jih je pisal CK KPS.

V pismu z dne 18. junija sporoča, da je o tem vprašanju razpravljal s tovariši iz CK KPH, ki so voljni odstopiti en top in nekaj streliva ter pušk slovenskim partizanom. V zameno naj bi jim CK KPS pomagal organizirati prosvetne grupe v njihovih vojaških enotah, jim za nekaj časa dal na voljo sposobnega radiotehnika, nabavil za njihove potrebe material za cinkografijo ter jim poslal enega, po možnosti celo dva zdravnika.⁹

Iz pisma, pisanega dan pozneje, pa je videti, da se je za to, da bi slovenski partizani dobili topove, zavzemal tudi vrhovni štab, ki je zanje prosil zahodne zaveznike. Angleži v začetku niso hoteli zahtevi ugoditi in topov poslati. Povsem verjetno

je, da niso imeli zaupanja v partizane. Toda pozneje, ko so pod vplivom njihove vojaške misije zahodni zavezniki spremenili svoj odnos do naše NOB, so po daljših pogajanjih vendarle privolili, da topove dajo. Postavili pa so pogoj, da partizani do 15. julija napadejo železniško križišče Zidani most in ga s pomočjo teh topov porušijo ter s tem za nekaj časa onemogočijo prevažanje nemških vojaških transportov po železnici na italijansko bojišče. Zahtevo so postavili zato, ker Zidanega mostu spričo njegovega ugodnega položaja in močne protiletalske obrambe niso mogli dovolj učinkovito bombardirati. Toda do tega napada pozneje vseeno ni prišlo, ker so ga Nemci tako močno utrdili in zavarovali, da bi uspešen napad v nobenem pogledu ne bil možen.¹⁰

Tako so slovenski partizani prve topove dobili od zahodnih zaveznikov. Pripeljali so jih njihovi letalci, ki so ponoči od 3. na 4. julij 1943 na letališče v Otočcu spustili tovor s štirimi topovi, 300 granatami in nekaj druge opreme. Tovor so prevzeli hrvaški partizani. Po dostopnih podatkih so zavezniki poslali štiri protitankovske topove kalibra 47 mm. Toda hrvaški partizani so slovenskim partizanom iz Levstikovega bataljona, ki so 5. julija prišli po njih, dali le dva protitankovska topa, druga dva pa so zamenjali in izročili dva gorska topa 75 mm, od katerih je bil uporaben le eden. Dva protitankovca pa so zadržali.¹¹

Levstikov bataljon je topove skupaj s strelivom in drugo opremo na 13 kmečkih vozovih prepeljal čez Mrežnico in Kolpo v Belo krajino, kjer jih je v Adlešičih 8. julija 1943 prevzela Tomšičeva brigada.^{12*}

* Po pripovedovanju Marjana Dovjaka, enega od prvih partizanov topničarjev, je Tomšičeva brigada prve dni julija 1943 sprejela dva protitankovska topa kalibra 47 mm, uporabila pa je lahko le enega, ker je bila pri drugem polomljena udarna igla, rezerve pa niso imeli. S topovi so dobili 100 granat. V okolici Adlešičev so takoj potem, ko so dobili topove, mobilizirali šest mul s tovnimi sedli in tako je bila topniška enota pripravljena za izvrševanje nalog.

Najprej so odšli v požgano vas Mavrlen, kjer sta jih že pričakovala komandant in politični komisar glavnega štaba Stane Rozman in Boris Kraigher. Iz oddaljenosti nekaj sto metrov so orožje preizkusili in izstrelili nekaj granat v debele zidove porušениh hiš. Dobro so zadeli in med partizani je zavladalo veliko veselje. Govorili so, da ne bo več treba napadati bunkerjev samo z bombami, temveč da bodo v bodoče bunkerje razbijali topovi.¹³

Po ustanovitvi prve in druge divizije 13. julija 1943, ki sta pozneje v avgustu z odlokom vrhovnega štaba dobili imeni XIV. in XV. divizija, je glavni štab NOV in PO Slovenije organiziral napad na važno in močno utrjeno postojanko Žužemberk.¹⁴

Postojanko so branili deli 98. legije črnih srajc, četa belogardistov, nekaj karabinjerjev ter oddelek minometalcev. (Točne sestave žužemberške garnizije še ni bilo mogoče ugotoviti.)

Neposreden napad na postojanko sta 24. julija 1943 zvečer začeli Cankarjeva in Gubčeva brigada, vsaka okrepljena s protitankovskim topom 47 mm s po 50 do 100 granatami, kar je za takrat veljalo kot izredno veliko streliva.

Napad sta varovali Serčerjeva in Tomšičeva brigada na položajih pred Trebnjim in Novim mestom proti morebitni intervenciji in poskusu deblokade obkoljene posadke v Žužemberku.

Protitankovski top, ki je bil dodeljen prvemu bataljonu Gubčeve brigade, so po cesti Zagradec—Žužemberk privlekli v neposredno bližino postojanke in ga postavili med hiše na zahodni strani nasproti utrjenega in močno branjenega poslopja sodnije.

Top je s svojimi zadetki prizadejal branilcem prve izgube, potem pa je točen mitralješki ogenj iz sodnije rnil nekaj članov posadke. Tudi nova posadka pri topu je utrpela izgube in je bilo več partizanov ranjenih.

Stane Vidmar, ki je bil eden od članov posadke topa, pripoveduje, da so belogardisti, ko so partizani začeli napadati, prešerno zmerjali in vpili: »Le pridite bližje, boste že dobili kar hočete...« Ko pa je bila izstreljena prva granata in se je zarila v debelo zidovje sodnije, je zmerjanje popolnoma ponehalo.¹⁵

Tudi v sestavi Cankarjeve brigade, ki je od Zafare napadala utrjeno župnišče, je protitankovski top uspešno pomagal borcem. Topovski ogenj je bil tako učinkovit, da so Italijani v svojem poročilu ocenili, da partizani streljajo kar z dvema topovoma hkrati.

Čeprav je napad prvo noč močno omajal obrambo postojanke, je partizani v tem prvem naletu niso zavzeli in so silovite napade ponovili drugo in še naslednjo noč.

Podnevi 26. julija so branilci zaradi izgub in škode, ki so jo povzročale partizanske granate in mine v utrdbah, Žužem-

berk zapustili in se umaknili v utrjeno župnišče na Zafari in se od tam nadalje upirali.

Ponoči na 27. julij je v napadu na ostanke posadke Cankarjevi brigadi pomagal tudi del Gubčeve z njenim protitankovskim topom.

Borci Cankarjeve brigade so to noč postavili top v zvonik cerkve v Cvibljju, na posebno izdelan lesen oder, tako da je cev molela skozi lino, usmerjena na župnišče.

Italijani poročajo, da so bili zadetki topa izredno točni in da so bili v polno zadeti nekateri bunkerji in poslopja v katerih so bili nastanjeni. Isto poročilo omenja tudi granate in šrapnele iz topa 66 mm, ki ga pa partizani niso imeli.

Vsi poskusi branilcev, da bi z minometalskim ognjem uničile top na Cvibljju, so ostali brezuspešni, ker je bil dobro utrjen in maskiran.

Toda italijanska posadka, ki se je branila v župnišču na Zafari, je kljub tako uspešnemu razvoju boja vzdržala do prihoda dveh italijanskih kolon, ki sta s tanki prihajali iz Trebnjega in iz Sel pri Šumberku. 27. julija sta jo deblokirali in rešili uničenja in popolnega poraza.¹⁶

Napad na Žužemberk je v smeri Žužemberk—Dobrnich—Trebnje varovala Šercerjeva brigada. V hudih bojih je odbijala poskuse Italijanov, da bi posadko deblokirali.

Dne 26. julija so napadli s tanki in pehoto. Šercerjevci so jih pri Dobrniču pustili v neposredno bližino, potem pa so jih z vseh strani napadli.

Tank je zadel na pripravljeno mino. Zaradi naglega juriša borcev 4. bataljona (Ronkovega) Šercerjeve brigade, so se Italijani umaknili tako hitro, da je tank padel v roke partizanov.

V tanku so našli brzostrelni top z 200 granatami in 20 nepoškodovanih min. Top so demontirali, ga naložili na kmečki voz in odpeljali s seboj. Ko so se potem čez Vrhtrbnje premikali proti Selom pri Šumberku, so ga ponosno razkazovali ljudem.¹⁷

Takšen razvoj topništva je zahteval tudi nove strokovno izpopolnjene kadre, ki bi jih lahko zagotovilo le ustrezno šolanje. Vodstvo NOV je spričo tega že avgusta 1943 v vasi Grčice pri Crmošnjicah ustanovilo topniški tečaj, na katerega je poklicalo 18 topničarjev. Z večmesečnim poukom so jim nameravali dati najnujnejšo strokovno izobrazbo, ki bi jim omogočila, da bi po končanem pouku bili sposobni pridobljeno

znanje praktično uporabljati v bojih. Toda dogodki so jih prehiteli in so zaradi kapitulacije Italije, tečaj morali končati že meseca septembra ter tečajnike poslati v njihove enote. Od tam so jih potem postopoma razporejali v na novo formirane topniške enote, oborožene z zaplenjenimi topovi razpadle italijanske vojske, ki so se hitro razvijale po vsej Sloveniji.

II.

USTANOVITEV IN BOJI TOPNIŠTVA XV. DIVIZIJE

Kapitulacija italijanske vojske, ki jo je italijanska vlada objavila 8. septembra 1943 zvečer, ni presenetila NOV in PO Slovenije. Vodstva narodnoosvobodilnega gibanja so se na ta izredno odločilen zgodovinski trenutek v drugi svetovni vojni že več mesecev vestno pripravljala.

Priprave so tekle v političnem in vojaškem pogledu. Politичne priprave so poleg splošne politične akcije OF bile usmerjene na krepitev narodnoosvobodilnega gibanja in na iskanje stikov tudi z Italijani, z njihovimi vojaškimi vodstvi in s posameznimi vojaki, katerih morala in borbena vnema je bila že tako na nizki ravni.

Prve stike z Italijani so vzpostavili že spomladi in se sestajali z njihovimi predstavniki. Čeprav še takrat razgovori z njimi niso rodili sadov, so imeli vendarle določen vpliv na nadaljnji potek dogodkov, ki naj bi privedli do razorožitve italijanske vojske.

Tudi v vojaškem pogledu so se lotili pravočasnih ukrepov. Brigade so načrtno koncentrirali in jih razporedili v bližini železniških prog, da bi Italijanom onemogočili odhod z vlaki in jih potem, ko bodo kapitulirali, lažje razorožili.

Vsi taki pravočasni ukrepi so omogočili vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja, da je lahko v trenutku, ko je dobilo prve vesti o kapitulaciji, ukrepalo hitro, samostojno in učinkovito, to pa je bilo izredno pomembno spričo naglo se vrstečih dogodkov.

Vsi vodstveni organi gibanja, CK KPS, IOOF, glavni štab in štabi večjih partizanskih enot, so že v poznih nočnih urah

osmega in zgodnjih jutranjih urah devetega septembra izdali konkretna navodila vsem organizacijam in enotam.

Navodila so med drugim temeljila tudi na že pred nekaj meseci sprejeti direktivi vrhovnega štaba NOV in POJ, ki je poudarjala dve osnovni nalogi:

—prevzem oblasti in organizacijo organov narodnoosvobodilne oblasti ter splošno mobilizacijo v vsej deželi, ki mora biti izvedena na vsak način prej, kakor bi to uspelo storiti kvislinškim elementom in

—razorožitev italijanske vojske ter zaplembo njenega orožja in opreme. Orožje lahko ostane v rokah le tistih italijanskih vojakov, ki bi izrazili pripravljenost boriti se proti Nemcem v vrstah in pod poveljstvom narodnoosvobodilne vojske. Vsi drugi naj bi se vrnili v Italijo neovirano, toda brez orožja. Z zaplenjenim orožjem naj bi izpopolnili oborožitev in opremo obstoječih partizanskih enot, formirali pa bi nove spričo pričakovanja množičnega dotoka novih borcev.

V trenutku kapitulacije sta se v Ljubljanski pokrajini bojevali dve partizanski diviziji.

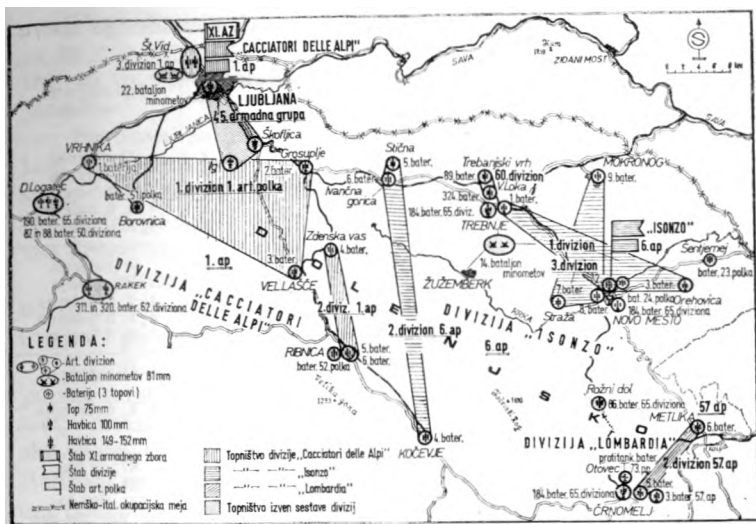
Štirinajsta je operirala med Kočevjem, Ribnico in Velikimi Laščami, petnajsta pa ob železnici Novo mesto—Grosuplje. Izven teh dveh divizij, podrejenih neposredno glavnemu štabu NOV in PO Slovenije, so bili še Vzhodnodolenjski in Zapadnodolenjski odred ter samostojni Levstikov bataljon.

V vseh enotah skupaj je bilo kakih šest tisoč mož.

Italijani so imeli pred 8. septembrom v Ljubljanski pokrajini skoraj ves XI. armadni zbor (korpus). Tu sta bili divizija »Cacciatori delle Alpi« s štabom v Ljubljani in »Isonzo« s štabom v Novem mestu. Okrog Kočevja so bili razvrščeni deli bojne skupine črnih srajc »XXI. Aprile«, v Beli krajini pa 73. pehotni polk iz divizije »Lombardia«.

V vseh italijanskih enotah, ki so bile v Ljubljanski pokrajini, je bilo skoraj enajstkrat več Italijanov in enkrat toliko belogardistov kot partizanov, tako da je v povprečju na vsakega partizana odpadlo 12 okupatorjevih vojakov.

Topništvo italijanske vojske, ki je v trenutku kapitulacije bilo v Ljubljanski pokrajini, je štel od 120—125 topov in havbic raznih kalibrov, ki so bili formirani v 36 baterij. V vsakem pehotnem polku so bili štirje topovi za podporo pehote kalibra 65 mm, v 73. polku pa kalibra 47 mm. Vsaka divi-

Pregled razvrstitve topništva italijanskih sil v trenutku njihove kapitulacije

zija je imela artilerijski polk s tremi divizioni. V prvem so bile havbice 100 mm, v ostalih dveh pa poljski topovi 75 mm. Vsako baterijo so sestavljali samo trije topovi oziroma havbice. Poleg artilerije v divizijah je XI. armadni zbor imel na voljo še 45. armadno artilerijsko grupo, ki je imela divizion Z dvanajstimi havbicami 152 mm in pa več samostojnih artilerijskih divizionov. V vsakem divizionu so bile dve do tri baterije kalibra 75 mm, 100 mm ali pa 149 mm.¹⁸

Sestava topništva je razvidna iz sledečega pregleda, razvrstitve v Ljubljanski pokrajini pa iz sheme.

Artilerija je bila grupirana tako, da je v operacijskem področju petnajste divizije bilo 42 topov in havbic, največ okrog Novega mesta, 14 topov je bilo v Beli krajini, 6 okrog Kočevja in v Ribniški dolini, ostala pa okrog Ljubljane, Vrhnike in Logatca.

Zanimivo je, da so v divizijski artileriji v baterijah bili samo po trije topovi oziroma havbice, a ne štirje, kakor je to bilo v formacijah artilerije vseh držav v drugi svetovni vojni. Tako formacijo so imeli najbrž zato, da so z istim številom cevi lahko obvladali večje ozemlje in tudi zato, ker njihova proizvodnja ni več mogla nadomeščati izgub, ki so vedno bolj rasle.

Pregled sestave artilerije italijanskega XI. armadnega zbora

Sestava artilerije		Kaliber orožja v milimetrih							Zaporedne št. baterij
		47	65	75	100	149	152	sk.	
Isonzo s 6 s p.	23. peh. polk 24. peh. polk 1. divizion 2. divizion 3. divizion		4 4		9 9			4 4 9 9 9	23. baterija 24. baterija 1., 2., 3. baterija 4., 5., 6. baterija 7., 8., 9. baterija
Cacciatori delle Alpi s l. a. p.	51. peh. polk 52. peh. polk 1. divizion 2. divizion 3. divizion		4 4		9 9			4 4 9 9 9	51. baterija 52. baterija 1., 2., 3. baterija 4., 5., 6. baterija 7., 8., 9. baterija
Lombardia s 5. a. p.	73. peh. polk deli 1. in 2. div. 5. a p.	4		6	3			4 9	73. baterija 3., 5., 6. baterija
Art. v sestavi XI. Arm. zbora	45. avm. A.G. 50. divizion 60. divizion 62. divizion 65. divizion			8 4 3	7		12 12 4 7 9	12 8 4 7 9	161., 162. 163. bat. 87., 88. bat. 324., 489. bat. 311., 320 bat. 86., 190., 184. bat.
S K U P A J		4	16	57	28	1	12	123	

Zgodaj zjutraj 9. septembra so brigade začele izvajati zadane jim naloge. V Beli krajini je Vzhodnodolenjski odred razorožil Italijane, ki so pripadali 73. pehotnemu polku iz divizije »Lombardia«. Na Kočevskem in v Ribniški dolini se je XIV. divizija spopadla s fašisti iz bojne skupine črnih srajc »XXI. Aprile« in z deli enot divizije »Cacciatori delle Alpi«, verjetno tudi divizije »Lombardia«, ki so se umikali iz Bele krajine. To bi se dalo sklepati po tem, ker so brigade XIV. divizije zaplenile tudi havbice 100 mm, ki jih Italijani iz skupine črnih srajc »XXI. Aprile« okrog Kočevja niso imeli. Po celonočnem boju pri Dolenji vasi so jih razorožili in jim odvzeli topove, ki so jih rabili za napad na plavogardiste v Grčaricah. To so bili verjetno topovi 75 mm M. 27 iz drugega divizionu 6. artilerijskega polka, ki je bil dodeljen fašistom, in dve havbici 100 mm, ki sta se umikali iz Bele krajine. Na Dolenjskem pa je Italijane razoroževala XV. divizija.

Stab italijanske divizije »Isonzo« v Novem mestu je najprej odbil predlog okrožnega odbora OF in partizanskih odposlancev iz štaba XV. divizije, da izročijo orožje partizanom, zato je odbor sklenil, da jim ga odvzamejo s silo.

Proti Novemu mestu je takoj krenila Šlandrova brigada in za njo prvi bataljon Gradnikove. Dne 10. septembra zjutraj so te sile vkorakale v mesto in začele razoroževati Italijane.¹⁹

Partizani so hitro postali gospodarji mesta in prevzeli oblast. Z zaplenjenim orožjem so takoj formirali nove čete. Ker so te čete morali tudi opremiti, ne samo oborožiti, je glavni štab izdal povelje, da Italijanom razen orožja, odvzamejo tudi vso drugo vojaško opremo.

Do konca 10. septembra je bilo mesto popolnoma osvobojeno in očiščeno italijanskih vojakov in belogardistov, ki so se umikali po dolini Krke proti Suhi krajini in Kočevju.

Drugi dan 11. septembra so partizani razorožili vse italijanske enote, med njimi v Straži pri Novem mestu tudi prvi in tretji divizion 6. topniškega polka, več baterij iz 65. artilerijske grupe in baterije iz sestava 23. in 24. pehotnega polka. Italijani so orožje z opremo in živali v neredu zapustili, deloma poškodovali, nekaj orožja pa tudi skrili. Razbili so nekatere merilne naprave, odnesli zapirake in drugo.

Točnih podatkov o tem, koliko in katere topove in havbice so Italijani zapustili, ni. Če upoštevamo že omenjene podatke o takratni formaciji italijanske artilerije, naj bi tam ostalo kakih 40 kosov orožja, od teh 3 havbice 149 mm M. 35, 10 do 12 havbic 100/17 mm M. 14, 10 do 15 poljskih topov 75/27 mm M. 11, 8 topov 65 mm in 4 protitankovski topi 47 mm.

Brigade so se oborožile z lahкими topovi kalibra 65 in 75 mm. Težje poljske topove kalibra 75 mm, 100 mm in 149 milimetrov pa so kar pustile tam, kjer so ležali, ker so bili pretežki, da bi jih vlekli seboj. Stab XV. divizije se je zato odločil, da od teh težjih topov in havbic ustanovi divizijsko artilerijo pod svojim neposrednim poveljstvom. Vse drugo orožje, ki so ga zapustili Italijani, so zaplenili Nemci, zlasti tisto, ki je pripadalo diviziji »Cacciatore delle Alpi« in ki je bilo v Ljubljani, njeni okolici in na Notranjskem. Tudi nekateri topovi, ki so po kapitulaciji Italije ostali partizanom, so pozneje v okto-brski ofenzivi prišli v roke Nemcem.

O tem, kaj so od težkega orožja zaplenili belogardisti, ni točnih podatkov. Od zaplenjenih topov so pozneje v domobranskih enotah ustanovili tri baterije; od teh sta bili dve havbični in ena protitankovska. Na podlagi teh enot bi lahko sklepali, da so belogardisti takrat zaplenili 8 havbic in 4 protitan-

kovske topove, ker so bile baterije s tem orožjem sestavljene. Domobranci so pozneje zahtevali tudi od Nemcev, da jih oborožijo s težkim orožjem, toda tega Nemci niso hoteli storiti, češ da za upravljanje s težkim orožjem domobranci še niso dovolj usposobljeni.²⁰

Formiranje topniških enot pri XIV. in XV. diviziji in prvi boji

Odredbo za formiranje prve artilerijske baterije v XV. diviziji je 11. septembra podpisal namestnik komandanta divizije Alojz Kolman-Marok in za komandirja imenoval podporočnika Miho Mišiča, ker sta se poznala še iz bivše jugoslovanske vojske. V bateriji, v kateri je bil Mišič komandir voda, je Marok služil svoj kadroviski rok. Ko je bil Mišič imenovan za komandirja baterije, je takoj začel z delom. Najprej je moral poiskati take borce, ki so topove in njihovo opremo poznali. Ko je nekaj takih ljudi našel, je z njihovo pomočjo začel zbirati orožje in drugo temu orožju pripadajočo opremo, ki je povsod okrog Novega mesta v neredu ležala.²¹

Stab divizije je poslal poziv vsem bivšim topničarjem, ki so bili v brigadah, naj se javijo v to prvo baterijo, toda odziv je bil v začetku zelo slab, šele pozneje se jih je nekaj priglasilo.²²

Prvi borci, ki so sestavljali baterijo, so bili večinoma novinci, ki jih je že drugi dan poslala komanda Novega mesta, le malo število je bilo starih topničarjev, ki so topove in topniško opremo poznali. Ti borci so bili izredno dobri tovariši in so pozneje postali tudi izvrstni topničarji.

Iz Ljubljane pa je čez nekaj dni prišla grupa bivših aktivnih in rezervnih oficirjev in nekatere od njih so takoj vključili v sestavo baterije.

Baterija se je nastanila v Žabji vasi pri Novem mestu in vsi so začeli zbirati opremo. Zbirali so vse, kar so našli za topništvo uporabnega.

Nekateri so pobirali opremo, posamezne dele orožja, instrumente in telefonski material, drugi so lovili sestradane konje in mule ter zbirali vprežno in tovorno opremo in sedla. Posebej formirane ekipe so zbrani material urejevale, popravljale in kompletirale.

Posebne težave so imeli z municijo, granatami in drugim strelivom. V italijanskih skladiščih je bila municija razvrščena tako, da so hranili posebej smodnik, tulce, vžigalnike in granate. Toda topničarji še niso vedeli, kaj spada skupaj in niso poznali posamezne vrste smodnika. Zavedali so se, da ima napačno sortiranje lahko hude posledice.

Dogajale pa so se tudi hude nepravilnosti. Mnogi partizani, omamljeni od zmage in ker niso znali ceniti vrednosti smodnika, so ga kopičili v grmade in kurili kresove z njim ter tako mnogo smodnika uničili.

Hkrati s topovi so zbirali tudi dvokolesne prednje topovske preme, imenovane prednjaki in karete. Ta vozila so spadala k orožju. To so bila težka in okorna vozila z velikimi kolesi, ki so zaradi večje stabilnosti imela širok razpon. Za prednjake so pripenjali orožja in vprezali konje za prevoz. Brez prednjaka topa niso mogli voziti. V kareтах pa so prevažali strelivo, granate, smodnik, tulce in vžigalnike. Vsakemu topu je pripadala po ena kareta.

Kopičenje teh vozil je partizanom povzročalo nemajhne težave in jih močno obremenjevalo. Okorna in težka kolesa za partizansko taktiko bojevanja niso bila primerna. Uporabna so bila le vozila z ozkim razponom, ki so se lahko brez večjih težav premikala tudi po slabih in ozkih, večinoma gorskih poteh.

Nekaj časa so prednjake in karete uporabljali, toda že v začetku oktobra so jih začeli opuščati in postopoma nadomeščati z navadnimi kmečkimi vozovi, ki so jih mobilizirali pri kmetih. Prednjake so nadomestili s prednjo premo kmečkega voza, na katero so pritrdili topovsko lafeto, karete pa so zamenjali s celimi vozovi in z njimi prevažali strelivo in drugo opremo.

Po približno enem tednu so zbrali in organizirali ne le eno, temveč kar tri baterije. Ko so to sporočili štabu divizije, je štab divizije takoj imenoval Miho Mišiča za komandanta diviziona.

O formiranju diviziona je štab divizije obvestil glavni štab 16. septembra. V sporočilu je med drugim omenjeno tudi to, da sta v Cankarjevi in Gubčevi brigadi formirani bateriji, da ima vsaka po dva gorska topa in dva protitankovska topa, v diviziji pa da je formiran divizion, ki ima osem topov, od teh sta dve havbici 100 mm, dva poljska, dva protitankovska in dva protiaerionska topa.²³

Nekaj dni po formiranju sta divizion obiskala poveljnik divizije Rajko Tanaskovič in politični komisar Jože Borštnar. Ugotovila sta, da je na novo formirana topniška enota solidno organizirana, da ima dovolj dobrega vojaškega kadra, opreme pa mnogo več, kakor je bilo potrebno.

Na podlagi tega obiska je že drugi dan sledilo novo navodilo, da se formira še drugi divizion. V istem času so pri štabu divizije ustanovili tudi poveljstvo topništva. Za poveljnika topništva so imenovali Petra Brajoviča, za političnega komisarja Lojzeta Colariča, za namestnika poveljnika topništva so postavili Miho Mišiča in za pomočnika političnega komisarja Emila Dolčiča.

V novo, sedaj že močno topništvo so začeli prihajati stari in izkušeni borci, ki so prevzeli politične funkcije, za komandante divizionov, njihove namestnike in za komandirje baterij pa so imenovali strokovnjake, topniške oficirje stare jugoslovanske vojske, ki so se priključili partizanom. Poveljnik prvega divizona je postal podporočnik Sergej Berce, politični komisar pa Miloš Jančič, poveljnik drugega divizona podporočnik Bogdan Zaplotnik in politični komisar Ivan Štrukelj-Hrust.

Nove enote so bile velika pridobitev partizanske divizije. Prvi divizion je imel baterijo s tremi havbicami kalibra 100 milimetrov M.17 in protiletalsko baterijo, ki je imela dva protiletalska topa 20 mm flak M.38.

Drugi divizion je imel havbično baterijo z dvema havbicama 100 mm M.17, poljsko baterijo z dvema topoma 75 mm M.27 in protitankovsko baterijo z dvema protitankovskima topoma 47 mm M. 38.

Štab topništva XV. divizije je imel iste dolžnosti in pravice kakor vsaka pehotna brigada.*

* Čeprav divizijskega topništva takrat formalno še niso imenovali brigada, bi ga že takrat lahko tako tretji'rali. Zaradi tega tudi kronologija Prve slovenske artilerijske brigade, ki je bila formalno ustanovljena šele 6. maja 1944, začenja z zgodovinsko potjo topništva XV. divizije, ki je bilo predhodnik I. slovenske artilerijske brigade. Štab artilerije v začetku ni imel svoje enote za zvezo, temveč so jo imeli štabi divizionov. Tudi zaščitno četo je imel vsak divizion svojo, meseca februarja 1944 pa je bil iz obeh zaščitnih čet ustanovljen zaščitni bataljon z vodom za zveze in je bil pod neposrednim poveljstvom štaba artilerije XV. divizije.

Po formiranju v Žabji vasi sta oba diviziona odkorakala v okolico Trebnjega v vas Ponikve. Nastopilo je obdobje vzgoje, urjenja in priprav za bojevanje z novim orožjem in v novih razmerah. Treba je bilo premestiti vrsto težav in v najkrajšem času izuriti moštvo. Strelne tablice so delale največ preglavic, ker so bile pisane v italijanskem jeziku. Morali so jih zasilno prevesti in prilagoditi potrebam. Tudi na orožje se je moštvo moralo navaditi, spoznati njegove lastnosti in ga pripraviti za boj. Bilo je nekompletno, manjkali so instrumenti, neke merilne naprave, drugod zapirachi in druga oprema. Navaditi so se morali na te težave in se naučiti tudi brez njih zadeti sovražnikove bunkerje, strelne line in druge cilje.

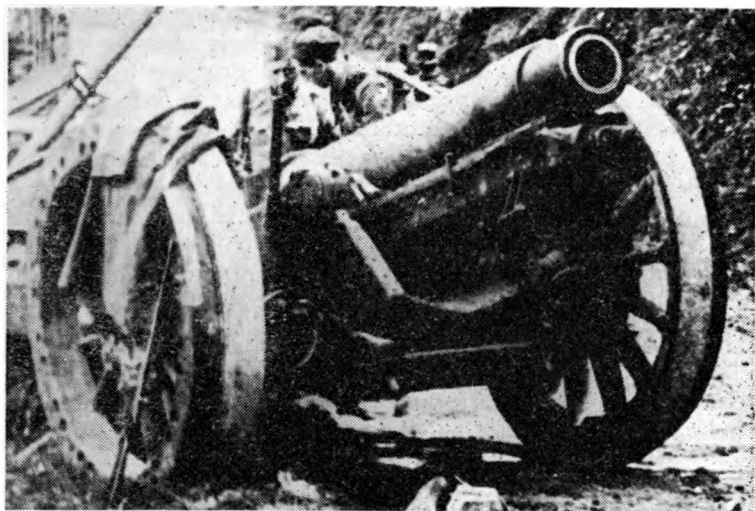
Vsi so se zavedali, da je izredno važno izkoristiti kratek premor in se čimbolj pripraviti za boje, ki so bili pred njimi. Enote so se urile brez počitka, podnevi in ponoči. Niso jih motile niti bombe sovražnikovih letal, ki so jih izsledila in večkrat bombardirala. Borci so hitro dojemali znanje in se urili v uporabi orožja. Naučili so se, kako je treba streljati v raznih okoliščinah neposredno in posredno. Omejevali so se le na najnujnejše in so teorijo odložili za pozneje.

V mirnem obdobju je potrebno več mesecev, pa tudi več let za vzgojo in urjenje topničar j a-merilca, komandirja voda ali baterije. Takrat pa je bilo na voljo od oblikovanja enot do prvega boja le pičlih 17 dni.

Po končanih najnujnejših pripravih so 25. septembra pri vasi Dobrnič izvedli šolsko streljanje, ki je pokazalo, da borci že znajo uporabljati topove in havbice in da so pripravljeni za boje.

Tudi XIV. divizija, ki je razoroževala italijansko vojsko na Kočevskem, v Ribniški dolini in Velikih Laščah, je od zaplenjenih italijanskih topov formirala svoj divizion. Omenja ga prvič 28. septembra v poročilu glavnemu štabu, v katerem pravi, da ima divizion 240 mož in da je z izvrstnimi zadetki že obstreljeval sovražnika na Rakeku.²⁴

Toda že deset dni prej je Šercerjeva brigada s pomočjo protitankovskega topa in dveh havbic, ki so jih zaplenili v Dolenji vasi, 10. septembra dokončno zlomila odpor četnikov v Grčaricah. S topovi in havbicami so na Grčaricah streljali italijanski topničarji.²⁵

Težka havbica 149 mm M. 35, ki so jo partizani zaplenili Italijanom ob kapi-
tulaciji in z njo obstreljevali Turjak

Tudi pri napadu na Turjak, zadnjem pribežališču, kjer so se do 13. septembra v gradu in okolici zbrali poraženi belogardisti in četniki, so topovi tega diviziona odločilno posegli v boj.

Belogardiste v turjaškem gradu je osem dni v hudih bojih oblegala Prešernova brigada. Grad je obstreljevalo kakih sedem topov in havbic kalibra 75 mm M. 11 in 100 mm M. 14 in dva minometa. Toda granate teh topov niso mogle prebiti debelega zidovja. Hudi boji so trajali do 19. septembra. Dan prej je podporočnik bivše jugoslovanske vojske Stanko Prodnik pripeljal iz St. Jerneja pri Novem mestu težko havbico 149 milimetrov.^{26*}

Zjutraj 19. septembra so z njo in drugimi topovi začeli splošni napad. Komandant Prešernove brigade Dušan Svara-

* Stanka Prodnika je osebno poznal Miha Mišič, saj sta tudi skupaj odšla v partizane. Prodnik je pred Turjak pripeljal havbico 149 mm M. 35. To ni bila havbica 155 mm, kakor so jo do sedaj vsi pisci kronologij označevali, ker Italijani ob kapitulaciji havbic 155 mm niso imeli. Omenjena havbica je pripadala najbrž 184. bateriji (glej shema razvrstitve italijanskega topništva ob kapitulaciji). Verjetno so jo Italijani ob kapitulaciji poškodovali. Ker se je taka havbica nahajala tudi pri Črnomlju, je moral Prodnik pripeljati od tam nadomestne dele, da bi jo usposobili.

Dule pripoveduje, da so s to havbico tako rekoč vrtali luknjo v debele zidove gradu. Zid je prebila že sedma granata. Z vsako naslednjo granato so potem merili 2 m desno in 2 m navzdol ter luknjo v zidu večali. Po 32 izstreljenih granatah so porušili toliko zidu, da je nastala velika odprtina v zidovju.²⁷

Ob 10. uri je topovski ogenj ponehal, zamenjale so ga ročne bombe in juriš pehote. Juriši so se vrstili eden za drugim in ob dveh popoldne so se belogardisti začeli predajati.²⁸

V analizi napada na Turjak moramo brez dvoma ugotoviti, da je zmagi Prešernove brigade nad glavnino belogardistične vojske v Sloveniji, ki se je po kapitulaciji Italije še poskušala upirati partizanom, največ pripomoglo topništvo.

Topništvo je v tem boju prvič uporabljeno v tako velikem številu. Toda ker so topovi bili za partizane takrat povsem novo orožje, s katerim še niso imeli izkušenj, učinki niso bili taki, kakor bi bili sicer.

Organizacija uporabe je imela nekatere pomanjkljivosti. Najpomembnejša je bila vsekakor ta, da niso že prvi dan uporabili za napad več topov in havbic, ki so jih imeli na voljo. Vključevali so jih šele pozneje postopoma, najprej dva, potem pa še ostale. Sele zadnji dan so privlekli težko havbico 149 mm M. 35, ki je bila edina sposobna razbiti debelo zidovje turjaškega gradu in odpreti pot pehoti v njegovo notranjost.

Merilnih naprav v tem boju še niso uporabljali, temveč so merili le »skozi cev« in streljali neposredno. Topove in havbice so zaradi tega morali postavljati v neposredno bližino gradu, to pa je delno tudi zmanjševalo njihovo učinkovitost.

Toda zadnje dni napada so vedno bolj in bolj smotrno izkoriščali izkušnje, ki jim jih je nudila bojna praksa. To potrjujejo tudi pritožbe belogardistov, ki pravijo, da so partizani v pičlih dveh urah izstrelili na grad 396 granat in min.

Partizanska kanonada, v začetku napada, turjaškim branilcem ni povzročala večjih težav in žrtev, pač pa je močno vplivala na njihovo moralo in bojni duh. Čedalje več je bilo takih domobrancev, ki so prav zaradi takega učinkovitega topništva zahtevali umik iz gradu. Pa tudi materialna škoda ni izostala, saj je ena od granat zadela v skladišče streliva, kjer se je vse vžgalo in so eksplozije grad zavile v dim in ogenj, so pozneje pisale belogardistične vesti.

V tem boju je topništvo uspešno prestalo svojo prvo večjo bojno preizkušnjo.

Prvi divizion na Hrvaškem

Prve dni po kapitulaciji italijanske vojske in razpadu belogardizma Nemci niso aktivirali svojih sil proti partizanom na osvobojenem ozemlju v Ljubljanski pokrajini v večjem obsegu, ker so sile ki so jih imeli na voljo, morali angažirati ob železnici in v Slovenskem primorju. Omejili so se le na močnejše zavarovanje meje in zasedli Kostanjevico, ki je bila ključna točka obrambe meje. Kostanjevico je zasedla 1. četa 1. bataljona 19. SS policijskega polka in nekaj belogardistov, ki so pribežali pod zaščito Nemcev.

V drugi polovici septembra pa so svojo dejavnost postopno krepili. Začeli so izvajati vznemirjevalne akcije in z manjšimi policijskimi silami ob podpori tankov in z belogardisti prodirati v notranjost osvobojenega ozemlja. Dne 15. septembra so vdrl v Mokro polje, 19. proti Krmelju, čez dva dni pa so izvedli akcijo večjega obsega, v kateri jim je uspelo prodreti celo do Višnje gore.

Večina takih akcij jim je uspela, ker partizanska obramba ni bila dovolj učinkovita. Glavni štab je zaradi tega grajal partizanska vodstva ter jim očital, da se jim je od zmage zavrtelo v glavi, da podcenjujejo sovražnika in da so odstopili od preizkušene in potrjene partizanske taktike. Vsem enotam je ukazal, da naj takoj preidejo v ofenzivno dejavnost proti Nemcem po partizanskem načinu bojevanja.²⁹

Ta ukaz je sprožil partizansko ofenzivo. Petnajsta divizija je takoj usmerila nekaj bataljonov čez mejo proti Savi.

Gubčeva brigada je sprejela ukaz, da ostane pod Gorjanci, tam kjer je že bila in čistila to področje, zakaj belogardisti, ki so se v Gorjancih skrivali so vedno bolj drzno nastopali proti aktivistom OF in domačemu prebivalstvu. Brigada je dobila tudi nalogo, da kontrolira nemško mejo od Bučke do hrvaške meje, ruši cesto Kostanjevica—Novo mesto in mostove na Krki ter uničuje stare italijanske utrdbe.³⁰

Tudi na Hrvaškem, v Zumberku, Pokuplju in Gorskem kotaru ter drugod je po odhodu Italijanov in razpadu domobranske vojske nastala praznina, ki je slabotne nemške sile in ustaši niso mogli povsem obvladati. Partizani so v Ogulinu in Oštarijah obkolili 14. SS policijski polk, severno od Kolpe pa tudi tretji tankovski korpus druge tankovske armade ni bil kos nastalemu položaju.

Tako ugoden položaj so partizanska vodstva na Hrvaškem hotela čimbolj učinkovito izkoristiti. Stopili so v stike s slovenskimi partizanskimi štabi, s katerimi so že prej pogosto sodelovali in se dogovorili, da v skupnih akcijah uničijo nekatere ustaške postojanke, ki so jim omejevale svobodo akcije na osvobojenem ozemlju.

Prvi cilj ofenzivnih operacij naj bi bila postojanka Stojdraga, globoko vrinjena v žumbersko-gorjansko področje, ki je bila velika ovira gibanju partizanov na Gorjancih in prodiranju v dolino Save ter Krke.

V postojanki je bilo kakih 200 ustašev. Utrdili so se v močnejših poslopjih ter zgradili bunkerje in okope. Poleg pušk in strojnic so bili oboroženi tudi z minometi.

Slovenski in hrvaški štab sta se dogovorila, da postojanko napadejo Gubčeva in trinajsta proletarska brigada, Zumberačkonpokupski odred in prvi divizion artilerije XV. divizije.

Neposredni napad na postojanko naj bi izvedel prvi bataljon Gubčeve in drugi bataljon 13. proletarske brigade ob podpori havbic prvega diviziona. Vse ostale enote naj bi osrednji napad varovale, drugi bataljon Gubčeve smer proti Samoboru, tretji z demonstrativnim napadom na Kamenico, vse druge enote 13. proletarske brigade in Zumberačko-pokupski odred pa naj bi zavarovali širši rajon akcije. Z napadom naj bi začeli 30. septembra ob 19,30.³¹

Divizion je 28. septembra iz Trebnjega s tremi havbicami 100 mm, protiletalsko baterijo z dvema topoma 20 mm in zaščitno četo, krenil na pohod. Rahlo je deževalo, ravno toliko, da so bili borci po dveh urah hoda premočeni do kože. Spešili so skozi Žužemberk in se počasi pomikali po dolini Krke proti Gorjancem. Šli so skozi Dolenjske Toplice in Uršna sela v Podgrad, od tu pa čez Sošice in Tomaševci do Mrzlega polja. Hodili so lahko le po stranskih kolovoznih poteh, ker so bile glavne ceste prekopane. Kolona se je od časa do časa ustavljala in borci so morali s svojimi hrbti pomagati, da so konji lahko speljali čez zaseke in kotanje. Ko se je zdanilo, so se ustavili, zakrili orožja in počivali. Prebivalstvo po vaseh je občudovalo novo slovensko vojsko, sedaj oboroženo tudi s topovi.

Drugo noč so hodili po gozdovih Gorjancev. Zjutraj se je divizion ustavil v vasi Novo selo, kjer je dobil nalogo za napad na Stojdrago. Za njimi je bila pot dolga kakih 70 km, ki so jo prehodili v dveh nočeh.

Podnevi 30. septembra so komandirji pregledali teren in poiskali najpripravnije položaje za havbice in izbrali opazovalnico. Borci so previdno pripeljali topove s strelivom. Do opazovalnic so potegnili telefonske žice in izračunali elemente do postojanke. Večkrat so jih preverjali, kajti zavedali so se da so v neposredni bližini postojanke lastni borci, partizani Gubčeve in 13. brigade, pripravljeni na juriš, zato so morali biti zadetki popolnoma točni.

Stab divizion je posvečal posebno pozornost sodelovanju s pehoto, ker je to bila prva združena akcija pehote in topništva. Medsebojno sodelovanje so zagotovili tako, da so na opazovalnici divizijskega poveljnika bili tudi poveljniki obeh brigad, do bataljonov na položajih pred postojanko pa so potegnili telefonsko žico, da bi štab bataljona lahko hitro vplival na ogenj topništva.

Ob 19,30 uri se je napad začel. Izstrelili so prve granate, ki so padle točno v postojanko. Na opazovalnici ja zavladalo veliko navdušenje in razposajeno vpitje. Po prvih strelih in manjših popravkih so postojanko zasuli rušilni rafali. Učinek granat je bil silovit. Ustaši so se nekaj časa upirali, zlasti z ognjem minometov, potem pa je njihov ogenj pojemal in so se pripravili na umik. Takoj zatem je začel juriš pehote. Ob 22,30 uri, po treh urah boja, je bila postojanka zavzeta. Večjemu delu posadke je uspelo pobegniti, nekaj so jih partizani ujeli. Nenadni napad topništva jih je tako presenetil, da jih je zajela panika.

V zavzeti postojanki so partizani zaplenili 8—10.000 kosov nabojev, težki minomet, težko strojnico »Švarcloze«, lahko strojnico, nekaj pušk in min za minomet in več druge vojaške opreme. Ustaši so imeli 10 mrtvih in okrog 35 ranjenih, ki so jih odpeljali s seboj.

Po končani borbi za Stojdrago se je topništvo umaknilo proti Novemu selu in vasi Poklek. Z grebena Gorjancev je bilo videti z žarometi močno osvetljeno letališče Cerklje, na katerem so imeli baze nemške letalske skupine Ju-87 in »štuke«. Eno havbico so hitro postavili na položaj in izračunali elemente. Razdaljo 6 km so izmerili po karti. Opazovanje je bilo lahko, čeprav je bila noč. Težave so nastopile pri tempiranju granat, ker tega opravila niso dovolj poznali. Vendar so tudi te težave premagali in ob 2,15 uri začeli obstreljevati letališče. Streljali so 30 minut. Po prvih izstrelkih so žarometi ugasnili,

iz smeri letališča so se videli le bliski granat. Po obveščevalnih podatkih, ki so jih pozneje dobili, naj bi eno letalo bilo uničeno, dve pa poškodovani, toda ti podatki niso bili potrjeni.

Zjutraj pred zoro 1. oktobra se je divizion zbral v bližini vasi Poklek. Topove, konje in drugo opremo so skrbno poskrili po okoliških gozdovih. Čeprav so bili nizki oblaki in možnosti letalskega napada neznatne, so bili ti previdnostni ukrepi nujni. Tudi protiletalski vod je zasedel položaje za protiletalsko obrambo.

Borci so počivali, le nekateri so odšli pogledat v vas. Vasičani so jih zelo neprijazno sprejeli, boječ se sovražnikovih represalij.

Okrog 11. ure so se začeli dvigati oblaki. V daljavi se je slišalo brnenje motorjev in takoj potem so se na nebu že pokazala nemška letala. Še nekaj trenutkov in na vas Poklek se je vsula toča bomb. Eksplozije so se mešale z oglušujočim tuljenjem štuk v strmoglavem letu in rafali mitraljezov.

Vrstil se je napad za napadom. Vas je začela goreti. Hiše so se rušile in goreča bruna so padala na živino in prebivalce. Topničarji so nesebično pomagali gasiti in reševati žene, otroke in starce izpod ruševin. Topničar Mežnar je padel, pet pa jih je bilo ranjenih. Poljska kuhinja z že gotovim kosilom je bila uničena.

Kasneje so zvedeli, da so nekateri domačini, ki so bili naklonjeni ustašem, odšli v dolino in javili Nemcem, da je divizion v vasi Poklek.

Protiletalska baterija je imela polne roke dela. Hrabro se je spopadla s sovražnikovimi letali in jim preprečila napade iz nizkega leta. Eno letalo je bilo zadeto in je v plamenih padlo v dolino Krke. To je bil velik uspeh, ker je večina protiletalcev ta dan doživela svoj ognjeni krst.

Kljub naporom preteklih dni in noči brez spanja in zadnji dan tudi brez hrane, je divizion krenil proti vasi Plešivica, ki je 23 km oddaljena od Pokleka, da bi pomagali 13. proletarski brigadi »Rade Končar« v napadu na to postojanko. Zgodaj zjutraj 2. oktobra so prišli v vas Pal jugi. Tam so počivali ter napojili in nahranili izčrpane živali, ki so že z zadnjimi močmi vlekli težko orožje po zelo slabih, razritih poteh. Tudi borci so použili nekaj tople hrane, potem pa so takoj nadaljevali pohod do novih položajev, ki so jih zasedli še preden je napočil dan.

Zaradi izkušenj preteklega dne v boju s sovražnikovimi letali, so borci vse vidne sledove odlično odstranili in zamaskirali. Na položaju je zrasel nov gozd, ki je skrival topove in havbice. Tudi kuhinjo je intendant Mrvar odpeljal v najbolj skrito globel, da ne bi ostali brez hrane, kakor prejšnji dan.

Trinajsta proletarska brigada Rade Končar je bila že pripravljena za napad. Topničarji so naglo računali elemente in pripravili merilne naprave, uredili so opazovalnico, zvezniki pa so potegnili telefonske žice za zvezo s topovi in havbicami.

Točno ob 18. uri so začeli z ognjem. Ta dan ni šlo tako gladko kot v napadu na Stojdrago. Opazovanje je bilo težavno spričo megle in slabe vidljivosti. Tudi dosti granat je odpovedalo. Postojanka in cilji v njej so le bili zadeti in proletarci so ob 21. uri krenili na juriš. Havbice so prenehale grmeti in borci so prisluhnili. Pred divizionom so regljale težke strojnice, puškomi trai jezi in brzostrelke, sledile so si eksplozije bomb. Streljanje pa ni ponehalo in to je bil znak, da napad slabo napreduje. Proletarci niso mogli zavzeti postojanke, ker je sovražnik dobil okrepitev, tri tanke in več kamionov vojaštva.

Ob 1,30 uri zjutraj je kurir prinesel povelje, naj divizion ponovi ogenj s prejšnjimi elementi in pomaga pehoti, da se v redu umakne od postojanke.

Ob 2. uri je ogenj ponehal. Divizion se je umaknil v vas Paljugi, tako da je še do svitanja bilo toliko časa, da so orožja zamaskirali pred letalskimi napadi, ki so jih pričkovali.

Zgodaj zjutraj, ko se je začelo daniti, so se res pojavila izvidniška letala. Krožila nad položaji kjer je bil divizion prejšnji dan. Iskala so topove, a jih niso opazila.

Ta dan so se proletarci odločili, da napadejo Plešivico podnevi. Divizion jim je poslal na pomoč le eno havbico. Po čistini in pri popolnoma jasnem nebu, po katerem so krožila izvidniška letala, so konji v galopu prevozili kolovozno pot med njivami do položaja. V hipu je bila havbica pripravljena in je odprla ogenj po nemškem tanku in štabu, ki se je pravkar pripravljal na odhod iz postojanke. Tovorili so arhiv in drugo prtljago na vozila. Tank je bil zadet in vozila so se vžgala. Nemci so se razbežali. Havbica je streljala v presledkih do mraka. Ko se je sonce nagibalo k zatonu, je šla pehota na juriš. Zrahljane vrste sovražnika, ki so jim granate zmeščale

odporno silo, so popustile in ob 22,30 zvečer je postojanka bila v rokah partizanov.

Po končanem boju za Plešivico se je divizion znova zbral v vasi Paljugi. To noč so se vsi borci dobro naspali in odpočili. Drugi dan so urejali svoje vrste, podkovali bose konje in popravili opremo. Topove, havbice in instrumente so očistili, strelivo razvrstili po znakih, o katerih so se v bojni praksi že poučili, kaj pomenijo. Štabu topništva divizije je divizion poslal poročilo o preteklih bojih, pa tudi podatke o pridobljenih izkušnjah, kako je treba uporabljati tabele streljanja. Ugotovili so na primer, kaj pomenijo različne barve, s katerimi so bile zaznamovane kapice vžigalnikov. Tako so v boju ugotavljali, kar drugače v navadnih okoliščinah ni neznanka. V dimu in krvi, pod sovražnikovimi kroglami in bombami se je moštvo učilo uporabljati topove, toda to so bile le prve izkušnje.

Po tridnevnem počitku je štab diviziona dobil povelje, naj se takoj vrne v Slovenijo. V nekaj urah so bili nared in že so se prve vrste pomikale proti zahodu. Potovali so ponoči, da se ne bi izpostavljali sovražnikovemu letalstvu, ki je iz dneva v dan opazovalo osvobojeno ozemlje in iskalo hvaležne cilje za svoje bombe in cevi mitraljezov. Osmega oktobra ob 3. uri zjutraj so prišli v Žabjo vas.³²

Poročilo glavnega štaba, pa tudi poročilo XV. divizije, je sodelovanje topništva v obeh napadih zelo ugodno ocenilo in pravi, da so havbice z odličnimi zadetki prispevale k uspešnemu napadu na Stojdrago.

Napad na letališče v Cerkljah pa po nemških poročilih ni imel večjega materialnega učinka, temveč le moralnega, kajti za večji učinek je potrebno večje število granat in pa tudi točno streljanje, ki pa je bilo možno le podnevi in pri dobri vidljivosti.

Vendar je boj 1. diviziona na Hrvaškem zelo ugodno vplival na nadaljnji razvoj topništva v Sloveniji.³³

Ofenziva XV. divizije v obsavskem obmejnem pasu

Operacije Gubčeve brigade in 15. brigade s podporo prvega diviziona na Hrvaškem in boji drugih brigad ob demarkacijski črti so bili le uvod v veliko partizansko ofenzivo, ki je imela za cilj osvoboditi predele ozemlja, ki so ga nadzorovali Nemci.

V septembru se je NOV v Sloveniji zelo razmahnila. Na Dolenjskem in Notranjskem so zdaj operirale tri številčno močne partizanske divizije, XIV. in XV., ki sta bili ustanovljeni še pred italijansko kapitulacijo, ter XVIII., ki je ustanovljena 14. septembra in so jo sestavljale osma, deveta in deseta brigada.

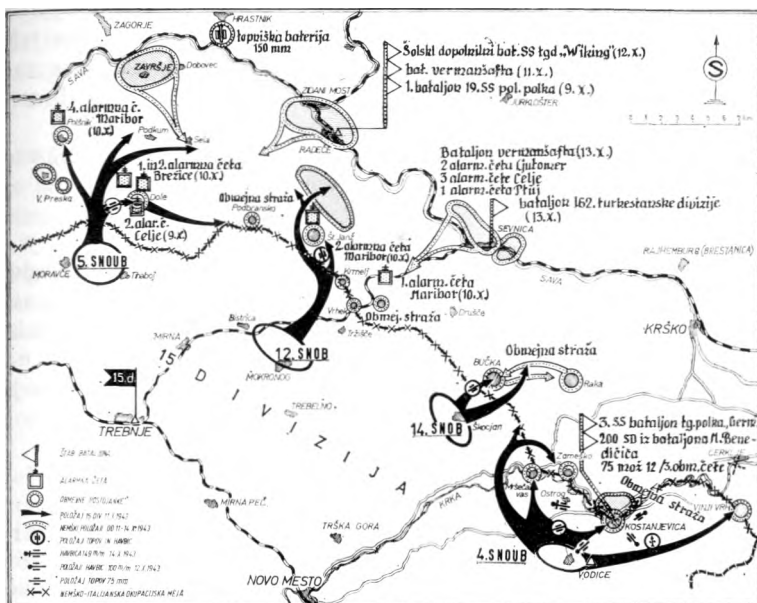
Do 3. oktobra je vsem enotam v Ljubljanski pokrajini poveljeval neposredno glavni štab, ki pa je bil hkrati odgovoren tudi za vodenje narodnoosvobodilnega boja v vseh drugih predelih Slovenije. Da bi glavni štab razbremenili in mu omogočili, da se še bolj posveti problemom osvobodilnega boja na Štajerskem, Gorenjskem in Primorskem, so 3. oktobra 1943 ustanovili nov poseben operativni organ, štab VII. korpusa. Ta štab je potem 7. oktobra potrdil tudi vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije.³⁴

Ze pred ustanovitvijo korpusa je glavni štab pripravljaval večje ofenzivne operacije na Dolenjskem, ki naj bi oslabile pritisk nemške oktobrske ofenzive na Primorskem. Poglavitni cilj ofenzive naj bi bil vdor partizanov na ozemlje južno od Save, kjer so Nemci izselili slovensko prebivalstvo in naselili nemško. V primeru uspešnega vdora čez demarkacijsko črto, naj bi partizanske sile v dolini Save uničile važno prometno križišče Zidani most na progi Ljubljana—Zagreb in industrijske naprave v trboveljskem industrijskem revirju.

Nalogo vodenja teh operacij je prevzelo poveljstvo VII. korpusa, ki je do 9. oktobra izdelalo podroben načrt za ofenzivo. Glavna naloga je pripadala XV. diviziji, ki naj bi čez mejo prodirala v treh smereh. Na desnem krilu naj bi prva njena kolona z naslonitvijo na Gorjance in v sodelovanju s hrvaškimi partizani prodirala po dolini reke Krke, uničila posadko v Kostanjevici, zavzela obmejne postojanke vzdolž demarkacijske črte, uničila mostova in brod na Krki pri Cerkljah, Dobravici in Malem Mraševu ter most čez Savo pri Brežicah.

V centru naj bi enote divizije pregnale sovražnika do Save, porušile most pri Radečah ter uničile železniško vozlišče Zidani most. Leva kolona divizije pa naj bi v sodelovanju z XVIII. divizijo čistila ozemlje proti Litiji, XIV. divizija pa naj bi usmerila operacije na železniško progo od Ljubljane do Postojne.

Štab korpusa je vsem enotam postavil nalogo, naj uničujejo živo silo sovražnika, porušijo vse prometne objekte in za-

Ofenziva XV. divizije od 10. do 13. oktobra 1943. leta

plenijo čim več orožja. Taktika bojevanja naj bo partizanska, široko pa naj uporabljajo tudi topništvo in motorizacijo, ki jim je na voljo.

Z ofenzivo VII. korpusa naj bi sodelovale tudi partizanske enote na Gorenjskem in Štajerskem.³⁵

Na podlagi smernic za operacije VII. korpusa je štab

XV. divizije izvedel svoj načrt, po katerem naj bi se ofenziva začela 11. oktobra ob 17. uri. Glavne sile naj bi prodirale proti Radečam in Zidanemu mostu, ostale pa bi z udarcem na Kostanjevico pomagale glavnini pri reševanju temeljne naloge, rušenja Zidanega mosta in komunikacij v dolini reke Save.

V coni operacije XV. divizije je staro italijansko-nemško demarkacijsko črto v prvi bojni črti varovalo pet nemških policijskih čet, rezervna motorizirana orožniška četa, tri čete wehrmannschafta in nekaj domobrancev, ki so jih Nemci sprejeli pod svojo zaščito.

V drugi bojni črti, nekaki rezervi je bilo še šest na novo ustanovljenih čet wehrmannschafta, ki so jih Nemci pripeljali na operacijsko področje takoj drugi dan, ko se je ofenziva začela in so tako imeli na voljo petnajst čet in nekaj domobrancev, vsega skupaj tri tisoč mož.

Nemške sile v prvi bojni črti so bile razporejene vzdolž vse demarkacijske črte. Držale so postojanke na važnejših topografskih točkah, med njimi pa so na vsakih 200 m imeli pripravljene bunkerje.³⁸

Petnajsta divizija je v ofenzivo usmerila štiri brigade, četrto, peto, dvanajsto in štirinajsto in oba topniška diviziona, skupaj kakih 5000 mož. Njena petnajsta brigada pa je ostala v Zumberku in sodelovala s hrvaškimi partizani v napadu na Ozalj. Havbica, ki so jo poslali v petnajsto brigado, da bi ji pomagala pri napadu na Ozalj, pa ni stopila v akcijo.

Boji za Kostanjevico

Ofenziva XV. divizije se je začela 11. oktobra. Na skrajnem desnem krilu je 4. SNOUB »Matije Gubca« napadla močno postojanko Kostanjevico, ki je predstavljala ključno točko obrambnega sistema meje na tem področju, ker je zapirala dolino Krke, po kateri so Nemci najlažje uporabljali svojo tehniko v smeri Zagreb—Novo mesto.

Kostanjevico je branilo 75 graničarjev iz 13. obmejne stražne čete, kakih 200 domobrancev iz bataljona dr. Mihe Benedičiča in 3. bataljon SS tankovskega grenadirskega polka »Germania« iz divizije »Wiking«.

Postojanko je napadel drugi bataljon ob podpori prvega topniškega diviziona, drugi bataljoni pa so napad varovali, prvi na položajih pred Hrvaškim Brodom, 6 km severozahodno od Kostanjevice, tretji pri Brezju in četrti pred Koprivnikom.

Povelje za napad na Kostanjevico je štab diviziona sprejel v Žabji vasi 9. oktobra zvečer. Takoj so krenili. Neprehoma je deževalo. Pota so bila tako razmočena, da se je kolesje havbic do osi pogrezalo v mehko blato. Konji so komaj zmagovali težko breme in le s pomočjo borcev, ki so vozove na težjih delih poti s svojimi telesi porivali naprej, je kolona počasi napredovala.

Zjutraj 10. oktobra so se ustavili v Stari vasi pri samostanu Pleterje. Havbice so postavili izven vasi, za nastanitev

borcev in za konje ter mule pa so se pobrigali vaški odbori OF. Kljub naporni poti, ki je bila za njimi, je v vasi bilo veselo. Zaigrale so harmonike in borci so se kmalu vrteli v plesnem ritmu.

Poveljstvo diviziona se je javilo štabu Gubčeve brigade, ki jih je zelo lepo sprejel in pogostil. Na skupnem sestanku so se dogovorili, da postavijo havbice čim bliže postojanki, tako da bi lažje z neposrednimi zadetki rušili bunkerje.

Drugi dan so uredili opazovalnico pri cerkvi na Malih Vodenicah, od koder se je postojanka dobro videla. Tri havbice so postavili na položaj pri Ledeči vasi in jih povezali s telefonsko žico z opazovalnico. Pripravili so se za streljanje iz kritja.³⁷

Cez dan so počivali, le komandirji so računali elemente, pregledovali pripravne poti do položajev in urejali zveze. Po-noči na 11. oktober so zasedli položaje.

Dne 11. oktobra je bil vlažen in meglen dan. Nič se ni videlo. Leče instrumentov so bile zamegljene in določanje elementov težko. Ob 17. uri so začeli napadati. Izstrelili so prve granate, ki niso zadele in so padle 500—600 m stran od cilja. Poveljnik diviziona, ki je vodil ogenj, je dal popravke in granate so padle v sredino Kostanjevice, ki sta jo obstreljevala tudi dva brigadna topa 75 mm in minometi. Še preden so končali korekturno streljanje, je padel mrak. Dan je bil krajši, ka-

Havbica 100 17 mm M. 14 na položaju pri Kostanjevici 13. oktobra 1943

kor so računali. Med topniško pripravo so v postojanki izbruhnili požari. Ko je topniška priprava ponehala, so borci drugega bataljona krenili v naskok. Toda niso uspeli, ker je sovražnik odgovoril s točo svinčenk iz vseh svojih položajev. Videti je bilo, da topniški ogenj ni dovolj škodoval posadki in da so dobro prenesli bombardiranje, ker so se pravočasno umaknili iz zunanjih bunkerjev v utrjena poslopja mesta in v šolo s trdim zidovjem. Ponovili so topovsko pripravo napada.

Streljali so celo noč do 4. ure zjutraj. Pehota pa ni več poskušala na novo jurišati, ker granate niso dovolj točno zadevale in omehčale sovražne obrambe.

Drugi dan 12. zvečer so partizani Gubčeve brigade ponovili napad. Za ta napad pa so havbice drugače razporedili. Ker jih je štab divizije grajal, da so orožja predaleč, so jih privlekli na 1500 m od postojanke in jih postavili za neposredno streljanje, prvo nad vasjo Kočarija, drugo v Dolšče in tretjo k cerkvi nad vasjo Slinovce. Postavili so jih tako, da so obvladale vse cilje v postojanki, havbica pri Slinovcah pa tudi cilje v Brodu, ki ga je napadal prvi bataljon.

Zvečer, ko se je dan nagibal h kraju, so se vse tri znova oglasile in začele tolči po utrdbah in bunkerjih. Toda le kratek čas. Najprej se je pokvarila ena, potem pa je odpovedala še druga. Tretjo, ki je še streljala, so premestili bližje postojanki, na kakih 1000 m od ciljev. Izstrelili so najprej pet granat, ki so zgrešile, potem pa še deset, ki so vse točno zadele. Toda kljub temu juriši pehote, ki so sledili, niso uspeli, ker jih je vedno znova prikoval k zemlji močan mitralješki in minometalni ogenj iz postojanke.

Dne 13. popoldne so napad nadaljevali. Odrpli so ogenj na močno utrjeno poslopje šole v Kostanjevici, ki je bila tako postavljena, da je obvladovala okolno zemljišče. Iz nje so Nemci in domobranci zavirali vse naskoke borcev. Na ta cilj so izstrelili 64 granat, od katerih jih je kar 50 zadelo cilj. Sovražnikov odpor je slabel, strojnice so umolknile. Ko pa so jurišne vrste krenile na juriš, so se znova oglasile. Kljub točnim zadetkom havbice, ni bilo zaželenega učinka, ker je več kot polovica izstreljenih granat odpovedala.

Proti večeru so napad usmerili na most. Havbico so privlekli v strelske vrste, kakih 300 m od sovražnika. Nekaj zadetkov je na več mestih most preluknjalo, potem pa so prene-

Šola v Kostanjevici in rezultati učinkov havbičnih granat

sli ogenj na župnišče in cerkveni stolp, od koder so se tudi oglašale strojnice. Sovražnik je opazil havbico in jo napadel z strojničnim ognjem. Krogle so se zamolklo odbijale od havbičnega ščita. Toda ne dolgo, kajti točno odmerjen strel je strojnico uničil.

Nemški protitankovski topovi so zelo uspešno branili dostope k naselju. Napredovanje je bilo počasno, korak za korakom, vse do polnoči. Takrat pa se je položaj hipoma spremenil. Pehota je odstopila in havbica s sedmimi topničarji je ostala sama. Sovražnik je opazil umik in je krenil v napad. Nekaj borcev Gubčeve brigade se je vrnilo, pomagali so napadalce zadržati. Havbica je izstrelila še nekaj granat v napadajoče sovražnikove vrste in jih prisilila, da so plegli. Vsi skupaj z gubčevci vred, ki so se vrnili, so jo v zadnjem trenutku z rokami potegnili nazaj v kritje. Nemci so besno streljali, vendar so njihovi streli ropotali le po havbičnem ščitu in nihče ni bil niti ranjen.

Vse dneve napada so okolico postojanke bombardirale in mitraljirale štuke, ki so jih branilci poklicali na pomoč. Toda njihovi napadi niso bili več tako učinkoviti, kakor takrat pri vasi Poklek in pred Plešivico. Partizani so se jim že privadili. Protiletalske posadke na položaju pri Sv. Mohorju, so jih

držale na primerni višini. Eno letalo se je v plamenih zrušilo na letališče v Cerkljah.

Popoldne tretjega dne bojev okrog Kostanjevice so Nemci pripeljali še tretji top in nemudoma udarili po naših položajih. Topničarji so bili presenečeni in že tretji sovražnikov rafal je padel zelo blizu položajev. Hitro so se umaknili. Vsi so pozorno iskali položaj tega topa. Opazil ga je komisar divizijske artilerije Lojze Colarič. Elementi so bili takoj pripravljeni in nastalo je silovito kontrabatiranje. Šlo je za to, kdo bo koga, kajti presenečenje je bilo izredno važno. Izstrelili so granato, potem pa se takoj umaknili na nov položaj, za kakih 100 metrov nazaj. Po enournem boju so Nemci v divjem diru zapustili svoj zelo dobro zamaskiran položaj na robu gozdička, ker jim je poln zadetek uničil top.

Četrti dan napada so z Grma pri Novem mestu privlekli še težko havbico 149 mm. Štirje pari močnih konj so jo komaj pripeljali. Postavili so jo na položaj pri vasi Ostrog, toda uporabiti je niso mogli, ker so ji manjkali nekateri deli povratnega mehanizma cevi, ki jih niso imeli, ker so jih Italijani, ko so se umaknili, uničili. Brez njih pa bi streljanje bilo izredno tvegano za posadko. Naslednji dan so jo odvlekli nazaj in jo pustili v vasi Ratež. Tam so jo med ofenzivo Nemci našli in uničili.

Kostanjevica ni padla in napad je prenehal. Dobili so povelje, da je treba glede na podatke, da sovražnik pripravlja veliko ofenzivo, težko orožje takoj skriti v gozdovih Gorjancev, konje in mule pa oddati prebivalcem.

Še isto noč so storili, kar je bilo potrebno, da izpolnijo povelje. Na sestanku komandirjev in komisarjev in na partijskih in skojevskih sestankih so razdelili naloge. Člani partije in SKOJ so odšli v Gorjance, da bi na težko dostopnih krajih poiskali skrite kotanje in globeli ter v njih zavlekli orožja s strelivom. Primeren prostor so našli na Ravni gori. Pričakovali so, da bo sovražnik iskal havbice v gozdu, zato so tokrat za skrivališče izbrali grmovje na travniku, domnevajoč, da jih tam Nemci ne bodo iskali.

Vrnili so se v dolino in odpeljali havbice v skrivališče. Pokrili so jih z vejami, dračjem in suhim listjem ter tako zamaskirali. Tudi dostope k tem skritim prostorom so zabrisali, s tem da so pazili, da ni ostalo vidnih sledov kolesnic. Konje in mule so v dolini razdelili domačinom. Mnogi jih pa niso hoteli

sprejeti, ker so se bali represalij Nemcev in domobrancev, če bi živali pri njih našli in sumili, da jih hranijo za partizane.³⁸

O tem, da so umaknili havbice izpred postojanke, niso sporočili štabu Gubčeve brigade. Ta je pozneje obvestil štab XV. divizije, da je artilerija nenadoma brez obvestila zapustila položaje in se umaknila v Gorjance, da sta dve havbici ponoči izginili neznano kam, ena pa da je pokrita z vejami ob poti Zaboršt—Vodenice.³⁹

Omenjeni dve havbici, ki sta »ponoči izginili«, sta bili tisti dve, ki sta se pokvarili in so jih umaknili še pred koncem boja, da bi jih poslali v popravilo. Tretjo nepoškodovano havbico pa so najprej skrili ob cesti Zaboršt—Vodenice, da bi jo potem odpeljali v Gorjance.

Novo težko orožje, ki ga je partizanski vojski prinesla kapitulacija Italije, je bila izredno velika pridobitev. Ognjena moč partizanskih enot je s tem znatno narasla. Omogočila jim je učinkovite napade tudi na močno utrjene postojanke, katerih brez tega orožja ne bi mogli osvojiti. Havbice, topovi in minometi so lahko nadomestili veliko število borcev bombashev, ki bi se drugače morali skozi minska polja in žične ovire pod točo svinčenk plaziti do bunkerjev in utrdb, da bi jih lahko napadli z ročnimi bombami in eksplozivom.

Toda to orožje jim je prineslo tudi nove skrbi in težave. Z njim so streljali lahko le strokovno izobraženi borci, ki so poznali tehnične lastnosti orožja, instrumente, strelivo in druge pripomočke.

Orožje ni ustrezalo partizanskemu načinu bojevanja in njegovi taktiki in jih je obremenjevalo v premikih in hitrih pohodih, zlasti v težkih okoliščinah, ko so se morali naglo umikati.

Izdelano je bilo za taktiko redne vojske z velikim, relativno varnim zaledjem in dobrimi cestami. Za tako armado, ki je imela na voljo tovarne za izdelavo streliva in s skladišči, v katerih so bile zagotovljene razmere za vzdrževanje in hrambo, s primernimi delavnicami za popravila, remont in drugo.

Takih okoliščin partizani niso poznali in so morali nasprotje med partizansko taktiko in tipi ter vrstami orožja reševati na svojstven in izviren način, ki do takrat še ni imel primera v zgodovini vojskovanja in ni bil opisan v vojaških pravilih ter preizkušen v preteklosti.

Kot že omenjeno, so težke in okorne prednjake in karete italijanskih topov in havbic zamenjali z lahkimi sprednjimi deli kmečkih voz, da so topove lažje premikali po slabih in ozkih cestah, ki jih sovražnik ni kontroliral.

S strelivom so strogo varčevali. Uporabljali so le take metode in načine streljanja, ki so zagotavljali zanesljive zadetke z maloštevilnimi izstrelki. Znano je, da je najbolj učinkovit osredotočen ogenj velike količine granat — koncentracija ognja po površini, kjer je cilj, zaradi verjetnostnega zakona razsipanja, toda količine streliva, ki so ga partizani imeli, so bile izredno omejene, niso mogli računati, da ga bodo še lahko dobili in tudi pogoji dovoza iz skladišč na položaje so bili težki.

Spričo občutljivosti tega orožja na morebitne nenadne izpade sovražnika in presenečenja, težjih topov niso nikoli imeli pri sebi dalj časa, temveč so jih po vsaki uporabi odpeljali v skrivališča. Če pa je grozila večja sovražna ofenziva, pa so tudi konje in mule skrivali tako, da so jih predali civilnemu prebivalstvu, od katerega so zahtevali pismeno potrdilo o tem. Pri predajanju živali prebivalstvu so jim pomagali odbori OF, ki so jim priporočali, komu lahko zaupajo, komu ne in ki so vplivali na prebivalstvo, da je živali sprejelo.

Boji za Bučko, Št. Janž, Dole in Kal

Medtem ko je Gubčeva brigada zaman naskakovala Kostanjevico, so se na ostalem delu fronte operacije uspešneje razvijale.

Štirinajsta železničarska brigada je zvečer 10. oktobra iz Trebelnega odšla na položaje okrog Škocjana. Štab brigade z drugim in tretjim bataljonom je zasedel vas Škocjan, prvi bataljon pa Zavinek in s teh položajev je brigada 11. oktobra krenila v napad na postojanko na Bučki, ki jo je branilo kakih 40 nemških graničarjev. Neposredni napad je izvedel 1. bataljon, pomagala pa mu je topniška skupina drugega divizion, ki je imela poljski in gorski top 75 mm. Drugi bataljon je bil v rezervi, tretji pa je imel nalogo postaviti zasede proti Raki. Miniral je prepust na cesti Radovlja—Raka ter postavil zaseke na ceste.

Topove so privlekli na razdaljo 500 m od postojanke in zvečer 11. oktobra odprli ogenj na župnišče in cerkev, od koder so se graničarji najmočneje upirali. Ogenj topov je obe po-

slojji močno poškodoval, toda pehota to noč postojanke ni mogla zavzeti, ker ni dovolj odločno izkoristila učinka obeh topov.

Drugi dan so napad ponovili. Ker pa je posadka bila popolnoma izolirana od Rake in se ni mogla prebiti iz obroča, ji je prišla na pomoč četa graničarjev iz smeri Brežic, Krške vasi in Dobove. Prebili so obroč in jo deblokirali, potem pa so se vsi skupaj umaknili na Rako.⁴⁰

Po umiku Nemcev z Bučke je 13. oktobra brigada nadaljevala napad proti Raki, toda zvečer tega dne jo je korpusni poveljnik umaknil v Crmošnjice v korpusno rezervo. Pri napadu na Bučko je dva topničarja ranila mina, ki je padla v neposredno bližino topa*

Dvanajsti brigadi, ki je prodirala po dolini Mirne proti St. Janžu (danes Šentjanž), je pomagala druga topniška skupina iz drugega diviziona, ki sta jo sestavljala havbica 100 mm in poljski top 75 mm. Popoldne 11. oktobra je v vasi Gabrijele na skupnem mitingu vojske in prebivalcev komandant 12. brigade razložil namen operacije. Topovi pa so ta čas varovali zborovanje na položaju, s cevmi obrnjenimi proti Krmelju, koder je potekala mejna črta.

* Boj za Bučko nezani avtor v topniškem glasilu 10. marca 1944 v sestavku — Pol leta artilerije XV. divizije — opisuje takole:

»11. oktober oblačen, deževen dan. S težavo se preriva motor po blatni cesti proti Škocjanu. Tam čaka polovica naše baterije drugega diviziona na nadaljnje ukaze. Ni še znana naloga, ki jo ima izvesti. Okoli vozov, naloženih z municijo, so zbrani v gručah topničarji. Slutijo, da jih čaka borba, za mnoge — prva. Malo nemirni so. Razgovarjajo se o marsičem, kar leži vojaku na duši

Ali ste sami? Sami. In ostali? Razdelili so nas in pridelili posameznim brigadam. Ena havbica in en poljak sta pri št. Janžu, ena havbica na Kalu, mi smo tu z enim poljakom, prvi divizion pa je ves pri Kostanjevici.« »Kje je komandir?« Ravno prihaja z listkom v roki. »Pravkar je prispelo povelje. Mi zavzamemo položaj na Jerman vrhu, za delovanje proti Bučki. Cesta do tja je na več mestih prekopana in zaseke so na njej. Krajevna zaščita nam očisti cesto, nato krenemo ob 3. uri popoldne na postojanko. Ob pol petih moramo biti tam!«

Čas teče, cesta še ni očiščena, mi pa moramo odriniti naprej. Strmo se vije cesta na nekaterih mestih v klanec in konjem se napenjajo kite na bedrih. Kreпки so in vlečejo dobro. Tu zaseka! Topničarji odstranijo sami posekana debela, na prekopi zasipajo cesto. Malo jih je, a ovir obilo. Hitijo. Morajo priti na mesto, kakor zahteva povelje, četudi cesta še ni očiščena. Zaseka za zaseko,

Po končanem zboru je napadalna kolona krenila proti Krmelju in St. Janžu. Bunkerje v Krmelju *sq* našli prazne, v St. Janžu pa je bilo 60 nemških graničarjev in 2 orožnika.

Padla je že noč, ko so se bližali postojanki. Borci so se nelagodno počutili, ko so hodili skozi temno sotesko z visokimi vrhovi na obeh straneh ceste. Vozovi, na katere so bili pripeti topovi in karete, so izdajalsko ropotali. Tudi trije pari konj, ki so vlekli vsak top, so bili nemirni. Topovski oddelek s kareto in šestimi konji je bila okorna, pretežka in neprimerna enota za partizansko bojevanje.

Ko so prišli iz soteske, so se že slišali prvi rafali predhodničnega boja. Ustavili so se in postavili topove na položaj za neposredno streljanje, prvega kar na cesto 1 km južno od St. Janža, drugega pa desno, na zelo prikladnem gričku. Postojanka je bila blizu, saj so krogle sovražnikovega mitraljeza posadki topa in havbice prikovale na zemljo. Izstrelili so prvo granato proti sovražnikovemu ognju. Zadela je kozolec, ki se je vžgal in osvetlil okolico, tako da so dobro videli vas in cilje v njej. Topova so namerili na bližino cerkve, kjer so se zbirali Nemci. Odprli so ogenj iz obeh topov in v eni uri izstrelili 30 granat. Opolnoči so skupaj s pehoto jurišali tudi topničarji in

jarek za jarkom je odstranjen in uravnan. Naprej, na Jerman vrh! Prišli smo, čeprav z zamudo. Vrli topničarji ne morejo delati čudežev. Mračni se. Tam na drugi strani se kažejo medli obrisi cerkve in župnišča na Bučki. Nebo se je medtem zjasnilo in zvezde se prižigajo na vedrem nebu. »Top na postojanko, konji in kare v zaklon za skalno steno na cestnem ovinku,« se glasi povelje.

V župnišču in cerkvi se je utrdil sovražnik. Za močnimi zidovi se čuti varnega, posebno še, ker ga čuvajo številni bunkerji v okolici. Neprijetno nas dime misel, da moramo s topovskim ognjem rušiti hišo, kjer so doslej mnogi iskali samo miru. Ali nič ne pomaga! Božjo hišo je sovražnik oskrnil in sedaj pomeni za nas samo sovražnikovo postojanko, od koder ga je treba pregnati.

Top je na mestu, skrit za grmovjem, njegova cey je naperjena na cilj. Stara, mogočna češnja ovira krogla pot. Žaga in sekira odstraniti oviro.

Zjasnilo se je popolnoma. Blesteča luna obliva belo zidovje cerkve in župnišča. Naš cilj se jasno vidi. Enajst udarcev iz zvonika pravi, da se bližamo prelomu dneva. Znamenja še ni! V nervozi drhtijo naši živci. Čakamo...pol dvanajstih! Še vedno nič! Drhtimo, toda ne od mraza, niti od pričakovanja? Naenkrat zazari nebo pred nami v zeleni svetlobi. Raketa! Dogovorjeno znamenje! Ogenj, se glasi povelje komandanta! Bum! Ognjeni zubelj se pokaže iz gorskega topiča. Bum! odgovori poljak za grmom.

postojanko zasedli. Nemci in prebivalci, tod naseljeni Kočevarji, pa so jo v neredu zapustili.⁴¹

Po padu postojanke je 12. brigada krenila naprej proti Savi, in zasedla postojanko Zgornji Boštanj. Topove so postavili na hrib nad vasjo in odprli ogenj čez most pri Sevnici.

V Sevnici so se med tem že zbirale močne nemške sile, tankovska četa in četa planinskih lovcev, ki so ju v naglici pripeljali iz Maribora ter 45 orožnikov, 230 vermanov in vod protitankovskih topov, ki so jih postavili pri mostu, na drugem bregu reke. Ta dva topa sta takoj začela obstreljevati partizane. Nastal je topniški dvoboj, ki je trajal do mraka.

Ponoči je brigada pripravljala napad na Sevnico. Topničarji so izbrali položaje in jih zasedli. Toda preden se je jutraj začel napad, so dobili povelje, da je treba topove takoj umakniti in kreniti proti Trebelnem, ter jih tam zakonspirirati, ker je v Sevnico prišel še bataljon 162. turkestanske divizije in da Nemci pripravljajo ofenzivo.⁴²

Na levem krilu razvrstitve XV. divizije je napadala četrta napadalna kolona, 5. brigada Ivana Cankarja z eno 100 mm havbico, tudi iz drugega diviziona. Brigada je prodirala v smeri Sv. Križ (zdaj Gabrovka)—Dole—Kal—Radeče. Ze 10. oktobra popoldne je zasedla Dole in ubila 3 nemške orožnike, po-

Granata zasika v zraku. Napeto gledamo, kam bo padla. Nič? Ali je šla predaleč, ali pa je granata sabotirala? »Isti elementi« — »Isti elementi!« ponovi merilec komandirjevo povelje. »Gotovo! Pali!« Bum! Sikanje v zraku... Tresk na drugi strani z ognjenim zubljem in dimom pomešana zemlja se dvigne v zrak. Za malenkost smo prekratki! »Povečaj daljavo za pet!« »Povečaj daljavo za pet,« se čuje refren vodnika, kakor na vajah.

A sovražnik je oživel. Oglaš se ogenj iz sovražnikovih strojnic. Tipaje sikajo svetleči se izstrelki skozi noč in oblivajo planote Jerman vrha in pobočja na naši levici. Iščejo nas! Ne vedo še, kje so naše postojanke. Izstrelki lete prek pehote pred nami in za zdaj še prek nas, v jasno noč. »Gotovo! Pali!« Bum! Sikanje v zraku. Tresk! Topničarji od veselja poskočijo. Zadetek v polno! V cerkveni strehi se pokaže za hip ogenj in dim. Isti elementi! Pali! Sovražnik je razdražen. Kakor ose se zaletavajo izstrelki strojnic proti nam. Svetijo se, kakor kresnice v junijski noči. Vse gostejši so roji in vse bližje nam prihajajo. Odkrivajo nas. Nihče se ne meni za to. Loteva se nas navdušenje. Iz farovža posebno gosto sika. Povelje: »Desno, dvanajst! Gotovo! Pali!« in že sedi. Zadeli smo ga! Navdušenje raste. Granata za granato udarja v trdo zidovje. Nič več ni povelj za premik cevi v tisočinkah. »Borut, cerkev! Gotovo! Pali!« in že sedi. »Borut, župnišče! Pali!« Zadetek! Borut je merilec pri topu in žari od zadovoljstva. Iznad

tem pa je nadaljevala napad na nemške položaje v Kalu in Dobovici, ki sta ju branili dve nemški četi. Manjši deli brigade so dosegli vso cesto Radeče—Litija in na njej postavili ovire. Ker pa so Nemci iz Radeč napadenim četam prišli na pomoč, jim je uspelo ponovno vzpostaviti obrambno črto na Kalu.

Drugi dan 11. oktobra popoldne ob 17. uri, ko se je začel splošni napad XV. divizije, je tudi 5. brigada ponovila napad z vsemi svojimi silami. Pritisnila je na nemške položaje na črti Dole—Preska, obstreljevala pa je tudi Polšnik in zavzela Sv. Jurij pod Kumom (zdaj Podkum).

Glavnina brigade je napadla Nemce v Dolah in Kalu. V Dolah so havbico privlekli v neposredno bližino ciljev, le nekaj 100 m od župnišča in cerkve, ki sta bili najmočnejše utrjeni točki. Odprli so ogenj in že prve granate so zadele in odprle vrzeli v zidovju utrd. Havbica je bila tako blizu cilja, da so omet in deli opeke od zidovja rožljali po ščitu, ko so granate eksplodirale.

Nemci so se silovito upirali, vendar je bil njihov odpor *zaman* in kratkotrajen, ker so partizani jurišali skozi vrzel v zidovju, ki jo je naredila havbica.

Po padcu postojanke v Dolah, so nadaljevali napad na Kal in s pomočjo havbice do jutra 12. oktobra zavzeli postojanko.

farovža in cerkve regljajo strojnice in gosti snopi krogel sikajo proti nam. Močno strojniško gnezdo je tam. Uničiti ga je treba!

»Pali!« Tresk! Tišina na drugi strani! Izrabimo jo zato, da očistimo cev. Pod cerkvijo, na pobočju hriba, so bunkerji s strojnici. Pridno se oglašajo. Naše granate se usmerjajo tja. Tudi gorski topič krepko udarja. Nenadoma se razsvetli ves prostor levo od nas. Sovražnik je z zažigalnimi izstrelki zažgal slamnato streho in hiše v vasi. Plameni sikajo v nebo. Ni nam mogoče gassiti, kajti dež krogel se usiplje proti razsvetljenemu mestu. Za gorečo hišo ima gorski top svoj položaj. Če strelja dalje, ga odkrijejo. Mora utihniti. Zato pa poljak udarja s podvojeno silo. Granata za granato udarja v sovražnikove položaje. Sovražnik začnjenja odkrivati naše mesto. Njegove krogle se usmerjajo vedno bolj proti nam in toča svetlečih izstrelkov se vsak hip bolj približuje. Hipoma detonacija v bližini! Kaj je to? Sovražnik nas obdeluje z minami. Odkod mu minometi? Ni časa za premišljevanje. Strahovita eksplozija nas vrže po tleh. Mina se je razpočila prav za našim topom. »Joj,« zastoče tovariš. Ranjen je! Še dva! Tri žrtve si je izbrala mina, k sreči rane niso hude. S pomočjo tovarišev odideta dva na obvezovališče ranjen komandir pa se obveže na mestu in poveljuje naprej, mirno, kakor da se ni nič zgodilo.«

Pohod so nadaljevali proti Savi. Ko pa so se že spuščali v dolino, je prišlo povelje, da morajo havbico takoj vrniti in zakonspirirati. Prej je šlo premikanje lahko, ker je pot vodila navzdol, nazaj grede pa so nastale težave, kajti zelo strmo navkreber je bilo treba vleči več kot dve toni železa. Komaj so se premikali, ker so bili konji že zelo utrujeni in izčrpani. Na pomoč jim je priskočila avtomobilska blinda, ki se je tudi morala vrniti. Pripela je havbico in jo na večjih strminah izvlekla, tako da je bilo orožje v kratkem času in še isto noč na varnem.⁴³

Prve resnejše izkušnje topništva

V tej ofenzivi XV. divizije je slovenska narodnoosvobodilna vojska prvič v svoji zgodovini uporabila topništvo v tako velikem obsegu, saj je napade brigad podpiralo kar devet topov in havbic na zelo široki fronti. Vsi so streljali neposredno na posamezne utrdbe, jih rušili in odpirali pot pehoti v notranjost postojank, torej v vlogi spremljevalne artilerije.

Ce danes presojamo, kako so poveljstva uporabila topništvo, se ne moremo znebiti vtisa, da je bilo razvrščeno preveč enakomerno, brez jasno izraženega težišča. Kostanjevica je bila najvažnejša točka v sistemu obrambe v dolini Krke. Toda napadal jo je le en sam bataljon s tremi havbicami, potem pa ko sta se dve pokvarili, je ostala le ena. To pa je bilo v boju za odločilno točko vsekakor premalo.

Napad na Kostanjevico ni uspel tudi zato, ker je bilo razmerje sil pehote močno v korist sovražnika. Gubčeva brigada je na podlagi uspešnega napada na Stojdrago, ki so jo ustaši po topniški pripravi kar hitro zapustili, preveč pričakovala od učinka granat. Kostanjevico, ki jo je branilo kakih 700 sovražnikovih vojakov, je napadal le en sam bataljon, ki je štel nekaj več kot 200 borcev. Tako negativnega razmerja sil 1 :2,5 pa topniški ogenj ni mogel spremeniti. Danes je znano, da bi odpor neke enote v frontalnem boju bil lahko zlomljen, če bi enota imela 30—40 % izgub. Po tem merilu bi topniški ogenj moral uničiti vsaj 200—250 sovražnikovih vojakov, to pa v danih okoliščinah ni bilo mogoče.

Pri napadu na Bučko je tesno sodelovanje med artilerijo in pehoto izostalo. Učinka topniškega ognja pehota ni izkoristila in postojanke ni zavzela. Posadka se je spričo tega brez večjih težav umaknila iz obroča.

Nasprotno temu primeru pa je pri napadu na Št. Janž in Dole sodelovanje bilo dobro in sta zaradi tega tudi obe postojanki hitro padli v roke partizanov.

Najtežji problem uporabe topništva v teh bojih je predstavljalo preskrbovanje topov in havbic s strelivom. Granate so bile v centralnem skladišču v Podstenicah na Kočevskem Rogu. Prevoz municije s konjsko vprego zaradi prevelikih razdalj in časovne stiske ni bil mogoč. Problem so reševali tako, da so strelivo z dvema tovornjakoma razvažali v priročna skladišča, ki so jih izbrali blizu napadenih postojank, od tam pa s konjsko vprego na položaje. S tem so zadovoljili potrebe fronte, tako da ni prišlo do pomanjkanja municije.⁴⁴

Pred Kostanjevico so zadnji dan privlekli še havbico 149 milimetrov. Toda ker ni bila tehnično v redu, manjkali so ji nekateri deli in merilne naprave, je niso mogli uporabiti. Zaradi nezadostnih tehničnih priprav so jo zaman vlekli na položaje pred Kostanjevico in po nepotrebnem utrujali borce in živali.

Prvi dan boja so streljali iz kritja, ki ni bilo dovolj učinkovito. Streljanje iz kritja zahteva veliko število granat, da se lahko ustvari močna koncentracija ognja v kratkem časovnem presledku. Te možnosti pa niso imeli, pa tudi opazovanje rezultatov je spričo megle bilo dokaj negotovo. V drugem in tretjem napadu so havbice pripeljali bližje ciljem in streljali neposredno, kar jim je omogočilo dobre zadetke, zlasti na najbolj utrjeno točko — šolo.

Topništvo XV. divizije v oktobrski ofenzivi

Stab II. SS tankovskega korpusa s sedežem v Ljubljani, ki je vodil operacije v oktobrski ofenzivi na Dolenjskem in Notranjskem, je razpolagal s tremi štabi divizij (44., 71. in 162.), z dvanajstimi okrepljenimi polki (1. SS tankovskim grenadirskim, 901. tankovskim grenadirskim in 131., 132., 134., 194., 303. in 314. grenadirskim polkom, potem s polkom planinskih lovcev »Admont«, 112. topniškim polkom, ki je imel 36 topov in 14. ter 19. SS policijskim polkom z nekaj samostojnimi bataljoni in oddelki, z bataljonom planinskih lovcev »Heine«, 44. in 171. izvidniškim oddelkom, 1., 2. in 3. bataljon domobrancev in Wermanschaftbataljonom (Süd). Skupaj je v tej ofenzivi sodelovalo kakih 48.000 mož, 110 tankov, 10 samovoznih

topov in 140 motoriziranih protitankovskih in 36 nemotoriziranih topov.

Ofenziva se je začela 21. oktobra in je od prvotnega načrta iz neznanih vzrokov kasnila za tri dni. Nemci so jo imenovali Wolkenbruch (prelom oblakov) in so jo razdelili v štiri etape.

V prvi etapi so obkolili prostor okrog Gorjancev in Belo krajino na črti: Kostanjevica—Brežice—Samobor—Jastrebarsko—Karlovac—Ogulin—Griblje — Črnomelj — Semič — Novo mesto—Kostanjevica in izvajali očiščevalne akcije od 21. do 25. oktobra.

V drugi etapi, ki je trajala od 26. do 30. oktobra, so obkolili prostor, ki ga na zahodu omejuje črta: Čatež—Mirna—Trebnje—Žužemberk—Kočevje—Osilnica.

Tretja etapa je zajela območje: Moravče pri Gabrovki—Trebnje — Žužemberk—Smuka—Kočevje—Osilnica—Gerovo—Klana—Rupa—Postojna—Rakek—Cerknica—Žlebič—Rajjica—Zdenska vas—Grosuplje—Lipoglav.

In v zadnji etapi so enote II. SS tankovskega korpusa čistile območje pred Ljubljano in Notranjsko v obroču Lipoglav—Žlebič—Sodražica—Cerknica—Rakek — Borovnica — Ljubljana — Lipoglav do 12. novembra, ko se je ofenziva končala.

Za prvi del ofenzivnih operacij na Dolenjskem je zbral sovražnik na severu in severovzhodu 162. turkenstansko pehotno divizijo s štabom v Rajhenburgu (zdaj Brestanica). Od Sevnice do Karlovca je razvrstil štiri polke. Na desnem krilu 314. grenadirski polk od Sevnice do Brežic, levo od njega polk planinskih lovcev »Admont« do Samobora, potem pa 303. grenadirski polk med Jastrebarskim in Karlovcem. Prvi SS tankovski grenadirski polk je zasedel Kostanjevico, ki je bila izhodišče glavnega sovražnikovega udara v tem delu ofenzive.⁴⁵

Artilerija XV. divizije se je bojevala v prvi in drugi fazi ofenzive: prvi divizion v sestavi Gubčeve brigade na Gorjancih, štab artilerije z drugim divizionom pa okrog Trške gore, Ajdovca in Trebelnega.

Dne 21. oktobra ob 5. uri zjutraj so nemške kolone iz 1. SS tankovskega in 314. grenadirskega polka začele prodirati po dolini Krke proti Št. Jerneju in Novem mestu. Prvi divizion se je na položaju pri Zapužah in Cerovem logu spopadel z deli 1. SS tankovskega polka. Zadržal jih je le nekaj ur, potem se

je moral umakniti v Gorjance. Havbice in topove so že prej skrili, sedaj je bilo treba spraviti na varno še preostale konje. V vasi Radatoviči so jih dali civilnemu prebivalstvu.

Dne 23. oktobra so borci diviziona krenili proti vasi Sošice z namenom, da se prebijejo globlje na hrvaško stran. Toda tu so naleteli na sovražnika. Po večurnem boju so se morali drugi dan vrniti.

Dne 25. oktobra so prispeli zvečer v vas Gaj visoko v Gorjancih. Tu so ostali vse do 11. novembra. Ker so bile zveze s štabom artilerije popolnoma pretrgane, so se vključili v Gubčevo brigado kot njen četrti bataljon in se borili dalje kot pehota. Postavljali so zasede proti vasi Sošice, vršili patrolno dejavnost pri vasi Sekuliči in spremljali ranjene in bolne borce v skrivne bolnice.

V težjih bojih niso sodelovali in čeprav so bili znotraj obroča, ki so ga Nemci sklenili okrog Gorjancev in Bele krajine, so ofenzivo relativno lahko prestali. Imeli so le enega padlega in pet ranjenih, pač pa so jih pogrešali petnajst, ki so verjetno dezertirali.⁴⁶

Ko se je začela nemška ofenziva, je bil drugi divizion v Gorenji vasi pri Smarjeti. Topove in havbice so še pravočasno poskrili v gozdovih okrog Trebelnega. Na voljo so imeli le protitankovski top 47 mm, ki ni bil pretežak za premike.

Divizionu se je priključilo tudi nekaj borcev iz drugih enot, ki so se zgubili, tako da je štel kakih 170 mož.

Kakor na desnem, tako so se tudi na levem bregu Krke 21. oktobra ob 5. uri zjutraj od Kostanjevice proti Novemu mestu premikale številne kolone vojaštva s tanki in drugimi vozili iz 314. polka turkestanske divizije.

Na položajih vzhodno od Gorenje vasi so se napadalci spopadli s četrtim bataljonom Gubčeve brigade, ki je bil prej v bojih za Kostanjevico na levem bregu Krke v zasedah.

Silovit nalet mnogokrat močnejšega sovražnika ga je hitro vrgel s položajev in razbil. Zasede, ki jih je divizion postavil proti Škocjanu in Beli cerkvi, pa so se umaknile brez boja. Tudi glavnina diviziona, ki je bila na položajih pred Gorenjo vasjo, se je umaknila, ker je divizion dobil nalogo od štaba XV. divizije naj zavzame položaje na Trški gori in pripravi napad na Novo mesto.

Dne 22. oktobra zjutraj so enote diviziona zasedle položaje od Trške gore do Hmeljnika. V skladu s poveljem so

ponoči krenile proti Novemu mestu, da bi ga napadle. Ko pa so prišle do vasi Mačkovec, so že naletele na Nemce iz 1. SS tankovskega grenadirskega polka, ki je zasedel Novo mesto in okoliške vasi.

Odpor Nemcev je bil tako močan, da se partizani vasi niso mogli niti približati. Napadali so do jutra, ko so se brez večjega uspeha umaknili.

Ta napad je Nemce opozoril na prisotnost večje partizanske enote na Trški gori. Okrog 10. ure so na široki fronti in v gostih kolonah Nemci šli v protinapad. Zaščitnica, ki je varovala umik diviziona, je bila razbita, pa sta divizion ter štab artilerije morala pod vrhom Trške gore sprejeti boj. Borili so se do večera. Vrstil se je juriš za jurišem. Boj je bil izredno srdit, saj je na posameznih odsekih prišlo tudi do spopadov prsi ob prsi.

Ko se je dan nagibal h kraju, se je divizion v neredu umaknil na Raduljo, potem pa se je njegova kolona spustila v Štatenberg. Nemci ji niso sledili.

Ta dan so bili boji izredno hudi in divizion je imel občutne izgube. Bilo je sedem mrtvih, večje število ranjenih in precej pogrešanih. Od pogrešanih se je večina vrnila, le nekaj jih je odšlo domov, nekaj pa so jih Nemci ujeli.

Več ranjencev je ostalo na Trški gori. Skrile so jih bolničarke, ki so jih previle in ostale z njimi, naslednje dni pa pripeljale v sestav bataljona.*

V Štatenbergu je divizion ostal 2 dni, do 24. oktobra. Pošiljal je patrulje na vse strani, da bi poiskale pogrešane in ranjene.

Ponoči od 24. na 25. oktober je v skladu s poveljem štaba XV. divizije krenil proti Mirni peči z nalogo, da postavi zasede proti Novemu mestu.

Do 5. ure zjutraj je zasedel položaje na črti Dalnji vrh—Hudo, proti Novemu mestu pa poslal zasedo.

Naslednjo noč so topničarji skupaj z borci četrtega bataljona Gubčeve brigade demonstrirali napad na Bršljin pri Novem mestu. Nemci so odgovarjali z močnim ognjem mitra-

*** Po poročilu propagandnega odseka topništva so bili samo trije borci mrtvi, Mišič pa meni da jih je padlo sedem. V istem poročilu propagandnega odseka je zapisan podatek, da so po pripovedovanju vaščanov iz Mačkovca imeli Nemci 19 mrtvih in 25 ranjenih.**

ljezov in minometov. Obstreljevanje je trajalo do 5. ure, potem so se umaknili na izhodiščne položaje.

To noč so minirali tudi kompozicijo sedmih vagonov s tovorom težkih granat in jo po progi spustili v Novo mesto. Toda do eksplozije iz neznanih vzrokov ni prišlo.⁴⁷

Na položaju pri Bršljinu je ostala četa iz četrtega bataljona Gubčeve brigade, ki so ji dodelili tudi protitankovski top. Zjutraj 27. oktobra okrog šeste ure je kakih 300 Nemcev s tanki in topovi krenilo iz Novega mesta proti Mirni peči.

Ceta iz četrtega bataljona Gubčeve brigade, ki je bila v zasedi s protitankovskim topom 47 mm, Nemcev ni pravočasno opazila. Nenadoma so jo naskočili in presenetili, tako da borci niso imeli več časa, da bi top umaknili in Nemci so ga zaplenili.⁴⁸

Pozneje je štab artilerije XV. divizije za izgubo topa kaznoval komandirja čete četrtega bataljona, ki so mu top dodelili. Sklicali so naglo sodišče in ga obsodili na smrt ter ustrelili. Toda nekateri borci še danes obsodbe ne odobravajo in menijo, da za tako težko kazen ni bilo dovolj tehničnih dokazov. Toda divjala je ofenziva in v danih razmerah naglo sodišče ni imelo dovolj časa in tudi ne drugih možnosti, da bi lahko raziskavo usmerilo na dosledno ugotavljanje vseh olajševalnih in obremenilnih okoliščin in šele potem na podlagi le-teh izrekel kazen, ki naj bi imela tudi opozorilno vzgojni pomen.

Ko so Nemci napadli divizion pri Dalnjem vrhu in v vasi Hudo, niso naleteli na močnejši odpor, ker je na položaju bilo le kakih 30 borcev, vsi ostali pa so odšli na vse strani v patrole in zasede.

Ostanek divizona se je naglo umaknil proti Mimi peči in zasedel ugodne položaje na obronkih Golobinjka na Osredku. Nemci jim niso mogli takoj slediti, ker so bile ceste razrušene in minirane. Ovire so jih zadržale toliko časa, da so opravili razminiranja in ceste popravili. Šele okrog poldneva so jih ponovno napadli. Vnel se je srdit boj. Napadalo je kakih 200 Nemcev, branilo pa se je le 30 borcev iz divizona. Poskusi Nemcev, da jih z jurišem vržejo s položaja, jim niso uspeli. Nemški vojaki, med katerimi je bilo največ Čerkezov, tudi posebne bojne vneme niso kazali in so v jurišu takoj zastali, čim so se oglasile partizanske strojnice.

Po enournem boju so se partizani začeli umikati. Bili so prešibki, pa tudi streliva je začelo primanjkovati. Umaknili

so se proti Globodolu in Ostremu vrhu, kjer je bil večji del 12. brigade. Nemci so jim sledili do Globodola, tu pa so naleteli na močan minometni ogenj z Ostrega vrha, ki jih je ustavil. Privlekli so topove in začeli obstreljevati Ostri vrh, potem pa so pod zaščito topništva krenili na Ostri vrh. Ponovno se je razvil hud boj, v katerem so sodelovali vsi borci, ki so bili na Ostrem vrhu. Po enournem boju so bili Nemci odbiti s precejšnjimi izgubami. Medtem je padel mrak in Nemci niso poskušali na novo napasti.⁴⁹

Zvečer so se sestali vsi komandanti in komisarji enot, ki jih je ofenziva potisnila v ta rajon. Posvetovali so se o načinu in smeri preboja iz obroča, v katerem so se znašli, kajti Nemci so zasedli vse ceste od Novega mesta prek Trebnjega in Dobriča do reke Krke.

Eni so predlagali smer Sela pri Šumberku čez cesto Dobrič—Žužemberk, drugi so se hoteli umikati proti Novemu mestu in potem na odseku med Novim mestom in Mimo pečjo prečkati cesto in se umakniti proti Trebelnemu.

Večina je izbrala drugo smer. Kolona je takoj krenila. V temnih gozdovih se ni nič videlo. Hodili so kot z zavezanimi očmi, v naj večji tišini. Le od časa do časa je bilo slišati »veza«. Hodili so vso noč, toda na cesto niso prišli. Ko se je pokazala so videli, da so zašli in se celo noč vrteli v krogu. Bili so v bližini vasi Brezova reber, od izhodiščne točke oddaljeni le kakih 5 km. Ker se je že začelo daniti, niso mogli nadaljevati poti

Nemci niso opazili njihovega umika s položajev na Ostrem vrhu, pa so ga še naprej obstreljevali s topovi.

Okrog polneva jih je na Brezovi rebri opazila manjša kolona Nemcev, ki jih je takoj napadla, toda bila je odbita. V tem boju je imel divizion enega mrtvega.

Nemci napada niso ponovili. Ponoči so topničarji nadaljevali preboj proti Trebelnemu. Cesto Novo mesto—Mirna peč so prečkali brez težav. Zjutraj 29. oktobra so prišli v vas Cerovec. Na vse strani so razpostavili zasede in poslali patrolje. Nemci jih niso opazili niti naslednje dni, ker so že bili izven njihovega obroča, tako da se je za 2. divizion ofenziva dejansko končala v Cerovcu in sosednji vasi Brezje.

Patrulje, ki so neprenehoma bile v bližini glavne ceste, so javljale o gostem prometu kolon vozil, tankov in topništva, ki

bil ubit. Zaplenili so puškomitraljez, brečo, puško in več drugega materiala. Naslednji dan so porušili cesto med Bršljinom in Mimo pečjo. Nemci so skušali divizion pregnati, vendar jih je ta odbil. Morali so se vrniti v Novo mesto.

Dne 11. novembra se je ves divizion pomaknil na položaje pri Kačjih ridah in tam ostal do napada na Novo mesto.

Nemška ofenziva topništva XV. divizije ni povsem prese-netila. Oba divizion sta pravočasno poskrila topove v nepristopne gozdove Gorjancev in okrog Trebelnega. Drugi divizion je zadržal pri sebi protitankovski top 47 mm, toda že po nekaj dnevih ofenzive ga je zgubil.

Skrivanje topov je bila odgovorna naloga. Zaupali so jo le najbolj preizkušenim in zaupnim komunistom, ki so jih določali po celičnih sestankih. Topove so skrivali v težko pristopne kraje v gozdovih. Zavlekli so jih v goščavo in jih pokrili z dračjem in listjem, občutljive dele, udarne igle, merilne naprave, pa tudi cele zapirave so skrivali posebej, po navadi zakopali daleč od mesta, kjer je bil skrit top, da se sovražnik, tudi če bi orožje našel, ne bi mogel z njim okoristiti.

Konje so oddali kmečkemu prebivalstvu in zahtevali pismo potrdilo, da so živali prevzeli. To pa ni bilo smotno, ker jih mnogi iz strahu, da bi Nemci s pomočjo belogardistov ugotovili, da so jim živali pustili partizani, ali pa tudi, da bi partizani izgubili potrdila in bi jih našli Nemci, niso hoteli sprejeti.

Nemci so med ofenzivo topove iskali. V Gorjancih niso imeli uspeha. V gozdovih pri Trebelnem pa so vso okolico temeljito preiskali v strelcih in našli havbico 100/17 mm M. 14 in poljski top 75/27 mm M. 11 iz drugega diviziona. Ta orožja so našli verjetno spričo tega, ker tisti, ki so jih skrivali, niso dovolj skrbno zabrisali vseh sledov, to je potem Nemce pripe-ljalo do skrivališča. Ker pa so bile merilne naprave in zapirave zakopani drugje in jih niso našli, orožij niso mogli uporabiti, pa so jih razstrelili in uničili. V Novem mestu so zaplenili oba protiletalska topa 20 mm iz protiletalskega voda. Toda topa sta bila tam v popravilu in jih niso mogli pravočasno umakniti, ker jih je napad Nemcev presenetil.⁵²

Nemci so našli in razstrelili tudi havbico 149 mm, ki so jo partizani pustili v vasi Ratež, ker je niso mogli odpeljati v Gorjance. Bila je preveč težka, okorna in za partizane neuporabna.

Ko sta se diviziona razbremenila težkega orožja, sta postala pehotna bataljona. Prvi divizion je pod svoje okrilje sprejela Gubčeva brigada kot svoj četrti bataljon, ker je njen četrti bataljon ostal na levem bregu Krke in se priključil artileriji XV. divizije.

Drugi divizion je imel precejšnje izgube. Imel je 32 ranjenih, 10 mrtvih in 24 pogrešanih. Izgubil je tretjino moštva. Ostalo je le 105 borcev.

Prvi bataljon je imel manjše izgube, enega mrtvega in pet ranjenih ter 15 pogrešanih, za katere so domnevali da so dezertirali in se predali Nemcem, toda tega pozneje niso ugotovili.

Ofenziva je topničarje prekalila, saj so prestali hude preizkušnje, ne samo kot topničarji, temveč tudi kot borci pehote, ker so se v ofenzivi večkrat zelo uspešno spopadali s sovražnikom.

Ofenziva je bila velika preizkušnja tudi za vse druge novince, ki so v partizanske enote prišli po kapitulaciji Italije. Nekatere je prevzel strah in so šli domov.*

Napad na Novo mesta

Četrta faza nemške oktobrske ofenzive se je na Dolenjskem in Notranjskem končala 12. novembra. Trajala je nekaj dalj, kot so to načrtovali nemški štabi.

Za vse enote, ki so se borile v dolini Krke okrog Novega mesta in v Gorjancih, pa se je dejansko končala že nekaj dni prej. Prvi divizion je v Gorjancih opazil pojemanje ofenzivnega pritiska že 28. oktobra, patrolje drugega diviziona, ki je od 30. oktobra bil v Cerovcu, pa so od 1. novembra dalje poročale o premikih velikega števila vojaštva in vozil po cestah proti Ljubljani. To je pomenilo, da se je glavnina ofenzivne

* Vlado Valenčak se spominja nekaj takih primerov in pripoveduje:

»Spominjam se kuharja našega voda, doma nekje iz Kostanjevice. Že prvi dan po prihodu v partizane je zagotavljal, da je hud revmatičar in zaradi tega ni hotel siprejeti druge dolžnosti kot kuharsko. Kopa se je začela ofenziva, je z lahkoto kot srna zbežal domov. Prav tako je strah pobral nekega cigana. Do ofenzive je pridno igral na violino. Ko pa je čutil preveč smodnika v zraku, je stalno uhajal iz kolone z izgovorom, da nekaj ni v redu z njegovim črevesjem. Po nekem takem izstopu ga je zmanjkalo in ni se več vrnil.«⁵³

grupacije na tem področju (314. grenadirski in 1. SS oklopni polk) pomikala proti Ljubljani.

Na položajih v postojankah so ostali le maloštevilni domobranci in nekaj Nemcev, ki so jim poveljevali.

Ofenziva ni bila učinkovita. Čeprav je sovražni tisk široko obravnaval in poveličeval njene uspehe, je bilo dejansko stanje na terenu popolnoma drugačno.

Brigade je ofenziva prekalila. Odpadli so omahljivci in nezanesljivi elementi. Čeprav so imele občutne izgube, bile so tudi delno razkropljene in borci utrujeni spričo izrednih naporov, premikov in hudih bojov, ki so trajali skoraj mesec dni, so še vedno ostale močne enote, sposobne za nove boje. Potrebovale so le nekaj časa, da se zberejo, uredijo svoje vrste in si odpočijejo.

Nemci so vzpostavili postojanke samo v najvažnejših krajih: v Novem mestu, Žužemberku, Grosupljem, Kočevju in Trebnjem. V nekaterih drugih naseljih so pustili le manjše prehodne posadke, ki so se v njih zadrževale le nekaj dni.

Gubčeva in 15. brigada, ki sta bili v Gorjancih sta temeljito pripravili napad na sovražnika, ki se je še vedno zadrževal v Metliki, pomagal pa naj bi jima prvi divizion. Toda ko se je brigada približala mestu, je sovražnik brez; boja zapustil Belo krajino in se umaknil proti Kočevju.

Takoj potem je štab korpusa organiziral napad na Novo mesto, v katerem je bilo kakih 500 domobrancev in Nemcev.

Novo mesto leži v dolini Krke in je naj večje mesto na Dolenjskem. Ima zelo dobro prometno povezavo z Ljubljano in Zagrebom. Iz Novega mesta vodijo najkrajše poti v Gorjance in v Kočevski Rog, ki je takrat predstavljal središčno bazo NOV v Sloveniji. To mesto je bilo zaradi tega izredno pomembna geografsko strateška točka za narodnoosvobodilno vojsko.

Oblast nad Novim mestom bi za partizane pomenila občutno povečanje že osvobojenega ozemlja in občutno zmanjšanje manevrskega prostora Nemcev in domobrancev.

Za slednje je pozneje Novo mesto bilo izhodišče za iznenadne enodnevne pohode po osvobojeni Dolenjski in udarce terenski ljudski oblasti, ki se je na osvobojenem ozemlju naglo razvijala.

Pomembnost Novega mesta je politično in vojaško vodstvo NOV dobro poznalo in ocenjevalo, zato je tudi hotelo izkoristiti

ugoden trenutek in mesto ponovno zavzeti, preden bi ga domobranci in Nemci dovolj utrdili in okrepili.⁵⁴

Stab VII. korpusa je že 9. novembra obvestil glavni štab o nameravanem napadu na Novo mesto in o ukrepih, ki jih je v ta namen storil.

Napad naj bi izvedla XV. divizija ponoči od 10. na 11. november.

Ideja napada je bila zelo smotrna. Okrog mesta so postavili tri obročje. V prvem je bila glavnina sil XV. divizije, po dva bataljona iz 4. in 5. brigade, ena četa iz 12. brigade in topništvo XV. divizije. Te sile so dobile nalogo, da neposredno napadejo postojanko.

V drugem obročju, ki je imel nalogo zavarovanja osrednje akcije, je bila 12. brigada brez ene čete in po en bataljon iz 4. in 5. brigade. Te sile so razvrstili na ugodnih položajih, ki so bili 6 do 8 km oddaljeni od postojanke. Imeli so nalogo, da preprečijo intervencijske poskuse sovražnika iz najbližjih sosednjih postojank v Kostanjevici, Sevnici, Trebnjem, Žužemberku in Kočevju ter razrušijo ceste, po katerih bi se lahko premikala sovražnikova motorizacija.

V tretjem obročju je bil bataljon 4. brigade Matije Gubca pred Kostanjevico in bataljon 5. brigade Ivana Cankarja pred Trebnjem, z nalogo, da z demonstrativnimi napadi vežeta sovražnikove sile in jim preprečita neopažen izhod iz postojank.⁵⁵

Toda ker XV. divizija še ni bila za tak napad pripravljena, imela je namreč brigade preveč oddaljene, zlasti topništvo, ki je rabilo mnogo časa, da bi topove in havbice izvleklo iz skrivališč in jih pripeljalo pred Novo mesto, so začetek napada odložili in ga nameravali izvesti ponoči na 14. november. Ker pa so zbrani obveščevalni podatki dali slutiti, da je posadka v Novem mestu zelo slaba in tudi moralno na nizki ravni, da spričo tega ne kaže zamujati ugoden trenutek in čakati da se tudi topništvo pripravi za napad, so načrt za začetek napada zopet spremenili in se dokončno odločili, da brigade naskočijo postojanko že 12. novembra zvečer, brez podpore artilerije.⁵⁶

Tako sta Gubčeva in 12. brigada napadli sami. V začetku napada sta imeli delne uspehe, pozneje pa je bil odpor posadke vedno močnejši, tako da sta se proti jutru 13. novembra umaknili v izhodiščne položaje.⁵⁷

Popoldne tega dne je 1. divizion že pripeljal svoje tri havbice iz skrivališč v Gorjancih. Tretja baterija je eno havbico

takoj postavila na položaj za neposredno streljanje zahodno od gradu Pogance in začela obstreljevati položaje domobrancev in Nemcev v Gotni vasi in na Grmu. Streljali so v enakomernih presledkih do 17. ure popoldne. Zadetki so bili odlični. Težki mitraljez v šoli na Grmu, ki je zelo dobro obvladal vse dostope k postojanki, je bil zadet v polno in vsa posadka uničena. Tudi nekaj bunkerjev na Grmu in v Gotni vasi je bilo zadetih. Ob 17. uri je streljanje ponehalo, ker sta se pojavili dve letali, ki sta iskali topničarje. Nista jih našli in sta po polurnem iskanju odleteli.

Toda ker je medsebojno sodelovanje nižjih kadrov, komandirjev vodov in čet pehote in topništva bilo slabo oziroma sploh ni bilo organizirano in tudi medsebojna zveza ni bila postavljena, je ves čas streljanja bila havbica sama pred sovražnikom. Nikjer ni bilo nobenega borca iz tretjega bataljona za zaščito havbice. Sele ko se je zmračilo, so se prikazali in krenili v napad. Napadali so celo noč, toda le z delnim uspehom.

Drugi dan 14. novembra so na položaje za napad na Novo mesto prispele nove enote. Na desnem bregu Krke sta mesto obkolila tretji in četrti bataljon Gubčeve brigade. Prvi je demonstrativno napadel Kostanjevico, drugi pa je varoval hrbet glavnini brigade na položajih med Mokrim poljem in Ratežem in prekopaval cesto, po kateri bi lahko prišli Nemci s svojo motorizacijo posadki v Novem mestu na pomoč.

Havbice prvega diviziona so bile dodeljene bataljonom, vsakemu po ena. Četrtemu bataljonu je pomagala havbica iz druge baterije na položaju vzhodno od gradu Pogance, tretjemu iz tretje baterije na položaju, iz katerega je streljala že 13. novembra, a pri drugem, na položaju pri Ratežu, je bila havbica prve baterije, ki je imela nalogo, da tolče kolone po cestah na levem in desnem bregu Krke, ki bi skušale priti posadki v Novem mestu na pomoč.

Na levem bregu Krke se je za napad razporedila Cankarjeva brigada z dvema bataljonoma, vtem ko je z ostalimi silami varovala hrbet glavnine proti Trebnjem in Žužemberku. Napad drugega in četrtega bataljona je okrepil drugi divizion, ki je v ta namen pripeljal iz skričališč 2 poljska topa 75 mm, za vsak bataljon po enega. Postavili so jih na položaju pri Kuzarjevem kalu in vzhodno od vasi Kamence.

Popoldne ob 15. uri so štirje topovi začeli obstreljevati postojanko iz obeh smeri. Vsako orožje je razbijalo bunkerje

pred svojim bataljonom. Položaji havbic na desnem bregu so bili oddaljeni od postojanke komaj kakih 500—600 metrov. Po ščitih orožja so od časa do časa ropotale krogle sovražnikovih strojnic in pušk, vendar niso povzročile večje škode.

Tudi ta dan je bilo medsebojno sodelovanje pehote in topništva slabo organizirano in pehota ni varovala topov pred morebitnimi sovražnikovimi nenadnimi izpadi in s svojo dejavnostjo ni prisilila branilcev, da bi odkrili sistem svojega ognja, kar bi topništvu omogočilo, da bi določilo tudi ognjena vozlišča, ki so se potuhnili, in jih uničila.

Na levem bregu Krke so bili topovi oddaljeni od postojanke kakih 1500—2000 m.

Obstreljevanje je trajalo do 18. ure, ko se je zmračilo. Zadetki so bili točni. Obe havbici sta izstrelili po 30 granat in neposredno zadeli na Grmu 15 utrd, v Žabji vasi pa pet. Poljski top na Kuzarjevem kalu je zadel v polno 5 bunkerjev.

Po topniški pripravi, ki je trajala 2 uri, so bataljoni krenili v napad.

Havbici so umaknili in nista več sodelovali v napadu, topova pri Cankarjevi brigadi pa sta ostala na položaju in sta streljala tudi ponoči. Zaradi slabe povezave med topništvom in napadajočo pehoto in pa zaradi noči, je nekaj granat padlo za hrbtom napadajoče pehote, kar je zelo slabo vplivalo na moralo napadajočih. Na srečo ni bilo žrtev, saj je od poljakov vsaka druga granata, včasih pa tudi samo vsaka peta eksplodirala, druge pa so zatajile.

Tako veliko število granat za topove 75 mm je odpovedalo zato, ker je tovrstno strelivo bilo zelo staro in kot tako izpostavljeno kvarnemu učinku vremena, to toliko bolj, ker so okoliščine za skladiščenje pri partizanih bile izredno slabe. Granate so hranili na prostem, pa so tako bile izpostavljene vlagi, megli in dežju, za kar so občutljivi zlasti vžigalni mehanizmi vžigalnikov s črnim smodnikom.

Bataljoni Gubčeve in Cankarjeve brigade so nadaljevali z napadi vso noč. Imeli pa so le delne uspehe. Glavnih točk odpora, položajev na Kapiteljskem hribu na levem bregu in pri Kandiji na desnem, niso zavzeli.

Drugi divizion je ponoči dobil povelje, naj topove takoj skrije, zjutraj pa je bilo povelje preklicano in so jih zapet postavili na položaje za nadaljevanje napada

Po napadu v noči na 15. november je bilo stanje posadke že kritično. Pritisk partizanov je bil tako silovit, da se je komaj upirala. Trenutke krize so reševali nemški tanki, ki so se premikali po postojanki in z močnim zapornim ognjem mašili vrzeli, ki so jih povzročili prodori partizanov.

Posadki je že tudi primanjkovalo streliva. Da bi olajšali težak položaj, so jo Nemci poskušali oskrbovati z letali, kar pa jim je le delno uspelo, kajti 14. popoldne je nekaj tovora streliva padlo na položaj Gubčevega bataljona, južno od Grma.

Na pomoč obkoljeni novomeški posadki je iz Kostanjevice po cesti na levem bregu Krke, krenilo kakih 600 mož na kamionih. Ko so prišli pod Trško goro, so jih zadržali bataljoni 12. brigade in jih vrgli nazaj. S trebanjske strani ta dan ni bilo napadov, ki naj bi razbremenili posadko v Novem mestu.

Dne 15. novembra so havbice in topovi ponovno odprli ogenj z istih položajev, na katerih so bili prejšnji dan. Obstreljevanje se je začelo ob 16,05 in je trajalo do 17,50. Havbice so izstrelile po 20 granat. Uspehi so bili slabši od prejšnjega dne, ker je padla megla in začelo je tudi močno snežiti, tako da je bilo skoraj nemogoče opazovati, meriti in ocenjevati zadetke.

Poljski top na položaju na Kuzarjevem kalu je obstreljeval Kapiteljski hrib. Tudi to orožje je imelo ta dan slabše uspehe od prejšnjega dne, pa so ga za nočno streljanje premeštili v vas Muhaber, na položaj komaj 300 m od sovražnikovih bunkerjev.

Toda do streljanja sploh ni prišlo, ker ga podnevi niso pripravili, ko pa je padel mrak, ciljev niso več mogli opaziti in na njih meriti. Spričo tega so tudi orožja umaknili in oba poljska topa do jutra odpeljali v skrivališča.

Bataljoni Cankarjeve in Gubčeve brigade so okrog 18. ure znova krenil na juriš. Prišli so v predmestje in na sam desni breg. Boji so trajali vso noč. Na levem bregu pa kljub zadetkom topništva, ki je tudi ta dan porušilo nekaj bunkerjev, Cankarjeva brigada ni mogla zavzeti Kapiteljskega hriba. Okrog 18. ure je močnejša intervencijska kolona iz Kostanjevice prebila blokado 12. brigade pri vasi Mačkovec in še pravočasno okrepila že zelo izčrpano posadko v Novem mestu.⁶⁸

Napad na Novo mesto je bil tega dne zjutraj končan. Na uspeh niso mogli več računati. Nemci in domobranci so z vseh strani krenili posadki v Novem mestu na pomoč. V Trebnje je prispela kolona trideset kamionov, ki so vozili 600 vojakov,

prav tako pa se je tudi iz Kočevja pomikala kolona približno 40 kamionov z 800 vojaki.

Brigade so dobile povelje, ki jih je obvezovalo, naj se naprej čim tesneje blokirajo mesto, za primer, če bi sovražnik poskušal prebiti blokado, naj ga odločno ustavijo in zavrnejo.

Prvi divizion je dobil nalogo, naj se zbere v vasi Gabrje in nadaljuje z urjenjem moštva. Drugi divizion je ostal na Kuzarjevem kalu. Topove je skril. Borci so pomagali Cankarjevi brigadi v blokadi kot pehota.

V teh bojih za Novo mesto topničarji niso imeli izgub, čeprav so jih ves čas obstreljevale sovražnikove strojnice in minometi, pa tudi letala. Pač pa so ujeli enega Turkestanca iz Taškenta.⁵⁴

Napad na Novo mesto je poleg napada na Kočevje bila naj večja akcija partizanskih enot na utrjeno mesto v letu 1943. Posebno značilen je še zato, ker je v njem nastopilo do takrat največ topov in havbic. Topniška priprava drugega dne napada 14. novembra je bila dotlej edinstvena v narodnoosvobodilni vojski Slovenije. Toda prav tako kot pri napadu na Kostanjevico so naši borci tudi tokrat precenjevali njegove zmožnosti in pričakovali, da bo zbrisalo vse ovire, kar pa se ni zgodilo in napad na Novo mesto ni uspel.

Akcija se je predolgo zavlekla, morda za kakšen dan, morda pa so bile odločilne le ure.

Brigade se niso mogle pravočasno zbrati, ker so bile po ofenzivi precej razkropljene. To velja zlasti za topništvo, ki je imelo na enem kraju skrite topove in havbice, na drugem strelivo, konji pa so bili v oskrbi pri kmetih. Vse to je bilo potrebno zbrati in pripeljati na položaje.

Čeprav je bil načrt akcije dobro zastavljen, tako da je zagotovil trdno blokado, je neposreden napad imel vrsto pomanjkljivosti. Sile za napad so bile preveč enakomerno razporejene okrog postojanke in so napadale vse in povsod ter niso bile osredotočene na glavne točke obrambe. Težišča ni bilo.

Tako kot pehota, je bilo tudi topništvo razdrobljeno. Vsakemu bataljonu so dodelili po eno orožje in ognja niso osredotočili na ključne objekte obrambe, na Kapiteljski hrib. Uspeha topovskega ognja niso pravočasno izkoristili, ker je pehota zaostajala za učinki ognja, sovražnik pa, čeprav že oslabljen, je zopet lahko organiziral obrambo.

Tudi premalo streliva so namenili za tako važno nalogo in cilj, ki so ga hoteli doseči. Lahko domnevamo, da niso uporabili več streliva, ker niso pričakovali tako močan odpor, ker niso imeli na voljo zadostnih količin, pa tudi zato, ker še niso imeli večjih izkušenj.

Ponoči, ko je pehota jurišala, so topovi večinoma molčali.

Ko so bili havbični položaji zelo blizu prvih sovražnikovih bojnih črt, je pehota ostala zadaj, tako da je vedno bolj grozila nevarnost, da bi sovražnik z naglim izpadom orožje zaplenil.

Zveza med topovi in pehoto tudi ni bila organizirana, tako da so v noči na 15. november topovske granate padale celo med vrste bataljona, ki je napadal.

Medsebojno sodelovanje pehote s topništvom so organizirali samo na ravni višjih štabov, štaba brigad in štaba topništva, ter štabov bataljonov in divizionov, medtem ko na ravni nižjih starešin, poveljnikov oddelka, voda in čete ter baterije, tega niso storili in je povsem izostalo. Čeprav je telefonskih sredstev za organizacijo zvez objektivno primanjkovalo, so še vedno obstajale možnosti medsebojne povezave z releji in signali. Takih načinov pa niso uporabljali. Enake napake so delali tudi pozneje, skoraj do konca vojne. Havbice in topovi so streljali iz neposredne bližine in njihove posadke niso vedele, kje je pehota, ki je bila na izhodiščnih položajih, tudi neke izza položaja orožja. Poveljniki bataljonov in čet niso postavljali zahtev, katere cilje naj bi topništvo uničilo, temveč so jih topničarji sami izbrali, včasih pod vplivom višjih starešin iz brigade ali divizije, če so prišli na položaj, kjer je bil top. Po navadi so streljali na take cilje, ki so se z ognjem odkrili.

Zaradi slabega medsebojnega sodelovanja se je dogajalo, da je top ostal sam v prvi črti, brez neposredne zaščite pehote, ali pa da pehota ni pravočasno izkoristila učinka granat in je z jurišem zamudila.

Medsebojno sodelovanje na nižji ravni pa je izredno pomembno zlasti takrat, kadar je topništvo v vlogi spremljevalne artilerije, kadar strelja neposredno, ker le pod tem pogojem je mogoče pričakovati uspeh.

Ker so streljali neposredno, niso organizirali posebnega sistema opazovanja. Opazovalnice so bile pri samem orožju ter niso bile povezane med seboj in tudi ne s pehoto. Telefon-

skih naprav še niso imeli na voljo, osebnih zvez pa tudi niso imeli. Organizirali so tudi centralno opazovalnico za vsak divizion, na kateri so bili višji poveljniki brigade, divizije in korpusa ter topništva. S te opazovalnice so tudi delno usmerjali ogenj. Tak sistem opazovanja je ustrežal načinu bojevanja.

Sinhronizacija napada med topništvom in pehoto je v celoti izostala, tako je operacija potekala raztrgano in nepovezano.

V blokadi Novega mesta

Napad na Novo mesto so ustavili 16. novembra. Po zbranih podatkih je postojanko okrepilo kakih 3000 Nemcev in domobrancev, od tega je bilo oboroženih le 2000 mož. Imeli so tudi 10 tankov. Ostali so pripadali organizaciji Todt za utrjevanje. V Kostanjevici je posadka štela 200 mož. V Trebnjem, Grosupljem in Žužemberku ter na cesti Brod—Štalcerji—Kočevje—Ribnica—Velike Lašče in Ljubljana so Nemci držali manjše posadke, ki so se stalno menjale.⁶⁰

Na Notranjskem je bila XIV. divizija, XVIII. pa na cesti Ribnica—Kočevje—Brod na Kolpi. Pripravljala se je za odhod v Gorski kotar.

Petnajsta divizija je blokirala Novo mesto. Brigade so dobile nalogo, da strnejo obroč okrog postojanke. Blokada naj bi bila čim ožja in kombinirana z dinamičnimi in drznimi akcijami. Večje in manjše skupine naj bi neprenehoma vpadale v naselja, ki jih je držal sovražnik, in razbijale ter uničevale njegovo živo silo v izpostavljenih bunkerjih. Rušile naj bi vse prometne zveze in dostope, ki vodijo v mesto.

Povsod na pripravnih položajih naj bi bile postavljene zasede, ki bi takoj napadle vsako kolono, ki bi se poskušala približati postojanki, ali pa bi jo hotela zapustiti.

Dejavnost naj bi bila osredotočena na levi breg Krke, zlasti na položaje na Trški gori, ki zapira smer proti Kostanjevici, in pri Kačji ridi, ki zapira smer proti Trebnjemu.

Gubčeva brigada je blokirala mesto na desnem bregu Krke s težiščem proti Kostanjevici. Cankarjeva brigada je zapirala dostope k mestu iz trebanjske smeri, dvanajsta brigada pa je sklenila obroč na Trški gori in nadzorovala pot, ki vodi od Kostanjevice k Novemu mestu po levem bregu Krke.

Topničarji drugega diviziona so ostali na položaju pri Kuzarjevem kalu, topove pa so skrili na levem bregu Krke, vendar tako, da bi jih lahko v primeru nuje hitro izvlekli in uporabili.

Vsakodnevno so pošiljali patrulje proti Jablanu, Goriški vasi, Brezovi rebri in Prečni. Pri Kačji ridi pa je bila stalna zaseda.

Prvi divizion se je premaknil v Sela pri Jugorju in bil tam skupaj s štabom artilerije XV. divizije. Dobil je nalogo, da poruši progo Novo mesto—Črnomelj.⁶¹

Do 21. novembra ni bilo bojov. V tem času je moštvo vadilo z orožjem. Precej časa so posvečali političnemu in kulturno propagandnemu delu ter prirejali uspešne mitinge po okolnih vaseh. Na teh mitingih se je posebno izkazal kvintet prvega diviziona, ki so ga sestavljali Frenk Kastelic, brata Roman in Janek Kobe, Marjan Marinc in Pojavnik Ivo.

Dne 21. novembra so štab topništva XV. divizije razpustili. Po podatkih obveščevalne službe so se namreč v postojankah v Vidmu, Gorici, Trstu, Reki, Delnicah, Ogulinu, Zumberku, Krapini in Celju zbirale močne sovražnikove sile. Domnevali so, da pripravljajo Nemci novo veliko ofenzivo.⁶²

Oktobrska ofenziva je pokazala, da se topniške enote lahko prebijajo skozi ofenzivo samo, če so gibke in oborožene le z lahkim pehotnim orožjem.

Zato so oba diviziona v nespremenjenem formacijskem sestavu preimenovali v bataljona. Prvega so dodelili Gubčevi, drugega pa 12. brigadi. Borci iz štaba topništva pa so ostali pri štabu XV. divizije im so jih nameravali uporabiti kot kadrovske rezervo za druge brigade.

Havbice, ki so bile že v sestavu prvega diviziona, so takoj odpeljali v Gorjance in jih skrili pri Aleksandrovem domu. Zadržali so le konje, da bi z njimi v primeru ofenzive lahko prevažali ranjence v bolnice.

Prvi divizion je zasedel položaje pri Uršnih selih in ni imel bojov vse do konca decembra. Proti Novemu mestu so pošiljali le patrulje, na Ruperč vrh pa so postavljali vsakodnevne zasede.

Drugi divizion je še vedno ostal na položajih pri Kuzarjevem kalu in postavljajal zasede pri Kačji ridi. Dne 27. novembra je devet njegovih na novo mobiliziranih borcev zapustilo enoto. S seboj so odnesli vse orožje, 3 mitraljeze in nekaj pušk.

Stab diviziona je takoj prijavil pobeg vsem komandam mest, vendar ubežnikov niso našli. Ujeli pa so Vilija Cuka iz te skupine, ki se je skrival doma v Meniški vasi. Sodišče 12. brigade ga je obsodilo na smrt in so ga pred brigadnih* zborom ustrelili kot dezerterja.

Drugi divizion, sedaj bataljon 12. brigade, je imel 1. decembra hud boj. Kakih 300 Nemcev je zgodaj zjutraj s tanki in oklopinimi avtomobili prodiralo iz Novega mesta proti njegovim položajem na črti Kačja rida—Jablan. Po enournem hudem boju so se Nemci umaknili. Divizion je imel 2 mrtva, 4 hudo in 4 lažje ranjene.^{®3}

Ker domnevne ofenzive ni bilo in je korpusni štab načrtoval napad na Kočevje s podporo močnega topništva, so četrtega decembra štab topništva XV. divizije zapet ustanovili, oba diviziona pa izločili iz sestava 4. in 12. brigade in ju vrnili pod poveljstvo štaba topništva.

Razformiranje topništva XV. divizije, ki je trajalo le 15 dni, ni imelo nobenih posledic ne v strokovnem, pa tudi ne v materialnem pogledu, ker sta oba diviziona ostala povsem nespremenjena.

Prvi divizion je zasedel položaje v Birčni vasi, drugi pa se je premaknil na desni breg Krke in zamenjal 4. bataljon 12. brigade na položaju Mraševo—Podljuben—Vavta vas.⁶⁴

Do 30. decembra sta oba diviziona ostala še nadalje v blokadi Novega mesta. Prvi divizion se je 12. decembra vrnil iz Kočevja v Uršna sela, potem pa se je premaknil v Podgrad. Drugi je v začetku bil na položajih pri Straži in Vavti vasi, 9. decembra pa se je tudi ta premaknil na Uršna sela. V tem času niso imeli večjih bojev, razen nekaj manjših patroljnih akcij, ki pa so se iztekle brez izgub.

Oba diviziona sta urejala, popolnoma evala in čistila orožje ter pripravljala strelivo.

Prvi divizion je 5. decembra pripeljal 2 havbice 100 mm iz skryališča v Gorjancih in v Beli krajini mobiliziral nekaj konj za njihov prevoz. Drugi je iz Radulje in iz Brezove rebri na improviziranem splavu prepeljal oba poljska topa 75 mm na desni breg Krke. Sedmega decembra so našli še eno havbico 100 mm, ki je bila zakopana v kletnih prostorih žage v Rumanji vasi.

Našli so jo slučajno in jo odkopali ter popravili tako, da je bila uporabna. Vključili so jo v prvo baterijo.

Posebno pozornost so posvečali smodniku, ki je bil vlažen in kot tak neuporaben. Sušiti bi ga smeli le na zraku, ker so pa v tisti zimski dobi bili dnevi večinoma megleni in vlažni se tega niso dosledno držali in so ga sušili tudi v zaprtem prostoru, v kmečki sobi na krušni peči, tako da se jim je vžgal in so ogenj komaj pogasili, 20 % pa ga je zgorelo.

Hkrati ko sta dopolnjevala orožje, sta oba diviziona tudi vsakodnevno rušila ceste, železniško progo in druge prometne objekte. Do začetka leta 1944 sta na cesti Uršna sela—Laze izkopala 17 prekopov. Na progi Novo mesto—Uršna sela—Rožni dol sta uničila 5000 m tira. Tračnice sta ukrivila, pragove pa požgala, tako da je bila proga neuporabna.

Med 21. in 25. decembrom so topove in havbice znova odpeljali v skrivališča. Topove so vozili in skrivali najbolj zaupni borci. Vozniki, ki večinoma niso bili organizirani komunisti, so lahko peljali orožja le do naj bližjega križišča, od tam pa so jih organizirani borci sami odpeljali naprej v skrivališča. Izjemoma, v ofenzivah in naglih premikih se tega pravila niso vedno držali. Ko so se vrnili v štab divizion, so sestavili skico skrivališča in jo poslali v glavni štab, kot najstrožje zaupni dokument.

V začetku so orožja načeloma zakopavali in vse sledove skrbno zabrisali. Pri skrivanju orožja je na tak način sodelovalo mnogo ljudi. Opravilo je bilo sila dolgotrajno in zamudno. Tudi sledi, zlasti pozimi v snegu ni bilo vedno mogoče popolnoma zabrisati. Zgodilo se je tudi, da so skrivališče kasneje težko našli, če je bilo dalj časa izpostavljeno vremenskim spremembam. Zato orožij pozneje niso več zakopavali, temveč le zavlekli v goščavo in jih pokrili z vejami, listjem, pozimi pa še vse skupaj zagrnili s snegom.

Najhujši boj v letu 1943 je imelo topništvo XV. divizije 30. decembra. Ta dan je padla izredno gosta megla, tako da tako rekoč prsta pred ocesom ni bilo videti.

Bataljon Nemcev, kakih 500 mož iz 162. turkestarske divizije, ki je pred tem prišel v Novo mesto iz Kočevja z namenom, da razbije blokado, je zgodaj zjutraj s tremi tanki in dvema topoma krenil iz postojanke v treh kolonah proti Birčni vasi.

Prithodnice so se prithotapile do zasede na Ruperč vrhu in jo presenetile, ker kljub tako gosti megli ni okrepila čuječ-

nosti. Nastal je kratek, toda silovit boj prsi ob prsi in zaseda se je razbita v neredu umaknila.

V Birčni vasi so slišali bojni trušč na Ruperč vrhu in prvi divizion je takoj krenil na pomoč. V megli so se srečali z napadalci. Zasedli so položaje na Ušivcu, vtem pa je prišel na pomoč še drugi divizion. Po eno in polurnem boju so se umaknili, ker so jih Nemci napadli s tanki, ki jih ovire in prekopi niso zadržali. Prvi tank je zapeljal v prekop, druga dva pa sta zapeljala čezenj.

Nemci so prodrli do Uršnih sel in Dolenjskih Toplic. Oba divizona sta jih spustila naprej, potem pa jih napadala v hrbet. Prizadejala sta jim občutne izgube. V boju se je posebno izkazal mitraljezec Kerne, ki je s svojo strojnico podrl kakih 20 sovražnikovih vojakov, potem pa je sam junaško padel.

Prvi divizion je utrpel občutne izgube. Imel je 7 padlih ter 8 hudo in 8 lažje ranjenih. Največ jih je padlo v zasedi in v patroljah, ki jih je sovražnik spričo megle večinoma presenetil, če so se gibale premalo previdno.

Med padlimi in ranjenimi je bilo več merilcev. Zaradi tega je štab VII. korpusa dodelil svojemu posebnemu bataljonu — prvemu bataljonu Cankarjeve brigade, ki je bil tedaj pod neposrednim poveljstvom korpusa, nalogo, naj zasede izpostavljene položaje obeh divizionov in na ta način zaščiti izurjeni topniški kader pred prevelikimi izgubami v pehotnih bojih.”⁵

Napad na Kočevje

V Kočevju in njegovi okolici je v stari Jugoslaviji živela nemška manjšina. Po italijanski zasedbi so jo preselili v predele ob Savi in Sotli, ki jih je zasedla nemška vojska, tako da je prebivalstvo, ki je ostalo, bilo po večini naklonjeno partizanom.

Od glavnih cest Zagreb—Ljubljana in Zagreb—Reka, ki so ju Nemci hoteli na vsak način zavarovati, saj so tam tudi imeli svoje najmočnejše sile, je mesto oddaljeno 60 do 70 km.

V njem je vozlišče cest, ki vežejo Dolenjsko in Notranjsko z Belo krajino, čez Kolpo pa glavni cesti Zagreb—Ljubljana in Zagreb—Reka.

Ugodne zemljepisne lege tega kraja so se zavedali že Italijani, zato so tudi imeli v njem močno postojanko, ki jo je z Ljubljano povezovala dobro branjena in vzdrževana želez-

Kočevje

niška proga skozi Ribniško dolino. Kočevje je bilo izhodišče za vse okupatorjeve ofenzive proti partizanom v Rogu.

Po kapitulaciji Italije so brigade ob pomoči prebivalstva mesto osvobodile. Od 1. do 3. oktobra je v njem zasedal znameniti zbor odposlancev slovenskega naroda, na katerem so bile sprejete zgodovinske odločitve. Zato je imelo mesto tudi velik zgodovinski pomen za slovenski narod.

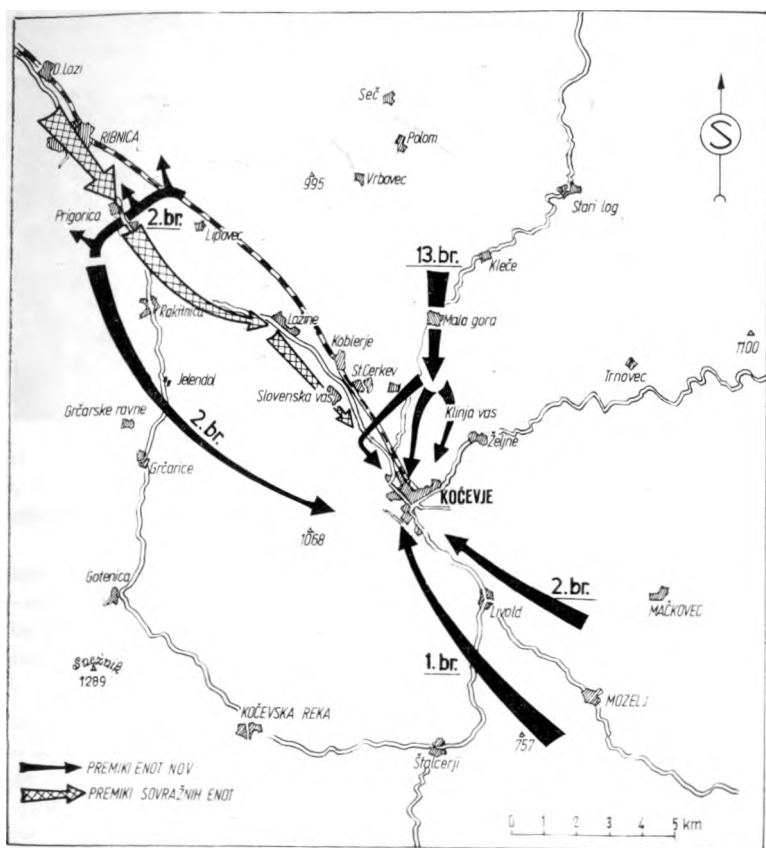
V jesenski ofenzivi so ga Nemci zopet zasedli. V njem je ostala 3. četa 3. domobranskega bataljona, ki je prišla iz Novega mesta in 2. četa 19. SS policijskega polka. Utrdili so ga tako, da so imeli več vzporednih krožnih obrambnih črt. Najmočnejše je bil utrjen grad v središču postojanke. Grad so zgradili še v starih časih in je odigral pomembno vlogo tudi v bojih s Turki.

Za gradnjo utrdb so uporabljali civilno prebivalstvo iz mesta in iz bližnjih vasi.

Najmočnejše so utrdili rudnik rjavega premoga, tekstilno tovarno, kolodvor in dijaški dom.⁶⁸

Po oktobrski ofenzivi so brigade prešle v protiofenzivo tudi na Kočevskem.

Štirinajsta divizija je po zavzetju postojanke v Velikih Laščah 3. in 4. decembra nadaljevala pohod po Ribniški dolini in napadla Kočevje.

Originalna skica napada na Kočevje priložena poročilu XIV. divizije glavnemu štabu NOV in POS

S ponovno osvoboditvijo tega mesta bi partizani zelo razširili osvobojeno ozemlje, sprostili velik del svojih sil, ki bi se potem lahko približale pomembnim prometnim zvezam okupatorjeve vojske v dolini Save, na črti Ljubljana—Postojna, hkrati pa bi tudi osamili postojanko v Novem mestu.

Po načrtu XIV. divizije naj bi postojanko neposredno napadle Šerčerjeva in Tomšičeva brigada in del 13. loške brigade.

Glavnina 13. loške brigade pa naj bi ostala v divizijski rezervi v Salki vasi.⁶⁷

Napad na Kočevje od Ljubljane in iz doline Kolpe naj bi varovali XV. in XVIII. divizija.

Prvi topniški divizion z dvema havbicama 100 mm, ki ga je štab VII. korpusa dodelil XIV. diviziji, naj bi okrepil Tomšičevo brigado, ki je dobila najtežjo, obenem tudi najvažnejšo nalogo.

Borci prvega divizona, ki naj bi v napadu na Kočevje sodelovali, so se že 6. decembra zbrali v Podturnu. Tja so pripeljali tudi obe havbici s 132 granatami iz skrivališč v Gornjancih. Zjutraj 7. decembra je kolona desetih vozil krenila proti Kočevju. Pot je bila zelo naporna. Hodili so lahko le po zelo strmih stranskih gozdnih poteh skozi Kočevski Rog, ker so vse druge boljše ceste bile tako razkopane, porušene in zasekane, da se po njih ni moglo premikati nobeno vozilo.⁶⁸

Po strmem pobočju in vijugasti cesti od Poljan do Podstenic so konji omagali. Niso mogli speljati havbic. Zamenjali so jih z volovskimi vpregami, ki so jih dobili od kmetov. Tudi sprednje vojaške preme topovskih vozov (prednjake), kakor je bilo že prej omenjeno, za katere so bile pripete havbice, so zamenjali s prednjimi deli navadnih kmečkih voz, ker vojaških niso mogli obračati na ozkih ovinkih v serpentinah. Tukaj so dokončno ugotovili, da prednjih prem vojaških topovskih vozov ne morejo uporabljati. Zavrgli so jih do konca vojne. Vsi borci so z rameni in hrbti ter vrvmi pomagali speljevati vozove. Stalno je grozila nevarnost, da se bo katera od havbic, težka kakih 2000 kg, prevrnila in zdrknila po pobočju navzdol, ter ostala dalj časa neuporabna.

Naj hujše je bilo na odseku do Podstenic. Tam so volovske vprege spet zamenjali konji in pot so nadaljevali do Smuke, kamor so prišli 7. decembra zvečer. Za 15 km poti so porabili okrog 15 ur, saj je bila višinska razlika kakih 500 metrov.

Drugi dan so nadaljevali pot skozi vas Hinje, Prevole in Polom, potem pa krenili spet navkreber do gorske vasi Vrbovec pod Malo goro. Tam so počivali vso noč in čez dan 9. decembra do 17. ure. Povezali so se s štabom Tomšičeve brigade, kateri so bili dodeljeni.

Na skupnem sestanku so se dogovorili o tem, kako se postojanki približati in kdaj, kako bodo razvrščeni na pohodu v koloni in kdo bo varoval havbice in ostale vozove. Odločili

so tudi, kje bodo postavili orožja na položaj in kdaj naj bi odprli ogenj. Najvažnejše vprašanje je vsekakor bilo strelivo. Ugotovili so, da je 132 granat zelo malo in da bi bilo treba pripraviti in pripeljati pred postojanko še več granat.

Ob 17. uri je divizion krenil v koloni hkrati s pehoto Tomšičeve proti Kočevju. Do vasi Mala gora je šlo brez ovir. Ko pa je padla noč, so nastale težave. Hodili so skozi temen gozd po ozemlju, ki g.a še niso poznali. Vodič, ki je kolono vodil, jo je zapeljal na napačno pot in zašli so. Preden so to ugotovili in poiskali pravo pot, je minilo nekaj ur. Pred Kočevje so prišli z zamudo.⁶⁹

Postojanko je ob 22,45 uri z obeh strani ceste, ki iz Livolda pelje v Kočevje, prva naskočila Serčerjeva brigada, čez nekaj časa pa s severa z dvema bataljonoma Tomšičeva. Ob cesti iz smeri Ribnica sta napadli dve četi loške brigade.

Po ostri borbi in odločnem naskoku brigad, so se domobranci in Nemci do jutra 10. decembra umaknili v notranjost mesta. Zunanje utrjene točke rudnik premoga, dijaški dom, elektrarno in vodovod ter bunkerje, ki so te utrdbe zunanjega obrambnega pasu medsebojno povezovali, so morali prepustiti partizanom.⁷⁰

Havbice to noč niso streljale. Pred postojanko, na popolnoma neznane položaje so topničarji prišli v temni noči. Tipaje v neznanem, so orožja vlekli sem ter tja. Naprav za nočno merjenje niso imeli in niso upali tvegati streljanja, ki ne bi bilo točno in bi lahko zadelo lastne vrste.

Ko se je začelo daniti in so se pojavili prvi obrisi hiš, so tudi topničarji stopili v akcijo. Prva havbica je s kakih 800 m od železniške postaje odprla ogenj in razbila dva bunkerja, ki sta branila dostope k postaji, druga pa se je na cesti od Šalke vasi proti Kočevju po nekaj strelih na poslopja, ki so jih branili domobranci, znašla v močnem strojniškem ognju iz zvonika nasproti stoječe cerkve. Pod rafali tega mitralješkega gnezda se je pozneje znašla tudi prva havbica, ki se je potem, ko je pehota zavzela železniško postajo, pomikala proti robu mesta. Obe havbici sta odprli ogenj na zvonik in več ur streljali, ena s severozahoda, druga pa z vzhoda. Merjenje pod točo krogel ni bilo točno. Borci so merili, polnili in streljali, tako da je v intervalu med strojniškimi rafali skočil k havbici merilec, hitro pomeril, potem zbežal v kritje. V drugem intervalu je polnilec napolnil cev, potem pa je pomočnik

merilca poravnal kazalec merilne naprave in sprožil. Tako so se menjali in streljali do popoldneva. Ko je bil zvonik končno zadet in gnezdo uničeno, je tudi pehota, doslej prikovana na zemljo, lahko nadaljevala naskok.⁷¹

Ponoči so se domobranci in Nemci pod silovitim pritiskom partizanov umaknili globlje v mesto. Glavnina je branila grad obdan z 2—3 metre debelim kamnitim zidovjem, ki so ga okrepili in priredili za obrambo.

Ponoči havbici nista streljali. Počakati sta morali na strelivo, ki jima ga je zmanjkalo. Drugo havbico so premaknili na cesto, ki od Dolge vasi pelje proti jugovzhodni strani gradu.

Dne 11. zjutraj so napad nadaljevali z novo srditostjo. Vozlišče obrambe je bil grad in posadka v njem.

Obe havbici so pripeljali pred grajske zidove. Prva je napadala s severa pri mostu čez Rinžo. Branilci gradu so z močnim strojniškim in puškinim ognjem branili vse dostope, predvsem pa most čez Rinžo, tako da nihče ni mogel čez njega. Kdor je to poskušal, je padel zadet.

Na juriš so krenili topničarji s havbico. Z rokami so jo porivali pred seboj tako, da jih je debeli železni ščit varoval pred krogli strojnic in pušk. Po ščitu je ropotala kot toča. Na več mestih so ga krogle prebile, vendar so srečno prišli čez most. Na drugi strani rečice so našli zasilno kritje za zidovjem najbližjih hiš, od grajskega zidu oddaljenih le kakih 200—300 metrov. Začeli so streljati prav tako kakor prejšnji dan v intervalih med rafali strojnic. Toda s trenutnimi granatami zidu niso mogli porušiti, probojnih pa niso imeli. Pod zaščito dima iz cevi, po vžigu izstrelka, so borci Tomšičeve brigade eden za drugim preskakovali cesto in zavzemali poslopja na drugi strani. Vzpostavili so stik z borci Šerčerjeve, ki so napadali z vzhoda in jugovzhoda ter strnili obroč okrog gradu.⁷²

Drugo havbico so privlekli na razdaljo 500 m od grajskih vrat in jih s tremi točnimi zadetki razbili. Dva izstrelka so poslali v najbližja okna, od koder so domobranci ščitili prostor pred vrati. Ko so bila vrata razbita, so krenili borci na juriš, vendar skozi vrata vseeno niso mogli, ker je z notranje strani vhod branil dobro merjen strojniški ogenj. Zadnja vrata pri hlevih so razstrelili z eksplozivom, toda tudi tam so domobranci trdovratno branili vhod z več strani.

Boj za vstop v trdnjavo je trajal ves dan in vsi poskusi juriša so bili zaman.

Havbice so ponoči le redko streljale. Moštvo je bilo utrujeno spričo napornih maršev in bojev preteklih dni. Nekateri borci pa so bili preutrujeni tudi zavoljo nemškega ruma, ki so ga našli v vojaški kantini. Od te pijače, ki so jo baje dajali Nemci svojim vojakom pred bojem in ki so jo vsi borci pili, da bi se ogreli, je naglo popuščala budnost. Tudi novih povelj niso dobili, pa je bila videti, kakor da se vsak bojuje sam zase.⁷³

Zgodaj drugo jutro so boji znova oživali. Havbice so v presledkih streljale v obzidje gradu. Toda začelo jim je zopet primanjkovati streliva, novo naročena pošiljka pa iz Podturna še ni prišla.

Večkrat dnevno so se pojavila sovražnikova letala, ki so mitraljirala in bombardirala položaje partizanov. Dne 11. novembra so poskušali vreči posadki v gradu tovore streliva, ki pa so delno padli v roke Serčerjevi brigadi. Najmočnejši napad iz zraka je bil 12. predpoldne, ko so odvrgli kar 22 bomb, ki so v vrstah naših borcev potvzročile precejšnje izgube. Topničarji pri tem bombardiranju niso imeli izgub.

Okrog 10. ure 12. decembra so se na oknih gradu pojavile bele zastave. Nekateri borci so verjeli ukani in so sitopili iz zaklonišč. To zaupljivost pa so drago plačali, kajti bili so zadeti od dobro merjenih rafalov izza zastav. Tudi od posadke ene havbice so bili trije borci — topničarji ranjeni.

Ob 12,30 so sprejeli povelje za umik, ker so. Nemci iz 314. polka turkestantske divizije in dela 19. SS policijskega polka prebili blokado XV. in XVIII. divizije v smereh Ljubljana,— Velike Lašče—Ribnica in Postojna—Bloška planota—Sodražica in prihiteli obkoljeni posadki na pomoč.

Topničarji so se hitro umaknili. Ko so bili pa že s havbico v Šalki vasi, so se morali z vpregami vrniti in izvleči še dve nemški havbici, poljski top 75 mm in protitankovski top, ki so jih partizani zaplenili in so ostali v mestu. Ta orožja niso bila več uporabna, ker so bila poškodovana. Kljub temu so jih vpregli in v galopu šli z njimi iz mesta. Toda ko so se oddaljili kakih 400 metrov, je prvi par konj, ki je vlekel eno havbico, zadet padel. Hitro so ju izpregli, na silo odvezli konje intendantom, ki so tisti hip peljali mimo havbice voz s hrano in tako havbico vendarle rešili, da je niso dobili zopet Nemci.

To jim je uspelo le z novimi močnimi nemškimi konji, ki so jih partizani prvi dan boja dobili v rudniških hlevih. Tam so zaplenili 17 dobro rejenih lepih konj, ki so bili kakor nalašč za prevoz težkih havbic.

Ena havbica s pratežem in plenom se je umikala proti Koprivniku, druga pa proti Mozlju in Knežji njivi. Ko so prišli do Skrajnika (k. 642), kakih 5 km od Kočevja, je bila cesta zasekana in porušena. Tu so se jim pridružili tudi vozovi, ki so pripeljali novih 60 granat iz Podturna, ki so jih naročili prejšnji dan. Ker s havbicami in topovi niso mogli naprej, so jih zavlekli v goščavo, nedaleč od ceste in jih skrili.

Drugo havbico so prav tako skrili v gozdovih blizu Livolda. Čeprav so bile sedaj že štiri havbice in dva topa skrite tako rekoč v neposredni bližini Kočevja in nedaleč od ceste in četudi niso bile zakopane, temveč le potegnjene v goščavo in pokrite z listjem in vejevjem, so ostale tam do jeseni 1944. Domobranci in Nemci jih niso našli, čeprav so bili večkrat v njihovi bližini. Tudi kmetje, ki so orožje verjetno opazili, jim tega niso izdali.

Ponoči je kurir štaba XIV. divizije prinesel odredbo, napisano na koščku papirja, naj se topništvo umakne v Polom. Pisava pa je bila zelo nejasna in je namestnik komandanta artilerije XV. divizije Mišič, ki je vodil topništvo pri napadu na Kočevje, besedo Polom prebral kot Poljane. Tako so ga prebrali tudi člani glavnega štaba in z njimi major Jones, zavezniški oficir za zvezo pri glavnem štabu Slovenije, ki so prav takrat bili pri topništvu. Pozneje so Mišiča klicali na zagovor, da je na lastno pest umaknil topništvo v Poljane in ni odšel v sestavo XIV. divizije v Polom. Ker pa so dopis prebrali tudi člani glavnega štaba, ni bilo zategadelj nobenih posledic.⁷⁴

Napad na Kočevje ni popolnoma uspel najbrž tudi zato, ker s havbicami niso mogli porušiti najmočnejše utrdbe, gradu, v katerem sta 3. četa 3. domobranskega bataljona in 2. četa 19. SS policijskega bataljona našle zadnje zaklonišče. Zidovje 2—3 metre debelo jih je rešilo. Za rušenje takega obzidja pa havbice niso imele na voljo rušilnih granat.

Akcija je s strani topništva bila pripravljena v naglici. Havbice so pripeljali ponoči in njihovi poveljniki niso imeli prilike, da bi podnevi poiskali primerne položaje, s katerih bi potem ponoči lahko streljale, zato tudi prvo noč v napadu

niso sodelovale. Topništvo ponoči brez merilnih naprav in predpriprav ni učinkovito. Tudi s sodobnimi merilnimi napravami so nujne priprave podnevi, kakor so ogledovanje in odkrivanje cilja, izbira in označevanje merilnih točk, usmerjanje topovskih cevi s pomočjo instrumentov, ogledovanje in priprava poti za dostop na položaje, priprava svetlobnih pripomočkov za osvetljevanje merilne naprave in podobno.

Podnevi 10. in 11. decembra so topničarji pokazali izredno hrabrost, saj so jurišali hkrati s pehoto in ji odprli pot v mesto pri železniški postaji s polnimi zadetki, kar je pehota dobro izkoristila. To je bil tipičen primer boja v naseljenem mestu in dobrega sodelovanja topništva in pehote.

Na koncu boja 12. decembra je topništvu zmanjkalo streliva, in to prav takrat, ko so bili najbolj kritični trenutki.* Če bi imeli na voljo vsaj še 20 granat, ki so bile že na poiti, bi kljub vsemu posadko v gradu likvidirali.

Likvidacija postojanke v Kočevju bi bila izredno koristna za NOV. Verjetno bi bila uspešna, če bi v napadu uporabili še močnejše topništvo. Artilerija XV. divizije bi lahko napad podprla s štirimi havbicami in vsaj z dvema ali celo tremi poljskimi topovi 75 mm. Tudi več streliva bi morali zagotoviti in havbice pravočasno oskrbeti, tako da jim ga na bojišču ne bi zmanjkalo. 132 granat je vsekakor bilo zelo malo za napad na tako trd oreh, kot je bila postojanka v Kočevju. S tako količino streliva artilerija ni mogla ustvariti dovolj močne koncentracije ognja, ki naj bi zagotovila uspeh.

Vzrokov za to, da so uporabili premalo orožij in nezadostne količine streliva, je bilo več. Nekateri so domnevali, da večjega števila ne bi mogli pravočasno koncentrirati spričo dokaj velike razdalje od njihovih skrivališč do objekta napada in slabih cest, po katerih bi morali orožja in vozove s strelivom voziti. Drugi pa so menili, da topništvo ni dovolj pripravljeno, ker je nekaj časa pred napadom na Kočevje bilo razformirano. Najbolj sprejemljivo je mnenje, da so štabi, ki učinkov in lastnosti topništva takrat še niso dovolj poznali, njegove zmožnosti precenjevali in računali, da bodo dve havbici s 132 granatami in dva gorska topa iz sestava Šerčerjeve brigade

* Miha Mišič, ki je poveljeval topništvu meni, da je glavni vzrok za to, da postojanke niso popolnoma likvidirali prav v tem, ker jim je zmanjkalo streliva.

sposobni nuditi dovolj močno podporo pohoti za likvidacijo posadke v Kočevju.

Boji za Kočevje so bili za topništvo NOV v Sloveniji izredno poučni. V tem boju je bilo zopet potrjeno načelo nujnosti sodelovanja topništva pri napadih na močnejše postojanke. Topničarji so dobili tudi bogate izkušnje v tem, kako premikati težko orožje po izredno težavnem terenu, na večjih razdaljah in v zimskih razmerah vojskovanja. Prepričali so se, da so na težkih vzponih in slabih cestah bolj uporabni voli od konjev, da morajo vedno imeti pripravljene močne vrvi, s katerimi naj bi posadka pomagala pri prevozu in da morajo računati tudi na zelo počasno premikanje v takih okoliščinah pohoda. Ugotovili so, da prednja prema topovskega voza (prednjak) ni koristna in da jo je treba na vsak način zamenjati z lahkimi in dokaj gibkimi deli navadnega kmečkega voza.

Znova v blokadi Novega mesta

V začetku leta 1944 so nastale na operativnem področju VII. korpusa pomembne spremembe. Štirinajsta divizija se je premaknila v Belo krajino in se je v največji tajnosti pripravljala za pohod na Štajersko. Na dolgo obhodno pot čez Moslavino in Kalnik je iz Bele krajine odšla 7. januarja.

Osemnajsta divizija je bila še vedno v Gorskem kotaru, kjer je imela več lepih uspehov v napadih na nemške in ustaške postojanke.

Na Dolenjskem je ostala v sestavi VII. korpusa le še XV. divizija s štirimi brigadami (4. Matije Gubca, 5. Ivana Cankarja, 12. in 15. in na Belokranjski, Dolenjski, Notranjski in Istrski odred. Pod neposrednim poveljstvom štaba VII. korpusa sta bila tudi dva dislocirana bataljona (1. bataljon Feričev in 3. bataljon 15. brigade).

Deli 162. turkestarske divizije, ki so 12. decembra rešili posadko v Kočevju, ko jo je napadla XIV. divizija, so se do konca meseca zadrževali v dolini Krke na Dvoru pri Žužemberku, potem pa so se umaknili čez Novo mesto proti Zidanemu mostu v Celje in čez Trebnje proti Ljubljani.

Sredi osvobojenega ozemlja, ki ga je kontroliral VII. korpus, sta ostali močni oporišči Novo mesto in Kočevje. Ob komunikacijah, ki iz Ljubljane peljejo proti Rakeku in Kočevju, pa je nemško poveljstvo razporedilo več manjših postojank.

V razporeditvi VII. korpusa je nastala praznina, na katero je štab korpusa opozoril glavni štab in predlagal, naj bi se XVIII. divizija vrnila v Slovenijo, ker v nasprotnem primeru ne bi mogli uresničiti zasnovanih načrtov za likvidacijo postojank v Novem mestu in Kočevju.⁷⁵

Tem željam štaba VII. korpusa pa niso mogli ugoditi spričo zapletene situacije v Liki, Gorskem kotaru in Hrvaškem primorju. Na tem področju so namreč nekateri znaki kazali, da Nemci pripravljajo novo večjo ofenzivo in je bila prisotnost XVIII. divizije v Gorskem kotaru zato izredno pomembna.

Ofenzivo na področju Like in Hrvaškega primorja je okupator res začel v sredini januarja, toda bila je le lokalnega značaja. Nemški komandant 392. divizije general Miki in kvislinški general Tomaševič sta se namreč lotila obsežnejšega čiščenja področja južno od Karlovca okrog Generalskega Stola, Ogulina in Oštarij. S temi silami je sodelovala tudi 114. nemška lovska divizija, ki se je iz Dalmacije čez Liko, Reko in Trst premikala na italijansko fronto.⁷⁶

Vsi ti dejavniki so spremenili razmerje sil na Dolenjskem in so odločilno vplivali na razvrstitev XV. divizije.

Kontrolo Suhe krajine in ozemlja v območju Kočevja je prevzela 5. brigada Ivana Cankarja in se je 3. januarja razporedila na prostoru Žvirče—Dolenji Lazi—Žlebič—Dolenja vas. Dobila je nalogo, da temeljito poruši cesto in uniči prometne objekte med Kočevjem in Ljubljano in onemogoči vsako manevriranje okupatorja v tem prostoru.⁷⁷

Na sektorju Žalna—Spodnja Slivnica je bil Dolenjski odred, na sektor Šenturje—Grosuplje—Turjak pa je 10. januarja prišla 15. brigada.

Četrta in 12. brigada ter topništvo XV. divizije so še naprej blokirali posadko v Novem mestu.

Od 1. do 10. januarja oba diviziona bila na položajih pri Birčni vasi in Uršnih selih. Topove in havbice sta skriala in izmenjaje postavljala zasede pri Skrjančah in Sv. Roku.

Težjih bojov nista imela do 9. januarja, le sovražnikovi ostrostrelci so streljali na zasede iz gradu na Grmu. Nekaj partizanov, ki niso bili dovolj previdni, so ostrostrelci tudi zadeli.

Občasno so cerkvico pri Sv. Roku obstreljevali tudi s protitankovskim topom z Grma, ali pa s havbicami iz Novega

mesta. S topovi so streljali le redko, po eno, največ dve granati dnevno.

Nekega dne so borci, ki so bili v zasedi, sedeli okrog ognja, ki so ga zakurili v sredini popolnoma razdejane in napol porušene cerkve. Ogenj so zakurili v cerkvi zato, ker so mislili, da ga tam sovražnik ne bo mogel odkriti, mraz pa je bil v tistih zimskih dneh izredno hud. Nenadoma je zagrmelo in granata protitankovskega topa je preluknjala zid in se zakotalila proti ognju. Vsi so otrpnili in čakali eksplozijo. Toda nič se ni zgodilo. Granata je obmirovala in ni eksplodirala. Nihče ni bdi zadet.⁷⁸

Dne 9. januarja je zaseda drugega diviziona skupaj s 4. bataljonom Gubčeve brigade zavrnila kolono domobrancev, ki je prodirala iz mesta.⁷⁹

Glavni štab in štab VII. korpusa sta še vedno nameravala ponoviti napad na Kočevje in likvidirati postojanko. Ker se XVIII. divizija še ni mogla vrniti, so to nalogo dali XV. diviziji, ki naj bi Kočevje zavzela s pomočjo Notranjskega in Dolenjskega odreda in pa 8. brigade XVIII. divizije, ki naj bi napad varovala z južne strani na položajih Štalcerji—Morava—Novi Laizi.⁸⁰

Napad naj bi bil 11. januarja in v ta namen naj bi v Cankarjevo brigado krenil 1. divizion s havbico 100 mm in 150 granatami.⁸¹

Zaradi večjih sovražnikovih premikov iz Ljubljane proti Kočevju pa do napada, ni prišlo.

Napad na Velike Lašče in Rašico

Da bi si zavarovali promet po dolini Save čez Ljubljano proti Trstu, so Nemci čedalje bolj pritiskali v notranjost osvobojenega partizanskega ozemlja. V ta namen so nameravali najprej popraviti porušeno železniško progo od Ljubljane skozi Velike Lašče in Ribnico do Kočevja. S to progo in postojankami ob njej bi namreč zabili klin v osvobojeno ozemlje, ga razdelili na dva dela in presekali povezavo med Dolenjsko, Notranjsko in Primorsko, hkrati pa bi tudi vezali glavne sile VII. korpusa, razbremenili magistralno smer Zagreb—Ljubljana—Trst in ustvarili pogoje za stiskanje sil VII. korpusa na manjši prostor. Postojanko v Kočevju so okrepili, tako da je

že do 11. januarja v Kočevju bilo 740 mož, od teh 400 domobrancev ter 340 Nemcev, ki s pripadali 9. in 10. četi 3. bataljona 19. SS policijskega polka, s štirimi topovi in tremi tanki.⁸²

Obenem z okrepitvijo postojanke v Kočevju so vzpostavili tudi večji postojanki v Velikih Laščah in Rašici. Dejansko sta slednji bili ena sama postojanka v širšem območju križišča cest med Dolenjsko in Notranjsko. Posadka v Velikih Laščah je štela 400, v Rašici pa 200 mož.

Stab VII. korpusa je izdelal načrt za napad na obe oporišči, ki naj bi ga ponoči med 17. in 18. januarjem s pomočjo topništva izvedli 5. in 15. brigada.⁸³

Stab topništva XV. divizije je v akcijo poslal prvi divizion, s havbico 100/17 mm M. 14, ki je že bil v Suhi krajini in se tam pripravljal za napad na Kočevje. Ker pa je havbica 100 mm bila v skrivališču, precej oddaljenem od kraja napada, in so dvomili, da bi jo lahko pravočasno spravili na položaj, so mu dodelili še gorsko havbico 75/18 mm M.34 iz drugega divizona.⁸⁴

Peta SNOUB Ivana Cankarja je postojanko v Velikih Laščah napadla s tremi bataljoni. Prvi z jugozahoda, z obeh strani ceste Velika Slevica—Velike Lašče, tretji s severovzhoda od železniške postaje, drugi pa z juga, na utrjeno točko Sv. Rok, ki je bila ključ obrambe.

Petnajsta brigada je z drugim bataljonom in 1. četo prvega bataljona napadala Rašico. Druge enote pa so varovale okolico, da ne bi sovražniku prišla pomoč.

Gorsko havbico 75/18 mm M.34* z 200 granatami so odpejlali iz Zvirč 17. januarja popoldne in jo do 20. ure spravili v bližino vasi Ponikve. Komandant divizona je poslal patroljo v Ponikve, kot je bilo dogovorjeno, da poišče zvezo s 15. brigado. Patrolja je v Ponikvah našla le zvezo s 3. bataljonom 5. brigade. Patrolje, poslane iz 15. brigade, pa iz neznanega vzro-

* **Gorska havbica 75/18 mm M. 34, pozneje poimenovana Vidmarjeva havbica, po priimku njegovega prvega merilca in komandirja Staneta Vidmarja, je bila italijanskega porekla. Zaplenili so jo po italijanski kapitulaciji in ker ni imela merilnih naprav, so ji vgradili merilne naprave 65 mm topa. V tistem obdobju je bila najboljše orožje topništva VII. korpusa. Bila je zelo primerna in dosti lažja od drugih topov. Streljala je točno na razdaljo 12 km in ker je imela gumijasta kolesa, so borci govorili, da se premika kakor v copatih.**

ka, verjetno zaradi ne dovolj jasnega dogovora o mestu sestanka, ni srečala.

Napad 15. brigade je spričo tega zakasnil 3 in pol ure, ker so zastoj čakali na havbični ogenj.

Havbica je krenila proti postojanki in iz položaja 300 m južno od železniške post/je odprla ogenj na Velike Lašče pred napadalno črto 3. bataljona 5. brigade.

V začetku so streljali le približno, ker dnevne priprave ni bilo, noč pa je bila temna. Šele ko so Nemci začeli iz Velikih Lašč z raketami osvetljevati prostor pred postojanko, so merilci lahko cev usmerjali na cilje, tako da so bili kljub težavam zadetki še dokaj dobri in točni. Izstrelili so 28 granat.*⁵

Po celonočnem boju postojanka vendarle ni padla. Zjutraj okrog 5. ure so se vse enote 5. in 15. brigade umaknile na izhodiščne položaje, da bi podnevi pripravile nov napad za prihodnjo noč.

Toda močnejše sovražnikove sile so podnevi prodrle skozi blokado in okrepile posadki v Rašici in Velikih Laščah, s tem pa je bila tudi možnost njihove likvidacije z razpoložljivimi silami onemogočena.

Gorska havbica 75/18 mm M. 34 v vojnem muzeju v Beogradu in njen prvi komandir kapetan Stane Vidmar

Na pomoč napadajočim enotam je med tem prišla tudi havbica 100 mm s 100 granatami, toda uporabili je niso, ker je prispela šele takrat, ko so se enote že umaknile od postojanke.

Obe havbici sta se vrnila v Zvirče. V Zvirčah je ostal divizion do 27. januarja, potem pa so borci zaradi pritiska Nemcev v Dobropoljsko dolino odpeljali havbici v skrivališča v Starem logu ter se vrnil pred Novo mesto v Podgrad.⁸⁶

Lahko sklepamo, da je bila opisana akcija pripravljena preveč v naglici. Medsebojno sodelovanje topništva in pehote je bilo površno organizirano, predvsem s strani vodstva 15. brigade, ki ni poslalo patrulje na dogovorjeno mesto.

Tudi izvedba akcije ni bila dovolj točno načrtovana in jasno utemeljena. To potrjuje dejstvo, da so morali, potem ko se je napad že začel, pripeljati na bojišče še eno havbico 100 milimetrov. Ker pa je ta bila v dokaj oddaljenem skrivališču v bližini Kočevja, je na bojišče prišla prepozno.

Še vedno boji pred Novim mestom

Po neuspelem napadu partizanov enot XV. divizije na Rašico in Velike Lašče, so Nemci nadaljevali s poskusi, da bi vzpostavili redni železniški promet od Grosupljega do Zdenske vasi, potem pa še dalje skozi Ribniško dolino do Kočevja. To progo so potrebovali za preskrbovanje močne posadke v Kočevju.⁸⁷

Postojanko v Velikih Laščah so okrepili in močno utrdili. Na sektorju Grosuplje—Zdenska vas—Velike Lašče so vršili stalne premike in izpade proti brigadam z namenom, da jih čim bolj zapletejo in vežejo v bojih. Pritiskali so tudi v dolino Krke in večkrat poskušali vzpostaviti postojanko v Krški vasi. Na Ilovi gori so divjali vsakodnevni boji na odprtem terenu.

V začetku februarja so postavili stalno postojanko tudi v Zdenski vasi. Sedaj je na tem sektorju, v postojankah Grosuplje, Rašica, Velike Lašče in Zdenska vas, bilo že kakih 1000 mož, večinoma domobrancev pod nemškim poveljstvom. Po vsakem poskusu napada partizanov na te postojanke so takoj intervenirali z močnimi silami iz Ljubljane.

Sile XV. divizije so bile pravzaprav razpodeljene v dve operativni skupini.

Prva skupina je bila med Grosupljem, Velikimi Laščami in Zdensko vasjo. V njej so bile 5. brigada Ivana Cankarja,

Dolenjski odred in del Notranjskega odreda. Imela je nalogo, da na vsak način onemogoči popravilo proge in temeljito poruši tudi odseke, ki še niso bili porušeni, hkrati pa prepreči vzpostavitev novih postojank. Boji so bili izredno hudi in naporni. Borci so mnoge dneve in noči preživel na položajih v mrazu in snegu. Ti naporji so bili toliko hujši, ker so bili borci v glavnem slabo obuti in oblečeni.

Drugo operativno skupino XV. divizije so sestavljale 4. brigada Matije Gubca, 12. brigada in topništvo XV. divizije. Ta skupina je še vedno blokirala posadko v Novem mestu, ki je štela kakih 1200 mož iz 1. bataljona 14. SS policijskega polka, ki je zamenjal dele 19. SS policijskega polka, in tretje domobranske bojne skupine, ki je nastala 18. decembra z reorganizacijo Rupnikove domobranske skupine.⁸⁸

Ker je ta skupina bila na teh položajih že skoraj 4 mesece in ker na tem sektorju ni imela tako hudih bojov, kakor skupina pri Velikih Laščah, so brigade na novo razvrstili. Vsi štabi od korpusa do brigad so namreč menili, da bi nova razvrstitev enot bila nujno potrebna zato, ker bi dolgo ostajanje na enem in istem mestu imelo lahko škodljive posledice za borbeno moralo enot.⁸⁹

Izvedli so neke vrste krožni manever. Najprej je 5. brigada Ivana Cankarja zamenjala 4. brigado Matije Gubca na desnem bregu Krke pred Novim mestom, nato je 4. brigada Matije Gubca zamenjala 12. brigado na levem bregu Krke, 12. brigada pa 15. brigado v širšem sektorju Ilove gore, dokler ni 15. brigada prevzela položajev 5. brigade v prostoru med Velikimi Laščami in Ribnico. Zamenjava brigad pa se je začela 28. januarja, ko je 5. brigada odšla na desni breg Krke. Oba divizion in 1. bataljon Cankarjeve brigade (Feričev) so ostali na starih položajih.

Okolico Kočevja pa je še naprej kontrolirala 8. brigada, ki je bila na položajih pri Vrbovcu in Polomu.⁹⁰

Bistvena obeležja bojov na Dolenjskem v obdobju druge polovice januarja in februarja so bila tale:

Partizanska in nemško-domobranska vojska sta bili na prostoru med Kočevjem—Novim mestom—Grosupljem in Velikimi Laščami številčno izenačeni.

Na črti Ljubljana—Novo mesto in Ljubljana—Kočevje pa je bojna iniciativa nemško-domobranskega poveljstva vedno

bolj naraščala. Ta vozlišča je trdno držalo v svojih rokah, iz Ljubljane pa se je počasi toda vztrajno širilo na osvobojeno ozemlje v obliki klešč, z enim krakom proti Kočevju, z drugim pa v dolino Krke.

Toda večjih ofenzivnih akcij ni mogla začeti ne ena ne druga stran, ker nobena ni imela dovolj sil.

Spričo takega, za VII. korpus neugodnega položaja, je glavni štab Slovenije zaprosil vrhovni štab, da vrne XVIII. divizijo, da bi enote VII. korpusa mogle kreniti v ofenzivo, prevzeti pobudo in razbiti načrte nemško-domobranskega poveljstva.

Prošnji glavnega štaba Slovenije je vrhovni štab tokrat ugodil. Osemnajsta divizija je 15. februarja 1944 krenila nazaj v Slovenijo.⁹¹

V obdobju zadnjih desetih dni januarja in v februarju **sta** oba diviziona še nadalje sodelovala v blokadi Novega mesta. Bojevala sta se kot pehota in držala položaje okrog Uršnih sel, Podgrada, Birčne vasi in Mraševa. Južno od Novega mesta, pri Sv. Roku nad **Skrjančami in pri** gostilni Mrvar **na** Hribu sta vsak dan postavljala zasede. Zahodno je **bil** v blokadi 1. bataljon 5. brigade Ivana Cankarja (Feričev), na vzhodu pa 3. bataljon 4. brigade Matije Gubca, ki ga je 3. februarja zamenjal 4. bataljon Cankarjeve brigade.

Prvi divizion je v tem obdobju imel štiri večje spopade, 3., 7., 13. in 14. februarja. V vseh se je s spretnimi manevri izogibal sovražnikovim udarcem in ga v ugodnem trenutku s protinapadi pognal nazaj v postojanko.

Drugi divizion je imel hude boje 28. in 29. januarja ter 2., 3., 7., 13. in 14. februarja. Dne 29. januarja so borci ujeli dva Nemca, en njihov tovariš pa je bil ranjen.

V posebno hude boje se je divizion zapletel 3. februarja. Sovražnik je v treh kolonah s petimi tanki prodiral proti položaju diviziona. Dva tanka sta prispela na sam položaj pri Sv. Roku. Eden je zavozil na dobro postavljeno mino, ki ga je poškodovala.

Tudi ta divizion se je s spretnimi manevri izogibal odprtemu boju. Napade je navadno prestregel na drugem položaju, kjer je imel postavljen mitraljez.

Zelo pogosto so položaje obeh divizionov obstreljevali topovi iz Novega mesta. V vseh teh bojih do 16. februarja so top-

ničarji imeli 4 mrtve in 3 ranjene, od tega dva padla in enega ranjenega od zadetkov havbic iz postojanke.⁹²

Dne 13. februarja je kakih 200 domobrancev in nekaj Nemcev zasedlo Veliko in Malo Račno. Štab XV. divizije je takoj reagiral in izdal povelje 15. brigadi, da jih napade in uniči. Napad brigade naj bi podprlo topništvo s havbico 100 mm, gorskim in protitankovskim topom.

Havbica iz 1. diviziona je do 14. februarja opolnoči prispela v Hinje, od tam pa krenila čez Ambrus, Korinj in Laze proti Račni, kjer naj bi bila do 20. ure 15. februarja na položaju, pripravljena za streljanje.

Zaradi silno težavne poti in visokega snega, ki je na posameznih področjih bil visok tudi 75 cm, po katerem so se vozovi komaj prebijali, je v Hočevje, ki leži ob cesti Gmajna—Zdenska vas, prispela šele 16. februarja ob 4. uri zjutraj. Očitno, da dejanskih vremenskih nevarnosti, ki so topničarje čakale na poti, niso pravilno upoštevali.

Do napada pa ni prišlo, ker je posadka Račno zapustila brez ognja, še preden se je napad začel. Postojanka v Račni namreč ni bila stalna, temveč le začasna. Varovala naj bi delavce, ki so popravljali progo.⁹³

Havbica in oba topa, ki naj bi v napadu sodelovala, sta se vrnila v dolino Krke in ostala v vasi Gmajna.

Izredno hudi boji so divjali 21. februarja. Ta dan so Nemci in domobranci, da bi razbili blokado, prodrli iz Novega mesta v dveh kolonah. Večja kolona, sestavljena iz 1. čete 1. bataljona 14. SS policijskega polka in ene do dveh čet domobrancev, pod poveljstvom nemškega stotnika Schwiebusa, skupaj 500 do 600 mož je ob 3. uri zjutraj krenila iz Drske po desnem bregu Krke in napadla 1. bataljon 5. brigade Ivana Cankarja pri vasi Srebrniče. Po kratkem boju se je bataljon umaknil. Nemci so napad nadaljevali v smeri Boričevo, Ruperč vrh, Lakovnice in Težka voda ter tako prišli za hrbet enotam, ki so blokirale Novo mesto.

Druga manjša kolona v jakosti 300 mož z dvema tankoma pa je prodrla pozneje, šele ob 7. uri, ko je prva bila že za hrbtom naših enot, iz Gotne vasi in napadla zasede pri Sv. Roku in na Borončevem hribu.

Prvi divizion je takoj, ko se je vnel boj, krenil zasedam na pomoč. Pri Škrjančah se je spopadel z delom druge nemške

kolone, ki je prodirala iz Gotne vasi. Na položaju je pod močnim, minometnim in topovskim ognjem iz Novega mesta vzdržal do 9,30. ure. Takrat pa je dobil ukaz, da se umakne, ker je grozila nevarnost, da bi mu prva nemška kolona, ki je prodirala čez Boričevo in Ruperč vrh, udarila v hrbet. Umikal se je v dveh kolonah. Z njim se je umikala tudi prva baterija drugega diviziona.

Prva baterija 1. divizion se je brez težav umikala med Težko vodo in Rakovnikom proti Podgradu, druga pa proti Lakovnicami, kjer je njena predhodnica padla v zasedo, ker so Nemci že bili v vasi. Umaknila se je proti Rakovniku in ponovno padla v strojnični ogenj Nemcev, ki so medtem prodirali tudi že od Stranske vasi. Krenila je po potoku navzdol in znova naletela na zasedo pri cerkvi pred Rakovnikom, od tod pa se je med Rakovnikom in Lakovnicami uspešno prebila proti Koroški vasi in Cerovcu.

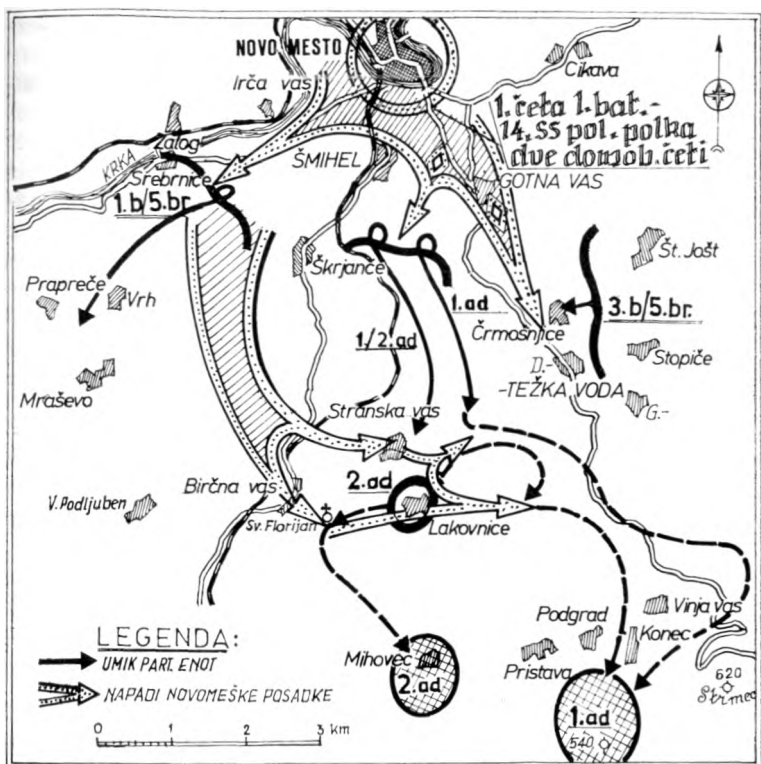
Pred Koroško vasjo jo je sovražnik znova napadel. Umaknila se je v Cerovec, potem pa proti Pristavi v sestav diviziona.

Ob 16,30. uri je divizion zopet zasedel stare položaje, ker so se Nemci umaknili v Novo mesto. Imel je 2 ranjena, 2 borca je sovražnik ujel.

Ko so se začeli boji z zasedo pri Sv. Roku, je drugi divizion poslal eno baterijo, da bi jo okrepila, glavnina pa je ostala v Lakovnicah. Ko so se razvneli boji v Birčni vasi, je glavnina krenila na Sv. Florjan (kota 333).

Tam pa so že bili Nemci v zasedi, ker so se nanj povzpeli iz Birčne vasi prej kakor divizion. Nosili so bele maskirne obleke, ki so se dobro ujemale s terenom, pokritim s snegom. Spustili so kolono divizion v neposredno bližino, ker so hoteli ujeti čim več borcev živih. Komandant diviziona poročnik Bogdan Zaplotnik, ki je bil v patrulji na čelu kolone, je ustrelil Nemca, ko ga je ta hotel zgrabiti, drugi pa so planili nanj. Razvil se je srdit boj na nož. Komandant je bil ranjen v nogo. Nekaj tovarišev, med njimi tovarišica Vida Grom, so mu priskočili na pomoč, da bi mu omogočili umik, toda vse so pokosili rafali brzostrelk. Ostali so na bojišču. Našli so jih pozneje, ko so se Nemci umaknili. Sovražniki so se divjaško izživljali nad njihovimi mrtvimi telesi. Posamezne dele so jim odrezali, na obraze pa vtisnili peterokrake zvezde.

Drugi borci so se v neredu umaknili proti Mihovcu.⁹⁴

Boji topništva XV. divizije pred Novim mestom 21. februarja 1944. leta

Poraz, ki ga je ta dan topništvo doživelo, je bil hud udarec, predvsem za drugi divizion. Padlo je 8 borcev, med njimi komandant divizionarja, 7 pa jih je sovražnih ujel. Če upoštevamo, da so ti borci bili že strokovnjaki za bojevanje s topovi, kakršnih so partizani takrat imeli malo, je škoda bila toliko občutnejša.

Topničarji kot pehota so bili presenečeni verjetno zato, ker niso pričakovali takega obkoljevalnega manevra spričo sil, ki so takrat bile na desnem bregu Krke v blokadi Novega mesta. Zaupali so zasedam in medsebojni povezavi. Toda eno in drugo je odpovedalo. Nemci so presenetili najprej prvi bataljon Cankarjeve, potem pa tudi zasede obeh divizionov. Medsebojna po-

vezava je bila neučinkovita, tako da so Nemci tolkli posamezne enote eno za drugo. Vzroki za to so bili najbrž tudi v neenotnem poveljstvu blokade in pa v tem, ker so ukrepi čuječnosti pri vseh, ki so v blokadi bili že več mesecev, močno popustili.

Tudi sovražnik je lahko točno ugotovil, kako so bile sile blokade razvrščene in mu ni bilo težko izbrati tako zvrst manevra, ki je partizane presenetila.

Drugi divizion ni imel svoje neposredne zaščite in se je v Lakovnicah počutil dokaj varnega. Poveljstvo divizona je najbrž predvidelo možnost, da bi se sovražnik lahko neopazno in nenadoma prikradel v njegovo neposredno bližino in zasedel ključno točko Sv. Florjan. Ker pa so to spregledali prepozno, so napako plačali z občutnimi izgubami.⁹⁵

Mobilizacija novih borcev

Ves čas bojevanja okrog Novega mesta so topničarji pridno mobilizirali tudi nove borce. Pri tem niso imeli večjih težav, ker so več mesecev bili v istih krajih in so zato razmere med prebivalstvom dobro poznali. Tudi odziv vojaških zavezancev na odlok IOOF o obvezni vojaški službi, je bil še kar dober. Le maloštevilne skrivače, ki odloka IOOF niso spoštovali in so se skrivali, so poiskali in jih prisilno vključili med borce.

V petnajstdnevnem operacijskem poročilu za december in za prvo polovico februarja štab artilerije sporoča, da so sprejeli 26 na novo mobiliziranih borcev. Za skupino desetih borcev, ki so jih dobili v februarju, ugotavljajo, da so stari in bolni ter za boj in napore le malo sposobni.

Nekateri borci, večinoma na novo mobilizirani, pa so pobegnili, ali celo dezertirali k sovražniku. Tako so štirje na novo mobilizirani pobegnili že decembra domov zavoljo domotožja; tako ugotavlja sporočilo štaba artilerije.

Največ jih je pobegnilo v noči med 5. in 6. februarjem. Drugi divizion je zapustilo kar 12 borcev skupaj. S seboj so odnesli svoje orožje in odšli proti Gorenjski, od koder so tudi prišli v artilerijo. Petero od teh so pozneje organi VOS prijeli in vrnili v njihove enote. Ko so po preiskavi ugotovili, da so se hoteli boriti na Gorenjskem, jih niso strogo kaznovali.

Dne 31. januarja je v Novo mesto k Nemcem dezertiral Slavko Anžur. O tem poročajo topničarji, pa tudi v dnevniku

nekega nemškega vojaka je zapisan podatek o tem. Ker je Anžur vedel, kje so bile skrite havbice, so morali takoj vsa skrivališča orožij spremeniti, ker je bilo gotovo, da bo skrivališča izdal. Kaže, da je do najtežjega primeri dezerterstva prišlo 24. februarja. Ta dan se patrolja, ki so jo poslali na ogledovanje, ni vrnila. Drugi dan so izsledili, da sta bila dva borca te patrolje ubita, vodja patrolje pa je zginil. Domnevali so, da je dezertiral in pred tem ustrelil svoja dva tovariša. Resničnosti te domneve pozneje niso mogli povsem ugotoviti.⁹⁸

, Ko ni bilo bojev, so topničarji redno vadili na topovih. Te vaje so bile teoretične, pa tudi praktične. Vsak divizion je dekonspiriral po en top in z njim od časa do časa tudi obstreljeval Novo mesto. Dne 6. februarja so izstrelili 8 granat, ki so v polno zadele kmetijsko šolo na Grmu. Pri tem je imel sovražnik 3 mrtve.

Stab topništva XV. divizije je organiziral tudi kratke tečaje, na katerih so se menjali borci obeh divizionov in se urili v načinih streljanja s topovi, v signalizaciji in vzdrževanju zvez.

S topovi nad Zdensko vas

V začetku leta 1944 so bili domobranci organizirani v sedem bojnih skupin. Ker pa so nekateri poveljniki poskušali svoje skupine preveč operativno osamosvojiti in ker so prikrivali pobege domobrancev v četniško ilegalo* jih je 25. februarja organizacijski štab slovenskega domobranstva na zahtevo Nemcev ukinit in oblikoval le štiri: šolsko, za zavarovanje železniške proge, za zaščito okraja Novo mesto in operativno skupino.

Operativno skupino so sestavili iz čet prejšnjih, druge, šeste in sedme skupine. Za to skupino organizacijski štab slovenskega domobranstva ni imenoval poveljnika, temveč je nje-

* Neuspehi, ki jih je nemška vojska vedno bolj pogosto doživljala, zlasti na sovjetsko-nemški fronti, so pri nekaterih slovenskih protikomunističnih voditeljih omajali zaupanje v nepremagljivo moč Hitlerjeve Nemčije. Zato so začeli zopet ustanavljati ilegalne četniške odrede. Prvi takšen odred so ustanovili februarja 1944 na Orlah. Poveljeval mu je Janez Mam-Crtomir, ki je dezertiral od partizanov. V ta odred se je vključilo tudi več domobrancev z Rakovnika.

ne čete administrativno podredil organizacijskemu štabu, operativno pa naj bi sodelovale z nemškimi policijskimi enotami. Ta skupina je bila poleg skupine za zaščito okraja Novo mesto najpomembnejša v načrtih nemškega poveljstva. Namenili so ji, da najprej vzpostavi železniško progo do Kočevja in prodira čim globlje na osvobojeno ozemlje.⁹⁷

Zraven že obstoječih postojank v Grosupljem, Velikih Laščah in Kočevju so ustanovili še postojanko v Zdenski vasi.

Posadko v Velikih Laščah so sestavljale 24. in 25. domobranska četa, prva domobranska havbična baterija, ki je imela 4 havbice 100 mm, in 11. četa 3. bataljona 14. SS policijskega polka. Posadko v Zdenski vasi pa sta sestavljali 26. domobranska četa in 9. četa 3. bataljona 14. SS policijskega polka.

Pod varstvom teh enot naj bi nadaljevali s stopnjevanjem popraviljanjem železniške proge od Grosupljega proti Velikim Laščam, potem pa še naprej proti Kočevju.

Očitno pa je bilo, da se Nemci ne nameravajo omejiti na popravilo samo te prometne zveze, temveč da nameravajo vzpostaviti promet tudi po dolenski železniški progi proti Novemu mestu, predvsem pa usposobiti odcep proti Sevnici in Zidanemu mostu.

Na tako možnost opozarja glavni štab že 24. februarja z odredbo VII. korpusu za rušenje železniškega viadukta pri Zaini. V tej odredbi je med drugim rečeno:

»S pričetkom del na popravilu železniške proge Grosuplje—Žalna bo poskušal sovražnik uresničiti težnjo po vzpostavitvi železniške zveze Ljubljana—Trebnje z odcepom na Sevnico. Z vzpostavitvijo železniške proge na tem sektorju bo sovražnik dosegel: na eni strani razbremenitev preobremenjene proge Zidani most—Ljubljana, na drugi pa bi mu to omogočilo nagle premike enot na ogrožene sektorje. Nevarnost, v kateri bi se znašli mi v tem primeru, je v tem, da bodo sedanje močne sovražnikove postojanke zgubile svoj prvotni pomen, ker se bodo njihove posadke zaradi zavarovanja proge zajedle globoko v naše osvobojeno ozemlje in s postavitvijo bunkerjev ob progi prekinile oziroma onemogočile varno zvezo med na obeh straneh proge ležečimi kraji.«⁹⁸

Med 20. in 22. februarjem se je v Slovenijo vrnila XVIII. divizija in se razporedila na prostoru med Kočevjem, Velikimi

Havbico 100/17 mm M. 14 postavljajo na položaj ob napadu na Zdensko vas

Laščami in Sodražico. Na pot je krenila že 15. februarja, toda veliki snežni zameti in mraz so ji omejevali hitre premike, tako da je napredovala zelo počasi."

Po njeni vrnitvi so vse enote VII. korpusa krenile v široko zasnovano protiofenzivo z glavnim namenom, da preprečijo nemško-domobranske načrte na Dolenjskem, temeljito porušijo oba kraka prometnih zvez med Ljubljano z ene in Novim mestom ter Kočevjem z druge strani in za daljšo dobo onemogočijo tudi poskuse obnovitve vezi med njimi.

Osrednja cilja v tej protiofenzivi sta bili postojanki v Zdenski vasi in Velikih Laščah.¹⁰⁰

Posadko v Zdenski vasi naj bi likvidirala XV. divizija s 15. brigado, posadko v Velikih Laščah pa osemnajsta divizija z 10. ljubljansko brigado.

Napad obeh brigad naj bi podprlo topništvo. Na Zdensko vas naj bi streljalo pet topov, od teh 2 havbici kalibra 100 mm iz prvega diviziona in dva gorska topa ter protitankovski top iz brigadnih baterij. Na Velike Lašče pa štirje topovi: ena

havbica kalibra 100 mm iz diviziona XVIII. divizije* in dva gorska topa ter protitankovski top tudi iz brigadnih baterij.

Napad naj bi 27. februarja ob 18,30 uri sprožilo topništvo s topniško pripravo, ki naj bi trajala 30 minut.

Vse druge brigade naj bi ta kombinirani napad na Zdenško vas in Velike Lašče z aktivno obrambo varovale pred intervencijami.

Pred Kočevje, na črto Rakitnica—Makoše—Ložina, so postavili osmo brigado, ki naj bi poskuse intervencije s te strani preprečila z napadom na posadko v Kočevju.

Obrambo v tej smeri proti Ljubljani naj bi organizirala posebej oblikovana operativna skupina, ki so jo sestavljale 4. brigada Matije Gubca brez enega bataljona in 9. brigada na položajih Gumnišče—Lanišče—Tlake—Škofljica. Organizirala naj bi napad na postojanki Škofljica in Zalog in ju likvidirala.

Dolenjski odred je bil dodeljen petnajsti diviziji z nalogo, da z demonstrativnim napadom na Grosuplje zavaruje smer od Grosuplja.

Peta SNOUB Ivana Cankarja, bataljon Gubčeve brigade, ki je ostal na levem bregu Krke in 2. divizion topništva s havbico kal. 100 mm naj bi napadli posadke v Novem mestu in Kostanjevici.

Notranjski odred je bil dodeljen XVIII. diviziji kot rezerva, z enim bataljonom pa naj bi operiral na progi Preserje—Rakek—Postojna.

Vse enote so poleg drugih bojnih nalog dobile nalogo, da rušijo in minirajo ceste na svojem območju, zlasti ceste Ljubljana—Kočevje in Ljubljana—Zdenska vas. Za protitankovski boj je vsaka brigada imela po en protitankovski top.¹⁰¹

Priprave za napad na Zdenško vas in Velike Lašče so trajale pet dni. Nemci so jih seveda opazili. O tem nam govori

*** Divizion osemnajste divizije je bil formiran po kapitulaciji Italije, v istem času kakor divizion v drugih divizijah.**

Ko se je začela nemška oktobrska ofenziva, so ga razformirali. Težka orožja so skrili in divizion je postal pehotni bataljon. Po vrnitvi divizije iz Gorskega kotarja so ga 24. februarja spet formirali. Orožje so sicer izvlekli iz skrivališč, toda v kratkem času, ki so ga imeli na voljo do napada na Velike Lašče in pa tudi spričo pomanjkanja strokovnih kadrov, ki bi tehniko dovolj poznali, ga niso usposobili za boj.

več dokumentov, iz katerih se vidi, da so vedeli, da se pripravljala napad. Poročnik Heinige, komandir 9. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka, ki je bil komandant posadke v Zdenski vasi, je neprenehoma prosil nadrejeni štab, da mu dodeli nekaj minometov tkal. 81 mm. Minomete je tudi dobil, razen tega pa je imel še protitankovski top, devettonski tank in nekaj žarometov za osvetljevanje okolice.

V Velikih Laščah je bila baterija havbic, ki je bila postavljena tako, da bi lahko pomagala braniti tudi Zdensko vas. Streljanje naj bi usmerjala posadka v Zdenski vasi prek radijskega oddajnika. Zdenska vas je od Velikih Lašč oddaljena pet kilometrov, zato so bili mogoči učinkoviti zadetki, zlasti proti ciljem zahodno od vasi. Za obstreljevanje okolice, zlasti višin, so elemente izračunali in pripravili vnaprej, da bi ogenj lahko odpri v trenutku.¹⁰²

Načrt obrambe postojanke so na podlagi vsestranske ocene položaja izdelali do podrobnosti. Posadka je morala biti v stalni pripravljenosti, vojaki so stanovali v civilnih hišah, opremo in orožje so hranili po kletih. Najpomembnejša točka, tako rekoč vozlišče obrambe, je bila k. 495 s cerkvijo Sv. Antona. Tam sta bila dva bunkerja s težkimi in več bunkerjev z lahкими strojniciami.

Postojanka v Velikih Laščah je bila utrjena še bolj. Razen tega, da je bila posadka številčnejša, je imela na voljo baterijo štirih havbic kal. 100 mm. Vsi bunkerji so bili zavarovani z žičnimi ovirami in med seboj povezani s strelskimi jarki. Ključna točka obrambe je bila k. 619 s cerkvico Sv. Rok, z enako vlogo kot pri Zdenski vasi Sv. Anton. Napadalec, ki bi hotel osvojiti naselje, bi moral prej uničiti posadko pri Sv. Roku.¹⁰³

Napad na Zdensko vas se je začel 27. februarja ob 18,30 uri s topniško pripravo. Prvi bataljon 15. brigade je napadal z zahoda iz smeri železniške postaje Dobropolje, drugi bataljon z juga, jugovzhoda in vzhoda, tretji pa s severa k. 598 Stara gora.

Prvi divizion topništva XV. divizije je z dvema havbicama 100 mm že ponoči med 24. in 25. februarjem krenil proti Zdenski vasi iz dveh smeri: z eno havbico je iz skrivališča v Rogu šel čez Hinje—Zvirče—Ambrus—Korinj—Laze in Ho-

čevje, z drugo pa izpred Novega mesta po dolini Krke v Veliko Globoko, kjer je že bil štab topništva. Pot je bila zaradi mraza, zasneženih in neizpluženih cest izredno težka in naporna, zlasti od Ambrusa do Hočevja. Ker so si topničarji pridobili nadvse koristne izkušnje po tej isti poti že pred desetimi dnevi, ko so pripravljali napad na Račno, so napore prestali dobro in na položaje pred Zdensko vasjo prišli tokrat pravočasno.

Havbici so postavili na položaj tako, da je prva streljala od trigonometra 511 naravnost na bunkerje pri Sv. Antonu, druga pa iz kritja, s položaja ob cesti, ki iz Zdenske vasi pelje v vas Hočevje, južno od trigonometra 460 v samo Zdensko vas.

Na Sv. Anton sta streljala tudi dva gorska topa 75 mm, ki sta bila postavljena na zahodnem pobočju Planine.

Topniška priprava napada pehote se je začela 27. februarja ob 18,30. Merjenje je bilo težko in netočno, ker se je že močno zmračilo, pa tudi megla je padla. Komaj so havbice, posebno tista, ki je streljala iz kritja, končale korekturo streljanja, je bil dan znak za prekinitev ognja, tako da je topovska priprava trajala le deset minut. Komandant 15. brigade, ki je dal ta znak, pa v poročilih govori, da je dal znak točno ob 19. uri. To pomeni, da organizatorji operacije niso imeli enotno naravnanih ur, ker drugače ne bi moglo priti do tolikšne razlike v času. Uravnavanje ur pa je v takih kombiniranih operacijah izredno pomembno in nujno.

Ko je bil dan znak, so topovi utihnili in v napad so krenili bataljoni. Naprej so šli bombaši, za njimi drugi borci. Prišli so do ovir, tu pa so naleteli na silovit odpor obrambe. Posadka je streljala z vsem orožjem, pomagal je tudi tank, ki je krožil po vasi in ogrožena mesta zasipal s hudim ognjem iz strojnice in topa. Nemci in domobranci so bili na višjih in dobro preglednih položajih, bili so učinkovitejši in napadalci so se morali umakniti.

Znova se je začela topniška priprava, ki pa ni bila nič bolj učinkovita od prve. Merilci so merili po občutku, le približno, ker zaradi teme niso videli ne cilja ne meme točke, niti niso razločevali gravirane razpredelnice v merilni napravi.

Ko so nehali, so bataljoni ponovili naskok, toda tudi tokrat so prišli le do žice in se morali umakniti. Tako se je po-

navijalo vso noč do jutra. Zjutraj so se napadalci umaknili na izhodiščne položaje. Šestindvajset borcev je bilo ranjenih.

Vzrok za neuspeh lahko le deloma upravičeno pripisujemo nezadostni učinkovitosti topništva. Kljub temu, da so težko orožje pripeljali v bližino izbranih položajev pravočasno, niso mogli vsega pripraviti za nočno streljanje, ker niso imeli naprav, ki omogočajo nočno streljanje. Niso imeli naprav za osvetljevanje gravirane razpredelnice v merilni napravi, merilne točke, instrumenta in svetilnih granat za osvetlitev ciljev.

Topniška priprava se je začela prepozno. Ob 18,30 uri megle nega februarskega večera niso več mogli dobro videti in opazovati zadetkov. Tudi trajanje priprave ni bilo zadostno, tako da so topovi namesto trideset minut streljali le kakih deset minut. Pri vsem tem pa so topništvu poveljevali vsi. Vsak komandant in komandir je hotel osebno meriti in streljati s havbico. Prav tako niso vseh razpoložljivih sil osredotočili v vozlišče obrambe. Vse so hoteli doseči z enim zamahom, ne pa postopoma.

V domobranskih dokumentih o napadu na Zdensko vas in Velike Lašče lahko zasledimo podatke, ki povejo, da jim je topniški ogenj prizadejal največ težav. Ze za prvo noč ceni-jo, da je v Zdensko vas padlo več kot 500 granat (čeprav so jih izstrelili le 90), ki so porušile ves jugovzhodni del vasi, tako da se tam niso mogli več zadrževati, izgub pa, po njihovih trditvah, od tako silnega ognja kljub temu niso imeli.

Podnevi 28. februarja so napadalci z občasnim ognjem iz mitraljezov in minometov držali posadko v šahu, štabi pa so mrzlično razpravljali in iskali napake pretekle noči in vrzeli v sovražnikovi obrambi.

Načrt napada so spremenili. Obe havbici so postavili na k. 511 z nalogo, da osredotočita neposredni ogenj na točko Sv. Anton. Petnajsto brigado so okrepili z bataljonom 12. brigade iz rezerve divizije.

Ob 16,30 uri so vsi topovi ponovno začeli bruhati ogenj na bunkerje okrog cerkvice Sv. Antona. Zadetki so bili izredno točni, ker je dnevna svetloba to omogočala. Ze po nekaj prvih streljih sta bila zadeta oba glavna bunkerja s težkimi mitraljezi in njuna posadka ubita. Zabeti so bili tudi vsi drugi bunkerji. Vzhodni del cerkve je bil porušen in podrl se je zvonik.

Po poldrugournem ognju sta dve četi tretjega bataljona nasokočili k. 495 in jo brez večjega napora zasedli, ker so se

ostanki sovražnika v begu umaknili v Zdensko vas, na položaju pa pustili tri mrtve.¹⁰⁴

Potem ko so zasedli Sv. Anton, so v naskok poslali tudi 1. bataljon 12. brigade, ki je skupaj z drugimi silami petnajste brigade napadel posadko v vasi.

Po tričetrtmurnem boju je komandant posadke poročnik Heinige, ko ni mogel dobiti pomoči baterije iz Velikih Lašč, ukazal umik. Uspelo jim je, da so se izmuznili skozi nezadostno strnjen obroč med prvim in drugim bataljonom proti Vidmu. Štiriinosemdeset mož je zbežalo v Velike Lašče, drugi pa čez Ponikve proti Turjaku v Grosuplje.

Domobranci v svojem že zgoraj omenjenem poročilu govorijo o izredno točnih zadetkih topništva na Sv. Anton iz daljave kakih 1800 metrov in potem na Zdensko vas. Priznavajo, da so v teh bojih izgubili en minomet, 3 težke in 2 lahke strojnice, imeli pa so tudi pet mrtvih. Kolike so bile izgube Nemcev, pa ne povedo.*

Plen v Zdenski vasi je bil izredno velik. Med drugim so zaplenili nepoškodovan devettonski tank in protitankovski top kalibra 50 mm model 38, kateremu so, preden so ga zapustili, odvzeli le zaklep.

Medtem pa napad 10. brigade na Velike Lašče ni bil uspešen. Že 27. februarja ponoči je imela zamudo in je pričela napadati šele okrog 21,35. Topniške priprave ni bilo, ker tudi topovi niso pravočasno zasedli svojih položajev. Dva gorska topa sta izstrelila le nekaj granat na Sv. Rok, ki je bil ključ obrambe.

Havbica 100 mm iz diviziona XVIII. divizije je prišla na položaj šele 1. marca ob 4. uri zjutraj in je imela s seboj samo štiri granate. Za takšno akcijo sploh ni bila pripravljena. Ves čas bojev za Velike Lašče, od 27. februarja do 1. marca, je ostala neaktivna pri Sv. Gregorju.

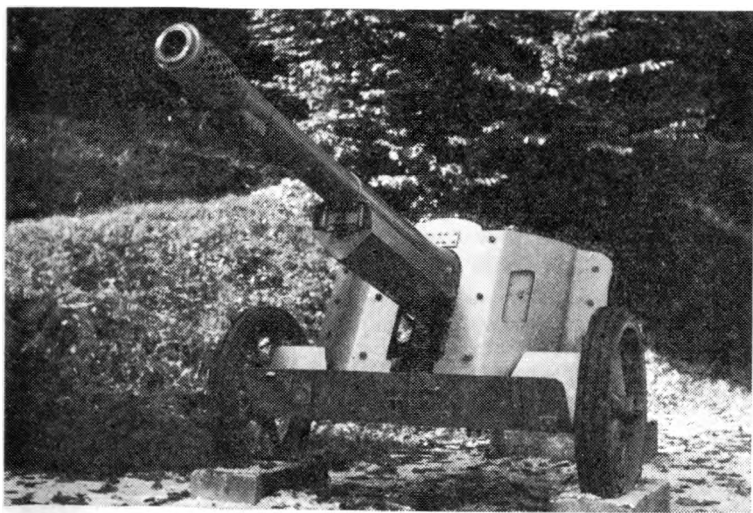
* V drugih podatkih priznavajo le 3 mrtve in nekaj ranjenih. Toda taki podatki so po vsej verjetnosti netočni, ker so domobranci svoje izgube prikrivali, kjerkoli so to mogli. Višjim štabom so poročali o izgubah le, ko je šlo za domobrance, ki so bili registrirani. V svojem sestavu so imeli tudi take vojake, ki jih niso uvedli v številčne sezname, ki so pribežali iz drugih enot. Teh pa v rednih poročilih niso omenjali in so jih imeli kot nekako rezervno.¹⁹⁵

Namestnik političnega komisarja diviziona XVIII. divizije v svojem poročilu, ki ga je poslal centralnemu komiteju KPS, pravi, da je bila havbica neuporabna, ker je ni nihče vzdrževal, ko je bila skrita v gozdovih na Travnici gori.¹⁰⁶

Havbica pa ni prišla na položaj pri Velikih Laščah pravočasno tudi zato, ker so bile ceste zametene z visokim snegom. Tudi po več kilometrov snega so morali odkopavati in plužiti, da so lahko nadaljevali pot z vozovi.

Naskok so drugo noč ponovili. Toda tudi tokrat brez uspeha. Učinek gorskih topov, ki sta streljala na Sv. Rok, ni bil zadovoljiv. Noben bunker ni bil zadet, ker so znova streljali le ponoči približno na daljavo 1300 metrov brez dnevne priprave, tako da je bilo merjenje sila netočno.

Oba gorska topa so 29. februarja premestili bliže, na 600 metrov od Sv. Roka. Zjutraj 1. marca ob 4. uri je prišla še havbica. Kljub temu pa tudi to noč ni bilo zelenega uspeha. Izbrani položaji niso nudili preglednosti, ki bi omogočila točno merjenje. En top se je kmalu pokvaril in ni mogel več streljati. Havbica je izstrelila svoje štiri granate. V vesteh za mesec marec pišejo domobranci, da so bile granate dokaj dobro merjene.¹⁰⁷

protitankovski top 50 mm PAK. Nahaja se v Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani

Severno od Velikih Lašč, pri Rašici, so za ta dan napada na to postojanko postavili havbico 100 mm iz 1. divizionu XV. divizije, ki so jo začasno dodelili XVIII. diviziji. Po petnajstih izstreljenih granatah — zaradi teme so videli le en zadetek — se je morala hitro umakniti, ker je grozila nevarnost, da pri Turjaku prodro partizansko obrambno črto nemške enote, ki so prihajale napadeni postojanki na pomoč iz Ljubljane.

Zjutraj 1. marca okrog 4. ure se je havbica vrnila na prejšnje položaje, ker je menda nevarnost prodora pri Turjaku minila. Položaj pri Rašici je zavzela ob 8. uri. Toda ko je izstrelila četrto granato, je posadko havbice v hrbet napadlo pet tankov in nemška pehota, uporabljajoč navzkrižni strojnični ogenj. Borci so kar najhitreje zapregli vozove in že so konji v galopu krenili po cesti proti Zdenski vasi, tanki pa za njimi. Havbica je bežala po glavni cesti, vozovi s strelivom in opremo pa so za prvim ovinkom zavili v hosto proti Golemu brdu. Nastala je divja tekma. Spredej so dirjali konji s havbico in njeno posadko, za njimi pa se je podilo pet tankov. Toda konji so začeli omagovati in tanki so zmanjšali razdaljo. Po dvanajstih kilometrih divjega dira po glavni cesti od Zdenske vasi proti Kompolju, je v vasi Brezje komandir baterije ukazal izpreči konje, pobrati merilne naprave in zaklep. Posadka je pobegnila v bližnji gozd, havbico pa pustila na cesti, kjer so jo nemški tankisti pripeli za tank in odpeljali. Posadka havbice ni imela izgub, le eden je bil ranjen.¹⁰⁸

Pri Novem mestu je drugi divizion pri vasi Dolnja Težka voda postavil na položaj dva poljska topa 75 mm namesto ukazane 100 mm havbice, ker zanjo ni imel streliva. Popoldne 28. februarja sta oba streljala na Grm, Šmihel, Žabjo vas in v center Novega mesta. Izstrelila sta 90 granat. Zadetki so bili le delno učinkoviti, ker je veliko število granat odpovedalo in ni eksplodiralo.

Zjutraj 29. februarja so oba topa umaknili od Težke vode na položaje južno od Podgrada, ker je posadka iz Novega mesta že zgodaj zjutraj začela napadati na položaje Cankarjeve brigade. Očitno je, da je imel obkoljevalni manever čez Brusnice in Gabrje proti Podgradu namen obkoliti prostor, kjer so bili postavljeni topovi, presenetiti topničarje in zapleniti topove. Toda ta nakana sovražniku ni uspela spričo budnosti in izredno močnega odpora bataljona Cankarjeve brigade, ki je z gibko obrambo od položaja do položaja onemogočila sov-

ražnikov manever. Tudi divizion je zasedel položaje na črti Vinja vas—Konec—Podgrad in skupaj s prvim in tretjim bataljonom Cankarjeve brigade postavil zaporo, katere napadalci niso mogli prebiti. Zelo hudi boji so divjali vse popoldne. Vrstil se je juriš za jurišem, občasno pa je prišlo tudi do boja na nož. Toda Nemci niso mogli naprej in z nočjo so boji ponehali.

Ponoči je brigadni štab pregrupiral svoje sile in uvedel na položaje pri Podgradu v boj tudi svoj drugi bataljon in tretji bataljon VOS iz Toplic. Z združenimi močmi so naslednji dan napadalce pognali nazaj v Novo mesto. V teh bojih je bil hudo ranjen komandant diviziona, podporočnik Pavel Boruta.¹⁰⁹

Boji topništva za Zdensko vas in Velike Lašče imajo več pomembnih značilnosti, ki jih lahko strnemo v jasnejše ugotovitve:

V široko zasnovani ofenzivi VII. korpusa, prvi take vrste, je topništvo prvič hkrati sodelovalo tako številno, saj je na Zdensko vas bruhalo svoje železne izstrelke kar pet topov, na Velike Lašče štirje, na Novo mesto dva, pet protitankovskih topov pa je v zaporah čakalo na sovražnikove tanke, če bi prišli obkoljenim posadkam na pomoč.

Napad na Zdensko vas in Velike Lašče je vnovič nazorno pokazal, da je poroštvo za uspeh napadov na takšne postojanke uničenje ključne točke obrambe, kar je moč doseči z osredotočenim ognjem vsega težkega orožja. Ključ obrambe Zdenske vasi je bil Sv. Anton, Velikih Lašč pa Sv. Rok.

Bunkerje na Sv. Antonu so havbice razbile in ga je pehota zasedla brez večjih težav. Hitro zatem je padla tudi postojanka.

Ogenj težkega orožja na Sv. Rok pa je bil žal zelo slabo pripravljen, zato točke niso osvojili, pa tudi postojanka ni padla.

V tej operaciji že opazamo izkoriščanje izkušenj iz prejšnjih bojev in boljšo uporabo topništva.

Napad na Zdensko vas prvega dne ni dal rezultatov, ker topništvo ni bilo učinkovito. Streljanje ponoči, brez dnevne priprave, je bilo sila nenatančno, le približno in po občutku. Poveljevanje je bilo slabo in neenotno. Poveljevati so hoteli vsi in ogenj so razsipali hkrati na vse cilje. Te napake so

pravočasno ugotovili, kar je bilo tudi pozneje poudarjeno v vseh poročilih divizijskega in korpusnega poveljstva.

Drugi dan teh napak ni bilo več. Ogenj vseh topov, tudi gorskih iz brigadnih baterij, je bil pod enotnim poveljstvom osredotočen na vozlišče obrambe Zdenske vasi. Obe havbici in oba topa so postavili na razdaljo 1500 m od roba postojanke, tako da so merilci lahko neposredno in točno merili brez nevarnosti, da jih zadenejo sovražnikovi mitraljezi iz bunkerjev.

Topniška priprava za napad se je začela že ob 16,30 uri, tako da so imeli dovolj dnevne svetlobe in možnosti za opazovanje zadetkov.

Vseh teh prednosti pa ni bilo pri napadu na Velike Lašče. Divizion XVIII. divizije še ni bil sposoben za boj. Havbica XV. divizije, ki je bila osemnajsti dodeljena tretji dan, pa je ostala nezavarovana in je padla sovražniku v roke.

Pridobili so si tudi dragocene izkušnje o tem, kako v boju preskrbovati orožja s strelivom. Ze pet dni pred napadom so strelivo, namenjeno za napad, pripeljali v vas Veliko Globoko v dolini Krke, ki je deset kilometrov oddaljena od napadene postojanke. Od tod pa so ga potem s posameznimi vozovi vozili do položaja. Tako večje količine streliva niso bile izpostavljene morebitnemu izpadu iz postojanke, ali pa nenadni sovražnikovi intervenciji iz drugih smeri. Strelivo je bilo na vozovih; ko so en voz izpraznili, je prišel drugi, ki je za pot od V. Globokega potreboval dve uri. Preskrbovanje je tako teklo nepretrgano, vendar samo ponoči, ker so se takrat bili boji. Podnevi prevozi tudi sicer niso bili možni, ker so sovražnikova letala, ki so bila v tej operaciji zelo aktivna, z mitraljezi in bombami napadala vse, kar se je premikalo po cestah.

Na obe postojanki v Zdenski vasi in Velikih Laščah so izstrelili 296 granat, ki skupaj tehtajo 5400 kg. Za njihov prevoz bi rabili 10—15 kmečkih voz, ki so jih za prevoz streliva uporabljali. V tem napadu pa so s smiselno organizacijo transporta delo opravili s štirimi vozovi, za vsako havbico dva.

Protitankovska obramba ni zadovoljila. Sovražnikovi tanki so prebili zapore. Verjetno to ne bi šlo tako lahko, če bi partizani imeli na voljo protitankovsko baterijo, sestavljeno iz protitankovskih topov, namesto da so jih razdelili brigadam.

Prav izguba havbice je bila rezultat take nezadostne protitankovske zaščite. Predvideli niso nikakršnih protitankovskih varnostnih ukrepov, ki naj bi havbico varovali pred na-

padom nemških tankov, tudi eksplozivnih ovir na verjetnih smereh tankovskega napada niso postavili. Zaščitna četa ni imela protitankovskih sredstev.

Za samoobrambo pa havbica tudi ni bila sposobna, saj ni imela probojnih granat, pa tudi okoliščine, v katerih je bila, ji niso omogočale, da bi se lahko učinkovito postavila po robu sovražnikovim tankom. Havbica 100 mm M. 14, kot je bila ta, sploh ni bila za tak način bojevanja izdelana. Imela je pre-majhno hitrost streljanja, 2 do 3 granate na minuto; to pa je vsekakor nezadostno v taki vrsti boja. Tudi sicer je bila okorna in težka. Spopadla bi se lahko s tanki le v izjemnih okoliščinah, če bi bila pravočasno postavljena na pripravljeni protitankovski položaj, s katerega bi lahko tanke presenetila ter prva odprla ogenj. Takšnih okoliščin pa v tem primeru ni imela.

Preureditev topništva in formiranje zaščitnega bataljona

Topništvo je v začetku marca doživelo več značajnih sprememb. Do 3. marca je v vsakem divizionu bila zaščitna četa, ki je pri napadih na postojanke varovala težko orožje pred morebitnim presenečenjem in nosila glavno breme v pehotnih bojih.

Izguba havbice pri napadu na Velike Lašče pa naj bi bila posledica take rešitve. Ocenili so, da je zaščitna četa, ki je štela 70—80 mož preslaba, da bi lahko učinkovito zaščitila težko orožje. Zato je štab VII. korpusa dovolil, da se v okviru topništva XV. divizije formira močnejša zaščitna enota — bataljon pehote.

Ce je za izgubo havbice bila kriva le slaba zaščitna četa, je vprašanje. Vsekakor so bili tudi drugi vzroki, med njimi slaba zveza in medsebojno sodelovanje vseh enot. Vsekakor pa ta primer nazorno kaže, kako je partizansko vodstvo hitro reagiralo in poskušalo odpraviti napake.

Na novo formirani zaščitni bataljon je štel 162 mož in imel 2 četi. Oborožen je poleg pušk bil še s štirimi mitraljezi in težko bredo. Za komandanta so postavili Antona Švajgerja, za politkomisarja pa Kamila Marinca.

Ker so v tem času v skladu z odredbo glavnega štaba z dne 11. januarja 1944 v vseh brigadah formirali inženirske

Štab artilerije XV. divizije marca 1944. Z leve: Roman Kobe, komandant artilerije podporočnik Miha Mišič, namestnik političnega komisarja Emil Dolčič, Janek Kobe, Vinko Zalokar, Miloš Jančič-Niko in Milan Kocjan

enote, je tudi štab artilerije XV. divizije formiral inženirsko enoto — vod, ki je štel 19 ljudi. Vključili so ga v sestavo zaščitnega bataljona.¹¹⁰

Odslej so topništvo XV. divizije sestavljali dva diviziona in zaščitni bataljon. Vsak divizion je imel dve bateriji, vsaka baterija pa 2 topa. V prvem divizionu so bile havbice, v drugem pa poljski topovi in gorska havbica.

Iz poročila poveljstva VII. korpusa 15. januarja glavnemu štabu je razvidno, da so imeli skupaj 17 topov: 9 havbic 100 milimetrov M 14 Škoda, od teh 3 neuporabne, 5 poljskih topov 75 mm M 11, 1 poljski top 75 mm M 15 Škoda, 1 protitankovski top in 1 pehotni top 75 mm M 42, slednji je najbrž že omejena havbioa 75 mm Vidmarjeva.¹¹¹

Vsi ti topovi so bili v raznih skrivališčih v gozdovih Radulje, Gorjancev, Roga in Travne gore. Vseh niso mogli v istem času uporabljati, saj ni bilo na voljo dovolj izurjenih topničarjev. Tudi specifični taktični pogoji, omejene količine streliva in težavno preskrbovanje niso dovoljevali uporabe težkega orožja hkrati v tako velikem številu.

V istem času so lahko uporabljali le nekaj cevi, ki so jih izvlekli iz skrivališč, naj bližjih mestu uporabe.

Trška gora

Konec februarja, predvsem pa v začetku marca, ko se je glavnina sil VII. korpusa borila pred Ljubljano in je blokada Novega mesta na levem bregu Krke bila zelo slabotna, so domobranci razširili mrežo svojih postojank ob cesti proti Kostanjevici, da bi iz krške smeri zavarovali promet in pre-skrbovanje posadke v Novem mestu. Zavarovanje ob sami cesti se je pokazalo nezadostno, pa so zasedli in utrdili tudi Trško goro.

Domobranske sile iz skupine za zaščito okraja Novo mesto pod poveljstvom podpolkovnika Ladislava Križa so bile v začetku marca 1944 razporejene takole:

V Novem mestu so se skupaj z okrepljenim bataljonom

14. SS policijskega polka nahajale 31., 32., 33., 35., 38., 39., 52. in 54. domobranska četa. V Bršljinu in na Mačkovcu je bila 40. četa, 51. je branila Kronovo in Belo cerkev, v St. Jerneju je bila 34. četa, v Dobravi 56. četa in 36. četa v Kostanjevici. Pozneje je 35. četa postavila postojanko v Tržišču.

Na Trški gori so se utrdili deli 34. in 37. čete ter nekaj Nemcev, skupaj kakih 80 do 100 mož, oboroženih z dvema težkima in dvema lahkima minometoma ter petimi puškomi-traljezi. Utrdili so se v cerkvi, okrog nje pa zgradili več podzemnih bunkerjev z žično oviro, ki so dobro varovali dostope do naselja. Obrambo Trške gore je lahko podpirala tudi baterija havbic iz Novega mesta.

Blokade Novega mesta na levem bregu Krke zdaj praktično ni bilo več. Nemci in domobranci so se nemoteno gibali po cesti proti Kostanjevici. Zato je poveljstvo XV. divizije odločilo prevzeti pobudo ter zopet stisniti obroč okrog postojanke.

Izhodišče za realizacijo tega načrta naj bi bila Trška gora, ki obvladuje okolico Novega mesta v dolini Krke. Trška gora je zato bila prva in najvažnejša točka, nai kateri je bilo treba razbiti domobransko postojanko.

Petnajsta divizija je še vedno operirala v dveh skupinah na večji medsebojni oddaljenosti. Pred Novim mestom sta bili 4. SNOUB Matije Gubca in 5. SNOUB Ivana Cankarja, 12. in 15. brigada pa sta se bojevali okrog Grosupljega in Velikih Lašč.

Posadko na Trški gori naj bi likvidirala Gubčeva brigada, okrepljena s havbico 100 mm iz prvega diviziona in 65 mm topom iz njene baterije.

Gubčeva brigada je že februarja dvakrat poskušala pregnati domobrance s Trške gore, toda obakrat so le-ti napad odbili. V tem tretjem napadu pa naj bi k uspehu prispevalo topništvo, ki bi moralo razbiti utrdbe, ki so jih domobranci medtem zgradili, ter zagotoviti čim hitrejšo likvidacijo posadke, prej kakor bi sovražnik lahko učinkovito posredoval z močnimi silami, ki jih je imel na voljo v Novem mestu in njegovi neposredni okolici. Napad Gubčeve brigade naj bi podpisal tudi Dolenjski odred.

Po napadu na Zdensko vas je prvi divizion ostal v Velikem Globokem. S havbico, ki mu je ostala po končanih bojih na Zdensko vas in Velike Lašče, je 5. marca krenil v Gubčevo brigado.

Pot skozi Žužemberk in Sadinjo vas je bila še kar dobra. Od tod pa čez Ajdovec, Globodol in naprej čez Mirno peč, Šentjurij in Brezje v Radno vas izredno naporna. Ceste so bile neizplužene in pokrite s snegom, ki je bil ponekod visok tudi do 75 cm.

Iz Radne vasi je krenil divizion pod zaščito 4. bataljona Gubčeve brigade, ki ga je v tej vasi že pričakoval in odtod varoval havbico do položaja pri vasi Runčec za napad na Trško goro.

Trško goro je 2. bataljon Gubčeve brigade napadel iz treh smeri: od Karlovca, Bajnofa in Crešnjic. Prvi in tretji bataljon ter Dolenjski odred so ga ščitili pred sovražnikovimi izpadi iz Novega mesta in postojank v Bršljinu, Mačkovcu, Lešnici, Otočcu in Kronovem in jih demonstrativno napadali.

Toda napad 10. marca ni potekal po načrtu. Havbica ni zasedla položaja pri vasi Runčec, kot je to bilo določeno v divizijskem povelju, temveč je zavzela položaj pri Sv. Duhu kakih 2200 metrov od cerkve na Trški gori šele ob 19. uri. Tako se je topniška priprava, ki naj bi se začela ob 17,30 uri, zakasnila. Ker se je že zmračilo, je bilo merjenje in streljanje zelo netočno. Izstrelili so 29 granat, toda bunkerjev niso uničili, pa tudi cerkve niso neposredno zadeli. Cerkev je zadel samo top brigadne baterije, ki pa ji ni mogel povzročiti večje škode.

Ko so potem bombaši šli na juriš, jih je močan ogenj strojnic zavrnil v izhodišče.

Ker ogenj pri prvem poskusu ni bil dovolj učinkovit, so havbico premestili bližje postojanki, na kakih 500 metrov od cerkve. Toda tudi s teh položajev je bilo streljanje netočno. Le ena od 11 izstreljenih granat je zadela vogal cerkve in ga poškodovala. Napad pehote in bombašev tudi v drugem jurišu ni bil uspešen.

Ker nič ni kazalo na uspeh in ker je zjutraj grozila nevarnost protinapada iz vseh postojank z močnejšimi silami, so se napadalci ob 1,30. uri 11. marca umaknili proti Radni vasi.

Zjutraj so borci Gubčeve brigade bili hude boje s premočnimi sovražnikovimi silami, ki so v petih kolonah prodirale iz postojank proti Karteljevemu, kamor so Nemci predvidevali, da so partizani umaknili oba topa. Srednja kolona 120 mož, ki je prodrla do Zgornjega Karteljevega, je padla pod navzkrižni ogenj vseh čet treh bataljonov Gubčeve brigade. Ker jim je grozila obkolitev, so se Nemci in domobranci razkropili na vse strani.

Uspeh v boju s to kolono bi bil še večji, če bi stopil v boj tudi 4. bataljon. Ta pa je varoval havbico in skupaj s 1. divizionom hitel proti Radni vasi. Blatnemu klancu in Stari gori, kjer so havbico potem skrili.¹¹²

Napad na Trško goro ni uspel. Naslednjih nekaj dni so se hudi boji okrog Trške gore in na južnih pobočjih Radulje nadaljevali, toda topovi v njih niso več sodelovali.

Ves čas bojev okrog Trške gore je bila zelo aktivna tudi sovražnikova baterija v Novem mestu, ki je dokaj uspešno obstreljevala položaje havbice, tako da je bil en član posadke ranjen, drugih izgub pa divizion ni imel.

Havbico so pustili nekaj dni v Blatnem klancu, ko so boji ponehali, pa so jo odpeljali v Stare žage v popravilo, ker ni bila več uporabna. Odpovedala ji je hidravlična zavora, eno kolo pa se je v težavnih premikih polomilo.

Napake v uporabi topništva, ki smo jih ugotavljali že v prejšnjih napadih, so se tudi tukaj ponavljale.

Poglavitna napaka pa je bila vsekakor v tem, ker niso realno računali s časom, ki so ga potrebovali, da bi premagali težko pot, ki so jo povzročale izredno neugodne vremenske razmere in visoki snežni zameti. Havbica zato ni prišla pravočasno na položaj in tudi ni mogla opraviti vseh potrebnih pri-

prav za napad podnevi, tako da je nočno streljanje bilo ne-
točno in seveda neučinkovito.

Štab XV. divizije je v povelju za napad opozarjal na take
možnosti in zato dal tudi potrebna navodila o tem, kako je
treba uporabiti havbico, toda topničarji in vodstvo napada so
ta navodila izpolnili le delno.

Zveza med opazovalnico in položajem havbice ni delovala,
ker je telefonski aparat pri havbici bil v okvari, drugih pomož-
nih sredstev za zveze, signalov in relejev, pa niso organizirali
in zato tudi korekture ognja niso izvedli. Končno se je havbica
še pokvarila in ni bila več uporabna.

Ofenziva VII. korpusa in šest napadov na Ribnico, od teh pet s topništvom

V sredini marca 1944 so glavne sile XVIII. divizije zapu-
stile prostor okrog Velikih Lašč, Ribnice in Kočevja ter usme-
rile napade na progo Ljubljana—Postojna. V bližini Velikih
Lašč je ostala le 9. brigada in topniški divizion divizije, ki se
je na Travnici gori preuredil. Imel je dve bateriji, baterijo hav-
bic in baterijo poljskih topov.

Poleg havbice, ki je že sodelovala pri napadu na Velike
Lašče, so usposobili še poljski top kal. 75 mm s pripadajočim
strelivom, potem pa čez teden dni še enega. Dne 12. marca so
iz skrivališča na Travnici gori privlekli še drugo havbico.

Moštvo se je razgibano vadilo v uporabi orožja, katerega
so imeli na voljo. Do 21. marca je bilo že pripravljeno, da učin-
kovito poseže v nove boje.

Nemško poveljstvo je tak trenutni položaj hotelo izkori-
stiti, pa je 16. marca vzpostavilo novo postojanko v Ribnici,
ki so jo sestavljali 25. in 63. četa slovenskega domobranstva in
9. četa 3. bataljona 14. SS policijskega polka.

Ze 15. marca je v Velike Lašče pod zaščito tankov pridr-
vela dolga kolona kamionov in avtobusov, nabitih z vojaki.
Šestnajstega popoldne je kakih 50 do 60 motornih vozil na-
daljevalo pot proti Žlebiču, Ortneku in Ribnici.

Deveta brigada je kolono počakala v zasedah pri Žlebiču
in jo nemudoma napadla. Razvil se je hud boj za prehode.
Kolona je stala na cesti in ni mogla naprej, ker je bil most po-
rušen in cesta razkopana. Šele okrog 22. ure, ko so most in

cesto popravili, je nadaljevala pot pod ognjem 9. brigade, ki jo je obstreljevala z več strani. Čez noč je kolona ostala v Ribnici.

Drugo jutro je del kolone nadaljeval pot v Kočevje. Preostali del, kakih 500 mož, je ostal v Ribnici in s pomočjo mobiliziranega ribniškega prebivalstva začel delo na utrjevanju postojanke.¹¹³

Deveta brigada, okrepljena z gorskim topom 75 mm iz 8. brigade, je sovražnika takoj napadla že 19. marca ponoči ob pol drugi uri. Napadala je do jutra, toda v postojanko ji ni uspelo prodreti.

Dva dni pozneje, 21. marca, tokrat prvič s pomočjo topniškega diviziona XVIII. divizije je sledil drugi napad. V napadu je sodelovalo vseh pet bataljonov devete brigade.

Popoldne tega dne sta ena havbica in en poljski top krenila na položaje pred postojanko. Poveljnika baterij sta izbrala položaje severozahodno od Ribnice, med vasmi Kot—Jurjeviča—Sajevec.¹¹⁴

Divizion je bil dodeljen 9. brigadi in ga je na črti Bukovica—Sv. Frančišek—Sajevec pred morebitnimi presenečenji ščitil in varoval njen ruski bataljon.* Dobil je nalogo, da z močnim rušilnim ognjem pripravi naskok pehote na postojanko.

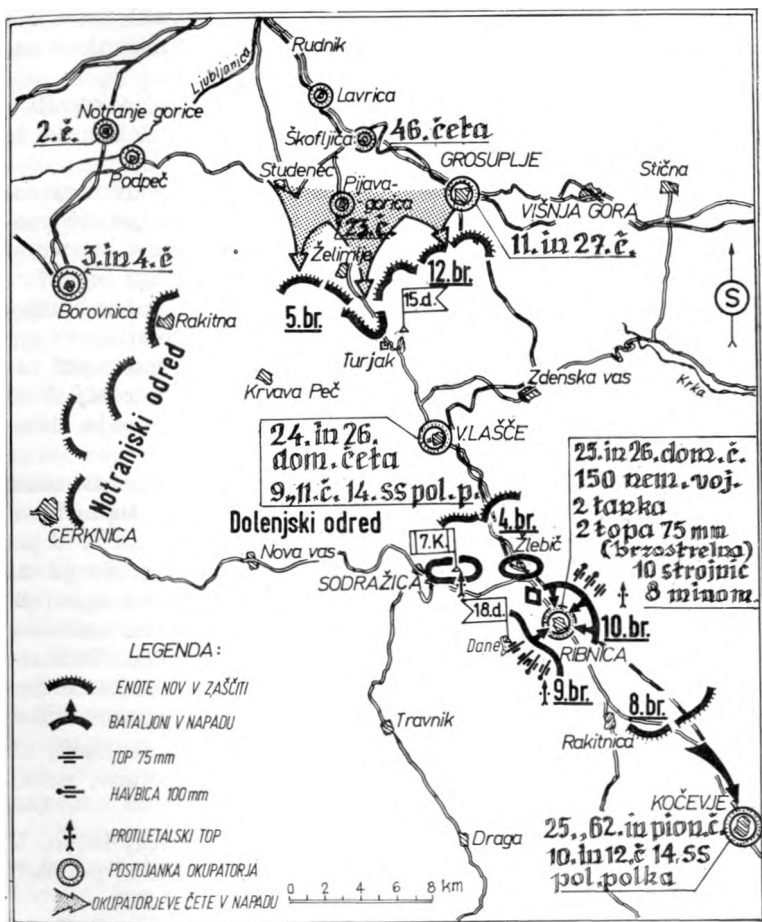
Topniška priprava napada naj bi se začela ob 19. uri in trajala 30 minut, tako da bi ob 19.30 dva bataljona pehote lahko krenila na juriš.

Gorski top kal. 75 mm iz 8. brigade so dodali 3. bataljonu, ki je napadal s severne strani.

Toda dogodki se niso vrstili po zasnovanem načrtu.

Prav takrat, ko se je 9. brigada, ki je bila severno od Ribnice na položajih Bukovica—Vinice—Ložine—Polom—Kot, pripravljala za odhod na položaje okrog Ribnice, so jo napadli domobranci iz Velikih Lašč. V boju se je zadržala do 17. ure. Tudi njen 3. bataljon, ki je držal koto 584, vzhodno od vasi

* Ruski bataljon so sestavljali vojaki rdeče armade, ki so jih Nemci na vzhodni fronti ujeli in pozneje mobilizirali v svoje enote. Veliko njih, dobro opremljenih in z dragocenimi vojaškimi izkušnjami, je ob prvi priliki posamezno ali v skupinah zapustilo nemško in vstopilo v partizansko vojsko. Štab XVIII. divizije je s svojo odredbo z dne 9. marca vse take rdečearmejce zbral in ustanovil tako imenovani ruski bataljon in ga vključil v 9. brigado kot njen peti bataljon.¹¹³

Splošni položaj partizanskih sil ob priliki napada na Ribnico

Mala Slevica, so enote 8. brigade zamenjale šele ob 18,30 uri. Seveda pa zato bataljoni 9. brigade niso mogli pravočasno prispeti na določene položaje.

Divizion, ki je položaje zasedel pravočasno in ni vedel za okoliščine pri 9. brigadi, je ob 19. uri odprl ogenj na Ribnico, natanko po načrtu. Poveljnik 9. brigade ga je skušal zadržati

do prihoda zamujenih bataljonov, toda divizijski poveljnik se ni upal spremeniti povelja divizije in je s streljanjem nadaljeval do 19,30 ure. Izstrelili so 250 granat.

Ko so bataljoni ob 23. uri prišli na položaje in krenili v naskok, so ostali brez uspešne topovske podpore, ker je že primanjkovalo granat.

Sovražnik v postojanki, ki se je v prvem trenutku zaradi uspešnega topniškega ognja zmedel, je do napada pehote znova uredil svoje vrste in dočakal napad z močnim zapornim ognjem iz vsega orožja, tako da se borci niso mogli približati bunkerjem na razdaljo, od koder bi lahko metali ročne bombe. Napadali so do jutra, potem pa so se morali umakniti.

V svojem poročilu za 21. marec 1944 so domobranci zapisali, da je pri prvem vodu padlo 50 granat v razdalji 5 do 40 metrov od obrambne črte, a na odseku drugega voda, da so 4 granate padle v neposredno bližino rova.¹¹⁰

Tako tudi ta drugi napad na Ribnico zaradi nepredvidenih okoliščin in slabe povezave ter sodelovanja med topništvom in pehoto ni bil uspešen.

V noči na 23. marec so napad ponovili. Tokrat so ga izvedli točno po načrtu. Topovi so odprli korekturni ogenj že ob 18,30 uri. Ob dvajsetih pa se je začela 30 minutna topovska priprava napada. Obstreljevali so središče Ribnice. Granate so padale dokaj točno, tako da je bila večkrat zadeta cerkev in njen zvonik, v katerem je bila strojnica in opazovalnica.

Domobranska poročila pravijo, da je bil naj hujši ogenj na južnem sektorju, kamor je padlo 80 težkih izstrelkov, nekaj od njih prav dobro merjenih.

Topovi so tudi tokrat streljali dobro in precej točno. V obeh napadih so izstrelili 112 granat iz havbic, 193 iz poljskih topov in 74 granat iz gorskega topa, skupaj torej 379.

Takoj ko je topniški ogenj prenehal, so trije bataljoni krenili na juriš. Približali so se bunkerjem, toda zavzeti jih niso mogli, ker jih je močan zaporni ogenj prikoval na zemljo. Zjutraj, ko se je začelo svitati, so se morali umakniti.

Divizijsko poveljstvo v vseh svojih poročilih navaja, da je glavni vzrok neuspeha sovražnikova izredna utrjenost in pa prostrana čistina okrog postojanke, ki je omogočala obrambi močan zaporni ogenj, napadalci pa niso imeli možnosti za kritje.¹¹⁷

Posebno poudarjati izredno utrjenost postojanke kot glavni vzrok neuspeha je vsekakor pretirano, saj v petih dnevih niso mogli postojanke tako močno utrditi. Vzroki za neuspeh so tičali najbrž tudi drugje, v slabi organizaciji napada, nezadostnih silah, v neustrezni uporabi težkega orožja, v tem da niso imeli na voljo rušilnih in zažigalnih granat in drugo.

Po tem tretjem neuspešnem napadu je 9. brigada sklenila okrog Ribnice tesen obroč. Stab XVIII. divizije pa je pripravljaj večji, odločnejši napad.

Novo povelje so izdali 24. marca. Postojanko naj bi tokrat napadli dve brigadi, osma in deveta, vsaka z dvema bataljonom, druge pa naj bi varovale napad od Kočevja in Velikih Lašč.

Topniškemu divizionu s havbico 100 mm in poljskim topom 75 mm so dodelili dva gorska topa iz 8. in 9. brigade in dva težka minometa. Pozneje so vključili še en poljski top. Tako so oblikovali skupino težkega orožja, ki je imela havbico 100 milimetrov, dva poljska topa 75 mm, dva gorska topa 75 mm in dva minometa 81 mm, skupaj torej sedem cevi. Razvrstili naj bi se na prostoru Kot—Jurjeviča—Sajevec—Sv. Frančišek: havbica in poljski top pri transformatorju v Jurjeviči, gorski top na kot 558 (Sv. Frančišek), minometi pa jugovzhodno od vasi Sajevec.

Havbica naj bi rušila bunkerje desno od opekarne, kamor naj bi usmerila ogenj tudi oba gorska topa. Poljska topa pa sta dobila nalogo, da porušita cerkveni stolp in v njem uničita strojnično gnezdo, ki je najbolj oviralo napredovanje pehote. Vsa orožja so postavili tako, da so streljala na postojanko neposredno na razdalji 1500 do 2000 metrov.

V divizijskem poveljstvu so posebno poudarili pomen dobre in brezhibne povezave divizionov s štabi brigad in štabom divizije, kar naj bi zagotovilo dobro usmerjanje ognja.

Po prvem načrtu je bila akcija predvidena za 25. marec. Toda zaradi tragedije, ki je doletela 3. in 4. bataljon 9. brigade 25. marca dopoldne v Makošah,* kjer sta bila obkoljena in

* Po načrtu za napad na Ribnico naj bi 3. bataljon 9. brigade zamenjal 4. bataljon v vasi Makoše. Borci 3. bataljona so prišli v vas Makoše 25. marca okrog 8. ure zjutraj. Toda 4. bataljon je medtem že odšel in pustil v Makošah manjšo enoto za zvezo. Zelo utrjeni borci iz 3. bataljona so takoj, ko so prišli v vas polegli po hišah in zaspali, poveljstvo bataljona pa je organiziralo le slabo zavarovanje s tremi stražarji in patruljami, ki so odšle proti Rib-

pretrpela občutne izgube, so začetek napada preložili na noč od 26. na 27. marec. Zavarovanje proti Kočevju je morala prevzeti 10. brigada, ki se je tudi že vrnila na ta sektor.

Napad se je začel točno po načrtu 26. marca zvečer. Topovi so odprli ogenj ob 19,30 in tolkli cilje v postojanki 30 minut. Izstrelili so 70 granat iz havbice in 123 iz poljskih topov. Tudi oba gorska topa, ki so ju postavili nad Bukovico, sta dobro merila. Sodelovanje med topništvom in pehoto je bilo uspešno. Divizijsko poročilo pravi, da so ogenj po telefonu usmerjali opazovalci, ki so bili pred samimi bunkerji.^{118*}

Tudi za ta napad priznavajo domobranci, da je bilo nekaj strelav zelo točnih, da so granate padale tik ob strelskih jarkih in da je bil v polno zadet bunker, ki pa še ni bil dograjen. Topovski ogenj je bil izredno močan in osredotočen skoraj ves čas na južni del Ribnice.

Toda tudi ta četrti zaporedni napad ni uspel. Boji so trajali do jutra in so ponehali 27. marca ob 4,50 uri. Divizijsko poročilo navaja iste vzroke za neuspeh kakor pri tretjem napadu. Kljub visoki morali in borbenosti napadalcev postojanka ni padla, ker so se branilci izredno močno upirali s številnim orožjem.

Po tem četrtem neuspešnem napadu je neposredni pritisk partizanov na Ribnico za nekaj časa ponehal. Brigade XVIII.

niči, Stari cerkvi in Kočevju. Ker je zamenjava bataljonskih položajev bila sovražniku izdana, sta v noči na 25. marec proti Makošam odšli dve koloni, ena iz Kočevja in druga iz Ribnice, skupaj kakih 400 mož. Nameravali so v tako občutljivem trenutku, kot je zamenjava enot, partizane napasti in presenetiti. Kolono, ki je napredovala iz Ribnice, je patrulja bataljona opazila, toda sovražnik se ni spustil v boj, temveč se je začasno umaknil, potem pa je nadaljeval pohod proti Makošam po skriti poti. Tudi kolona iz Kočevja se je neopaženo približala Makošam. Do 9. ure sta obe koloni partizane v Makošah obkolili in napadli. Vnel se je hud dvajsetminutni boj, v katerem je veliko borcev 3. bataljona padlo, ker so jih Nemci in domobranci deloma pobili speče po hišah, tako da se niso mogli organizirano postaviti v bran.¹¹⁸

* Pesnik France Kosmač, ki je bil očevidec tega boja, ga v divizijskem glasilu takole opisuje: »Topovski streli. Med hišami čete, bataljonska kolona. Komandant divizije sam kontrolira zadnje priprave za napadalni pohod. Tihi koraki borcev po kopnečem snegu se ustavijo. Pred čistino smo. Mrzel veter, ki že nosi s sabo pomlad, rezko piha. Iz postojanke se v presledkih oglašajo streli. Na mah udarijo v noč trije topovski streli. Aha, zdaj so spregovorili naši! In oglesi se peklensko bobnenje topov, ki traja

divizije so ostale v njeni bližini, skrbno zbirale podatke in se pripravljale za ponovni obračun s to postojanko.

Ribnica je v povezavi s postojankami v Velikih Laščah in Kočevju nekako sekala osvobojeno ozemlje na Dolenjskem in Notranjskem in ga delila na dva dela. Zaradi tega je bilo nujno, da to verigo postojank na vsak način ponovno pretrgajo in otežkočijo okupatorju oskrbovanje posadke v kočevski postojanki, ki se je najgloblje zajedla v osvobojeno ozemlje.

Naj slabotnejši člen v tej verigi je vsekakor bila in ostala Ribnica, katere posadka je bila po številu najslabša, pa tudi utrjena še ni bila tako močno, kakor v Kočevju in Velikih Laščah.

Prvega aprila je štab XVIII. divizije izdal vsem svojim enotam povelje, naj se pripravijo za večje operacije. Topniškemu divizionu so naročili, naj vsa svoja orožja spravi v brezhibno stanje, posveti posebno pozornost strelivu in naj si pre-skrbi večje število konj za prevoz topov in havbic.¹²¹

Drugega aprila je tudi štab VII. korpusa med drugim poročal glavnemu štabu, da pripravlja večjo operacijo za likvidacijo Ribnice, ki naj bi sledila med 10. in 15. aprilom.¹²²

Četrtega aprila je štab XVIII. divizije izdal podrobnejše povelje za priprave napada na večjo postojanko, v katerem že

dobro pol ure. Bataljoni se bližajo bunkerjem. Bombaši so opremljeni s posebnimi težkimi bombami. Pod topovskim ognjem so nekatere čete močno napredovale, do samih utrd. Ponekod so nas v postojanki že začutili. Strojnica tu in tam rezko zareglja. Poljski in gorski topovi so bili nameščeni na dveh krajih, na tretjem pa težki minometi. Grmeča in bobneča nočna muzika. Komandant ukaže kurirju, naj spusti v zrak rdečo raketo, znamenje za napad in juriš. 2e se čujejo streli, tu pa tam le iz pušk. Svetleči izstrelki kažejo kod je sovražnik in kam meri. Bataljoni oklepajo postojanko z vseh strani. Topovi še vedno bobne. Ze se oglašajo mitraljezi. Borci leže v snegu in čakajo ugodno priliko za juriš. Komandir 3. čete 1. bataljona Habič plane s svojimi proti bunkerjem že prek porezane žice. Toda takoj ga zadene strel v nogo in omahne. V juriših se borci približajo bunkerjem na 20 metrov. Iz zvonika tolče mitraljez. Naši ne morejo z mesta. Mladega mitraljezca Toneta to ujezi in pomeri v zvonik in čaka. Bela raketa plane v noč. Dolg rafal se oglasi. Iz zvonika ni več glasu. Noč je kakor pekel. Topovsko grmenje počasi ponehuje. Toda zato so tembolj zgovorne strojnice, puške in bombe. Jezno si odgovarja orožje z obeh strani. Rakete, ki jih spuščajo preplašeni sovražniki v zrak, osvetljujejo ogromne stebre topovskega ognja, katerega učinki so bili strašni.«¹²⁴

odločneje nalaga divizionu, da pripravi obe havbici in oba poljska topa s potrebnim številom granat.

Devetega aprila pa je bilo že vsem jasno, da bo objekt napada ponovno Ribnica. Ta dan je namreč štab VII. korpusa izdal povelje, v katerem uvodoma pravi: »Glavni štab NOV in POS je zapovedal enotam VII. korpusa, naj napadejo in likvidirajo postojanko v Ribnici. Akcija bo koordinirana z akcijami IX. korpusa na progi Ljubljana—Trst in IV. operativne cone na progi Ljubljana—Zagreb.«

Datum napada je bil najprej določen za 17. april, ker pa je kazalo, da priprave do tega dneva ne bodo končane, ga je štab VII. korpusa nepreklicno prestavil na 19. april ob 21. uri. Topniška priprava naj bi se začela tri ure prej.

V napadu naj bi sodelovali obe diviziji, XV. in XVIII. divizija, s sedmimi brigadami ter dva odreda. Postojanko naj bi naskočila 10. brigada s severozahoda, severa in vzhoda, deveta pa z juga in jugovzhoda. Šest bataljonov naj bi napadlo v prvi bojni vrsti, dva pa naj bi ostala v brigadnih rezervah. Osmo brigada naj bi varovala smer proti Kočevju, blokirala njeno posadko ter jo demonstrativno napadala.

Operacijo naj bi izdatno podpirala tehnika. Na bojno prioritizirane so postavili večji del razpoložljivih topov in havbic iz

Prihod topništva XV. divizije na položaj za napad na Ribnico

Topničarji postavljajo havbico 100/17 mm M. 14 na položaj na Mali gori

obeh divizij. Divizion XVIII. divizije naj bi pripeljal dve havbici 100 mm in dva poljska topa 75 mm. Iz XV. divizije naj bi 1. divizion, ki so ga dodali XVIII. diviziji, sodeloval z dvema havbicama 100 mm in enim poljskim topom 75 mm. Spet so uporabili tudi oba gorska topa 75 mm iz 8. in 9. brigade. Skupaj torej 9 topov.

Za protitankovsko obrambo so poleg protitankovskih pušk, eksploziva in min pred Ribnico postavili protitankovski top, ki so ga dodelili 10. brigadi. Napad te brigade naj bi podprla tudi dva tanka.

Vse druge enote VII. korpusa so postavili na zavarovanje:

— smer od Rakeka in proge Ljubljana—Trst naj bi zapiral Notranjski odred, kateremu je bil dodeljen 1. bataljon Istrskega odreda na črti Žirovnica—Brezje.

— smer proti Ljubljani, Laščam in Grosuplju naj bi varovale brigade XV. divizije, razvrščene v dve bojni vrsti. V prvi 5. in 12. brigada na črti Iška—Golo—Turjak—Lipljene—Spodnja Slivnica—Boštanski grad, v drugi pa po globini s 4. brigado na položajih Poljane—Ortnek.

— posadko v Novem mestu naj bi še naprej blokirala 15. brigada z dodanim bataljonom Belokranjskega odreda in pa 3. bataljon Gubčeve brigade.

— V korpusno rezervo naj bi prišel Dolenjski odred in se zbral v Sinovici.

Topništvo XV. divizije je v začetku aprila bilo na svojih starih položajih v blokadi Novega mesta.

Pregrupacija XV. divizije v pripravah za napad na Ribnico je zajela tudi oba divizion in zaščitni bataljon. Divizion sta se preselila v dolino reke Krke na Dvor in Jamo, zaščitni bataljon pa na Brezovo reber.

Sedemnajstega aprila ob 16. uri popoldne je 1. divizion v varstvu zaščitnega bataljona in bataljona 8. brigade krenil na položaje na Mali gori nad Ribnico, petsto metrov južno od vasi Seljane in jih zasedel 19. aprila do 16. ure. Obenem je z druge strani nad vasjo Bukovica zasedel položaje tudi divizion XVIII. divizije.

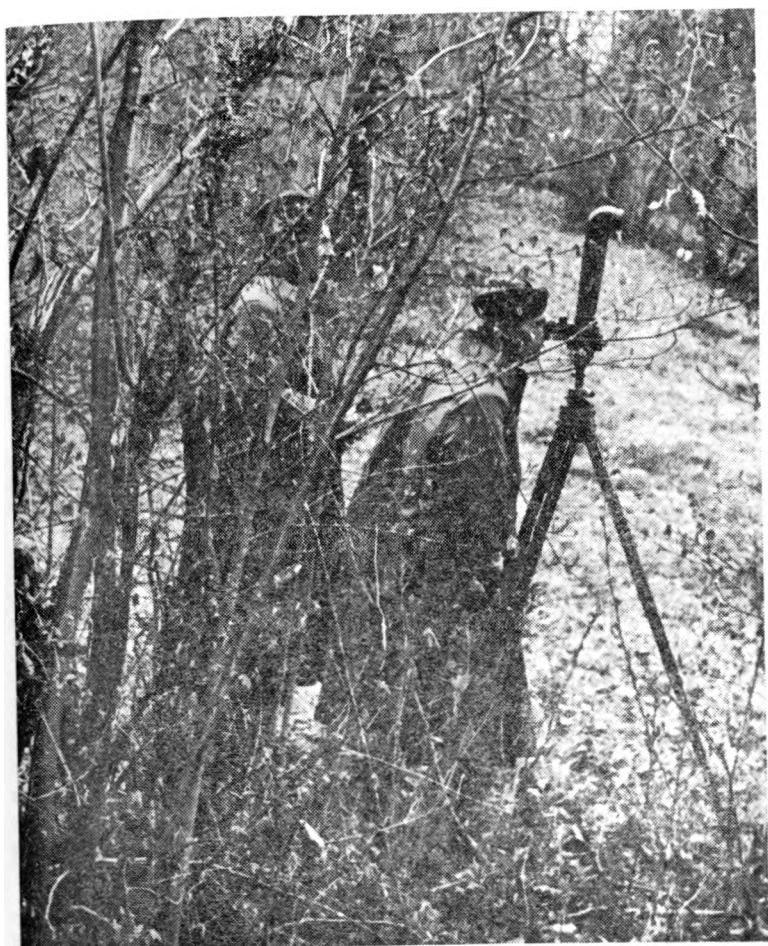
Povelje za topništvo je vsebovalo več podrobnosti. Vsa orožja naj bi bila pripravljena za ogenj do 18,30 ure, tako da bi ob 19. uri začeli korekturno streljanje na izbrane objekte. Preden bodo postavili topove, je treba posebno vestno izbrati položaje za vsako posamezno orožje ter povsod izkopati zaklonišča, ki naj bi borce varovala pred sovražnikovimi minami in granatami, je poudarjeno v povelju.

Obema divizionoma naj bi poveljeval komandant artilerije XV. divizije, ki naj bi bil ves čas bojov na komandnem mestu štaba XVIII. divizije. Postavijo naj posebno telefonsko zvezo za topništvo, poleg telefonske pa naj organizirajo tudi radijsko zvezo z divizionom XV. divizije. Sef odseka za zveze je dobil nalogo, da izdela tabelo dogovorjenih znakov za začetek in prekinitev ognja, za ogenj na posamezne sektorje in za prenos na druge cilje.

Divizion XVIII. divizije naj bo pripravljen, da s topom in havbico krene v Ribnico v poulične boje, ko bo nastopil trenutek za to, v ta namen pa naj zato popravi porušeni most na poti med Bukovico in Ribnico.

Posebej opozarja poveljstvo, da je treba varčevati s strelivom, ki ga je primanjkovalo, zlasti za havbice, medtem ko ga je za poljske topove bilo dovolj.

Organizirajo naj tudi protiletalsko zaščito s protiletalskimi mitraljezi na kotah 681, 722, 489, ki naj v obliki trikotnika oklepajo Ribnico.¹²³

Topniška opazovalnica 1. divizionar artilerije XV. divizije ob napadu na Ribnico

Posadka v Ribnici je zdaj štela kakih 350 domobrancev iz 25. in 63. čete in 150 Nemcev iz 9. čete tretjega bataljona 14. SS policijskega polka. Imeli so top kal. 75 mm, dva brzostrelna topa, 3 težke in 5 lahkih minometov, 10 težkih in več lažjih strojnic, dva reflektorja, dva tanka in dva kamiona.

Havbica 100/17 mm M. 14 ob napadu na Ribnico pripravljena na strel

Postojanko so opasali z žično oviro, ki je bila meter visoka in poldrugi meter široka. Bila je tudi minirana z minami na poteg. Za žico je bilo 74 bunkerjev, ki so bili med seboj povezani s strelskimi in zveznimi jarki in zaklonišči. Zaklonišča in bunkerji so bili vkopani v zemljo in pokriti z deskami, važnejši pa med seboj povezani s telefonom.

V zvoniku cerkve je bila opazovalnica. En žaromet je bil stalno postavljen na železniški postaji, drugega pa so premesčali po potrebi.

Opekama je bila izven žične ovire in zelo minirana.

Široko organiziranje priprav za napad je posadka nenehno opazovala, zato je tudi izredno aktivno izpopolnjevala utrdbe in vsakodnevno izpadala iz postojanke. Izpadi iz Ribnice so bili koordinirani z izpadi iz Kočevja in Velikih Lašč.

Dne 19. aprila so vse enote zasedle določene položaje.

Točno po načrtu so se ob 19. uri z obeh strani Ribnice oglasili posamezni korekturni topovski streli. Pol ure kasneje pa je zagrmelo vseh 9 topov. Strelom na pobočjih Ravne in Male gore so sledili odmevi in eksplozije granat v Ribnici, potem pa se je vse zlilo v eno samo treskanje, grmenje in bobnenje. Granate so padale po ciljnih in v hipu je bila Ribnica v dimu. Zdelo se je, kot da zemlja poskakuje pod nogami borcev

9. in 10. brigade, ki so se v skupinah spuščali po pobočjih v Ribniško dolino.

Na robu postojanke, kamor je padlo največ granat, se je skozi dim tu in tam videlo, kako letijo po zraku kosi lesa in zemlje, s katerimi so bile pokrite utrdbe. 2e s korekturnim ognjem so zadeli en bunker, v pospešenem pa še štiri.

Ko je topovski ogenj pojema, so se oglasili topovi iz postojanke. Posadka brzostrelnega topa, ki je bila na trgu, je točno opazila prvi poljski top nad Bukovico in ga začela zasipati z granatami. Prve so padle v bližini, potem pa ena na samo cev. Komandir voda in še dva borca so ranjeni omahnili, cev pa je bila močno poškodovana, tako da top ni bil več uporaben.

Ko je posadka drugega topa opazila, da je prvi pod sovražnikovim ognjem, je takoj vzela na muho sovražnika v postojanki. Ker se je medtem že znočilo, so ga lahko opazili le po blesku njegovega izstrelka. Toda zadet ni bil in se je vedno znova oglašal.

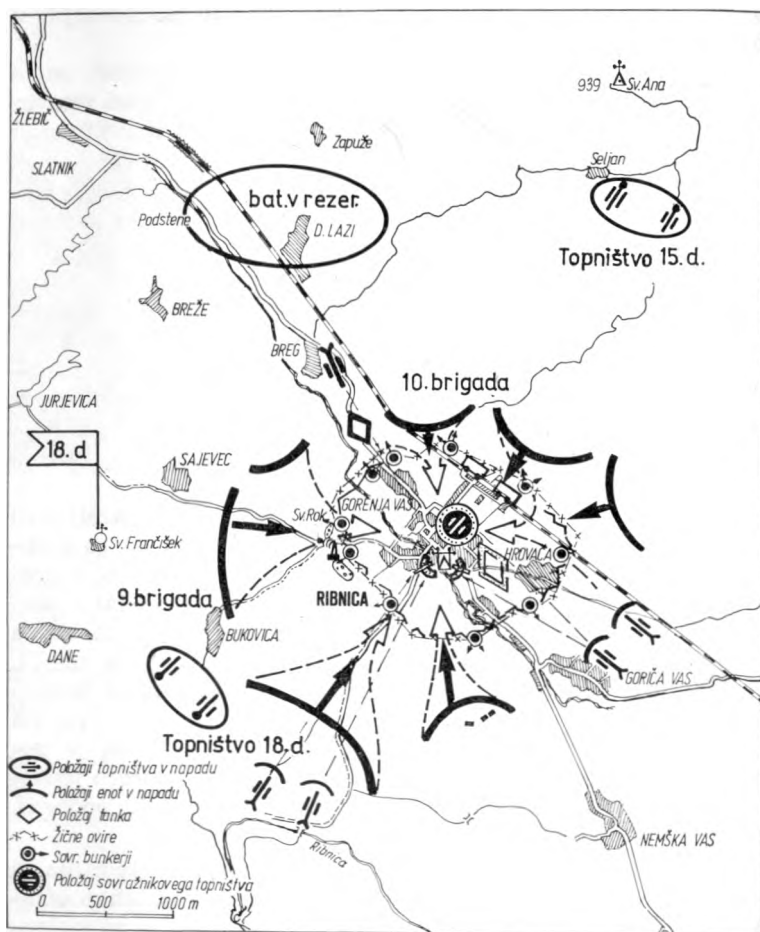
Ko je prvi top umolknil, je sovražnik začel obstreljevati tudi drugi top. Granate so padale vedno bliže, tako da so drobci železa rožljali po ščitu in je zemlja zasipala posadko. V presledkih je merilec skozi merilno napravo napeto gledal v noč. Ko se je v Ribnici zabliskalo, je hitro pomeril v sredino bliska in v naslednjem trenutku se je vsa posadka prižela k zemlji. Sledila je eksplozija sovražnikove granate. Komandir baterije je bil lažje ranjen v obraz. Posadka je hitro skočila na noge, napolnila cev in sedaj so oni izstrelili. Tako se je ponavljalo od strela do strela. Razvil se je hud in ogorčen topniški dvoboj. Sovražnik je imel to prednost, da je že podnevi, ko so naši topovi odprli ogenj, lahko opazil, kje so.

Toda položaj topa na vrhu hribčka s strmim sprednjim in zadnjim pobočjem je bil tako postavljen, da je bil lahko učinkovit samo točen, neposreden zadetek. Vsak, tudi le za malenkost predolg ali prekratek strel ni bil nevaren.

Boj je trajal pozno v noč. Kako uro po polnoči so začele granate sovražnika nenadoma padati daleč v ozadje na Travnogoro.

Posadka našega topa je sedaj že lahko bolj točno merila in okrog druge ure po polnoči je top v Ribnici umolknil.

Prav tak topniški dvoboj se je bil tudi na severni strani med havbico XV. divizije in drugim brzostrelnim topom v po-

Boji ob petem napadu na Ribnico

stojanki. Tudi tam je imela posadka dva ranjena borca od drobcev granat, ki so padale zelo blizu položaja.

Ob 21. uri so brigade krenile v naskok. Na posameznih odsekih so se borci priplazili do same žice in bombaške skupine so jo že začele rezati. Toda zaradi močnega sovražnikovega ognja niso mogli naprej. Tam, kjer pa je bila nevarnost pro-

dora v postojanko naj večja, je stopil v akcijo 24-tonskega tanka in napad odbil.

Na odseku 10. brigade je že v začetku zaostal ruski bataljon, ki so ji ga dodali iz devete. Pozneje je šestkrat jurišal, toda bunkerjev ni mogel zavzeti.

Naši tanki tudi niso uspešno posegli v boj. Prvi se je že na poti pokvaril in ostal v vasi Hrib, drugemu pa je tik pred žično oviro padla s kolesa gošenica. Do jutra so ga pod točo svinčenk komaj toliko popravili, da se je še pred dnevom umaknil proti vasi Breg.

Okrog petih je iz postojanke prihrumel tank, ki se mu nihče ni postavil po robu. Nekatere enote so se v neredu umaknile. Zaradi vseh teh dogodkov tudi ta peti napad ni bil uspešen.

Podnevi so vsi štabi izdelovali nove načrte za ponovni napad, ki naj bi ga ponovili sledečo noč ob 20. uri. Dolenjski odred je zamenjal 10. brigado.

Prvi divizion XV. divizije so umaknili in je odšel proti Suhi krajini, ker so prihajali podatki, da sovražnik pripravlja večjo ofenzivo proti dolini Krke. Pred Ribnico je ostal le divizion XVIII. divizije in oba gorska topa.

Po končani korekturi ognja ob 20. uri so vsi čakali na znak za naskok, toda pripravljena je bila le 9. brigada. Dolenjski odred je zamudil. Na položaje pri vasi Breg so se pravočasno razvrstili za napad le oba gorska topa, protitankovski top in pa tank, ki so ga podnevi popravili.

Ker so topovi in tank bili na položaju brez kritja pehote, so tudi te umaknili do prihoda odreda. Tank so odvlekli voli, ker mu je medtem zmanjkalo goriva in se ni mogel umakniti.*

* Tanki, ki so jih v tem napadu uporabili, so bili italijanskega porekla. Avtorja knjige Tankisti prekomorci Manojlo Babič in Miroslav Luštek pišeta, da so ob kapitulaciji Italije v Sloveniji zaplenili 30 tankov in formirali tankovski odred glavnega štaba Slovenije. Ko pa se je začela oktobrska ofenziva, so morali tanke skriti v gozdovih Kočevskega Roga, odred pa so razformirali. Nekatera skrivališča so Nemci našli in tanke uničili.

Oddelek s šest in tritonskim tankom, ki je v napadu na Ribnico sodeloval, je bil v skrivališču v gozdu Konjski hrib 2 km vzhodno od vasi Planina v Kočevskem Rogu.

Povelje za odhod v napad na Ribnico so tankisti dobili tri dni pred začetkom napada in niso imeli dovolj časa, da bi vozila pregledali, popravili in jih usposobili za napad, kar bi bilo nujno potrebno spričo tega, ker so že kakih šest mesecev bila izpostav-

Odred se je zbral šele okrog enih po polnoči in čez pol ure je bil dan znak za topniško pripravo. Vsa težka orožja so odprla ogenj, ki je trajal 15 minut. Bil je precej slabši kot preteklo noč.

Ko pa je topniška priprava ponehala, odred vseeno ni krenil v naskok, ker je čakal tank, ki pa ni mogel več priti, ker se je znova pokvaril. Po posebnem ukazu štaba divizije je ob 2,30 odred brez tanka krenil v naskok. Po enournem boju je bil ranjen eden od bataljonskih komandantov, obenem pa se je razširila tudi novica o izpadu sovražnikovega tanka. Vse to je povzročilo nered in odred se je začel umikati.

Deveta brigada je prišla do žice in je tu ostala do jutra, naprej pa ni mogla. Zjutraj pred svitom se je tudi umaknila na izhodiščne položaje.

Tako tudi to noč ni bilo uspeha in Ribnica ni bila zavzeta.

Topovi iz obeh divizij so v obeh nočeh izstrelili 450 granat.

Kritična ocena operacije, ki jo je podal štab VII. korpusa, poleg objektivnih vzrokov, zelo ugodnega položaja Ribnice za obrambo, navaja tudi subjektivne, katerih nosilci naj bi bili dokaj slaba pehota in motorizacija — tanki, ki naloge niso opravili.

Ocena daje posebno priznanje topništvu, ki je svojo nalogo prav dobro izvršilo in pravi: »Najboljše uspehe in obenem tudi edine v tej borbi je imelo topništvo, ki je z ozirom na to, da je še mlado, svojo nalogo prav dobro izvršilo. Neposredno

ljena vsem mogočim vremenskim razmeram in niso bila vzdrževana.

Tudi zadostne količine goriva niso bile pravočasno zagotovljene. Zaradi varčevanja naj bi vozil le en tank, ki naj bi drugega vlekel, je zahtevalo korpusno povelje. Toda tega najbrž niso mogli zagotoviti na tako dolgi poti, ki je vodila iz Bele krajine skozi Kočevsko Reko in Travnik v vas Petrinci na Veliki gori.

Ko so 19. aprila ob 14. uri prispeli do Loškega potoka, jim je zmanjkalo goriva in morali so čakati na vozove s konjsko vprego, ki naj bi pripeljali gorivo iz Bele krajine za njimi.

Tudi ceste, po katerih so se premikali, so bile slabo vzdrževane, večkrat prekopane in niso bile dovolj usposobljene za premik tankov, tako da so se pomikali z velikimi težavami. V vasi Hrib se je manjši tank tudi pokvaril in ni mogel več naprej.

V napad je odšel le težji tank, ki je zvečer na dan napada le prispel v sestavo napadajočih enot, toda brez predhodnega opazovanja in potrebnih priprav. Ko je prišel pred žično oviro mu je odpadla gosenica ter je pred postojanko ostal nepremičen. Po-

streljanje se je zopet dobro obneslo, to pa zaradi tega, ker so bili položaji dobro izbrani.«

Ce razčlenimo vse okoliščine, bi se s tako visoko oceno lahko le delno strinjali, kajti 4 havbice, 4 poljski, 2 gorska in en protitankovski top ter samo iz havbic in poljskih topov izstreljenih 450 granat v petem in šestem napadu, v vseh napadih skupaj pa kar 1022 granat, bi moralo, čeprav je strelivo bilo slabše kvalitete in čeprav niso imeli na voljo rušilnih, zažgalnih in svetilnih granat za nočno obstreljevanje, dati večje uspehe. Učinki so bili manjši, kot bi bili sicer, ker so največ granat izstrelili ponoči, ko je bilo tudi neposredno natančno merjenje nemogoče, ker naprav za nočno merjenje niso imeli.

Obramba Ribnice je bila bistveno drugačna od obrambe nekaterih drugih postojank, na primer Zdenske vasi ali Velikih Laščah. Ključ obrambe Zdenske vasi je bil Sv. Anton, Velikih Lašč pa Sv. Rok. Zavzetje teh točk je bil prvi pogoj za uspešen naskok.

Ribnica ni imela take točke. Njena obramba je slonela na prostrani čistini okrog postojanke, ki je omogočala močan zaporni ogenj iz pehotnega orožja. Poveljstvo napada je pravilno izbralo odsek, na katerem so se borci najlažje približali žičnim oviram, toda na tem odseku topovi niso razbili bunkerjev, niso onemogočili sovražnikovega zapornega ognja in tako niso pripravili pehoti poti v postojanko za hrbet utrdbam na drugih odsekih, temveč so svoj ogenj razsipali po vsej postojanki.

Druga slaba stran napada, ki jo lahko štejemo kot vzrok neuspeha, je bila nepravilna protitankovska obramba. Proti-

pravljali so ga celo noč pod sovražnikovim ognjem in do jutra toliko usposobili da se je lahko umaknil.

Drugo noč ko je zopet šel v napad, pa mu je v odločilnem trenutku zmanjkalo goriva in so ga z bojišča morali odvleči z volovsko vprego.

Vidimo, da je z uporabo tankov nastala cela vrsta težav, večinoma tehnične narave. Nastale so spričo nezadostnega razumevanja tehnike, njenega slabega vzdrževanja in zelo pomanjkljive preskrbe, katere bi vsekakor morala biti deležna tako zahtevna bojna tehnika. Partizani do tedaj še niso imeli večjih izkušenj o njeni uporabi. Niso se zavedali da je uporaba take tehnike zelo zapleteno opravilo, ki mora biti natančno ter dobro in pravočasno pripravljeno. Ce ne bo tega, v boju ne bo v pomoč, temveč le v veliko breme, kot je to bilo v tem napadu.

tankovske topove so razdelili brigadam, vsaki po enega. Na tak način so branili vse in s tem ničesar. Taka razvrstitev protitankovskega orožja pa, tako lahko sklepamo, je bila tudi vzrok, da je protitankovska obramba bila neučinkovita. Videti je, da tudi protitankovske puške niso bile uspešno uporabljene, ker tanka niso poškodovale, ali pa vsaj to poskušale storiti.

Edino dobro organizirana protitankovska obramba, katere nosilec bi bila posebej v ta namen oblikovana enota, ki bi imela 3—4 protitankovske topove, nekaj protitankovskih pušk in minerce z minami, bi lahko v smeri glavnega napada G. Vas—Ribnica preprečila sovražnikovemu tanku, da bi neomejeno vladal na terenu. Bil bi prej ali slej uničen ali pa vsaj poškodovan, to pa bi tudi močno moralno učinkovalo na posadko v Ribnici, kateri je tank bil opora in eden glavnih dejavnikov uspešne obrambe.

Toda tega vojaška poveljstva, niti divizijska niti korpusna, niso ugotovila, niti so v tej smeri sklepala. Poveljstvo korpusa se je zavedalo, da je protitankovska obramba šibka in da niso izkoriščene vse njene zmožnosti. To bi se lahko sklepalo na podlagi tega, ker so pozneje vsi štabi v vsakem poročilu morali poročati, kje in kako so uporabili protitankovsko orožje.

Ribnica ni padla. Vsi poskusi so bili zaman in v njej so okupatorjevi vojaki ostali do konca vojne. Kljub neuspehu pa so napadi na Ribnico pokazali pomanjkljivosti, na katerih so se mlada partizanska vodstva učila in te izkušnje izkoristila pozneje.¹²⁴

III.

USTANOVITEV PRVE SLOVENSKE ARTILERIJSKE BRIGADE

Na sovjetsko-nemški fronti je Hitlerjev nacistični vojaški stroj v letu 1944 doživel vedno več neuspehov in porazov. Rdeča armada je napadalce vztrajno in vedno hitreje izganjala iz svoje dežele in jih potiskala nazaj proti mejam rajha. Vsaki ofenzivi nemških zavojevalcev je sledila silovita protiofenziva rdeče armade, ki je Nemcem požirala tudi že nove divizije, ki so jih s težavo mobilizirali po vsej zasedeni Evropi.

Konec aprila je rdeča armada bila tik pred mejami Sovjetske zveze z državami: Romunijo, Čehoslovaško, Poljsko in priba!tiškimi deželami, v nekaterih krajih pa so vojaki rdeče armade te meje tudi že prestopili.

Nad Hitlerjevo trdnjavo v zahodni Evropi pa je kakor črna mora visela grožnja druge fronte, ki bi lahko vsak trenutek postala realnost. Na nebu se je druga fronta tako rekoč že začela, saj so vse angloameriške letalske sile, bazirane na britanskih otokih, z letalsko ofenzivo, ki je lomila in uničevala tako in tako močno prizadeto nemško vojno in ekonomsko moč, začele pripravljati operacije na kopnem.

V Italiji so združene zavezniške sile Angloameričanov neuspešno zimsko ofenzivo, ki naj bi prebila Gustavovo črto, ki so jo Nemci potegnili in utrdili od Anzia na Tirenskem morju čez Monte Cassino in Castel di Sangro do Ortone na Jadranskem morju, meseca marca ustavile. Toda aprila so zahodni zavezniki na italijansko bojišče pripeljali nove divizije in začeli pripravljati novo še silovitejšo ofenzivo, ki naj bi se začela že maja.

Spričo te ofenzive je naša NOV na Balkanu bila nacistom vedno bolj nevarna. Predstavljala je tako rekoč odprto rano na sedaj že močno oslavljenem nacističnem organizmu. Na Balkanskem polotoku, na tem strateško izredno važnem ozemlju, je naša NOV lahko rečemo spravljala v neprijeten položaj vso južno stran Hitlerjevega vojaškega stroja, ki tega prostora ni mogel več uporabljati nemoteno in v miru izvajati premike svojih divizij med sovjetsko-nemško in italijansko fronto. Nujne operacijske premike si je lahko zagotavljal le s trdovratnimi boji za večino važnejših prometnih točk, križišč in prometnih žil. V teh bojih so bile neprenehoma angažirane sile nemške skupine armad »E« dn tudi del skupine armad »C«, ki so bile razmeščene na ozemlju Balkanskega polotoka, in bi v odločilnem obdobju lahko predstavljale važno utež na tehničnih vojaških operacij na drugih frontah.

Osvobodilna vojska jugoslovanskih narodov pa se je krepila in naglo rasla. Njena operativna sposobnost in razgibana borbena dejavnost se je večala na vseh bojiščih širom Jugoslavije. Vedno določneje se je oblikovala nova armada, ki je v osrčju zaslužnjene Evrope štela 350.000 borcev, organiziranih v 11 korpusih z 39 divizijami in večjim številom samostojnih brigad in odredov.¹²⁵

Da bi tako naglo naraščanje osvobodilnih sil na Balkanu zavrli in razbremenili prometne vezi med sovjetsko in italijansko fronto, je nemško poveljstvo sprožilo novo ofenzivo proti enotam NOV Jugoslavije, ki se je začela meseca aprila. V tej ofenzivi so Nemci na veliko uporabljali četniške, ustaške in domobranske kvislinške vojaške formacije, ki so jih dobro opremili in organizirali.

Na slovenskem ozemlju, predvsem v bivši Ljubljanski pokrajini, deloma pa tudi v drugih krajih, so si Nemci mnogo obetali od domobrancev. Zvestobo in trdno povezavo z njimi so si zagotovili s svečano prisego vodji nemškega rajha, ki so jo uprizorili v Ljubljani 20. aprila, na Hitlerjev rojstni dan, v drugih postojankah pa v naslednjih dneh to prisego podpisali.

Dne 16. maja 1944 so zasedeno ozemlje v Ljubljanski pokrajini razdelili na štiri operativna območja. Organizacijskemu štabu slovenskega domobranstva je Rösener, višji vodja SS in policije, ukazal, naj v vsakem ustanovi po en udarni bataljon. Ti naj bi postopno prevzeli naloge okupatorjevih policijskih

bataljonov. Bataljoni so naloge vestno izvrševali in jih opravljali še z večjo okrutnostjo kakor Nemci sami. Vdirali so na osvobojeno ozemlje in se spopadali s slabotnejšimi partizanskimi enotami, če pa so naleteli na močnejše, so se naglo umaknili v postojanko. Na svojih pohodih so uničevali predvsem terenske delavce in organe narodne oblasti.¹²⁸

Da bi dano prisego potrdili tudi z dokazi, je krenilo zgodaj zjutraj 23. aprila iz litijske, krške in novomeške strani kakih 1500 domobrancev in oddelki iz 13. in 14. čete 14. SS policijskega polka v ofenzivo proti enotam VII. korpusa.

Na ozemlju severno od Krke, ki je spričo angažiranosti glavnine VII. korpusa ob progi Ljubljana—Kočevje ostalo brez zaščite, so nameravali prodreti globoko vzdolž komunikacije Ljubljana—Novo mesto obenem pa tudi uničiti narodnoosvobodilne odbore in preprečiti ali pa vsaj oslabiti vpliv in uspeh volitev v narodnoosvobodilne odbore in okrožne narodnoosvobodilne skupščine, ki so potekale od 25. marca do konca aprila.¹²¹¹

Zasedli so dolino Mirne, Mokronog, Trebelno, Trebnje, Dobrnič, Mirno peč, Sv. Križ in Št. Rupert.

31. četa domobrancev iz Novega mesta ter nekaj Nemcev, najbrž iz 1. bataljona 14. SS policijskega polka, s tanki in blin-diranimi avtomobili, je okrog 11. ure 24. aprila zavzela Žužemberk. Začeli so ga naglo utrjevati in pripravljati za obrambo, zlasti prevladujoči točki, na katerih stojita cerkvi Cvibelj in Z afar a.

Tudi v Trebnjem, Mirni peči in Dobrniču so postavili stalne postojanke in jih začeli utrjevati. V Dobravi, Mimi in Štatenbergu pa so imeli večječasne posadke, ki so na vse strani pošiljale patrulje, ki so štele do 50 mož, za zavarovanje transportov in konsolidiranje glavnih postojank.

Do 25. aprila je bilo povsem jasno, da je sovražnik prenesel težišče operacij iz smeri Ljubljana—Kočevje na prostor med Savo in Krko.¹²⁸

Vtem, ko je 31. domobranska četa zasedla Žužemberk, so na desnem bregu Krke bile: oficirska šola, topništvo XV. divizije in Dolenjski odred, ki je noč pred tem prispel v Budganko vas. Štab topništva s prvim divizionom je bil v Ambrusu in Brezovem dolu, drugi divizion v Velikem Lipju, zaščitni bataljon pa v Gradencu.

Iz Žužemberka so domobranci že drugi dan poslali močne izvidniške patrulje proti Suhi krajini. S temi patruljami sta se spopadla Dolenjski odred in topništvo in jih vrgla nazaj čez Krko.

Žužemberk

Žužemberk je bil zelo pomemben za operacije VII. korpusa v Ribniški dolini, in je imel tudi neprecenljivo operativno taktično vrednost za razvoj NOB na Dolenjskem. To naselje v zgornjem toku reke Krke je predstavljalo vrata v Suho krajino, ki je bila predstraža srca osvobojenega ozemlja — Kočevskega Roga, v katerem so se nahajale najvišje vojaške, politične in zaledne ustanove, bolnišnice, tiskarne, delavnice in pomembna skladišča. Žužemberk je bil tudi važno križišče cest, ki so iz doline Krke peljale na vse strani, proti Ljubljani, v dolino Save, proti Novemu mestu in Beli krajini, v Kočevje in čez Velike Lašče na Notranjsko in Primorsko. Skozenj so vodile tudi glavne partizanske poti in prehodi.

Vrednosti tega križišča so se dobro zavedali vsi, partizani in okupator. Zato so se okrog tega mesta in za njegovo posest bili nenehni boji in je bilo zanj prelite več krvi, kakor za katerokoli mesto v Sloveniji.

Tako je tudi v tej ofenzivi na osvobojeno ozemlje pripadla Žužemberku ena od odločilnih vlog. Bil je ključna točka, ki je okupatorju zagotavljala, da se dokaj nemoteno premika po komunikaciji Ljubljana—Novo mesto, kar so tudi Nemci želeli s to ofenzivo zagotoviti in tako čimbolj odriniti partizane od železnice v dolini reke Save, takrat nujno potrebne zaradi operacij, ki so se pripravljale v Italiji.*

* Med italijansko okupacijo je Žužemberk pogosto menjal gospodarja. Dne 26. marca 1942 so ga prvič napadli dolenjski partizani, 13. julija istega leta so ga že prvič osvobodili in v njem ustanovili prvo komando mesta in prvi narodnoosvobodilni odbor.

V roški ofenzivi so ga 30. avgusta 1942 Italijani znova zasedli.

Ponoči od 21. na 22. december istega leta ga je napadla Gubčeva brigada in ga delno osvojila. Leta 1943 je bil to prvi cilj na novo osnovane XIV. in XV. divizije. Gubčeva in Cankarjeva brigada sta ga napadli 24. julija 1943.

Po kapitulaciji Italije je bil Žužemberk važno politično in vojaško središče. Dne 27. oktobra 1943 so ga v oktobrski ofenzivi zasedli Nemci, toda samo mesec dni pozneje, 28. novembra, so ga partizani znova osvobodili.

Z vojaškega stališča je bil Žužemberk na prvi pogled zelo ugoden za obrambo. Z jugozahodne strani je bil dostop zelo težak, ker leži naselje visoko na levem bregu Krke in bi se napadalec, če bi mu uspelo premagati vodno oviro, moral vzpenjati po skoraj navpičnem pobočju. S severa zapirata dostope prevladujoči točki Cvibelj in Zafara z debelimi zidovi dvostolpne farne cerkve, gospodarskimi poslopji in skupinami hiš, ki so zelo pripravne za obrambo.

Toda vse te prednosti ima lega Žužemberka le tedaj, če napadalec nima težkega orožja. Če pa so enotam v naskoku na voljo topovi in havbice, so okolnosti povsem drugačne.

Na desnem bregu Krke so namreč na gozdnatih vzpetinah in hribih, ki se dvigajo nad Žužemberkom, zelo pripravnih položajih za postavljanje topništva. S teh položajev lahko topovi neposredno streljajo z razdalje 1500—2500 m na vse točke v Žužemberku, brez nevarnosti pred strojnicami posadke. Tudi menjanje položajev je lahko skrito pred opažanji iz postojanke.

Tega so se zavedali branilci, zato so naglo utrjevali vse pomembne točke za obrambo, zlasti Zafaro, Cvibelj in posamezne skupine hiš, tako da so postojanko spremenili v močno trdnjavo. V samem naselju so zasedli trdno poslopje gradu sredi trga in druge za obrambo sposobne zgradbe z namenom, da jih držijo le toliko, kolikor bo to nujno potrebno. Postojanko je branilo 500 mož in so imeli na voljo lahki tank, nekaj topov in več strojnic.

Poveljstvo VII. korpusa je po opisanem razvoju dogodkov hitro ukrepalo. Takoj je začelo pregrupirati sile in jih postopoma premikati na ogroženo področje osvobojenega ozemlja med Savo in Krko.

Še istega dne je na to območje odšla 4. brigada Matije Gubca. Dne 23. aprila je že bila v dolini Krke, 25. aprila pa se je premaknila na prostor Sela pri Šumberku. Ponoči sta dva bataljona krenila proti Ajdovcu zaradi opazovalnih nalog in preiskave terena, od koder sta se vrnila 26. aprila zjutraj.

Do njegove ponovne zasedbe 23. aprila 1944 je bil znova važno zaledno oporišče VII. korpusa. V njem je delovala vrsta vojaških delavnic, vrstile so se pomembne politične in vojaške konference in posvetovanja, tu so se tudi pogosto zadrževali štabi.

Takšen razvoj mesta pa okupatorju ni bil po volji, zato ga je večkrat, posebno hudo pa 9. marca bombardiral iz zraka, da bi na ta način uničil naprave in ustanove v njem.

Komandant zaščitnega bataljona Anton Švajger in politični komisar Tihomir Žigon

Domobrance v Žužemberku so medtem, ponoči na 25. april in tudi naslednjo noč na 26. april, napadli Dolenjski odred, artilerija XV. divizije s svojim 2. divizionom in zaščitnim bataljonom ter gojenci podoficirske šole iz Budganje vasi. Namen teh napadov je bil ta, da pridobijo na času, dokler se ne zberejo glavne sile VII. korpusa, ki bodo izvedle odločilen napad, da ugotavljajo, kako so sovražnikove sile v Žužemberku razvrščene in kako organizirajo ognjeni sistem ter da ga motijo na utrjevalnih delih. Borci zaščitnega bataljona so v napadu prvo noč zažgali in porušili leseni most čez Krko v Stranski vasi.

Prvo povelje za pripravo napada so izdali 25. aprila. Gubčeva brigada naj bi s področja Žužemberk—Dobrníč—Ajdovec—Brezova reber napadala kolone na cestah Žužemberk—Dobrníč, Novo mesto—Mirna peč in Trebnje—Velika Loka.

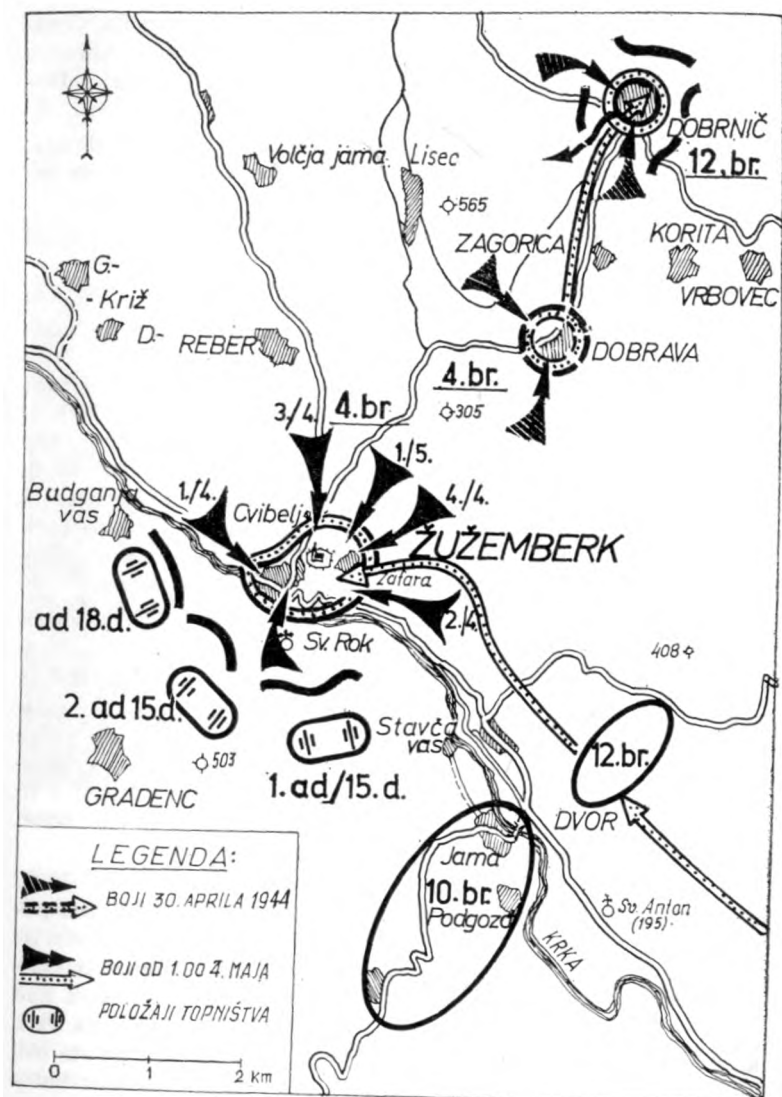
Dolenjski odred so poslali proti Trebelnemu, 15. brigada, ki je še vedno bila pred Novim mestom, pa naj bi s pogostnimi napadi držala v stalni napetosti posadko v Novem mestu.

Cez tri dni so izdali novo pripravljano povelje za napad na Žužemberk.

Petnajsta divizija naj bi vse svoje sile premestila na območje Žužemberk—Dobrníč—Trebnje—Brezova reber—Ajdovec. Z eno brigado naj bi blokirala Žužemberk, z drugimi pa napadla posadko v Dobrníču, minirala, kontrolirala in držala v svojih rokah vse ceste severno od Krke na območju Žužemberk—Novo mesto—Trebnje—Dobrníč, porušila naj bi most v Prečni in cesto od Prečne do Straže dobro zaminirala povsod, kjer bi se lahko premikala motorizacija. Divizijska artilerija naj bi se takoj aktivirala, postavila na položaj vsaj dva topa ter podnevi in ponoči v kratkih presledkih obstreljevala Žužemberk. To isto naj bi storila tudi baterija minometov.

Tudi XVIII. divizija je dobila nalogo, da se z glavnino sil premakne v Suho krajino. Deseta brigada naj bi prišla v korpusno rezervo na območje Podgozd—Dolnji in Gornji Kot—Soteska—Podhosta, od koder bi zapirala smer proti Novemu mestu na desnem bregu Krke in smer, ki skozi Smuko pelje proti Kočevju. Deveta brigada pa naj bi na položajih Zvirče—Hočevje zapirala smeri, ki vodijo v Suho krajino iz Ribnice in Velikih Lašč. Artilerijski divizion XVIII. divizije naj bi odšel v sestav artilerije XV. divizije.¹²⁹

Drugi topniški divizion je pripeljal svoja dva topa 75/27 milimetrov M.11 iz skrivališča in ju že 27. aprila popoldan postavil na položaj pri Malem Lipju. Merilne naprave (baterijskega kompasa) za usmerjanje cevi na cilj za streljanje iz kritja niso imeli. Da bi cev pravilno usmerili, so na grebenu nad vasjo Stara gora morali izbrati drevo, ki naj bi bilo na črti, ki je povezovala cerkev na Zafari in top, in s katerega sta bili vidni obe točki. Na vrh tega drevesa je splezal komandir baterije in merilci so pomerili na njega. Tak način usmerjanja pa je bil težko in dolgotrajno opravilo, ker je komandir baterije moral plezati na več dreves, dokler ni našel pravega, takega, ki

Napad na Žužemberk od 1. do 4. maja 1944. leta

je bilo točno na črti med obema točkama in s katerega sta bili obe točki vidni.¹³⁰

Ko so cev končno usmerili, so na daljinomeru zavzeli razdaljo 3400 m in izstrelili prvo granato. Na opazovalnici nad Budganjo vasjo so napeto pričakovali. Čez kakih 15 sekund so slišali zamolklo eksplozijo izza Žužemberka. Kazalec na daljinomeru so postavili na 3000 metrov. Tudi tokrat niso videli kam je padla granata, tudi eksplozije niso slišali in ker je granata najbrž odpovedala, so po kratkem posvetovanju izstrelili še eno. Padla je v Krko. Strel so podaljšali za 200 metrov in granata se je razletela pod cesto, ki pelje iz Dvora v Žužemberk.

Očitno izstrelki niso sledili nastavljenim elementom. Zopet so se posvetovali. V tem času pa se je že popolnoma zmračilo in so prenehali streljati. Odločili so se, da drugi dan potegnejo topove na vrh Stare gore in streljajo neposredno.

Poskus streljanja iz kritja ni bil uspešen. Merilne naprave niso bile pravilno nastavljene. Smođnik je bil vlažen in niso poznali vrednosti njegovih serij, pa tudi vpliva raznih težinskih znakov, vrezanih na granatah niso poznali. Vsi ti dejavniki so bili vzrok nezanesljivemu streljanju iz kritja.

Medtem so že tudi vse druge enote prihajale na odrejene položaje, počasi zaoirale in stiskale obroč okrog Žužemberka in se pripravljale za končni odločilni boj.

Prvi divizion se je iz vasi Kal, kamor je prišel potem ko se je umaknil izpred Ribnice, premestil v vas Brezovi dol in tam zamenjal zaščitni bataljon, ki je odšel na položaje tik pred Žužemberkom na desnem bregu Krke. Drugi divizion je iz Lipja odšel v Lašče, štab topništva XV. divizije pa je ostal v Ambrusu. Divizion iz XVIII. divizije je medtem prispel v Zvirče in se podredil štabu topništva XV. divizije.

Ponoči 30. aprila sta 4. SNOUB Matije Gubca in 12. brigada napadli posadke v Dobravi in Dobrniču.

Gubčeva brigada je že v drugem jurišu zasedla Dobravo. Domobranci in Nemci so se v brezglavem begu reševali proti Dobrniču. Tam so naleteli na bataljon 12. brigade, ki je napadal Dobrnič in mu udarili v hrbet. Nepričakovani napad od zadaj je zmedel borce 12. brigade, pa so se kljub temu, da so že vdrli v postojanko, umaknili. Bežeča posadka iz Dobreve je tako okrepila obrambo Dobrniča in borci 12. brigade niso mogli osvojiti postojanke. Obkolili so jo in blokirali.

Isto noč je 15. brigada napadla tudi posadko v Št. Jerneju, vendar ji napad ni uspel.

Glavni napad na Žužemberk je sledil naslednjo noč. Naskočila ga je 4. SNOUB Matije Gubca z vsemi svojimi silami in prvim bataljonom 5. SNOUB Ivana Cankarja, ki sta ga okrepili dve četi drugega in tretjega bataljona iste brigade. Prvi bataljon Gubčeve je napadal od zahoda vzdolž ceste iz Prapreč, drugi pa od vzhoda ob cesti iz Trebče vasi. S severa sta napadala tretji bataljon na Cvibelj in četrti na Zafaro, cankarjevci pa so oba bataljona povezovali.

Vse druge sile so osrednji napad varovale. Cankarjeva brigada je zasedla položaje južno od Trebnjega in Mirne peči, 12. je z enim bataljonom varovala na položajih pri Mačkovcu hrbet drugemu bataljonu Gubčeve pred morebitnim presenečenjem iz Novega mesta, čez Ajdovec in po dolini Krke. Z drugimi silami je vezala in blokirala posadko v Dobrniču.

Brigade XVIII. divizije so zapirale smeri iz Kočevja in Velikih Lašč.

Za širšo zaščito osrednjega napada in varstvo Notranjske in Bele krajine so ostali Belokranjski odred na položajih proti Kočevju in v Zumberku, Notranjski odred ob železniški progi Borovnica—Postojna in 8. brigada pri Sv. Gregorju proti Ribnici in Velikim Laščam. Dolenjski odred so postavili na področje okrog Trebelnega. Kontroliral je bivšo nemško-italijansko demarkacijsko črto.

Topništvo obeh divizij so do 30. aprila zvečer razpostavili na desnem bregu Krke, v loku od Stavče do Budganje vasi. Dostope k topovom od postojanke je zapiral zaščitni bataljon, ki je zasedel položaje nad Sv. Rokom, južno od Žužemberka.

Po neuspelem poskusu streljanja iz kritja že popoldne 27. aprila so topove in havbice sedaj razvrstili za neposredno streljanje po severnih pobočjih Primoža, Stare gore in Gradenca, tja do Budganje vasi, kjer je bila tudi glavna opazovalnica.*

* **Boj topništva za Žužemberk je opisal vojni dopisnik v brošuri propagandnega odseka I. SAB ((Prve slovenske artilerijske brigade) s temile besedami:**

»Ze sam topografski položaj trga je zanimiv. Krka, ob Krki stari grad, ki so ga že Italijani modernizirali s strelnimi linami in betonskimi svodi. Nad trgom na hribčku cerkev — Cvibelj, na drugem farna cerkev Zafara, ena naj lepših na Dolenjskem. Za temi objekti se svet dviga. Pokrit je z gozdom in cesta pelje v Trebnje in Mimo peč.

Posadko v Žužemberku so vse dni do glavnega napada pehote obstreljevali v neenakomernih presledkih podnevi in ponoči. Streljala so le posamezna orožja, tako da so posadko držali neprenehoma pod ognjem.

Okupator je besno odgovarjal z ognjem svojih topov, tankov in minometov, razpostavljenih pri Zafari. V dolini Krke je neprenehoma treskalo in bobnelo od izstrelkov granat in min z ene in druge strani.

Mesta topov so tokrat topniarji pogosto menjali in s tem dosegli dve prednosti. Po eni strani so se vedno znova izmikali granatam in minam obrambe, po drugi pa so ustvarjali vtis, da postojanko obstreljuje več topov, kakor pa jih je bilo v resnici. To pa je imelo vsekakor določen moralni učinek na vojake v postojanki*.

Prvega zvečer se je pred naskokom pehote začela silovita topniška priprava iz vseh orožij. Na desnem krilu in centru, od Primoža, Stare gore in Gradenca, so od topništva XV. divizije streljale tri havbice, dve 100 milimetrske in ena 75 ter dva poljska topa 75 mm, na levem krilu, pri Budganji pa prav tako dva poljska topa 75 mm, toda iz diviziona XVIII. divizije. V pripravi sta sodelovala tudi dva gorska topa 65 mm iz brigadnih baterij XVIII. divizije, ki sta bila dodeljena topništvu.

Rad sem gledal v dolino Krke. Tukaj sem doma, poznam vsak travnik in stezo. Primožev se peha z voli na robu hoste. Jutro je polno rose. Kako čudovit mir se je razlil na senčne bregove. Mir pred viharjem.

Pisalni stroji so šklepetali vso noč. Povelje za napad na Žužemberk je razposlano. Študija, karte, ceste, položaji. Ob prvi zori zapeketajo konji, kolona jezdecev ogleduje položaje, meri kote zaklonov, najmanjše daljave. Na tem sektorju bo prvi divizion, na tem drugi, na onem tretji, tukaj zaščitni bataljon.

Vrste topov, voz — vse je pokrito z bukovjem. Resna tišina je, obrazi so trdi, samozavestni. Tako je — borba bo.«¹³¹

* Ze omenjeni dopisnik piše: »Partizanska artilerija je artilerija posebne vrste. Tu ni kakih posebnih zakonov. Nikjer v naših knjigah ni rečeno, da morajo biti havbice globoko zaklonjene, topovi na dostojni daljavi. Postavljamo jih na prednji nagib, na daljavo tisoč metrov, včasih nekaj več, včasih nekaj manj ... Prav tako je bilo tudi v bojih za Žužemberk. Enkrat je havbica bila daleč, daleč za hribi in njeno zrno, pognano iz cevi z drugim polnjenjem je potovalo dolgo, dolgo. Steješ sekunde, nato se ti pa nervozno oko zažari, ko zagledaš gejzir dima in zemlje. Dobro je. Nič za to če je strel prekratek, nova komanda ti poveča daljinar in cilj je dosežen. Pridemo na skupinsko streljanje: Cilj je obsut z uničujočim ognjem.«

Osrednji cilj topniške priprave sta bili utrjeni točki Cvi-belj in Zafara, vozlišči obrambe Žužemberka.

Po končani topniški pripravi je krenila pehota na juriš. Regljanje strojnic, eksplozije bomb in od časa do časa posameznih granat in min, je trajalo vse do jutra. Borci Gubčeve brigade so se prebili do gasilskega doma in centra mesta. Toda postojanke niso zavzeli, ker je bil odpor posadke izredno močan. Zjutraj se je pehota umaknila na izhodiščne položaje.

Drugega maja so krenili domobranci na pomoč obkoljeni posadki z vseh strani.

Koloni iz Ribnice in Velikih Lašč sta se spopadli z deveto brigado pri Zvirčah in vzhodno od Zdenske vasi. Pri Zvirčah so se razplameli hudi boji, pri Zdenski vasi pa so se domobranci umaknili, čim so se oglasile prve partizanske strojnice. Ena kolona je prodirala iz Grosupljega po skritih poteh skozi gozdove proti Selom pri Šumberku.

Iz Novega mesta je šla močna kolona, ki se je pri Dolenji Straži razdelila. En njen del s tremi tanki je prodiral po cesti v dolino Krke. Pri Podhosti jo je iz zasede napadel 2. bataljon. 10. brigade. Po kratkem in izredno ostrem boju sta bila poškodovana dva tanka in se je kolona vrnila. Druga kolona je šla skozi gozdove čez Vinkov vrh in zvečer tega dne presenetila 2. bataljon 12. brigade pri Mačkovcu. Prebila je njegovo obrambo in prodrla v Žužemberk ter okrepila posadko.

Topovi in havbice so tudi ta dan obstreljevali Žužemberk. Zadetki so bili izredno točni, saj je več granat zadelo cerkvena okna na Cvibljju, Zafari in v hišah, iz katerih so se domobranci upirali. O tem piše dopisnik takole:*

* Vemo, da so zidovi največjega bunkerja, ki je služil ver-nikom za svetinjo in pribežališče, belim pa za magazin, stanovanja in dobro postojanko — debeli in trdi. Zrna letijo skozi okna, v zvonik, okoli cerkve, kjer je bil venec mitraljeških gnezd. Cerk-vica na Cvibljju je bila kmalu kot golobnjak — polna lukenj, zvo-nik pa je odletel.

Čudni so ti artileristi, zagonetni so topovi, cevi nenasitne. Videl sem jih od daleč. Zdaj sem pristopil k njim z nekakšnim srednjeveškim spoštovanjem.

Razgovor s komandantom 1. divizionu poročnikom Acóm. Na-šel sem ga južno od Stranske vasi pri drugem vodu. Orožje in okolica sta mi zbujala čudne predstave. Ogromna havbica, za-krita vsa z vejevjem, pred ustjem cevi od dima porumenela tra-va, zaklони pokriti s trami, okoli razmetani tulci in cel kup gra-nat. Moštvo s komandirjem vred je izmučeno od napora in ne-

Zvečer istega dne je pehota napad ponovila. Uvod v napad je spet pričelo topništvo iz vseh cevi.

Tretji bataljon Gubčeve je zavzel Cvibelj, drugi pa je prodril v žužemberški grad. Branilci iz Zafare so izvedli nenaden protisunek, tako da se je drugi bataljon moral umakniti.

V gradu je ostalo 12 borcev, ki so se obkoljeni borili do zadnjega. Tako tudi ta drugi naskok ni uspel in so se bataljoni zjutraj spet umaknili na izhodiščne položaje.

Podnevi 3. maja je topništvo znova dobilo glavno besedo. Kljub izredno točnim zadetkom pa so se domobranci krčevito držali v Zafari in okrog stoječih gospodarskih poslopjih, kjer so bili zidovi izredno debeli in jih granate niso mogle prebiti. Znotraj so cerkev pregradili in si zgradili taka zaklonišča, da jim tudi granate, ki so priletele skozi okna, niso povzročile večjih izgub. Sovražnikovi minometi in topovi pa so ta dan umolkni.

Okrog poldneva je prišlo povelje za umik, ker je grozila nevarnost, da domobranci prebijajo obrambo devete brigade pri Zvirčah, in ker so prispele neugodne vesti, da iz Kočevja gre nova intervencijska kolona proti Suhi krajini.

prespanih noči, vendar je vsem gledala iz oči trdna zavest in odločna želja: Čakamo povelja!

Komandant, neobrit, je sedel na opazovalnici. Karto, tablico streljanja in zapiske ima okoli sebe. Bil je čudovito miren, vendar se je nasmehnil ob mojem prihodu, češ, zopet me nekdo vznemirja z nevažnimi vprašanji tule na položaju, kjer je vsaka minuta dragocena.

— Tovariš komandant, prišel sem, da mi poveš kaj o situaciji.

— Situacija? Daljava je dobra, smer tudi, le cerkev in trdi nemški bunkerji so trdoglavi.

— Koliko zm ste že izstrelili na žužemberško postojanko?

— Zakaj pa sprašuješ? Treba jih bo vreči še toliko, da bo sleherno streljanje iz bunkerjev prenehalo.

— Kako pa morala, tovariš?

— Sitni so. Stalno prosijo po telefonu, naj odpremo ogenj. Meni pa se havbica smili in moramo od časa do časa ogenj ustaviti, da se cev ohladi. Ko ena pošast preneha bruhati granate, druga prične.

— Ali je tudi druga havbica pod tvojo komando,

— Tako nekako.

— Slišal sem, da ste dobili tudi ognjeni krst?

— To ni krst, to se po naše imenuje kontrabatiranje. Vidiš, dragi tovariš, Nemci so imeli topove tamle ... Obrnil je daljnogled

Topničarji so umaknili topove in havbice in jih odpeljali v skrivališča po gozdovih na Plešivcu. Ko so orožja skrili, so odšle patrulje proti Smuki, Hinjam, Zvirčam in Ambrusu.

Ko so se patrulje že oddaljile, je prišlo novo povelje, da se napad na Žužemberk nadaljuje in da morajo havbice in topovi takoj nazaj na položaje. Posebej je poudarjeno, da naj čim prej pripeljejo na levi breg Krke protitankovski top 50 mm, ki bo s svojimi probojnimi granatami edini lahko razbil debelo zidovje cerkve na Zafari, v kateri so se domobranci še vedno trdovratno upirali.

'Toda večina borcev, ki so vedeli za skrivališča orožij, so odšli v patrulje. Če bi jih klicali nazaj, bi zgubili mnogo časa, zato so odšli iskat topove člani štabov, ki niso odšli v patrulje. Po težavnem iskanju so jih nekaj našli. Našli so tudi protitankovski top kal. 50 mm, toda brez zapirala, ker je ta bil skrit posebej. Zapregli so in ga odpeljali v Budganjo vas brez zapirala. Krko so prebredli pod mlinom pri Dešči vasi, kjer so z brodenjem po vodi našli prehodno pot čez reko. Zapeljali so v vodo. Toda nenadoma je konjem zmanjkalo tal in tok jih je

med cerkev in **Zafaro**. Svabska baterija je danes sramežljivo molčala ...

— Mi artileristi smo vedno pripravljeni na sovražnikove pozdrave. Ko začno streljati s hitrim ognjem, sedimo v zaklonih in moja prijetna dolžnost je, da pretuhtam, odkod prihaja njihova šaljiva pošta. No, in ko je to gotovo: Na položaj! Levo 20, daljina 220, ogenj ! Na primer v Ribnici. Tam smo z odličnim uspehom delali takšne manevre. Branilci Žužemberka pa niso mojstri svojega orožja. Celo leni so, neagilni, zato bodo izgubili igro.

Telefon je zazvonil.

Komandant je poslušal in rekel: »Razumem!« Nato se je obrnil brez slovesa. Stopil je še po daljnogled in naglo odšel. Čez nekaj minut sem že poslušal havbice in poljaka (poljski top) ter gledal silne eksplozije v postojankah. Bunkerji so razpadali...

Obisk pri tretjem divizionu. Ta enota je prišla gostovat v naše kraje daleč iz Notranjske. Konje imajo prav dobre. Komandant Potočar me je sprejel z veselim pozdravom in pohvalil svoje komandirje.

Gledal sem skozi daljnogled in čez dolgo časa opazil, kako nekaj kopljejo pod Cvibljem.

— Daljinar 216, ostali elementi isti!

— Gotovo!

— Ogenj !... Malo me je prestrašil pok tik pred menoj, nato sem pa gledal dim in poslušal šum leteče granate. Čez nekaj trenutkov so sledile detonacije.

— Po tri, ostali elementi isti!

potegnil za seboj. Hitro so izpregli in jih osvobodili, medtem je tudi eno topovsko kolo zdrsnilo čez rob tolmana in 2000 kg težak top se je nagnil. Da se ne bi prevrnil, so ga borci zadržali na rokah in ga poskušali izvleči. Ni šlo, ker so se tisti, ki niso znali plavati, bali globoke vode. Nekaj plavalcev je preplavalo reko z vrvmi, ki so jih privezali za top. Medtem so tudi že konji prišli čez reko in z njihovo pomočjo jim je končno le uspelo potegniti top iz vode na levi breg.

Postavili so ga na cesto, ki pelje proti Žužemberku. Iznenada so zagledali nemški tank, ki se jim je bližal. Toda ko jih je opazil, se je naglo obrnil in se brez strela vrnil za hiše v naselju. Dobro, da posadka tanka ni videla, da so brez zapirajoč. Tudi oni so top hitro umaknili in ga odpeljali na Cvibelj, ki so ga držali borci Gubčeve brigade. Tam jih je čakal namestnik komandanta XV. divizije Stanko Semič-Daki, ki je vodil operacije na levem bregu Krke. Niso mu upali povedati, da nimajo zapirajoč in da ne morejo streljati. Medtem pa ko so top utrdili na položaju in opravili vse druge priprave za streljanje, ki so

Strojnični ogenj onih »preko« je prenehal. Tovariš Potočar je ugotovil, da je bunker uničen in prenesel ogenj na oilj številka dva.

Gledal sem strežaje topov. Vsi znojni, umazanih rok. Komandant Franček, ki je dobil v samem začetku nalogo vznemirjati sovražne postojanke, mi je pripovedoval, na kako umetelen način je dal smer svoji »gospodični«.

— Nismo imeli primernih priprav za usmerjanje, vendar smo jim hoteli pokazati, da znamo tudi izza hrbta. S tovarišem operativnim sva splezala z merilnimi napravami kar na vrh visokega drevesa. Enkrat sem jaz služil za stativ, drugič pa on. Bil je pravi cirkus, midva pa akrobata na nihajočih vejah. Ko je veter ponehal, je bil račun narejen.

Kako je bilo potem? Mar so sovražniki topovi molčali?

— Imamo zaklonišče, sovražnik pa dva topa za samo cerkvijo. Vnel se je dvoboj, obmetaval nas je s tempiranimi granatami, mi pa njega z udarnimi. En top s postojanke je bil nevtraliziran, drugega so umaknili za varno cerkveno obzidje. Drugi dan je bil bolj zanimiv. Nemci so vedeli za naše položaje. Imeli so odlično smer, daljinar pa prekratek.

— Zakaj niste menjali položajev, ko ste videli, da so vas opazili?

Okrog poldneva je priletelo 12 sovražnih letal. Bombardirali so položaje partizanov v Prapreči vasi. Od bomb je bil en topničar ubit, dva pa ranjena.

Mahnil sem jo v ozadje. Gozd je bil okleščen, zgovorna priča nemškega bombardiranja in mitraljiranja. Kako so le mogli borci vzdržati polni dve uri pod besnimi štukami, zaviti v oblake dima.

jih namenoma zavlačevali, je nekdo iz štaba divizionarja prinesel v nahrbtniku še zapirac, za njim pa so prišli tudi drugi borci, ki so v rokah prinesli granate.

Odprli so silovit ogenj na Zafaro. Ker granate zidu niso mogle prebiti, so merili v vrata in skozi njih uničevali posadko v cerkvi.

Domobranci so odgovarjali s strojnimi in minami, ki so padale okrog topa. Pravi čudež je bil, da nihče od posadke topa ni bil ranjen. \

Boj za cerkev ni trajal dolgo. Že po deseti izstreljeni granati so posamezni domobranci začeli bežati iz nje na odprt prostor.*¹³²

Zvečer tretjega maja so po močni topniški pripravi ponovili napad. Okrog polnoči sta krenila na juriš 1. bataljon Gubčeve brigade in tokrat 4. bataljon 10. brigade. Boj je trajal do jutra. Okrog 4. ure četrtega maja je posadka pod zaščito petih tankov, ki se jim je uspelo prebiti do Zafare iz Trebnjega, zapustila Žužemberk in se z velikimi izgubami umaknila proti Dobravi in Dobrniču.**

* Dopisnik to takole opisuje: Tretjega dne smo pregazili Krko in tolkli v bok s položaja zahodno od Čvibljaja. Družbo nam je delal nemški protitankovec, ki smo si ga »izposodili« v Zdenski vasi.

— Praviš, da ste bredli Krko?

— Naj ti to pove namestnik komandirja tovariš Kotar, se je smejal Franček.

— Na tistem mestu, kjer smo šli prek, voda res ni bila najbolj globoka, vendar je bila noč in smo zašli v tolmun. Morali smo topove dvigati z drogovi. Šlo je.

** Dopisnik nadaljuje: Ko se je zmračilo — bilo je zadnjo noč in četrti dan borbe za Žužemberk — sem se previdno hodeč kar ob telefonski žici, približal višinski točki, kjer je bila opazovalnica. Telefoni zvonijo, radijska postaja deluje, padajo ostre komande. Vsi so bili tu: general Stane (Rozman), polkovnik Pero (Popivoda), komisar Bolko (Brilej) in ves naš štab. Tedaj se še nikomur ni sanjalo, da bo povišan, da bo prvi štab slovenske artilerijske brigade!

Vsako minuto kurirji in razgovori o situaciji. Vsi so izmučeni, vendar polni zadovoljstva. Klešče so se zapirale. Včeraj so bili borci v trgu, danes bodo naskočili utrdbe na hribu. Valovi svinčenk, min in jeklenih drobcov strujijo skozi noč, obsijano z zvezdami. Topovi streljajo v kratkih presledkih in rušijo zadnji odpor.

V Zafari dogorevajo porušene hiše. Pešci so jurišali v breg, njihovi klici so tonili v grozotnem orkestru orožja vseh vrst. Po-noči so se Svabi in beli začeli umikati v varstvo motoriziranih kolosov. Premaganim je tudi bežati težko.

Po štiridnevni ostrih bojih je mesto znova zamenjalo gospodarja. Toda partizani ga niso držali za vsako ceno, kakor so to poskušali domobranci in tak poskus tudi drago plačali, saj so v teh bojih imeli po pozneje zbranih podatkih štaba VII. korpusa 80 mrtvih in 100 ranjenih. Nekaj mrtvih so pustili tudi na ulicah mesta, ker so se morali tako naglo umakniti, da niso imeli časa odnesti vseh padlih s seboj. Točnih podatkov o izgubah nimamo, vendar lahko sklepamo, da so ocene štaba VII. korpusa nekoliko pretirane.

Padec Žužemberka je po neuspelem napadu na Ribnico bil velikega pomena. To je bil prvi člen v verigi postojank, ki jih je hotel okupator zopet vzpostaviti in pa tudi prva postojanka, ki jo je protiofenziva VII. korpusa razbila.

Velik del izgub, ki jih je imel sovražnik v tem boju, so povzročili topovi in havbice, ki so posadko obstreljevali v postojanki podnevi in ponoči od 27. aprila popoldne pa do 4. maja zjutraj, to je celih sedem dni.

V poročilu korpusnega štaba beremo, da sta glavna cilja topništva bili utrjeni točki Cvibelj in Zafara, da so zadetki bili odlični, da je topništvo skoraj do temelja porušilo cvibeljsko cerkev in prepolovilo posadko v njej. Dalje najdemo v tem dokumentu, da so bili uničujoči tudi zadetki na Zafaro, da je bila Zafara delno porušena, poslopja okrog cerkve, ki so jih branilci zagrizeno branili pa so se vnela od zadetkov granat. Sovražnikovo topništvo in minometi se zadnji dan sploh niso več oglasili.¹³³

V teh bojih je topništvo obeh divizij utrpelo male izgube. Med bombardiranjem letal je en borec padel, dva pa sta bila ranjena.

Skupaj so izstrelili 967 granat, od tega največ iz poljakov, medtem ko iz havbice kal. 100 mm mnogo manj, ker je primanjkovalo streliva za ta kaliber. Na Žužemberk je tedaj bilo v zgodovini NOV Slovenije izstreljeno največ granat.

Preskrbovanje s strelivom tokrat ni delalo nobenih preglavic, ker so bili blizu baze v Rogu, kjer so imeli strelivo, dostopi do položajev pa so bili povsem vami pred akcijami sovražnika, tako da so ga lahko vozili podnevi in; ponoči.*

*** Dopisnik o tem piše takole: Vozarji so pravkar krmili konje. Enolično grizenje in hrzanje, duh po senu me je prijetno osvežil. Dobro so te živali in lepe. Nekateri vozniki so dremali, drugi so nosili vodo. Narahlo sem dregnil v dremajočega:**

Za napad na Žužemberk je značilno to, da so topničarji izredno učinkovito osredotočili ogenj na vozlišča obrambe domobrancev na cerkvi Cvibelj in Zafaro in to skoraj iz vseh orožij. Kljub izredno debelemu zidovju, ki so ga branilci še fortifikacijsko okrepili, so obe točki uničile granate in jih je pehota dokončno osvojila, to pa je bistveno pripomoglo k uspehu napada.

Zveze pa so ves čas delovale slabo. Občutili so pomanjkanje telefonskega kabla. Poveljevanje ni moglo biti centralizirano, temveč je uspeh napada bil odvisen od iznajdljivosti posameznikov. Toda taka pomanjkljivost v tem primeru ni imela večjega vpliva na učinek topništva, ker so streljali večinoma neposredno na malo število ciljev in zato ni bilo treba manevrirati z ognjem.

Slabost organizacije ognjenega sistema, zagotovi ga lahko le dobra zveza, je bila morda v tem, ker niso mogli postaviti ognjene zapore in streljati na najbolj občutljive dostope do postojanke, zlasti ob cestah iz Dobrniča in Ajdovca. Take zapore pa bi lahko učinkovito vplivale na obrambo teh smeri, in pa takrat, ko se je sovražnik umikal iz Žužemberka.

Med bojem so si pridobili dragocene izkušnje tudi v tem, kje postaviti orožja na položaje. Zgodilo se je namreč, da so drugi dan napada, v želji, da se postojanki čim bolj približajo, postavili havbico 100 mm izpred cerkvice Sv. Rok. Toda ko bi morala streljati na Zafaro, so ugotovili, da tega ne morejo, ker je bila postavljena pregloboko, tako da tirnica granate ni mogla iti čez greben, ki je bil pred havbico. Morali so jo zopet umakniti in so tako izgubljali dragocen čas in pa moči borcev.

— Kaj spiš?

Skočil je pokonci, popravil kapo in resno odgovoril:

— Municijo smo vozili vso noč, tovariš, sedaj sem pa malo zadremal.

— Kaj ponoči vozite municijo?

— Kadar je. Sedaj smo pripeljali še štiristo komadov. Pa tukaj še ni nič. V Kočevju smo vozili topove kar po ulicah od hiše do hiše.

Gostobesedni voznik bi govoril kar naprej o borbah.

Četrť ure sva hodila z intendantom druge baterije po lepi hosti ob studencu. Strumno stoje kotli, vol brez kože visi brez sramu pripravljen, da skoči vanje in v trebuhe partizanov, ki so na fronti. Tu je čisto prijetno. Trile pozna harmoniko. Birtov sin je, mlada kri mu vre po žilah. Tako se v tričetrtnskem taktu obračajo kuharji, gori ogenj in kuha se fižol.

Sodelovanje med pehoto in topništvom je bilo prve dni pomankljivo, potem pa, v obdobju najhujših bojev, ko je bila postavljena boljša telefonska zveza, mnogo učinkovitejše.

Svečana proslava ustanovitve I. slovenske artilerijske brigade (SAB)

O ustanovitvi prve slovenske artilerijske brigade je glavni štab NOV in PO Slovenije obvestil vrhovni štab v poročilu tehničnega oddelka pod številko 744 z dne 26. maja 1944 in v poročilu številka 253 z dne 1. junija 1944. V poročilih je zapisano tole: »V skladu z načrti, ki jih je Glavni štab NOV in POS že predlagal v zadnjem poročilu, je izvršena reorganizacija topništva v VII. korpusu. Ustanovljena je prva artilerijska brigada. V njo je pritegnjeno vse artilerijsko orožje VII. korpusa, izvzemši tri gorske topove, ki so ostali kot pridružena artilerija XVIII. diviziji.

S to spremembo si obetamo, da bo delovanje artilerije še uspešnejše kot doslej, ker bo spričo povečane koncentracije artilerijskega ognja in z osredotočenjem poveljevanja povečana tudi možnost za izpopolnitev zahtev, ki se postavljajo naši artileriji pri ofenzivnih akcijah. Na ta način je pričakovati tudi izboljšanje glede zvez v artileriji in v enotnosti komande in akcije pri sodelovanju s pehoto. Kolikor je ta sprememba dobra tudi v primeru ofenzivnih operacij, se bo s točno proučitvijo praktične izvedbe te organizacije pokazalo, nakar bodo dani v tem pogledu dopolnitveni ukrepi.«¹³⁴

Odlok o vstanovitvi prve slovenske artilerijske brigade je izdal glavni štab NOV in PO Slovenije pod številko 320 z dne 6. maja 1944. Na temelju tega odloka je štab VII. korpusa še istega dne izdal povelje številka 321, v katerem je imenoval štab I. SAB.¹³⁵

Komandant nove brigade je postal Miha Mišič, ki je bil do takrat komandant artilerije XV. divizije, za komisarja je bil imenovan Franc Tumer-Kostja, do takrat komisar artilerije XV. divizije, za njegovega namestnika Emil Dolčič, ki je to funkcijo opravljal tudi v artileriji XV. divizije, le namestnik komandanta je postal Anton Potočar, do takrat komandant divizion v artileriji XVIII. divizije. Tudi druge dolžnosti v štabu nove brigade so sprejeli ljudi, ki so bili na takih funkcijah že v štabu topništva XV. divizije, tako da je štab topni-

štva XV. divizije pravzaprav sedaj postal tudi štab prve slovenske artilerijske brigade.

Ob ustanovitvi je brigada štela 476 borcev in je imela prvi havbični divizion, drugi poljski in tretji divizion, ki je imel orožja z različnimi kalibri. Vsak divizion je imel po dve bateriji in v vsaki bateriji sta bili po dve orožji. Brigada je imela tudi svoj zaščitni bataljon, inženirsko četo ter vod za zveze.

Od težkega orožja je imela šest havbic 100/17 mm model 14,* štiri poljske topove 75/27 mm model 11, eno gorsko havbico 75/18 model 34 in en protitankovski top 50 mm model 38 PAK-N.

Poleg omenjenih orožij je imela brigada v rezervi še tri havbice 100/17 mm M. 14, od katerih je bila uporabna le ena in en top 75/27 mm M. 11. V skladiščih VII. korpusa je bilo strelivo in to 750 granat za havbice 100 mm, 3000 granat za topove kalibra 75 mm in 270 granat za protitankovske topove.¹³⁸

Z odlokom o ustanovitvi prve slovenske artilerijske brigade je v vrstah NOV in PO Slovenije nastala nova velika topniška vojaška formacija, čeprav je že od septembra 1943 obstajala artilerija XV. divizije, ki bi jo, ozirajoč se na njeno ognjeno moč in taktično vrednost, lahko šteli kot enakovredno. Z ustanovitvijo prve slovenske artilerijske brigade, ki je sedaj bila neposredno podrejena štabu VII. korpusa, je artilerija le dobila tako organizacijsko obliko, ki je ustrezala dejanskemu stanju. Toda sprememba ni bila le formalnega značaja, kot bi to morda na prvi pogled lahko kazalo, temveč je bila izraz razvoja NOV, ki se je takrat že razvijala ne samo v smeri večjega števila borcev in enot pehote, temveč tudi v smeri razvoja novih enot in oblik tehničnega pomena. Zlasti topništvo je svojo borbeno vrednost, sposobnost in učinkovitost zelo jasno pokazalo in potrdilo v napadu na Žužemberk in so zato tudi na tej podlagi in teh izkušnjah višji štabi gradili nove taktične zamisli, ki so bile pogoj za prav take vojaške formacije.

Sedmega maja zjutraj so se v Laščah zbrali vsi borci iz topništva XV. in XVIII. divizije, kjer so jim na svečan način prečitali povelje o ustanovitvi I. SAB. Od tega dne je ta enota nadaljevala boj kot največja topniška enota v zgodovini

* Številke 100/17 nam povedo, da ima cev orožja premer 100 mm in da je dolga 17 kalibrov ali en meter in 70 cm. Model pove, da je bilo orožje izdelano leta 1914.

naše NOV pod neposrednim poveljstvom štaba VII. korpusa. Štab brigade in 1. divizion sta ostala v Laščah, 2. divizion v Malem Lipju, 3. v Gradencu, zaščitni bataljon in inženirska četa pa sta se razporedila na Smuki. Tretji divizion je postavil en top na položaje za obstreljevanje Žužemberka za primer, če bi ga sovražnik poskušal znova zavzeti, zaščitni bataljon pa je zavaroval smer proti Kočevju z močno zasado v Starem logu,. Čez tri dni so spremerfili razvrstitev* toliko, da sta 2. in 3. divizion odšla v dolino Krke na Jamo in v Podgozd in sta povezovala 4. brigado na levem bregu Krke pri Žužemberku in 10. brigado pred Novim mestom. Zaščitni bataljon je vzdrževal stik z osmo brigado, ki je bila v Dobropoljski dolini in pri Zvirčah ter kontrolirala smeri iz Kočevja, Ribnice in Velikih Lašč proti Suhi krajini in dolini Krke.

Nad trebanjske utrdbe

Uspešni boji za Žužemberk in uničenje postojank v Dobravi in Dobrničju so prisilili okupatorja, da je zapustil tudi postojanki v Trebnjem in Mirni peči.

Toda že čez nekaj dni je začelo nemško poveljstvo izvajati nove akcije. Zbrali so tri posebne skupine iz 14. in 19. SS policijskega polka ter 14. čete tankovskih lovcev, ki je bila na Štajerskem, in dve domobranski četi. S temi silami so, oslanjajoč se na postojanke v Št. Vidu in Stični ter Novem mestu, začeli prodirati na ozemlje, ki so ga partizani tik pred tem zasedli. Na podlagi izkušenj iz prejšnjih bojev so sedaj uporabljali novo taktiko. Gibali so se skrivoma ponoči in po gozdovih.

Iz podatkov, ki so jih partizani dobili od nemških ujetnikov, se je dalo sklepati, da je bilo nemško poveljstvo zelo zaskrbljeno zaradi poraza v Žužemberku, pa so s tako manjšo ofenzivo poskušali zopet dobiti nazaj izgubljene predele in vrniti zaupanje v svojo vojsko. V začetku niso upali zasedati večjih krajev, temveč so držali le taktično ugodne položaje izven naseljenih mest ter napadali manjše partizanske enote in terenske delavce ter njihove organizacije.

Ta nova sovražnikova ofenziva in taktika delovanja je povzročila nekako zmedo v partizanskih vrstah, zaradi katere so poveljstva odločila, da se enote umaknejo na desni breg Krke, kjer jih sovražnik med počitkom ne bi mogel presenetiti

in motiti. Po dvodnevnem počitku, v katerem so se preuredile in izpopolnile, pa so se brigade zopet vrnila na desni breg reke. Že sedmega maja ponoči so se po dolini Krke premikale proti zahodu dolge kolone partizanov. Glavnina XV. divizije je odhajala na območje Zagradec—Muljava—Radohova vas, kamor je prispela že noč pred tem tudi deveta brigada iz XVIII. divizije.

Po načrtu korpusnega poveljstva naj bi se na tem območju čimprej zbrale močne sile, ki naj bi nato udarile proti Trebnjemu in napadle v hrbet sovražnikove čete, ki so manevrirale na področju Ajdovca med Žužemberkom in Trebnjem.

Ko je nemško poveljstvo opazilo tak manever, je nemudoma svoje sile umaknilo deloma čez mejo bivše Ljubljanske pokrajine, deloma pa v Novo mesto.

Petnajsta divizija je nadaljevala pohod in že 10. maja so se tri brigade razvrstile severno od ceste Ljubljana—Novo mesto na odseku Čatež—Trebelno.

Glavne sile VII. korpusa so se tako vrnila prav tja, kamor jim je okupator hotel preprečiti dostop s svojo ofenzivo, ki jo je začel 23. aprila. Glavna prometna žila na Dolenjskem, cesta in železnica med Novim mestom in Ljubljano, je bila zopet neuporabna za njegovo vojsko, pa tudi nemška meja in smer Zagreb—Ljubljana v dolini Save sta bili znova neposredno izpostavljeni partizanskim napadom. Načrti okupatorja, da bi iz Ljubljane nemoteno oskrboval enote zaščite okraja Novo mesto po najkrajši poti, so padli v vodo in spet je morala teči povezava med Ljubljano in Novim mestom po dosti daljši poti čez Zidani most in Sevnico.

Nemški operativni štab za boj proti bandam (Führungsstab für Bandenbekämpfung) je poslal, da bi zopet lahko prevzel izgubljeno pobudo, iz Ljubljane nove okrepitve, ki so 12. maja zgodaj zjutraj napadle Gubčevo brigado pri Trebelnem v šestih kolonah. Pod pritiskom mnogo močnejših sil in nevarnosti, da bi jo obkolili, se je brigada v hudih bojih prebila na Ajdovec.¹³⁷

V varstvu novih nemških sil, ki so sedaj operirale na tem prostoru, je iz Novega mesta 13. maja zgodaj zjutraj prišla v Trebnje posadka, ki je štela 205 vojakov. Sestavljali so jo domobranci iz 52. čete in skupina Einspiller, ki je imela 83 mož, pod vodstvom nemškega nadporočnika Einspiller j a. V naselju

so se takoj začeli utrjevati in pripravljati za odpor. V dveh dneh so zgradili 22 bunkerjev, okrog vasi pa potegnili žične ovire.

Toda že čez dva dni so sestavo posadke spremenili. V Trebnju je 15. maja zjutraj prišla 33. četa, ki ji je poveljeval nadporočnik Oskar Frankič ter deli 38. in 40. čete, iz katerih so sestavili 55. četo pod poveljstvom Ivana Kralja.

Deli 52. čete pod poveljstvom poročnika Teodorja Bajca so se vrnili v Novo mesto, skupina Einspiller pa je odšla v Mirno peč.

Od 15. maja dalje sta posadko v Trebnjem sestavljali 33. in 55. četa, ki sta skupaj imeli 207 mož. Z njimi je bil tudi nemški stotnik Lindner in dva nemška podoficirja. Posadka ni imela težkega orožja, pa tudi ne radijske povezave z Novim mestom.¹³⁸

Brigade XV. divizije niso dovolile, da bi se domobranci v Trebnjem nemoteno utrjevali. Takoj so jih začele napadati. Ze

13. maja zvečer je posadko v Trebnjem napadel 3. bataljon 12. brigade, ponoči 14. in 15. maja pa skoraj vsa 5. SNOUB Ivana Cankarja. Toda ti napadi niso bili uspešni. Zato je korpusno poveljstvo 15. maja organiziralo odločilen napad ob pomoči topništva, ki naj bi se začel naslednjega dne ob 18. uri popoldne.

Neposreden napad na postojanko naj bi izvedla 5. SNOUB Ivana Cankarja, okrepljena z enim bataljonom 12. brigade in delom I. SAB s štirimi orožji, od teh z eno havbico kal. 100/17 milimetra, M. 14, gorsko havbico 75/18 mm M. 34 in dvema poljakoma 75/27 mm M. 11.

Druge brigade XV. in XVIII. divizije naj bi varovale osrednjo akcijo

Pri Sv. Ani je 4. SNOUB Matija Gubca postavila zasede, ki so kontrolirale smeri proti Novemu mestu, z enim bataljonom naj bi napadla posadko v Mirni peči, druge sile pa razvrstila v rezervo na položajih pri Korenitki in Občinah, ki so hkrati zapirale tudi smeri proti Ljubljani, ter ščitile topništvo.

Dvanajsta brigada je na črti Gorenja vas pri Čatežu—Trbinc—Zabrdje—Gomila zapirala smeri proti nemški meji.

Deveta brigada, okrepljena z enim bataljonom desete brigade, je zasedla položaje na črti Jablan—Kačja rida—Kuzarjev kal—Luknja in zapirala dohode iz Novega mesta.

Ko je poveljstvo I. SAB 15. maja ob 16. uri sprejelo ukaz o sodelovanju v napadu na Trebnje, sta štab in 1. divizion bila v Laščah, 2. divizion na Jami, 3. divizion v Podgozdu in zaščitni bataljon na Smuki.

Vsa orožja so bila skrita v gozdovih okrog Lašč, na Primožu, Čistem vrhu in Bukovem vrhu, kajti po vsaki akciji, v kateri so sodelovala težka orožja, so topove očistili, potem pa jih skupaj s strelivom in vozovi takoj odpeljali v skrite, težko dostopne kraje, konje pa v skupno stajo na Topli rebri na Kočevskem Rogu.

Do začetka napada ob 18. uri so imeli na voljo le pičlih 24 ur. Razen vseh priprav je bilo treba premagati še 25 km poti. Take okolnosti so narekovale nagle ukrepe. V dveh urah so izdali povelja in navodila. Brigadni poveljnik in načelnik štaba sta odšla z oddelki za zvezo na poveljniško mesto XV. divizije po dokončna navodila. Baterije so odšle najprej po konje na Toplo reber, potem pa z njimi po skrite topove in v glavno skladišče po granate. Inženirska četa je takoj šla na pot, da bi odstranila ovire, ker je bila cesta, po kateri naj bi se premikala vozila, na več mestih prekopana, most na Krki pa porušen in ga je bilo treba za silo popraviti in usposobiti.

Ko so se v štabu XV. divizije dogovorili, je poveljnikova skupina odšla ogledovat teren, izbirat položaj za topove, opazovalnico ter organizirati zveze. Položaj za topove so izbrali pri vasi Luža, 4 km zahodno od Trebnjega, opazovalnico pa na severnem pobočju Trebnega vrha, 300 do 400 m pod vasjo Vrh-trebnje. Predvideli so tudi smer za umik topov proti Selam pri Šumberku v primeru, če bi jih presenetili nemški tanki, ki bi se lahko nenadoma pojavili na tem terenu, zelo prepreženim z dobrimi cestami.

Orožja s po 100 granatami na cev so šla čez most na Krki pri Žužemberku 16. maja okrog poldne. Most je pred tem popravila in usposobila za prevoz vozov brigadna inženirska četa.

V Dobrnič so prispela ob 13. uri. Nato so topove in havbice takoj postavili na položaj kakih 200 m zahodno od vasi Luža. Zvezniki so potegnili telefonsko žico do opazovalnice pri vasi Vrh-trebnje. Gorsko havbico 75/18 mm M. 34 so odpeljali najprej proti Veliki Loki in jo v Račjem selu vključili v napadalne oddelke 5. brigade, da bi z neposrednim streljanjem podpirala napad pehote.

Skupaj z orožji so na položaj pripeljali lahko le največ 50 do 60 granat za vsako cev. Vozila sta jih po dva vozova, s smodnikom in tulci vred. Večjega števila granat ne bi bilo smotno voziti in jih razkladati na položaju ter grmaditi na zemlji zraven orožij, ker jih ne bi mogli pravočasno umakniti, če bi jih sovražnik nenadoma napadel. Ker pa so predvidevali večjo porabo, so organizirali nekako etapno preskrbo v dveh presledkih.

Strelivo, ki je bilo vskladiščeno v skritem skladišču na Topli rebri, so v prvi etapi vozili vozovi, ki niso bili neposredno vključeni v samo akcijo do vasi Jama in tam razkladali. V drugi etapi pa so ga vozili vozovi, ki so bili na položaju in so se na Jamo vračali prazni, potem ko so njihov tovor orožja izstrelila.

Podoben način preskrbe s strelivom so uporabili že pri napadu na Zdensko vas, vendar je bila v tem primeru oskrbovalna pot mnogo daljša, napornejša in v drugi etapi mnogo nevarnejša, ker je peljala skozi predele, ki bi jih sovražnik lahko nenadoma napadel.

Do 18. ure so končali vse priprave in topovi so odprli ogenj. Razmere za opazovanje zadetkov so bile dokaj ugodne, zato so lahko tudi hitro končali popravke. Kljub temu da so bili položaji topov in havbic oddaljeni le 4 km od ciljev in so streljali iz kritja, so granate točno zadevale domobranske položaje. Merili so na bunkerje na Pavlinovem hribu (k. 313), pri pokopališču, na zahodnem robu mesta in v središče postojanke.

Streljanje se je zavleklo pozno v noč. Ko je potem šla pehota v naskok, je na posameznih delih obrambne črte prišla do žične ovire, toda naprej ni mogla in se je zjutraj umaknila na izhodiščne položaje.

S prvo zarjo so znova zagrmeli topovi. Merilci so merili odlično in v živo zadevali važne točke branilcev. Bunkerje so rušili drugega za drugim in v njih pokončali posadke ter odpirali pot pehoti. Zlasti uspešno je streljala gorska havbica na utrdbe na Pavlinovem hribu. To točko so domobranci posebno močno utrdili, ker je bila vozlišče obrambe.

Popoldne ob 17. uri je pehota zopet jurišala, topovi pa so prenesli ogenj v središče mesta in onemogočili posadki, da bi uredila svoje vrste in organizirala obrambo v notranjosti mesta.

Pehota je počasi napredovala in v pouličnih bojih od hiše do hiše lomila odpor domobrancev. Ob 20. uri je bil odpor zlomljen in domobranci so mesto zapustili.*

Krivdo za poraz pri Trebnjem zavračajo tudi na to odločitev, ker je namreč zaradi odhoda patrulje, ki je štela 30 mož, za toliko postojanka bila oslabljena. Patrulja je prišla do Mirne peči in tam ostala. V Novo mesto so poslali le enega vojaka, ki je obvestil tamkajšnje poveljstvo o položaju v Trebnjem šele 17. maja popoldne.**

Po teh poročilih lahko sklepamo, da jim je topništvo prizadejalo hude izgube, saj priznavajo, da jim je razbilo kar 9 bunkerjev, ubilo 5 vojakov, najmanj 10 pa ranilo. Posebno močan ogenj je bil 17. popoldne in proti večeru do padca postojanke.

Zanimivo je, da se je posadka umikala proti zahodu čez Grmado proti Dobrniču, zelo blizu položaja topništva in da tega nihče ni opazil. Bila je pač noč in domobranska borbenamoralaj je najbrž bila na tako nizki ravni, da so brezglavo bežali in s seboj nosili samo najnujnejše, vse drugo pa so pustili. To tudi priznavajo v svojih že omenjenih poročilih in pravijo, da sta 33. in novo formirana 55. četa zgubili ves inventar.

* V domobranskih poročilih opisujejo domobranci ta boj takole:

»16. maj. Od torka se je položaj bistveno spremenil. Zaradi neprestanega sovražnega ognja ni bilo delo pri utrjevanju bunkerjev več mogoče. Ob 10. uri dopoldne so začeli obmetavati postojanko s težkimi minometi (sprva eden, nato dva, potem več), z dvema topovoma, protitankovskimi topovi in protitankovskimi puškami. Odslej je bilo grmenje topov neprekinjeno. Zadetki so bili dobri in človek se na ulici skoraj ni smel več zadrževati.

To grmenje z malenkostnimi presledki je trajalo nad 30 ur. Topovski ogenj je postajal čedalje hujši. Utrdbica za utrdbico se je rušila. V noči od torka na sredo je bilo zaradi tega ranjenih 7 domobrancev in 1 podnarednik. Ker je sila ognja naraščala, je stotnik Lindner (komandant posadke) zahteval, da pošljejo oglednico v Novo mesto, ki naj pove, kakšno je dejansko stanje in prosi za pomoč. Za vodjo je bil določen poročnik Ivan Kralj. Poročniku Kralju se je 17. maja posrečilo, da se je skoraj neopaženo izmuznil iz Trebnjega. Odšel je ob 8.45 v zahodni smeri prek mostu na Temenici.«¹³⁸

** Potem nam poročilo pove: »Sovražni ogenj se je še stopnjeval. Tudi od zahodne strani so nas začeli obmetavati. Odslej je bil obroč strnjen, zaradi česar je bilo premikanje v postojanki izredno otežkočeno.

Preživeli borci so zgubili vso osebno opremo, posebno 33. četa, ki je ostala dobesedno gola.

V to stran so bežali verjetno tudi zato, da bi se lahko prikrilo izmuznili iz obroča. Če bi se umikali proti Mimi peči, bi jih na cesti lahko opazile zasede, za katere so domnevali, da so jih partizani tam postavili.

Na ognjenih položajih topništva je okrog 11. ure predpol-dan 17. maja dan znak za preplah. V največji naglici so za-pregli topove, telefonisti pa so obvestili opazovalnico, da bodo vezo izključili. Od Dobrniča so slišali brnenje motorizacije. Ko so bili že pripravljeni za umik, pa so se na položaj pripeljali člani glavnega štaba s komandantom Stanetom na čelu. Vozili so se na motornih kolesih in njihovo brnenje, ki je bilo v tisti dobi za partizane nenavadno, bi skoraj pognalo topove s po-ložajev. Vsi, tudi na opazovalnici, so bili prepričani, da se bli-žajo sovražnikovi tanki, katerih so se najbolj bali, ker so bili nemočni proti njim. No, vse se je dobro končalo in vsi so se smejali, pa tudi o paničarjih je bilo govora. Ker so se v prejš-njih dneh s točnimi zadetki izredno odlikovali, jim topot pani-ke niso preveč zamerili.¹⁴⁰

V napadu na Trebnje je havbica 100/17 mm M. 14 izstrelila 149 granat, topovi 75/27 mm M. 11 in gorska kavbica 75/18 mm M. 34 pa 454 granat, skupaj torej 603 granate.

Izgube domobrancev so bile velike. Sami priznavajo, da jim je po prihodu v Novo mesto manjkalo 51 mož. Topničarji niso imeli izgub.

Po padcu Trebnjega se je topništvo preselilo v vas Korita, jugovzhodno od Dobrniča.

Od 10. do 20. ure se je položaj močno zaokrenil. Sovražnik nam je uničil 4 težke, in 2 lahki strojnici. Na položaju nad cesto na vzhodni strani je bila obramba močno oslabiljena. Topovski ogenj je rušil utrdnico za utrdnico. Od 13. do 18. ure je nad cesto sovražnik uničil 3 utrdbe.

Okrog 19. ure so bile na jugovzhodni strani položaja uničeni dve utrdnici, pet vojakov je bilo pri tem ubitih in trije močno omamljeni. Sovražnik je izkoristil priložnost in zasedel te tri raz-bite bunkerje.

Tik pred 20. uro je topovski ogenj uničil še tri naše bunkerje.

Ob 20.20 uri 17. maja je posadka zapustila postojanko in be-žala skozi gozdove južno od Trebnjega proti Grmadi, mimo Dobr-niča čez Smaver, Dol, Srednji in Gornji Globodol, Kuzarjev kal in skozi Prečno v Novo mesto.«

Še Mirna peč

Mirna peč leži v dolini reke Temenice. Okrog naselja so njive in travniki, ki so v pozni pomladi pokriti le z nizkim rastlinjem, kar omogoča učinkovito uporabo pehotnega orožja. Kakšen kilometer dalje so obrobni hribi, pokriti z gozdovi, ki nudijo skrite dostope napadalcem. Na jugovzhodu je vzpetina Kačja rida, ki zapira smer proti Novemu mestu. Na severozahodu kotlino zapira hrib, na katerem je cerkvena Sv. Ana. Jugozahodno se nad Mirno pečjo dviga najvišja točka Golobinjek, visok 220 m, ki omogoča opazovanje vsega, kar se v kotlini dogaja. Severovzhodno so griči, pokriti z gozdovi, od koder je napad pehote na postojanko najlažji.

Postojanka v Mirni peči naj bi bila zveza med domobranskimi posadkami v Novem mestu in Trebnjem. Z njo bi bila zavarovana cesta in železniška proga proti Ljubljani, ki so jo hoteli okupatorji popraviti in usposobiti za promet.

Za enote VII. korpusa je bilo uničenje postojanke v Mirni peči izredno pomembno, saj je okupatorjevi vojski omogočala ponovno vzpostavljanje postojanke v Trebnjem.

V Mirno peč je 15. maja prišla iz Trebnjega že omenjena grupa Einspiller. Drugega dne je tukaj ostalo še 30 domobrancev, ki so iz Trebnjega nesli obvestilo poveljstvu zaščite okraja Novo mesto o težkem položaju, v katerega je zašla tamkajšnja posadka. Poročnik Kralj, ki je skupino vodil, je ostal v Mirni peči, verjetno na zahtevo Nemcev, ki so se počutili preslabi. V Novo mesto pa je poročilo odnesel en sam vojak. Istega dne zvečer je v postojanko prispela še 31. domobranska četa, tako da je posadka v Mirni peči 16. maja štela kakih 250 mož, ki so se začeli takoj utrjevati, popravljati stare in graditi nove bunkerje in postavljati žične ovire. V zvonik so postavili opazovalnico in dve strojnici, izza cerkve srednji minomet, severno, izza malega hribčka na koti 230, pa so postavili dva 75 mm topa. Zahodno od naselja in pri železniški postaji ter na pokopališču so izkopali strelske rove in zgradili več bunkerjev.

Popoldne 18. maja je prišla nova okrepitev, motorizirana kolona, ki sta jo sestavljali 32. četa domobrancev in 3. četa 14. SS nemškega policijskega polka. Šla je iz Novega mesta na pomoč posadki v Trebnjem, toda zasede Gubčeve brigade so jo napadle pri Sv. Ani, ji prizadejale hude izgube in jo zavrnille. Ker je medtem Trebnje že padlo, se je zvečer istega dne

kolona vrnila nazaj v Novo mesto, razen 32. čete domobrancev, ki je ostala v Mimi peči. Na ta način je posadka štela kakih 400 mož.¹⁴¹

Sočasno z napadom Cankarjeve brigade na Trebnje sta posadko v Mimi peči napadli 9. in 10. brigada. Napadi so se vrstili vse noči do 18. maja. Značilnejšega uspeha pa niso imeli, ker so napadali le s ciljem, da bi vezaili sovražnikove sile v Mimi peči in s tem razbremenilno vplivali na boje v Trebnjem.

Ugodna prilika za vdor v Mimo peč se je ponudila 18. maja zjutraj, ko je glavnina posadke zapustila postojanko in krenila proti Velikemu in Malemu Kalu, da bi od zadaj napadla in presenetila zasede Gubčeve brigade pri železniški postaji Mirna peč. V postojanki je ostala samo skupina Einspiller. Toda tega sovražnikovega manevra poveljstvo naših sil, ki so obkroževale postojanko, ni pravočasno opazilo. Zmedla jih je motorizirana kolona, ki je ravno v tem času prihajala iz Novega mesta.

Čim je padlo Trebnje, je poveljstvo VII. korpusa hitro ukrepalo in hotelo čimprej izkoristiti ta uspeh. Ze 18. maja zjutraj ob 7. uri so dobile vse enote povelje za napad na Mirno peč, ki naj bi se začel še istega dne ob 16. uri.

Postojanko naj bi napadla 4. SNOUB Matija Gubca, vsi drugi pa naj bi ščitili napad.

Brigade XV. divizije naj bi se razvrstile na črti Radna vas—Brezje—Karteljevo in na položajih Trebnje, Mirna in Medvedjek.

Deveta in deli desete brigade XVIII. divizije naj bi zaprle smer iz Novega mesta na črti Kačja rida—Kuzarjev kal—Straža, druge brigade in odredi pa naj bi ščitili napad proti Grosuplju, Velikim Laščam, Ribnici in Kočevju ter napadli posadki v Novem mestu in Št. Jerneju.

Napad Gubčeve brigade naj bi podprla I. slovenska artilerijska brigada z istimi orožji, s katerimi je obstreljevala že Trebnje, gorsko havbico pa so poslali v sestav Gubčeve brigade.¹⁴²

Ob 12. uri je mehanizem I. slovenske artilerijske brigade začel delovati.

Izvidnice so odšle na ogledovanje, izbiro položajev in opazovalnice. Zvezniki so vlekli telefonske žice, da bi čimprej povezali posamezne oddelke. Povezali so se tudi s telefonskimi centri korpusa in XV. divizije, s katero so neprestano sodelo-

vali. S korpusno centralo so se morali povezati zlasti zato, ker je korpusno poveljstvo po navadi opazovalo boj in poveljevalo vsem svojim enotam prav s topniške opazovalnice.

Topove so iz Korit odpeljali na izhodiščne položaje v Jordankalu, od koder naj bi odšli na položaje, čim jih bodo pripravile izvidnice.

Ker pa so med ogledovanjem izvidnice ugotovile, da med postojanko in izbranimi položaji za topove še ni pehote, temveč da so tam močne sovražnikove sile, bila je tista kolona, ki je prihajala proti Sv. Ani in Trebnjemu, njihove pobočnice pa na Golobinjeku, so se vrnili nazaj v vas Korita.

Nevarno je bilo namreč postavljati na položaje topove, če pred njimi še ni bilo pehote. Lahko bi postali plen sovražnika.

Ker Gubčeva brigada očitno še ni bila pripravljena in se napad ni mogel začeti ob določeni uri, je korpusni poveljnik odločil, naj se napad začne drugo jutro ob 6. uri.

Ob 3. uri je kolona topov znova krenila proti Mirni peči. Ko so prišli do Jordankala, so spet ugotovili, da pred njimi še ni pehotnih enot. Vrnili so se, tudi tokrat, toda le do Rdečega kala, in čakali, da pehota zasede položaje.

Bataljoni 4. SNOUB Matije Gubca pa tudi tega drugega roka za napad niso mogli izpolniti. Bili so preveč utrujeni spričo nenehnih bojov, ki so trajali skoraj mesec dni, zlasti pa še v tem zadnjem dnevu, zato so začetek napada znova odložili za 19. maj ob 19. uri.

Ko je tega dne predpoldne pehota zavzela položaje na obronkih Golobinjeka, so topovi tretjič krenili na izbrane položaje na cesti Jordankal—Mirna peč, kakih 1800 m od postojanke in jih končno zasedli.

Sovražnik je opazil partizanske premike. Začel jih je obstreljevati s topovi, postavljenimi za cerkvijo, jugovzhodno od Mirne peči, in iz Novega mesta. Toda zadetki niso bili učinkoviti, ker ciljev niso videli. Streljali so le približno kamor so pač sodili, da bi lahko bili partizanski topovi postavljeni.

Posadka je poskušala izvesti tudi manjše izpade proti Ivanji vasi. Zavrnili so jih borci Gubčeve brigade in zaščitne čete topništva.

Ob 18. uri so artileristi začeli s korekturnim streljanjem. Ko so določili popravke, je en poljski top dobil nalogo, naj uniči sovražnikove topove. Po dvanajstih streljih sta oba so-

vražnikova topa umolknila. Topničarji so sodili, da so jih zadeli.

Nemci pa so jih umaknili v postojanko in čez eno uro so se spet oglasili z novih položajev. Toda tudi tam so jih izvidniki hitro izsledili in dobro merjeni ogenj poljskega topa jih je znova prisilil k molku.

Drugi poljski top in havbica 100 mm sta dobila nalogo, naj razbijeta bunkerje, ki so bili na hribu nad cerkvijo, na robu naselja, pri pokopališču, na trgu in pri cerkvi, ki so jo domobranci preuredili v močno strojnično gnezdo.

Več zadetkov je bilo izredno točno merjenih tako da je ogenj uničil ves sistem sovražnikove obrambe.¹⁴³

Ob 22. uri je pehota krenila na juriš. Prišla je do cerkve in vse je kazalo, da bo trg zavzela. Ko se je začelo daniti, so znova nastopili topovi in havbice ter razbijali bunkerje in žarišča obrambe.

O izgubah, ki jih je prizadejalo topništvo in o izredno točnem streljanju govorijo tudi domobranska poročila. Domobranci pravijo, da so partizani pripeljali pred Mirno peč štiri topove. Havbico in protitankovski top da so postavili jugovzhodno od Biške vasi, en gorski top so vkopali pri Sv. Ani, protitankovskega pa nad železniško postajo Mirna peč.¹⁴⁴

Danes, ko imamo na voljo podatke z ene in druge strani, vemo, da so bile nemške ocene našega topništva le delno točne.

V napadu je sodelovalo šest topov, ne pa štirje in to iz artilerijske brigade pet in en protitankovski top, ki ga je imela Gubčeva brigada. Položaja topov nemški izvidniki niso ugotovili. Točno je, da so naši topovi bili postavljeni ob cesti Mirna peč—Biška vas—Jordankal, toda ne jugovzhodno, temveč zahodno od Biške vasi. Na tem položaju je bila havbica in dva poljska

topa. Na Golobinjek pa so privlekli šele drugi dan en protitankovski top 50 mm. Ta nepravilna ocena, kje so položaji topov, je bila vzrok neučinkovitega streljanja nemškega težkega orožja ves čas boja.

Domobranska poročila pravijo, da so partizani začeli postojanko močno obstreljevati z vsemi topovi, čim so jih postavili in da s strelivom niso varčevali. Nekaj zadetkov da je bilo »posrečenih«. Dne 20. maja je bil silno močan topovski ogenj.

V župnišču sta bila ubita dva vojaka in eden ranjen.

Topovski ogenj je bil ves dan tako hud, da so granate ubile in ranile mnogo domobranskih vojakov in Nemcev, med nji-

mi je bil smrtno zadet tudi nemški stotnik Geneth. Spričo tako močnega ognja je silno padla morala vojakov, ki so po večini zapuščali bunkerje in zbežali.

Tudi sovražnikovo topništvo iz Novega mesta je krepko posegalo v boj. Streljali so po območju Golobinjeka in okrog Biške vasi. Granate so padale vsepovsod, toda zadetki niso bili točni, ker niso imeli na voljo dobrih opazovalnih mest, od koder bi usmerjali ogenj. Topničarjem niso prizadejali večjih izgub, le namestnika komandanta bataljona je granata hudo ranila.

Ogenj sovražnikovega topništva je bil zelo gost in je na več mestih potrgal telefonske žice. Tako sta že v začetku napada dva plotuna devetkrat pretrgala telefonske žice. Učinek sovražnikovih granat je zelo obremenil zveznike, ki so morali že med eksplozijami granat iskati prekinjena mesta in vezati žice. Nalogo so brezhibno opravljali in so zagotovili poveljnikom povezavo vseh dejavnikov boja, kar je za topništvo izredno pomembno.

Drugi dan popoldne so se že kazali znaki, ki so opozarjali na to, da se posadka pripravlja na umik. Z več strani so okupatorjeve sile poskušale prodreti na pomoč napadeni postojanki. Iz Novega mesta se je ob 17. uri prebila večja kolona, ki je pod zaščito treh tankov in ob podpori topništva odprla posadki pot za umik.

Prav takrat, ko je bila postojanka skoraj že uničena in bi bil topniški ogenj najbolj potreben, pa so partizanski topovi in havbice morali umolkneti. Zmanjkalo jim je streliva. Nova pošiljka, po katero so poslali, še ni prispela. Ostalo jim je le še 6 granat za poljske topove in 10 granat za protitankovski top kal. 50 mm M. 38. Izstrelili so jih na sovražnikove tanke, ki so za pokopališčem ščitili umik pehote. Zaradi njihovega ognja so se tanki začeli umikati. Ko pa ni bilo nobenega izstrelka več, so se vrnili proti sredini naselja in zasipali s strojničnim in topovskim ognjem partizanske položaje okrog postojanke. Grozila je nevarnost, da bodo nadaljevali napad proti Jordankalu. Ker partizanski topovi niso imeli več streliva, so morali zapustiti svoje položaje in se umakniti.

V tem trenutku se je iz Gubčeve brigade vrnila gorska havbica 75 mm, ki je imela še 60 granat. Odprla je brzostrelni

ogenj na bežeče sovražnikove vojake in v pičli minuti izstrelila 10 granat. Toda na žalost, vseh 10 je odpovedalo. Kmalu za tem so prispeli tudi vozovi z granatami za druga orožja. Ker pa so topove že prej umaknili, zaščitnice bežečega sovražnika pa so se že zgubljale v daljavi, jih niso več postavljali nazaj na položaje.

Skupaj s pehoto Gubčeve brigade je na juriš krenila tudi zaščitna četa topništva. V naselje je prispela med prvimi in ujela enega domobranca. Mirna peč je bila osvobodjena.

Domobransko poročilo pravi, da so postojanko branilci zapustili šele takrat, ko so partizanske havbice razbile vse bunkerje.

Kljub zmagi pa uspeh le ni bil popoln, ker se je posadki posrečilo, da se je izmuznila iz postojanke. Enote sovražnika niso dovolj odločno zasledovale, pa tudi topovi ga niso tokli med umikom. V postojanki je ostalo nekaj domobrancev, ki so jih ujeli borci Gubčeve brigade. Domobranci za te izgube dolžijo tanke, ki so se baje predčasno umaknili in niso počakali, da bi vsi vojaki zapustili postojanko. Lahko sklepamo, da so se tanki umaknili tako naglo prav zato, ker so se bali granat partizanskega protitankovskega topa.

V bojih za Mimo peč je topništvo porabilo in izstrelilo na postojanko 446 granat, od teh 58 za havbico 100 mm, 378 za topove kalibra 75 mm in 10 za protitankovski top 50 mm.

Po padcu Mirne peči so partizanske enote znova zagospodarile na vsem sektorju, ki ga je zajela sovražnikova pomladanska ofenziva. Glavnina elitnih Rupnikovih enot je bila razbita in nesposobna za nove akcije.

Poročilo vrhovnemu štabu, ki podaja kritično oceno bojevanja enot VII. korpusa v mesecu maju, med drugim pravi, da se je v teh bojih pokazalo pravilno in uspešno delovanje artilerijske brigade in da je bila zveza med pehoto in topništvom trdnejša. Ugotavlja tudi, da enote še vedno ne znajo izkoriščati topniškega ognja in se približati pod njegovim varstvom sovražniku. Presledki med topniškim ognjem in nastopom pehote so predolgi, kar omogoča sovražniku, da se po prenehanem začetnem udarcu znova zbere in organizira obrambo. Poročilo ugotavlja tudi, da je v bojih za Mimo peč odpovedala organizacija preskrbe s strelivom v najbolj kritičnem trenutku.¹⁴⁵

Tržišče

Kljub uspešnemu sklepu bojov VII. korpusa v območju noagistrale Novo mesto—Ljubljana so se spopadi še vedno nadaljevali. Domobranske enote iz Novega mesta, ki so bile poražene v Trebnjem in Mimi peči, so z manevriranjem okrog teh krajev poskušale vezati sile VII. korpusa, da bi pridobile nekaj časa, zato da bi jim rane, ki jim jih je prizadejala ofenziva, zacelile in bi potem lahko spet poskušale ustanoviti nove postojanke v teh krajih.

Dne 24. maja so domobranci ponovno zasedli Mirno peč in Trebnje, toda čim so opazili zbiranje večjih partizanskih sil za napad, so se hitro umaknili nazaj v Novo mesto.

S tako dejavnostjo so Nemci verjetno želeli tudi dokazati, da so kljub porazom v Žužemberku, Trebnjem in Mirni peči še vedno gospodarji položaja.

Tega se je pa zavedal tudi štab VII. korpusa, zato je nameraval s kako novo akcijo prizadejati sovražniku hud udarec, onemogočiti manevriranje domobrancev in dokončno kontrolirati in obvladati ozemlje, ki ga je ofenziva na del komunikacije Ljubljana—Novo mesto zopet osvobodila.

Odločili so se za likvidacijo postojanke v Tržišču, čigar posadka je obvladala ves teritorij okrog Tržišča, Mokronoga in Mirne.¹⁴⁶

Tržišče leži v prijazni dolini med Sv. Jurijem, Medvedjekom in okolnimi hribčki, ki so obrasli z gostim grmovjem in drevjem. Skozi Tržišče pelje cesta in železniška proga proti Sevnici, ki bi lahko bila okupatorju rezervna zveza med ljubljansko kotlino in spodnjim Zasavjem v primeru, če bi bila uničena ali preobremenjena glavna železniška proga skozi Zidani most.

Sv. Jurij je prevladujoča točka z izredno strmimi pobočji. Na jugovzhodni strani so vinogradi, ostala pobočja pa pokriva drevje in gosto grmovje. Severno pobočje se strmo spušča v dolino reke Mirne. Na vrhu je cerkvioa s stanovanjsko hišo in gospodarskim poslopjem. Cerkvica je bila že enkrat porušena, toda posadka jo je znova preuredila v utrdbo.

Tržišče je tudi pomembno križišče cest. V njem se stekajo ceste iz Mokronoga, Mirne in Martinje vasi. Proti severu pelje dobra cesta v Krmelj in Sevnico, na vzhod pa v Slančji vrh.

Na jug vodi gorska pot skozi gozdove, tako da potnika na njej ni mogoče opaziti niti s Svetega Jurija, kaj šele iz Tržišča samega, zato je tudi dostop pehote k Tržišču s te strani najlažji.

Komaj kilometer vstran je tekla demarkacijska črta med rajhom in Ljubljansko pokrajino, to pa je ugodno vplivalo na posadko, ki se je čutila relativno varno, saj je lahko dokaj nemoteno kontrolirala dolino Mirne, ozemlje okrog Trebelnega in Lakenško dolino ter je hudo strahovala prebivalstvo. Preskrbo vanj e NOV iz teh predelov je bilo spričo tega zelo težavno in tvegano.

Posadko v Tržišču so ustanovili 8. aprila 1944 in so jo sestavljali domobranci iz 35. posadne čete iz sestava zaščite okraja Novo mesto in po nepreverjenih podatkih kakih 50 Nemcev.

V samem Tržišču je bilo 140 mož, na Sv. Juriju pa 70 do 80. Po premikih korpusnih enot proti meji je posadko okrepilo še 40 Nemcev iz Sevnice. V trenutku napada je torej Tržišče branilo blizu 250 mož pod nemškim poveljstvom. Imeli so štiri srednje minomete kal. 81 mm in tri lahke minomete kal. 60 mm ter pet težkih in 16 lahkih strojnic. Kot bomo videli je med napadom iz Sevnice prišlo na pomoč še kakih 100 mož s štirimi tanki in dvema oklopnima avtomobiloma.

Postojanko so močno utrdili. Vozlišče obrambe je bila točka Sv. Jurij, ki prevladuje nad mestecem in cestami Sevnica—Mokronog in Tržišče—Krmelj. Cerkvico so preuredili v opazovalnico in strelsko gnezdo, okrog nje pa so zgradili pet večjih in več manjših bunkerjev ter jih opasali v obliki trikotnika z bodečo žico en meter visoko in en in pol metra široko.

V Tržišču samem sta bila dva obrambna pasova. Zunanji je imel 20 bunkerjev, notranjega pa so organizirali po hišah. Bunkerji so bili iz lesa in 30—40 cm debele plasti zemlje. Visoki so bili 1,5 m in vsaj meter globoko zakopani v zemljo. Strelne line so bile 20 cm široke in 40—50 cm dolge. Bunkerje so povezovali meter globoki in pol metra široki rovi, ki so jih pokrili z lesom in zemljo ter dobro maskirali. Dostope k bunkerjem je varovala žična ovira kakor na Sv. Juriju.¹⁴⁷

Poveljnik VII. korpusa je ukazal napasti Tržišče 27. maja in sicer z izhodiščnih položajev, na katere so se brigade premaknile dan pred napadom.

Neposredni napad na postojanko naj bi izvedla 10. brigada, ki je bila na Trebelnem in pa del I. slovenske artilerijske brigade z dvema poljakoma in gorsko havbico kal. 75 mm.

Vse druge enote XV. in XVIII. divizije naj bi napad zaščitile. Četrta brigada Matije Gubca naj bi na črti Kartel j evo—Mirna peč—Trebnje zaprla dohode iz doline Temenice, smer od Šentjanža in nemške meje pa naj bi zapirala 12. brigada, ki je dobila tudi nalogo, da razruši in minira vse ceste, ki peljejo s severa v Tržišče. Cankarjeva brigada naj bi napadla posadko v Ribnici, smer iz Ljubljane naj bi varoval Dolenjski odred, ki bi tudi napadel posadko v Grosupljem. Petnajsta brigada je dobila nalogo, naj zapre vse dohode od Šmarjete in Bučke ter ponoči, ko bo deseta napadla Tržišče, napade posadko v Kronovem ter jo zavzame.

Na črti Ilova gora—Hočevje je ostala 8. brigada in zapirala smer proti Velikim Laščam.¹⁴⁸

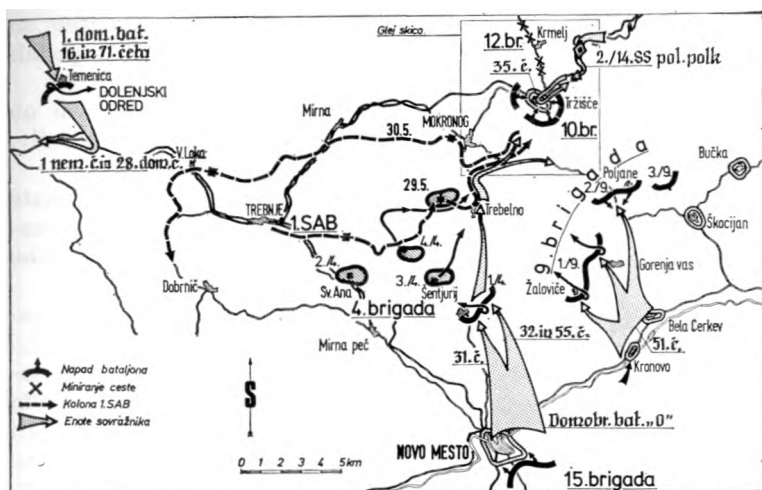
Kolona I. slovenske artilerijske brigade s tremi orožji in šestimi vozovi, ki so peljali 500 granat, je krenila iz doline Krke 27. maja popoldne. Šla je skozi Žužemberk, Trebnje, Nemško vas in Radno vas ter 29. maja zjutraj ob 5. uri prispela v Zabukovje.

V zabukovskem gozdu se je ustavila, odpočila in čakala svoje komandirje in komandante, ki so odšli naprej iskat in izbirat najprimernejše položaje za napad.

Kolona je krenila 29. maja ob 20. uri proti Tržišču skozi Trebelno—Sv. Peter—Gornje in Srednje Laknice, potem pa navkreber na položaje nad vasjo Srednji vrh in Pavla vas. Gorsko havbico 75 mm so podredili 10. brigadi kot spremljevalno orožje in jo odpeljali k četrtemu bataljonu v vas Malkovec. V zamenjavo za gorsko havbico so topničarji dobili pod svoje poveljstvo gorski top iz osme brigade. Ta top so postavili pred opazovalnico, ki je bila nad vasjo Škovec. Postavili so ga tako, da je lahko neposredno streljal na Sv. Jurij in pomagal prvemu bataljonu.

Do 4. ure zjutraj 30. maja so končali priprave za začetek napada. Topove so postavili na položaje, cevi usmerili na bunkerje in jih napolnili z granatami.

Toda ko so kazalci na urah kazali že štiri in so vsi napeto čakali prve strele, je poveljnik XVIII. divizije ukazal telefonistom topniške telefonske centrale, naj jo izključijo in posta-

Napad na Trzinjci 29. maja 1944. leta in boji ter premiki enot po uspešnem zaključku napada

vijo bližje k njegovi opazovalnici, nato pa vanjo vključijo tudi zvezo divizije. Divizijski zvezniki namreč niso imeli dovolj telefonskega kabla, da bi žico potegnili do centrale na mestu, kjer je bila prej. Spričo tega se je začetek napada zakasnil za 30 minut.

Topniška priprava se je začela ob 4,30 uri brez posebne korekture. Popravke so sproti ugotavljali. Granate so padale vedno bližje ciljem. Prvi top je že s tretjo granato zadell zvonik cerkve pri Sv. Juriju, pa tudi granate drugega topa so eksplodirale vedno bližje bunkerjem.

Ob 6,30 uri so topovi umolkni. Bombaši so krenili na juriš. Posamezniki so prišli do žice in jo začeli rezati, toda silovit minometalni in strojnični ogenj iz postojanke jih je vrgel nazaj.

Ponovno so se oglasili topovi. Točni zadetki, sedaj že podnevi, kajti jutranja megla se je že popolnoma razpršila in pokazal se je jasn poletni dan, so rušili bunker za bunkerjem. Po vsaki eksploziji so frčali po zraku kosi lesa in zemlja razbitih utrdb. Dva bunkerja pri cerkvi Sv. Jurij so dobesedno uničili polni zadetki poljakov in na njihovem mestu je zazijala črna jama. Domobranci, ki so se do tedaj krčevito

branili in s peklenskim ognjem odbili vsak poskus jurišev, so omagali. Tisti, ki so ostali živi, so zapustili kritja in se podali v beg proti mestu.

Borci prvega bataljona so takoj krenili za njimi in ob

10. uri je bil boj za vozlišče obrambe Tržišča končan. Sv. Jurij je padel.

Vsi topovi so sedaj preusmerili ogenj na naselje. Granate so padale na trg in ob rob postojanke. Glavno besedo je imela gorska havbica, ki je z neposrednimi zadetki rušila obrambo v središču mesta.

Ko se je začel napad na postojanko, so krenili z vseh strani domobranci in Nemci na pomoč napadeni posadki.

Iz Sevnice je prodirala kolona kakih 60 mož iz 2. bataljona 14. SS policijskega polka in trije tanki. V bran so se jim postavili deli tretjega bataljona, toda niso jih mogli zadržati kljub temu da sta dva tanka zapeljala na mine, s katerimi so bile vse ceste zaminirane. Obstala sta poškodovana na cesti.

Kolona je prodrla v Tržišče in okrepila posadko. Toda okrepitev je bila preslaba, pa tudi prepozna. Morala branilcev je toliko padla, da je ostala še samo rešitev v umiku.

Borci desete so začeli s silovitim ognjem pripravljati naskok vseh bataljonov. Tudi borci zaščitnega bataljona topništva so jim izdatno pomagali. Branilci pa jih niso čakali, temveč so začeli pod zaščito zadnjega tanka v neredu in zbegano zapuščati postojanko. Posrečilo se jim je na kamionih odpeljati proti Sevnici tudi mrtve in ranjene ter nekaj blaga.

Nemško-domobranksko postojanko v Tržišču so zasedli 30. maja do 12. ure bataljoni desete brigade. Zbrali so plen, utrdbe pa razdejali in uničili, da ne bi mogel sovražnik znova hitro vzpostaviti postojanke.

Medtem pa je na jugu nastal nevaren položaj za narodno-osvobodilne enote. Ko se je napad začel, je namreč več intervencijskih kolon krenilo tudi iz Novega mesta in Kronovega na pomoč napadeni posadki.

Posadke v Kronovem 9. brigada ni napadla, ker se je že v zgodnjih urah spopadla z domobranskimi četami, ki so bile v zasedah izven svojih stalnih bivališč.

Intervencijske sile iz Novega mesta so se premikale v treh kolonah.

Desna kolona, 51. četa domobrancev, je šla od Kronovega in Smarjete proti Zburam in Poljanam v dolino Laknice. Pri

Neposredni napad na Tržišče

Žalovičah in pri Svetem Lenartu se je spopadla z deli prvega bataljona 9. brigade. Po hudih bojih se je bataljon umaknil na Jerengo in prepustil nadzor ceste Šmarjeta—Zbure domobrancem, ki so jo zasedli in se prebili do Poljan. Tam jih je zadržal drugi bataljon 9. brigade.

Po zahodnem pobočju Radulje je hitel na pomoč domobranski bataljon »O«. Na črti Jagodnik—Karteljevo se je z njegovo pobočnico, 31. četo, spopadla 1. četa 1. bataljona Gub-

čeve brigade. Po izredno ostrem boju so se borci Gubčeve brigade najprej umaknili, potem pa v protinapadu vrgli domobranci na Novo goro. Glavnina bataljona pa je vseeno nadaljevala pot proti Trebelnemu in naprej v Lakenško dolino.

Okrog 12. ure, prav takrat, ko so se topovi umikali, je močnejša sovražnikova patrulja prispela v vas Vrh. Razdalja drug od drugega je bila kakih 200 metrov. Toda domobranci niso streljali, čutili so se preslabe. Glavnina bataljona »O« ni šla v Tržišče, temveč je nadaljevala pot po dolini Laknice. Verjetno zato, ker je čutila za seboj bataljone Gubčeve brigade, ki so ji hitro sledili.

Kolona artilerijske brigade s topovi in vozovi je najprej šla po cesti proti Trebelnemu. Toda ko je prišla do Mokronoga, so jo obveščevalci obvestili, da so domobranci že v Trebelnem. Spremenila je smer pohoda in šla v dolino Mirne, potem pa naprej na Račje selo, Veliko Loko in skozi Občine v dolino Krke. Skozi Veliko Loko se je umikala ponoči. Ni vedela za nevarnost, v kateri je bila, zakaj v Velikem Gabru, kake 3 km zahodno od Velike Loke, je bil prvi domobranski bataljon, ki je tega dne prišel iz Ljubljane in šel skozi Litijo v Stično, da bi tam postavil novo postojanko. V dolini reke Temenice je domobranci napadel del Dolenjskega odreda. Njegova prisotnost je verjetno domobranci zadržala, da niso šli dalje od Velikega Gabra proti Veliki Loki, kar bi bilo lahko usodno za topništvo.

Topniška kolona je tako ta dan srečno prebredla vse nevarnosti in se brez izgub 31. maja vrnila v svoje izhodišče.

Na Jami so borci topove očistili, potem pa jih še isti dan skrili v gozdovih Roga v bližini Lašč, konje pa odpeljali na Toplo reber. Prvega junija zjutraj je bila I. slovenska artilerijska brigada spet lahka in gibljiva enota v rezervi VII. korpusa, pripravljena tudi za boj kot pehota. Zaščitni bataljon je odšel na Smuko, da bi zapiral smer proti Kočevju, štab brigade in divizioni pa so se razvrstili na desnem bregu Krke na Jami, v Podgozdu in Stavči vasi.

Ko presojamo boj za Tržišče kot celoto, naj podčrtamo še nekaj značilnosti.

Izhodišče topništva v dolini Krke je bilo oddaljeno od Tržišča 80 km. Pot tja in nazaj je bila dolga 160 km, kar pomeni 40 ur hoda, če računamo s hitrostjo 4 km na uro. Tako dolg manever glavnine artilerije VII. korpusa, je bil, lahko

sodimo, tudi osnovni element taktično-operativnega presenečenja, ki ga je okupatorju priredilo poveljstvo VII. korpusa.

Kolona s težkimi topovi in vozovi, ki so vozili granate, opremo ter tudi seno in slamo za hrano konj, ki ju v tisti dobi leta ni bilo mogoče dobiti na terenu, se je lahko gibala le po cestah, ki so tekle po predelih, na katerih je sovražnik pogosto postavljajl zasede in napadal partizane. Na taki tvegani poti je bilo izredno važno dobro organizirano zavarovanje ter pravočasno obveščanje o vsaki pojavi sovražnika.

Tja grede so potovali pod varstvom noči, ne samo zato, da pohod ne bi bil predčasno odkrit, temveč zlasti zato, da bi se izognili morebitnemu presenečenju. Nazaj grede pa so pod pritiskom sovražnika morali hoditi tudi podnevi, dvakrat celo zelo blizu sovražnikovih enot. Da so kljub temu pred postojanko prišli pravočasno in se tudi umaknili iz obroča, ki so ga domobranci skrbno pripravljali, po opravljeni nalogi pa se spretno izmuznili brez izgub, je bil izreden podvig.

Borci so brez težav prenesli naporen premik, ki je v presledkih trajal kar štiri noči. Povprečno so vsako noč hodili po 10 ur. Podnevi je bila večina borcev na zaščitnih položajih, v patroljah in na ogledovanju, le konjevodeci so ostali v taborišču, da bi hranili in napojili konje. Počivali so le redki posamezniki, ki so bili najbolj utrujeni.

Napad na posadko je bil bliskovit, kajti le tako je bil lahko uspešen, zato so tudi topovi odprli ogenj nenadoma iz premika in brez predhodne korekture. Popravke so ugotavljali med topniško pripravo napada, tako da sta se korektura in priprava zlili v eno samo dejanje. Začetek napada zgodaj zjutraj ob prvi zarji, je omogočil, da so se opravila vrstila eno za drugim brez presledka. K presenečenju posadke je pomagalo tudi dejstvo, da so partizani navadno napadali zvečer s prvim mrakom.

Ta naglica pa je zahtevala pravočasno izbiro in pripravo položajev. Ogledniške patrolje so se zato že prejšnji dan popoldne pod zaščito bataljona desete brigade, ko je bila glavna kolona še v zabukovskem gozdu, približale postojanki, izbrale in označile prostor za vsak top, merilne točke in drugo. Tako je mogel potem ponoči neovirano in v popolni tišini vsak top zasesti svoje mesto, zvezniki pa potegniti telefonske žice.

V tako relativno kratkem času, do 10. ure predpoldne, ko je bil glavni odpor obrambe zlomljen, so izstrelili 500 granat,

po 125 na vsako cev. Večkrat so streljali tudi tako hitro, da so se cevi ogrele in so morali prenehati ter jih polivati z vodo.

O uporabi topništva v ofenzivi VII. korpusa

Dogodki od napada na Žužemberk do uspešnega konca ofenzive povedo, da je imelo topništvo ves čas odločilno vlogo. Glavne postojanke Žužemberk, Trebnje in Mimo peč so naše brigade osvojile v prvi vrsti zaradi učinkovitosti topništva, ki je s točnimi zadetki uničilo in razbilo sovražnikove odporne točke in bunkerje v vozliščih obrambe in odprlo pehota pot v postojanke ter ji omogočilo, da jih je potem zasedla z malimi izgubami.¹⁴¹

V opisanih bojih je topništvo VII. korpusa NOV in PO Jugoslavije pravzaprav že prebredlo težave otroške dobe svojega razvoja.

Poveljstvu VII. korpusa je uspelo, čeprav z velikimi napor, ustvariti taktično premoč v topništvu, zlasti v napadu na Žužemberk in Trebnje. V bojih za Žužemberk je odnos v topovih bil 1:4,5 v korist partizanov, v boju za Trebnje pa domobranci niso imeli topov, havbice iz Novega mesta jim tudi niso mogle pomagati, ker so bile predaleč. V boju za Mirno peč je odnos v topovih bil 1:1,2, ker so v tem boju sodelovale tudi 4 havbice iz Novega mesta, torej neznatna prednost domobrancev, toda sovražnik te prednosti ni mogel učinkovito izkoristiti, ker ni imel ugodnih opazovalnic, odkoder bi lahko točno vodil ogenj svojih topov.

Osamitev vseh postojank z močnimi zaporami in zasedami v vseh smereh, odkoder bi sovražnik lahko posredoval, je omogočila varnost topništva na položajih, tako da so lahko vse posadke in poveljstva delovale nemoteno in usmerjale uničujoč ogenj na žarišča sovražnikovega odpora. Tako je topništvo v teh bojih res predstavljalo osnovno ognjeno udarno moč korpusa.

Topničarji so tudi pravilno usmerjali ogenj in ga osredotočili na vozlišča obrambe, v Žužemberku na Cvibelj in Zafaro, v Trebnjem na bunkerje na Pavlinovem hribu, v Mirni peči pa na cerkev in hribček nad cerkvijo.

Spričo uničujočega ognja topov in havbic so tudi moralne sile sovražniku naglo pojemale, padala je volja za obrambo, kar nam nazorno povedo domobrantska poročila o bojih za

Trebnje, vtem ko je nasprotno moralno politična zavest, zlasti partizanske pehote rasla in dvigala borbeni polet borcev, njihovo pripravljenost na napore ter nepremagljivo željo za zmago.

Značilno je, da so se napake preteklega obdobja, zlasti napake pri napadu na Ribnico, kakor na primer slaba in nepravočasna priprava, streljanje samo ponoči, slaba medsebojna povezava in sodelovanje ter razsipanje ognja na manj pomembne cilje, ponavljale vedno redkeje. V vseh teh bojih so izkoristili prednosti, ki so jih imeli pred sovražnikom. Položaje so izbirali in topove ter havbice postavljali tako, da jih sovražnikovo topništvo in minometi niso mogli učinkovito zadevati. Imeli so boljše možnosti opazovanja, ker so zasedli vse višinske točke okrog postojank. Zagotovili so si manever z ognjem, kakor tudi z orožji na najvažnejše smeri napada, kar je odločilno vplivalo na prevzem pobude in dosego presenečenja. Topovi in havbice niso streljale samo ponoči, temveč zlasti podnevi, ko so lahko s točnimi zadetki razbijale in rušile sovražnikove utrdbe.

Zapazimo lahko tudi, da so streljali iz kritja vedno pogosteje, posebno tam, kjer je bilo treba lastne položaje skriti, da ne bi bili izpostavljeni sovražnikovemu topovskemu ognju.

Zvezi so posvečali vedno več pozornosti. Ta pa je tudi naloge, ki jih je pred njo postavljala bojna praksa, zelo dobro opravila, zlasti ob ugotovitvi, da je prek topniške zveze komuniciralo tudi poveljstvo korpusa in večkrat divizij. Ta praksa je bila hkrati škodljiva. Otežkočala je pravilno usmerjanje ognja v kritičnih trenutkih. Na ta problem je opozorila tudi borbena relacija štaba I. slovenske artilerijske brigade, kjer med drugim beremo: »Priporočljivo bi bilo, da se uvede posebna linija za ogenj in posebna za poveljevanje, da po liniji za ogenj ne bi tekli pogovori med posameznimi štabi. Kadar uporabljamo isto linijo za oba namena, pride nujno do tega, da artilerija ne more delovati. Brezhibno delovanje artilerije je predvsem odvisno od dobrih zvez, zato bi ji bilo treba vsekakor zagotoviti prvovrsten material in dovolj rezervnih baterij.«

Toda problem protitankovske obrambe je ostal še vedno nerešen. Korpusnim enotam so tanki še vedno delali preglavice. Reševanja tega problema se niso lotili s prave strani. Sredstva so ostala razdrobljena, v boju so sodelovali le posa-

mezni topovi in zategadelj niso bili dovolj učinkoviti. Artilerijska brigada je imela na voljo en sam 50 mm M. 38 protitankovski top, ki pa je že v bojih za Mirno peč ostal brez streliva. Ta top je ostal v artilerijski brigadi le zato, ker je bil pretežak za pehotne brigade. Deset granat, katere je ta imel na voljo, so izdelali partizanski orožarji v Starih Žagah. Ker so delali ročno, so lahko napravili le omejeno količino granat. Pri napadu na Mirno peč so s tem topom začeli streljati šele takrat, ko jim je zmanjkalo streliva za vsa druga orožja in to iz dveh razlogov. Prvič zato, ker so imeli zelo malo granat in so jih hranili za odločilne trenutke, drugič pa zato, ker so ga morali postaviti na odkrit položaj za neposredno streljanje. To pa bi lahko pritegnilo ogenj močnega sovražnikovega topništva in M bil zelo hitro uničen.

Problem protitankovske obrambe so načeli le toliko, da so vsi štabi morali v svojih poročilih obveščati štab korpusa, kje in kako so uporabili protitankovska sredstva, s katerimi so bile enote oborožene. To pa je bil, lahko rečemo, zelo skromen začetek reševanja tega problema.

Preskrbovanje s strelivom je še vedno povzročalo težave. Ni teklo vedno brezhibno in so zato v odločilnem trenutku, na primer v napadu na Mirno peč, ostali topovi brez granat. Vzrokov za neredno preskrbo je bilo več. Navadni kmečki vozovi so imeli majhno zmogljivost in niso bili sposobni, da potrebe bojišča redno zadovoljujejo, ker je bila pot od skladišč do položaja relativno dolga. Na položajih niso smeli grmaditi večjih količin streliva, ker jih ne bi mogli pravočasno umakniti, če bi jih sovražnik z nenadnim napadom presenetil. Imeli so pa tako zelo omejene količine in to kar so imeli na voljo, je bilo izredno dragoceno. Tako so na položaje pripeljali le toliko granat, kolikor jih je lahko stalo na vozovih, teh pa so imeli malo, na vsako orožje le največ dva voza.

Sodimo pa lahko tudi, da akcij niso dovolj natančno načrtovali in izračunavali, koliko granat naj bi za uničenje vsakega cilja potrebovali. Skupno število granat in smodnika so določili le približno, na podlagi najbolj splošne ocene in to večinoma le za začetek boja, ne pa za daljšo dobo operacije.

V napadu na Žužemberk s preskrbovanjem ni bilo težav, ker so skladišča bila v bližini položajev topov in havbic, ko pa so šli čez Krko, so bile težave vedno hujše.

Štampetov most

Šestega junija so se angloameriške sile izkrcale v Normandiji ter odprle tako dolgo pričakovano drugo fronto. Obenem s to operacijo pa so tudi vse druge sile na evropskem kontinentu krenile v nove ofenzive, zlasti v Italiji, kjer so že 4. junija zavezniki vkorakali v Rim.

Nemška vrhovna komanda je zato v začetku poletja morala pregrupirati svoje sile in vršiti premike spričo nastalega položaja in dogodkov, ki so se naglo bližali. S tem so vse prometne vezi maksimalno obremenili. Tako so tudi komunikacije, ki so povezovalе rajh in balkansko fronto s fronto v Italiji, dobile povečano vrednost. Zlasti je bila važna železniška proga Zidani most—Ljubljana—Trst, po kateri se je dnevno pomikalo tudi do 80 vlakov, s katerimi so Nemci prevažali okrepitve in material na fronto.

Izredno pomembnost prometnih zvez za nemško strategijo na jugu Evrope je dobro ocenilo tudi vojaško vodstvo glavnega štaba NOV in PO Slovenije. Četrtega junija je na podlagi smernic vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije, glavni štab izdelal načrt in izdal povelje za ofenzivne operacije na celotno komunikacijsko omrežje v Sloveniji.

Sedmi korpus je dobil nalogo, da napada vzdolž vse proge Zidani most—Ljubljana—Trst, predvsem pa da poruši litijski in Štampetov železniški most.

Hkrati s VII. korpusom naj bi napadale na komunikacijo tudi druge enote, zlasti IX. korpus in IV. operativna cona, ki naj bi rušile in uničevale železniške proge na svojem prostoru.

Namen takih operacij je bil, da bi za nekaj časa onemogočili prevoz ljudi in materiala na fronto v Italiji in da bi hkrati onemogočili tudi hitro koncentracijo sovražnikovih enot za napade na osvobojeno ozemlje.¹⁴⁹

Na progi Ljubljana—Trst je bil najboljčutljivejša točka Štampetov most. Viadukt leži med železniškima postajama Verd in Logatec. Dolg je 150 m ter visok 22 m. Ima 7 lokov in 8 podpornih stebrov, ki so visoki 9 in debeli 4 m. Razpon med stebri je dolg 12 m. Na dveh srednjih stebrih je stara jugoslovanska vojska vgradila 4 minske komore, ki pa so jih

okupatorji zabetonirali. Pod mostom je peljala cesta od Logatca proti Vrhniki.*

Z vojaškega vidika je bil položaj mosta izredno ugoden za obrambo. Napadalec se mu je lahko približal le z južne strani, ki je hribovita in pokrita z gozdovi. Okrog tega prostora je tekla železniška proga od Borovnice do Rakeka, z močnimi posadkami v Borovnici, Vrhniki, Logatcu in Rakeku.

V primeru napada na viadukt bi te posadke lahko v najkrajšem času posredovale z močnimi silami in z vseh strani obkole napadalca. Napad na most je zaradi tega bil izredno tvegano in drzno dejanje in je moral temeljiti na presenečenju in bliskoviti izvedbi.

Spričo takega ugodnega taktičnega položaja na mostu ni bilo močne posadke. Varovala ga je le skupina 40 domobrancev iz pete posadne čete, ki je bila nastanjena na Verdu, in nekaj Nemcev, vsi pod nemškim poveljstvom. Obramba je slonela na zidanih bunkerjih, postavljenih z obeh strani proge. Imeli so tri težke in nekaj lahkih minometov, tri težke in šest lahkih strojnic ter brzostrelke in puške.

V trenutku napada partizanov na Stampetov most so sovražnikove sile ob železniški progi bile takole razporejene:

- posadne čete domobrancev s številkami 6., 7. in 48,
- vod topov iz železniške baterije ter
- oklepni vlak, skupaj v Rakeku 900 mož.

V Rakeku je bila močna posadka, ki so jo sestavljali domobranski bataljon »W« (West) pod poveljstvom nemškega majorja Friderika Lehmana, ki je bil hkrati tudi poveljnik celotne posadke. Bataljon so sestavljale 13., 17., in 47. četa domobrancev ter drugi težki strojnični vod.**

* Most je bil pogosto cilj partizanskih napadov in je bil porušen v drugi svetovni vojni kar štirikrat. Prvič so ga porušili vojaki kraljevske jugoslovanske vojske aprila 1941. Italijani so ga takoj obnovili. Ponoči na 14. oktober 1943 ga je XIV. divizija vdrgič porušila. Promet je bil pretrgan mesec dni. Čez dva porušena loka so Nemci postavili železno konstrukcijo, dolgo 25 m. Tretjič ga je porušila XV. divizija junija 1944 in četrtič XVIII. divizija septembra istega leta.

** Dne 17. junija je ta bataljon prevzel kapetan Vuk Rupnik. Dne 5. julija ga je organizacijski štab slovenskega domobranstva po ukazu Rösenerja preimenoval v drugi bataljon, imenovali so ga pa tudi Rupnikov bataljon.

V Borovnici je bilo nekaj Nemcev, o njihovem številu ni
točnih podatkov, ter 3. in 4. posadna četa domobrancev in
oklepni vlak, skupaj kakih 400 mož.

V Logatcu sta bili 1. in 45. posadna četa domobrancev,
ki sta skupaj imeli 300 mož.

Na Vrhniki pa je bilo poveljstvo skupine za zavarovanje
železniške proge in 41. posadna četa, vsega skupaj 300 mož.

Skupno je ob železniški progi od Borovnice do Rakeka
bilo kakih 2000 domobrancev in nekaj Nemcev.¹⁵⁰

Korpusno poveljstvo je začelo 8. junija preurejati brigade.
Direktivo glavnega štaba, po kateri naj bi most porušila XVIII.
divizija, so spremenili in na Notranjsko poslali XV. divizijo
s 5. SNOUB Ivana Cankarja. Tam je že bila 4. SNOUB Matije
Gubca in 15. SNOB. Osemnajsta divizija je ostala na Dolenj-
skem in okrepljena z 12. brigado iz XV. divizije dobila nalogo,
da napade Št. Vid.¹⁵¹

Prvo slovensko artilerijsko brigado so razdelili na dva
dela. Prvi divizion z eno havbico kal. 100/17 mm M. 14 in dve-
ma poljskima topoma 75/27 mm M. 11 naj bi pomagal v napadu
XVIII. divizije na Št. Vid. Štab brigade, tretji divizion z eno
havbico 100/17 mm M. 14, gorsko havbico 75/18 mm M. 34 in
poljskim topom 75/27 mm M. 11 ter zaščitni bataljon in inženir-
ska četa pa naj bi krenila v sestav XV. divizije na Notranjsko.
Drugi divizion so razdelili in dodali nekaj moštva prvemu, ne-
kaj pa tretjemu, ker nista imela dovolj ljudi za dve tako ob-
sežni akciji.

Zgodaj zjutraj 9. junija so se začele premikati dolge ko-
lone partizanov proti Notranjski. Prva je na pot krenila 15.
brigada, ki jo je pred Novim mestom zamenjala 10. brigada. Šla
je skozi Podturn, Dvor in Lašče proti Suhi krajini.

V Laščah se ji je ob 10. uri dopoldne priključila kolona
vozov I. slovenske artilerijske brigade. Petnajsta brigada je
odgovarjala za varnost topništva do Kompoljske doline. V Pod-
gori je petnajsta spremenila smer in odšla v hrib proti Velikim
Poljanam, potem pa dalje čez cesto Velike Lašče—Ribnica pro-
ti Sv. Gregorju.

Kolona 278 borcev in 75 konj, ki so vozili topove in vo-
zove z granatami, kuhinjo, hrano za ljudi, nekaj voz sena in
slame za konje ter raznovrstno drugo opremo za zveze in raz-
strelivo, pa je nadaljevala pot proti Zdenski vasi.

V Zdenski vasi jo je že čakala 4. SNOUB Matije Gubca, ki je prišla od Velikega Gabra čez Muljavo—Gmajno in Hočevje. Od tu dalje je Gubčeva prevzela varstvo topov. Pot je bila vedno nevarnejša. Najnevarnejši del pa je bil od Ponikev skozi Rašico do vasi Rob, ker je peljala pot le 2 km od postojanke v Velikih Laščah.

Načrt pohoda je bil tako sestavljen, da je šla kolona z vozovi skozi Rašico opolnoči med 9. in 10. junijem. Gubčeva brigada je postavila močne zasede proti Velikim Laščam in Turjaku, ki so bile pripravljene za boj, če bi se sovražnik prikazal. Po cesti so se premikali vozovi. Noč je bila temna. Nič se ni videlo. Tudi kaditi ni smel nihče. Toda izdajalski ropot in topot konjskih kopit, ki je odmeval po trdi cesti v nočno tišino, bi lahko vsak trenutek opozoril sovražnika, da se tod mimo pomika kolona vozov. Napad na kolono bi lahko povzročil veliko zmedo in končno celo preprečil veliko in izredno važno akcijo.

Kolikor bolj se je kolona bližala Rašici, bolj je rasla napetost. Vsak je držal pripravljen prst na petelinu svojega orožja. Hodili so vedno hitreje, ljudje in živali. V postojanki je bilo mimo, ničesar ni bilo slišati. Ko je zadnji voz zapustil Rašico, je napetost popuščala in v vasi Rob je korak povsem

Gorska havbica 75/18 mm M. 34 na pohodu ob priliki napada na Stampetov most 12. junija 1944

umirjeno sledil koraku, kakor po navadi na pohodih. Peta SNOUB Ivana Cankarja, ki je že dalj časa bila v teh krajih, jih je pričakovala.

V Robu se niso zadrževali. Pot so nadaljevali po strmih pobočjih Mačkovca. Zjutraj ob osmi uri 10. junija so se ustavili v vasi Zavrh in počivali do noči.

Ob 20. uri so nadaljevali pot. Spet je bil pred njimi nočni pohod.

Nameravani napad na Štampetov most je bil največja tajnost, ki so jo zaupali samo ožjim štabom brigad, ki so sodelovale v akciji. Vsi drugi so le ugibali kam gredo. Ko so hodili skozi Suho krajino, je bilo govora, da bodo napadli posadko v Velikih Laščah, ko so pa bili mimo, je ta možnost odpadla.

Ker so se prav takrat bili hudi boji po vsej Evropi, je bilo slišati glasove, da se nameravajo zavezniki izkrcati v Istri. Šepetalo se je celo, da gre VII. korpus zato proti morju, da bi skupaj z IX. korpusom zavaroval desant. Še danes ni jasno, če so taki glasovi slučajno nastali, ali so jih obveščevalci namenoma razširili, da bi preslepili nasprotnika.

Lahko domnevamo, da so dezerterji, ki jih je bilo vedno kaj na daljših pohodih, tudi zaščitni bataljon topništva je zapustilo 6 borcev, take govorice verjetno odnesli na ušesa Nemcem in domobrancem. Morda zato niso pričakovali napada na Štampetov most in so krepili posadke na Primorskem.¹⁵²

To drugo noč niso prehodili tako dolge poti kot prejšnjo. Okrog druge ure po polnoči so v vasi Begunje, ki je od Cerknice oddaljena le dobra 2 km, zavili na sever ter se ustavili v vasi Kožljek. Razvrstili so se po bližnjih gozdovih in čakali novih povelj.

Zjutraj so se v zraku prikazala sovražnikova letala. Krožila so okrog Begunj, Bezuljaka in Kožljeka. Iskali so kolone, ki so jih vsekakor prejšnje dneve opazili, zdaj pa so nenadoma izginile. Vse, kar so letalci videli, so mitraljirali in bombardirali. Vsak, ki ni bili dovolj previden, jo je skupil. Tudi topovi so streljali z Rakeka. Topničarji so se dobro skrili in niso imeli nobenih izgub.

Na skupnem sestanku v štabu korpusa dopoldne tega dne, so dobile brigade dopolnilno povelje.

Štampetov most naj bi napadla 5. SNOUB Ivana Cankarja, okrepljena s havbico 100/17 mm M. 14, gorsko havbico 75/18 mm

M. 34 in poljskim topom 75/27 mm M. 11 ter zaščitnim bataljonom in inženirsko četo iz I. slovenske artilerijske brigade.

Napad na most naj bi zavarovali 4. SNOUB Matije Gubca, 15. brigada in Notranjski odred.

Gubčeva brigada naj bi napadla posadko v Logatcu in porušila progo med Logatcem in mostom.

Petnajsta brigada naj bi zasedla položaje ob progi od mostu do Verda, najboljši bataljon pa poslala čez progo na Rakov hrib v zasedo proti Vrhniki. Z enim bataljonom na položajih pri Padežu naj bi kontrolirala posadko v Borovnici.

Notranjski odred naj bi napadel posadko v Rakeku in ji preprečil izpade vse do konca akcije.

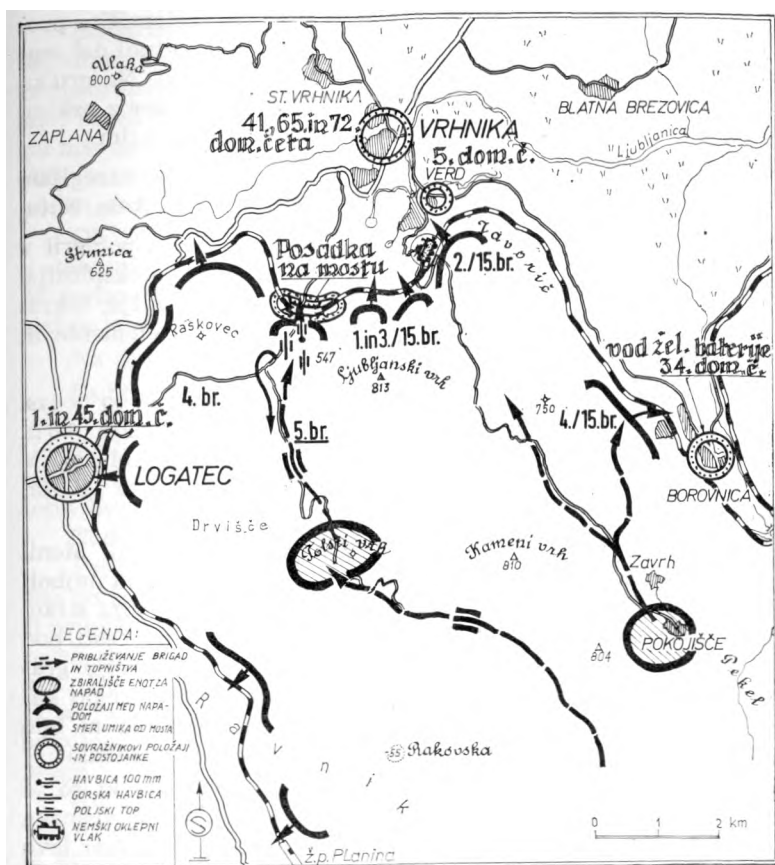
Napad na Štampetov most naj bi se po načrtu začel 12. junija zvečer ob 19.30 uri. Po tem dopolnilnem povelju so naloge obrazložili vsem borcem. Takoj so sklicali tudi sestanke komunistov in aktivov SKOJ. Pojasnili so strateški pomen napada na Štampetov most. Vsi borci so zvedeli, da je zavezniško poveljstvo na italijanskem bojišču izredno zainteresirano, da bi partizani porušili most in pretrgali železniško progo Ljubljana—Trst in s tem pomagali zavezniškim operacijam v Italiji. O taki zainteresiranosti zaveznikov za to akcijo se je lahko tudi vsak sam prepričal, saj je v štab korpusa prišel zavezniški vojaški odposlanec angleški podpolkovnik John Moore, da bi osebno opazoval napad na most.

Ob 14. uri popoldne so odšle brigade na položaje. Prva je šla Gubčeva brigada, ki je na Tolstem vrhu naletela na zasedo domobrancev in jo pregnala v Logatec.

V sredini, po dobri gozdni cesti mimo Roba, Smrečne, Debelega in Tolstega vrha sta se pomikali Cankarjeva in I. slovenska artilerijska brigada. Naprej sta korakala dva bataljona iz Cankarjeve, za njimi pa se je peljalo šest vozil: trije topovi in trije vozovi, ki so vozili granate. Vsa druga vozila so napotili v vas Bečaje, kjer naj bi počakala na vrnitev borbenega dela iz akcije. Ob vozovih so hodili borci divizion in zaščitnega bataljona, da bi jih ščitili in pomagali, če bi se kaj zataknilo. Pred njimi pa je šla inženirska četa z nalogo, da razčiščuje ovire na cesti.

Hoditi so morali čim tiše. Kolesa vozil in kopita živali so obložili s slamo, da ropot železnih obročev vozil in topot kopit ne bi opozoril sovražnika o njihovi prisotnosti.

Ko so se približali progi, je 1. bataljon Cankarjeve krenil

Napad na Stampetov most 12. junija 1944. leta

levo, severno od stare ceste Logatec—Vrhnika, drugi ob cesti in desno od nje, tretji pa je ostal zadaj v rezervi. Topovi so šli za drugim bataljonom.

Kakih 200 m za križiščem so borci predhodnic naleteli na domobransko patroljo. Po kratkem streljanju so domobran- ci zbežali proti mostu. Streljanje je prenehalo in nastal je kratek premor.

Topničarji so izkoristili ta premor in poljski top hitro po- stavili na rob gozda, desno od ceste.

Kakih 400 metrov pred seboj so zagledali železniško progo in ob njej široko posekan pas gozda. Videli so tudi del mostu in cesto, ki je peljala pod njim proti Vrhniki. Na gričku vzhodno od ceste so zagledali velik betonski bunker z ozkimi strelnimi linami, ki so bile grozeče obrnjene proti njim.

Opazovanje je trajalo le kratek čas, kajti že so zaregljale strojnice in toča svinčenk je zaropotala po topovskem ščitu.

Merilec je spretno postavil merilno napravo in pomeril v bunker, drugi pa so naglo napolnili cev. Sledila je eksplozija. Toda granata ni zadela, šla je predaletč. Meril je nižje, tokrat je eksplodirala pred bunkerjem. Spet je popravil elemente in spet je odletela granata čez bunker.

Za ovinkom je že čakala težka havbica. Borci so jo počasi porivali pred seboj in se krili za njenim ščitom. Kakih 100 m pred poljakom je komandant zagledal pripraven položaj. V presledku strojničnega ognja so jo hitro porinili na ta položaj in pripravili za strel.

Meril je sam komandant diviziona Darko Marin. Menil je, da bo v toči krogel, ki so sikale okrog havbice, sam najbolj točno meril. Pomeril je v bunker, ki je stal na vzhodni strani mostu. Prva granata je šla čez in eksplodirala na cesti pod mostom. Druga je bila prekratka. Ko so izstrelili tretjo granato, je bunker zagrnil oblak dima, iz katerega je frčalo kamenje in kosi lesa. Ko se je dim razkadil, bunkerja ni bilo več videti. Z neposrednim zadetkom ga je granata uničila.

V istem času je že tudi gorska havbica 75 mm, ki so jo postavili v bližino opazovalnice na Kladuškem hribu, višinska točka 547, obstreljevala, pa tudi zadela in razbila bunker levo od mostu.

Nezadet je ostal le še glavni betonski bunker. Granate poljskega topa so padale vedno bližje. Okrog bunkerja se je tako močno kadilo, da ga je bilo že težko videti, vendar je še vedno ključeval. Ko so izstrelili že več kot 30 granat, je ena končno le našla strelno lino in strojnični ogenj je ponehal.

V 30 minutah so topničarji uničili vse bunkerje, ki so branili most. Baraka pod mostom je gorela. Pehota je krenila na juriš. Domobranci so naglo zapuščali položaje okrog mostu in bežali proti Vrhniki. Topničarji pa so za bežečimi še izstrelili nekaj granat.

Ko so borci Cankarjeve brigade zavzeli most, so za njimi šli minerji, med njimi tudi iz inženirske čete I. slovenske artilerijske brigade. Ker minskih komor, ki so bile zabetonirane, niso mogli hitro odpreti, da bi vanje položili mine, veliko časa pa niso smeli zgubljati okrog tega, so 500 kg eksploziva »Nobel 808« in 490 kg eksploziva PH, skupaj torej 990 kg, privezali na en sam steber.

Ob 20,15 uri je silna eksplozija porušila steber. Skupaj s stebrom sta se zrušila tudi dva loka in na mostu je nastala 20 metrov široka vrzel. Eksplozija je razmajala tudi sosednja stebra in sta postala statično negotova.¹⁵³

Na drugem delu bojišča pa so boji takole potekali.

Gubčeva brigada je v celoti izpeljala svojo nalogo brez težav. V Logatcu je nastal nemir, ko so zagledali partizane. Umaknili so se v notranje utrdbе in niso poskušali posredovati. Progo med Logatcem in mostom so borci porušili na desetih krajih.

Tudi z Rakeka ni bilo intervencije.

Pri petnajsti brigadi, ki je napadala železniško progo vzhodno od mostu, pa so že v začetku nastale težave. Ko so se borci približali progi, so naleteli na nekega domobranca. Takoj so začeli streljati nanj in spričo tega je bil napad predčasno odkrit. Od mosta proti Verdu je prodirala močnejša patrulja, ki so jo borci 15. brigade zavrnili. Spričo teh zapletov tretji bataljon ni šel proti Vrhniki, temveč je ostal na južni strani proge.

Ko so zavzeli železniško postajo Verd, so minirali progo vzhodno od postaje. Toda minerei so svoje delo slabo opravili in pružili premalo proge. Oklopni vlak, ki je peljal iz Borovnice, je ta premalo porušeni del tako rekoč preskočil in pripopil na postajo. Posadka vlaka se je spopadla z delom drugega bataljona 15. brigade, ki se je moral umakniti.

V boj z oklopnim vlakom je posegla gorska havbica 75 milimetrov, ki je bila na koti 547. Izstrelila je nekaj granat, ki so eksplodirale tik ob vlakom.

Zaradi odpora borcev 15. brigade, ki je zasula oklopni vlak s točo svinčenk iz pušk, protitankovske puške in minometov, si vlak ni upal naprej proti mostu, zato so minerji na mostu vseeno lahko v miru opravili svoje delo. Ko je bil most že miniran, je pridrvel iz Borovnice še en oklopni vlak po dru-

gem tiru. Oba sta odprla strahovit zaporni topovski ogenj po položajih 15. brigade in ji prizadejala precej izgub. Naprej pa tudi ta oklopnik ni mogel.¹⁵⁴

Ko so most minirali, so se vsi borci naglo umaknili. Topničarji so na križišču cest postavili havbico 100 mm na položaj. Izračunali so približno elemente za obstreljevanje Vrhniko in izstrelili pet granat. To naj bo sporočilo in pozdrav domobrancem, ki so za okupatorja ščitili železniško progo, da so most porušili.

Umikali so se hitro po isti cesti, po kateri so prišli, da bi se čimprej izmuznili iz žepa, še preden se domobranci zavejo in ga na črti Borovnica—Vinji vrh—Kožljek—Rakek zaprejo. Slamnate obloge okrog koles in kopit živali niso bile več potrebne, zato je bil umik dosti bolj bučen kot prihod.

Okrog polnoči so šli skozi Begunje, kjer so bataljoni Gubčeve brigade v zasedah varovali smeri proti Cerknici in Račeku. Zjutraj so prišli v vas Bečaje, kjer so jih čakali intendant s toplo hrano.

Zvečer, ko so si dobro odpočili, sta komandirja havbične in topovske baterije z nekaj naj zaupne j Šimi borci odpeljala havbico 100/17 mm M. 14 in poljski top 75/27 mm M. 11 v gozdove na severnih obronkih Slivnice.

Zavlekli so jih v najbolj nedostopno goščavo in jih dobro skrili, sledove pa skrbno zabrisali. Zelo tvegano bi namreč bilo voziti topove nazaj v dolino Krke, mimo posadke v Velikih Laščah, ker jih bodo zasede domobrancev gotovo čakale in napadle, pa bi jih lahko zahajkali.

Popoldne 14. junija so se znova razvrstili v kolono in krenili nazaj. Iti so morali po isti poti, po kateri so prišli, toda bili so gibčnejši, ker so vozili le še gorsko havbico in pa razbremenjene vozove.

Pohod kolone je takrat ščitila 5. SNOUB Ivana Cankarja. Do 22. ure so bataljoni zasedli položaje okrog ceste: prvi med Rašico in Velikimi Laščami, drugi pa proti Turjaku. Tretji bataljon je bil v predhodnici.

Ob 22,30 uri, ko je čelo glavnine kolone prišlo v Rašico, je domobranska zaseda, ki se je potuhnila na koti 556 odprla strojnični ogenj na kolono. Predhodnica se je takoj razvila v strelce in napadla zasedo. Vnel se je oster boj in vsa dolina

je grmela od regljanja pušk in strojnic. Predhodnica je krenila na juriš, pregnala zasedo in zavzela koto.

Artilerijska kolona se je za trenutek ustavila, takoj za tem pa še hitreje nadaljevala pot. Da ne bi prišlo do zmede v temni noči, v kateri bi splašeni konji lahko povzročili paniko, je bilo ukazano, da vsi zlezejo na vozove, najboljši borci in konjevodci pa so prijeli konje in jih v počasnem diru peljali po cesti proti Ponikvam.

Ob eni uri ponoči 15. junija so domobranci, ki so dobili okrepitev iz postojanke, znova poskušali zasesti koto 556, toda cankarj evci so jih odbili.

Zadnji deli kolone so ob 1,45 uri zapuščali Ponikve in ker je nevarnost minila, so tudi zasede zapustile položaje.

Nazaj grede skozi Suho krajino niso šli po Dobrepoljski dolini, temveč čez Hočevje, Laze in Malo Lipje. Ob 18. uri

15. junija se je štab I. slovenske artilerijske brigade z inženirsko četo vrnil v Lašče, zaščitni bataljon je odšel na Smuko, tretji divizion pa v Podgozd v dolini Krke.

Tam so jih pričakovali borci drugih divizionov, ki se niso udeležili napada na Štampetov most, temveč so nameravali napasti v sestavu XVIII. divizije s havbico 100/17 mm M. 14 in dvema poljskima topoma 75/27 mm M. 11 postojanko v Št. Vidu pri Stični.

V Št. Vidu, Stični in Višnji gori so takrat bili trije domobranski bataljoni. V Stični je bil Križev bataljon, po imenu komandanta domobranskega majorja Ladislava Križa, pozneje prvi, v Višnji gori bataljon »M« (pozneje tretji), v Št. Vidu pa se je do 11. junija najbrž nastanil drugi bataljon nemškega

14. SS policijskega polka in domobranski bataljon »O« (pozneje četrti), ki je prišel iz Novega mesta.¹⁵⁵

Brigade XVIII. divizije so se med 10. in 11. junijem na širši fronti od Temenice do Ilove gore približale Št. Vidu, da bi ga obklopile in napadle.

Na desnem krilu, na levem bregu reke Temenice, je bila 12. brigada. Levo od nje, od Medvedjeka do Sel pri Šumberku, je bila 8. brigada, severno od Muljave, na črti Mala Peca—Bojanji vrh, pa se je razvrstila 9. brigada, ki je svoj tretji bataljon poslala v dolino Krke, da ščiti topništvo. Proti Grosuplju se je razporedil Dolenjski odred, ki naj bi vezal posadko v Grosupljem med napadom na Št. Vid.

Domobranci so opazili osredotočenje in premike XVIII. divizije. Ker so na tem sektorju imeli na voljo zelo močne in manevrske sposobne sile, so 11. in 12. junija z vseh postojank napadali položaje XVIII. divizije ter ji niso dovolili, da bi se približala postojanki in dokončala koncentracijo za napad na St. Vid.

Topništvo je 10. junija ob 20,30 uri krenilo iz Lašč. Toda že v Stavči vasi so kolono dohiteli kurirji ter jo zaustavili. Ta dan se je namreč nepričakovano pomikal skozi Trebnje po cesti iz Novega mesta bataljon »O«, ki je hitel proti St. Vidu.

Na Občinah se je spopadel z 12. brigado, potem pa je nadaljeval pot in se ustavil v vasi Veliki Gaber ter njegovi okolici. Spričo tega so odložili napad na St. Vid, dokler se položaj ne zbistri.

Drugi dan popoldne je bilo videti, da so razmere za napad ugodnejše in kolona s topovi je nadaljevala pot ob levem bregu Krke do Valične vasi, od tod pa proti severu skozi Orlako in Sela pri Šumberku.

Izvidniki so odšli proti St. Vidu. Izbrali so topovske položaje ob cesti, južno od vasi Dob. Ker pa je bil splošni položaj še vedno negotov, so potem določili nove, kakih 300 m južno od Zagorice. Strelna razdalja do St. Vida je bila dolga 5 km.

Zjutraj 12. junija, ko se je začelo svitati, sta oba topa in obe havbici krenili na izbrani položaj. V vasi Velike Dole so počakali, da pehota obkoli postojanko. Okrog poldneva pa so se morali zopet umakniti. Bataljon »O« je ta dan iz več smeri napadel položaje osme brigade, ki je preteklo noč napadala domobrance v vasi Pristavica.

Da bi se brigada izognila obkolitvi, se je umaknila proti severu, skozi Mali Gaber proti Št. Rupertu, zato je smer proti Selam pri Šumberku ostala nezaščiten.

Tudi 9. brigada se je pod pritiskom 2. bataljona 14. SS policijskega polka umaknila proti Kitnemu vrhu.

Nenadna pojava 31. domobranske čete v vasi Velike Dole je topničarje tako presenetila, da jim je v zadnjem trenutku komaj uspelo umakniti topove na varno. Pustili so kuhinjo. Domobranci so kotle prevrnili in jih prestrelili. Topničarji so ta dan ostali brez hrane.

Napad na Št. Vid ni bil več možen, zato so se topničarji prvega divizionarja vrnili na desni breg Krke v vas Jamo.

Če se ozremo na pretekle dogodke in skušamo ugotavljati njihov pomen, potem moramo reči, da je bil napad na Štampetov most izredno drzno dejanje, ki je popolnoma uspelo. Uspeh je bil toliko večji, ker je vplival na operacije zaveznikov v Italiji. Prometna pot okupatorja na progi med Ljubljano in Trstom je bila pretrgana 22 dni, kar je bil dragocen prispevek skupni zavezniški stvari. Spričo takšnih uspehov narodnoosvobodilne vojske Slovenije je tudi komandant zavezniških sil za Bližnji vzhod general Wilson poslal vrhovnemu štabu NOV in PO Jugoslavije brzojavko, v kateri pravi: »Vest o zadnjih uspehih, zlasti tistih v Sloveniji, me je obdala z občudovanjem, ker so ti uspehi nadvse pomembni, saj je bilo prekinjeno delovanje življenjsko važnih sovražnikovih prometnih žil.¹⁵⁶

Takšen uspeh pa so dosegli le zato, ker je bilo dosledno zagotovljenih nekaj bistvenih pogojev.

Hiter manever sil in udar sta bila izvedena v največji tajnosti. Do zadnjega trenutka je za to vedelo le najnujnejše število ljudi v nekaterih štabih, drugi pa so le ugibali, kam gredo.

Pohod do mostu in nazaj je bil dolg in nevaren. Pot dolgo 180 km so prehodili v petih dneh in dvakrat so morali iti skozi nevarno ozko grlo, v neposredni bližini med močno posadko v Velikih Laščah ter položaji intervencijskih sil iz Ljubljane pri Turjaku.

Mostu so se približali nenadoma po načrtih, ki so bili izdelani tako, da so zagotovili presenečenje.

Enote so napadle železniško progo hkrati na vsej fronti od Borovnice do Postojne, in to pozno popoldne, ko je sovražnik napad najmanj pričakoval.

Naskok na most so izvedli bliskovito. To pa so poleg drugih omogočili tudi topničarji, ki so svojo nalogo izredno učinkovito opravili. Mostu so se približali tiho in z ustreznimi ukrepi preprečili, da bi jih sovražnik predčasno zaslutil in opazil njihovo prisotnost ter namen.

Čeprav so imeli na voljo težka in za tako nalogo neustrezna orožja, so jih pripeljali tik pred most, na razdaljo 200 do 500 metrov. Pod točo sovražnikovih svinčenk so z izredno točnimi zadetki v 30 minutah razbili bunkerje, ki so zapirali pot po pehoti in minerjem ter jim omogočili dostop k mostu.¹⁵⁷

Izstrelili so 30 granat iz havbic kal. 100/17 mm M. 14, 54 iz gorske havbice 75/18 mm M. 34 in 51 granat iz poljskega topa 75/27 mm M. 11. Sovražniku so prizadejali občutne izgube. Imel je 7 mrtvih in 10 ranjenih. Lastnih izgub niso imeli, le šest borcev iz zaščitnega bataljona so pogrešali.

Štampetov most je bil porušen, toda most pri Litiji, ki naj bi ga po povelju glavnega štaba tudi porušili, je prišel na vrsto mnogo pozneje. Šele 20. septembra so ga napadle in porušile enote XV. divizije in 4. operativne cone.

Sočasno z operacijami VII. korpusa pa so tudi enote IX. korpusa onemogočile Nemcem promet po železniški progi Jesenice—Gorica in 14. junija porušile železniški most pri naselju Avče, med 1. in 3. julijem pa v Baški grapi.

Bela krajina in boji okrog Metlike

Na pobudo glavnega štaba NOV in PO Slovenije so se v juniju sestali predstavniki glavnih štabov Hrvatske in Slovenije in ugotovili, da so nastopile razmere za skupne ofenzivne operacije, ki naj bi uničile več sovražnikovih postojank na smeri: Zagreb—Karlovac—Ogulin. Operacije naj bi vodil operativni štab, ki so ga v ta namen formirali.

Soglašali so, da bi uspeh v teh operacijah povečal osvobojeno ozemlje v Zumberku, ki je povezano z Belo krajino. Povezava med Hrvatsko in Slovenijo bi bila boljša in varnejša ter medsebojno sodelovanje v skupnem boju obeh narodov večje, kar pa bi tudi ugodno vplivalo na poglobljanje bratstva in enotnosti med Hrvati in Slovenci.

Ob komunikaciji Zagreb—Karlovac—Ogulin na hrvatski strani Kolpe, ki meji z Belo krajino, takrat najvažnejšim delom osvobojene Slovenije, žitnico NOV, ki je hranila in vzdrževala glavne bolnišnice in zaledne ustanove partizanske vojske v Rogu, je okupator imel močne posadke. V Karlovcu je bilo 2500 mož, v Ozlju 600 mož, v Donjih Stativah 200 in v Bosiljevem 250 mož. Skupaj je v teh postojankah bilo 3700 Nemcev, ustašev in hrvatskih domobranov, to pa je bila kar velika vojska, ki je močno ogrožala Belo krajino.

Operativni štab je prvotno nameraval napasti Ozalj, potem pa naj bi temu napadu sledili napadi na Donje Stative, Bosiljevo in druge postojanke.

Opazovalnica med bojem za Bosiljevo junija 1944

V soglasju s takim načrtom sta IV. in VII. korpus krenila v Žužemberk in že ponoči med 20. in 21. junijem sta se VIII. in XXXIV. divizija iz IV. korpusa v hudih bojih prebili čez progo in cesto Zagreb—Karlovac.

Okupator je opazil manever partizanov. Hitro je koncentriral nekaj enot iz bližnjih postojank in 22. junija zgodaj zjutraj napadel XXXIV. divizijo, ki je počivala pri Sv. Jani. V hudih bojih je ta dan imela najtežje izgube njena prva brigada Franjo Ogulinac-Seljo.

Petnajsta divizija, ki je bila v tem času zapletena v boje pri Stični in Grosupljem, je v Zumberk odšla nekaj dni pozneje.

Ko je divizija s 5. SNOUB Ivana Cankarja in 12. brigado prišla 27. junija v Belo krajino, je glavni štab Slovenije, v želji, da bi razbremenil hrvatske divizije v Zumberku, spremenil prvotni načrt in Cankarjevo brigado poslal v naskok na posadko v Bosiljevem.

Bosiljevo leži na desnem bregu Kolpe, nedaleč od Vinice. To sovražnikovo oporišče je že tako pomenilo stalno nevarnost in grožnjo obrambni razvrstitvi enot VII. korpusa v Beli kra-

jini, hkrati pa tudi ogrožalo Lujzinsko cesto,* ki jo je na tem odseku zasedla narodnoosvobodilna vojska.¹⁵⁸

Naskok na Bosiljevo je sijajno uspel. V nezadržnih juriših 30. junija in 1. julija je 5. SNOUB Ivana Cankarja, ki jo je podpirala artilerija XIII. hrvatske divizije z dvema havbicama 100 mm M. 16 popolnoma uničila posadko. Padlo je 212 Nemcev in ustašev, 46 je bilo ujetih in 12 ranjenih. Zaplenili so dva topa, 26 strojnic, 3 minomete, 212 pušk in brzostrelk ter veliko drugega vojaškega blaga.¹⁵⁹

Akcija na Bosiljevo je imela močan odmev v nasprotnem taboru. Glavni štab Slovenije je dosegel svoj namen, kajti okupator je začasno res zmanjšal svoj pritisk v Žumberku in okrepil posadke v Ogulinu in Generalskem Stolu z enotami 392. divizije ter znova zasedel Bosiljevo.

V istem času pa je okrepil tudi posadke v Žumberku in tja pripeljal iz Moslavine in Siska prvi donski in tretji kozaški polk iz prve kozaške divizije.**

Ko so šle kolone XV. divizije 26. junija skozi Jamo, se jim je priključil posebej sestavljen divizion iz I. slovenske artilerijske brigade. Štel je 139 borcev in je imel havbico 100 mm iz prvega diviziona, dva poljska topa iz drugega diviziona in gorsko havbico iz tretjega diviziona s po 150 granat na vsako

* Lujzinska cesta je cesta, ki se začne v Karlovcu, potem pa pelje skozi Vrbovško in Lokve na Reko. Gradili so jo v Napoleonovih časih od leta 1803 do 1809, po načrtu generala Filipa Vukasovića. Ime je dobila po imenu Marije Luize, Napoleonove žene.

** Dne 9. julija so okupatorjeve sile v Žumberku in na črti: Samobor—Karlovac—Ogulin bile razporejene takole:

- v Samoboru 13. ustaška bojna in SS bataljon,
 - v Prekrižju 500 Čerkezov,
 - v Zajackem selu 100 Čerkezov in dve četi 10. ustaške bojne,
 - v Krašiču 600 Čerkezov,
 - v Draganicah 400 Čerkezov in deli »A« bataljona gorskih lovcev,
 - v Ozlju 300 Čerkezov,
 - v Jastrebarskem deli »A« bataljona 1. polka gorskih lovcev in 1. četa 10. ustaške bojne,
 - ob progi Karlovac—Generalski Stol je bil 3. bataljon 1. polka gorskih lovcev,
 - ob progi Karlovac—Draginici 30. ustaška bojna,
 - na črti Ogulin—Tounj—Zdenac 5. ustaška bojna.
- Poleg teh nemških in ustaških sil so v Karlovcu in Ozlju bili se domobrani iz 1. in 3. pukovnije.¹⁶⁰

orožje. Štab I. slovenske artilerijske brigade ga je opremil z vodom za zveze, ki je nosil s seboj 3 km telefonskega kabla.¹⁴¹

Ko so prišli v Belo krajino, niso krenili na Bosiljevo, temveč proti Žumberku v IV. korpus, zaradi priprave za napad na Ozalj.

Zaradi spremenjenega položaja in novih sovražnikovih sil v Žumberku ter nastopa nove nemške 392. divizije v Gorskem kotarju sta glavna štaba NOV in PO Hrvatske in Slovenije napad na Ozalj odložila. Nameravala sta napasti le Donje Stative. Divizion je zato spremenil pot in krenil proti Kolpi, toda prišel je le v Pravutino, potem pa se je vrnil, ker so napad na Donje Stative tudi odložili. Odšel je v Adlešiče in se razvrstil v naselju Dolenjci, kjer je čakal, kakšen bo razvoj dogodkov, in nove ukaze.

Ker se je sovražnik znova polastil Bosiljeva in so se tam bili hudi boji, so havbico 100/17 mm M. 14 poslali tja v sestavo XV. divizije. Prispela pa je pozno, kajti že po nekaj strelih s položaja v vasi Vinica je sovražnik zapustil postojanko in se je havbica 5. julija do 8. ure vrnila v Adlešiče.

Osvobojeno ozemlje Žumberka je bilo v teh dneh torišče hudih bojov in spopadov med enotami IV. korpusa in nemškimi in ustaškimi silami, ki so na vsak način hotele zasesti prevladujoče točke na prostoru Vivodina—Sv. Jana.

Območje, na katerem so se vodile te operacije že od začetka julija, posebno intenzivno pa v sedemdnevni bojih za Belo krajino, je manevrskega značaja. Na jugu ga omejuje reka Kolpa, proti zahodu in severu pa se postopoma dviga proti goratemu masivu Gorjancev, ki so na nekaterih krajih tudi čez 1000 m visoki.

Teren je delno pokrit z gozdovi, delno pa so ga človeške roke obdelale. Na njem je večje število manjših vasi in naselbin.

Iz Karlovca pelje dobra cesta skozi Krašič in Kostanjevec proti Sošicam. Pri Kostanjevcu se ta cesta razcepi proti Samoboru in Bregani.

Prav tako dobra cesta pelje od Krašiča skozi Vivodino v Metliko; to je tudi najprikladnejša pot v Belo krajino.

Vse področje je prepleteno s številnimi in za silo kar dobri kolovozi, potmi in stezami.

Greben, ki se vleče od vasi Kordiči (kota 692) skozi vas Badovinci in čez koto 672 Sv. Nikola do vasi Radoviča, prevladuje nad okolico in predstavlja vrata za vstop v Belo krajino. Napadalec, ki bi prodiral po levem bregu Kolpe skozi Vivodino proti Beli krajini, bi moral zasesti ta greben, če bi hotel zavarovati svoj zelo občutljivi desni bok.

Spričo te značilnosti je to ozemlje pripravno za nenaden manever močnejših sil pehote in topništva napadalca, omogoča pa tudi hitre in nenadne manevre manjših enot obrambe.

Popoldne 10. julija so glavne sile generala von Panwitz, ki so jih sestavljali 1. donski in 3. kubanski polk I. kozaške divizije (2500 Čerkezov), dve četi 10. ustaškega polka (250 ustašev) in »A« bataljon 1. lovskega polka (500 Nemcev), skupaj 3250 mož, krenile skozi Vivodino proti Beli krajini.

S predhodnico te kolone so se prvi spopadli borci 3. bataljona Belokranjskega odreda. Po krajšem boju so se zaradi sovražnikove premoči umaknili proti Metliki.

Sovražnik je zasedel okrog 18. ure Drašiče, v dolini Kolpe pa vasi Radoviči in Rosalnice, ter se ustavil. Pred njim je bil Belokranjski odred, s svojimi 250 borci in oficirska šola iz Metlike. V Beli krajini, v vaseh Podzemelj in Krasinec, pa je počivala 5. SNOUB Ivana Cankarja.

Pod Gorjanci, na levem krilu sovražnikove razvrstitve, na prevladujočem grebenu Magovec—Badovinci—Kordiči—Kupčina je stala VIII. divizija in en odred XXXIV. divizije pod poveljstvom IV. korpusa. Zaradi bočnega položaja teh enot sovražnik ni šel takoj naprej v Metliko, čeprav je imel tako rekoč pot odprto, temveč se je ustavil, da bi počakal okrepitve, ki naj bi mu zaščitile bok.

Ta njegova nedejavnost pa je prišla ravno prav našim enotam, ki so se po prvem presenečenju zbrale in utrdile. Peta SNOUB Ivana Cankarja je takoj krenila na ogroženo področje in že ponoči od 10. na 11. zasedla vse točke, ki vodijo od Drašičev in Rosalnic v Metliko.

Zjutraj 11. julija ob 4. uri je četrti bataljon skupaj z delom druge brigade VIII. divizije napadel sovražnika v Drašičih. Po hudem boju prsi ob prsi in protinapadu sovražnika se je moral umakniti na položaje pri Slamni vasi.

Posebno hudi boji so bili na desnem krilu razvrstitve 5. brigade. Položaji pri vasi Radoviči in pri Rosalnicah so večkrat

menjali gospodarje. Ko je sovražnik dobil okrepitve, je prodril do Čuril. Prvi bataljon 5. brigade pa se je umaknil na Široki vrh in Veselico.

Zvečer okrog 22. ure so vsi borci 1. bataljona 5. brigade skupaj z oficirsko šolo glavnega štaba in 3. bataljonom Belokranjskega odreda v silovitem jurišu pregnali sovražnika iz Čuril in spet zavzeli Rosalnice.

Zjutraj 12. julija so se boji nadaljevali. Peta SNOUB je krenila na juriš: prvi bataljon desno od ceste Metlika—Drašiči, tretji bataljon levo od prvega, četrti pa je gonil Čerkeze proti Božakovem. Med četrtim in tretjim bataljonom se je za bežičim sovražnikom zapodil proti Drašičem prvi bataljon Belokranjskega odreda. Okrog 17. ure popoldne je sovražnik zapustil vse položaje od Slamne vasi do Božakovega. Svoje sile je skoncetriral v Drašičih in na robu vasi pripravljaj obrambo.

Ta dan je stopil v akcijo tudi divizion I. slovenske artilerijske brigade. Divizion je že 11. julija krenil proti Metliki in ob 12,30 postavil topove na položaj v vasi Krvavčji vrh. Toda spričo sovražnikovega pritiska proti Metliki in nevarnosti, da se v primeru naglega proboja Nemcev v notranjost Bele krajine ne bi mogel umakniti, so ga naglo potegnili s položaja in poslali v Semič. Zvečer ob 22. uri, ko se je že pomikal proti Srednji vasi, 4 km od Semiča, pa je dobil povelje, naj se takoj vrne spet na položaje pri Metliki.

Baterija s poljskimi topovi je krenila prva, tako da je že ob 6. uri zjutraj 12. julija zasedla položaje pod Sirkovim vrhom, kakih 200 do 300 m severno od križišča cest pred Metliko. Položaj baterije je ščitil drugi bataljon Cankarjeve brigade na položajih Svržaki, ki je obenem ščitil tudi hrbet 1. brigadi VIII. divizije, ki je napadala iz smeri Radoviče in Slamne vasi.

Zveza z opazovalnico pri Čurilih je bila hitro vzpostavljena in že so letele prve granate proti Vinici in Drašičem. Po končanem korekturnem streljanju je komandant diviziona streljal na vse cilje, ki jih je videl. Z močnim skupinskim streljanjem so ogenj osredotočili na Vinico in pripravili pot prvemu bataljonu, ki je z jurišem prepodil sovražnika s te višinske točke. Popoldne so prenesli ogenj proti Radovičem in obstreljevali bežeče sovražnikove kolone, ki so se pomikale proti Božakovem in Rotouzu. Ta dan so izstrelili 182 granat. Zadetki so bili zelo dobri, toda dosti granat ni eksplodiralo. Skoraj vsaka druga je odpovedala in seveda ni imela nobenega učinka.

Sovražnikova artilerija je opazila prisotnost našega topništva. Ze prvim granatam je sledilo zamolklo grmenje izza Drašičev v smeri Vivodine, čez kakih 15 sekund pa je že pokalo in treskalo kakšen kilometer severno od položaja topov po višinski točki 238. Sovražnikov divizion pri Vivodini je iskal našo baterijo.

Zvečer sta prišli na položaj še obe havbici. Postavili so ju skupaj s topovi. Vse vozove, razen tistih, ki so vozili strelivo, so odpeljali v gozd Bočka, po cesti, ki vodi proti Suhorju, in jih tam skrili, da jih sovražnik ne bi mogel videti iz zraka. Tam so postavili tudi komoro in kuhinjo. Ob 20. uri 12. julija je bil divizion v celoti postavljen na položaj pripravljen za boj.¹⁶²

Boji so se nadaljevali tudi ponoči. Do jutra 13. julija so bataljoni Cankarjeve brigade in bataljon Belokranjskega odreda blokirali sovražnika v Drašičih. Četrty bataljon Cankarjeve je zasedel položaje nad vasjo Božakovo in kontroliral območje na bregovih Kolpe.

Pozneje je Belokranjski odred odšel na levo krilo razvrstitve proti Radoviči, da bi zaščitil prihod 4. SNOUB Matije Gubca, ki je prišla iz Notranjske in je že bila pri Suhorju.

Divizion pa je ves dan obstreljeval položaje Nemcev v Drašičih in okolici. Ob 12,45 uri so topničarji odprli hitri ogenj po robu vasi in pripravili splošni napad pehote. Vrstil se je juriš za jurišem. Toda močan zaporni ogenj iz Drašičev jih je vedno znova vrnil na izhodiščni položaj.

Spet so dobili besedo topovi. Ob 15. uri so izvidniki opazili sovražnikov top na zahodni strani vasi. Elemente so hitro izračunali. Po nekaj korekturnih izstrelkih so že padale granate blizu cilja. Sledilo je povelje za hitri ogenj in sovražnikov top je izginil v dimu. Ko se je dim razkadil, je stal top sam, nihče se ni več gibal okrog njega. Pozneje je ujeti Čerkez povedal, da je granata padla tik topa in polovico posadke pobila, druge pa poškodovala.¹⁶³

Zvečer je posegla v boje 4. SNOUB Matije Gubca. Zasedla je položaje pri Radoviči in se vrinila med Cankarjevo brigado in VIII. hrvatsko divizijo, ki je branila položaje pri Magovcu, Badovincih in Kordičih.

Tretji bataljon in ena četa prvega bataljona sta po kratki topniški pripravi po zahodnem robu Drašičev krenila v naskok. Sovražnik jih je pustil čisto blizu, potem pa jih je z močnim zapornim ognjem in protinapadom vrgel nazaj.

Posamezna letala in nemško topništvo so ves dan iskali divizion. Med topniško pripravo ob 13. uri so sovražnikove granate padale že zelo blizu položaja topov.

Po korekturi na vrh hriba nad vasjo Svržaki, za katerim je stal divizion, so sledili rafali in po 12 izstrelkov se je v presledkih po 100 m pomikalo po pobočju navzdol. Nemci so točno, po pravilih streljanja, obstreljevali cilje na zadnjem pobočju, ker so domnevali, da so tam topovi. Verjetno so jih opazili iz letala. Ko so se eksplozije že približale na kakih 400 metrov položaju topov in so se posadke pripravljale za umik, pa so prenehali streljati in so prenesli ogenj na cesto, ki pelje od Metlike proti Kolpi.

Ponoči po 24. uri naj bi Cankarjeva brigada ponovno naskočila posadko v Draščih. Napad naj bi znova pripravili topovi.

Po dogovoru naj bi začetek ognja označili z rdečo, konec ognja pa z belo raketo. Spominjam se, da smo pripravili elemente, napolnili cevi in napeto čakali povelje. Z namestnikom sva bila na opazovalnici v Curilah, oditi naprej k peti brigadi pa nisva mogla, ker je primanjkovalo telefonskega kabla za zvezo s položajem topov. Nekaj kilometrov telefonskega kabla ki smo jih prejšnji dan potegnili do pete brigade, so nam neznan zvezniki iz neke druge enote odrezali in odnesli, ker so jih najbrž rabili za svoje zveze.

Ko so se kazalci na uri bližali polnoči, smo vsi napeto čakali in strmeli v noč. Pričakovali smo rdečo raketo. Pri topovih so pomočniki merilcev držali vžigalne vrvice in čakali povelje, da jih zategnejo in sprožijo. Toda znaka ni bilo. Živčna preobčutljivost je rasla. Komisar je poklical štab divizije, s katerim je zveza delovala, da bi zvedel, kje se je zataknilo. Odgovorili so, da je komandant na položaju, oni pa ne vedo, zakaj ni znaka.

Minevale so minute, tudi ura. Ob 1,30 uri se je končno na nebu pojavila raketa, toda ne rdeča, temveč bela, ki je pomenila prekinitvev ognja. Kaj sedaj. Če odpremo ogenj, lahko udarimo po naših, ki so morda že v naskoku ali pa celo v Draščih? Čez pol ure nam je nekako le uspelo povezati se s komandantom Cankarjeve, ki je zahteval ogenj. Granate so takoj poletele. Streljali smo kakih 15 minut, pa nehali. Borci so krenili na juriš. Napadali so do jutra, toda spričo močnega sovražnikove-

ga zapornega ognja se tudi to pot niso mogli dovolj približati njihovim položajem.

Zjutraj je prišel v divizion namestnik komandanta glavnega štaba general Jaka Avšič in me oštel, češ da sem kriv, ker ponoči napad ni uspel, ker nisem pravočasno odprl ognja. Nobeno opravičilo ni pomagalo. Odšel je. Okrog poldneva pa je kurir glavnega štaba prinesel listek, v katerem mi Avšič sporoča, da se je zjutraj z obtožbo prenatgill in da so ujeti Čerkezi izjavili, da jim je največ izgub prizadejalo topništvo.

Čez dan 14. julija je oslabela bojna vihra. Le na črti Radoviča—Kašt so še vedno regljale strojnice in treskale granate in mine. Vse poskuse Nemcev, da bi zavzeli Radovico, so borci prvega in drugega bataljona 4. brigade odbili kljub nenehnemu ognju topov in minometov po njihovih položajih. Popoldne so jih s protinapadom pognali nazaj v Drašiče.

Divizion je ves dan obstreljeval sovražnika v Drašičih in Vidošičih. Poskušal je tudi kontrabatirati sovražnikovo topništvo v Krmačini, toda brez uspeha, in to zaradi prevelike razdalje in preslabega opazovanja zadetkov.

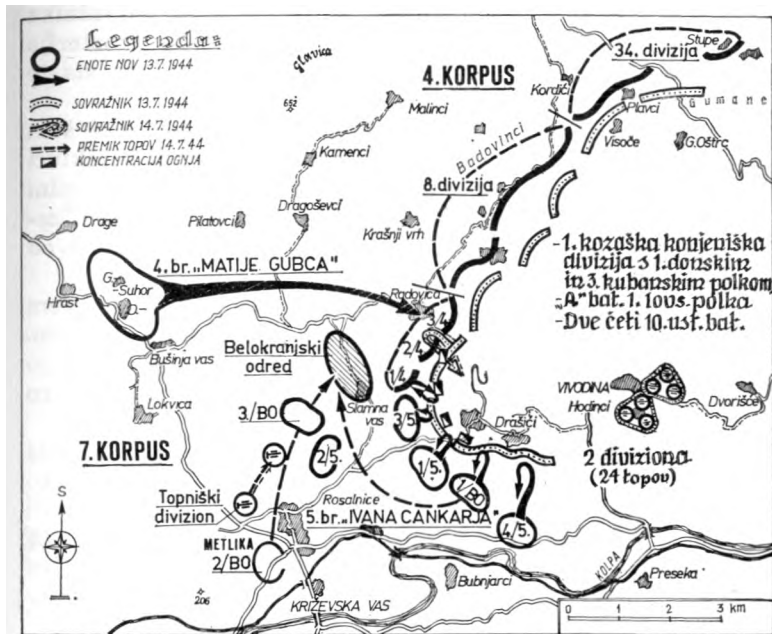
Zaradi močnega pritiska proti Radoviči so baterijo poljskih topov prestavili naprej, kakih 200 do 300 m zahodno od Svržakov, od koder je lažje pomagala četrti brigadi.

Sovražnikovo topništvo, ki je bilo v očitni premoči, saj je proti našim štirim topovom stalo kar 24 njegovih, je tudi ta dan zaman obstreljevalo prostor okrog Sirkovega vrha in Svržakov, toda položajev divizion niso zadeli. Le dva borca sta bila ranjena.

Ponoči je Cankarjeva brigada pripravila nov napad na Drašiče, ki pa je bil v zadnjem trenutku odložen.

Naslednji dan 15. julija so se začeli siloviti boji že zgodaj zjutraj. Močne sile Nemcev so ob 4. uri napadle 4. bataljon 5. brigade na bregu Kolpe in zavzele višinsko točko 165 ter vas Božakovo, toda le za kratek čas, kajti že ob 8. uri sta jih tretji in četrti bataljon po kratki topovski pripravi vrgla iz vasi in jih zasledovala do Drašičev, kamor so se bežeč umikali.

Komaj pa je malo ponehala bojna vihra na tem delu fronte, se je začela strahovita kanonada po položajih 4. SNOUB Matije Gubca. S kako močnim ognjem so Nemci obstreljevali položaje Gubčeve, naj pove podatek, da je samo enemu strojničnemu rafalu takoj odgovorilo 24 sovražnikovih topov in več

Boji 13. in 14. julija 1944 leta v Beli krajini

minometov, ki so na položaj drugega bataljona v pičli minuti izstrelili kakih 60 granat in 50 min.

Tudi divizion je tolkel po nemških položajih na robu Drašičev, toda v splošnem silovitem sikanju, piskanju, treskanju, grmenju in bobnenju sovražnikovih granat so se eksplozije partizanskega topništva komaj slišale.

Ob 11. uri, ko se je končala ta silovita topniška priprava, so Čerkezi iz Drašičev krenili v juriš proti Radoviči. V boju prsi ob prsi so se spopadli z borci drugega in četrtega bataljona, ki so jih vrgli nazaj. Znova so se oglasili topovi in sledili so si novi juriši.

Pritisk Nemcev je bil vedno močnejši, ker je sovražnik pošiljal v boj nove sile. Okrog 15. ure, ko so Nemci začeli prodirati tudi od Badovinca v bok prvemu bataljonu, se je brigada umaknila izza Radoviče.

Umik Gubčeve pa je oslabil levo krilo Cankarjeve, zato se je tudi ta morala umakniti na črto Rosalnice—Curili—Veselica.

Vsi partizanski topovi so vés čas obstreljevali sovražnika v Drašičih. Ko so se Nemci približali Slamni vasi, se je baterija topov zadnji trenutek umaknila na stare položaje, kjer sta še vedno bili obe havbici.

Ob 15,15 uri, ko so Nemci zasedli Radovico, so vsa štiri orožja prenesla ogenj na Radovico. Po desetminutni korekturi so celo uro tolkli po sovražnikovih položajih. Obveščevalni center Belokranjskega odreda je pozneje poročal, da so bili zadetki izredno točni in da so imeli Nemci občutne izgube od eksplozij granat.

Ob 16,30 uri se je po cesti od Drašičev proti Vidošičem pomikala večja kolona, najbrž rezerva, ki je hitela v Radovico. Takoj so jo vzeli na muho in jo razgnali. Pod ognjem so jo držali 16 minut. Potem pa so znova prenesli ogenj na Radovico in jo obstreljevali 15 minut.

Iz štaba korpusa je kurir ob 17,30 uri prinesel povelje, naj gorska havbica 75/18 mm M. 34 takoj krene v VIII. hrvatsko divizijo. 2e ob 18. uri so jo odpeljali proti Suhorju.

Ob 19. uri so Nemci zavzeli Slamno vas, jo zažgali in se nevarno približali Metliki. Divizion se je moral umakniti dva kilometra nazaj na Krvavčji vrh, na položaj kakih 200 metrov severozahodno od vasi.

Po cestah proti Drašičem so se ves ta dan in noč od 15. na 16. julij pomikale dolge kolone Nemcev in ustašev. General von Panwitz je pritegoval okrepiteve, ob pomoči katerih naj bi nadaljevali drugo jutro pohod v notranjost Bele krajine.

Operativni štab, ki je poveljeval slovenskim in hrvatskim enotam, se je zavedal, da obramba XV. divizije ne bo mogla dolgo vzdržati premočnega pritiska sovražnika, zato se je popolnoma pravilno in v skladu s partizanskim načinom vojskovanja odločil izvesti obkoljevalni manever v bok in zaledje sovražnika. To vlogo naj bi opravila VIII. divizija, ojačana s 4. SNOUB Matije Gubca, in XXXIV. divizija, obe iz IV. korpusa.

V skladu s takim načrtom se je četrta brigada 16. julija ob tretji uri zjutraj zbrala v Gornjem Suhorju in ojačena z gorsko havbico 75/18 mm M.34 iz že omenjenega divizona ob 8. uri odšla v sestavo VIII. divizije v Cetošič.

Sovražnikove sile so ob 10. uri začele splošni napad na položaje 5. SNOUB Ivana Cankarja in Belokranjskega odreda po predhodni močni topniški pripravi. Vse partizanske enote so

manever sta jih prisilila, da so se naglo umaknili, za seboj pa pustili 25 gorečih hiš.

Medtem pa sta Vili, in XXXIV. divizija že krenili v napad.

Četrta SNOUB Matije Gubca je ob 17. uri iz Cetošičev krenila v naskok v treh kolonah proti Sv. Nikoli, potem pa je nadaljevala napad v smeri Spodnji Badovinci—Magovec in čez Kašt proti Radoviči.

Levo od Kordičev proti Dančulovičem je čistila teren 1. hrvatska brigada Franjo Ogulinac-Seljo, desno Gubčeva, od Krašnjega vrha proti Radoviči pa 2. hrvatska brigada.

Sovražnik je naglo zapustil greben Kordiči—Badovinci, na katerem je ščitil prodor v Belo krajino, in se umikal proti Vivodini.

Ko so Nemci zapustili Metliko, sta tudi 5. SNOUB Ivana Cankarja in Belokranjski odred prešla v napad in začela zasledovati bežečega sovražnika v smereh Rosalnice—Drašiči—Vidošiči, Slamna vas—Brašljeвица in Radoviča—Kašt. Toda zasledovanje ni bilo učinkovito. Sovražniku je uspelo, da se je neopazno izmuznil iz Metlike, napad Cankarjeve brigade in Belokranjskega odreda pa je bil prepozen.

Divizion v zasledovanju ni sodeloval. Le gorska havbica je spremljala Gubčevo brigado na pohodu. S točnimi zadetki v neposrednem streljanju je lomila odpor sovražnikovih skupin.

Boji so ponehali ob 19. uri. Sovražnik je zapustil okolico Metlike in se naglo umikal skozi Vidovino v Krašiče in potem dalje v izhodiščne postojanke.

Ta dan so bili hudi boji tudi na drugih odsekih, zlasti pred Novim mestom in v vzhodnem delu Gorjancev. Ves dan so grmeli topovi iz Novega mesta. Domobranci in Nemci so zaman poskušali prebiti obrambo 10. brigade, ki jim je zapirala pot v Belo krajino in ščitila uspešen potek naše ofenzive ter na ta način prispevala svoj delež porazu Nemcev pred Metliko.

V teh šestdnevnih bojih so topovi izstrelili 464 granat, 103 iz havbice 100 mm, 358 pa iz kalibrov 75 mm. To pa je zelo mala količina za petdnevno bojevanje, zlasti še, če upoštevamo, da je skoraj vsaka druga odpovedala. To je pa tudi vplivalo na učinke, ki so bili slabši, kakor bi lahko bili sicer. V povprečju je vsak dan iz vsake cevi bilo izstreljenih po 23 granat. Tako majhna poraba je bila zlasti zategadelj, ker je topovskega streliva že močno primanjkovalo, posebej za havbice.

Takšno taktično sodelovanje topništva s pehoto in v takem obsegu je bilo tudi zadnje v letu 1944, odslej se je I. slovenska artilerijska brigada več ali manj borila s puško in mitraljezom in le tu pa tam uporabila še kak posamezen top.

Opisani boji za Belo krajino so posebno značilni po tem, ker je prvič v zgodovini narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji upr. ab. l. eno topništvo za neposredno pomoč pehoti v odprtih frontalnih bojih, v obrambi in napadu na manevrskem terenu.

Slabe izkušnje v takem načinu bojevanja pa so pogojevale tudi pomanjkljivosti.

Poročilo štaba VII. korpusa v sklepni besedi o opisanih bojih pravilno sodi, da so divizion uporabili prepozno, šele drugi oziroma tretji dan. Uporabiti bi ga morali takoj, tako da bi prve granate padle med sovražnikove vrste, še preden so se z njim spopadli borci Cankarjeve brigade, ker so bili dani pogoji za to.¹⁶⁴

Tako pozno so jih uporabili pač zato, ker je do takrat prevladovalo mnenje, da lahko topove v razmerah partizanskega vojskovanja uporabijo le v napadih na postojanke. Zato so najprej poslali divizion proti Rogu in šele potem ko sovražnik ni naglo napredoval, so ga poklicali nazaj na bojišče.

V bojni razvrstitvi so topove postavili 2—5 km od prve sovražnikove vrste, kar pomeni srednjo strelno razdaljo za vrsto topov, ki so jih imeli. S takšne oddaljenosti pa so seveda morali streljati iz kritja, kar je v danih terenskih razmerah in spričo sovražnikove izrazite premoči v topništvu in letalstvu bilo edino pravilno. Bližje prednji črti niso smeli biti, ne da bi tvegali, da zelo hitro padejo sovražniku v roke, ali pa da jih uniči sovražnikovo topništvo. To pa bi bila vsekakor velika škoda, ker je NOV takrat imela le malo tega orožja.

Streljanje iz kritja ni zadovoljevalo pehotnih poveljnikov. Ti so zaupali le neposrednemu streljanju in so venomer zahtevali, naj topničarji menjajo položaje topa, tudi ponoči, in z novih položajev takoj streljajo. Ob tehnik, ki so jo takrat imeli na voljo, pa to ni bilo mogoče oziroma bi bilo zelo tvegano, zakaj spričo majhne oddaljenosti borcev od sovražnikovih položajev bi se kaj lahko zgodilo, da granate padejo med lastne vrste.

Praksa je pokazala, da je v taki vrsti bojevanja izredno važna dobra zveza, ki zagotavlja sodelovanje, točno opazovanje zadetkov in točno ter pravočasno streljanje. Zveza mora

biti organizirana po več kanalih, da bi se zagotovila trenutna akcija tudi v primeru, če kateri kanal odpove. Če je drugi kanal signalizacija, mora ta biti izredno natančna, da ne prihaja do nesporazumov, ki imajo lahko hude posledice.

Partizanski topničarji take zveze takrat niso imeli, signalne službe pa niso organizirali dovolj natančno, vendar težjih posledic zaradi tega ni bilo.

Da bi si zagotovili boljše sodelovanje, so razen tega, da so opazovali cilje z glavne opazovalnice, poslali še oficirja opazovalca k vsakemu komandantu brigade, naj opazuje, kam padajo granate in vodi ogenj v primeru, če cilja ne bi mogoče videli z glavne opazovalnice in pa tudi zato, da prenaša želje in zahteve pehote. Toda ta sistem ni vedno deloval, ker je primanjkovalo sredstev za zveze.

V Suhi krajini

Ko je bil omenjeni kombinirani divizion v Beli krajini, so se drugi oddelki artilerijske brigade razvrstili v Suhi krajini in dolini Krke. Stab brigade je bil v Laščah, 1. in 2. divizion v Zvirčah, 3. divizion v Stavči vasi, zaščitni bataljon pa na Smuki.

Dne 3. julija je 250 domobrancev iz 61. in 62. čete ter nekaj Nemcev iz 10. in 12. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka vdrlo iz Kočevja proti Suhi krajini.

Do Male gore so se pripeljali s tovarnjaki. Tam pa so zapeljali na minsko polje, ki ga je postavila inženirska četa brigade. En tovarnjak je odletel v zrak. Ko so oviro odstranili, so se razdelili na dva dela in nadaljevali pot peš proti Staremu logu in Polomu.

V Staremu logu so naleteli na ogenj zasede zaščitnega bataljona. Ko se je vnel boj, je prihitel zasedi na pomoč ves bataljon in z jurišem prepodil sovražnika nazaj v Kočevje.

Drugi del kolone je pri Polomu presenetil zasedo prvega diviziona. Po kratkem spopadu so se naši borci umaknili, ker sta dva padla, eden pa je bil ranjen.

Pozneje so terenci poročali, da so ta dan Nemci utrpeli občutne izgube, zlasti v boju z zaščitnim bataljonom in da so imeli 20 mrtvih in 20 ranjenih, med njimi dva oficirja. Največ izgub so imeli od mine.

Dne 6. in 7. julija so sledili novi spopadi.

Iz Ribnice se je sto domobrancev že 5. julija podalo na pot proti Sv. Ani in Podtaboru. Drugo jutro ob 4. uri so prišli v Žvirče in tu napadli zasedo prvega in drugega diviziona. Po kratkem boju se je zaseda umaknila, domobranci pa so se vrnili v Podtabor. Naslednji dan so šli proti Ambrusu, potem pa po gozdovih proti Polomu z namenom, da se združijo z domobranskimi kolonami, ki so šle iz Kočevja. Partizanskih enot tokrat niso več napadali.

Iz Kočevja so 6. julija zjutraj krenile nove sile. Nekaj vojakov se je peljalo na štirih tovornjakih, drugi so šli peš, ščitila pa sta jih dva tanka. Bližali so se Staremu logu. Pred naseljem so se ustavili, zasedli položaje in varovali minerce, ki so razminirali cesto. Zaščitni bataljon in prvi divizion sta hitro reagirala in v štirih kolonah nastopala proti Kleču. Ko so Nemci opazili ta manever v svoj levi bok, so se naglo umaknili in se vrnili v Kočevje.

Drugo jutro so prihrumeli z močnejšimi silami, kakih 500 mož. Razdelili so se v dve koloni. Prva je šla proti Trnovcu, nato pa zavila na sever proti Pugledu. Zasedli so grebene, ki se raztezajo jugovzhodno in vzhodno od Starega loga, potem pa napadli partizansko zasedo, ki se ni dovolj zavarovala s te strani. Presenetili so jo in tri borce ujeli, dva pa ranili.

Druga kolona na tovornjakih se je pod varstvom dveh tankov, ki sta vozila na čelu, počasi pomikala po cesti skozi Kleče proti Staremu logu. Tokrat ni posvečala večje pozornosti minam, kajti prejšnji dan so cesto dobro pregledali in mine pobrali. Toda ko so se približali Staremu logu, je kljub temu odletel čelni tank v zrak, ker je inženirska četa ponoči na cesto znova postavila mine. Zaradi poškodb tanka sta se obe koloni vrnili v Kočevje in nista nadaljevali pohoda proti Smuki.

Po tem neuspehu so za dalj časa ponehali napadi iz Kočevja.

Med Žužemberkom, Ajdovcem, Laščami in Smuko

Med poletjem in v začetku jeseni 1944 je bila brigada v dolini Krke. Štab je bil najprej na Jami, pozneje na Dvoru. Zaščitni bataljon je na Smuki zapiral smer proti Kočevju, divizioni pa so bili nastanjeni v Podgozdu in Stavči vasi ali pa tudi na levem bregu Krke, v Sadinji vasi in na Vinkovem vrhu.

Topove so imeli v skrivališčih, za katere so vedeli le redki, samo tisti, ki so jih odpeljali tja. Pratež z vsemi konji je bil na

Topli rebri v Kočevskem Rogu, pozneje pa so ga spustili v gozdove nad vasjo Podhosto.

Stab brigade je 21. julija poslal predlog za preureditev topništva in poveljstvo VII. korpusa je že čez dva dni ukazalo, da se topništvo preuredi.¹⁶⁵

Od treh divizionov, ki so imeli po dve bateriji, naj bi oblikovali dva divizona s tremi baterijami. S to preureditvijo bi divizijska poveljstva postala sposobnejša za samostojne akcije. Poboljšala naj bi se kadrovska struktura, tako da bi divizijska poveljstva lahko vodila streljanje sama, brez pomoči štaba brigade.

V baterijah bi ostala še vedno po dva topa oziroma havbici. Pogoj taki sestavi je bilo več vzrokov. Z manjšim številom orožij bi bile baterije okretnejše in bi se lažje premikale v dinamiki boja. Ogenj dveh topov bi lahko vodili tudi že komandirji baterij sami, brez pomoči štaba brigade oziroma poveljnikov divizionov, ker za vodenje ognja štirih orožij, še niso bili dovolj usposobljeni. Končno pa so imeli na voljo tudi omejeno število topov in havbic, katerih cevi so bile že močno obrabljene, z dokaj negotovimi balističnimi lastnostmi.

Za prevoz topov, streliva in druge opreme je imel vsak divizion 12 parov konj, kar je komaj zadostovalo za prevoz štirih topov ali dveh baterij. Če bi hoteli aktivirati večje število topov, bi morali mobilizirati konje pri civilnem prebivalstvu na območju, ki ga je nadzorovala brigada. To pa je bilo težavno, ker je komaj na terenu že tako primanjkovalo.

Smodnik in granate, ki so jih imeli že zelo malo, komaj za večji boj, so skrivali v gozdovih, na težje dostopnih krajih. Ker je zaradi tega strelivo bilo nenehno izpostavljeno vlagi in drugim vremenskim vplivom, je zgubilo svoja balistična svojstva in med streljanjem zadetki niso sledili izračunom in poveljem. Razumljivo, da je zato tudi streljanje bilo nezanesljivo.

Tudi druge opreme in pribora je močno primanjkovalo. Topografskih kart niso imeli dovolj niti v štabu brigade. Na voljo so imeli štiri daljnoglede, velikega tako imenovanega baterijskega daljnogleda pa niso imeli nobenega. Tudi naprave za merjenje vodoravnih in navpičnih kotov niso imeli. Vsi ti instrumenti pa so bili takrat prvi pogoj za uspešno streljanje. Rekli smo že, da so tablice streljanja izdelali sami, s pomočjo zaplenjenih italijanskih tablic.

Borci 2. divizionu zbrani okrog havbice 75 mm M. 34, na Jami 27. julija 1944

Vse te pomanjkljivosti so močno vplivale na hitrejši razvoj topništva in na večje uspehe v boju.

Brigadno poveljstvo je v že omenjenem predlogu opozorilo štab korpusa na te pomanjkljivosti. Prosilo je, naj brigadi prek zavezniških misij priskrbi potrebne naprave in instrumente, zlasti pa večjo količino streliva.

Toda do konca leta 1944 brigada ni dobila ničesar. Nadaljevati je morala boj s puškami in strojnicami. Posamezne topove so pripeljali iz skrivališč le redkokdaj in to največkrat kaliber 75 mm, za katerega je bilo še največ granat.

Bojevali so se v trikotniku med Žužemberkom—Laščami in Ajdovcem s takrat zelo okretnimi domobranskimi bataljoni, ki so uporabljajoč že preizkušeno manevrsko taktiko imeli nekaj večjih uspehov.

S temi bataljoni je okupator nameraval postopno manjšati osvobojeno ozemlje, uničevati terenske odbore OF, zatreti narodnoosvobodilno oblast in tudi razbijati manjše partizanske enote.

Kakor nam je že znano, je dne 31. maja bataljon »O« skupaj z drugim nemškim bataljonom zasedel Št. Vid, Križev bataljon Stično, bataljon »M« pa se je utrjeval v Višnji gori in Kriški vasi.

Ker pa domobranski udarni bataljoni niso imeli takih uspehov, kot so Nemci pričakovali, jih je Rösener 5. julija 1944 zopet preuredil in jih preimenoval. Križev bataljon je postal prvi, »W« na Rakeku drugi, »M« tretji in »O« četrti.

Prvega, tretjega in četrtega ter drugega nemškega SS je Rösener povezal v skupino - udarnih bataljonov, ki je dobila ime po njenem nemškem poveljniku kapetanu Erichu Schumacherju.¹⁸⁶ Utrdila je postojanke v Višnji gori, Stični in Št. Vidu.*

Domobranci so v tem obdobju začeli uporabljati novo taktiko, na katero je opozoril vse enote glavni štab NOV in POS

***** Vsak domobranski bataljon je imel štab, pionirski oddelek, oddelek za zveze, tri pehotne čete po 161 mož v vsaki, težko četo, ki je štela 127 mož in je imela dva voda strojnic in minometalski vod. Tako je imel bataljon skupaj 619 oficirjev, podoficirjev in vojakov, oboroženih s puškami in brzostrelkami. Imel je 35 strojnic, 15 lahkih in 3 srednje minomete. Nekatere čete so imele celo več mož, ki jih pa v službenih poročilih niso prikazovali in so s tem viškom pokrivali večje izgube.

9. avgusta v navodilu, v katerem poudarja: »Domobranski bataljoni hodijo večinoma po gozdovih. Vodijo jih vodniki, ki odlično poznajo teren, tako da se lahko premikajo izven steza. Po cesti gre navadno manjša kolona, ki ima nalogo, da se pokaže in zapelje partizanske štabe ter zaplete partizanske enote v boj, dokler glavnina ne doseže cilja. Hodijo v več kolonah, tako da na izbrani cilj, ki je po navadi večji, štab divizije, korpusa ali pa kaka zaledna ustanova, pridejo skupaj in ga hkrati napadejo. V izhodišče se navadno ne vračajo, temveč prenočijo v drugi postojanki. Vrnejo se šele čez nekaj dni.

Napad pripravljajo s silnim ognjem iz vseh orožij, metanjem bomb in močnim vpitjem, da bi izzvali paniko. Na cilj ostanejo le kratek čas. Čim zapazijo večje partizanske sile, se naglo umaknejo. V smeri umika že vnaprej postavljajo zasede in skrita strojnična gnezda. Take zasede postavljajo tudi v tistih smereh, od koder pričakujejo protinapad partizanov. Obledeni so različno, nekateri nosijo titovke, da bi preslepili stražarje in se jim približali, potem pa jih pokončali.«

Hkrati je glavni štab podali tudi navodilo, kako se je treba tej taktiki upreti in med drugim pravi: »Poglavitna naloga vseh štabov in enot je čuječnost in pravilna organizacija stražarske službe, ki mora preprečiti vsako presenečenje. Enote naj se ne zadržujejo dolgo na istem mestu, temveč naj svoje prebivališče menjajo vsak dan. Premikajo naj se le izven cest in po gozdovih, tako da svoje premike čimbolj skrijejo pred civilnim prebivalstvom, med katerimi so sovražnikovi obveščevalci, ki o vsakem premiku obveščajo Nemce.«¹⁰⁷ Pozneje je bilo ugotovljeno, da so imeli domobranci v bližini Orlake in Sel pri Šumberku res zelo dobro postavljena in skrita dva radijska oddajnika, ki sta sproti obveščala o vsakem premiku partizanskih enot.¹⁶⁸

»Ko pridejo enote v nov kraj, naj poveljstva skrbno pregledajo teren in izberejo položaje, ki jih bodo enote zasedle v primeru nenadnega napada. Neprenehoma naj urijo postopek na znak »preplah« in naglo zasedanje izbranih položajev.

Bojne patrulje naj se čimbolj približajo postojankam in budno pazijo na gibanje sovražnika. Ne sme jim uiti noben premik iz postojanke in o vsakem morajo najhitreje obvestiti štabe.

Ko se sovražnik pojavi na terenu, ga je treba takoj napasti, uporabljajoč različne ukane. Z manjšimi silami ga je

treba zaplesti v boj, z glavnino pa udariti v bok in hrbet. Če zapusti postojanko ponoči, ga je treba nenadoma obkoliti, napasti in z jurišem uničiti.

Obveščevalno službo je treba izpopolniti in dvigniti kontrolo terena na višjo raven. Ko pride enota v naselje, naj se obveščevalci skrijejo na takšnem kraju, od koder lahko opazujejo in spremljajo gibanje prebivalcev in take, ki bi hoteli naselje zapustiti, naj takoj aretirajo, ker so to verjetno sovražnikovi agenti, ki nosijo obvestila.«

Kot vidimo, so bila navodila glavnega štaba o novi taktiki, ki bi naj omejila uspehe sovražnikovih udarnih bataljonov v bistvu le partizanska taktika, katere se je tudi sovražnik posluževal.

V navodilih pa glavni štab dela napako, ker podcenjuje moč sovražnikovih bataljonov, saj že v začetku beremo, da ima vsak bataljon le 300 mož, kar je pa enkrat manj od resničnega števila mož v domobranskem bataljonu.

V primerjavi z našimi partizanskimi brigadami jim je takšen bataljon po številu mož in orožij bil približno enak, od nekaterih pa celo močnejši, kar pove tale tabela.⁶¹⁹

Enote	Število ljudi	Število strojnic	Minometi lahki	srednji	
dom. bataljon	619	35	15	3	
XV. div.	4. brigada	468	39	6	3
	5. brigada	596	50	9	3
	12. brigada	445	37	6	3
	15. brigada	496	42	8	3
XVIII. div.	8. brigada	420	22	2	2
	9. brigada	430	24	2	2
	10. brigada	900	49	4	2
I. slov. art. brigada	502	18	2		1

Številčno močnejša je le 10. brigada, vse druge so slabotnejše. Ker pa so pohode na osvobojeno ozemlje domobranski bataljoni izvajali večinoma z dvema tretjinami svojega moštva, je bila moč bataljona na terenu še vedno enaka ali pa večja od večine brigad, če upoštevamo, da so domobranci imeli pobudo in da niso vodili s seboj prateža, ki močno obremenjuje enote na pohodu, v boju pa moštvo prateža sodeluje le izjemoma. Partizanske brigade pa so bile obremenjene s pratežem, pa

tudi z večjimi štabi in prištabnimi enotami, ki tudi niso mogle vedno sodelovati v boju.

Pod takimi okoliščinami bi se z domobranskim bataljonom lahko uspešno spopadli najmanj dve brigadi in to je tudi poznejša praksa potrdila.¹⁷⁰

Spopadi s četrtem domobranskim bataljonom

V drugi polovici julija 1944 se je glavnina VII. korpusa vrnila iz Bele krajine na ozemlje Dolenjske, Suhe krajine in Notranjske.

Petnajsta divizija se je premaknila na sektor vzhodno od zgornjega toka reke Krke, eno brigado pa je pustila pod Gornjanci pred Novim mestom.

Osemnajsta divizija se je razvrstila zahodno od XV. divizije. Po ena njena brigada je nadzorovala prostor Suhe krajine in severne Notranjske, ena brigada pa je delovala na smeren, ki iz Velikih Lašč in Grosupljega vodijo proti Ljubljani.

Prva slovenska artilerijska brigada se je zopet vsa zbrala v dolini Krke. Štab brigade in drugi divizion sta bila na Dvoru zasedo na Vinkovem vrhu, prvi divizion je zasedel Sadinjo vas in postavil zasedo pri Velikem Lipovcu, tretji divizion pa se je razvrstil na desnem bregu Krke v vasi Podgozd in nadzoroval smer proti Podhosti. Zaščitni bataljon ni spremenil svoje lokacije in je ostal na Smuki ter zapiral smer, ki iz Kočevja pelje v Suho krajino.

S tako razvrstitvijo enot je štab VII. korpusa nameraval povečati ofenzivne akcije na komunikacije, ki peljejo proti Ljubljani, razbiti železniško zvezo med Ljubljano in Grosupljem, zavarovati dolino Krke v njenem gornjem toku proti zelo pogostim izpadom sovražnika in obenem okrepiti akcije rušenja železniške zveze med Zidanim mostom, Ljubljano in Trstom.¹⁷¹

Na področju, ki ga je nadzorovala I. slovenska artilerijska brigada, je največkrat operiral 4. domobranski bataljon, zato se je tudi z njim često spopadla. Ta bataljon se je navadno premikal iz Št. Vida skozi gozdove čez Sela pri Šumberku do Žužemberka, od tod pa čez Ajdovec v Novo mesto. Tam se je zadrževal nekaj dni, potem pa se je vrnil v Št. Vid po cesti čez Trebnje. Včasih je zaključil operacije tudi v Žužemberku in se potem vrnil po cesti čez Dobravo in Dobrnič v Št. Vid.

Prvi večji spopad je imela brigada 28. julija ponoči.

Ta dan so domobranci 4. bataljona krenili iz Št. Vida proti Žužemberku v treh kolonah. Glavna kolona, v kateri so bili 55. četa, težka četa in komora, je šla iz Št. Vida po cesti proti Sela pri Šumberku skozi vas Reber v Žužemberk. Desno od nje, v desni pobočnici, v smeri Rdeči kal—Sela pri Šumberku—Podbukovje—Kutna—Reber—Žužemberk je šla 31. četa, v levi pobočnici, v smeri Babna gora—Kozjek—Lisec—Žužemberk pa 32. četa.

Enaintrideseta četa se je južno od Sela pri Šumberku spopadla s tretjim bataljonom 12. brigade in manjšimi deli 15. brigade. Po enournem hudem boju se je tretji bataljon umaknil proti Brezovemu vrhu in domobranci so lahko nadaljevali pot proti Žužemberku. Tudi 32. četa se je pri Babni gori spopadla z manjšo partizansko patruljo, ki se je po kratkem odporu umaknila.

Pozno popoldne so domobranci zasedli Žužemberk, zvečer, ko je padel mrak, pa so nadaljevali pohod samo v eni koloni proti Sadinji vasi.

Ko so prišla prva poročila, da so domobranci v Žužemberku, je drugi divizion brez 40 borcev, ki so odšli v Šmarjeto po konje, takoj krenil v Sadinjo vas, da bi okrepil prvega. Zasedla sta položaje na robu vasi, proti Mačkinemu hribu pa poslala močnejšo patruljo. Do noči se ni nič zgodilo. Okrog 21. ure pa so napeto tišino presekali strojnični rafali. Domobranci kakih 600 mož, so nenadoma iz smeri Žužemberka napadli. Vnel se je kratek, toda silovit boj. Spričo sovražnikove premoči, sta se diviziona umaknila iz vasi in zasedla položaje na robu gozda, ki pokriva Bukovico in hribček nad Dvorom. Domobranci so zasedli rob vasi in niso nadaljevali napada proti Dvoru, ker so jih naši borci držali ves čas pod močnim ognjem. V Sadinji vasi so ostali do druge ure po polnoči, potem pa so se umaknili čez Lačen grič proti Podlipi in Ajdovcu ter nadaljevali pot v Novo mesto.

V boju za Sadinjo vas je padel mitraljezec, ki je bil v patrulji. Domobranci v partizanskih uniformah so ga preslepili in pobili. V boju za vas je bil ranjen še en borec.

Tretjega avgusta sta se oba diviziona ponovno spopadla s tem istim četrtem domobranskim bataljonom.

Tudi to pot so domobranci prodirali proti Žužemberku po isti poti kakor 28. julija. V Žužemberk so prišli tako rekoč

neopaženo, kljub temu da sta v neposredni bližini smeri njihovega prodora bili dve brigadi, 15. na Orlaki in 4. na območju Zagradec—Zavrh—Gornji Križ, od smeri premika domobrancev oddaljeni le okoli dva do tri kilometra. Okrog 10. ure so presenetili in napadli štab XV- divizije.

Ko se je boj razplamenel, sta oba diviziona krenila proti Žužemberku. Na Zafari sta napadla 1. vod 32. domobranske čete, ki je ščitil dele bataljona, ki so prekoračili Krko in napadali Stransko vas. Po enournem boju so se domobranci umaknili na Zafaro.

Dve bateriji drugega diviziona sta napadali desno od prvega in se spustili na cesto, ki pelje proti Dobrniču, ter napadli sovražnikove vozove, ki so vozili plen iz Žužemberka. Po kratkem boju sta se umaknili, ker jim je sovražnikova pobočnica prišla za hrbet. Ko pa je na bojišče prišla še 15. brigada in napadla domobrance pri Zaliscu, sta jih ponovno napadli in gonili proti Dobrniču in Dobravi.

Hkrati z napadom pehote na Zafaro je odprla ogenj tudi gorska havbica 75 mm, ki je bila na položaju pri Laščah. Imela je nalogo, da obstreljuje sovražnika v dolini Krke, kjerkoli bi se pokazal, od Soteske do Žužemberka. Postavili so jo na rob gozda, tako da so jo lahko hitro zavlekli v goščavo in skrili, če bi nastopila kaka večja nevarnost. Toda na Zafaro je izstrelila le 6 granat, potem pa nehala, ker so se domobranci začeli umikati in opazovanje zadetkov ni bilo več mogoče.

V teh bojih je prvi divizion ubil pet, drugi pa tri sovražnikove vojake.¹⁷²

Korpusni poveljnik je 11. avgusta izdal ukaz, ki je vseboval novo taktiko, ki naj bi omejila sovražnikove izpade in Zavrla globoke prodore domobranskih bataljonov na osvobojeno ozemlje.

Vsaka brigada je dobila svoj sektor, po katerem naj bi se premikala, tako da bi vsak dan menjala prebivališče.

Prva slovenska artilerijska brigada je odšla v okolico Ajdovca in postavljala zasede proti Novemu mestu pri Prečni in Bršljinu. Občasno pa je odhajala tudi na območje Trebelnega.

Zaščitni bataljon je ostal na Smuki, zapiral smer proti Kočevju in sodeloval z bataljonom 15. brigade, ki se je premikala po Suhi krajini.¹⁷³

Ponoči 21. na 22. avgust se je brigada vrnila s Trebelnega v dolino Krke. Stab brigade z drugim divizionom je zasedel Sadinjo vas, prvi pa Vinkov vrh.

Okrog sedme ure so obveščevalci javili, da se med Velikim Lipovcem in Ajdovcem pomika sovražnikova kolona, kakih 150 mož z nekaj mulami, ki nosijo mitraljeze in minomete. Tik pred tem pa se je vrnila patrulja, ki je bila ponoči v zasedi pri Ajdovcu in sporočila, da se je v jutranjem času srečala s partizani, ki so povedali, da so iz bataljona Gubčeve brigade, ki je to noč prišel na Ajdovec. Toda to ni bilo točno, ker je vsa Gubčeva brigada bila v širšem okolju Čateža in je tega dne imela tam hude boje z glavnino vseh treh domobranskih bataljonov iz Schumacherjeve skupine. Toda tega štab I. slovenske artilerijske brigade ni vedel, zato tudi ni bil povsem prepričan če so na Ajdovcu borci Gubčeve brigade ali ne.

Spričo takih protislovnih poročil in pa da bi ugotovili dejansko stanje, je drugi divizion krenil proti Malemu Lipovcu z nalogo, da ugotovi, kdo je tam. Krenil je po cesti v koloni. Na čelu je stopal komandant in pomočnik brigadnega komisarja. Pod vtisom, da je tam bataljon Gubčeve brigade, so se zavarovali samo s predhodnimi patruljami. Šli so skozi Mali Lipovec in se počasi bližali vinogradom na pobočjih gozda Boršt. Ko so prišli kakih 15 m od roba gozda, jih je z vseh strani zasula toča krogel iz strojnic in brzostrelk 40. posadne domobranske čete iz Novega mesta, ki je že ponoči prišla na ta sektor. S to četo se je tudi srečala patrulja, ki so jo domobranci ukanili, češ da so iz Gubčevega bataljona.¹⁷⁴

Ze prvi rafali so zadeli komandanta divizona in še nekaj njegovih borcev, drugi pa so se razbežali in umaknili. Medtem jih je še nekaj padlo, ker so se morali umikati po čistini.

Domobranci so krenili na juriš za njimi. Ko so prišli na odprt prostor, pa so jih prestregli rafali prvega divizona s položaja na Vinkovem hribu in jih zadržali, tako da so se borci iz drugega lahko umaknili.

Ko je bilo že videti, da bodo pognali domobrance nazaj in rešili ranjence, ki so obležali in se poskrili po rastlinju, jih je v bok napadla močnejša kolona, ki se je neopaženo približala po gozdu iz Velikega Lipovca in Plešivca. V istem času je Vinkov vrh začelo obstreljevati topništvo iz Novega mesta. Po kratkem boju s to drugo kolono, je prvi divizion zapustil Vinkov vrh in se umaknil proti Sadinji vasi, potem pa čez

Krko, skupaj z večino borcev drugega diviziona. Na bojišču je ostalo nekaj ranjencev, med njimi tudi Franc Papier, borec drugega diviziona. Zanimivo je, kako je Papier ta boj doživel in se rešil, da ga domobranci niso ujeli. Teh dogodkov se takole spominja:

»21. avgusta 1944 smo prespali v neki vasi na levem bregu Krke pod kozolci na slami. Ko smo že začeli dremati, je brigadni harmonikar raztegnil svoj meh, sprehajajoč se od baterije do baterije. Vodnik Murn Alojz je pripomnil: Fantje, jutri bo hudič, kadarkoli ta harmonikar tako vneto razteguje svoj meh, je vedno drugi dan narobe.

Zvečer pred spanjem smo dobili strog ukaz, da se nihče ne sme sezuti — pa kaj, ko so nas noge tako strašno pekle in bolele od maršev, da so skoraj vsi borci prekršili strogo zapoved. Sleherni je mislil, čevlje bom že hitro nataknil, če bo treba.

Zjutraj se je patrolja vrnila iz Ajdovca. Komandir patrolje je pripovedoval, da je šla ponoči skozi vas kolona, ki jo je skušal stražar ustaviti. Ko je zahteval znake, so mu odgovorili, da so iz Gubčeve brigade in da jim znaki niso potrebni, potem pa so se mu približali in ga razorožili. Vzeli so mu zapirac in odšli, stražarja pa pustili živega in zdravega.

Drugo jutro je napočil vroč poletni dan. Ob 8. uri smo dobili ukaz, da zasedemo Ajdovec, prej kot bi to lahko storili domobranci, in drugi divizion je tako krenil po cesti proti Malemu Lipovcu. Ko smo prišli do sredine pobočja, so z vseh strani zaregljale strojnice in brzostrelke. Prva baterija, v kateri sem bil, je prav takrat prispela v neki samorodni vinograd, ko so nas sovražnikove strojnice poškopile. Hitro sem legel za prvo skalo in začel meriti proti kraju, od koder se je oglašala sovražnikova strojnica in streljati. Za mano je stal baterijski komisar in kar stoje streljal.

Cez nekaj časa je strojnica utihnila, potem pa so začele krogle frčati čez mojo glavo. Jaz sem streljal naprej in se nisem bal rafalov, ker sem imel dobro kritje. Ko sem izstrelil dvanajst nabojev, opazim, da sem sam. Hitro stečem za umikajočo se baterijo in jo dohitim v dolini zraven vasi Mali Lipovec. Priključim se skupini borcev, ki so se vzpenjali na vrh kote 433. Ko sem jih dohitel, vidim, da ležijo za nekakšnim grmovjem, pa jim ukažem: »Hitro za menoj, da pridemo na vrh!« toda niso se premaknili. Eden je začel tarnati, da je preveč upehan. Med prerekanjem smo zamudili nekaj dragocenih

minut, tako da so domobranci po pobočju gozdička levo od nas prišli v našo višino in odprli strahovit ogenj proti nam. Le zakloni so nas zavarovali, da nismo vsi ostali tam. Medtem pa je druga skupina domobrancev že dosegla vrh, koto 433. Ni nam ostalo drugega, ko da se eden za drugim umaknemo po čistini proti cesti, kjer še ni bilo sovražnika. Nekaj jih je srečno preteklo čistino. Eden je padel. Ostal sem zadnji. Ko sem tekkel po čistini, sem slišal, kako mi žvižgajo krogle okrog ušes. Hitro se vržem, toda v istem trenutku začutim strašno bolečino v križu, obe nogi sta mi postali mravljinčasti in imel sem občutek, da so mi sekunde življenja štete. V smrtnem strahu sem začel klicati bolničarko Marijo. Toda klicanje je bilo zaman. Misli so mi bliskovito delovale. Začnem se kotaliti v dolino proti vasi Mali Lipovec. Spremljali so me sovražnikovi streli, toda krogle so udarjale iznad mene in to me je tolažilo. Kotalil sem se tako nekaj časa, potem pa sem izgubil zavest. Čez nekaj časa sem se spet zavedel. Bil sem v nekakšni jami med zeljem in fižolom. Tu pa se nisem mogel skriti. Hotel sem ugotoviti, če se bom lahko premaknil kam drugam, zato sem hitro odprl hlače, da bi videl, kakšna je rana. Na levem kolku je bila mala rana, toda desne strani nisem mogel videti. Potipal sem z roko in ugotovil, da je večja in da močno krvavi. Casa za ogledovanje ni bilo več. Hitro zapnem hlače, opašem pas, odpnem usnjene gamaše na nogah in jih odvržem, misleč, da mi bo lažje brez njih. Nahrbtnika nisem mogel več nositi, pustil sem ga kar tam, kjer sem ležal. Zbral sem vse moči in se postavil na noge. Puška mi je bila za palico. Počasi, s skrepelimi nogami sem se pomikal proti najbližjim hišam z namenom, da se tam nekje skrijem. Nog nisem mogel upogniti, ker bi takoj padel.

Puškina cev je bila zamašena z zemljo in je nisem mogel odmašiti. Približal se mi je domobranec, na kakih 30 metrov. Razločno sem videl podoficirske znake na njegovi uniformi. Dvakrat je proti meni ustrelil, toda ni me zadel, ker sem z velikimi skoki zavil za hišo in v skedenj. Naglo sem ugotovil, da se na skednju ne morem skriti. Skakal sem naprej proti njivi, na kateri je rasla visoka, toda redka koruza. Med skakanjem sem zgubil tudi puško. Ko sem priskakal do koruze, sem padel. Vstati nisem mogel več. Po kolenih in rokah sem se splazil do sredine njive, potem pa nižje, na spodnji rob. Izpod nje je bila ravna, terasasta njiva posejana z deteljo. Potuhnil sem se kot

zajček. Zagledal sem redki sovražni stroj. V presledkih je regljala strojnica, vmes so se oglašali posamezni strelj pušk. Dobro sem slišal, ko je domobranec zagledal našega ranjenega komandanta diviziona. Ustrelil ga je. Njegovo brzostrelko je vzel, toda preklinjal je, ker ni bilo v njej nobenega naboja več.

V bližnji hiši, kjer sem šel prej mimo, je nekdo začel spraševati neko žensko, kje naj bi bil tisti, ki je prej tam mimo skakal. Rekla je, da ne ve, čeprav je videla, kam sem se umaknil. Se je dodala, da jih je šlo dosti tam mimo. Potem sem slišal, kako so se pogovarjali o mojem nahrbtniku, v katerem sem imel zavoj prve pomoči, 50 nabojev za puško, pribor za umivanje in čiščenje obleke ter odejo. Nekdo se je oglasil: »Pa kakšne lepe stvari je imel«, drugi pa: »Kako da ga nisi ujel, saj si videl, da je ranjen, ti si čisto za en dr... ujeti bi ga moral, da bi še kaj zvlekli iz njega!«

Na moji desni strani sta prihajali dve desetini. Zelo so bili nedisciplinirani in godrnjavi. Zabavljali so, zakaj jih osli vodijo na ta hrib. Za njimi sta prihajali še dve desetini, toda nekoliko bližje meni. Nosili sta nove uniforme, na ovratniku embleme z mrtvaško glavo. Disciplinirano in strumno so korakali. Pred njimi je stopal zelenec s čelado in streljal proti meni.

V prvem hipu sem mislil, da me je zagledal, toda takoj sem ugotovil, da meri proti mojemu tovarišu, ki je obležal na poboju višinske točke 433.

Ko je vse to šlo mimo mene, sem si oddahnil, toda glej, še ena desetica zelencev! Bili so mi že zelo blizu. Najraje bi se zakopal v zemljo. Toda kljub temu, da so se mi ježili lasje, sem ostal negiben. Poveljnik desetine je bil brez čina in je govoril slovensko. »Le za mano fantje, pa bo vse dobro, kar tukajle poleg njive...«

Zdelo se mi je, da gredo tik zraven mene, na nekaj korakov, da vsakemu posamezniku gledam v oči. Toda oni so gledali le proti hribu in noben se ni ozrl proti meni. Odšli so in spet je prihajala nova desetica. Neskončno rad bi se zavlekel višje v koruzo, toda če bi se začel premikati, bi me gotovo opazili. Spet so šli mimo.

Ura je bila že okrog poldneva, sonce je neusmiljeno peklo. Strelj so se počasi oddaljevali. Z rokami sem tiščal rano, da bi mi nehala krvaveti. Okrog 16. ure sem spet videl domobrnce, ki so šli skozi vas. Eden se je ločil od njih in se približal mrtvemu komandantu ter ga brcal in se norčeval: »No, vodja, ko-

manda!« Če bi le imel puško in vsaj petnajst nabojev, bi pri priči pomeril in ga ustrelil.

Okrog 17. ure se je vse umirilo. Neka sivolasa starka je prišla na njivo. Poklical sem jo. »Mati, pridite bližje!« »Ježeš, Marija!« je vzkliknila in hotela zbežati. »Ne bežite, rotim vas, pridite bližje!« Zelo boječe se mi je približala. Prosil sem jo, naj mi prinese vode in če je moj nahrbtnik še tam, naj vzame prvi zavoj. »Odnegli so ga,« je rekla. Prosil sem jo, naj mi prinese kake krpe, da bi se obvezal. Rekla je, da ran ne more gledati, da pa bo že nekaj poiskala.

Cez nekaj časa se je vrnila z vodo in koščkom platna. Vodo sem hitro popil. Krpe pa nisem mogel uporabiti. Pogledal sem rano in presenečen ugotovil, da se je naredila krasta. Tudi na desni strani se je kri na rani strdila. Ni mi bilo treba obvezovati se. Zenica je odšla in mi prinesla kislo mleko in koruzni kruh. Zelo mi je teknilo, saj že od zgodnjih jutranjih ur nisem ničesar požužil.

Povprašal sem jo o zanesljivih ljudeh v vasi, ki bi mi hoteli pomagati in me skriti, dokler ne pridejo moji tovariši pome. Rekla je, da v vasi ni nobenega, kateremu bi lahko zaupala in da je že stara, pa ne želi, da bi zaradi nje kdo smrt storil.

Napisal sem listek za I. S. AB in prosil starko, da odda listek prvemu partizanu, ki ga bo videla. Odšla je. Zvečer mi je prinesla otave, da bi ležal na mehke in lažje prebil noč. Bila je dolga in hladna. Ko se je drugo jutro pokazalo sonce na obzorju, je starka spet prišla in mi prinesla nekaj hrane.

Okrog devete ure so vaščani prišli z vozom in odpeljali mrtve, ki so ležali po polju. Okrog poldneva mi je starka spet prinesla hrane. Prosil sem jo za nasvet, kam naj bi se zavlekel čez noč. Svetovala mi je naj se splazim proti gozdčku, da je tam invalid Štrukelj, dober človek in mi bo gotovo pomagal.

Zvečer je prinesla dve gladki, dolgi palici. Poskušal sem se dvigniti. Toda ko mi je to že skoraj uspelo, mi je zmanjkalo moči in sem padel. Nisem mogel več na noge. Ostalo mi je le še plezanje po kolenih in rokah.

Ko je sonce zašlo, sem se podal na dolgo, mučno pot. Privlekel sem se do travnika. V kolku me je silno bolelo in nisem mogel več naprej. Začel sem plezati bočno. Ko sem se privlekel do steze, 50 metrov nižje, je bila že trda noč. Hlače sem imel že čisto raztrgane in obdrgnjena kolena. Tako nisem mogel več

naprej. Zbral sem zadnje moči in s pomočjo palice le nekako vstal in s skrepenelimi nogami počasi poskakoval ob palici. Strašno me je bolelo in v meni je vse gorelo. Pridrsal sem do ograje na poti. Tu sem se naslonil in počival, potem pa spet nadaljeval težko pot.

Ko sem le obvladal tistih 150 metrov, sem se hotel zavleči v skedenj. Ko sem se mu približal, sem slišal, da v njem nekdo spi. Kdo neki je, sem se vprašal. Mislim si: beli niso, ker nimajo straže, partizani pa prav tako ne. Ojunačim se in vprašam: »Kdo je?« Takoj se je oglasil moški glas in rekel: »Jaz sem, gospodar z družino. Kdo pa je tam?« In že je zašelestelo seno, proti meni je prihajal neki moški. Rekel mi je, da je vedel za mene, da ležim v koruzi, da pa mi ni upal priti blizu, ker se je bal, da bom streljal.

Pomagal mi je v skedenj in mi prinesel korec šumečega jabolčnika. Ko sem se napil, mi je odleglo. Toda bolečine so še vedno ostale in vsaka bilka sena me je tiščala, ko da bi imel debelo vejevje pod seboj.

Dobri Štrukelj je šel ogledovat in ko se je prepričal, da ni nikogar, me je odpeljal v njegov novi kozolec in me tam skril. Prinesel mi je hrane, koruzni kruh, steklenico jabolčnika ter sveža in pečena jabolka. Okrog 11. ure, ko so bolečine malo popustile in sem mislil, da bom malo zaspal, zaslišim pod kozolcem govorico. Spet sem bil v strahu, če morda nisem izdan.

Nekdo je odvalil seno in pred sabo zagledam puškine cevi, za njimi pa tri partizane. Takoj sem jih spoznal, saj so bili moji tovariši.

Bil sem rešen. Odpeljali so me v bolnico na Jelen dol v Rogu in čez mesec dni z letalom v Italijo.¹⁷⁵

Isti dan so bili hudi boji tudi v Suhi krajini. Sovražnik je v dveh kolonah prodiral proti Smuki. V Hinjah se je spopadel z zasedo zaščitnega bataljona, ki se je po krajšem boju umaknila in zapustila Hinje.

Večja kolona z dvema tankoma in nekaj kamionov, ki ji je pomagalo topništvo, je prodirala proti Klečam in Staremu logu. Na višinski točki 563 jih je dočkala glavnina bataljona. V hudem enournem boju so bili vsi poskusi sovražnika, da bi višinsko točko zavzel, onemogočeni in bataljon jih je z jurišem nagnal nazaj proti Kočevju.

Izgube brigade ta dan so bile izredno velike. Štirje so padli med njimi komandant in operativni oficir drugega diviziona, štirje ranjeni in dvanajst pogrešanih.

Udarec je bil hud, saj je ta dan brigada zgubila kar 20 borcev.

Toda že čez pet dni je ta udarec domobrancem vrnila.

Dne 27. avgusta so domobranci pripravili nov veliki pohod na osvobojeno ozemlje v dolini Krke, ki naj bi ga izvedli v treh kolonah.

Najmočnejša kolona, četrti domobranski bataljon z dvema četama, okrepljen s 16. četo in četo težkega orožja s šestimi težkimi mitraljezi iz prvega bataljona ter vodom topov 65 mm, je že zvečer 26. avgusta zapustil Št. Vid pri Stični in odšel proti Selam pri Šumberku.

Komandant bataljona kapetan Meničanin je nameraval že ponoči zavzeti ugodne izhodiščne položaje za napad, tako da bi zgodaj zjutraj s hitrim udarcem presenetil partizane v Žužemberku in v dolini reke Krke.

S to glavno kolono pa naj bi 27. zjutraj sodelovala kolona, sestavljena iz mešane nemško-domobranske enote iz Novega mesta in domobranska skupina iz Višnje gore, ki naj bi ščitila desni bok glavne udarne skupine in napadla štab XV. divizije v Zagradcu.

V dolini Krke na Jami je takrat bil štab VII. korpusa, kateremu je najbrž tudi bil namenjen koncentrični napad glavne kolone in kolone iz Novega mesta, ter I. slovenska artilerijska brigada.

Prva slovenska artilerijska brigada je imela na desnem bregu Krke štab brigade na Jami, drugi divizion v Stavči vasi in prvi divizion na Smuki, ki je 24. avgusta zamenjal zaščitni bataljon.

Zaščitni bataljon je bil na levem bregu na položaju na Ostrem vrhu. Pred Novim mestom pri Prečni je postavljaj močne zasede.

Četrti domobranski bataljon je prišel v Žužemberk okrog pete ure zjutraj. Toda ker tam ni naletel na odpor partizanov, ker se je komanda mesta pravočasno umaknila na drugo stran Krke, so domobranci nadaljevali pot in zasedli Trebčo in Sadinjo vas.

V Sadinji vasi so jih nemudoma napadli topničarji z desnega brega Krke s strojniciami in puškami, gorska havbica, ki

je še vedno na položaju pri Laščah v zasedi pričakovala premike sovražnika, pa jih je takoj začela obstreljevati.

Boj je trajal do 15. ure. Zlasti uspešno je tolkla havbica, ki je z neposrednimi zadetki pobijala domobrance v Sadinji vasi. Po izjavi nekega ujetega Nemca so predpoldne tega dne odpeljali iz vasi kar 48 mrtvih in ranjenih.

Sovražnikova skupina iz Novega mesta se je v jutranjih urah 27. avgusta spopadla z zasedo zaščitnega bataljona pri vasi Prečna. Spričo premoči sovražnika se je zaseda umaknila proti Brezovi rebri. Toda kratek spopad je bil dovolj, da opozori zaščitni bataljon o izpadu in prisotnosti sovražnika tudi iz smeri Novega mesta, tako da je lahko pravočasno zasedel in uredil položaje na Ostrem vrhu in onemogočil domobrancem, da bi neovirano obvladali širše območje Ajdovca.

Komandant zaščitnega bataljona je deloval samoiniciativno, ker je bila zveza s štabom brigade pretrgana in se počasi umikal proti Vinkovem vrhu.

Ko je zjutraj začel napad domobrancev, je Gubčeva brigada bila v vasi Zavrh, kjer je prenočevala na poti na nove položaje v okolico Žužemberka.

Okrog sedme ure je pohod nadaljevala, medtem pa je dobila povelje, naj napade sovražnika v Trebči in Sadinji vasi.

Borci 2. divizion z gorsko havbico 75/18 mm M. 34 v zasedi na položaju pri Laščah avgusta 1944

Hitro se je pripravila in razvrstila za napad in do 15. ure je skupaj s I. slovensko artilerijsko brigado stisnila domobranke v obroč. Proti jugu je prehode čez Krko branil drugi divizion topništva, na Vinkovem vrhu je smer proti Novemu mestu zapiral zaščitni bataljon, vse druge smeri proti Žužemberku in Dobrniču pa je zasedla Gubčeva brigada.

Slabo je bila zavarovana edinole smer proti Ajdovcu. To slabo točko je sovražnik izkoristil in po hudem boju z bataljonom Gubčeve brigade, ki je hotel strniti obroč tudi v tej smeri, mu je končno uspelo prebiti se proti Ajdovcu in z učinkovitim manevrom udariti v hrbet bataljonom Gubčeve brigade, ki so bili na Mačkinem hribu. S tem manevrom je bil obroč razbit in domobranci so se rešili katastrofalnega poraza.

Toda kljub temu so ta dan domobranci doživeli hud poraz, saj so se v neredu umikali pred jurišem borcev Gubčeve brigade, ki je naskakovala Trebčo in Sadinjo vas iz smeri Žužemberka, kakor tudi borcev drugega divizona in štaba I. slovenske artilerijske brigade, ki so jurišali čez Krko, gazeč vodo do pasu.

Po silovitem udaru in boju prsi ob prsi na robu Sadinje vasi, so domobranci v paničnem begu zapuščali vas in se prebijali proti Ajdovcu. Na bojišču so pustili 19 mrtvih.

Tako je ta dan imel četrti domobranski bataljon po partizanskih virih kakih 60 padlih in ranjenih. To pa je bil hud udarec, od katerega mu je udarna moč in manevrska sposobnost splahnela, topničarjem pa se je zopet vrnil omajani duh.¹⁷⁶

Nov spopad s 4. domobranskim bataljonom je sledil 29. avgusta. Tokrat ga je okrepila še 22. četa iz 3. bataljona, najbrž spričo izgub, ki jih je imel pred dvema dnevoma pri Sadinji vasi.

Domobranci so zopet prišli po isti poti kot v prej šnj ili spopadih, le da so se tokrat pripeljali s štirinajstimi kamioni pod varstvom treh tankov. Ze v jutranjih urah so zasedli Žužemberk in Stransko vas na desnem bregu Krke.

Drugi divizion je takoj zasedel položaje na višinski točki 248 zahodno od Stavče vasi in Cegelnico ter jim preprečil prodor proti Jami. Levo od položajev divizona, na pobočjih Gradenca, pa se je bojeval 3. bataljon Gubčeve brigade.

Boj je trajal do 11. ure. Domobranci so ves čas izzivali in zmerjali naše borce: »K . . . partizanske, pridite dol, če

Sanitetni referent brigade
Borivoj Jelinič-Borči

upate!» Prav takrat, ko so spet tako zmerjali, pa je prišel v prvo bojno vrsto sanitetni referent brigade Borivoj Jelinič.* Razjezil se je in zavpil: »Kaj mislite, hlapci okupatorja, da si ne upamo?» in že je vstal iz kritja in krenil po pobočju navzdol z bombo v roki. Toda naredil je le nekaj korakov in padel, zadet v koleno. Spričo rane in ognja z obeh strani, ni mogel več nazaj.

Poveljnik divizionu je takoj reagiral. Izbral je dva najgibčnejša borca, ki naj bi skočila po ranjenca in ga potegnili v

* Borivoj Jelinič-Borči se je rodil 23. septembra 1921 v Topličici v Hrvatskem Zagorju. Na medicinsko fakulteto se je vpisal v Ljubljani. Njegov oče je bil v službi na železnici; kot aktivista OF so ga aretirali in odpeljali v taborišče Dachau, kje je tudi umrl.

Borivoj je na medicinski fakulteti v Ljubljani bil član prvega študentskega odbora OF za drugi letnik. Prvič so ga prijeli fašisti leta 1941 v Zagrebu, potem pa leta 1942 pri racijah v Ljubljani in ga internirali v Gonars, odkoder se je vrnil februarja 1943. Po kapitulaciji Italije je odšel k partizanom v Gubčevo brigado, ob ustanovitvi I. SAB pa v artilerijsko, kjer je bil sanitetni referent do februarja 1945. Potem je bil imenovan za sanitetnega referenta XVIII. divizije.

V bojih je bil dvakrat ranjen. Kot sanitetnega referenta XVIII. divizije v činu poročnika so ga domobranci 30. marca 1945 ujeli in ga na zverinski način ubili.

kritje. Vsem drugim je ukazal, naj s pospešenim ognjem iz vseh orožij podprejo reševanje.

Ko je bilo vse pripravljeno, se je začel strahovit ogenj, ki so se mu pridružili tudi borci Gubčevega bataljona. Domo-branci, ki so to ocenili kot pripravo za juriš, so se naglo umak-nili iz Stranske vasi čez Krko. Tako je bil Jelinič rešen iz neugodnega položaja. En borec divizona je v tem spopadu padel.

Tudi havbica 75 mm, ki je še vedno stala na položaju pri Laščah, je uspešno posegla v boj. Na Zafaro in v Žužemberk je izstrelila 20 granat z dobrim uspehom.¹⁷⁷

Ta spopad je bil tudi zadnji v tem obdobju in v takšnem obsegu.

Okrepljeni napadi na cestne in železniške prehode

Konec avgusta je okupator še vedno vpadal globoko na osvobojeno ozemlje, predvsem iz Stične in St. Vida ter Novega mesta. Pa tudi čez Kolpo v Belo krajino so pritiskali ustaši in Nemci. Pri Vinici so prešli reko in zasedli vas Hrastje.

Vrhovni štab je na podlagi splošnega zavezniškega načrta

17. avgusta 1944 izdal direktivo, naj vse enote med 1. in 7. sep-tembrom zopet povečajo dejavnost na prometne objekte, zla-sti na železnice. Na temelju te direktive je štab VII. korpusa 28. avgusta izdelal operativni načrt.

Po tem načrtu naj bi XV. divizija, katere štab je obenem postal tudi štab sektorja za Dolenjsko in Suho krajino, zago-tovila zavarovanje osvobojenega ozemlja. Osemnajsta divizija je dobila nalog, da napade komunikacije v neposredni okolici Ljubljane, da uniči tunel pri Šmarju in da onemogoči železniški promet na progi Ljubljana—Trst med Borovnico in Ra-kekom.

Sprejeto nalogo naj bi XV. divizija rešila na tak način, da bi z dvema brigadama blokirala posadke v Št. Vidu, Stični, Višnji gori in Grosupljem, z eno brigado zavarovala smeri, ki vodijo iz Kočevja in Ribnice v Suho krajino, 12. brigado pa poslala v Belo krajino.

Spričo obsežnosti sektorja, ki ga je s tem poveljem XV. divizija dobila, ji je štab VII. korpusa podredil tudi I. sloven-sko artilerijsko brigado in Dolenjski odred.

Povelje štaba VII. korpusa posebej poudarja, da se I. slovenska artilerijska brigada podreja XV. diviziji začasno in le v operativnem pogledu z nalogo, da se razporedi na prostoru Ajdovca—Dvor—Smuka, da ga obvlada in nadzoruje vse do Prečne in Bršljina, da postavlja zasede v bližini Novega mesta na levem bregu Krke in da minira cesto Novo mesto—Mirna peč.

Poleg teh nalog je brigada dobila tudi nalogo, da prepelje topove Ln havbice iz starih v nova skrivališča, pregleda opremo in material, ga popravi in uredi. Pregleda naj tudi strelivo ter ga razvrsti po težinskih oznakah in serijah smodnika, če ima strelivo take oznake. Popravi naj vozove in stori vse, da lahko takoj, ko bo za to ugoden trenutek, stopi v boj kot topniška enota.

Štab brigade je dobil še nalogo, poslati izvidnice, ki naj bi pregledale teren okrog nekaterih postojank na Dolenjskem ter izbrale pripravne položaje za orožja in opazovalce za primer napada na te postojanke.

Povelje štaba VII. korpusa poudarja, naj se v določenem sektorju brigada vede gibko, štab brigade pa naj bo venomer skupaj z eno od podrejenih enot: divizionom oziroma zaščitnim bataljonom, toda ne več kakor tri dni pri vsaki.

Enota, ki bo na Smuki in v Starem logu, naj neprenehoma z minersko-sabotažnimi skupinami ruši železniško progo Ribnica—Kočevje.

Hkrati s temi izredno zahtevnimi nalogami pa naj brigada organizira tudi dopolnilni pouk z borci in oficirji, kadar enote ne bodo v boju.

V skladu s tem poveljem je 1. divizion zasedel Smuko in Stari log ter nadzoroval smer proti Kočevju. Zaščitni bataljon je manevriral na območju Ajdovca, 2. divizion pa je bil na Jami do 6. septembra, potem pa je zamenjal 1. divizion na Smuki.

Do 15. septembra brigada ni imela večjih akcij, le nekaj patroljnih spopadov, od katerih so omembe vredni spopadi patrolj zaščitnega bataljona 3., 7. in 14. septembra pri Prečni in Kuzarjevem kalu, pred Novim mestom in 1. divizona pri Mali gori pred Kočevjem.

V teh spopadih je bil en borec zaščitnega bataljona ranjen dva pa pogrešana. Iz divizionov pa so štirje borci pobegnili domov.

Divizion na Jami je organiziral dopolnilne topniške tečaje za komandirje in njihove namestnike in za vse, ki so že končali oficirsko šolo v Metliki. Namen tečaja je bil, da že pridobljeno znanje utrdijo in poglobijo. Imeli so po 6 ur vaj in pouka dnevno.

Organizirali so tudi štirinajstdnevni tečaj za zveznike, na katerem so poučevali in se urili v spoznavanju signalnih znakov po semaforju, kakršni se uporabljajo tudi za zveze na morju. Na teh signalnih tečajih naj bi se zvezniki pripravili za medsebojno sporazumevanje in vzdrževanje zvez med široko razporedeno mrežo opazovalnic in obveščevalnih točk na območju, ki so ga kontrolirali, da bi preprečili presenečenja, ki so jih v avgustu večkrat doživeli in da bi s teh točk lahko vodili tudi ogenj havbice 75 mm, ki je še vedno čakala na priložnost, da z ognjem poseže v boj proti sovražnikovim izpadom.

Pri tem pouku so obravnavali tudi probleme utrjevanja in gradnje rovov in zaklonišč.

Pouk je seveda nenehno potekal s puško v roki, saj so morali biti vsak trenutek pripravljeni, da stopijo v boj.

V tem času je na vsem ozemlju Slovenije besnel boj narodnoosvobodilne vojske z okupatorjem za cestne in železniške prehode. Kajti prav na slovenskem ozemlju je bil ta boj izredno važen, ker se je na njega naslanjal desni bok in zaledje nemško-sovjetskega bojišča na Madžarskem, hkrati pa je bilo zaledje fronte v Italiji. Kar dve fronti v Evropi, vzhodna in južna, sta kazali izredno zanimanje za ta prostor.

Okupator je na slovenskem ozemlju razvrstil največ svojih sil vzdolž prometnih žil, za njihovo posredno zavarovanje v notranjosti dežele pa je uporabljal domobrance. V poročilu štaba VII. korpusa z dne 21. septembra 1944 zasledimo podatek, ki pravi da je ob najvažnejši prometni zvezi od Zidanega mosta do Trsta bil odnos sil med domobransko in nemško zasedbo oporišč takle: na odseku od Ljubljane do Št. Petra (Pivke) 1 :1, vzdolž stare demarkacijske črte pa 8 :1 v korist Nemcev. Na drugih delih bojišča so prevladovali domobranci. V postojankah na obeh straneh Krke, od njenega izliva do Novega mesta, je bil odnos med domobranci in Nemci 1 :3, ob prometnih zvezah med Ljubljano, Št. Vidom in Kočevjem pa celo 1 :4 v korist domobrancev.¹⁷⁸

Napad na sovražnikove komunikacije se je začel že junija.

Kakor je znano, so enote VII. korpusa porušile Štampetov most in za nekaj časa zavrle promet na tem odseku. Mosta pri Litiji pa se takrat niso lotili spričo prevelike sovražnikove koncentracije sil v trikotniku Višnja gora—Stična—Št. Vid.

Napadi na komunikacije v večjem obsegu so julija in avgusta ponehali. Glavnina korpusnih sil je morala najprej opraviti s sovražnikovim ofenzivnim sunkom v Belo krajino, potem pa braniti osvobojeno ozemlje pred vdori okretnih domobranskih bataljonov, ki so se posluževali manevrske taktike.

V septembru mescu, ko so te naloge dokončno opravili in so bile sile korpusa znova sproščene, se je boj za komunikacije nadaljeval, skupaj s silami NOV na Primorskem in Štajerskem, kjer so brigade IV. operativne cone dosegle že vrsto uspehov.

V skladu s smernicami vrhovnega in glavnega štaba je poveljnik VII. korpusa 11. septembra izdal novo povelje vsem enotam za napad na komunikacije.

Artilerijska brigada je dobila nalogo, naj se takoj premakne na progo med Kočevjem in Ribnico, ki jo je sovražnik začel intenzivno popravljati, vzdrževati in uporabljati. Brigada naj izdela podrobne načrte za rušenje proge, po končanem rušenju pa naj z zasedami prepreči poskuse, da bi jo spet popravili. Zasede naj bi postavila pri Seljanu nad Otavicami, v Makolah, na Mali gori in nad Koblarji. Ena minerska skupina naj bi porušila most v Dolenji vasi in postavila več tempiranih min na cesti med Kočevjem, Dolenjo vasjo in Ribnico. Akcijo rušenja naj bi nadaljevala zaporedoma več noči, položaje zased in zavarovanja pa vsakokrat menjala, tako je ukazal korpusni poveljnik.

Petnajsta divizija je dobila nalogo, naj poruši progo med Račno in Grosupljem, XVIII. divizija pa naj bi napadla in porušila tunel pri Šmarju, ker ji to do takrat še ni uspelo.¹⁷⁹

Na progi Kočevje—Ribnica

Porušiti progo med Ribnico in Kočevjem ni bila lahka naloga. Prva slovenska artilerijska brigada je takrat štela komaj 371 borcev, od teh pa je kakih 50 varovalo konje, topove in strelivo, tako da je bilo sposobno za predvideno akcijo nekaj več kot 300 mož. V postojankah Kočevje in Ribnica so bile močne posadke, ki so štejele skupaj kakih 1500 mož. Progo so dobro varovale s patruljami, zasedami in oklopnim vlakom, ki

se je pogosto sprehajal sem ter tja po progi. Cim so opazili partizanske enote v bližini proge, **90** naglo posredovali iz oben krilnih postojank proti Čmemu vrhu čez Ota vice in Malo goro z namenom, da jih obkolijo in uničijo.

Brigada je krenila proti progi 15. septembra popoldne. Prvotno je nameravala napasti sovražnika ponoči, pregnati njegove patrulje in s tem omogočiti inženirski četi, da minira progo.

Toda nastale so težave, ki so onemogočile ta načrt. Oba divizionala in zaščitni bataljon so šli proti progi v treh kolonah, ena čez Malo goro, drugi dve pa čez Vrbovec proti Makošam in Otavicam. Toda kolona, ki je šla čez Vrbovec, je zašla in prispela v Makoše šele po polnoči. To pa je bilo že prepozno za nočno akcijo, in ker je tudi prevoz minerskega materiala zaostal, so akcijo odložili.

Umaknili so se v vas Seč, severno od Poloma. Načrt akcije so spremenili. Videli so namreč, da bi bil odkrit napad na progo preveč tvegano dejanje, ki ne bi zagotovilo uspeha, zato so se odločili za diverzijo.

Izbrali so 60 dobrih borcev, ki naj bi se približali progi skozi gozdove Male gore in minirali progo podnevi, takrat, ko bo sovražnik to najmanj pričakoval. Akcijo teh borcev naj bi ščitile močne zasede na smereh, ki vodijo iz Ribnice in Kočevja proti Črnemu vrhu.

Dne 17. septembra so pripravili 95 kg eksploziva. Od strokovnjakov minercev so se naučili, kako ga je treba uporabiti in z njim ravnati.

'Drugi dan zgodaj zjutraj **90** krenile proti Črnemu vrhu tri skupine. Dve za zavarovanje, ki sta odšli na križišče gozdnih poti proti Koblarjem in Mali gori ter proti Otavicam severno od vasi Makoše.

Tretja minerska skupina pa se je počasi in zelo previdno spuščala proti progi po pobočju Koblarskega hriba. Vsak borec je nosil en in pol kilograma eksploziva s pripravljenim detonatorjem in hitro gorečo zažigalno vrvico. Ko so prišli okrog druge ure popoldne na rob temnega in visokega gozda, so se borci, sedaj minerji, razvrstili v strelce in se po trebuih plazili proti progi skozi grmičevje, na predelu, ki se imenuje pod Rebrijo.

Prav tedaj, ko so se progi približali že na kakih 200 m, pa je počasi prisopihal oklopni vlak in od časa do časa spuščal

rafale na vse strani. Ni jih opazil, ker so se vsi tesno privili k zemlji. Ko se je oklopnik oddaljil, je bil ravno pravi čas za miniranje, ker najbrž nekaj časa domobranci ne bodo dovolj čuječi.

Dobili so zadnja navodila, potem pa so hitro krenili naprej na progo. Tako kot so se urili prejšnji dan, je vsak podtaknil eksploziv pod tračnico in železniške pragove. Hitro je bilo opravljeno in že so vsa minirana mesta zvezali z gorečo zažgalno vrstico.

Sledilo je povelje: »Umik!« Ko so se vsi dovolj oddaljili, je operativni oficir brigade Jože Stepišnik zažgal košček počasi goreče vrvice. V nekaj minutah je dogorela do hitro goreče in hip za tem so vzdolž cele proge zadonele eksplozije. Po zraku so leteli kosi tračnic in leseni pragovi.

Borci so se naglo umikali proti Cmemu vrhu. Niso se držali stez in poti, temveč so kar naravnost po pobočjih hiteli navzgor proti vrhu. Po stezah, ki so se vijugale sem ter tja, bi se preveč zamudili in bi se lahko zgodilo, da bi sovražnik iz Ribnice in Kočevja prišel prej na vrh, saj je steze dobro poznal. Na tem predelu so bile naše enote že večkrat presenečene. Spomnili so se tudi izgub drugega bataljona 9. brigade, ki so ga doletele marca meseca prav v Makošah. Za njimi je besno streljal oklopni vlak, ki se je vrnil, toda naprej ni mogel več.

Šli so po že vnaprej zračunanem azimutu s pomočjo kompasa, kajti v temnem gozdu jim je bila to edina zanesljiva orientacija. Ko so prišli na vrh, se je že začelo mračiti in dan se je naglo nagibal h kraju. V jugovzhodni smeri so zaregljale strojnice. Zaseda je udarila po nemški koloni iz Kočevja, potem pa se je hitro umaknila proti Tolstemu vrhu. Tudi na zahodni strani je padlo nekaj strellov. Naše zasede so streljale le toliko, da so opozorile na nevarnost, sovražnika zadržale, potem pa so se umaknile proti vrhu.

Glavna kolona, ki se je že v celoti zbrala na vrhu, je nadaljevala pot po pobočju navzdol, sedaj že v temi, ker se je popolnoma zmračilo. Okrog polnoči je prispela v Polom, potem pa do jutra 19. septembra v Hinje, kjer je bila brigada.

Naloga je bila zelo dobro opravljena. 1100 metrov proge je bilo popolnoma razdejane, tako da dalj časa ni bila uporabna. Posadko v Kočevju so morali preskrbovati po cesti. Brigada ni imela nobenih izgub.¹⁸⁰

Tudi brigade XV. divizije so svojo nalogo uspešno opravile. Porušile so progo med Račno in Grosupljem. Rušenje tunela pri Šmarju pa se ni posrečilo.

Poganeek pri Litiji

Dne 20. septembra so XV. divizija in deli IV. operativne Cone pod operativnim poveljstvom štaba VII. korpusa izvedli napad na železniški most čez Savo pri Poganeeku, ki leži med Litijo in Kresnicami.

Napad na ta most je imel glavni štab NOV in PO Slovenija že dalj časa v načrtu. Toda vse do tega dne ni bilo nobene Posebno ugodne prilike za tako akcijo. Tokrat naj bi v napadu sodelovalo tudi zavezniško letalstvo, ki bi bombardiralo postojanke okrog mostu in sam most. Po končanem bombardiranju, če most ne bi bil zadet in porušen, pa naj bi partizani izkoristili učinke bombnega napada, se mostu približali in ga uničili z minami.¹⁸¹

Med Kresnicami in Litijo teče Sava skozi vijugavo sotesko, ki ima v svojem srednjem toku dva izrazito velika loka. Na sredini med tema lokoma je zgrajen velik železniški most, prek katerega je speljana dvotirna železniška proga. Od mosta proti Kresnicam teče proga najprej kakih 300 m po ravnini, potem pa se zgubi v predoru.

Nad predorom je grad Poganeek, v katerem je bila nemška Posadka, ki je štela 44 mož in je imela nalogo, da ščiti most kot zelo važen strateški objekt. Ob mostu so Nemci na levem in na desnem bregu reke zgradili več bunkerjev, v katerih so razen strojnic imeli tudi protiletalske topove FLAK (Flieger Abwehr Kanonen). Z gradu se v smeri proti Ljubljani železniška proga vidi vse do Kresnic.

Predor leži v vznožju Robidnika, ki je podaljšek grebena, na katerem je vas Golišče. Ves ta predel je gosto obrasel z gozdovi, ki pokrivajo strma pobočja, zato je tudi težko dostopen. S prevladujoče točke Bajda na severovzhodnem delu pobočja se delno vidi grad Poganeek in sam most. Le-ta točka je kila najbolj prikladna za položaj havbice.

Povelje za napad je štab VII. korpusa izdal 17. septembra, akcijo je angažiral XV. divizijo s 4. in 5. brigado, Dolenjskim odredom in havbico 75 mm iz I. slovenske artilerijske

brigade in operativno grupo iz IV. operativne cone, ki so jo sestavljale 6. in 11. SNOUB ter Kamniško-zasavski odred.

Petnajsta divizija naj bi po bombnem napadu zavezniškega letalstva z delom sil napadla grad Poganek, ki so ga branili Nemci, uničila bunkerje pri tunelu in železniškem mostu na desnem bregu Save, z vsemi drugimi silami pa naj bi zavarovala osrednji napad na most v smereh Kresnice, Laze pri Dolškem, Litija, Šmartno pri Litiji, Prežganje, Trebeljevo in Preska in na vseh teh smereh prekopala ceste ter postavila protitankovske mine in druge ovire.

Operativna skupina iz IV. operativne cone pa je dobila nalogo, da po bombnem napadu letalstva uniči nemške posadke na levem bregu Save, minira in poruši most in zavaruje ter zapre smeri, ki vodijo iz Ljubljane, Domžal, Vevč in Zagorja, na cestah pa postavi ovire in protitankovske mine.

Štab I- slovenske artilerijske brigade je na podlagi povelja štaba VII. korpusa poslal gorsko havbico 75 mm M. 34 v sestav XV. divizije. Havbica s posadko pod vodstvom komandanta drugega diviziona je iz vasi Jama krenila 18. septembra zvečer. Šla je po poti ki vodi skozi Dobrnič, Občine in Veliko Loko v Primskovo, kamor je prispela 19. septembra zjutraj. Takoj se je vključila v sestav divizije in zvečer istega dne nadaljevala pot proti Savi v smeri Primskovo—Sobrače—Riharjevec—Črni potok—Volčja Jama—Velika Stanga—Golišče.

Ob 16.30 uri 20. septembra je priletelo osem zavezniških lovcev bombarderjev. V desetih minutah so na most in grad odvrgli pet bomb težkih po 100 kg, ki pa niso zadele ne gradu in ne mostu. Spričo učinkovite protiletalske obrambe se je le eno letalo spustilo nizko in dokaj natančno merilo, druga pa so svoje tovore odvrгла z velike višine.

Bombni napad je bil učinkovit le toliko, da je povzročil zbežanost med nemško posadko. Borci Gubčeve brigade so jo izkoristili in krenili na juriš. Med njimi je jurišal tudi šef ameriške vojaške misije pri glavnem štabu kapetan Jones M. Goodwin, ki je bil takoj v začetku boja ranjen.

Grad Poganek je hitro padel in napadalci so ujeli 30 Nemcev.

Mostu pa se niso mogli približati, ker so Nemci dostope k mostu učinkovito branili, zlasti s protiletalskimi topovi.

V akcijo je stopila gorska havbica. Privlekli so jo na rob gozda, 500 metrov od mostu, severovzhodno od Bajde. Ze prvi

izstrelki so zadeli v polno in bunkerji na desnem bregu so se prenehali braniti. Dostopi k mostu s te strani so bili odprti. Toda z levega brega so Nemci z zapornim ognjem iz bunkerjev s protiletalskimi topovi in strojnicami onemogočili borcem, da bi se približali mostu. Tudi na levem bregu se borci 6. SNOUB Slavka Šlandra mostu niso mogli približati.

Spet je dobila besedo havbica, ki je s točnim zadetkom razbila najbolj nevaren bunker in v njem uničila dva protiletalska topa.

V tem času so se od Litije proti mostu prebijali sovražni-kovi tanki, kipa so jih borci 5. SNOUB Ivana Cankarja in 11. SNOB Miloša Zidanška zavrnili, nekaj pa poškodovali z minami in protitankovskimi puškami. Tako je boj za most trajal do noči. Še preden se je zmračilo, so se mostu prikradli minerei in ga kljub ognju nemške obrambe minirali in porušili.¹⁸²

V tem boju je havbica porabila le 16 granat, toda zadetki so bili izredno točni in učinkoviti. Dva borca so ranili izstrelki nemškega flaka, ki je havbico ves čas obstreljeval.

Štab VII. korpusa pa z uspehom napada na most ni bil povsem zadovoljen in ker se je nemško vojaštvo iz Litije umaknilo proti Domžalam, so nameravali napad ponoviti, da bi most in predor pri Poganečku popolnoma porušili.

Toda preden se je akcija začela, so obveščevalci posredovali podatke, da so v Litijo prišle nove okrepitve, kakih 1000 mož z osmimi tanki, ki so zasedli črto Hotič—Gorenji Log—Litija. Spričo teh okrepitev nočni napad na most ni bil več izvedljiv, pa je štab VII. korpusa načrt spremenil.

Po na novo zasnovanem načrtu naj bi brigade XV. divizije uničile nemške postojanke med Savo in demarkacijsko črto.

Prva je 22. septembra napadla posadko v Prežganju 5. brigada Ivana Cankarja okrepljena s havbico 75/18 mm M. 34.

Postojanka Prežganje je bila močno utrjena s sistemom betonskih bunkerjev, povezanih s strelskimi rovi in zavarovanih z žično oviro. Posebno močno so Nemci utrdili dve poslopji v katerih so bivali, in cerkev. Posadka je štel 81 mož.

Neposreden napad je izvedel 2. bataljon, drugi pa so napad ščitili.

Napad je sprožila havbica ob 2. uri in odprla ogenj na bunkerje oziroma zvonik cerkve, medtem pa so se borci plazili proti žici. Toda ko so prišli pred žično oviro, so jih Nemci za-

suli s **točo** krogel iz avtomatskih pušk in strojnic ter napad odbili.

Napad je trajal do jutra, toda uspeha ni bilo.

Havbica je izstrelila 30 granat. Čeprav so zadetki bili dobri, zlasti na cerkev, kjer je sovražnik imel tudi izgube, napad ni uspel in enote so se zjutraj umaknile.

Utrdbe so bile preveč trd oreh za granate havbice, ki betonskih bunkerjev niso mogle razbiti, več granat pa je odpovedalo-

Tudi 15. brigada, ki je napadla Svibno, ni imela uspeha.

Po tem neuspelem napadu Cankarjeve in 15. brigade je štab VII. korpusa določil druge obmejne postojanke, ki naj bi jih brigade XV. divizije napadle.

Sedaj naj bi 4. SNOUB Matije Gubca napadla nemško postojanko v Preski, Cankarjeva pa v Polšniku.

Gubčeva je dobila poveljitno nalogo, zato so jo okrepili z gorsko havbico 75 mm in s havbico 100 mm, ki so jo pripeljali iz sestave artilerijske brigade na Jami. Korpusni štab ji je namreč ukazal, naj pošlje v sestavo XV. divizije še eno havbico, ker je napad na Prežganje pokazal, da je ena sama havbica premalo.

Načrt napada na Presko je izdelal štab 4. brigade po navodilih divizijskega poveljnika.

Po tem načrtu naj bi neposreden napad na posadko v Preski izvedel 1. bataljon, ki naj bi postojanko obkolil v noči na 27. september, druge enote pa naj bi napad ščitile.¹⁸³

Postojanka Preska je bila prav tako močno utrjena kot Prežganje. Branilo jo je kakih 100 Nemcev.

Havbica 100/17 mm M. 14 s 50 borci je z Jame šla na pot 26. septembra popoldne. Po celonočnem pohodu po cesti Dvor—Dobrava—Občine—Sv. Križ je do 6. ure 27. septembra prišla v sestavo 1. bataljona Gubčeve brigade in zavzela položaj 200 metrov južno od postojanke.

Ob 6. uri je odprla hitri ogenj in s tem sprožila začetek napada na postojanko. Streljala je neposredno na bunkerje, ki so se komaj videli, ker so bili dobro zamaskirani. Po končanem hitrem ognju so čete šle v naskok, toda ogenj iz postojanke je bil premočan in znova je dobila besedo havbica. Medtem pa je okrog 8. ure posegla v boj še gorska havbica, ki so jo pripeljali na položaj severozahodno od postojanke pod višinsko točko 808. Sedaj sta obe obstreljevali postojanko. Gra-

nate so zadevale cilje — bunkerje, ki so bili zgrajeni globoko pod zemljo in betonirani. Toda porušiti jih niso mogle. Granate so eksplodirale na betonski ploščadi, največ pa se jih je odbilo od nje in divje rjoveč rikošetiralo čez glave partizanskih borcev ter eksplodiralo daleč v ozadju za njihovimi hrbti, enkrat na eni, drugič pa na drugi strani postojanke. Vsi so prisluhnili, kaj je to. Kakšno orožje ima na voljo sovražnik, kaj bo, če bo začelo padati bližje po naših vrstah? Nekaterih se je že lotevala zbeganost, dokler se strokovnjaki topničarji niso spomnili, kaj se dogaja in nepoučene poučili, da so to lastne granate, ki rikošetirajo in se spričo tega v zraku nepravilno obračajo, pa tako rjoveč režejo zrak.

Pehota je ponovno šla v naskok in znova je bila odbita. Tako se je ponavljalo do 16. ure popoldne. Havbica 100 mm je izstrelila 98 granat, havbica 75 mm pa 84. Ob 16. uri je obema zmanjkalo streliva in napadalci so odnehali. Tudi ta postojanka ni padla v roke osvobodilnih sil, ker havbice s trenutnimi granatami niso mogle do živega sovražniku v bunkerjih, globoko zabetoniranih, granat, ki bi bile opremljene z vžigalnim zadržkom, pa niso imeli.

Ob 17. uri je havbica 100 mm zapustila bojišče in odpeljali so jo po isti poti nazaj v dolino Krke v sestav prve slovenske artilerijske brigade, havbica 75 mm pa je še ostala v četrti brigadi.

Havbica 100 mm je potovala vso noč. Topničarji so hodili zelo hitro, da bi še ponoči prišli v bolj varne kraje severno od ceste Trebnje—Št. Vid. Ko se je začelo daniti, so bili že mimo Občin, na cesti proti Žužemberku. Ko pa so v Dobravi zapustili glavno cesto in zavili proti Mačkinemu hribu, so jih obveščevalne patrulje, ki so ves čas havbico ščitile v pobočnicah, obvestile, da so domobranci v Ajdovcu in da gredo proti Lipovcu.

Kolona je takoj krenila v dir, kajti čas je bil zdaj odločilen. Ali bo prej na Krki in čez most na njenem desnem bregu, kjer je bila brigada — to je reševalo vprašanje njene varnosti.

Pridrveli so v Trebčo vas in že so slišali prve rafale strojnic in brzostrelk. Zaseda obveščevalcev, ki je imela nalogo zadržati domobrance, se je z njimi spopadla.

Hiteli so po cesti proti Dvoru in prišli na mostiček, ki je bil začasno usposobljen in popravljen. Konji so galopirali čezenj. Ko pa je bila havbica sredi mostu, so podpore na mostu popustile in ta se je porušil. Havbica se je pogrezala v glo-

bino. Toda k sreči so bili konji že na drugi strani mostu in v **zaletu, na** trdni podlagi, tako da so jo dobesedno po zraku **izvlekli na** drugo stran. Dirjali so naprej proti Dvoru in čez **most na** Krki na drugo stran. Ko so bili zadnji borci na **desnem** bregu, pa so že brizgali prvi rafali sovražnikovih strojnic **po** mostu in čez njihove glave. Vsi so prišli srečno na desni breg Krke, kjer so jih sprejeli drugi borci brigade in zavrnili domobrance. Tako so havbico rešili v zadnjih sekundah.

V boju za Presko so bili štirje borci ranjeni.

Še enkrat na Štampetov most

Medtem ko se je XV. divizija bojevala na demarkacijski črti in v dolini Save, je XVIII. divizija odšla rušit Štampetov most.

Most je sovražnik po rušenju 12. junija na hitro popravil. Četrtega stebra in nanj naslonjenih obokov ni na novo zgradil, temveč je čez nastalo vrzel postavil le enostavno železno konstrukcijo in ga na tak način v 22 dnevih usposobil za promet.¹⁸⁴

Dejstvo, da enega stebra ni bilo, je partizanom nudilo možnost, da bi z rušenjem še enega stebra most mogli tako močno poškodovati, da ga Nemci dalj časa ne bi mogli popraviti.

Za napad in rušenje mosta so določili 9- in 10. brigado, jurišni bataljon XVIII. divizije, dve četi Notranjskega odreda **in** drugi divizion I. slovenske artilerijske brigade z enim **samim** 50 milimetrskim topom, za katerega so preskrbeli 85 protitankovskih granat.¹⁸⁵

Topniška kolona, ki je štela 45 borcev in imela en top in dva voza pod vodstvom komandanta 2. divizionu poročnika Sergeja Jusupova, se je 20. septembra v Suhi krajini priključila 10. brigadi in odšla z njo na Notranjsko.

Po načrtu naj bi most in sovražnikovo posadko, ki je most ščitila, napadla 10. brigada, okrepljena z 2. divizionom artilerijske brigade ter jurišnim bataljonom, vse druge enote pa naj bi osrednji napad ščitile.

Za ožje zavarovanje naj bi poskrbela 9. brigada s svojim 1. in 2. bataljonom na položajih pri Padežu in na črti Strazišče—Kožljek, širše zavarovanje pa naj bi zagotovil njen 3. bataljon in enote Notranjskega vojnega področja na položajih pri Gradišču, Škrilju in Ivanjem sedlu ter na območju Pikovnika, Rakitne in Gornje Brezovice.

Napad na most naj bi se začel 26. septembra zjutraj ob 5,30 uri. Toda nastale so resne ovire. Močan dež, ki je padal neprenehoma ves dan 25. septembra, potem spopad 9. brigade **Z** močno domobransko patruljo na Pikovniku, ter čiščenje terena po tem spopadu v smeri proti mostu, so onemogočili pravočasni prihod in razvrstitev enot in so začetek napada morali preložiti do 17. ure istega dne.

Do 16. ure so se vse enote zbrale in zavzele določene položaje, čez 15 minut pa so začele napadati.

Deveta brigada je zavzela železniško postajo Verd in porušila progo vzhodno od mostu, prvi bataljon 10. brigade je uničil progo zahodno proti Logatcu.

Ko je bil na ta način most odrezan in oklopna vlaka iz Borovnice in Logatca nista mogla posredovati, so most naskočile enote, ki so imele nalogo, da ga zavzamejo in porušijo. Borci dveh enot 10. brigade in jurišnega bataljona XVIII. divizije so najprej prepodili zasede južno od mostu, potem pa so se mu neposredno približali.

Topničarji so na rokah privlekli protitankovski top, ga postavili na položaj ob cesti, kakih 300 m južno od mostu, ter začeli s hitrim ognjem obstreljevati bunkerje na vzhodni strani mostu. Sovražnik je bunkerje moral zapustiti in se je umaknil na okoliške vzpetine, odkoder je branil dostope k mostu.

V bunkerjih na severozahodni strani pa je ostal, ker le-teh zaradi mrtvega kota topničarji niso mogli obstreljevati.

Toda kljub hudemu sovražnikovemu strojničnemu ognju je pehota zavzela dostope k mostu in omogočila minerjem, da so prišli na most in ga minirali. Ob 18,45 uri je zagrmela eksplozija ter porušila drugi podpornik in z njim dva oboka, tretji podpornik pa močno razmajala.

Miniranje mosta je uspelo, čeprav je ena granta, izstreljena iz nemškega brzostrelnega topa, zadela v polno eno od mul, ki so nosile eksploziv, ter ga 100 kg uničila.

Razen mostu so borci 10. brigade minirali tudi veliko leseno barako, v kateri so imeli Nemci pripravljenih 20 ton cementa in stroje za popravilo mostu.

V tem boju so zaplenili protitankovski top 47 mm in 80 granat zanj.

Toda čeprav je operacija uspela, saj je bilo porušenih 40 m mostu, uspeh le ni bil popoln, ker ni bil porušen tretji podpornik. Z rušenjem tega podpornika bi namreč hkrati z že poru-

šenim četrtim nastala tako velika vrzel, da je Nemci ne bi mogli premostiti z železno konstrukcijo in most dokaj hitro popraviti oziroma usposobiti za promet. Tretjega podpornika minerei niso minirali zaradi tega, ker se mu niso mogli približati spričo sovražnikovega močnega ognja iz bunkerjev, ki so bili na severozahodni strani. Teh partizani s svojim topom niso mogli razbiti. Iz tega pa tudi lahko sklepamo, da akcija ni bila dovolj podprta s težjim orožjem — topovi kakor takrat v junijskem napadu.¹⁸⁶

Ob 18,55 uri so se vse enote od mostu odmaknile. Zbrale so se v bližini Tolstega in Vinjega vrha, kjer so prenočile.

Ker so pričakovali, da bo naslednjega dne prišlo do sovražnikove intervencije, so topničarji oba topa, lastnega in zaplenjenega, odvedli v notranjost gozda na Vinjem vrhu in ju skrili v goščavo. Borci so se vključili v sestavo 9. brigade, ko nje pa so uporabili za prevoz ranjencev.

Naslednji dan, 27. septembra, so se vneli hudi boji z nemškimi in domobranskimi silami, ki so prodrle z Rakeka, iz Velikih Lašč in Borovnice ter zasedle položaje na črti Cerknica—Slivnica—Mramorovo—Krvava peč, s ciljem, da enotam, ki so porušile most, zapro pot umika, jih obkolijo in razbijejo.

(Po hudih tridnevni bojih pa so se enote XVIII. divizije le uspešno prebile iz obroča v Loško dolino in z njimi tudi borci 2. diviziona in se do konca meseca septembra vrnili v sestavo svoje brigade.

V boju za Štampetov most je en borec diviziona padel, ko so se prebijali iz obroča, pa so jim domobranci zaplenili oba voza s 60 granatami, ki jih v boju za most niso porabili.

Skritih topov domobranci niso našli. Borci 2. diviziona, ki so jih skrili, so jih čez 20 dni šli iskat na Vinji vrh in jih srečno pripeljali nazaj v sestavo brigade.

Artilerija VII. korpusa

Dne 5. oktobra je glavni štab NOV in PO Slovenije izdal smernice o preureditvi topništva v vseh partizanskih enotah Slovenije, predvsem pa v VII. korpusu, ki je imel takrat največ topov in havbic, artilerijo pa najbolje organizirano.¹⁸⁷

Spremembo organizacije topništva je zahtevala stopnja razvoja, ki jo je partizanska vojska že dosegla, še bolj pa vrsta novih nalog, ki so jih pričakovali v najbližnji prihodnosti.

Direktiva poudarja, da bo treba v novih okoliščinah posvetiti topništvu posebno pozornost, njegovo organizacijo in formacijo pa prilagoditi novim nalogam in bojnim potrebam.

Trenutno naj bi se topniške enote preuredile v soglasju z orožji, ki jih imajo, pri čemer naj upoštevajo tudi možnosti krepitve z novimi sredstvi in prilivom novih borcev zlasti iz vrst tistih, ki so jih bili Nemci prisilno mobilizirali v nemško vojsko in ki so tam služili v topniških enotah ter si tako pridobili potrebne izkušnje.

Preureditev topništva iz omenjenih taktičnih kakor tudi tehničnih razlogov naj bi se izvedla postopoma. Najprej naj bi se preuredila artilerijska brigada VII. korpusa, ki se bo v bodoče imenovala Artilerija VII. korpusa. Takšen naziv ji je štab VII. korpusa dodelil že 12. septembra 1944 na podlagi odredbe glavnega štaba, ki so jo v tem smislu že takrat pripravljali, vendar so jo uradno izdali šele 5. oktobra.

Formacija Artilerije VII. korpusa naj bi v bodoče izgledala takole:

V štabu korpusa naj se oblikuje štab korpusne artilerije, ki bi ga sestavljali komandni del, pomožni del, obveščevalni center, vod za zveze z radiotelegrafskim, telefonskim in signalnim oddelkom, zaščitni oddelek in pratež. Skupaj naj bi bilo v štabu korpusne artilerije 89 moč.¹⁸⁸

Pod poveljstvom štaba korpusne artilerije naj bi bila dva diviziona in zaščitna četa artilerije. Prvi divizion naj bi imel tri baterije z 11 havbicami 100/17 mm M. 14 in eno havbico 75/18 mm M. 34 ter pratež. Drugi divizion pa naj bi imel dve bateriji s 4 poljskimi topovi 75/27 mm M. 11 in pratež. Štab vsakega diviziona naj bi sestavljali komandni del, oddelek za zveze in pomožni del.¹⁸⁹

Skupaj naj bi korpusna artilerija štela 529 moč.

Formacijska mesta, ki bodo po preureditvi brigade po novi formaciji ostala nepopolnjena, naj bi popolnili z na novo mobiliziranimi borci topničarji, ki so že bili v dopolnilnem bataljonu VII. korpusa.

Direktiva glavnega štaba je predvidela tudi oblikovanje divizijske artilerije v vsaki diviziji, ki naj bi se začela, ko bo končana preureditev korpusne artilerije.

Priprave za oblikovanje artilerije XV. in XVIII. divizije naj bi se začele takoj in sicer takole:

Vse artilerijske enote, baterije, ki jih imajo v brigadah, naj takoj podredijo štabu divizije, dokler ne bo formiran štab artilerije divizije, ki bo potem prevzel poveljstvo nad njimi.

Zberejo naj podatke, koliko formacijskih mest bi po formiranju artilerije divizij ostalo praznih, potem ko bi za to izkoristili vse moštvo iz brigadnih topniških baterij ter vključili v sestavo topništva tudi vse druge topničarje, ki so trenutno v drugih enotah brigad in odredov VII. korpusa, IV. operativne cone in v Istrskem vojnem področju.

V štabih divizij naj bi oblikovali tudi štabe divizijske artilerije, ki bi bili sestavljeni iz komandnega dela, pomožnega dela in voda za zveze. Štabu divizijske artilerije bi bila podrejena po dva diviziona in zaščitna četa.

Vsak divizion bi imel po dve bateriji in pratež. Baterije bi sestavljali trije gorski in štirje poljski topovi kalibra 75 mm in trije protitankovski topovi.

Skupaj naj bi divizijska artilerija štela 410 mož.

Direktiva glavnega štaba posebej poudarja pomen zbiranja podatkov o številu jahalnih, vlečnih in tovornih konj in mul, ki bi prišli v poštev za formiranje artilerij divizij in korpusa, ter predvideva, da bo to predstavljalo največje težave. Problem naj bi reševal veterinarski odsek glavnega štaba v tesnem sodelovanju z gospodarskimi komisijami. V ta namen naj bi storili vse potrebno, da mobilizirajo dovolj živali na vsem področju vojne oblasti VII. korpusa in IV. operativne cone.

Omenjeno odredbo za preureditev je v pisni obliki štab

I. slovenske artilerijske brigade sprejel v drugi polovici oktobra in začel postopoma pripravljati njeno izvedbo.

Najprej so spremenili ime brigade in jo od takrat, v vseh dopisih ter v medsebojnem sporazumevanju imenovali Artilerija VII. korpusa.

Formacijskih sestav baterij in divizionov niso spreminjali, ker to ni bilo potrebno, saj je nova formacija bila enaka tisti, na podlagi katere so enote bile že oblikovane v avgustu.

Nova formacija je predvidevala, naj bi imela Artilerija VII. korpusa zaščitno četo in ne več zaščitnega bataljona. Toda ker so se še vedno zelo pogosto dogajali spopadi in vrstili hudi boji z domobranci in Nemci, za tako spremembo razmere še niso dozorele in je tudi v sestavi artilerije VII. korpusa ostal

še naprej zaščitni bataljon, podrejen sedaj štabu Artilerije VII. korpusa.

Številčnost enot so povečali oziroma popolnili prazna formacijska mesta tistih, ki so padli, ali pa na kak drug način zapustili brigado in v sestavo enot vključili nekaj topničarjev iz dopolnilnega bataljona VII. korpusa, tako da je ob koncu decembra 1944 Artilerija VII. korpusa imela 530 borcev.

Štaba korpusne artilerije niso formirali. V štabu korpusa je še naprej ostalo formacijsko mesto referenta za artilerijo. Na tem položaju je do 27. septembra bil kapetan Bogomir Žnuderl, ki je pred tem bil operativni oficir artilerijske brigade. Dne 27. septembra pa je v bojih na Notranjskem, ki so se razvili po rušenju Stampetovega mostu, padel in je položaj referenta artilerije v štabu VII. korpusa ostal prazen. Formiranje štaba korpusne artilerije takrat tudi ni bilo še nujno, ker divizije niso imele svojega topništva in je vse posle za potrebe štaba korpusa lahko opravljal štab Artilerije VII. korpusa.

Iz takega razvoja preureditve I. slovenske artilerijske brigade ob koncu leta 1944 je razvidno, da spremembe niso bile bistvenega pomena, temveč samo formalne, saj ji je spremenjeno le ime, njen pomen, vloga in naloge, ki jih je v NOV in PO Slovenije imela ter opravljala, pa so ostale nespremenjene. Menim, da je ta ugotovitev nujna zato, da bi lažje prišli do spoznanja, da je tudi Artilerija VII. korpusa bila in ostala enota NOV in PO Slovenije v rangi brigade in da bi bilo napačno in neupravičeno oporekati ji ta položaj.

Tudi v divizijah ni bilo sprememb. Stabi divizij so prvotno potegnili baterije iz brigad in jim nekaj časa dajali naloge neposredno, potem pa so jih spet vrnili brigadam in je tako stanje v divizijah ostalo nespremenjeno do konca vojne, ker za oblikovanje artilerije v divizijah, na način, ki ga je predvidevala direktiva, ni bilo ne kadrovskih in ne gmotnih možnosti.

S površnim pristopom oceni direktive glavnega štaba za preureditev artilerije, bi lahko sodili, da ni temeljila na stvarnih razlogih. Na podlagi globlje analize pa ni težko priti do spoznanja, da je glavni štab gledal naprej, na naloge, ki so čakale NOV in PO Slovenije spomladi 1945, ko bo treba dokončno obračunati z okupatorjem ter deželo osvoboditi in da je bila preureditev namenjena predvsem temu.

V zvezi z razvojem dogodkov na vseh bojiščih pa bi bilo tudi realno pričakovati, da bodo zavezniki že jeseni izdatnejše okrepili naše partizanske enote, zlasti z artilerijskim orožjem in strelivom. V tem pogledu je glavni štab dobil tudi neke obljube ter na podlagi le-teh pričakoval pošiljko novih topov.

Vse to je tudi vplivalo na omenjeno odločbo, ki med drugim pravi: »... tako reorganizacijo zahteva stopnja razvoja, ki ga je NOV dosegla, in naloge, ki jih je treba pričakovati v najkrajšem času...«

Toda ker pomoč zaveznikov ni bila tako hitra in izdatna in ker so se takrat v jeseni 1944 bile odločilne bitke v drugih krajih Jugoslavije, zlasti v vzhodni Srbiji in za Beograd, je vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije usmerjal dobave orožja in streliva predvsem v strateško najvažnejše dele jugoslovanskega bojišča.

Zaradi tega NOV in PO v Sloveniji in VII. korpusu niso dobili novih topov že takrat, temveč le manjše količine granat za havbice 100/17 mm M. 14 in za protitankovske topove, s katerimi naj bi podprli nameravani napad na postojanko Kočevje.

Pet baterij oziroma 20 novih topov kalibra 75 mm M. 14 je VII. korpus dobil šele marca 1945, potem ko se je težišče operacij na jugoslovanskem bojišču bližalo slovenskemu ozemlju.

Zato je tudi preureditev artilerije ob koncu leta 1944, tako kot jo je narekovala omenjena direktiva glavnega štaba, izostala.

Spopadi v Suhi krajini

Po uspešnih napadih na prometne zveze predvsem na železniško progo Zidani most—Ljubljana—Trst, na kateri so partizani porušili most pri Poganku in Štampetov most in je spričo tega bil promet na tej progi za dalj časa ustavljen, so v začetku oktobra enote VII. korpusa ostale na območjih na katerih so bile konec septembra.

Osemnajsta divizija je nadzorovala Notranjsko in se bojevala z močnimi sovražnikovimi silami, ki so pritiskale proti osvobojenemu ozemlju od Rakeka in Kočevja.

Petnajsta divizija je z glavnino sil nadzorovala ozemlje severno od Krke, z drugimi pa dolino Krke, Suho krajino in območje južno od Novega mesta.

V sestavo VII. korpusa je v tem času prišla še operativna skupina IV. operativne cone, ki sta jo sestavljali 6. SNOUB Slavka Šlandra in 11. SNOB Miloša Zidanška, da bi pomagala enotam VII. korpusa zlomiti ofenzivnost gibčnih domobranskih bataljonov. Operativna skupina je nadzorovala ozemlje v bližini bivše demarkacijske črte.

Sovražnik je v prvi polovici oktobra 1944 usmeril ost svojih akcij na Notranjsko. Močne kolone so prodirale iz več smeri.

Prva kolona je šla čez Prezid in Babno polje v Loško dolino in se 12. oktobra vrnila po isti poti v svoja izhodišča na Hrvaškem.

Borbena grupa »Christi«, ki so jo sestavljali deli 188. nemške rezervne gorske divizije in drugi domobranski bataljon, je napadala v smereh Postojna—Javornik—Loška dolina in Rakek—Velike Bloke—Županšček—Loški potok.

Iz Kočevja in Ribnice čez Gotenico, Travno goro in Bloško planoto pa je prodirala borbena grupa »Schmitz«, ki so jo sestavljali Nemci in domobranci iz postojank Velike Lašče, Ribnica in Kočevje.

Boji na Notranjskem so divjali do 12. oktobra, potem pa se je sovražnik vrnil v izhodišča, pregrupiral sile in prenesel težišče operacij v Suho krajino in na Dolenjsko, severno od Krke.

Tudi na meji Bele krajine so nastale spremembe, ker so na sektor Karlovac—Ogulin prišli deli 392. nemške divizije.¹⁹¹

Razvrstitev I. slovenske artilerijske brigade je ostala več ali manj nespremenjena s tem, da je težišče operacij prenesla v Suho krajino.

Štab z drugim divizionom je bil na Jami z nalogo, da nadzoruje sektor Ajdovca in pošilja patrolje proti Žužemberku, Lipovcu in Soteski. Na položaju pri Laščah je bila še vedno pripravljena havbica kal. 75 mm. Prvi divizion je na Smuki zapiral smer proti Kočevju. Ena baterija je bila v zasedi nad Starim logom in imela opazovalnico na višinski točki 563. Zaščitni bataljon je bil v Hinjah z nalogo, da nadzoruje Struško dolino in da skupaj s prvim divizionom zapira smeri proti Kočevju. V zvoniku hinške cerkve je imel stalno opazovalnico, proti Polomu in Zvirčam pa je pošiljal patrolje.

V tem času je brigada imela le manjše patroljne spopade, ki pa so kljub temu terjali občutne izgube, saj so trije borci

padli, dva sta bila ranjena, eden ujet, dva pogrešana. Kar osem borcev so izgubili.

Patrulja zaščitnega bataljona je 4. oktobra v vasi Rapljevo presenetila 20 domobrancev. Neslišno se jim je približala na 150 metrov, potem pa nenadoma odprla ogenj. Domobranci so v paničnem begu zapustili vas in pustili zbrojevko s 500 naboji.

Čez tri dni pa se je nekaj podobnega zgodilo brigadni patrolji. Domobranci so jo v Strugah z naglim ognjem prese- netili in enega borca ranili.

Sovražnik je 5. oktobra s tremi tanki prodiral po dolini Krke proti Soteski. Takoj so aktivirali gorsko havbico in iz- strelili 7 granat. Ko so padle prve granate, se je sovražnik ustavil in čez nekaj časa vrnil proti Novemu mestu.¹⁹²

Patrulja 1. diviziona se je 15. oktobra med zaselkoma Kle- če in Stari log spopadla z večjo kolono domobrancev, ki so prišli iz Kočevja. Ker je bil sovražnik premočan, se je umak- nila in obvestila zasedo v Starem logu ter poveljstvo 1. divi- ziona na Smuki. Na pomoč napadenim je takoj šla 1. baterija proti koti 563.

Po spopadu s to patroljo so domobranci nadaljevali pot proti Staremu logu. Toda vas so obšli in se skozi gozdove pri- bližali Smuki ter zasedli koto 563 prej, kakor 1. baterija. Ko so se borci baterije, ki so bili v predhodnici, pomikali po po- bočju proti vrhu, so jih domobranci nenadoma zasuli s točo krogel, pod katero sta dva tovariša in ena tovarišica takoj padli, eden pa je bil ranjen. Drugi so se umaknili na položaje pred Smuko in odprli ogenj na sovražnika. Domobranci so se umaknili nazaj v Kočevje. Po končanem boju so v bateriji manjkali še trije borci, od katerih je eden bil ujet, dva pa pogrešana.

Drugo jutro je na Malo goro prišla bojna skupina »Schmitz«. Štela je kakih 500 mož in je imela tudi dve havbi- ci kalibra 105 mm.

Zjutraj 17. oktobra je ta skupina hkrati z 2. domobran- skim bataljonom, ki je v Suho krajino prišel z Rakeka do Grosupljega z oklopnim vlakom, naprej pa čez Krško vas peš, začela štiridnevno ofenzivo. Neposreden povod zanjo je bila najbrž koncentracija brigad XV. divizije in operativne skupi- ne že omenjenih brigad IV. operativne cone, za napad na voz- lišče domobranskih postojank Višnja gora—Stična—Št. Vid.

Grupa »Schmitz« je z Male gore prodirala v dveh kolonah. Prva je ob 7. uri zjutraj napadla štab XVIII. divizije, njen inženirski bataljon in bataljon 9. brigade v Hinjah, druga, ki je z Male gore skozi gozdove obšla Stari log, je napadla

1. divizion in zaščitni bataljon topništva na Smuki. Divizion se je pod močnim pritiskom sovražnika umaknil na položaje severno od Smuke.

Ob 16,30 uri se je zopet vrnil, ker se je sovražnik umaknil. Iz smeri Starega loga ga je namreč napadla 10. brigada, ki je prav ta dan prihajala skozi kočevske gozdove iz Notranjske. Deseta brigada se je na Smuki zadrževala le kratek čas, potem pa je nadaljevala pot proti Laščam. Divizion in zaščitni bataljon sta zasedla položaje na črti Kravski vrh (kota 563)—kota 505—Studenski vrh (kota 637).

Drugi domobranski bataljon je ta dan v ogorčenih bojih z 8. brigado zasedel Veliki in Mali Korinj.

Drugo jutro so sledili novi napadi. Zlasti je bil aktiven

2. domobranski bataljon, ki je iz okolice Korinja prodiral proti Zvirčam, potem pa se je združil z bojno skupino »Schmitz« na Ratju in v Hinjah.

Obe skupini sta nadaljevali 19. oktobra ofenzivo proti Topli rebri in Laščam. Na položajih nad Smuko sta prestregla njun udarec 1. divizion in zaščitni bataljon topništva. Sovražnik je na juriš zasedel koto 583, potem pa usmeril napad na koto 505. Partizani so se umaknili na položaje nad naseljem Kot severno od Smuke. Hudi boji so bili tudi pred Laščami, kjer se je 9. brigada krčevito upirala, nato pa se je pod močnim pritiskom le morala umakniti na položaje tik pri Laščah.

Drugo jutro navsezgodaj so se boji nadaljevali. Bojna skupina »Schmitz« in Rupnikov bataljon sta znova srdito napadla partizanske položaje na koti 637 in Bukovem vrhu, ki ga je zasedel 2. divizion. Ta divizion je ponoči okrepil obrambo 1. divizion in zaščitnega bataljona, potem ko je skril topove, ki jih je potegnil iz skrivališč 15. oktobra popoldne za name-ravani napad na Višnjo goro, ki naj bi bil 17. oktobra in ga je sovražnikova ofenziva preprečila.

Na vsej črti od kote 637 do Žužemberka so se vrstili juriši za jurišem in položaji so večkrat menjali gospodarja.

Toda pritisk sovražnika, ki sta ga močno podpirali obe havbici na položaju pri Starem logu, je bil premočan in oba divizion in zaščitni bataljon so se postopoma umaknili na

Toplo reber. Tudi 9. brigada pri Laščah je popustila in sovražnik je vas zasedel, potem pa se je prebil v dolino Krke in se združil z domobranskimi silami, ki so v istem času izvajale ofenzivo tudi severno od Krke.

V Laščah so sovražnikovi vojaki ostali le kratek čas, ker so jih oddelki 9. brigade in topništva v protinapadu spet pregnali iz vasi.

Dne 21. oktobra sta obe skupini nemško-domobranskih čet zapustili položaje okrog Lašč in vse zasedene kraje v Suhi krajini zaradi obkoljevalnih premikov partizanskih brigad, ki so se jim ta dan nevarno bližale z več strani. Skupina »Schmitz« se je skušala zadržati v Hinjah in se začela tam utrjevati. Toda ko jo je 9. brigada napadla, se je 22. oktobra umaknila in vrnila v izhodiščne postojanke.

Artilerija VII. korpusa je imela v teh bojih enega mrtvega in osem ranjenih borcev.¹⁹³

Napad na Št. Vid

Na območju Višnja gora—Stična in v Št. Vidu so domobranci še vedno imeli glavnino svoje udarne vojske: 1., 3. in 4. premični bataljon. Ti bataljoni so bili nosilci njihove ofenzivne taktike in so zopet postajali vse bolj napadalni. Iz postojank so pogosto vdirali na osvobojeno ozemlje.

Štab VII. korpusa je iskal ugodno priložnost, da bi jih s koncentričnim napadom obkolil, potem pa postopoma uničil.

Najprej so se odločili napasti Višnjo goro. Napad naj bi se začel 17. oktobra, toda sovražnikova ofenziva na Suho krajino ga je preprečila.

Ko so se po končani ofenzivi 22. oktobra sovražnikove sile umaknile z osvobojenega ozemlja in se vrnile na izhodiščne položaje, je prej nameravani napad zopet postal aktualen. Toda cilj napada so spremenili in napad usmerili na postojanko v Št. Vidu, čigar posadka je pripadala 4. domobranskemu bataljonu.

Štab korpusa je 23. oktobra obvestil vse štabe o novem načrtu. Angažirati je nameraval vse enote, ki so spadale pod njegovo poveljstvo, obe diviziji, operativno skupino, ki sta jo sestavljali 6. SNOUB Slavka Šlanda in 11. SNOB Miloša Zidanška ter Dolenjski in Notranjski odred. Artilerija VII. korpusa pa naj bi osrednji napad podprla s tremi topovi, hav-

bico 100/17 mm M. 14, gorsko havbico 75/18 mm M. 34 in gorskim topom 75 mm M. 28.

Glavna naloga naj bi pripadla že omenjeni operativni skupini, vse druge enote pa naj bi napad na St. Vid zavarovale, vezale nase sovražnikove sile ter jim onemogočile intervencijsko pomoč.

Operativna skupina je dobila nalogo, da se približa postojanki in jo do 5. ure popolnoma obkoli in blokira.

Napad naj bi izvedla tako, da sovražnika preseneti, v nalletu prodre čez žico in omogoči težkemu orožju, da razbije bunkerje v notranjosti postojanke.

Pod neposrednim poveljstvom štaba operativne skupine naj bi formirali dve bateriji minometov 81 mm, v vsaki po tri minomete. Ta skupina minometov naj bi uničila zasede pri Sv. Roku, potem pa bunkerje tam, kjer bo pehota prodirala v notranjost postojanke.

Pod neposrednim poveljstvom vsakega štaba brigade naj bi še formirali baterijo s petimi minometri in po eno skupino protitankovskih orožij s štirimi piati in enim oddelkom partopov*

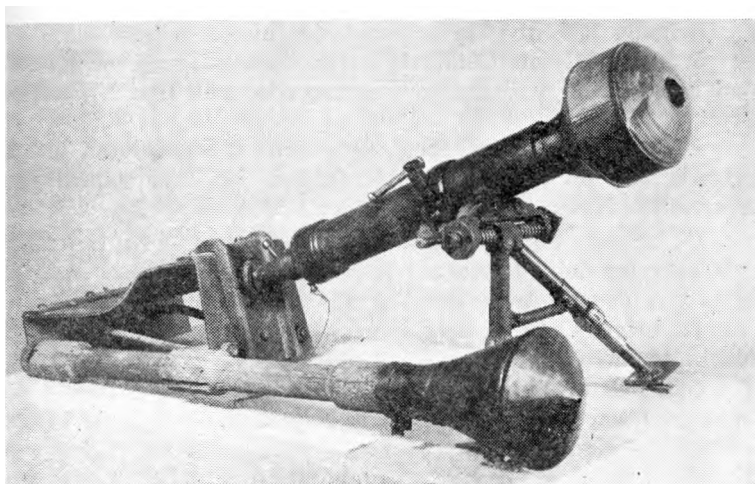
* Partop so konstruirali partizanski tehniki po vzoru prvega iškega partizanskega topa.

Prvič so ga uporabili poleti 1944 pri napadu na Hotavljje pri Gorenji vasi. Rodil se je iz velike potrebe po lahkem orožju, da bi ga partizani lahko povsod nosili s seboj, da bi bilo hkrati tudi učinkovito v napadih na bunkerje in utrdbe. Topovi so bili sicer zelo učinkoviti, toda bili so težki in odvisni od cest, tako da so jih mogli partizani uporabiti le v razmerah, ki so to omogočale. Minometi pa proti utrdbam niso bili dovolj učinkoviti. Pri napadih, v katerih niso mogli sodelovati topovi, so bunkerje morali rušiti bombaši, ki so se utrdbam približali, jih napadali z ročnimi bombami in minirali, to pa je bilo izredno tvegano.

Partop je prevzel odlike topa in mine hkrati. Bil je lahek, dosegel je tudi 100—150 metrov, mina pa je imela enak učinek kakor havbična granata. Imel je tudi svoje slabosti, bil je močno nezanesljiv in merilna naprava ni bila izpopolnjena.

Prvi partopi so bili zelo preprosti. Za osnovo so imeli težke minomete s skrajšanimi cevmi. Mina je bila izvirna: na italijansko čelado, ki so jo natlačili z več kilogrami plastika 808 in vanj vtaknili en ali več detonatorjev, so pribili leseno držalo, ki je bilo enako dolgo kot cev in tudi njegov premer je ustrežal premeru cevi.

Pozneje so partop izpopolnili, topničarji so napisali navodilo za njegovo uporabo. V navodilih najdemo zapisano, da ima partop pet glavnih delov: cev, nožiče, podlogo, merilne naprave in mino.

Partizanski top (partop) z mino

Tudi protitankovski top 47 mm naj dobi operativna sklopina, če bo to potrebno.

Med napadom naj vsa orožja osredotočijo ogenj na tiste cilje, ki bi najbolj ovirali napad pehote.

Določili so, naj za oblikovanje baterij srednjih in lahkih minometov in protitankovske skupine ter oddelkov partopov XV. divizija odda štabu operativne skupine 3 minomete 81 mm s po 100 minami, 6 lahkih minometov s po 200 minami, 3 partope in 2 piata z vsemi minami.

Cev je vzeta od srednjega minometa in je na polovico prežagana. Na zadnjem delu je vgrajena udarna naprava. Kaliber cevi je 81 mm, teška pa je 12,5 kg.

Nožiče so od težkega mitraljeza St. Etien in skrajšane. Imajo napravo za premikanje cevi po smeri. Na nožicah je vijak, tako da se cev lahko pritrdi na ležišče za merilno napravo. Težke so 12,5 kg.

Podloga je pločevinasta in ima ležišče za glavico zadnjega dela cevi, tako kot podloga minometa. Težka je 34 kg.

Merilno napravo sestavlja vizirna ploščica (v srbohrvaščini gledka) in sprednja muha. S posebnim vijakom se ploščica lahko premika po višini. S pomočjo merilne naprave je mogoče usmerjati cev. Drugi del merilne naprave je kvadrant, ki ima libelo in s pomočjo katerega se lahko cev nagne za določeno število stopinj in s tem zavzame razdalja do cilja.

Mina ima glavo in rep. Glava je napolnjena z eksplozivom, ki je v pločevinastem lijaku. Na vrhu lijaka je luknja, v katero

Brigade XV. divizije so razvrstili takole:

5- SNOUB Ivana Cankarja naj bi demonstrirala močan napad na posadko v Stični in onemogočila vsak izpad posadke proti St. Vidu;

4. SNOUB Matija Gubca, okrepljena z bataljonom iz 12. brigade, naj bi na položaju Mirna peč—Sv. Ana zaprla vse smeri, ki iz Novega mesta vodijo proti Št. Vidu;

15. brigada naj bi do 5. ure prišla v rezervo VII. korpusa v Hrastovem dolu. Imela naj bi protitankovski top 47 mm, ki bi ga v primeru potrebe dala na voljo operativni skupini;

12. brigada naj bi ostala na svojih starih položajih pred Novim mestom na desnem bregu Krke.

Osemnajsta divizija je dobila nalogo blokirati Višnjo goro in zapreti smeri iz Ljubljane z 8. brigado na položajih Draga—Polževo—Kriška vas in 10. brigado na položajih Dobrava—Kamno brdo—Leskovec. Jurišni bataljon divizije naj bi demonstriral napad na Višnjo goro.

Deveta brigada je ostala v Suhi krajini v Hinjah in zapirala dohod iz Kočevja in Ribnice.

Notranjski odred je dobil nalogo, da močno napade posadko v Velikih Laščah in ji onemogoči intervencijski izpad, Dolenjski odred pa se je razvrstil na območju Trbine—Zabrdo—Brezovica pri Temenici z nalogo, da zapre dohode proti Št. Vidu čez demarkacijsko črto.

Topništvo je bilo dolžno, z drugim divizionom podpreti napad operativne skupine na Št. Vid. Za havbico 100/17 mm M. 14 naj pripravi 100 granat, za gorsko havbico 75/18 mm M.

je vstavljen vžigalnik. Rep mine je lesen in na spodnjem delu ima krilca, v katera se lahko vloži osnovno in dva dodatna polnjenja smodnika. Polnjenja smodnika so vzeta od minometa 81 mm.

Vžigalnik je izdelan iz aluminija, ima udarno iglo, vžigalno kapico in detonator.

Imeli so dve vrsti min, težke in lahke. Težka je imela 12 kg s 5 kg eksploziva, lahka pa 9 kg s 3 kg eksploziva.

Ce je mina zadela, je bil učinek eksplozije silovit in v zidu, na katerem je eksplodirala, je nastala kake pol metra široka luknja.

Vidimo, da je bil prvi model že dokaj izpopolnjen in da so partizani imeli dober partizanski top, s katerim so lahko jemali popravke v smeri in razdalji. Vidimo pa tudi, da je cela naprava po vseh izpopolnitvah precej težja od prvega modela, saj ima skupaj s težko mino kar 71 kg, tega pa partizani niso mogli prenašati sami, temveč le konj ali mula.

34 150 granat, za gorski top 75 mm pa 200 granat. Na primer-nem kraju pa naj bi pripravili še več streliva, da bi ga lahko hitro pripeljali na položaj v bližino postojanke.

Korpusni štab je ukazal, naj topove postavijo v kritja pri Rdečemu kalu, pripravljene za posredno streljanje, storijo pa naj tudi vse potrebno, da jih lahko hitro pomaknejo naprej za neposredni poseg v boj. Prvi cilj naj bi bila utrjena točka Sv. Rok, ki jo je treba porušiti in s tem odpreti pehota pot v notra-njost postojanke.

Artilerijo VII. korpusa je korpusni poveljnik zadržal pod svojim neposrednim poveljstvom.¹⁹⁴

Po tako lepo zamišljenem načrtu so vse enote ponoči med 24. in 25. oktobrom odšle na položaje, da bi do prve zarje bile pripravljene za napad.

V začetku so dogodki potekali po načrtu pri vseh enotah razen pri 6. SNOUB Slavka Šlandra, ki je ob 3,30 uri naletela na sovražnika na križišču ceste in železniške proge pri Rado-hovi vasi. Spopadla se je z deli 4. domobranskega bataljona in se je že po prvih rafalih umaknila proti vasi Cesta na ugod-nejše položaje. Ko pa ji je dopoldne priskočila na pomoč 15. brigada iz korpusne rezerve, ki se je razvila na njenem desnem krilu, in pa bataljon 11. brigade na njenem levem krilu, je vrgla sovražnika nazaj v postojanko.

Enajsta SNOB Miloša Zidanška j'e brez težav zasedla določene položaje in ob 15. uri, ko je bil položaj pred 6. SNOUB Slavka Šlandra že razčiščen, se je začel splošni napad na po-stojanko.

Ko so brigade VII. korpusa 25. zjutraj začele obkoljevati Stično in Št. Vid, sta bili posadki v Višnji gori in Stični moč-no oslabljeni, ker sta 1. in 3. premični bataljon domobrancev prejšnji dan zapustila postojanki in odšla na pohod proti Mo-kronogu- Bila sta v Gabrovki pri Moravčah in pri Svetem Kri-žu. V Stični je ostala le 16., v Višnji gori pa 15. četa.

Nemški operativni štab za boj proti partizanom je spričo nevarnega položaja, ki je nastal, naglo sestavil v Grosupljem bojno skupino iz 11., 26. in 27. čete domobrancev in 13. oklopne čete nemškega 14. SS policijskega polka, ki je imela nekoliko tankov, in jo poslal napadenim postojankam na pomoč. Tanki so napadh po cesti, pehota pa levo in desno od nje. Enajsta in 26. četa sta napadli 8. brigado južno od ceste, 27. četa pa deseto

brigado na Kamnem brdu. V istem času pa sta tudi oba bataljona, ki sta bila v akciji, brž krenila nazaj.

Stično je z juga, severovzhoda in severozahoda napadla

5. SNOUB Ivana Cankarja. Šestnajsta četa se je v začetku branila, ko pa je začutila, da ji prihaja pomoč, je začela z manjšimi silami tudi izpadati.

Tankovska kolona, ki je napredovala po cesti od Višnje gore proti Stični, je najprej napadla v hrbet 1. bataljon 11. brigade pri Ivančni gorici, ki se je spričo tega umaknil južno od glavne ceste, potem pa je okrog 15.30 ure napadla v hrbet še 2. bataljon 11. brigade, ki je že kake pol ure uspešno napadl postojanko v Št. Vidu in prišel do žične ovire. Nenadna prisotnost sovražnikovih tankov za hrbtom ga je zmedla in se je umaknil na položaje južno od ceste. Tako je sovražnikovim posredovalnim četam uspelo, da so prebile blokado Stične in Št. Vida z jugozahodne strani.

Tudi severno od Stične in Št. Vida so se boji neugodno razvijali. Drugi bataljon Cankarjeve brigade, ki je napadal, opirajoč se na močne položaje na Gradišču (k. 519), se je moral umakniti proti Temenici, ker mu je grozila nevarnost, da ga bosta obkolila vračajoča se domobranska bataljona, ki sta hitela nazaj v svoje postojanke. Najprej sta se spopadla z delom Dolenjskega odreda, potem pa še s 1. in 3. bataljonom 15. brigade, ki je poskušala zapreti obroč okrog Št. Vida s severa. Petnajsta brigada se je zaradi tega umaknila na položaje v bližini Sel pri Svetem Pavlu, 2. bataljon Cankarjeve pa se je umaknil k Sobračam, severno od Temenice.

Tako se je bila tudi s te strani blokada Št. Vida izjalovila in napad na postojanko so morali prekiniti. Napad ni uspel, ker štab korpusa ni vedel, da sta dva domobranska udarna bataljona izven postojank, ki sta potem ob napadu na Št. Vid udarila enotam v hrbet.

Topovi artilerije VII. korpusa so zasedli položaje v skladu z ukrepi štaba korpusa do 5. ure zjutraj pri Rdečem kalu. čakali so do 14.30 ure, ko so končno dobili povelje za ogenj. Toda komaj so začeli streljati, so morali premakniti gorsko havbico in gorski top na nove položaje pri Bogi vasi, da bi pomagali v napadu z neposrednim streljanjem. Ko pa so topa že približali novim položajem, sta se morala spričo že opisane intervencije iz Višnje gore umakniti na prejšnje položaje.

Zvečer, ko so se umaknile že vse enote, je odstopila tudi artilerija VII. korpusa in sicer proti Selam pri Šumberku, drugi dan, 26. oktobra pa je krenila nazaj v izhodišče na Jami.

V teh bojih topništvo ni imelo izgub, na Št. Vid pa so izstrelili 16 granat 100 mm in 6 granat iz gorske havbice 75 mm.¹⁹⁵

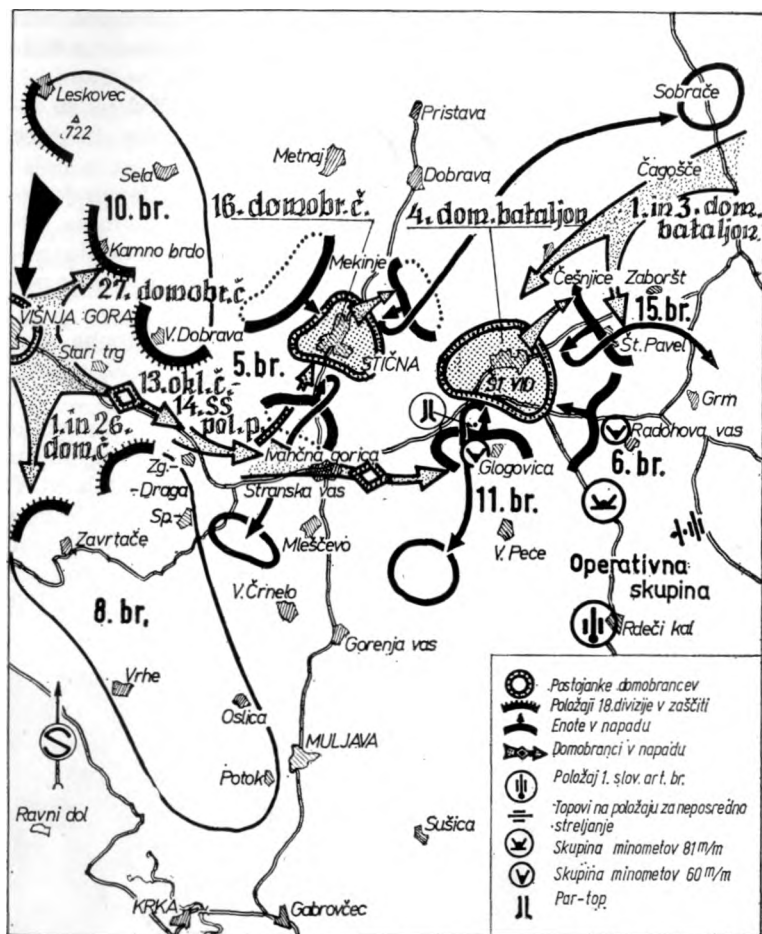
Napad na postojanko Št. Vid se je izjalovil. Uspeh je izostal predvsem zato, ker štabi niso vedeli, da je glavnina domobranskih sil izven postojank, ki je potem presenetila napadajoče brigade in jim udarila v hrbet, ter s tem prevzela pobudo v svoje roke.

Tudi Artilerija VII. korpusa ni imela večjega uspeha. Čeprav je v napad pripeljala 2 havbici in 1 top ter 450 granat, je na postojanko izstrelila samo 22 granat.

V tem obdobju je NOV in PO Slovenije imela na voljo že zelo majhno količino streliva. Poročilu vrhovnemu štabu NOV in PO Jugoslavije z dne 1. oktobra je glavni štab NOV in PO Slovenije priložil tabelo iz katere je razvidno, da jè bilo za havbico 100 mm le še 399 granat, za vse topove kal. 75 mm pa 1296 granat. Morali so hudo varčevati in s topovi streljati le v največji nuji, kar je veljalo zlasti za havbice kal. 100 milimetrov.¹⁹⁶

Borci na položaju pripravljajo granate za havbico 100 mm M. 14 pri napadu na Št. Vid pri Stični

Napad na St. Vid pri Stični 25. oktobra 1944. leta

Najprej so začeli v tej akciji streljati iz kritja, ko pa so na zahtevo pehote poskušali topove pripeljati bližje k postojanki, so se morali takoj vrniti. Sovražnik je začel uporabljati taktiko, ki ni dovoljevala, da bi se težko orožje približalo postojanki na daljavo, ki je potrebna za neposredno streljanje.

Posebna značilnost načrta za napad na Št. Vid je v tem, da je bilo težko orožje prvič načrtno osredotočeno za udarec po najvažnejših ciljnih.

Korpusni poveljnik je postavljial naloge skupini za posredno podporo, ki sta jo oblikovali obe havbici in poljski top. Ta skupina je ostala pod neposrednim poveljstvom korpusa.

Udarina skupina brigad na težišču napada je imela na voljo svojo skupino težkega orožja, sestavljeno iz dveh baterij minometov 81 mm, skupaj 6 minometov.

V 6. in 11. brigadi pa so napad pehote pod poveljstvom brigadnih poveljnikov podpirale baterije minometov kal. 60 mm. Za rušenje utrd in bunkerjev so četam dodelili partope, ki so imeli veliko rušilno moč.

Tako v tem boju najdemo prve zametke sodobnega načrtnega osredotočenja topništva in minometov.

Novi spopadi z domobranskimi bataljoni

V začetku novembra je bil štab Artilerije VII. korpusa s svojim prvim divizionom spet v dolini Krke na Jami. Drugi divizion je bil v Laščah, zaščitni bataljon pa na Smuki.

Osemnajsta divizija je nadzorovala Suho krajino, XV. divizija in operativna skupina pa sta bili na Dolenjskem in pred Novim mestom.

Dne 3. novembra zvečer ob 22. uri sta krenila iz Novega mesta proti osvobojenemu ozemlju dve sovražnikovi koloni. Ena je šla po dolini Krke proti Podhosti, druga, ki sta jo sestavljali 34. posadna četa domobrancev in četa 1. bataljona 14. SS policijskega polka, pa proti Ajdovcu. Druga kolona je prenočila na Velikem Lipovcu in zgodaj zjutraj zasedla Vinkov vrh ter vse višine nad Dvorom. Ko se je začelo daniti, je iz vseh orožij odprla silovit ogenj po štabu artilerije, ki se je prav takrat pripravljial na pohod proti Kočevju, ki so ga tiste dni namerala napasti enote VII. korpusa. Silovit ogenj z levega brega Krke in pa tudi ogenj iz dveh havbic, ki sta začeli streljati s položajev v Prečni, je v prvem trenutku izzval paniko med

partizani. Vse je začelo bežati iz vasi proti Laščam. Mitrалjezi pa so neusmiljeno kosili tiste, ki si niso znali poiskati kritja.

Prvi divizion, ki je že zapustil dolino Krke in se je počasi pomikal v koloni po cesti skozi Lašče, se je nemudoma obrnil in hitro krenil nazaj. Prišel je še pravočasno. Zaprl je vse prehode čez reko in z močnim ognjem prikoval sovražnikove vojake na položajih na levem bregu Krke.¹⁹⁷

Nemški minerei, ki so imeli nalogo, da minirajo most čez Krko na Dvoru, se mostu niso mogli približati. Boj je trajal ves dan do poznega popoldneva, toda mostu niso mogli minirati. Okrog 16. ure so se umaknili in Artilerija VII. korpusa se je vrnila na svoje prejšnje položaje, ker je bil pohod proti Kočevju ustavljen.

V teh bojih je imela artilerija precej izgub. Štirje borci so padli, devet jih je bilo ranjenih, največ iz prištabnih enot, v tistem prvem trenutku, ko jih je nenadni ogenj z levega brega pogнал v beg iz vasi. Pri težkem mitraljezu, ki je ščitil glavni prehod čez Krko, sta padla merilec in njegov pomočnik. Komandir voda Vanja Petrosjan, Čerkez, ga je poskušal izvleči izpod sovražnikovega ognja, toda sovražnikova krogla ga je zadela v glavo. Kljub hudi rani je mitraljez spravil na varno in potem padel. Ko so ga prinesli do prevezovališča, se je zavedal, toda srce mu je vedno počasneje utripalo, tako da mu je utrip padel pod 30 udarcev. Hitro so ga prenesli v bolnišnico. Živel je še dva dni, potem pa je umrl. Bil je izredno hraber in dober borec. K topništvu je prišel iz XVIII. divizije, ko je ta zavzela nekoliko nemških postojank v Gorskem kotarju ob pomoči Čerkezov, ki so se kot nemški vojaki predali borcem XVIII. divizije in pomagali uničiti nemško posadko.

Čez nekaj dni je sledil nov vdor domobrancev v Suho krajino. Trije premični bataljoni, 1., 3. in 4. iz Višnje gore, Stične in Št. Vida, so zjutraj 6. novembra zasedli Zvirče potem pa nadaljevali napad proti Hinjam. Toda vasi niso mogli zavzeti, ker je bila na območju Hinje—Ratje—Lipje vsa XVIII. divizija.

Vse tri njene brigade so takoj prešle v protinapad in vrgle domobrancel nazaj na položaje pri Žvirčah. Pomagala jim je tudi gorska havbica 75/18 mm M. 34, ki je še vedno prežala na položaju pri Laščah, če bi se pojavil sovražnik. Izstrelila je 39 granat po domobrantskih položajih v Hinjah.

Ves 6. in 7. november so okrog Zvirč divjali hudi boji, v katerih je na obeh straneh sodelovalo po tisoč mož. Dne 7. no-

vembra so se končno začeli domobranci umikati. Ena kolona, kakih 400 mož, je odhajala po Kompoljski dolini v Velike Lašče in s seboj peljala veliko mrtvih in ranjenih, druga pa se je umikala po cesti proti Ambrusu.

Druga kolona je okrog 18. ure tistega dne zvečer, ko se je že zmračilo, prišla v Primčo vas. Tam pa je nenadoma spremenila smer pohoda in nadaljevala pot proti Brezovem dolu, za hrbet brigadam na položajih ob cesti Ambrus—Hinje.

V več majhnih kolonah so se domobranci približali vasi Gradenc, kjer je bila premična bolnišnica XVIII. divizije, in jo napadli. V kratkem boju so ubili 9 težkih ranjencev, nekaj so jih ujeli, nekaj pa se jih je porazgubilo po gozdovih, tako da so po končanem boju drugi dan pogrešali 40 ranjencev in osebje bolnišnice. Ko so končali to gnusno delo, so nadaljevali pohod proti Malemu Lipju, kjer je bil štab divizije. Toda tam so imeli le neznaten uspeh. Streljanje v Gradencu je opozorilo štab, pa se je pravočasno umaknil proti Laščam, potem pa v vasi Kot in Smuko.¹⁹⁸

Domobranci so nadaljevali napad na Lašče. Pokončali so nekaj domačinov, ki so jih dvignili iz postelj, potem pa so se zapodili v dolino Krke proti Jami, kjer je bil štab Artilerije VII. korpusa s prvim divizionom skupaj s štabom VII. korpusa ki je prav to noč prišel na Jamo iz Podturna.*

* Sam avtor kronologije, ki je takrat opravljal dolžnost načelnika štaba Artilerije VII. korpusa, se spominja, da ni mogel zaspati, potem ko so se po prihodu štaba korpusa premiki po vasi umirili in je večkrat šel ven prisluškovat, toda povsod je vladal mir in nočna tišina.

Proti jutru pa se mu je v polsnu dozdevalo, da sliši streljanje. Hitro je vstal in stopil ven. Tokrat se ni zmotil. V daljavi južno od vasi Lašče so regljale strojnice. Kratki rafali, posamezni streli, pa tudi eksplozije ročnih bomb, so parali ozračje.

Takoj je poklical dežurnega zaščitnega bataljona, ki je bil na Smuki, ki pa je povedal, da je pri njih mirno, pač pa da sliši streljanje v smeri proti Lopati, kamor je prejšnji dan prispel štab XVIII. divizije. Dodal je, da meni, da imajo tam vaje za preplah.

Spričo bojev, ki so prejšnje dni divjali v Suhi krajini, mu ti dogodki niso bili všeč, ker je sodil, da v takem trenutku ni čas za podobne vaje.

Poklical je dežurnega drugega divizona in mu ukazal, naj takoj zbudi vse borce, čeprav še ni bila ura štiri, ko so vedno vstajali, in naj takoj zasedejo položaje, v ta namen vedno pripravljene. Sam je zbudil druge člane štaba artilerije in obvestil komandanta o svoji presoji položaja in o ukrepih. V prvem trenutku se ko-

Ko se je začelo streljanje na Laščah, je drugi divizion že bil pripravljen za boj na položaju na južnem robu vasi Jama, s prsti na petelinih strojnic, brzostrelk in pušk. Oči vseh so budno pričakovale prihod sovražnika.

Po prvih streljih je bil sovražnik presenečen. Njegov nočni vdor na osvobojeno ozemlje ni bil več uspešen in znašel se je v položaju v katerem mu ni kazalo drugega, kot da se hitro prebije proti Žužemberku, kajti če bi se zadrževal tod dalj časa, bi imele glavne sile XVIII. divizije v Suhi krajini dovolj časa, da se zberejo in mu udarijo v hrbet. Takega udarca pa ne bi mogel vzdržati.

Komandant korpusa je hitro dajal navodila. Zaščitni bataljon korpusa, ki je prav takrat prihajal po dolini Krke, od Podhoste, naj takoj stopi v akcijo in v sodelovanju z drugim divizionom artilerije ustvari okoliščine neborbenim delom, da se umaknejo proti vzhodu. Prvi oddelki bataljona so se pri priči kar iz kolone razvili za boj in okrepili odpor divizionu.

Načelnik štaba artilerije je odjahal skozi gozdove zahodnih obronkov Roga z nalogo, da se prebije do zaščitnega bataljona artilerije in prvega divizionu, ki ste bila v vaseh Smuka in Kot, ter udari z obema enotama sovražniku v hrbet. Po dveh urah hitre ježe je enoti našel. Ti sta medtem že na lastno pobudo šli proti Laščam. Tam je nekaj hiš gorelo in tu pa tam so

mandant artilerije ni strinjal z domnevo, ker pa so se ukrepi že izvajali, jih je odobril.

Skupaj sta šla v štab VII. korpusa, zbudila tam komandanta in komisarja korpusa in ju obvestila o domnevnem trenutnem položaju na terenu.

Komaj napol zbudjena in pod vtisom varnosti pred možnimi presenečenji zaradi razvrstitve brigad, ki so bile okrog in okrog vasi Jama, zlasti še iz smeri Lašč in Lipja, komandant in komisar nista verjela v domnevo, da bi domobranci napadli od tam.

V Gradencu in Lipju se je bila namreč pogosto zadrževala premična bolnišnica XVIII. divizije, ker je ta prostor veljal kot najvarnejši del osvobojenega ozemlja v Suhi krajini in na Dolenjskem. Menili so, da bi se sovražnik težko odločil stopiti na to področje, ki mu ne zagotavlja zaščite kril in bokov. Taka akcija bi bila edinole mogoča, če bi vdor v to področje bil izveden naglo. Začeti bi se moral ponoči in v tej isti noči tudi končati.

Korpus v tistem trenutku še ni imel zveze s štabom XVIII. divizije, da bi lahko ugotovil dejansko stanje. Telefonske zveze še niso bile postavljene, radijska zveza pa je bila dogovorjena za pozneje. V želji, da se sam prepriča, je komandant korpusa, skupaj z avtorjem stopil do roba vasi. Takrat je streljanje že pone-

ležala trupla ubitih domačinov, ki so jih domobranci v naglici postrelili.

V dolini reke je še vedno besnel boj. Sovražnik je zjutraj poskušal vreči enote NOV prek reke in si zagotoviti umik po desnem bregu proti Žužemberku.

Ko sta se spuščala zaščitni bataljon artilerije in divizion pod vodstvom načelnika štaba po pobočjih v dolino, je boj že pojenjal. Sovražnik je opazil manever v svoj hrbet in se je začel naglo umikati proti Stranski vasi in Zagraddu, vtem ko je pustil padle in nekaj ranjenih na bojišču.

Ko je okrepitev dosegla prve hiše na Jami, je bil boj že končan. Nikjer ni bilo videti nikogar, vladalo je zatišje po neurju. Drugi divizion, ki ga je ščitila 15. brigada, na levem bregu Krke se je umaknil čez reko. V daljavi proti Žužemberku je bilo še vedno čuti posamezne strele.*

halo. Nastopil je presledek zatišja. Čez nekaj trenutkov pa se je streljanje ponovilo, toda sedaj silovitejše in bližje, že v vasi Lašče, ki leži na hribu, kake štiri kilometre južno od Jame.

Prisluškujoč kratkim rafalom brzostrelk, je komandant korpusa menil: »Gotovo je preplah!« No, komaj je stavek končal, že je visoko v zraku čudno zašumelo, bil je zvok, na katerega so bili že navajeni, ker so ga pogosto slišali, šum minometne mine, ki je takoj potem v vasi za hrbtom eksplodirala s hreščecim treskom.

Sedaj je bilo povsem jasno, da to niso vaje. Na vajah se ne strelja s pravimi minami. To je bila sovražnikova diverzija, najmanj verjetna. Njen osnovni cilj je bil doseči presenečenje in pod njegovim varstvom zadati kratke in krvave udarce štabu in ranjencem XVIII. divizije, po speci h terencih, preskrbovalnih delih VII. korpusa, hkrati pa tudi štabu korpusa in štabu njegove artilerije.

* Avtor se spominja, da je v njegovi bližini v grmu nekaj zašumelo. Pripravil se je na strel, takrat pa je slišal tih glas, ki ga je klical. Pogledal je v grm in tam opazil ranjenca, ležečega v krvi in skritega.

Bil je komandir voda drugega diviziona Janez Šeruga, doma iz okolice Ptuja. Prestreljen je bil skozi prsi. Težko je dihal in tiho izustil: »Vse sem jih.« V partizane je stopil poleti 1943, potem ko je pobegnil iz nemške vojske, kamor so ga prisilno mobilizirali. Bil je odličen borec. Pred vojno je odslužil bivšo jugoslovansko vojsko in na hitro končal še vaje v vermanšaftu, tako da je postal dober poznavalec bojevanja in izurjen strelec. Bil je tihe in mirne narave, ko pa se je vnel boj, je bil odločen in takoj v prvi bojni črti.

To jutro je bil na položaju s svojim vodom. Ko je opazil sovražnika, je odprl ogenj in nekaj domobrancev podrl, drugi so se

Boj na območju okrog vasi Jama je trajal do devete ure in trideset minut. Dva borca iz drugega divizionarstva sta bila smrtno zadeta, pet pa jih je bilo ranjenih. Domobranci so na bojišču pustili šest mrtvih in dva ranjena.

Opisana operacija je zanimiva zlasti zaradi drznega manevra domobrancev v izredno občutljivo partizansko zaledje, okrog katerega so bile takrat razvrščene najboljše brigade NOV. Brez dvoma lahko sodimo, da se domobrantsko poveljstvo ne bi spuščalo v tako nevarno dejanje, če mu ne bi obveščevalna služba posredovala točnih podatkov o razvrstitvi enot NOV zlasti oddelkov, ki so bili posebno občutljivi. Takšen sklep lahko čitamo tudi v korpusnem poročilu.

Z druge strani pa na tem primeru lahko vidimo, kako gibčne in težko ranljive so bile partizanske enote, ne samo operativne, temveč tudi zaledne in višji štabi. Vsi ti po naravi občutljivi organi, so se znali izredno gibčno izmikati sovražnikovim udarcem, zato domobranci kljub presenečenju, ki so ga dosegli v prvem trenutku, niso imeli takega uspeha kot so ga pričakovali. Vse, kar so dosegli, je bila pogubitev devetih ne-

umaknili. Boj je trajal več ur. Domobranci so dvakrat jurišali in bili odbiti. Ko so znova šli na juriš, je padel zadet v prsi.

Zgubil je zavest. Ko se je zavedel, so zraven njega stali trije domobranci. Niso ga takoj ustrelili, spričo vermanske obleke in kape, ki jo je nosil od takrat, ko je pobegnil od Nemcev. Spraševali so ga, kateri enoti pripada, kako je prišel v partizane in drugo. Povedal je, da je prišel iz vermanskega, potem pa lagal, da so ga partizani v boju na Stajerskem ujeli in prisilili, da se skupaj z njimi bojuje zoper Nemce. Rekel je tudi, da želi pobegniti, da pa take priložnosti še ni imel.

Po tem spraševanju so se od njega oddaljili in se nekaj posvetovali. Najbrž o tem, ali naj mu verjamejo ali ne. Takrat pa je visoko v zraku zašumela mina, izstreljena iz minometa 15. brigade na levem bregu Krke. Domobranci so se potuhnili, on pa je ta trenutek izkoristil in z zadnjimi močmi vrgel med njih ročno bombo. Hip potem je eksplozija bombe domobrance pobila, sam pa se je zavlekel v grm in tam zgubil zavest.

Kakih 15 metrov stran so res ležali mrtvi domobranci.

Bolničarji so ranjenca previli in ga poslali v Rog v bolnišnico. Toda čez nekaj dni je štab artilerije sprejel sporočilo, da je Janez Šeruga ranam podleгал.

Telefonistka Boža Turnšek, ki je takrat bila v telefonski centrali v gozdu v bližini Lašč, pa je o tem boju povedala tole:

»Tiste dni je en del voda za zvezo artilerijske brigade bil v majhni kolibi v gozdu nad Laščami, ki smo jo sami postavili iz kolov in ovili z zelenjem.

oboroženih ranjencev in nekaj ujetih borcev bolnišnice, potem pa smrt nekaterih civilistov, terencev in borcev, ki so se jim postavili po robu. Drugo jutro so se morali prebijati iz obroča, ki se je naglo zapiral okrog njih. Svojo drznost so plačali s precejšnjimi izgubami.

Tiste dni pa je borce NOV v Sloveniji doletela še ena huda nesreča, izguba komandanta glavnega štaba generallajtnanta Franca Rozmana-Staneta, ki se je 7. novembra ob priliki preiskušanja novega minometa, ki so ga poslali zavezniki, smrtno ponesrečil.

Petnajst borcev iz 1. baterije 1. diviziona pod poveljstvom komandirja baterije Ratomira Mladenoviča in poveljnika diviziona Kastelica je za nekaj dni zapustilo svoje položaje v dolini Krke in odhiteli so v Belo Krajino. Na svojih dveh orožjih gorski havbici in poljskemu topu, so prepeljali posmrtno ostanke legendarnega komandanta Staneta in njegovega osebnega spremljevalca k večnemu počitku. Zravnani so korakali, kot spremstvo lafete, s težko bolečino v prsih med množico jokajočih ljudi in po taktu žalostink skozi Črnomelj na glavni trg, kjer se je od svojega komandanta s pretresljivimi besedami poslovil politični komisar glavnega štaba Slovenije Boris Kidrič.²⁰⁰

Imeli smo novo angleško telefonsko centralo, ki smo jo pred nekaj dnevi dobili in zanjo sem odgovarjala.

Zvečer tega dne sem bila dežurna. Fantje so spali, le dva sta od časa do časa vstala in šla v noč pregledat linijo. Vse je bilo v redu. Tu pa tam je bilo slišati oddaljeno streljanje, kar pa nas ni motilo. Dogajalo se je vsak večer, vsako noč, spopadi so bili vsak dan. Tiste dni pa so bili še posebno srditi, ker so sovražniki zvedeli za smrtno nesrečo komandanta Staneta ter na vseh koncih rinili iz postojank. Nameravali so nas presenetiti, ker so menili, da so šli naši komandanti na pogreb v Belo krajino.

Nenadoma sem slišala pogovor, iz katerega sem razbrala, da se bolnici XVIII. divizije v Gradencu bližajo domobranci.

Zbudila sem speče tovariše in jih seznanila s položajem. Takoj so vstali in odšli v patroljo. Streli so bili vedno pogostejši, vedno bližje, da so se že zivali v enakomerno regljanje brzostrelk in mitraljezov. Začelo se je daniti. Tovariši so se vrnili iz patroljnega obhoda in posedli po svojih zasilnih ležiščih.

Prosila sem Franceta, naj me zamenja. Nisem legla, temveč stopila ven, na svež jutranji zrak. Sla sem okoli barake in pregledala mule. Proti Lipovcu so grmele bombe ter regljali mitraljezi.

Spustila sem se še nižje in se nenadoma začudila: Da nimam morda prividov?

Še enkrat na Kočevje

V začetku druge polovice novembra so enote VII. korpusa napadle sovražnikovo posadko v Kočevju. Pripravljale so se že dalj časa. Morale bi jo napasti že 10. novembra, toda akcijo so začasno preložili opisani dogodki v Suhi krajini in potem še sovražnikova ofenziva na Belo krajino.

Dne 14. in 15. novembra so namreč Nemci organizirali kombinirani prodor v Belo krajino iz Novega mesta in Kočevja.

Iz Novega mesta je proti Semiču prodirala kolona prvega bataljona 14. SS policijskega polka, ki so ga okrepile domobranske čete, in je štela 700 mož.

Iz Kočevja pa sta prodirali dve koloni: kolona »Schumacher«, ki sta jo sestavljala 1. in 4. domobranski bataljon, in kolona »Nieckel« (po imenu komandanta 14. SS policijskega polka, ki je koloni poveljeval). Sestavljala sta jo 2. in 5. domobranski bataljon. Obe koloni sta šteli kakih 1200 mož.

Po čistini od roba hoste so rinili proti nam domobranci v strelcih. Obrnila sem se in stekla v barako, kolikor so me nesle noge: »Domobranci gredo proti nam!« sem zavpila.

Nastala je zmeda, vsak je pograbil, kar mu je bilo najbližje pri roki in se pogнал v hosto. Skočila sem k centrali in odklopila priključke. Nisem pa imela več časa, da bi sporočila štabu brigade, zakaj sem prekinila zvezo. Centralo sem začela vleči s seboj. Vlekla sem jo le nekaj metrov od barake. Naprej nisem mogla. Prevrnila sem jo v neko jamo in jo pokrila z vejami in listjem. Medtem so se domobranci že toliko približali baraki, da sem slišala govorico. Niso me opazili, zato sem se po tleh splazila v gosto grmovje, se hitro razgledala okrog sebe in planila za tovariši, ki sem jih dohitela že globoko v hosti.

Priznati moram, da nisem izbirala izrazov, ko sem jih ozmerjala, ker smo pustili centralo. Če jo bodo dobili domobranci, se mi ni obetalo nič dobrega, ker sem bila odgovorna zanjo.

Ko se je čez kake pol ure streljanje poglobilo, sva se s komandirjem Jožetom, ki nas je prišel iskat, vrnila nazaj pogledat, če so sovražniki centralo dobili in odnesli. Naše barake ni bilo več. Popolnoma so jo razdejali, na kole pa nataknili prestreljene porcije.

Prestrašena sem se splazila proti kraju, kjer sem skrila centralo. So jo našli? Zdelo se mi je, da vidim stopinje okrog jame. Počasi sem brskala po vejah in listju in končno vsa srečna otipala centralo. Bila je prav tam, kjer sem jo pustila — nedotaknjena.

Ko smo se zopet zbrali v štabu brigade, je bilo kajpada prvo vprašanje: »Kje je naša nova centrala?«

Ponosno sem vstala in povedala: »Rešena je!«¹⁹⁹

Naloga vseh teh nemških in domobranskih sil je bila v tem, da prodrejo v Belo krajino, potem pa tam skupaj operirajo zlasti pa ropajo in uničujejo osvobodeno ozemlje.

Toda v dvodnevni hudih bojih so vse tri kolone pretrpele hud poraz in imele velike izgube.

Prvemu bataljonu 14. SS policijskega polka se je pred Novim mestom postavila po robu 12. brigada in mu onemogočila hiter prodor proti Semiču, potem pa sta ji priskočili na pomoč še 4. in 5. brigada in udarili sovražnika v bok pri Pribišju, nato pa ga skupaj z 12. brigado vrgli nazaj v Novo mesto.

Na kočevskem bojišču so nagli prodor domobrancev onemogočili oddelki Belokranjskega odreda, dopolnilni bataljon VII. korpusa ter oficirska in podoficirska šola.

Zanimivo je, da je poraz sovražnika, vzporedno z odločnim odporom partizanskih sil, povzročil tudi medsebojni spopad njegovih enot. Na položaju pri Mavrlenu sta se namreč zaradi nesporazuma in napak v vodenju, spopadla prvi in četrti domobranski bataljon z njhovim drugim bataljonom. Šele po daljšem hudem boju, ko so imeli že občutne izgube na obeh straneh, so ugotovili napako, se med seboj spoznali in sporazumeli.

Drugi dan so pohod proti Beli krajini nadaljevali, toda ko so predhodnice prišle do Črnomlja, so se morali naglo vrniti, ker so jih od zadaj napadli 8. in 10. brigada ter jurišni bataljon XVIII. divizije ter jih pogнали nazaj v Kočevje.

Medtem ko so potekali boji za Belo krajino, je Artilerija VII. korpusa bila na desnem bregu Krke od Stavče vasi do Podhoste in na Smuki ter se pripravljala za nameravani napad na Kočevje- V bojih za Belo krajino ni sodelovala.²⁰¹

Med napadom na Kočevje so posadko sestavljale 61. posadna četa domobrancev, 10. in 12. četa 3. bataljona nemškega 14. SS policijskega polka in havbična baterija. Domobranska 62. četa, ki je tudi spadala h kočevski posadki, je 17. novembra, dan pred napadom odšla v Velike Lašče v sestavo na novo ustanovljenega domobranskega »alarmnega«²⁰² bataljona, ki je pozneje dobil številko 5.

Tako je Kočevje branilo kakih 700 mož (čete domobrancev 160—180, dve četi Nemcev po 220 in štab bataljona s prištabinimi enotami ter havbična baterija, skupaj kakih 100 mož.)

V Ribnici je bila 115. posadna četa domobrancev in 9. četa iz 3. bataljona 14. SS policijskega polka. Tudi 25. četa domobrancev je odšla v Velike Lašče v sestavo alarmnega bataljona.

Velikolaško posadko pa so sestavljali 11. četa 3. bataljona 14. SS policijskega polka in domobranski alarmni bataljon s 25., 62. in 114. četo.

Po načrtu korpusnega poveljnika naj bi postojanko napadle brigade XVIII. divizije, napad pa naj bi podprlo topništvo z dvema havbicama 100 mm in dvema gorskima topoma, tankovski odred s petimi tanki in zavezniško letalstvo, ki bi Kočevje bombardiralo.

Petnajsta divizija s tremi brigadami naj bi osrednji napad zavarovala na črti Hinje—Polom—Makoše—Lipovec—Rakitnica—Zadolje (3 km južno od Ribnice).

Enajsta SNOB Miloša Zidanška iz že omenjene operativne skupine je ostala v dolini reke Krke, 6. SNOUB Slavka Šlandra pa je odšla na Malo goro v korpusno rezervo.

Sovražnik je kočevsko postojanko pogosto uporabljal kot izhodišče pri napadih v Suho krajino in tik pred nameravnim napadom tudi v Belo krajino.

Za medsebojno zvezo z enotami v dolini Kolpe na hrvaški strani postojanke v Kočevju Nemci še niso uporabljali, bilo bi pa za osvobojeno ozemlje v Beli krajini zelo nevarno, če bi s tem začeli.

Postojanka je bila izredno močno utrjena. Bunkerji so bili zgrajeni iz kamenja, zemlje in hlodov. Važnejši so bili globoko vkopani, imeli so celo po dve etaži. Strelne line so tako postavili, da so lahko iz njih streljali ne samo na napadalce, ki so napadali stoje, temveč tudi na tiste, ki so ležali. Vse bunkerje so povezali med seboj z rovi v obliki cik cak črte in jih bogato zaščitili z žično oviro. Obrambni sistem utrdb je bil posebno skrbno grajen na vzhodni in jugovzhodni strani kjer je teren večinoma odprt in ni naravnega kritja.

Vzhodno od Kočevja se v začetku teren valovito dviga, potem pa se konča z grebenom, ki ga sestavljajo Konjsko (kota 598), Skrajnik (kota 642), kota 684 in Šušnjar (kota 714). Gozdnati predel se začne vzhodno od ceste Šalka vas—Željne in le do te ceste se napadalec lahko neovirano približa postojanki. Tukaj je tudi več takih terenskih točk, ki omogočajo dobro opazovanje in obstreljevanje postojanke z vsemi vrstami

Komandant 2. divizion poročnik Sergej Jusupov v Kočevskem Rogu na položaju jeseni 1944

orožja. Pristopne ceste so dobre in omogočajo uporabo in prevoz težjega orožja in tehnike.

S severa so se naše enote lahko postojanki približale le do križišča cest, ki iz Male gore peljejo v Staro cerkev, vas Mlako in Klinjo vas.

Zahodna stran, ki se iz samega roba mesta dviga strmo do 1000 metrov visokega kočevskega gorovja, je vsa gosto pokrita z gozdovi in omogoča pehoti, da se neovirano približa Rinži. Od tod dalje pa je reka naravna ovira, ki onemogoča napredovanje. Predel je težko prehoden, po njem se lahko premika le pehota.

Jugovzhodna stran je odprta in dobra cesta pelje v Livold in naprej v dolino Kolpe. Naravnih ovir na tem odseku ni.

Brigade XVIII. divizije so se približale postojanki 18. novembra ob štirih zjutraj in zasedle izhodiščne položaje za napad 5—6 km od roba postojanke. Položaje so izbrali zato tako daleč od postojanke, ker je obveščevalna služba posredovala podatke, da je sovražnik tudi v okoliških vaseh. Zaradi zaščite tajnosti nameravane akcije pred nameravanim začetkom bombardiranja, partizanske enote niso smele biti preblizu postojanke.

Poveljnik topništva VII. korpusa je povelje za napad dobil po telefonu 16. novembra zvečer ob 20. uri. Takoj so se začele priprave. Drugi divizion je odšel po skrita orožja, po havbice in gorske topove ter granate, prvi pa je mobiliziral konje in tudi nekaj volov, ker konj ni bilo dovolj.

Do noči 17. novembra so se vsi zbrali v vasi Vrčice, vzhodno od Semiča v Beli krajini, odkoder je kolona s topovi in vozovi krenila proti Koprivniku. Pomikala se je zelo počasi spričo volovske vprege. V Koprivniku so se kratek čas ustavili, da bi nahranili in napojili živali ter da bi borci použili toplo hrano, nato pa so ob osmi uri nadaljevali pot proti Kočevju.

Dne 18. novembra ob 10.45 uri, ko so prispeli v Mačkovec, je ozračje presekalo grmenje prve skupine lovskih letal, ki so se spustila nizko nad Kočevje in mitraljirala utrdbe na jugozahodni strani postojanke, takoj za njimi pa so priletele še tri skupine, po šest bombnikov v vsaki, ki so bombardirale postojanko. Bombe so padale 100 m južno od cerkve, nekatere, ki so jih odvrgli bombniki v zadnjem valu pa so padle izven postojanke v bližini Dolge vasi. Domobranksko poročilo nam

pove, da je na Kočevje padlo kakih 20 bomb, ki pa niso povzročile nobene škode.²⁰³

Brigade so krenile v napad ob 11. uri. Osmo je prodirala iz Šalke vasi, desno od nje je napadala deveta z Nanosa proti železniški postaji, levo ob cesti od Livolda pa deseta.

Boji so trajali do noči, toda postojanki se naši borci niso mogli približati. Napadi so imeli več ali manj značaj nasilnega ogledovanja ter zbiranja podatkov o sovražnikovi razvrstitvi in o organizaciji njegovega sistema ognja, za odločilni napad drugega dne. Topovi in tanki ta dan niso sodelovali.

Ob 7. uri zjutraj drugega dne sta začeli napad obe havbici z ognjem po domobranskem strojničnem gnezdu v cerkvenem zvoniku, ki je že prejšnji dan z dolgimi rafali zapiralo pot pehoti. Hitro se je cerkev z zvonikom vred zavila v dim spričo točnih zadetkov. Ko so strojnice utihnile, sta obe havbici usmerili ogenj na železniško postajo, ki je bila važna točka glede na odpor branilcev. Hkrati sta gorska topa z neposrednimi zadetki razbila tri bunkerje, iz katerih so Nemci in domobranci jedrno bežali v notranjost mesta. Toda takoj so se oglasile njihove havbice nekje iz centra. Na muho so vzele gorska topa, ki sta neposredno streljala s položaja brez kritja. Eksplozije granat so se jima čedalje bolj bližale in že sta bila dva borca ranjena, ena granata pa je padla tik ob zapregi in ubila dva konja, druga dva pa ranila. Oba topa sta se morala naglo umakniti enega je še uspelo odpeljati z vprego; drugega pa so vlekli borci sami v kritje hiš Šalke vasi.

Boj je besnel vse huje. Brigade so napadale v istih smereh kot prejšnjega dne, toda do mraka se niso mogle vriniti med sovražnikove položaje in zrahljati sklenjenost njegove obrambe. Popoldne je sovražnik poskušal s protinapadi iz postojanke in 61. četa se je pognala proti Šalki vasi. Topništvo se je spričo tega umaknilo proti vasi Onek.

Zjutraj 20. novembra ob 8.30 uri so znova priletela zavetniška letala. Najprej je osem lovskih letal krožilo nad postojanko, potem pa so ob 9.30 uri štirje bombniki bombardirali baterijo havbic na železniški postaji. Čez 15 minut je priletela nova skupina bombnikov, ki je nekaj časa krožila nad mestom, najbrž iskala močno utrjeni Sokolski dom kot cilj napada, ker ga pa ni opazila, je bombe odvrгла na železniško postajo. Toda tudi tokrat bombardiranje ni bilo kaj prida učinkovito.

Po prvotnem načrtu naj bi brigada začela napad že zgodaj zjutraj s podporo tankov in topništva. Do 6.30 ure so obe havbici in oba topa postavili na rob Šalke vasi, od koder naj bi z neposrednim streljanjem pripravili in podpirali napad pehote v vlogi spremljevalnih orožij. Ko so že zasedli položaje, so načrt spremenili in odločili, naj havbice spet streljajo iz kritja in sicer s položaja pri Cvišlarjih, zlasti med bombnim napadom letalstva, ki bo tudi ta dan sodelovalo. Havbici sta takoj krenili nazaj, vendar sta bili še na poti, ko so bombniki že bombardirali-

Na novem položaju sta obe havbici bili pripravljeni do

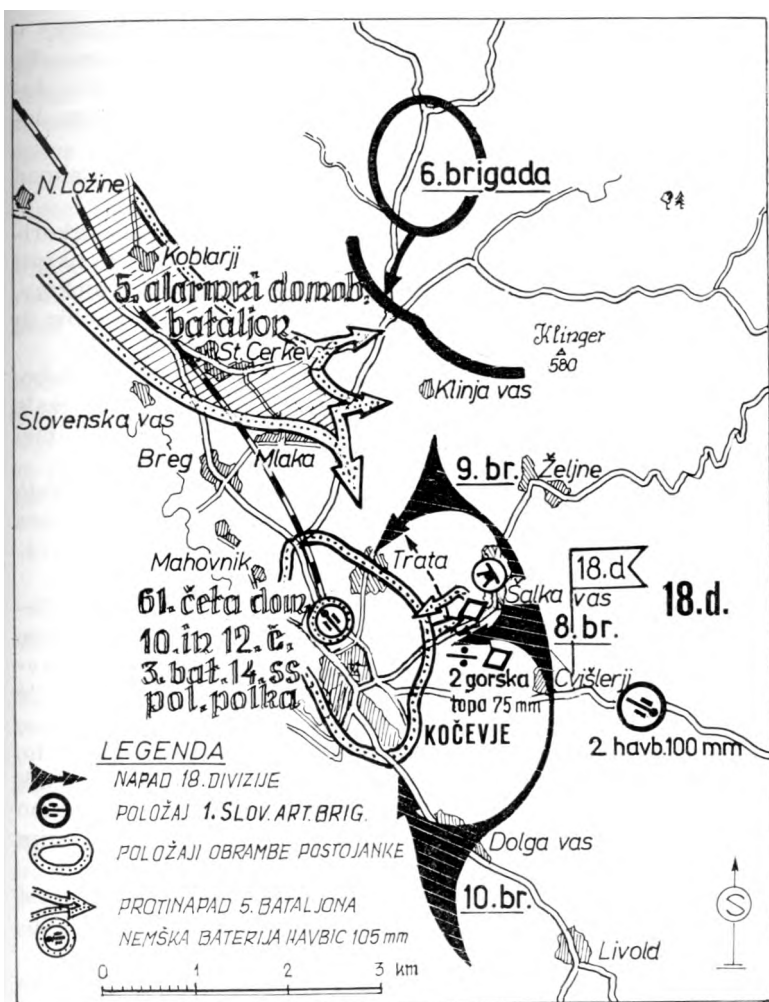
11. ure, ko je sledil drugi bombni napad. Tokrat je vse topništvo tolklo hkrati z bombniki, potem pa so šle brigade na juriš. Ker jim do 13. ure ni uspelo prodreti v postojanko, je poveljstvo načrtovalo novo pripravo z ognjem topništva. Toda ogenj topov in havbic je trajal le nekaj minut, ko so dombranci iz alarmnega bataljona silovito napadli desno krilo 9. brigade.

Alarmni bataljon je prišel iz Velikih Lašč napadeni postojanki na pomoč. V hudih bojih je prebil obrambo 5. in 15. brigade na črti Lipovec—Dolenja vas—Rakitnica, zavzel Jasnico in koto 568, prevladujočo točko, ki na jugovzhodu zapira Ribniško dolino. Prebil se je do Stare cerkve, jo zavzel ter ogrozil bojno razvrstitev XVIII. divizije. Takoj je intervenirala korpusna rezerva 6. brigada Slavka Slandra. Toda ni ji uspelo pognati domobrancev nazaj. Morala se je oprijeti ugodnih položajev severno od Klinje vasi, ki so jo zasedli domobranci. S tem je bila v nevarnosti razvrstitev desnega krila XVIII. divizije. Stab je napad ustavil, topništvo pa se je spet umaknilo proti Oneku.

Opolnoči je korpusni poveljnik izdal dokončni ukaz o opustitvi napada na postojanko in topništvo je zapustilo prizorišče boja. Kolona vozov se je spet počasi pomikala v smeri Bele krajine. Sla je v vas Črmošnjice, kjer so že bili 1. divizion in vsi tisti, ki niso sodelovali v napadu na Kočevje.

V Črmošnjicah je Artilerija VII. korpusa ostala do ključnih bojov za osvoboditev dežele.

Kritična ocena operacij, ki jo je podal korpusni štab v relaciji št. 676 z dne 30. novembra 1944, pravi, da napad ni uspel spričo tega, ker ni bila operacija dovolj pripravljena in da je bilo za pripravo premalo časa. To potrjuje tudi naglica, s katero se je morala aktivirati artilerija.

Napad na Kočevje od 18. do 20. novembra 1944. leta

Obveščevalni podatki, da je sovražnik izven postojanke v okoliških vaseh, niso bili točni. Zavoljo tega so brigade zasedle izhodiščne položaje predaleč od postojanke in niso mogle dovolj hitro izkoristiti učinka bombardiranja zavezniškega letalstva.²⁹⁴

Medsebojna povezava vseh elementov razvrstitve za napad je imela številne slabosti.

Topovski in minometalski ogenj bi bil lahko bolje izkoriščen; zadetki bi bili boljši ob natančnejšem opazovanju, hkrati pa so preveč pozornosti posvečali rušenju utrjenih objektov, a manj uničevanju žive sile sovražnika in njegovih havbic in težkega orožja.

Povezovanje med topništvom in pehoto je bilo zelo slabo. Zgodilo se je celo, da so se na telefonske zveze topništva vezale druge enote in spričo mešanja pogovorov in povelj ni imel nihče prave povezave.

Oba gorska topa sta bila spet postavljena preblizu, celo pred pehotno strelsko črto. Zaradi sovražnikovega ognja nista mogla posegati učinkovito v boj, pa tudi druga orožja, strojnice in minometi, jih niso ščitila.

Tehnična pripravljenost havbic je bila pomanjkljiva. Merilne naprave niso bile prej dobro uravnane in so zato nastale občutne napake pri merjenju. Tudi odbojni sistem in hidravlične zavore niso bile pravilno napolnjene s tekočino in se je zavoljo tega top kmalu pokvaril.

Upravičeno pa sodimo lahko tudi, da napad ni uspel zato, ker je za tako močno utrjeno postojanko, ki jo je sovražnik utrjeval leto dni, zraven tega pa tudi odločno branil, bilo očitno premalo topov in havbic in pa ustreznega streliva, s katerim bi bilo mogoče tako močne utrdbe rušiti.

Zavezniško letalstvo ni doseglo učinka, katerega so vsi pričakovali in ni povzročilo domobrancem in Nemcem v postojanki nobenih izgub.

Postojanka je bila tako močno utrjena in branjena, da je bilo varljivo misliti, da bi jo lahko z dejanskim odnosom sil, ki je bil v pehoti 3 :1, v težkem orožju pa le 1 :1, partizani osvojili. Tega ne bi mogli doseči najbrž tudi tedaj, če bi postojanko lahko nemoteno oblegali več dni. Tako dolgega obleganja pa sile zaščitne XV. divizije niso mogle zagotoviti, ker so bile razvrščene na zelo široki fronti, tako da je sovražnik zaporo z lahkoto prebil.

Spričo precenjevanja zmožnosti zavezniških letal, ki naj bi nadomestilo maloštevilno topništvo, je bil napad le izraz velike ofenzivnosti NOV Slovenije, njenih silovitih naporov in stremljenj, da spremeni ravnotežno stanje in da tudi ona prispeva k velikim uspehom NOV Jugoslavije, ki je že osvobodila Srbijo, Beograd in dosegla ogromne uspehe v vseh predelih jugoslovanskega ozemlja.

Obe havbici sta porabili le 226 granat, gorska topova pa 160. Granate za havbico so pred napadom poslali zavezniki, zato je bilo trenutno stanje streliva za havbice ugodnejše kot pred nekaj tedni.

V bojih je štiri borce ranilo sovražnikovo topništvo, 2 konja ubilo, dva pa tako poškodovalo, da so jih morali ustreliti. Pogrešali so devet borcev, večinoma iz Bele krajine. Nekateri od njih so se izmuznili pred napadom in so ostali doma, ko se je brigada premikala skozi Belo krajino, drugi pa so odšli po končani akciji domov.

Operacija Občine

V začetku decembra so bile razmere vojskovanja na jugoslovanskem bojišču že bistveno spremenjene.

Rdeča armada je že bila na črti Mazurska jezera, reka Visla, Blatno jezero, Drava, torej v neposredni bližini slovenskega ozemlja.

Zahodni zavezniki so osvobodili Francijo in prišli na reki Ren in Meuse, v Italijo pa so prodirali v toskanske Alpe.

Glavne sile NOV Jugoslavije so osvobodile večji del Makedonije, Srbije, Črne gore in Dalmacije, ter ustvarile obsežno in trdno strateško zaledje, na katerega so se lahko oslonile in začele priprave za odločilne in sklepne spomladanske ofenzivne operacije.

Ker so se zavezniške sile tako naglo bližale osrčju nemškega rajha in ker se je Hitler še vedno nameraval trdovratno upirati na vseh frontah, je bilo tudi slovensko ozemlje, prek katerega so tekle važne komunikacije, ki so povezovale vzhodno fronto z Italijo, za okupatorjevo vojsko vedno bolj potrebno. Zlasti je bila pomembna železniška proga in promet v dolini Save in v smeri Zagreb—Ljubljana—Trst

Na tej komunikacijski smeri je pripadala zelo važna vloga tudi cesti, ki je povezovala Ljubljano z Novim mestom in Zag-

grebom zlasti med Št. Vidom in Novim mestom, ki so jo še vedno nadzorovali partizani. Da bi zagotovili nemoten promet tudi po tej cesti, sta si organizacijski šab slovenskega domobranstva in štab za boj proti partizanom zadala nalogo, da zagotovita njeno varnost z nizom novih postojank, z močnimi posadkami v vaseh Veliki Gaber, Občine, Sv. Ana in Daljni vrh. Najvažnejša med vsemi je bila postojanka v Občinah, kjer je na križišču cest, ki vodijo na vse strani, partizanom zapirala, okupatorju pa odpirala te poti in jim omogočala nadzor vseh premikov. Postojanka v Velikem Gabru je povezovala Občine s Št. Vidom, Sv. Ana je prevladovala med Trebnjem in Mirno pečjo, Daljni vrh pa je gospodoval med Mirno pečjo in Novim mestom.

Ustanavljanje teh postojank je bil tudi del sovražnikovega operativnega načrta, ki je predvidel, da s postojankami v smeri Ljubljana—Novo mesto in Ljubljana—Kočevje dokončno oblikuje velike klešče, ki bi služile kot izhodišče za drobljenje osvobojenega ozemlja na več manjših delov, v katerih bi lažje prizadejali izgube manjšim partizanskim enotam in terencem ter uničevali organe narodnoosvobodilne oblasti, s tem prevzemali pobudo na osvobojenem zemlji ter tako zagotovili varnost prometa v smeri Ljubljana—Zagreb.

Dne 5. decembra so na to območje pridrveli kar štirje domobranski premični bataljoni z nalogo, da organizirajo postojanke in zagotove njihovo neovirano utrjevanje.

Prvi bataljon, ki so ga sestavljale 16., 71. in del težke čete, je zasedel položaje pri Velikem Gabru in na Medvedjeku.

Tretji bataljon z 21. in 22. četo ter četrti bataljon z 31., 32. in delom težke čete sta zasedla Občine in vse važnejše topografske točke okrog vasi.

Peti alarmni bataljon s tremi četami in delom 11. čete 3. bataljona nemškega 14. SS policijskega polka pa je prišel iz Velikih Lašč in se vrinil med brigade XV. divizije, ki je prav takrat operirala med Savo in cesto Novo mesto—Ljubljana.

Tudi iz Novega mesta so v ta sektor poslali bojno skupino, v kateri so bile 34. in 52. posadna četa domobrancev in 2. četa 1. bataljona 14. SS policijskega polka, ki naj bi omogočila, da deli 36. in 40. posadne čete zasedejo Sv. Ano in Daljni vrh ter jih v miru utrdijo.²⁰⁵

Vse te sile Nemcev in domobrancev, ki so jih razvrstili ob cesti, so šteje kakih 2500 mož. Bili so dobro oboroženi, imeli

so tudi baterijo havbic 105 mm iz Novega mesta, ki so jo postavili na položaj pri Sv. Ani.

Na novo zasnovane postojanke so ožile osvobojeno ozemlje, ga drobile na manjše dele, zlasti pa otežkočale preskrbovanje partizanske vojske iz predelov, ki še ekonomsko niso bili tako izčrpani, kakor predeli južno od Krke.

Poveljstvo VII. korpusa se je spričo tega odločilo, da z učinkovitimi posegi vseh svojih sil in z osrednjim napadom na Občine onemogoči organiziranje tega na novo zasnovanega niza postojank-

Petnajsta divizija, ki je s svojimi tremi brigadami že operirala v bližini demarkacijske črte, je dobila nalogo, naj 7. decembra ob sedmi uri zjutraj napade s severa domobranci pri Občinah in Koreni tki, jih razbije in vrže v naročje operativne skupine 6. SNOUB Slavka Šlandra in 11. SNOB Miloša Zidanška, ki naj bi jih napadli z juga ob cesti Žužemberk—Občine. V napadu operativne skupine naj bi sodelovala tudi Artilerija VII. korpusa z gorskim topom 75 mm in havbico 100 mm.²⁰⁸

Toda XV. divizija tega napada ni izpeljala, ker ji je ostalo premalo časa za priprave, na voljo pa je imela le dve brigadi, 5. in 12., ker je 15. brigada odšla na desni breg Krke in ščitila transport zaplenjenega blaga in živeža ter večjega števila ranjenih borcev, ki so jih peljali v roške bolnišnice.

Posadko v Občinah je zaradi tega 8. in 9. decembra napadla le operativna skupina sama, okrepljena s topom in havbico.

Ob cesti, ki pelje iz Dobrniča proti Občinam, je napadala

6. SNOUB Slavka Šlandra, levo od nje čez Krušni vrh pa 11. SNOB Miloša Zidanška. V hudih bojih, v katerih so domobranci uporabili kar tri svoje bataljone in s tem dosegli številčno premoč, sta se obe brigadi mogli le braniti in se počasi umikati.

Top in havbica s po 70 granatami na cev sta na bojišče prišla 8. decembra zjutraj. Ta dan nista stopila v boj, ker sta se tedaj, ko sta že zasedla položaje pri vasi Železno, morala umakniti spričo nevarnosti, da padeta v roke sovražniku, ki je v protinapadu, severno od položajev topništva, zasedel prevladujoče točke.

Devetega decembra ob 7. uri so havbico postavili na položaj pri vasi Preska, 500 m južno od Dobrniča, od koder je takoj

odprla ogenj na Občine. Po končani korekturi in ko je že začela uspešno zadevati bunkerje v postojanki, pa so jo spet iz neznanih vzrokov postavili naprej v vas Železno. Toda novi protinapad domobrancev jo je primoral, da se je zopet morala naglo umakniti proti Dobrniču, še preden je odprla ogenj.

Gorski top je ta dan izstrelil le dve granati. Že pri drugem strelu je pritisk plinov vrgel zaklop cevi iz ležaja. Top ni bil več uporaben, dva borca pa sta bila pri tem hudo ranjena.

Zadetki havbice s prvega položaja pri Preski, od koder je izstrelila 20 granat, so bili dobri, saj je neposredno zadela domobranski bunker. Toda granata ni eksplodirala, tako da posadka v bunkerju ni bila uničena.

Zvečer tega dne so havbico vrnili nazaj v vas Jamo, na desnem bregu Krke.

Ko se je operativna skupina zaman skušala v hudih bojih približati Občinam, je na levi breg Krke hitela tudi XVIII. divizija, ki je do 7. decembra bila v širšem rajonu Nemške loke, vzhodno od Kočevja, in ščitila Belo krajino pred morebitnimi sovražnikovimi izpadi iz Kočevja. Šestega decembra ji je glavni štab po radiu izdal ukaz, naj se premakne na Dolenjsko ter zamenja operativno skupino, ki se je pripravljala za odhod nazaj na Štajersko.²⁰⁷

Popoldne 8. decembra je divizija brez devete brigade, ki je ostala v Suhi krajini prekoračila Krko. Osmo brigada je takoj stopila v boj na desnem krilu razvrstitve operativne skupine pri Občinah.

Napad XVIII. divizije je podpirala Artilerija VII. korpusa. Razen havbice, ki je že sodelovala v napadu štajerskih brigad, so iz Crmošnjic pripeljali še eno havbico in en poljski top 75/27 mm M. 11.

Topništvo je zasedlo položaje pri Preski 10. decembra do 15.30 ure in takoj odprlo ogenj iz vseh cevi, za kar je porabilo vse granate, ki so jih pripeljali s seboj. Zvečer pa so se spet vrnili na desni breg Krke, ker so domobranci močno ogrožali levo krilo partizanske razvrstitve in se pojavili v bližini Sel pri Šumberku. Grozila je nevarnost, da vdrejo v Žužemberk in presekajo pot umika.

Popoldne 11. decembra se je položaj na levem krilu razbistril in topovi so spet hoteli proti Dobravi in Dobrniču. Spreddaj je šla havbica, za njo pa top. Drugo havbico so odpeljali v delavnice v Starih Žagah, ker se je tudi pokvarila. Ko

se je kolona premikala skozi Dobravo, so jo opazili domobranski opazovalci, verjetno nekje iz Vrhtrebnjega in odprli močan havbiški ogenj baterije pri Sv. Ani. Havbica je s svojimi vozovi v galopu krenila naprej proti Zagorici, poljski top pa je zaostal. Ker so domobranci držali vas Dobravo pod ognjem vso uro, je poljski top tudi celo uro pozneje prišel na položaj pri Preski. Spet sta obe orožji tolkli posadko v Občinah, potem pa sta se umaknili nazaj v Zagorico.

Dne 12. decembra je operativna skupina zapustila položaje pred Občinami in odšla proti Savi, nazaj na Štajersko. Njene položaje je prevzela XVIII. divizija in ob 21,30 uri tega dne hkrati s XV. divizijo, ki se je medtem tudi zbrala za napad severno od postojanke, krenila v nov odločilni napad na Občine.

Napad sta zopet pripravljala havbica in poljski top. Havbica je zavzela položaj pri vasi Preska ob 17. uri, poljski top pa je odšel naprej v vas Železno. Pripravila sta se za nočno streljanje. Po končanem korekturnem streljanju, ki se je začelo ob 18. uri, je havbica nadaljevala ogenj, toda hitro ji je zmanjkalo streliva, ki ga je bilo sploh premalo. Poljski top pa je v presledkih obstreljeval postojanko.

Toda vsi napadi, ki so trajali vso noč, niso dali želj enega uspeha. Obramba je bila trdna. Zjutraj 13. decembra, ko so se umaknile brigade in napadi ponehali, sta se tudi obe orožji umaknili na desni breg Krke, potem pa sta se vrnila v Črmošnjice v sestav topništva.

Spričo opisanih napadov partizanov na posadko v Občinah, čeprav neuspešnih, je okupator v drugi polovici decembra okrepil postojanke med Št. Vidom in Novim mestom. Razen že zavzetih vasi Veliki Gaber, Občine, Sv. Ana in Daljni vrh, je peti domobranski bataljon zasedel še Trebnje in Ponikve in bil tukaj v vlogi rezerve vseh teh sil.

Da bi v nastopajočem letu 1945 preprečili nakane sovražnika na osrednji komunikaciji in mu po možnosti vsaj zavrla, če že ne docela onemogočili promet po njej, so vse enote VII. korpusa po krajšem počitku ponovile napad na postojanko na Občinah, ki je bila v celotnem obrambnem sistemu dolenske komunikacije še vedno najvažnejša točka.

Občine sta neposredno branili dve četi domobrancev, 31. in 32. iz 4. premičnega bataljona, in kakih 40 Nemcev. Bili so solidno oboroženi. Imeli so 2 težki in 30 lahkih strojnic in 6

minometov. Okrog naselja so izkopali 14 bunkerjev in jih obdali z žičnimi ovirami.

Postojanko naj bi zdaj napadla peta brigada, druge brigade XV. divizije pa naj bi organizirale ožji obroč, XVIII. divizija in Dolenjski odred pa širši obroč zavarovanja.

Smer proti zahodu naj bi pri Korenitki in Babni gori zapirala 12. brigada, smer proti vzhodu na Grmadi in Trebnem vrhu pa 15. brigada. Gubčeva brigada je dobila nalogo da demonstrativno napade Novo mesto, en njen bataljon pa naj bi okrepil Cankarjevo v neposrednem napadu na postojanko.

Osemnajsta divizija naj bi zagotovila širše zavarovanje z deseto brigado, ki naj bi pritiskala na Ponikve, Sv. Ano in Mirno peč, 8. sodelovala z 12. na Kozjeku in Babni gori, 9. brigada pa naj bi na Ajdovcu ostala v korpusni rezervi. Dolenjski odred je dobil nalogo da na severu zapre smeri proti demarkacijski črti in proti Št. Vidu.

Za ponovni napad na Občine so višji štabi tokrat načrtovali tudi sodelovanje zavezniškega letalstva, ki naj bi 1. januarja ob 15. uri bombardiralo oporišče. Od bombardiranja je poveljstvo korpusa pričakovalo velik materialni, predvsem pa moralni učinek.

Pohod gorskega topa 75 mm M. 28 na položaj zaradi napada na postojanko Občine januarja 1945

Gorski top 75 mm M. 28 v premiku na novi položaj ob napadu na Občine

Takoj po bombardiranju naj bi uničevanje obrambnih objektov nadaljevalo topništvo.

Artilerija VII. korpusa, ki je takrat bila v Črmošnjicah, je iz skrivališč v gozdovih okrog Črmošnjic pripeljala na bojišče pet orožij, dva poljska topa 75/28 mm M. 11 iz prvega in dve havbici 100/17 mm M. 14 ter eno havbico 75/18 mm M. 34 iz drugega diviziona. Za havbico kaliber 100 mm so zagotovili 260, za kaliber 75 mm pa 460 granat, skupaj 720 granat.

Štab Artilerije VII. korpusa, oba diviziona s petnajstimi vozovi streliva in zaščitni bataljon, so iz Črmošnjic krenili zvečer 31. decembra. Ponoči so šli skozi vasi Poljane, Podturn, Podhosta, Jama in zgodaj zjutraj 1. januarja prekoračili reko Krko pri Žužemberku. Do 10. ure so zasedli položaje pri vasi Preska in izračunali elemente. Opazovalnico so organizirali na Liscu. Gorska havbica 75/18 mm M. 34 pa je odšla v sestavo Cankarjeve brigade kot spremljevalno orožje.²⁰⁸

V skladu s korpusnim poveljem so vse enote do 14. ure na Novega leta dan zasedle položaje po načrtu in čakale bombnike.

Toda letala se niso pojavila in ob 16. uri so zagrmel havbice in topovi. Topničarji so medtem že pripravili elemente za korektno streljanje na bunker pri transformatorju, ki je

Baterija poljskih topov 75/27 mm M. 11 na položaju oh priliki napada na Občine januarja 1945

zapiral glavno smer napada Cankarjeve brigade. Po končanih usmerjevalnih streljih so v istem času odprla ogenj vsa orožja.

Zadetki so bili kar dobri, toda le malo učinkoviti, ker veliko število granat ni eksplodiralo. Ponavljali so se primeri kot v prvem napadu na Občine, da so namreč neposredni zadetki imeli le polovične učinke.

Ob 16-30 uri je pehota šla v naskok. Topničarji so podaljšali strelno razdaljo in streljali v sredino vasi. Le gorska havbica je s položaja pri Griču še naprej neposredno streljala po prvi obrambni črti.

Borci so se približali žičnim oviram in tu pa tam so jih že rezali. Uspešno so tudi obstreljevali bunkerje s protitankovskimi puškami in piati, toda vkliniti v obrambo se niso mogli, ker jih je dobro organiziran in močan zaporni sovražnikov ogenj prikoval k zemlji.

Morali so se umakniti. Topničarji so znova skrajšali razdaljo in obstreljevali sprednjo črto. Ko se je zmračilo, so ogenj ustavili in ponovno je pehota skušala prebiti obrambo. Napadali so brez uspeha do 22. ure in spet so se oglasili topovi in havbice. Streljali so do tretje ure zjutraj ter porabili 200 havbičnih in 350 topovskih granat.

Drugo jutro so že posredovale prve domobranske kolone iz najbližjih oporišč, pa tudi iz napadene postojanke so začeli izpadati. Posebno močno je reagirala posadka iz Trebnjega, ki je v popoldanskih urah vrgla 15. brigado z njenih položajev na Vrhtrebnjem in zavzela prevladujočo višinsko točko 581 •. Toda vsi ti izpadi so imeli le intervencijski značaj, ki naj bi pomagali obkoljenim posadkam, da vzdržijo pritisk. Posadko na Občinah so okrepili še Nemci iz 1. in 2. bataljona 13. SS policijskega polka, ki so ga Nemci pripeljali s Koroškega.²⁰⁹

Obe havbici in poljska topa so zjutraj premestili na položaj bliže naselju Železno, od koder naj bi bil ogenj učinkovitejši. Toda komaj so se razvrstili na novih položajih in še preden so odprli ogenj, so se morali naglo umakniti, ker je sovražnik zavzel Vrhtrebnje. Vrnili so se na stare položaje pri Preski in nadaljevali z obstreljevanjem posadke na Občinah. Ponoči so jih umaknili nazaj čez Krko.

Dne 3. januarja so se boji za Občine zopet nadaljevali. Sovražnik je počasi prevzemal pobudo. Z vseh okolišnih oporišč so sledili močni protinapadi. Iz Stične in St. Vida sta ob 18. uri krenila dva domobranska bataljona, 1. in 4. in drugo jutro udarila čez Reber, severozahodno od Žužemberka, in čez Sela pri Šumberku v levi bok bojne razvrstitve enot.

Iz Trebnjega je udaril 5. bataljon proti Brezovi rebri, iz Mirne peči pa bojna skupina »Fiedler«, ki so jo sestavljali 2. četa 1. bataljona 14. SS policijskega polka ter 34. in 52. četa domobrancev. Ti sovražnikovi sunki so jasno nakazovali obkoljevalne manevre sovražnika in intervencija je prerasla v močno protiofenzivo. Tudi na severu na sektorju Sv. Križ, Mirna in Litija so se zbirale močne nemške sile in pritisnile na Dolenjski odred.

Popoldne 4. januarja so prileteli zavezniški bombniki in bombardirali Občine. Toda bilo je prepozno. Bombni napad je le za kratek čas zadržal 1. bataljon domobrancev, ki je nekaj ur pred tem napadel 5. brigado v hrbet, razbil blokado postojanke ter vkorakal na Občine.

Artilerija VII. korpusa, ki se je še pravočasno umaknila čez Krko, je 3. januarja zgodaj zjutraj vrnila v bojni metež le gorsko havbico 75 mm-. Na položaju v Dobravi je ostala do jutra 4. januarja, ob 4,30 pa se je premaknila na položaj v Železno. Komandir baterije se je javil komandantu 8. brigade, od katerega naj bi dobil nove naloge. To je bilo takrat, ko so do-

Politični komisar Artilerije VII. korpusa Ivan Hržič-Dušan in pomočnik političnega komisarja 1. divizion Marko Kos na opazovalnici ob napadu na Občine

mobranci iz 1. bataljna zasedli Reber, iz 4. bataljona pa Sela pri Šumberku in prodirali proti Žužemberku in Zalisu-

Havbico so vrnili nazaj in ji ukazali, naj zasede položaj pri Preski in se pripravi za nov napad na Občine. Toda ker je postal položaj nevzdržen ter izredno nevaren in so domobranci že zavzeli Žužemberk, pojavili pa so se tudi na Liscu nad Dobravo, je komandir 6. baterije, ki je poveljeval havbici, dobil ukaz, naj se umakne čez vas Korita v Sadinjo vas in nazaj čez Krko, preden mu domobranci presekajo pot za umik.

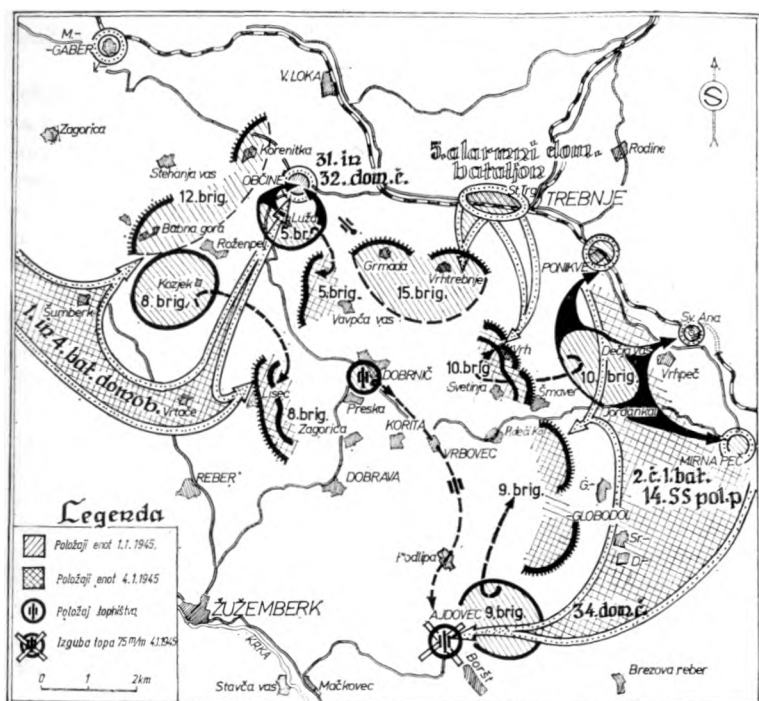
V galopu so topničarji krenili po poljskem kolovozu proti vasi Korita. Z vseh strani so regljale strojnice in grmele mine in ročne bombe. Pred njimi, pri Rdečem kalu in na Ostrem vrhu, sta se 15. in 9. brigada spopadli s premičnim bataljonom in bojno skupino »Fiedler«, za njimi na Liscu pa sta se tolkli 5. in 8. brigada s 1. in 4. domobranskim bataljonom. Tudi kolono topničarjev je zasula toča svinčenk. Obrnili so se na jug in hiteli proti vasi Podlipa, potem pa naprej proti Srednjemu Lipovcu.

Ko so se približali vasi, jih je iz neposredne bližine zasula toča svinčenk iz strojnic in brzostrelk. Večja patrolja iz 34. domobranske čete, ki je malo pred tem tu postavila zasedo, jih je presenetila in nenadoma napadla. Razvil se je kratek, toda hud boj. En borec je bil ranjen, ubit pa en konj.

Komandir baterije je hitro izvlekel udarno iglo iz zapi-rača ter hotel zbežati. Toda naredil je le nekaj korakov in padel. Kolona se je razpršila. Havbica in prvi voz z granatami sta ostala in padla v sovražnikove roke. Drugi voz, ki je bil na koncu kolone, so hitro obrnili in rešili. Skrili so ga v gošča-vo pri Podlipi. Ponoči so se vrnili ponj in ga odpeljali čez Krko.

Deveta brigada je takoj posredovala in napadla sovraž-nikovo zasedo, toda havbice ni mogla več dobiti nazaj. Tako je Artilerija VII. korpusa zgubila svoje prvo težko orožje, eno od svojih najboljših, gorsko havbico 75/18 mm M. 34, imeno-vano Vidmarjeva havbica.

Boji na levem bregu Krke, na ozemlju med Žužember-kom, Novim mestom in Trebnjem so besneli do 8. januarja. Partizanske brigade so se z izredno gibko taktiko izmikale sovražnikovim udarcem in njegovim obkoljevalnim manev-rom ter se počasi pod bojem umikale na desni breg Krge.

Napad na Občino od 1. do 4. januarja 1945. leta

Dne 8. januarja, ko so se sovražnikove sile vrnile v svoje postojanke, pa so znova prekoračile reko. Enote XV. divizije so se razvrstile v Žužemberku, Ajdovcu in pred Novim mestom, XVIII. divizija pa je ostala v Suhi krajini.

Artilerija VII. korpusa je odšla nazaj v Črmošnjice, kjer je ostala do zadnje ofenzive in zaključnih bojov NOV za osvoboditev domovine od osovraženega okupatorja.

Vzroki neuspešnega napada na Občino so bili različni.

Odnos sil, ki so se v boju za Občino spopadle, se je menjal in je bil večinoma ugoden za sovražnika. V decembrskih napadih je bil v začetku celo 1:2,5 za domobrance, in se je pozneje, ko je prišla XVIII. divizija, spremenil na odnos 1:1.

V januarskem napadu so zopet imeli Nemci številčno premoč. V začetku napada je bil odnos 1:1, po prihodu 13. SS po-

licijskega polka pa se je spremenil na 1:1,5 v sovražnikovo korist.

Tako neugoden odnos sil ni mogel zagotoviti uspeha.

Tudi v težkem orožju so enote VII. korpusa imele podrejeno vlogo. V decembrskem napadu so Nemci imeli na voljo štiri havbice, partizani pa dve orožji. Pozneje v januarskem napadu je odnos v težkem orožju ostal še vedno neugoden, ker kljub večjemu številu orožij, ki so jih partizani pripeljali za napad na postojanko, ni mogel odločilno vplivati na izid, spričo izredno neučinkovitega streliva in obrabljenega orožja.

Vse podrobnosti napada na postojanko so bile nemškemu poveljstvu znane dva dni prej, preden se je začel napad. Domobranci 3. bataljona so namreč 29. decembra ujeli kurirja XV. divizije, ki je nosil s seboj načrt napada. Ta okolnost je nemškemu poveljstvu omogočila, da je pravočasno ukrepalo, koncentriralo dovolj močne sile in jih okrepilo še z dvema bataljonoma 13. SS policijskega polka, tako da so odnos sil povsem spremenili v svojo korist.²¹⁰

Tudi zamuda zavezniškega letalstva je zelo neugodno vplivala na razpoloženje borcev in na izvedbo načrta. Izostanka bombardiranja pa topništvo ni moglo nadoknaditi. To še toliko bolj, ker so topovi, zlasti havbice, bile že močno obrabljene in niso mogle zagotoviti točnosti obstreljevanja. Razen tega je veliko število granat odpovedalo. Zob časa in izredno težke razmere vojskovanja, predvsem v tem hudem zimskem času, so opravili svoje, boljšega težkega orožja in streliva pa Artilerija VII. korpusa takrat še ni imela.

Presenečenje, ki naj bi zagotovilo uspeh v začetku napada, ni uspelo. V naslednjih dneh pa je pobuda vedno bolj in bolj prehajala v sovražnikove roke. Tako so se brigade v izredno težkih razmerah, že tako močno utrujene, neprespane in lačne ter v stalni napetosti spričo nenehnih napadov spočitega in gibkega sovražnika, največkrat od tam, kjer napada niso pričakovale, morale umakniti.

Kljub tako težkim razmeram, pa so se enote izredno učinkovito posluževale manevrske taktike. Gibčno so se izogibale kočljivim situacijam, kadar je bilo potrebno spričo sovražnikove premoči.

Tudi s topovi in havbicami so iz previdnosti pogosto manevrirali med položajem in desnim bregom Krke, da jih ne bi sovražnik presenetil, zlasti ponoči. Toda kljub vsem previd-

nostnim ukrepom je padlo v roke sovražnika najboljše orožje, gorska havbica. Topništvo pač ni bilo primerno za tako zvrst manevrskega bojevanja v zimskih razmerah. Toda ko je poveljstvo to ugotovilo in hotelo gorsko havbico vrniti nazaj na desni breg Krke, je bilo že prepozno.

V napadih decembra so na Občine izstrelili 449 granat, v januarju pa 720. skupaj v vseh napadih 1169 granat.

V akcijah le še posamezna orožja

Uspeh v operaciji pri Občinah v začetku leta 1945 je omogočil Nemcem, da so dokončno obvladali dolenjsko komunikacijo in potisnili enote VII. korpusa v dolino Krke. Ta uspeh jim je nudil tudi možnost, da so 19. januarja sprožili novo ofenzivo proti Suhi krajini, ki je že dalj časa bila njihov glavni cilj.

Izhodišče ofenzive sta bila že prej omenjena kraka klešč, ki sta jih oblikovali smeri Ljubljana—Velike Lašče—Kočevje in Ljubljana—Novo mesto.

Nemško poveljstvo je organiziralo to ofenzivo v treh smereh.

Piraje se na jugozahodni krak klešč in na izhodišča Ambrus, Ribnica in Kočevje, je napadala skupina Nickel po imenu polkovnika Nieckla, poveljnika 14. SS policijskega polka. Ta skupina je bila glavna udarna sila ofenzive in so jo sestavljali 2. bataljon 14. SS policijskega polka ter 1., 4. in 5. domobranski bataljon.

S severa z naslonom na severni krak klešč in postojanke na smeri Ljubljana—Novo mesto sta napadali skupina Fleckner in novomeška skupina.

Skupina Fleckner (po imenu njenega poveljnika podpolkovnika Flecknerja), ki so jo sestavljali 1. in 2. bataljon 13. SS policijskega polka in 3. domobranski bataljon, je napadala proti Žužemberku in Sadinji vasi, novomeška skupina, sestavljena iz 1. bataljona 14. SS policijskega polka in na novo ustanovljenega 6. domobranskega bataljona pa je po desnem bregu Krke napadala proti Dolenjskim Toplicam in Podhosti.

Flecknerjeva in novomeška skupina sta imeli nalogo, da potisneta partizane čez Krko in potem na levem bregu Krke in pri Dolenjskih Toplicah postavita zaporo. Niecklova skupina pa je imela nalogo, da zavzame Suho krajino in potisne par-

tizane severno od črte Žužemberk—Lašče, potem pa jih skupaj z ostalima dvema skupinama na malem prostoru v dolini reke Krke razbije in uniči.

Štab VII. korpusa je proti tem nemško-domobranskim silam postavil XV. in XVIII. divizijo.

Petnajsta divizija je imela le dve brigadi, 5. in 12., ki sta zasedli položaje v dolini Krke, od Žužemberka do Podhoste.

Osemnajsta divizija je z vsemi tremi brigadami in avstrijskim bataljonom zasedla položaje v Suhi krajini na črti Smuka—Hinje—Gradenc.

Proti novomeški skupini pa je bila razvrščena 24. italijanska brigada Fontanot, Dolenjski odred in delno tudi 15. brigada, ki je na Gorjancih zapirala smeri v Belo krajino.

Artilerija VII. korpusa je ostala v Crmošnjicah kot neka vrsta rezerve VII. korpusa. V boj je poslala le en top 75/27 mm M. 11, ki je podpiral Dolenjski odred.

Tako se je 19. januarja zgodaj zjutraj začela morda ena od najbolj znamenitih in srditih bitk v zgodovini NOV Slovenije. Hudi boji so trajali tri dni. Vrstil se je napad za napadom, zlasti v Suhi krajini. Toda vsi poskusi Nemcev, da bi zavzeli prevladujoče položaje na črti Gradenc—Lašče—Smuka, so ostali brez uspeha. Tretji dan boja je bil odločilen. Ta dan sta 9. brigada in jurišni bataljon XVIII. divizije v vasi Veliko Lipje presenetila 4. domobranski bataljon in mu prizadejala hude izgube. Tudi v boju na Primožu in grebenih južno od Žužemberka so Nemci doživeli hud poraz, saj je tu padel nemški poveljnik vseh treh domobranskih bataljonov kapetan Schumacher. Nemci in domobranci so se 23. januarja z vseh bojišč umaknili v izhodiščne postojanke.

Gorski top 75 mm je v boju sodeloval le en dan, in to 20. januarja. Postavili so ga na položaj na koti 277, kilometer jugovzhodno od Podturna. Obstreljeval je sovražnikove kolone, ki so se iz Novega mesta pomikale proti vasi Gradišče in Rumanji vasi. Zadetki so bili dobri, toda žal so od 42 izstreljenih granat le 4 eksplodirale, vse druge pa so odpovedale in bile neučinkovite. Strelivo je bilo vlažno in tako rekoč neuporabno. Ko so izstrelili dvainštirideseto granato, se je top pokvaril in so ga umaknili s položaja ter vmili v Črmošnjice. Nemški topničarji so opazili prisotnost topa v tem boju in ga začeli obstreljevati s havbicami iz Novega mesta. Streljali so

s tempirnimi granatami, toda tudi njihov učinek je bil dokaj slab. Kljub temu je bil en borec ranjen od koščka tempirne granate.

V začetku februarja je nemško poveljstvo pripravljalo nove ofenzivne operacije proti Suhi krajini, kljub temu da so prav na tem ozemlju konec januarja bili hudo poraženi.

Načrt obvladanja Suhe krajine je bil namreč del nemškega splošnega operativnega načrta, ki so ga pripravljali že ob koncu leta 1944. Za območje operacij na slovenskem ozemlju, zlasti za območje, ki ga je kontroliral VII. korpus, so se takrat pojavile pravzaprav tri koncepcije o tem, kako nadaljevati vojno oziroma organizirati obrambo.

Vse tri koncepcije so si bile edine v tem, da je treba Suho krajino osvojiti in s tem zmanjšati operativni prostor VII. korpusa potem pa partizanske enote postopoma razbijati na manjše dele in jih uničevati. Toda v načinu izvajanja tega načrta so se vse tri koncepcije bistveno razlikovale.

Nemci so imeli svoj globalni načrt za obrambo na balkanskem bojišču, ki je predvideval obrambo na zaporednih obrambnih črtah, od katerih naj bi ena potekala od Škocjana do Novega mesta, potem ob levem bregu Krke do Dvora, od tam pa po zahodnih obronkih Kočevskega Roga čez Suho krajino do Kočevja. Podobno obrambno črto so pripravljali in urejevali tudi na hrvaškem ozemlju ob Kolpi. Vse te obrambne črte naj bi omogočile umik Löhrovi armadi, ki so ji naglo napredovanje in prodori IV. jugoslovanske armade proti Reki, rdeče armade skozi Madžarsko proti Dunaju in zahodnih zaveznikov skozi Italijo, grozili, da se ne bo mogla umakniti in da bo obkoljena prav na slovenskem ozemlju.

Taka obrambna koncepcija brez dvoma vsiljuje domnevo, da Nemci niso načrtovali večjih ofenzivnih operacij v Belo krajino, temveč da so nameravali izvajati le manjše operacije lokalnega značaja z omejenim ciljem, ki bi bile potrebne za konsolidacijo omenjene obrambne črte.

Koncepcija domače reakcije pa je imela dva dela.

Domobranci in slovenska reakcija so hoteli s pomočjo Nemcev in v okviru njihovih operativnih načrtov uničiti partizane. Predvsem so hoteli v prvem planu razbiti VII. korpus, zavzeti Belo krajino in tam uničiti glavni štab in SNOS. To pa bi lahko dosegli le, če bi Nemci vzpostavili glavno obrambno črto na Kolpi.

Hoteli pa so sprožiti veliko nemško ofenzivo tudi proti enotam IX. korpusa na Primorskem in postati edini nosilec osvobodilnih teženj slovenskega naroda.

Vse druge jugoslovanske kvislinške organizacije pa so imele širokopoteznejšo koncepcijo. Njen prvi del naj bi bila zamisel domobrancev, da se v Sloveniji uniči jedro partizanskih sil. Pozneje pa, ko bodo prišli zahodni zavezniki, pa naj bi se vse premagane reakcionarne sile zbrale, uredile in mobilizirale ter pod vodstvom Draže Mihailoviča začele veliko ofenzivo proti NOV v vseh drugih predelih Jugoslavije, da bi vzpostavili staro kraljevino.

Take koncepcije so izhajale iz zavesti vseh kvislingov, da je s Hitlerjem in njegovo Nemčijo konec in da je nastopil trenutek, ko bo treba prepričati zahodne zaveznike, da je njihovo sodelovanje z okupatorji bilo domoljubno dejanje in usmerjeno edinole v boj zoper komunizem, ne pa proti njim in da so sedaj pripravljeni storiti vse, kar bi hoteli.

Take koncepcije pa Nemci niso sprejeli, ker niso imeli dovolj sil za izvedbo takega načrta. Na voljo so imeli le sile

13. in 14. SS policijskega polka in šest domobranskih bataljonov ter polk ROA (ruska osvobodilna armada), ki so ga formirali iz vlasovcev ter ga razvrstili na položaje ob reki Krki.²¹¹

Po neuspelem poskusu, da bi konec januarja zasedli in obvladali ozemlje Suhe krajine, so lahko zamišljeno obrambno črto solidno organizirali le na levem bregu Krke. V Suhi krajini med Žužemberkom in Kočevjem pa je še vedno obstajala vrzel, ki so jo več ali manj kontrolirali partizani.

Utrjena obrambna črta je potekala samo po levem bregu, le pri Žužemberku so uredili postojanko v Stranski vasi, ki leži na desnem bregu Krke.

Ker je ta postojanka predstavljala mostišče nemških sil na levem bregu Krke in izhodišče za nove napade na Suho krajino, jo je štab VII. korpusa nameraval razbiti. To naj bi opravila XV. divizija.

Po načrtu štaba XV. divizije pa naj bi Stransko vas napadla 5. brigada, vtem ko bi vse ostale enote napad varovale.

Osrednji napad 5. brigade naj bi podprla tudi Artilerija VII. korpusa s havbico 100 mm, ki je odšla v sestavo XV. divizije iz Črmošnjic 11. februarja. Krenila je v pozni večerni uri skozi Podturn in Podhosto, potem pa zavila proti Topli rebri. Po snežni odeji, ki je bila na nekaterih odsekih tudi

meter debela, so se po ozki gorski poti mukoma prebijali vso noč. Mraz je bil oster, toda borcem, ki so spremljali havbico, je bilo vroče, ker so morali pomagati živalim in sproti odkopavati sneg. Skozi Črmošnjiško dolino so se do poldneva 12. februarja le prerinili v Lašče in havbico postavili na položaj ob cesti, južno od vasi.

Topničarji so do 18. ure pripravili elemente in izvedli korekturo na Sv. Rok pri Žužemberku, potem pa so ob 21. uri prenesli ogenj na Stransko vas. Ker je havbica streljala ponoči, so postopoma menjali dailjinar po 50 metrov in smer za 2—3 tisočinke in na tak način obstreljevali teren. Takšno streljanje strokovno imenujemo košenje. Uspehi so bili dobri in več hiš, v katerih so bivali sovražnikovi vojaki, je bilo zadetih.

Ob 22. uri je šla pehota na juriš, havbica pa je podaljšala razdaljo, tako da so granate padale v Žužemberk na levem bregu Krke.

Potem so se skoraj oglasili topovi tudi na drugi strani. Nemci so pripeljali iz Novega mesta baterijo havbic in jo postavili na položaj pri Dobravi, opazovalnico pa uredili na Vinokovem vrhu.

Pravilno so domnevali, da je partizanska havbica izza Lašč. To pa tudi ni bilo težko ugotoviti, ker je ponoči vsak

Havbica 100 mm M. 14 odhaja na položaj pri Laščah za napad na nemške položaje pri Žužemberku

Havbica 100/17 mm M. 74 na položaju pri Laščah strelja na nemške položaje pri Sv. Roku in Stranski vasi pri Žužemberku

strel spričo bliska po izstrelitvi mogoče opaziti in približno ugotoviti kraj, kje je orožje, četudi je v kritju.

Za izvedbo korekturnega streljanja so uporabili južni rob vasi, potem pa so v presledkih po 50 metrov povečevali razdaljo in v rafalih tolkli prostor, na katerem so domnevali, da stoji havbica. Smeri niso spreminjali, ker so imeli štiri havbice, zato so granate že tako padale v pasu širokem 400—500 metrov. Ko je grmelo in treskalo že zelo blizu položaja havbice in so se topničarji že pripravljali, da jo umaknejo, je ogenj ponehal. Kljub temu so se umaknili proti Smuki.

Drugi dan 13. februarja popoldne so spet zasedli stari položaj in pripravili nov napad na Stransko vas. Havbica se je spet oglasila ob 18. uri. Z enim izstrelkom je ugotovila spremembe elementov prejšnjega dne.

Ob 20. uri je odprla ogenj in sejala granate po Stranski vasi kot preteklo noč. Ko je pehota jurišala, je prenesla ogenj na Zafaro' in Žužemberk.

Znova so se oglasile sovražnikove havbice in spet so padale granate po južnem robu Lašč. Ko so na ta način preverili točnost podatkov prejšnjega dne, so nemški topničarji prenesli ogenj na vas Lipje, zahodno od Lašč, verjetno domneva-joč, da so partizanski topničarji tokrat tam postavili havbico.

Boji so trajali pozno v noč. Na obeh straneh je grmelo in se bliskalo od eksplozij, pri Stranski vasi pa so regljale strojnice, toda tudi to noč ni bilo uspeha. Zopet veliko granat ni eksplodiralo in ogenj je proti jutru oslabel.

Havbica je v obeh nočeh izstrelila 140 granat. Drugo jutro je poveljstvo napad prekinilo in havbica se je vrnila v Črmošnjice.²¹²

V Črmošnjicah

Črmošnjice so majhna vasica ob cesti, ki pelje iz doline Krke po dolini istoimenskega potoka v Belo krajino. Leži na severovzhodnih pobočjih Kočevskega Roga, ki je pokrit z gostimi in težko prehodnimi gozdovi. Bila je le redkokdaj izpostavljena sovražnikovim izpadom. V sami vasi pa tudi v soseščini so bili številni organi narodnoosvobodilne ljudske oblasti.

Poveljstvo VII. korpusa je poslalo topničarje v Črmošnjice zato, da bi lahko bolj načrtno organizirali strokovno vzgojo moštva in dvig kadrov na višjo strokovno raven. Pa tudi stre-

liva so imeli na voljo le bore malo. orožja pa so bila v tehničnem smislu tako slaba, da v večjih bojih niso mogla več sodelovati.

Govorilo se je, da bodo zavezniki poslali nove topove, zato so organizirali vrsto strokovnih tečajev. Tiste, ki so jih že prej prirejali, so razširili, organizirali pa so tudi vrsto novih. Pouk so tukaj lahko bolj sistematično izvajali in tudi pedagoško izpopolnili, čeprav je bilo tako delo izredno težavno. Moštvo je imelo zelo različno izobrazbo, od le malo pismenih, do visokošolcev. Vsem tem pa je bilo treba podajati snov tako, da so ji lahko sledili. Oblikovali so več skupin glede na izobrazbo. Tiste, ki so imeli visoko izobrazbo, so hitro spremenili v predavatelje. Delo je uspešno napredovalo. V Črmošnjicah so se začeli kovati bodoči topniški kadri, ki so se po končani vojni razšli po vsej Jugoslaviji v topniške enote JLA.

Tečaji v Črmošnjicah so pa bili tudi dopolnilno šolanje borcev, ki so že pred tem končali strokovne tečaje v šolah glavnega štaba.

Glavni štab je prve topniške tečaje organiziral že 26. avgusta 1943, takoj ko so partizani dobili prve topove, še pred kapitulacijo italijanske vojske. Tako so že leta 1943 končali delo trije topniški tečaji, na katerih so dobili osnovna znanja prvi topniški kadri. Pozneje so se taki tečaji nadaljevali v oficirski šoli glavnega štaba, ki je bila v Metliki skoraj do konca vojne.

V prvih tečajih v šoli glavnega štaba so se slušatelji na hitro seznanili s topovsko tehniko, njenimi značilnostmi in načini uporabe. Zlasti so se na teh tečajih pripravljali merilci, desetarji in vodniki. Pozneje, skladno z razvojem topništva, zlasti po nemški ofenzivi jeseni 1943, so ti tečaji vedno bolj dobivali vlogo priprav poveljniškega topniškega kadra.

Ker pa se je topništvo naglo razvijalo in je bila kapaciteta šole premajhna, se skozi šole niso mogli zvrstiti vsi, ki jim je bila potrebna. Zato so morale vse topniške enote strokovno-vzgojnemu delu posvečati posebno pozornost, zlasti ko je postala vse verjetnejša možnost, da bodo dobile večje število novih topov in s tem tudi večjo vlogo v bojnih nalogah. Pripravo merilcev in pa tudi vrsto drugih podoficirskih izvedenosti, predvsem komandirjev oddelkov so morale enote topništva popolnoma prevzeti nase, ker jih oficirska šola ni pripravljala.

Na tečajih v Črmošnjicah so poučevali predvsem člani štaba artilerije in nekateri člani divizijskih poveljstev, večinoma oficirji bivše vojske.

Poučevali so po tipično šolskem načinu več predmetov hkrati, toda napore so osredotočili na dva glavna predmeta, na taktiko topništva in zlasti na tehniko izvedbe streljanja iz kritja. Merilce in komandirje oddelkov so urili na orožjih-

Razen z že omenjenimi predmeti so se seznanjali tudi z nalogami zveznikov, izvidnikov in tudi že z nalogami topografov.

Pouk je bil organiziran intenzivno. Ves prosti čas so za to uporabili, tudi po 8—10 ur dnevno, da bi v kratkem času dosegli čim večje uspehe.

Konec marca so nameravali organizirati tudi izpite, toda razvoj dogodkov, prihod novih topov in nove bojne naloge so tok pouka prekinile.

Pri Artileriji VII. korpusa so organizirali tudi tečaje za pripravo moštva partopov.

Dne 17. februarja je korpusni poveljnik izdal odredbo št. 1040, ki je določala, naj se v vsaki diviziji oblikuje baterija partopov. Da bi se moštvo, ki bo te baterije vodilo, za tako nailogo pripravilo, naj bi opravili petdnevni tečaj pri štabu artilerije.²¹³

Iz obeh divizij, petnajste in osemnajste, se je že 19. februarja zbralo v Črmošnjicah 32 mož, ki so se prostovoljno javili, da postanejo topničarji in da bodo streljali s tem dosežkom partizanske iznajdljivosti ter postali njegovi pionirji. Tečaj se je začel 20. februarja. Predavatelji so jih seznanili s konstrukcijo orožja in osnovami teorije streljanja, potem pa so urili razne načine streljanja.

Na koncu tečaja so vsi slušatelji položili izpit, nazadnje pa so imeli še praktično vajo v streljanju z bojno mino.

Baterijo štirih partopov so postavili na položaj, ki so ga izbrali na hribčku južno od Črmošnjic. Izračunali so smer in razdaljo, merilci pa so top pripravili za strel. Vložilci so mine vložili in prožilci so pritrdili dolge prožilne vrvi za prožilni mehanizem in se umaknili v kritje.

Sledilo je povelje »ogenj«. Prožilci so potegnili. Hip za tem so močne eksplozije raztrgale ozračje. Gost dim je pokrtil položaj. Ko se je razkadil, dveh partopov ni bilo več, kajti dve mini, ki sta eksplodirali prezgodaj, sta oba uničili.

Drugi dve mini pa sta pravilno zapustili cevi in padli zelo **blizu** izbranega cilja ter eksplodirali.

Vzroka predčasne eksplozije niso ugotavljali. Za to niso imeli priprav in ne časa in tudi strokovnjakov ne, ki bi to lahko ugotovili. Domnevali so, da je bila eksplozija posledica neizpopolnjenih vžigalnikov.

Ugotovili so tudi, da je bila previdnost nujna in da bo tudi v bodoče treba sprožiti le iz kritja.

Po tem prvem neuspehu so ponovili še nekaj strelav. Šlo je v redu in nobena mina ni več eksplodirala na poiložaju.

Čez nekaj dni so topničarji odšli na položaj v Jamo. Pomerili so na Vinkov vrh, na zvonik cerkve, v katerem so imeli domobranci strojnično gnezdo. Sprožili so in obe mini sta lepo sledili povelju. Vrh cerkve je zavil gost oblak dima in sledila je močna eksplozija. Ko se je dim razkasil, zvonika ni bilo več. Neposredni zadetek ga je porušil. Druga mina je eksplodirala za hribom.

Partop je pozneje sodeloval v številnih bojih, toda vedno bolj ga je izpodrival lažji, natančnejši in prav tako učinkovit angleški ročni metalec piat, potem pa nemški »panzerfaust« in drugi.

Preplah

Med bivanjem v Črmošnjicah je življenje enot popestril tudi bogat kulturno-zabavni program zlasti zato, ker so tam imeli svoj sedež tudi kulturniška skupina VII. korpusa in del centralne tehnike glavnega štaba.

Kulturniška skupina je večkrat priredila gledališke predstave različne vsebine.

Ob otvoritvi na novo ustanovljenega lutkovnega gledališča, so prikazali skeč šaljive vsebine, v katerem so se norčevali iz precej suhih in oslabeledih topniških živali, zlasti mul. Ta skeč je po ustnem izročilu avtorice Alenke Gerlovič potekal nekako takole:*

* Na oder prideta Pavliha in mula. Mula se ustavi in noče več naprej, kljub Pavlihovemu priganjanju z vencem vseh mogočih kletvic.

Ko Pavliha že zgubi dah, se oglasi mula in pravi: »Poglej v dvorano, čudo artileristov!« Ko jo Pavliha vpraša, kaj naj to pomeni, se mu je mula pritožila in rekla, da se artileristi znašajo nad njo, da na njen hrbet tovorijo topove in da mora hoditi z nji mi v akcijo in v boj.

Politični komisar brigade Ivan Hrzič-Dušan (sedi desno) in komandant 1. diviziona Franc Kastelic (v ozadju med vrati)

To pa borcem Artilerije VII. korpusa ni bilo po volji in komisar artilerije Ivan Hrzič-Dušan je ob pomoči še nekaterih drugih zasnoval »maščevanje« zaradi zasmehovanja mul.

Večina članov kulturniške skupine je bivala skupaj v lepo zidanem enonadstropnem poslopju sredi vasi. Spali so na pogradih v veliki sobi v prvem nadstropju. Verjetnost, da bi jih sovražnik presenetil je bila majhna zlasti zato, ker je v vasi

Ko je nehala tako tarnati, se je zavrtela v plesnem ritmu in po napevu znane pesmi »Bel ami« zapela:

**»Ce ti je mula kaj za živet
in če hočeš rigat dolgo še po svet,
če obrajšaš zadek cel,
ko topovsko nosiš cev,
stisni rep, boj se plank,
teci vstran!«²¹⁴**

bila brigada, kot so topništvo vedno vsi imenovali. Zato so se ponoči redno sezovali, nekateri pa celo oblačili spalne srajce in pižame.

Dušan je prav to njihovo navado hotel izkoristiti in jim pripraviti zabaven nočni koncert s strojnicami in brzostrelkami. Težko strojnico je poslal na hribček nad vasjo in ji dal nalogo, naj pol ure po polnoči spusti nekaj rafalov čez vas. Pripravil je še kakih 20 borcev in jim dal navodilo, da takrat, ko se oglasi strojnica, tečejo po cesti mimo poslopja, v katerem so spali tovariši in tovarišice iz kulturniške skupine, da bi naredili vtis, kot da so boji že v vasi.

Sam je pripravil kakih 50 koščkov hitro goreče zažigalne vrvice in jih enega za drugim privezal na daljši kos počasi goreče zažigalne vrvice. Na njen konec je pritrdil še »svinčnik«, majhno vžigalno napravo podobno svinčniku, ki jo je mogoče tempirati. Vse skupaj je naravnal na pol ure po polnoči in postavil pred vrata sobe, v kateri so spali kulturniki.

Pol ure po polnoči je mehanizem res začel delovati. Ko se je oglasila strojnica in so borci topotali po cesti mimo okna spečih, so kulturniki skočili na noge in hoteli skozi vrata na prosto, toda vžigalna naprava je delovala točno in vžgala. Koščki hitro goreče zažigalne vrvice so v kratkih presledkih eksplodirali in napravili vtis, kot da »sovražnik, že z brzostrelko strelja po hodniku. Skočili so nazaj proti oknom in drug čez drugega skakali ven na plan ter po najkrajši poti, bosi, nekateri že v nogavicah in spalni obleki, tekli po kakih 15 cm globokem snegu proti gozdu.

Toda tudi komisarju in njegovim pomočnikom, ki so to »akcijo« organizirali, ni bilo prizanešeno. Ko se je akcija začela, so šli na cesto in opazovali, kako bo potekala. Okoli 200 metrov vstran je bila hiša, v kateri je bila brigadna ambulanta, v podstrešni sobici pa je spal sanitetni referent Jelinič. Ko je začelo zunaj pokati in ker ni bil seznanjen z namenom akcije, je pograbil svojo brzostrelko in pomeril skozi okno. Misleč, da je zunaj stoječa skupina sovražnik, je vžgal po njej. Le hitri skok v sneg jo je rešil, potem pa so se morali še po snegu plaziti do kritja, dokler ga niso opozorili, za kaj gre.

Drugi dan je seveda moral Dušan na zagovor. Zagovarjal se ni samo zato, ker so tovariši in tovarišice iz kulturniške skupine bosi in v spalnih oblekah bežali po snegu, temveč tudi

zato, ker se je to isto zgodilo tudi z delom SNOS, ki je takrat prebival v sosednji vasi.

Komaj se je opravičil, češ da je bil preplah potreben, ker so borci že dalj časa izven bojne prakse, in tudi zategadelj, da jim ne bi kondicija preveč padla.²¹⁵

Po nove topove na Hrvatsko

V začetku marca 1945 je končno nastopil težko pričakovan trenutek. Prišlo je obvestilo, da so zavezniki poslali nove topove in da bo treba iti ponje na Hrvatsko v vas Pisarovino.

Zgodaj zjutraj 6. marca se je korpusna artilerija zvrstila v kolono in krenila proti Beli krajini. Kolono so oblikovali po vojaških pravilih. Spredaj je šla predhodnica, za njo pa po ešalonih prvi divizion, štab artilerije, potem pa drugi divizion in kolona s konji, ki bodo pripeljali topove. V zaščitnici je bil zaščitni bataljon.

Pot je bila lepa. Povsod se je že prebujala narava iz dolgega zimskega spanja, le tu pa tam so še na zimo spominjali posamezni kupi kopnečega snega.

Prvi divizion v Crmošnjicah pripravljen za pohod. Spredaj člani štaba diviziona (z desne) pomočnik političnega komisarja Alojz Vesel, komandant Franc Kastelic in politični komisar Franc Cvetan

Zbor brigade marca 1945 v Črmošnjicah. Brigada je pripravljena za odhod na Hrvaško po nove topove

Prebujena pomlad in pa novi topovi, ki jih bodo dobili, sta izredno dvignila razpoloženje borcev in vso pot so pele harmonike in odmevale partizanske pesmi.

Prenočili so v okolici Metlike v Svržakih, Čurilih in Rosalnicah. Drugo jutro se jim je priključila 10. SNOUB Ljubljanska, ki je dobila nalogo, da nazaj grede, ko bodo peljali topove, štiti kolono. V kolono se je vključila tudi tankovska četa, ki naj bi v Pisarovini dobila gorivo in nadomestne dele za tanke. Z brigado je šlo tudi več raznih drugih borcev, ki so odhajali v generalni štab, ki je bil že v osvobojenem Beogradu.

Vsega skupaj se je razvilo v kolono kakih 1000—1200 borcev.

V noči na 8. marec so ostali v vasi Slavetiči. Osmega marca zvečer ob 22. uri pa so v več kolonah šli čez cesto in železniško progo med Zagrebom in Karlovcem.

Sovražnik ni reagiral. Le deseta brigada je pregnala v patrolnem spopadu manjšo sovražnikovo skupino, ki jo je napadla ob prestopu proge.

V Pisarovino so prispeli brez večjih težav 9. marca zjutraj. Takoj so vprašali po novih topovih, toda dobili so od-

govor, da jih še ni, ker so spričo sovražnikove ofenzive prehodi pri Topuskem zaprti.

Čakali so tri dni, potem pa so se vrnili brez topov. Dobili so le dosti druge raznovrstne opreme, oblek, hrane, nekaj granat za havbice 100 mm in večje število kant z bencinom za tankiste. Ker svojih vozov niso imeli, so jih mobilizirali iz okolišnih vasi, ki so jih večinoma vlekli krave in voli, vodili pa njihovi lastniki. Nabralo se je kakih 25 voz. Opremo so enakomerno naložili na vozove, tudi granate in kante z bencinom so bile na vsakem vozu. Cigarete, ki so jih tudi dosti dobili, so pa razdelili borcem.

Dvanajstega marca je dolga kolona krenila na pohod nazaj v Slovenijo. Šli so po isti poti, po kateri so prišli. Deseta brigada je oblikovala pobočnice, topničarje pa so razdelili na predhodnico, zaščitnico in na neposredno zaščito kolone z vozovi.

Domnevali so, da bo najtežje prestopiti železniško progo in cesto, potem pa ko bodo na drugi strani v Zumberku, ne bo več nevarnosti. Pohod so organizirali tako, da so najbolj nevaren del poti prehodili ponoči.

Kolona z vozovi je v vasi Kupinec zavila na gozdno pot in skozi Hrovatiče prišla na progo pri vasi Mavračiči.

Nič se ni ni zgodilo, sovražnik je miroval. Ko se je okrog 22. ure predhodnična patrulja pri vasi Buti približala cesti, so nočno tišino presekali strelj. Kolona se je ustavila. Streljanje je trajalo le kratko, potem pa je hitro prišlo sporočilo, da je bila na cesti sovražnikova zaseda in da so jo naši borci z jurišem pregnali. Pri tem je bil težko ranjen pomočnik komisarja prve baterije Mirko Kerin.

Čez nekaj trenutkov je kolona nadaljevala pot.

Spet je bilo vse tiho, le kolesa vozov so od časa do časa zaškripala in vozniki so potihoma priganjali živali.

Toda pomikali so se izredno počasi. Kljub temu da so vsi želeli hitreje hoditi, se kravje in volovske vprege niso zmenile za priganjanje.

Okrog sedme ure zjutraj 13. marca, ko se je že popolnoma zdanilo in je napočil lep, že skoraj pravi pomladanski dan, so se borci umirili in niso več priganjali. Tudi sami so šli počasi, se držali za vozove in dremali.

Komandirji in komandanti so jahali ob koloni in opozarjali tiste, ki so se poskušali voziti, da ne bi preveč obremenjevali vozov.

Pobočnice desete brigade, ki niso bile obremenjene z vozovi, so hodile hitreje in že jih ni bilo več ob boku, ampak večinoma spredaj.

Ko se je kolona pomikala skozi vas Beter, so nekateri opazili sumljive ljudi. »Kdo je tam?« so spraševali. »To so borci hrvatskih brigad, ki nas varujejo!« so odgovarjali drugi.

Toda odgovor še ni bil dobro izrečen, ko so zaragljale strojnice in brzostrelke in se je toča krogel vsula po vozovih.

Bilo je jasno, da je sovražniku povsem uspelo presenečenje. Vzroki temu pa so bili verjetno različni. Gotovo je, da bočnega zavarovanja ni bilo več in da so se pobočnice, ki so bile ponoči v zasedah proti Jastrebarskem in drugim postojankam, umaknile in odšle naprej, tako da niso več varovale kolone z vozovi. Omeniti je treba, da skupno poveljstvo pohoda za vse slovenske in hrvatske enote, ki naj bi pohod zavarovale, ni bilo organizirano. Obveščevalna služba, ki naj bi kolono pravočasno opozorila o prisotnosti sovražnika, je odpovedala, verjetno pa je tudi, da se je sovražnik tudi to pot okoristil z že večkrat uporabljeno zvijačo, da so se njegovi vojaki pred začetkom akcije izdajali za partizane, če so se s partizani srečali.

Po prvih rafalih so se borci postavili v bran. Nemci in ustaši so jurišali. V kratkem boju prsi ob prsi, so se presenečeni topničarji umaknili od vozov. Z nekega voza so odnesli le ranjenca, ki pa je bil medtem še enkrat zadet.

Sovražnik se je približal vozom, medtem pa so se obrnili in odhiteli na kraj spopada tudi bataljoni 10. brigade. Tudi oni so jurišali proti vozom in Nemci so se umaknili. Razvnel se je boj za vozove. Ker pa so bile na njih kante z bencinom, jih je drug za drugim zavil ogenj. Nekaj živali so vozniki rešili, druge pa so obležale pobite. Rešili so le prva dva voza, ki so jih pripeljali do Sv. Jane. Toda tudi tam so bili hudi boji, ker so Nemci in ustaši pritiskali od Jastrebarskega in Slavetica ter zavzeli Sv. Jano. Kolona ni mogla naprej. Morali so še ta dva voza uničiti in kreniti navkreber na položaj na Plešivici.

Boj je trajal do poznega popoldneva, potem pa so bili streli vedno redkejši.

Okrog 16. ure, ko je boj že povsem ponehal in so se razkropljeni borci 10. brigade in topništva VII. korpusa zbirali na vrhu Plešivice, so se pod njimi pred cerkvijo v Sv. Jani prav tako zbirali sovražnikovi vojaki, ki so se razporedili v dve vrsti. Ko so partizani to opazili, so iz vseh strojnic odprli močan ogenj nanje. Nekateri so padli, drugi pa so se zatekli v cerkev in za njeno obzidje. Po kratkem boju so strojnice umolknile in videli so, da je pred cerkvijo ležalo precej sovražnikovih vojakov. Lahko trdimo, da jih je padlo celo več, kakor ves ta dan v boju pred tem dogodkom.

Zvečer se je sovražnik vrnil v svoje postojanke, brigade pa so nadaljevale pot proti Beli krajini.

Topničarji so se zbrali v Slamni vasi in so se vrnili v Črmošnjice 16. marca.

Pohod na Hrvaško je zahteval precej žrtev, saj je osem borcev padlo, deset je bilo ranjenih in štirinajst pogrešanih. Nekateri pogrešani so se po vojni vrnili in so povedali, da so tiste, katere so ujeli Nemci, odpeljali v Zagreb v zapore, tiste pa, ki so jih ujeli ustaši, so jih ti sami pobili. Korpusna artilerija je zgubila tudi 17 konj in 4 mule, vse, kar bi moralo peljati topove.

Sedem novih topov 75 mm so pozneje, 27. marca 1945 pripeljala zavezniška letala na letališče v Beli krajini. Hkrati so pripeljali tudi večji tovor streliva.

Ko so jih topničarji prevzeli, so takoj organizirali prvo poskusno streljanje, na katerem je bil prisoten komandant glavnega štaba Dušan Kveder s svojimi sodelavci.

Streljanje je izredno dobro uspelo in vsaka granata je padla tja, kamor so hoteli.

To so bili moderni petinsedemdeset milimetrski topovi M. 1-4. Bili so izredno lahki, saj so bili v ameriški vojski v oborožitvi padalskih enot, prevažali so jih z lahkimi teren-skimi vozili džipi. Lahko so jih tudi razstavili in naložili na tovarne konje, če je to bilo potrebno.

Poročilo VII. korpusa z dne 31. marca 1945 glavnemu štabu pravi, da ima Artilerija VII. korpusa sedem gorskih topov, ki so v sestavi prvega divizionarja razdeljeni v dve bateriji, v prvi so 4, v drugi pa 3 topovi. Moštvo je strokovno zadovoljivo izurjeno, le prakse mu še manjka. Štab je iniciativen in se zelo trudi, da topništvo čimbolj osposobi v strokovnem in tehničnem pogledu.²¹⁰

Napad na Struge in Vinkov vrh

Konec marca je štab VII. korpusa z odredbo številka 1020 z dne 28. marca 1945 preuredil artilerijo.

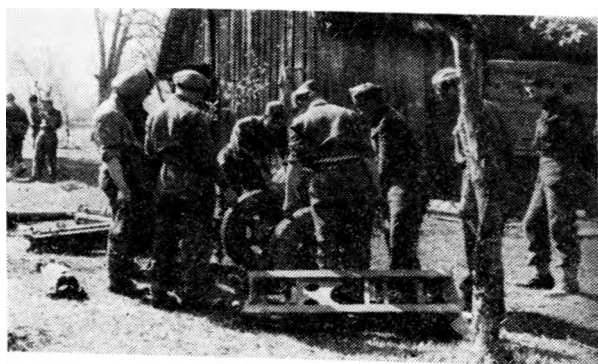
V štabu korpusa so ustanovili odsek artilerije, ki je dobil nailogo koordinirati uporabo topništva, vzgajati kadre, sodelovati s šolami in pripravljati načrte za uporabo topništva v okvirih korpusa. Za komandanta artilerije v korpusu so postavili kapetana Miho Mišiča.

Artilerija VII. korpusa pa je s korpusno odredbo št. 1130 z dne 3. aprila 1945 spet dobila naziv I. slovenska artilerijska brigada. V brigadi sta ostala oba divizion, zaščitni bataljon pa je bil razpuščen in moštvo dodeljeno XV. in XVIII. diviziji. Za komandanta I. slovenske artilerijske brigade je bil imenovan poročnik Boris Lah.

V obeh divizijah so sestavili po eno baterijo minometov, ki naj bi bila zametek bodočega divizijskega topništva.

Prva artilerijska brigada, kakor že vemo, je imela sedaj poleg starih havbic 100/17 mm M. 14, poljskih topov 75/27 mm M. 11 in protitankovskega topa 50 mm še sedem novih gorskih topov kalibra 75 mm M. 1-4 in za njih veliko število granat ter tudi ustrezne instrumente za vodenje ognja in nove radijske naprave za vzdrževanje zvez.²¹⁷

V začetku aprila 1945 je na vsem ozemlju VII. korpusa sovražnik miroval. Kljub temu začasnemu zatišju pa so iz obveščevalnih virov prihajali podatki, iz katerih se je dalo sklepati, da Nemci koncentrirajo sveže sile in pripravljajo novo veliko ofenzivo proti VII. korpusu. Koncentracije večjih sil je bilo zlasti opaziti v Kočevju in Žužemberku, v na novo ustanovljenih postojankah Kal in Struge v Suhi krajini in v Novem mestu. Ti kraji naj bi bili izhodišča ofenzive v Suho krajino in proti Dolenjskim Toplicam, ki naj bi izrinila enote VII. korpusa iz Suhe krajine in iz doline Krke v Kočevski Rog, osvojila cesto Dvor—Lašče—Kočevje in zagotovila promet po njej. Hkrati z zbiranjem novih sil pa so tudi pospešeno utrjevali obrambno črto od Žlebiča v Ribniški dolini čez Malo goro do vasi Struge v Kompolj ski dolini, nato čez vas Kal in dalje v dolino Krke, potem pa ob levem bregu reke do njenega izliva v Savo.

Pregled in čiščenje novih topov 75mm M. 1-4 v Črmošnjicah

Obrambno črto so gradili v obliki posameznih utrjenih točk. V Suhi krajini so zlasti dobro utrjevali vasi Struge in Kal, v dolini Krke pa Marinčo vas in Žužemberk.

Struge je zasedel 5. domobranski premični bataljon. V svoji sestavi je imel 25. in 115. pehotno ter 5. težko četo in 10. četo nemškega 19. SS policijskega polka. Iz Velikih Lašč so pripeljali tudi štiri havbice 105 mm; 27. marca so pripeljali prvo, 2. aprila pa še ostale tri.²¹⁸

V Kalu, kakih 10 km severno od Strug, je bil 1. premični domobranski bataljon, ki je imel 22. in 28. pehotno četo in eno težko četo, 16. četa tega bataljona pa je za obrambo organizirala Marinčo vas.

V Kočevju je bil 3. bataljon nemškega 19. SS policijskega polka z 10. in 12. četo ter 11. in 61. četo domobrancev, skupaj štiri čete.

Žužemberk je utrjeval 4. premični bataljon in četa Čerkezov iz polka »Variagov«. Imeli so tudi baterijo havbic in so z delom sil zasedli Sadinjo vas, Dvor in Vinkov vrh.

V Novem mestu so bili trije bataljoni. Prvi bataljon iz 25. SS policijskega polka, 3. bataljon »Variagov« brez ene čete in 10. domobranski bataljon. V mestu so bile še tri čete domobrancev, dve bateriji havbic in ena oklopna četa.*

Poveljstvo VII. korpusa, ki je na tem območju imelo na Voljo kakih 5000 borcev, sposobnih za boj, je nameravalo ovirati utrjevanje in priprave za ofenzivo na tak način, da bi s pomočjo novih topov razbilo nekaj postojank.

Prvi cilj je bila postojanka v Strugah, potem pa v Kalu, pozneje pa še v Žužemberku.

Postojanko v Strugah naj bi napadle brigade XVIII. divizije, XV. divizija pa naj bi ščitila napad.

V osrednjem napadu naj bi sodelovalo tudi korpusno topništvo.

* Domobranske bataljone je nemški poveljnik Rösener 28. marca 1945 z ukazom preimenoval in jih reorganiziral. Peti bataljon, ki so ga imenovali »Gereis«, je postal šesti bataljon, bataljon »Köhl« je postal 1. bataljon, odvzeli so mu le ime Köhl, 4. bataljon, tudi »Lindner« imenovan, je postal drugi; drugi Rupnikov bataljon je postal peti, šesti bataljon, ki so ga imenovali tudi »Kasper«, pa so preimenovali v deseti bataljon slovenskega domobranstva. Čete v bataljonih so zgubile nekdanje številke in so dobile nove od 1 do 5.²¹⁵

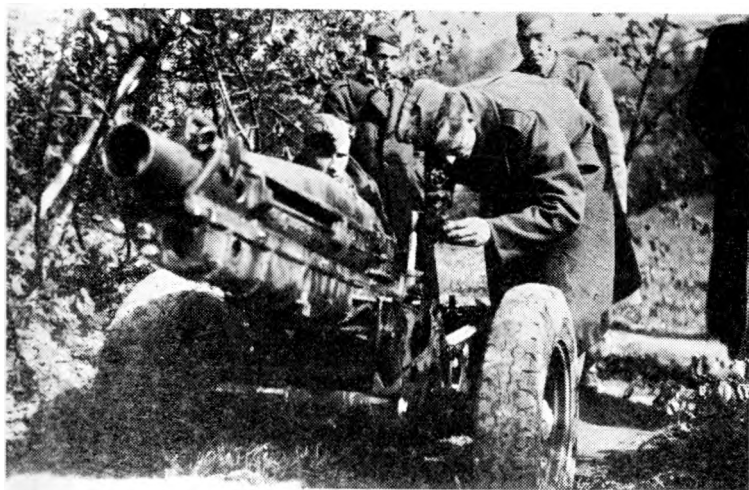
Poveljnik XVIII. divizije je v naskok na Struge poslal 10. brigado Ljubljansko, ki je napadala s severa in 8. brigado Frana Levstika, ki je zapirala obroč okrog postojanke z juga in jugozahoda. Odprta je ostala le severna smer. Deveta brigada je bila v rezervi, le z enim bataljonom je napadala postojanko Sv. Ano na Mali gori, 24. italijanska brigada pa je zapirala smer proti Kočevju.²²⁰

Posadko v Kalu je napadla 5. SNOUB Ivan Cankar, 12. in 15. brigada pa sta na črti Lašče—Primož—Stara gora—Sv. Katarina—Goli vrh zapirali dohode v Suho krajino iz doline Krke.

Napad naj bi se začel 6. aprila zgodaj zjutraj. Priprave so potekale nemoteno in vse enote so pravočasno zasedle izhodiščne položaje.

Prva slovenska artilerijska brigada je krenila iz Črmošnjic 4. aprila pozno ponoči po že dobro znani poti čez Podturn, Toplo reber in Smuko v Hinje.

Šla je vsa brigada. Prvi divizion je nastopal s svojimi novimi topovi, ki bodo tokrat prvič stopili v boj na slovenski zemlji, drugi divizion pa kot zaščita. Ta divizion je dobil tudi preskrbovalno nalogo, kajti spričo pomanjkanja vprežne živine za vozove je vsak borec nosil s seboj tudi po eno granato.

Gorski top 75 mm M. 1-4 na položaju ob napadu na nemške položaje v Strugah

Prvo baterijo so postavili na položaj ob cesti Hinje—Žvirče, 300 m vzhodno od Kant hriba, kota 467. drugo pa 500 m vzhodno od vasi 2 vir če

Toda napad ni potekal po načrtu. Najprej je zamudila osma SNOB, ker se je njen prvi bataljon v Rapljevem zapletel v boj s sovražnikovo zasedo. Ko so zasedo pregnali in zavzeli izhodiščne položaje, pa je kasnilo topništvo, ker je moralo spremeniti položaj druge baterije in jo pomakniti za en kilometer nazaj. Položaj topov druge baterije vzhodno od Žvirče je bil namreč preblizu. Ugotovili so, da je bila višina temena tirnice za razdaljo do ciljev v postojanki nižja od kote 562 in 576 in zaradi tega ne bi mogli streljati v postojanko, ker bi granate zadevale omenjene kote. To je bilo toliko bolj nevarno, ker so na kotah 562 in 576 bile naše opazovalnice. To pomanjkljivost izbranega položaja so opazili šele zadnji trenutek.

Ves ta čas so domobranske havbice obstreljevale položaje partizanskih brigad, zlasti koto 589, kjer je bila glavna opazovalnica, in predel na obeh straneh ob cesti Žvirče—Struge.

Do 13. ure so končno premagali vse ovire in oglasili so se topovi, ki so ugotavljali popravke. Ob 17. uri se je napad začel. Vseh sedem topov je osredotočilo ogenj na vas Pako, po sovražnikovih havbicah, ki so takoj utihnile. Sledila je koncentracija ognja na sredo vasi. V Strugah so eksplozije prehitvale druga drugo. V pičlih desetih minutah so topovi izstrelili kakih 300 granat. Take kanonade na partizanskem bojišču pa sovražnikovi vojaki niso bili vajeni. Niso vzdržali, temveč so v neredu zapuščali položaje in se umikali v gozd, zahodno od Tržiča in Podtabora.

Brigade in tanki so šli za njimi v naskok, topovi pa so postopoma prenašali ogenj za bežečim sovražnikom in s kratkimi rafali obstreljevali postojanko do njenega severozahodnega roba.

Deseta brigada je zasedla naselja Pri cerkvi, Lipo in Pako. Napad osme pa ni bil dovolj hiter in sovražniku je uspelo, da je havbice umaknil.

Ker se je že bližala noč in je bil za partizanske tanke teren nepripraven, so se enote umaknile iz vasi in sovražnik je s pomočjo okrepitve, ki je prihitela na pomoč iz Velikih Lašč, Struge znova zavzel.

V istem času so bili hudi boji tudi okrog postojanke na Kalu, odkoder se je sovražnik poskušal prebiti proti Strugam. Toda Cankarjeva je vse poskuse domobrancev krvavo zavrnila. Bataljon 9. brigade pa je uspešno vezal posadko pri Sv. Ani na Mali gori.

Po nekaterih pozneje prispelih obveščevalnih podatkih ūo se med okupatorjevimi vojaki v Strugah razširile vesti, da so partizani dobili nove ruske »katjuše«. Takšen vtis je na njih napravil osredotočen ogenj sedmih novih topov z vgrajenimi plinskimi zavorami na ustih cevi, ki so zadušile zvok eksplozije v trenutku izstrelitve granate. Nekateri nemški vojaki, ki so na sovjetsko-nemškem bojišču že občutili ruske »katjuše«, so dobili spričo tega vtis, da streljajo partizani na njih s prav takim orožjem.

Boji v Strugah so trajali do noči, nakar so se brigade umaknile na izhodiščne položaje.

Topovi so obstreljevali sovražnika do 20. ure, potem pa so se tudi umaknili čez Smuko na Toplo reber. Ta dan so izstrelili 500 granat. Toda novih radijskih naprav, katere so imeli na voljo, v tem boju niso mogli uporabiti, ker niso delovale, zato so vsa povelja šla le po telefonskih zvezah, ki pa so delovale odlično kljub temu, da so jih sovražnikove granate večkrat pretrgale.

Po delnem uničenju postojanke v Strugah se je korpusni poveljnik odločil nadaljevati ofenzivo po prvotno zasnovanem načrtu z napadom na Kal.

Toda ker so prihajala neugodna poročila, iz katerih se je dalo sklepati, da Nemci nameravajo s silami iz Kočevja, Žužemberka in Novega mesta začeti veliko ofenzivo, da bi odrezali enote korpusa od Kočevskega Roga, do napada na Kal ni prišlo.

Da bi kljub temu ovirali načrte sovražnika, je XV. divizija dobila nalogo, naj 5. SNOUB Ivana Cankarja, 12. brigada in jurišni bataljon prebredejo Krko in ob podpori topništva z novimi topovi napadejo sovražnika na Dvoru, na Vinkovem vrhu in v Sadinji vasi.

Prvotno so za to akcijo določili 8. april, ker pa čolnov za prevoz čez Krko niso mogli pravočasno pripraviti, so napad preložili na naslednji dan.

Pol ure po polnoči se je štab XV. divizije s svojim jurišnim bataljonom ter 5. in 12. brigado spustil v dolino Krke, jo

prebredel pri vasici Kot, ki leži kakšen kilometer niže od Dvora, in ob šesti uri zjutraj neopazno zasedel položaje od grebena Plešivica (kota 590) čez Veliki Lipovec in koto 433 do grebenov nad Sadinjo vasjo in Mačkovcem.

Topništvo je do tretje ure zavzelo položaj zahodno od Bukovega vrha ob cesti, ki pelje iz Smuke v Lašče in pripravilo elemente za obstreljevanje cerkve na Vinkovem vrhu.

Ko so zjutraj sprejeli sporočilo, da so brigade na svojih položajih pripravljene za napad, so izvršili popravke, potem pa ob 6,30 uri nenadoma odprli osredotočen ogenj na greben Vinkovega vrha. V pičlih petih minutah je vsak top izstrelil 35 granat. Skupaj je padlo na malo vasico nad Dvorom 245 granat.

Ko so ogenj ustavili, so se branilci postojanke brezglavo zapodili po pobočjih proti Dvoru in Sadinji vasi. Jurišni bataljon XV. divizije je jurišal za njimi in zasedel Vinkov vrh, potem pa še Dvor.

Severno od Vinkovega vrha je Mali in Srednji Lipovec zasedla 5. brigada, 12. pa je razbila kolono vlasovcev, ki je iz Sadinje vasi šla proti Vinkovem vrhu na pomoč napadenim. V dolini Krke je 10. brigada z dvema tankoma zavzela še Jamo.

Ko se je nemško-domobransko poveljstvo oteslo presenečenja in uredilo svoje vrste, je organiziralo napad proti Vinkovemu vrhu.

Iz Sadinje vasi in Mačkovca so okrog 11. ure začeli sovražnikovi vojaki nastopati v strelcih proti Bukovici. Tedaj jih je sprejela že vnaprej pripravljena ognjena zavesa topništva. Eksplozije granat so se pomešale z nemškimi strelci in jih prikovala k zemlji, z Bukovice pa so jih kosile strojnice 12. brigade.

Toda prav tedaj, ko so se razvijali odločilni boji in je topništvo zelo že izredne uspehe, se je začela nova sovražnikova ofenziva v Suho krajino. Enote so napadli Nemci v hrbet s kočevske strani, topovi pa so se morali zadnji trenutek umakniti proti Topli rebi.

Boji na levem bregu Krke so trajali do 13. ure, potem pa so se enote XV. divizije spet vrnile na desni breg reke.

Topovi so v tem boju porabili 400 granat.²²¹

Na obronkih Roga

Glavni operativni cilj nemške nove, do takrat naj večje ofenzive proti enotam VII. korpusa, ki se je začela 9. aprila 1945 je bil dvojni:

— Z glavno grupacijo svojih sil, ki naj bi napadle partizane z oporo na utrjene točke Kočevje, Struge, Kal, Žužemberk in z izhodiščnih položajev Stari log, Hinje in Žužemberk, potisniti partizane iz Suhe krajine čez cesto, ki iz Kočevja pe-lje skozi Smuko in Lašče na Dvor, globoko v gozdove Kočevskega Roga.

— S pomožno grupacijo pa, ki naj bi sprožila akcijo iz Novega mesta, sodelovati z operacijami glavne grupacije, očistiti dolino reke Krke od partizanov ter osvojiti vasi Jama, Podgozd, Podhosta in Podturn na desnem bregu Krke in vzpostaviti postojanko v Dolenjskih Toplicah. Da bi se na zavzetih položajih tudi lahko obdržali delj časa in si zagotovili nemo-teno uporabo ceste Kočevje—Smuka—Dvor, zavzeti in zadr-žati v svoji posesti točke Pečka (kota 912) Topla reber in Rdeči kamen (kota 912), ki prevladujejo na severnem delu kočevske-ga gorovja.

■ V tej ofenzivi so Nemci poleg enot, ki so se že delj časa bojevale v teh krajih, uporabili še nekaj svežih, ki so jih pri-peljali iz drugih krajev Slovenije.

Tako so zbrali blizu 17 bataljonov in jih koncentrirali v dve operativni skupini. Glavna je imela 13 bataljonov, 15 do 20 tankov in osem havbic, druga pomožna pa štiri bataljone.

Podatki, zbrani iz raznih virov, povedo, da je sovražnik v tej ofenzivi imel tele nemške in domobranske enote: — 17. SS policijski polk, 3. bataljon 19. SS policijskega polka, en bata-ljon 25. SS policijskega polka, SS polk Variagov (ROA ruska osvobodilna armada), 3. SS motorizirani orožniški bataljon (Alpenland) in 1., 2., 3., 6. ter 10. domobranski bataljon. S te-mi enotami pa sta sodelovali tudi 13. in 14. tankovska četa iz 19. SS policijskega bataljona. Skupno so Nemci v tej ofenzivi imeli na voljo kakih 7000 vojakov.²²²

V trenutku, ko se je ofenziva začela, je v Suhi krajini bila XVIII. divizija. Njena 10. brigada je na položajih Lašče—Pri-mož—Stara gora zapirala smeri od Žužemberka in Dvora, 9. brigada je na položajih Sela — kota 442 zapirala smer iz Am-brusa, 8. brigada na položajih Lopata—Svinski vrh (kota 511)

Gorski top 75 mm M. 1-4 na položaju na koti 827 v Kočevskem Rogu

smer Zvirče—Hinje in 24. brigada na Kravskem vrhu smer iz Starega loga in Kočevja.

Glavnina XV. divizije se je po končani akciji na Vinkov vrh ob 13. uri naglo vrnila na desni breg Krke in je do jutra 10. aprila organizirala drugo obrambno črto. Gorenjo in Dolenjo Toplo reber ter Rdeči kamen sta zasedli 5. in 15. brigada in jurišni bataljon divizije, 12. brigada pa se je zbrala na Bukovem vrhu in je v vlogi korpusne rezerve dobila nalogo, da podpre desno krilo XVIII. divizije in tako okrepi ter stabilizira desni bok razvrstitve korpusa v celoti.

Začetek ofenzive korpusnih enot ni presenetil. Zelo hitro so se 9. aprila iz ofenzivne razvrstitve pregrupirale in že drugo jutro bile v elastični in globoki obrambni razporeditvi, ki je omogočala gibčnost in manevrsko sposobnost vseh enot, zagotavljala pa je tudi potreben čas za razgibane in hitre protitudarce ter neopazne izmike.

Sovražnik je hotel na vsak način čimprej osvojiti taktično pomembne topografske točke na severnem delu roškega pogorja na črti kota 870—kota 912—kota 897—Sv. Peter in Pečka.

Boji so bili izredno hudi in zagrizeni. Vsako ped zemlje so okupatorjevi vojaki drago plačali. Do 12. aprila jim je uspe-

lo zriniti številčno že zelo oslABLJENE brigade vzhodno od ceste Smuka—Dvor in 14. aprila so dosegli postavljene cilje.

V teh bojih je sodelovala le ena baterija, ker se je druga že 10. aprila vrnila v Crmošnjice. Baterija je zasedla položaje na koti 827 vzhodno od Tople rebri.

Popoldne 10. aprila je najprej tolkla po sovražniku na Kravskem vrhu (kota 563), kjer so bili boji najhujši, potem je ogenj prenesla na Hinje in tam prisilila k molku sovražnikovo baterijo, ki so jo domobranci pripeljali iz Strug. Drugo jutro je začela sejati smrt med sovražnikove vrste že ob 7. uri zjutraj. Obstreljevala je 1. bataljon domobrancev v Hinjah do 16. ure popoldne.

V teh dveh dnevih je porabila 257 granat, 12. aprila pa jo je poveljstvo korpusa vrnilo v Crmošnjice, ker so nameravali v boje na Rogu poslati stare poljske topove iz drugega diviziona, nove topove iz prvega diviziona pa uporabiti za operacije v dolini Krke.

Ko je sovražnik zasedel tako važne taktične položaje, kakor so Topla reber—Sv. Peter—Pečka, se mu je odprla možnost, da se loti realizacije druge faze ofenzivne operacije, da prenese težišče v dolino Krke in zavzame ter postavi postojanke v Dolenjskih Toplicah in Podturnu, ki naj bi potem služile kot izhodišče za nove operacije proti Beli krajini.

Uresničitev tega drugega dela ofenzive so zaupali 2. bataljonu SS polka »Variagov« in tretji četi 1. domobranskega bataljona, ki sta zavzela Podhosto in Meniško vas.²²³

Da bi take nakane sovražniku preprečili, je korpusni poveljnik VII. korpusa v noči na 15. april pregrupiral svoje sile.

Na Rogu, na položajih Grofja miza, Jastrebar, Faberjev križ, Babja gorica, Kunče je ostala XV. divizija z osmo brigado, ki ji je bila dodeljena, XVIII. divizija z deveto brigado in jurišnim bataljonom pa je dobila nalogo, da napade sovražnika v Meniški vasi in Podhosti v dolini reke Krke.

Napad 9. brigade naj bi podprli trije tanki in I. slovenska artilerijska brigada z vsemi svojimi sedmimi novimi topovi.

Topove so ponoči pripeljali iz Crmošnjic. Prvo baterijo so postavili na položaj južno od vasi Hrib, drugo pa pri vasi Buškiec, 1 km južno od vasi Dolenje Sušice.

Strelji za popravke so se oglasili ob 6.45 uri in ob 7. uri je že toča granat zasula Podhosto. Po petminutnem obstreljevanju so topovi prenesli ogenj na Meniško vas, tanki in pehota

pa so šli na juriš v Podhosto. Toda sovražnik jih ni čakal, temveč **se je** naglo umaknil, za njimi pa je sledil umik sovražnika **tudi iz** Meniške vasi. Topovi so postopoma povečevali strelno **razdaljo** in z ognjem sledili bežečemu sovražniku.

Ves čas boja je en vod druge baterije držal pod ognjem sovražnikove topove in minomete, ki so bili na položaju v vasi Polje na levem bregu Krke.

Do 9. ure se je okupator umaknil in boj je bil končan.

Topovi so ta dan izstrelili 347 granat, največ na Podhosto, medtem ko so na Meniško vas izstrelili le 10 granat.

Dne 15. aprila pa je še drugi divizion aktiviral svoja dva poljska topa 75/27 mm M. 11 in se z njima v Podstenicah priključil XV. diviziji, da bi podprl napad njenih brigad, ki naj **bi** se začel drugo jutro.

Sile kakih sedem sovražnikovih bataljonov in nekaj samostojnih čet so ščitile cesto Kočevje—Dvor v Suhi krajini na taktično zelo močnih položajih. Na levem krilu je bil 1. bataljon 17. SS policijskega polka, ki je držal taktično zvezo z nemško pomožno grupacijo v tej ofenzivi. Na prevladujočih položajih Pečka (kota 912), Topla reber in Sv. Peter so bili trije domobranski bataljoni 1., 2. in 10. Na črti Rdeči kamen (kota 912), Luška gorica in Stari log pa so bili domobranci iz 5. in 6. bataljona, Nemci iz 3. bataljona 19. SS policijskega polka ter nekaj samostojnih domobranskih čet.

Petnajsta divizija je držala položaje na črti Grofja miza, Jastrebar, Kunče in Babja gorica z 12., 5. in 15. brigado, jurišnim bataljonom in dodeljeno ji 8. brigado. Ponoči na 16. april se ji je priključila še njena 4. brigada, ki je do takrat zapirala smer čez Gorjance v Belo krajino.

Po načrtu naj bi enote XV. divizije napadle sovražnika v dveh smereh. Na glavni smeri Podstenice—Pečka naj bi napadala Gubčeva brigada, na pomožni proti Luži pa Cankarjeva brigada. Obe smeri napada pa naj bi povezovala 12. brigada.

Splošen napad divizije se je začel 16. aprila ob 7. uri zjutraj. Gubčeva brigada je napadla in presenetila domobrance in na juriš zavzela Pečko (kota 912).

Oba topa sta napad Gubčeve brigade podpirala z neposrednim streljanjem s položaja 300 m severno od kote 630, toda učinki granat so bili izredno slabi, ker jih veliko število ni eksplodiralo.

Pozneje so domobranci izvedli protinapad in izgubljene točke za ceno velikih izgub zopet zavzeli ter Gubčevo brigado potisnili proti Faberjevemu križu.

Dne 17. aprila so sledili novi hudi boji na Rogu. Ko je popoldne tega dne sovražnik v protinapadu prodiral proti Podstenicam, so poljska topova 75/27 mm M. 11 najprej skrili

V gozdu, naslednjega dne pa so jih odpeljali nazaj v Crmošnjice.

V tem dvodnevem boju je drugi divizion izstrelil 347 granat.

Ce poskušamo ugotavljati značilnosti bojev artilerije v teh desetih dnevih okupatorjeve ofenzive, potem moramo poudariti to, da je I. slovenska artilerijska brigada s svojimi novimi topovi sodelovala v boju udarnih brigad v vseh odločilnih trenutkih izredno uspešno.

Poročila korpusnega poveljstva in poveljstev obeh divizij se strinjajo, da so učinki topništva bili odlični. Močne in nenadne koncentracije ognja so omogočale partizanskim borcem, da presenetijo sovražnika z nenadnimi juriši in ga preženejo iz postojank.

Sodelovanje med pehoto in topništvom je bilo povsod zelo dobro. Borci v prvi bojni črti so vedno bolj zaupali svojim topovom in ni bilo več velikih časovnih razlik med koncem topniške priprave in jurišem. Tik za poslednjimi eksplozijami granat so že jurišali bombaši.

Sovražnik je bil povsod presenečen in je zapuščal položaje, čim se je začel ogenj topništva. Celo tako hudo je bil presenečen, da mu je pripisoval lastnosti sovjetskih katjuš.

Okupatorjevo topništvo je imelo podrejeno vlogo. Na bojišču ga je bilo le redko čutiti. Če pa se je oglasilo, so ga brigadni topovi hitro prisilili k molku.

Tako dobri učinki topništva so bili posledica ne samo novih v tehničnem smislu boljših topov ter višje strokovne ravni poveljujočega kadra, temveč predvsem zaradi števila granat, ki so ga imeli na voljo. Zdaj ni bilo več potrebno varčevati, saj se je topničarjem celo dozdevalo, da so te količine neomejene. To pa je seveda zelo občutil sovražnik.

Zavezniško poveljstvo, ki je poslalo topove, jim je odobri-
lo tudi porabo streliva, po osem granat za vsak top dnevno, brez ozira, če so se bojevali ali ne. Računali so pa za vseh 20 topov, čeprav še vseh niso imeli.

V teh desetih dneh boja so izstrelili kar 1904 granate.

Novi topovi pa so prinesli tudi nove probleme. Vprežnih živali je že prej primanjkovalo, sedaj pa še bolj. Brigada ni mogla prevažati hkrati vseh topov. Probleme so reševali tako, da so prazne vozove in zaprege pošiljali po bližnjicah naprej v težje prehodne predele, do tja pa so po dobrih cestah prepeljevali topove kar s korpurnimi tovornjaki.

Tudi radijske zveze so dokaj dobro delovale, vendar so poveljujoči kadri bolj zaupali žičnim kakor radijskim zvezam, ker za radijske zveze še niso imeli izurjenih kadrov.²²⁴

Na desnem boku IV. armade

Popolni vojaški poraz fašizma v Evropi je bil le še vprašanje dni. Nemci so se umikali na vseh bojiščih. Četrta armada JA jih je nezadržno podila proti Istri in Slovenskemu primorju. Hudo ranjena zver pa se je še vedno v nagonu samoohranitve ogorčeno upirala uničenju, zlasti v Jugoslaviji, saj je imela v svojih vrstah veliko število domačih izdajalcev in kvinslingov ter je bila hudo omadeževana s krvjo.

Na Rogu so se boji nadaljevali z nezmanjšano silo, in sovražnik je še in še skušal zlomiti obrambo brigad VII. korpusa, obvladati področje Kočevskega Roga in prodreti v Belo krajino.

Osemnajstega aprila je močna sovražnikova grupacija, ki so jo sestavljali 1. bataljon nemškega 17. SS policijskega polka, deli 10. bataljona domobrancev ter 36., 40. in 71. domobranska posadna četa z osmimi tanki, prodirala po Poljanski dolini proti Crmošnjicam. Deveta brigada jo je le s težavo zadrževala. Do 10. ure so sovražnikove čete zavzele Stare žage in zažgale nekaj hiš, v katerih naj bi bile partizanske delavnice, ki pa so bile še pravočasno evakuirane. Pobili so tudi nekaj živine in ropali po hišah.

Tisti dan zgodaj zjutraj je na slovenska tla stopila zelo dobro oborožena in številčno močna 5. prekomorska brigada. Njenih 2400 mož je takoj krenilo v napad v smeri Crmošnjice—Stare žage—Poljane. Kot plaz so se vsuli v vzorni bojni razvrstitvi v Poljansko dolino in z nezadržnim jurišem 19. aprila zjutraj pregnali sovražnika iz Poljan, potem pa ga gnali prav do Krke. Tudi tokrat Nemcem ni uspelo postaviti postojank v Podturnu in Toplicah.²²⁵

Medtem ko so se v dolini Krke in severnih predelih Kočevskega Roga bili hudi boji, se je IV. jugoslovanska armada naglo bližala Reki in Istri. Na svojem pohodu pa je 20. aprila naletela na močan odpor 97. nemškega korpusa, ki ji je na črti Snežnik—Rečina—Reka zapiral pot. Da bi tudi to oviro hitro premagala in prišla v Trst ter ga osvobodila še pred prihodom Angloamerikancev, kar bi bilo izrednega političnega pomena, je na svojem desnem krilu napredujočo XX. divizijo, usmerila v obkoljevalni manever čez Mašun v Sv. Peter na Krasu (danes Pivka) v hrbet 97. nemškemu korpusu.

Ker pa je zaradi takega manevra ostal desni bok IV. armade odprt in nezavarovan, je VII. korpus dobil nalogo, da nevarno odprtino med Rogom in obrambno črto pri Reki zapre.

Toda tudi Nemci so manevrirali na tem desnem boku IV. armade. Ze od 10. aprila so na prostoru med Kočevjem, Brodom na Kolpi in Gabrom koncentrirali četnike iz Srbskega prostovoljnega korpusa in četniške dinarske divizije. Do 20. aprila so na tem prostoru zbrali kakih 3500 mož iz 2. in 3. ličke četniške brigade ter 2. in 4. polk nedičevcev.

S temi silami in z nemškim bataljonom Buchberg iz 139. polka 188. gorske divizije so nameravali prodreti v bok IV. armadi in ogroziti njeno razvrstitev pred položaji, ki jih je branil 97. nemški korpus.

Spričo takega razvoja dogodkov in ker je 20. aprila XX. divizija bila že v Prezidu, so Nemci ustavili svoje napade na Rogu in v dolini Krke ter začeli pregrupirati sile, s tem da so premestili težišče operacij na prostor okrog Kočevja. Tja so najprej premaknili 6. domobranski bataljon, ki so ga potegnili s položaja na Rdečem kamnu, potem pa še na novo formirani 12. domobranski bataljon.

Za zavarovanje desnega boka IV. armade je štab VII. korpusa oblikoval posebno kočevsko skupino, ki so jo sestavljali 1. brigada I. divizije KNOJ (korpus narodne obrambe Jugoslavije), 4. in 8. brigada, Notranjski odred in 1. divizion I. slovenske artilerijske brigade.

Kočevska skupina je dobila nalogo, da napade četnike, ki so bili v Kočevski reki, Stalcerjih ter v vaseh Morava in Ajbelj. V sodelovanju z 8. brigado XX. divizije, ki je bila 20. aprila že v vaseh Borovec ter Gornji in Dolnji Brigi, naj bi jih razbila ter zagotovila nemoteno napredovanje IV. armadi proti Istri in Trstu.²²⁶

Napad, ki naj bi se začel 21. aprila zjutraj, se je za nekaj ur zakasnil, ker 8. brigada in divizion topov nista prišla pravočasno na bojišče. Tako se je napad začel šele ob 10. uri.

Prva brigada I. divizije KNOJ je zaprla cesto proti Kočevju na črti kota 472—kota 503—Stalcerski hrib (kota 625).

Četrta brigada je prepodila četnike s kote 615 in na hrbtu umikajočega se sovražnika zavzela še Rogati hrib. Osmo brigada je prodirala čez Muhov breg v Skrilj. Po dveurnem boju v Skrilju, ki so jih četniki trdovratno branili, je v dveh kolonah podila sovražnika proti vasem Ajbelj in Morava.

Prvi divizion je v sestavo kočevske skupine krenil iz Črmošnjic 20. aprila zvečer ob 20. uri. Ker s konjsko vprego ne bi mogel priti pravočasno, so vprege in vozove poslali peš naprej, topove pa natovorili na korpusne tovornjake in jih v dveh skupinah pripeljali do Vimolja. V vsaki se je prepeljala po ena baterija. Od Vimolja do ognjenega položaja pa so topove prepeljali z njihovimi vpregami.

Druga baterija je na položaj med Ferderbom in koto 498 prispela šele do 15. ure in odprla ogenj ob 16. uri na Bolvik (kota 714), potem pa ga prenesla na Štalcerje. Ob 17. uri je ogenj ustavila. Izstrelila je 123 granat.

Medtem je prispela tudi 1. baterija do Remergrunda. Tam pa jo je poveljnik kočevske skupine zadržal.

Ponoči so brigade nadaljevale napad. Zavzele so Stalcerje ter vasi Moravo in Ajbelj. Drugi dan podnevi so prispele pred Kočevje in Kočevsko Reko, četniki in nedicevci pa so se v neredu umikali proti Grčaricam in Kočevju.

Tega dne topovi niso sodelovali. Prva baterija se je vrnila v Črmošnjice. Ko je prišla v Petrovo vas, jo je višji štab zadržal in jo potem 24. aprila poslal v 5. brigado, ki je odhajala proti Vinici, ker je sovražnik tudi s te strani ogrozil Belo krajino in silil čez Kolpo, da bi sodeloval s skupino, ki je operirala med Kočevjem in Brodom na Kolpi.

Iste noči, ko je 1. divizion odhajal v sestav kočevske skupine je tudi 2. divizion dobil nove topove. V lepi mesečni noči na 21. april, so s tovornjaki iz Biograda na moru pripeljali v Belo krajino še drugo pošiljko, v kateri je bilo 13 topov. Komandirji baterij so jih nestrpno pričakovali. Takoj so jih prevzeli, in odpeljali v Črmošnjice, kjer je bil divizion.

Podnevi 21. aprila so jih pregledali, hitro preizkusili in jih pripravili za boj, ponoči pa je prva baterija šestih topov že

odšla na položaj pri vasi Blaževice v sestavo 9. brigade. Ves dan je obstreljevala sovražnikove položaje pri Dolenjskih Toplicah na kotah 311 in 286, v Meniški vasi, Podhosti in v Dolenjem Polju, ki so jih bili domobranci in vlasovci spet zavzeli.

Zadetki so bili prav dobri. Popoldne je sovražnik zapustil položaje in se vrnil v svoja izhodišča.

Topničarji niso imeli izgub, čeprav so jih sovražnikove havbice iz Dolenjega Polja in iz smeri Novega mesta ves dan iskale in obstreljevale položaje okrog Blaževice. Ta dan je baterija porabila 75 granat.²²⁷

Tudi s hrvatske strani so pri Vinici proti Beli krajini prodirale močne kolone ustašev in prišle 23. aprila do Kolpe. Tja je hitro odkorakala 5. SNOUB Ivana Cankarja s prvo baterijo, ki se ji je priključila v Petrovi vasi. Cankarjeva je šla čez reko in na drugem bregu skupaj s hrvatskimi partizani organizirala mostišče proti jugu. Baterija pa ji je 24. in 25. aprila uspešno pomagala in tolkla ustaše. Izstrelila je 116 granat.

Na kočevskem bojišču so 23. aprila četniki in nedičevci skupaj z Nemci in domobranci prešli v protinapad in ob podpori tankov znova prodrli do Morave, Preže in Brige.

Kočevska skupina, ki je na tem odseku bojišča ostala sama, ker se je 8. brigada XX. divizije premaknila proti Prezidu, jih je z gibko obrambo zadrževala in jim ni dovolila, da bi prebili njeno obrambo in prodrli v Belo krajino.

Na črti Livold—Štalcerji—Morava so enote ves dan 24. in 25. aprila bile hude boje. Četniki in nedičevci, ki so jim izdatno pomagali nemški tanki, so na vsak način hoteli prodreti čez Belo krajino proti mostišču na Vinici, toda kočevska skupina je vse te poskuse krvavo zavrnila. Boj skupine je zelo učinkovito podpirala baterija s položaja ob cesti 1 km južno od vasi Rajndol.

Ves dan 24. aprila je pomagala v obrambi pehoti in držala pod močnim topovskim ognjem vas Novi Lazi, kota 729 pri Burger brdu, Stalcerje, Livold, vas Moravo in koti 564 in 576.

Opolnoči se je umaknila v vas Ferdreng, kjer je prenočila, drugo jutro pa je zopet zasedla položaj kot prejšnjega dne. Ob

10. uri je tolkla sovražnikovo zbirališče v Novih Lazih, medtem pa se je eno orožje pokvarilo in so ga vrnili nazaj v Črnomelj na popravilo. Odpeljal ga je tovornjak, ki je pripeljal novo zalogo granat.

Ob 12. uri je iz Livolda proti položajem I. divizije KNOJ prodirala kolona domobrancev pod zaščito tanka. Topničarji so jih takoj vzeli na muho in jih z osredotočenim ognjem prisilili k umiku.

Popoldne se je baterija premaknila na novi položaj pri vasi Ferderbu in od tod znova tolkla po sovražnikovih položajih na koti 729. Nekaj po polnoči 27. aprila pa se je premaknila v Spodnji log, ker je prihajala na položaj v sestavo kočevske skupine prva baterija iz drugega diviziona, ki jo je zamenjala. Zamenjava je bila nujna, ker je bila baterija po petdnevni bojih izčrpana, a topovi so potrebovali generalno čiščenje in popravilo.

V teh zadnjih dveh dneh boja je 2. baterija 1. diviziona izstrelila 656 granat.

Sedemindvajsetega so zopet oživali boji v Poljanski dolini. Druga baterija 2. diviziona je zavzela položaje pri vasi Seč in pomagala v obrambi XV. divizije proti močni nemški skupini, ki je ponovno prodirala proti Starim žagam. Baterija je obstreljevala sovražnika v Dolenjskih Toplicah in za to porabila 49 granat.

Vidimo, da so slovenske osvobodilne enote te dni bile hude boje za Belo krajino na treh frontah, na mostišču pri Vinici, pred Kočevjem in v Poljanski dolini. Na vseh teh frontah so grmeli brigadni topovi in pomagali v boju brigadam VII. korpusa.

Tudi na drugih bojiščih so sledili dogodki drug drugemu izredno hitro.

Preureditev sil in napada na Kočevje

Konec aprila sta bila poraz in brezpogojna kapitulacija nemškega rajha le še vprašanje časa. Nemci so se povsod z zadnjimi močmi poskušali upirati, da bi si zagotovili umik v lastno deželo in da jih konec vojne ne bi presenetil v tujih krajih.

Na jugoslovanskem bojišču je imela poglavitno nalogo IV. armada JA, ki se je z juga naglo bližala mejam slovenske dežele in prek Istre nezadržno prodirala proti Trstu, kateremu so se z zahoda skozi Italijo bližali tudi zahodni zavezniki.

Umik sovražnika iz Ljubljanske pokrajine je bil spričo tega neizogiben, ker ni bil več sposoben za kakršnokoli ofenzivno

dejavnost in ker tudi glavna smer umika nemške balkanske grupacije ni več vodila skozi te predele. Operacije v Kočevskem Rogu so zato postale nesmiselne.

Naglo napredovanje IV. armade JA, priprave za napad na Trst in hitro se menjajoče razmere na vseh bojiščih, so zahtevale tudi gibčno reagiranje štaba IV. armade in pravočasno pregrupiranje njenih sil. Da bi lahko hitro in čimbolj smotrno reševala izredno pomembne naloge, ji je generalni štab JA podredil vse enote, ki so bile na območju njenih operacij.

Sedmi korpus je bil operativno podrejen IV. armadi že od njenega formiranja. Toda do 25. aprila 1945 je od njenega štaba dobival le okvirna navodila. Tako je bilo tudi navodilo za zavarovanje njenega desnega boka, ki ga je dobil 20. aprila.

Dne 25. aprila pa je spričo na novo nastalega položaja, v trenutku ko so se divizije IV. armade povsem usmerile proti Trstu, prišel pod neposredno poveljstvo njenega štaba in je sprejel novo povelje. Na temelju tega povelja je sedaj bila njegova glavna naloga ne samo zavarovanje desnega boka, temveč tudi krila v območju komunikacij, ki vodijo skozi Brod na Kolpi in Čabar v Kočevje, na Bloško planoto in v Loško dolino.

Ko je prejel te naloge, je štab VII. korpusa začel nemudoma ukrepati in preusmerjati svoje sile.

Takoj je sestavil načrt, po katerem naj bi XVIII. divizija organizirala v Brodu na Kolpi mostišče, ko pa ga bo prevzela VII. divizija, bo le-ta šla proti Cabru in prodirala čez Bloško planoto proti severu.

Petnajsta divizija naj bi razbila sovražnika okrog Kočevja, potem pa prodirale proti Kočevski Reki, Gotenici in Žimercam.

Pričakovali so, da bo manever, katerega smeri so vodile v bok komunikacije Kočevje—Ljubljana in ki je grozil, da preseka pot umika silam, ki bi se še zadržale v Kočevju in Ribnici, primoral sovražnika, da te postojanke zapusti in jih izprazni.

Premik vseh enot se je v največji tajnosti začel že 28. aprila, poglavitne sile pa so šle na nove položaje 29. zvečer in do jutra 30. aprila že bile na področju južno od Kočevja, pripravljene za prodiranje v smereh, ki so jim bile določene.²²⁸

Artilerijska brigada je zapustila Crmošnjice 28. aprila popoldne. Dan je bil neprijazen, nebo pokrito z gostimi oblaki,

vmes pa je od časa do časa deževalo. Kljub slabemu vremenu pa so vsi borci veselo hiteli naprej. Vedeli so, da se naglo bližajo zadnji zmagoviti boji in konec vojne. Z vseh strani so prihajale vesti o naglem napredovanju zaveznikov in izrednih zmagah narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. To jih je gnalo nezadržno naprej, prav nič niso čutili utrujenosti.

S seboj so vozili le nove topove in opremo. Vse stare topove in havbice so pustili v Črmošnjicah ali na drugih krajih, še vedno skrite, nekje celo zakopane, tako kakor so bili navaženi z njimi ravnati vso vojno.

Prenočili so v vasi Dobliče, zahodno od Črnomlja, kjer jih je čakala 1. baterija 1. divizion, ki je bila pri 5. brigadi.

Drugo jutro so nadaljevali pohod proti Kolpi. Najprej so trije korpusni tovornjaki odpeljali topove, za katere niso imeli dovolj vprežnih živali in streliva, za njimi pa se je premikala kolona vseh drugih peš, v razvrstitvi za pohod. V Brod na Kolpi so prišli do 10. ure 30. aprila.

Prva baterija 2. divizion je medtem še vedno bila v kočevski skupini. Dne 1. maja so jo podredili štabu XV. divizije, ki je ta dan zamenjala kočevsko skupino in organizirala napad na četnike in nedičevce, ki so držali in branili položaje: Burger brdo (kota 729), Štalcerje, Nove Laze, Kočevsko Reko.^{22*}

Baterija je ta dan zavzela položaje pri Rajndolu in podpirala napad XV. divizije, predvsem njene 15. brigade, ki je imela poglavitno nalogo in je napadala vozlišče sovražnikove obrambe na Burger brdu (kota 729). Pozneje je obstreljevala še sovražnika v Novih Lazah, zlasti pa na položajih kot 586 in 574, kjer se je srdito upiral.

Ves čas boja je streljala iz kritja. Zadetki so bili odlični in so mnogo pripomogli k hitremu napredovanju brigad XV. divizije. Ta dan je izstrelila 130 granat.

Popoldne, ko se je sovražnik umaknil in zapustil Kočevsko Reko, se je vrnila v sestavo svojega divizion in tudi sama prišla v Brod na Kolpi.

Tako se je zvečer 1. maja končno zbrala vsa brigada. Takoj je krenila proti Osilnici. Toda ko se je kolona v Osilnici ustavila, jo je dohitel kurir iz štaba korpusa, ki je prinesel novo povelje, naj se takoj vrne in v sestavi XV. divizije 3. maja sodeluje v napadu na Kočevje.

Kočevje so branile tele sovražnikove enote: 1. bataljon

17. SS policijskega polka in dve četi 3. bataljona 19. SS poli-

cijskega polka, dve posadni domobranski četi, dve oklopni četi z osmimi tanki in osmimi topovi. Skupaj kakih 1500 mož.²³⁰

Postojanka je bila izredno močno utrjena, kajti utrdbe, ki smo jih že spoznali ob napadu na Kočevje v letu 1944, so še boljše.

Stab VII. korpusa je v napad na Kočevje poslal XV. divizijo, XVIII. divizija pa je dobila nalogo, naj blokira Ribnico in onemogoči, da bi njena posadka priskočila na pomoč posadki v Kočevju.

Stab XV. divizije je v napad na postojanko poslal vse svoje štiri brigade.

Gubčeva brigada je dobila poveljitveno smer napada iz Dolge vasi proti središču mesta. Levo od nje naj bi napadala 15. brigada in se z Vršiča (kota 933) spustila proti Mahovniku, desno od Gubčeve pa naj bi se razvrstila Cankarjeva brigada, ki naj bi napadala v smeri Salka vas—Rudnik. Dvanajsta brigada je dobila nalogo, da zavaruje desni bok Cankarjeve brigade in zasede cesto, ki iz mesta pelje proti Mali gori.

Prva slovenska artilerijska brigada je bila dodeljena XV. diviziji in je dobila nalogo, da zasede položaje v okolici Livolda in v Zajčjem polju ter pripravi in podpre napad divizije, predvsem na njeni poveljitveni smeri.

Iz Broda na Kolpi, kamor se je vrnila iz Osilnice je I. slovenska artilerijska brigada odšla proti Kočevju v noči na 3. maj. Pot je bila izredno naporna. Borci so namreč bili hudo utrujeni, saj so z manjšimi počitki hodili že več noči. To zadnjo noč pred napadom na Kočevje pa so morali še premagovati ovire na cesti, ki je bila na več krajih prekopana in porušena. Ker niso mogli z vozovi čez takšna mesta, so jih povsod morali dobesedno prenesti, ker tudi obvoznih poti ni bilo. Ob vsem tem pa je vso noč še deževalo in so bili vsi do kože premočeni. Spričo tako naporne poti so prišli na položaje za napad prepozno. Zamudili so nekaj ur.

Prva baterija 1. diviziona je zasedla položaje 500 metrov južno od Livolda, druga pa je ostala v Štalcerjih. Topovi druge baterije so imeli še prazne hidravlične zavore, kajti tekočine za zavore, ki so jo zahtevali, še niso dobili. Topovi so bili zaradi tega neuporabni.

Drugi divizion je zasedel položaje med Črnim potokom, Golobjo jamo in Zajčjim poljem.

Skupaj so na položaje za napad na Kočevje postavili 16 topov. Opazovalnico so organizirali na Fridrihtajnu, na poveljniška mesta napadajočih brigad pa so poslali oficirje za zvezo z nalogo, da po potrebi prevzamejo vodenje ognja po ciljnih, ki jih z glavne opazovalnice ni bilo videti.

Drugi divizion je dobil vlogo neposredne pomoči pehoti, prvi pa posredne pomoči.

Od sedme do osme ure so izvedli korekturno streljanje na vzhodni rob mesta in na železniško postajo. Ob 8. uri, ko so elemente, ki so jih dobili s korekturo, preračunali za vse topove, so odprli hitri ogenj na postojanko.

Prvi divizion je streljal na prvo obrambno črto vzhodno od cerkve Sv. Frančišek, potem pa je prenesel ogenj na skupino tankov, dokler se ti niso umaknili v središče mesta.

Drugi divizion je prav tako v začetku boja osredotočil ogenj na prvi obrambni položaj vzhodno od cerkve, potem pa je prenesel ogenj na sovražnikove topove v središču mesta.

Po enournem boju je pehota jurišala, topovi pa so prenesli ogenj na vas Mlako.

Ker prvi naskok ni uspel, je spet nastopilo topništvo in tolklo prvo obrambno črto. Tudi drugi naskok ni uspel in spet so dobili besedo topovi. Tako sta se juriš in ogenj topništva vrstila do noči.

Ob 20. uri so se brigade končno približale robu mesta in borci so rezali žične ovire, tu pa tam so se že prebijali v mesto. Sovražnikov odpor je popuščal in njegove čete so se začele umikati in zapuščati mesto.

Do jutra je bilo Kočevje osvobojeno. Sovražnik se je umikal proti Ribnici, na bojišču pa je pustil 80 mrtvih. V mestu so ostali le pripadniki organizacije TODT, ki so jih brigade polovile. Med plenom ki je ostal v mestu je bilo tudi nekaj topov, ki pa niso bili uporabni, ker niso imeli udarnih igel v zaklopih.

Tudi na drugih delih fronte VII. korpusa so brigade uspešno napredovale. Osemnajsta divizija je zavzela Gotenico, potem pa še Grčarice.

Topovi so z ognjem preganjali bežeče sovražnike. Četrtega maja zjutraj so topove premaknili proti Ribnici in zavzeli položaje med Jasnico, Dolenjo vasjo in Rakitnico. Za 5. maja so pripravili napad na Ribnico.

Toda izstrelili so le nekaj granat in sovražnik je Ribnico zapustil. Po cesti od Brega do Žlebiča se je pomikala dolga gosta kolona vojakov in vozov.

Topničarji so podaljšali strel in granate so začele treskati okrog ceste. Streljali so do 12. ure in izstrelili 385 granat.

V istem času so se baterije v skokih pomikale naprej za umikajočim se sovražnikom, tako da so tri baterije streljale, dve pa zavzemale nove položaje.

Partizanske divizije so hitro sledile kolonom sovražnikovih vojakov.

Petnajsta divizija je prodirala severno od ceste Ribnica—Velike Lašče, osemnajsta pa južno.

Od Postojne proti Vrhniki je prodirala XXIX. divizija.

Sovražnik se je naglo umikal in se je do 7. maja umaknil na položaje pred Ljubljano.²³¹

Petega maja je artilerijska brigada dobila še 12 protitankovskih topov kal. 37 mm. V Ribnici so naglo formirali tretji protitankovski divizion. V okolnih vaseh so mobilizirali vse razpoložljive konje in že 8. maja je divizion dohitel brigado, pripravljen za boj.

Pohod topničarjev proti Ljubljani je slikovito orisal Mirko Ljubič, operativni oficir 1. divizion, ki med drugim pravi:

»Petnajsta udarna divizija je po trdovratnem boju zlomila odpor nemške in domobranske posadke v Kočevju. Prek gozdov in prijaznih dolenjskih gričev je zavel dih bližnje svobode.

Polastilo se nas je čudno vznemirjenje. Dolgo pritajevana sla po življenju, hrepenenje po domu in svojcih je izbruhnilo z velikansko in nepričakovano silo. Zelja, da bi bilo že enkrat končano to neskončno in utrudljivo vojskovanje, nam ni dala pokoja. Dovčerajsnji junaki so nenadoma postali oprezni, vedno manj je bilo prostovoljcev za nevarne akcije.

Sicer pa — nič čudnega! Kdaj je že padel Beograd, v Berlinu pa so rdečearmejci zbili hitlerjevce v zadnje bunkerje, radio je poročal o bliskovitem napredovanju zahodnih zaveznikov. Mi pa smo se še vedno motovili po Dolenj ski in se ubadali s sovražnikovimi zaščitnicami, zvečine domobranskimi, ki so Nemcem ščitile umik in branile svojo kožo.

Končno je le prišel težko pričakovani ukaz za premik. Smer — Ljubljana ...

Še nikoli, niti pod grozečim sovražnikovim ognjem se nam ni zdelo, da se odpravlja brigada s tako obupno počasnostjo na pohod. Topovi, municija, hrana — vse, prav vse nas ovira, da bi se že enkrat spustili za pehoto, ki bo spet prva deležna slave im hvaležnosti osvobojenih krajev. Preklete — prvič obžalujemo, da smo topničarji!

Hitro zamenjujemo vprego s konji, ki jih v diru priganjajo vozarji iz osvobojenih vasi. Kar čudno se nam zdi, da se še najdejo na svetu tako močne in rejene mrhe. Pravo nasprotje z našimi izdelanimi živalmi, ki so v zadnjih neskončnih pohodih in bojih prebredle pol Slovenije in še del Hrvatske.

Vendar pa zamenjava vpreg ne poteka povsem gladko. Vozar Nace, blaga duša, je tisti, ki mu nekaj ni všeč in ki krši partizansko disciplino. Ne more in ne more se ločiti od svojega Prama, s katerim sta vozila topove že od razpada Italije. Ne-koč mu je Pram celo rešil življenje in zato slovo ni lahko. Po dolgem obotavljanju Nace le stopi pred komandirja baterije: »Tovariš komandir, ne morem, ne dam! Pram je naš in z nami pojde. Naj tudi on vidi Ljubljano. Zaslužil je — ne dam!«

Vedeli smo, da tu ne bo popuščanja. Dobričina Nace ne bo odnehal, če se mu zdi nekaj prav, pa če bi šlo za glavo. Verjetno pa bi še dolgo uveljavljal pravice svojega štirinožnega prijatelja, če ne bi vmes posegel komandant diviziona Franci. »No, pa ga ženi s seboj Nace, če ti je tako prirasel k srcu in če ti ne bo opešal do Ljubljane. — Samo, kaj prida se ne boš postavil z njim pred Ljubljancani, saj vidiš, da so ga same kosti!«

Nace je odločil po svoje: »Naj bo kakršen že je, naš je, partizanski. Tudi on je napadal z nami. In kod vse je vlekel cev — od Suhe krajine do Gorskega kotarja. Če ne bi bil konj, bi prav gotovo zaslužil odlikovanje! Prej kot jaz. — Hijo, Pram, greva!«

Odločen nastop Naceta je tudi med drugimi vozarji povzročil pravo revolucijo. Vsi so nenadoma spoznali, da bi ne bilo prav, če bi na pragu Ljubljane zapustili svoje bojne prijatelje in jih zamenjali z rejenimi »najemniki«. Po kratkem posvetovanju je bil sprejet sklep: tudi naše vprežne živali gredo z nami, samo brez tovara in vprege. »Tako po buržujsko in z dodatnim obrokom ovsa in sena,« odloči Nace in odpelje svojega Prama na začetke kolone.

Tako je P^o dolenskih cestah zadrdrala za tiste čase nezaslišaza partizanska topniška sila. Devet baterij, dvaintrideset skoraj novih padalskih topov. Kompletne I. slovenske artilerijske brigade hitela osvoboditi naše glavno mesto.

Mimo so Lašče, Ribnica, prijazne dolenske vasice. Povsod cvetje objemi, solze radosti. Dobre matere ponujajo živež, kruh meso in cigarete. Dekleta nam pripenjajo šopke, otroci vihtijo partizanske zastavice in se obešajo na vozove in topove.

Ne moti nas nekaj zastrtih oken, za katerimi se skrivajo tisti ki jim naš prihod ni všeč in katerih svojce naše izvidnice potiskajo *Proti Ljubljani*.

Nemci in domobranci se umikajo sicer še v popolnem bojnem redu. Toda vedno številnejši so sledovi, ki kažejo, da jim gori pod petami. Po stranskih poteh se umikajo z okupatorskimi oddelki tudi maloštevilne skupine civilistov, ki se iz kakršnih koli vzrokov boje prihoda partizanske vojske. Naše predhodnice jih odrivajo s poti. Sicer pa nam ni dosti mar zanje. Mudi se nam naprej, proti Ljubljani!

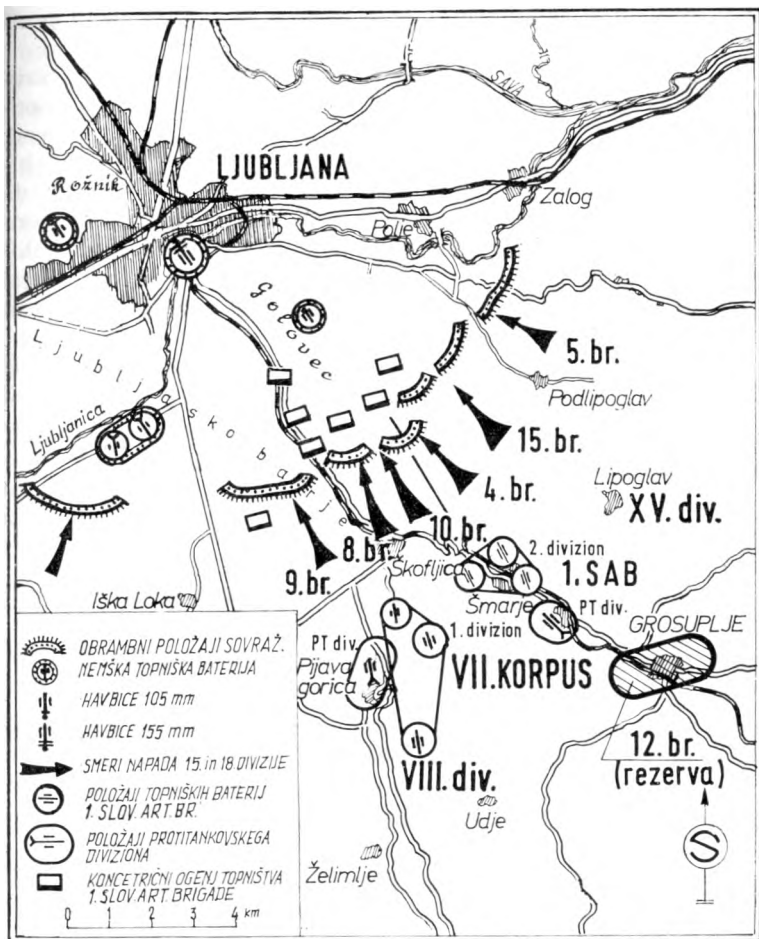
Turjak! Za hip se ustavimo, da nakrmimo živali in da se enote zbero in uredijo. Nato vozarji krepkeje poprimejo za biče in prični spodbujati živali v hitrejši korak, kajti v daljavi pred nami je ~ Ljubljana!«232

Na Ljubljano

Ljubljano so branile nekatere od nemških in domobranskih enot, ki so se umikale pred VII. korpusom iz Kočevja in Dolenjske. To so bili že znani 17. SS policijski polk, 3. bataljon 19. policijskega polka, 4. in 5. bataljon domobrancev in SS podoficirja šola.

Zunanja obrambna črta je potekala od reke Ljubljanice pri Zadvoru na Orle in čez Lavrico na Ljubljansko barje, potem pa skozi Babno gorico, Črno vas in Bevke na vas Log in dalje na Horjul.

Na ljubljanskem gradu so imeli na položaju štiri havbice kalibra 105mm, na Golovcu, blizu kote 444 so stali štirje topovi, na Iški cesti osem, in na Rožniku štirje, vsi kalibra 75 mm. ^{raznovrstnih} Razen teh pa je takrat v Ljubljani bilo še več drugih topov in havbic, ki pa jih Nemci niso postavili na položaje)11 uporabili za obrambo mesta. Enote, ki so ta orožja imela na voljo, najbrž niso imele naloge sodelovati v obrambi

Boji za osvoboditev Ljubljane

mesta, temveč so se urno pripravljale za umik in odhod proti Gorenjski.

Osvobodilne brigade, ki so sledile umikajočemu se sovražniku, so ga pred Ljubljano začele napadati že 6. maja popoldne, ponoči na 7. maj pa jim je štab VII. korpusa ukazal, da v naletu brez predhodne temeljite topniške priprave prebijajo obrambne položaje pred mestom. Hoteli so namreč, da takoj za petami bežečega sovražnika vdrejo v mesto in čimprej uresničijo želje vseh borcev, da bi hitro osvobodili slovensko glavno mesto in sovražniku preprečili, da bi pobijal prebivalce, ki bi na kakršen koli način izrazili naklonjenost do narodnoosvobodilne vojske.

Osemnajsta divizija je dobila nalogo, da napada vzdolž dolenske ceste proti Lavrici in Rudniku, z delom svojih sil pa sodeluje s XV. divizijo, ki naj bi razbila sovražnikovo vozlišče na Orlah.

Toda sovražnik se je zlasti na Orlah dobro pripravil za obrambo in organiziral uničujoč mitralješki, minometni in topniški ogenj pred svojo obrambno črto, ki je zdržala nalet brigad, in jih vrgla nazaj na izhodiščne položaje.²³¹

Prva artilerijska brigada je napredovala proti Ljubljni v dveh kolonah. Prvi divizion je sledil XVIII. diviziji čez Turjak in Pijavo gorico, drugi pa XV. diviziji čez Grosuplje.

Ob 15. uri popolne 6. maja je 1. divizion zasedel položaje pri Brezju, Zgornjem Blatu in Gumnišču. Okrog 17. ure je zapazil večjo kolono pehote in vozov, ki so se pomikali po cesti od Škofljice proti Lavrici. Hitro so sledila povelja in že so letele granate.

Prva je bila predolga, druga prekratka, tretja pa ni mogla več zgrešiti. Korekturne elemente so zavzeli vsi topovi in že je zagrmelo vseh osem topov, trenutek potem pa se je bliskalo in treskalo ob cesti med Škofljico in Lavrico. Vojaki so se razbežali in iskali kritje, nekaj jih je obležalo na cesti, tudi štirje vozovi so se vžgali, drugi pa so v galopu krenili naprej. Sledili so rafali drug za drugim, dokler se sovražnik ni popolnoma umaknil s ceste.

Takoj so se oglasile sovražnikove havbice z ljubljanskega gradu. Sovražnik je pravilno domneval, kje naj bi bili topovski položaji in granate so padale ob cesti, ki pelje s Turjaka v Škofljico, toda položaja topov niso zadeli.

Drugi dan, 7. maja popoldne, je začel splošni organizirani napad na utrjene nemške položaje pred Ljubljano.

Petnajsta divizija je napadala na črti od Sostrega do Molnika z brigadami v vrsti. Peta brigada na desnem krilu je napadala proti Sv. Lenartu in Zadvoru, 15. brigada v sredini je naskočila koto 425 in četrta brigada na levem krilu se je zagnala na Orle. Dvanajsta brigada je ostala v korpusni rezervi. Napad te divizije je podpiral 2. divizion I. slovenske artilerijske brigade, ki je postavil topove na položaj ob cesti med Šmarjem in Velikim vrhom.

Levo od XV. divizije je napadala XVIII. divizija. Njena 10. brigada je z Lanišča napadala v smeri vasi Sela kota 409, 8. je šla na Lavrico, 9. pa na Babno gorico. Napad brigad XVIII. divizije je podpiral I. divizion I. slovenske artilerijske brigade, ki se je premaknil ta dan naprej in zasedel položaj med Zgoranjim Blatom in Gumniščem.

Po končanem korekturnem streljanju so topovi osredotočili ogenj na prevladujoče točke, ki jih je zasedel sovražnik, zlasti Orle, Lavrico in Babno gorico ter Rudnik in koto 444, od koder so se oglašali sovražnikovi topovi.

Ko je ogenj topov ponehal, so brigade jurišale. Sovražnik se je trdovrato branil. Najhujše boje sta imeli Gubčeva in 10. brigada. Terenski objekti so večkrat prehajali iz roke v roko.

Sovražnikovi topovi z Golovca in z Iške ceste so osredotočili ogenj na prvo bojno črto. Havbice z gradu pa so šarile vzdolž ceste Škofljica—Grosuplje in Škofljica—Pijava gorica, da bi ovirale promet po cesti in da bi onemogočile topništvo.

Ko so brigade zastale, je znova začelo topništvo z ognjem. Sedaj so eni in drugi streljali po prvih bojnih vrstah, tako da se je vse skupaj zlilo v nerazločno grmenje, treskanje in bliskanje.

Do konca dneva so narodnoosvobodilne brigade le zrinile sovražnika na vrh Golovca.

Drugi dan 8. maja so boji pehote ponehali in je boj nadaljevalo le topništvo s še večjo ognjevitostjo kakor prejšnji dan.

Topovi so osredotočili gost ogenj po sovražnikovih položajih na koti 425, 409 in 393 v vasi Orle, na Lavrico in Babno gorico.

Sovražnikovi topovi so besno odgovarjali in tolkli po prednjih brigadnih položajih. Havbica z gradu pa je zopet obstreljevala iste točke kakor prejšnji dan. Neka granata je

padla zelo blizu položaja baterije in en topničar je bil smrtno zadet, dva pa ranjena.

Tudi zadetki brigadnih topov so bili odlični in granate so padale naravnost v sovražnikove rove. Ena granata je zadela bunker, v katerem so bili trije vojaki ubiti, druga pa je padla celo v kuhinjo nekega štaba.

Skupaj je I. slovenska artilerijska brigada v teh treh dneh boja izstrelila 1712 granat.*

* Ta tridnevni boj za Ljubljano Mirko Ljubič v že omenjeni emisiji takole opisuje:

»V ranem jutru se brigada spusti v barjansko ravnico. Prvi jutranji žarki obsijejo veliko zeleno preprogo, v daljavi pa nežne majske meglice zastirajo pogled na ljubljeno mesto.

Ljubljana! Samo skozi meglo te vidimo in slutimo, pa bi se najraje razjokali od sreče in ganotja. Ni več utrujenosti, ni več dremote. Zdaj prihajamo osvobodit našo Pepelko, naše herojsko mesto, ki nam je dajalo poguma in moči še takrat, ko je samo krvavelo pod okupatorjevim bičem!

Po sestopu s turjaških klancev ima brigada spet kratek odmor. Štab brigade skliče starešine baterij in izda dnevno povelje. Sledili bomo tik za pehotnimi brigadami in po potrebi podpirali njihov napad. Polovica brigade od smeri Škofljice, druga polovica pa v smeri proti Orlam in Golovcu, kjer pričakujemo' glavni sovražnikov odpor.

Mučen občutek in strah pred negotovostjo, ki sta zvesta spremljevalca vsakega uvodnega boja, počasi plahnita. Z ljubljanskega gradu kot pes na verigi rohni sovražnikovo topništvo. Pehotne brigade se previdno, toda odločno približujejo začetnim položajem za napad. Skoraj 1/3 slovenske partizanske vojske gre v naskok, da osvobodi naše glavno mesto.

Na vzpetinah, tik pred ljubljanskimi dostopi, so Nemci zadnji-krat zbrali razpoložljive domobranske sile — krdelo obupancev, ki naj ščiti njihov umik. Nikakega dvoma ni, da boj ne bo lahak in da se bodo okupatorji in njihovi hlapci branili do zadnjega naboja.

Bojne izvidnice so se že začele spopadati z belimi predstražami.

Sovraštvo se je hipoma sprevrglo v besno ogorčenje. Brigade so skorajda brez povelj a naskočile sovražnikove položaje, da bi v enem samem naletu pregazile sovraga in prodrle do ljubljanskih predmestij.

Juriš! Juriš!

Odprl se je pekel. Gozdovi ječijo od divjega streljanja in okolica je spremenjena v en sam strahoten smrtni krik!

Toda Nemci in beli so se, kot kaže, dobro pripravili za obrambo. Dolga leta so okoli Ljubljane pletli železno verigo utrdb in žic. Vsak košček zemljišča je pod udarom dobro premišljenega strelskega ognja, najmanjše terenske vdolbine pa smotrno pretipavajo minometi in ročne bombe. Besni rafali klestijo mlado listje, ki skriva bunkerje in izdajalske cevi.

Dne 8. maja je brigada končno dohitela na novo formirani protitankovski divizion. Razdelili so ga na dva dela. Ena baterija je odšla na protitankovski položaj pri vasi Gumnišče, druga pa ob cesti pri vasi Sap.

Ze so padli prvi borci, ostale je prikovala na tla jeklena toča. Starešine zapovedo umik na začetne položaje. Toda borci ne poslušajo in ne odstopajo niti pedi osvobojenega ter se s sovražnikovimi strelci spuščajo v besne dvoboje. Zagrizeni boj se kljub krvavim izgubam na obeh straneh nadaljuje ves dan in vso noč.

Proti jutru nekoliko poneha. Osameli rafali strojnic se mešajo med petje ptic, ki naznanjajo rojstvo novega dne. Mogoče tudi dan svobode?

Politično vodstvo skliče partijski sestanek. Kmalu borcem sporoče željo in ukaz partije: Svoboda je pred vrati! Se nekaj ur, pa bomo v Ljubljani. Partija torej prosi borce, naj po nepotrebnem ne izpostavljajo svojih življenj. — Starešine pa so dobile strog ukaz: Nikakih nepremišljenosti! Odgovorni so za življenje vsakega borca! Odpor bo zlomljen ob podpori našega topništva s sistematičnim bojem!

Navsezadnje smo prišli do besede tudi mi. *Ze* zdavnaj naravnane in nestrpne topovske cevi so na sovražnikove položaje začele bruhati železo. Če nočete zlepa, znamo tudi drugače.

Dvajset skoraj novih topov, razporejenih v ravnici pod starodavnim gradom Lisičje, je zapelo jekleno pesem — Pozdrav in ohrabritev pričakujoči Ljubljani.

Ogenj! Ogenj!

Občutna oslabitev sovražnikovega ognja zgovorno potrjuje, da granate ne zadevajo v prazno. Tedaj je oživel tudi streljanje naše pehote.

Zato pa je toliko bolj aktivno sovražnikovo topništvo, ki nemarno zavijajoče izstrelke pošilja po vsej ljubljanski okolici. Težke havbice z ljubljanskega gradu, ki so nas po malem spremljale že ves čas, ko smo se približevali mestu, so posegle v odločilni boj in opasale bele položaje z jeklenim zidom.

Kako radi bi poslali nekaj dobro merjenih rafalov v bele topniške položaje in jih prisilili k molku! Žal pa smo se morali ustaviti predaleč od mesta in naša poglobljena skrb je bila tedaj podpiranje lastne pehote in načrtno rahljanje sovražnikovega odpora.

Začeli smo torej, kot pri vajah, s sistematičnim obstreljevanjem sovražnikovih obrambnih linij na Golovcu in Orlah.

Nekje globoko v duši pa nam naš način boja ni všeč. Ob herojskih naporih naše pehote se nam sistematično obdelovanje sovražnika zdi nekam prepočasno. Ne, to ni podobno boju za našo Ljubljano, kakršnega smo si predstavljali v drznih sanjah. Ko bi bilo po naše, bi na sovražnikove položaje že prvega dne zmetali vso skromno zalogo granat. Domet naših topov namreč ni bil tolikšen, da bi se lahko spustili v topniški dvoboj s sovražnikovimi baterijami na ljubljanskem gradu. A ukazano je tudi varčevanje

Proti večeru so brigade zopet šle v naskok. Hudi boji so trajali pozno v noč. Obe diviziji sta na več krajih dosegli greben Golovca, po polnoči pa sta nenadoma zgubili stik s sovražnikom, ki je naglo zapustil položaje in se umaknil proti

z granatami, kajti težko pričakovani sovražnikov zlom se lahko še zavleče.

Kar smo pravzaprav pričakovali, se je tudi zgodilo. Sovražnikove baterije z gradu so nas kmalu zavohale. Nad starodavno Lisičje so pri vršale težke granate in okoli nas začele parati zeleno travnato odejo. V nasprotju s partizanskimi navadami smo bili prisiljeni prijeti za krampe in lopate in se zakopati v mehko barjansko zemljo. Kajti — umika ni!

Pridušeno škrtajo krampi in lopate, borci izpod čela nemo opazujejo udarce sovražnikovih izstrelkov, ki se z oglušujočim treskom razletavajo nekje za našimi položaji. Ko pa granate prično padati tudi pred našim položajem, se kmalu zavemo, pri čem smo. Sovražnikovo topništvo nas je našlo!

„Raklja, smo že tu!“ dahne merilec Stjenka, kar v topničarskem jeziku pomeni, da je naš položaj odkrit in da bomo v najkrajšem času v objemu topniškega ognja.

Vrtinci železa in prsti se približujejo našim baterijam... Gru-gru-gru-gru! — Ena, dve, tretja, četrta — štejemo eksplozije granat in se pritiskamo v plitva zaklonišča. Curki kamenja in prsti zabobnajo po topovskih ščitih in posujejo posadko s točo črnice.

— Pa še in še: gru-gru... Verjetno je, da tam pripravljajo protinapad!

Ne boste, mrhe! Ne moremo jih pustiti v prepričanju, da so nas ukrotili. Takojšen odgovor je edino zdravilo. K topovom, da jim povrnemo milo za drago!

„Na mesta! Z rafalom in hitri ogenj!“ med presledki sovražnikovih rafalov poveljuje komandant diviziona Franci, ki je nad vsemi baterijami prevzel osebno poveljstvo.

Topničarji so poskakali iz zaklonišč in naše granate so zažvižgale proti Orlam in Golovcu. Če že ne moremo doseči njihovega topništva, naj plača račune njihova pehota!

Ogenj! Ogenj!

Še preden nad našimi glavami zabučí nova pošiljka sovražnikovih granat, smo že spet v zakloniščih. In tako naprej, zob za zob! — v divjem plesu eksplozij skačejo topničarji kot vrage od topov do zaklonišč ter pošiljajo rafal za rafalom proti Ljubljani. Ne dajo se prisiliti k molku.

„Ne popuščajte, tovariši!“ kriči v oglušujoči metež komisar Dušan. „Zdaj smo potrebni našim! Za Ljubljano gre... Ne daj se Franci, bij! Ogenj! Ogenj!“

Zdi se, kot da ta neenaki boj traja že celo večnost. Zasople posadke komaj strežejo razgretim cevem. Beli po nas, mi pa p^o njihovi pehoti! Končno pa se nasprotno topništvo le naveliča^{ln} Prenese ogenj naprej in v desno, nekam proti štabu divizije.

„Bravo, preliščili smo jih, drugod nas iščejo,“ se veseli Franci. >Hej, še nekaj rafalov za slovo in na moj račun!“ — „Ogenj!“

Gorenjski. V Ljubljani je zapustil velike količine vojaškega plena.

Ob sedmih 9. maja zjutraj se je brigada zvila v kolono in odkorakala skozi Škofljico v osvobojeno Ljubljano. Prvi divizion je zasedel ljubljanski grad, drugi in tretji pa sta šla na položaj v Štepanjo vas.*

*** O prihodu v Ljubljano je Mirko Ljubič povedal takole:**

»9. maj!

V zgodnjem jutranjem mraku se partizanske enote od vseh strani zgrinjajo proti Ljubljani. Onstran Ljubljane še vedno odmevajo detonacije ročnih bomb in oddaljeni strojnični rafali. Izvidniške enote gonijo sovražnika proti Gorenjski! Zavidamo tovarišem, ki končujejo naše delo in ki so prvi stopili na posvečena tla našega mesta.

Pospravili smo topove in se primaknili h glavni cesti. Najraje bi se takoj uvrstili v kolono, toda vojaški red tega ne dovoljuje.

„Povsod na repu,” se jezijo borci, ki jim to večno čakanje ni všeč. Zavestna vojaška disciplina komaj kroti razburjenje in nestrpnost, ki raste z vsakim trenutkom. Zdi se, da celo živali čutijo veličino dogajanja, nestrpno žvečijo uzde in se prestopajo med zaprežnicami.

„Fantje, zapnite si gumbе na bluzah ter uredite obleko in orožje.. V Ljubljano pojdemo kot urejena vojaška enota velike Titove armade!” nas strezni povelje komandanta brigade. Vneto čistimo drug drugega, kot da se pripravljamo na sestanek z ljubljanim dekletom.

Le eno moti naš topničarski ponos: naši topovi! Priprеženi na kmečke telege niso videti nič kaj paradno in po mnenju večine hudo kazijo zmagoviti pohod. Cevi ogledujemo z vseh plati, toda nič pametnega nam ne pade na misel. To bo hud udarec ugledu elitne partizanske enote. Tako cijazenje topov po slavnostno okrašeni Ljubljani!

„Zakamufilirajte jih z zelenjem. Naj predstavljajo vojaško tajnost,” šine v glavo komandirju druge baterije. Tako smo ubili dve muhi z enim udarcem, in naš ugled bo rešen! Kmalu so topovi odeti v sveže zelenje, da so iz njega štrlele samo cevi.

„To pa je že globoka ilegala,” se smeje merilec Marko. „Bodo Ljubljancani imeli vsaj kaj pometati, kjer bomo vozili tole hosto!” Borci pa vseeno vneto zatikajo zelenje v vse luknje in špranje.

Toda vozarju Nacetu vse to ne gre v glavo. Nekaj mu ni všeč. Roke je potisnil globoko v žepe in s posmehljivim obrazom koračil ob koloni. Celо zvestega Prama mu ni dosti mar.

„Nace, so ti roke primrznile v žepih? Mar ne boš nič pomagal? Pa tudi Prama bi lahko zakamufilirali. Saj Ljubljancani tako in tako ne bodo verjeli, da je to konj!” Očitno je bilo, da se v Nacetu nekaj kuha in da bo kmalu odletel pokrov.

„Kdo, jaz? Jaz da bi pomagal pri tem cirkusu? Mar boste zelenega Jurija po Ljubljani vozili, ali nastilj za taka goveda kot ste vi? Našopirili ste se kot petelini na gnoju in naše pošteno

orožje kanite skrivati pred Ljubljano!' se hudoje Nace. 'Ali si naj še jaz poveznem švabsko čelado na črepinjo, da se bom mestnim frajlam zdel bolj vojaku podoben? Ne, kar maličite cevi, mene pri tem maslu ne bo zraven!' Nace je rekel svoj amen in vedeli smo, da bo tako tudi ostalo.

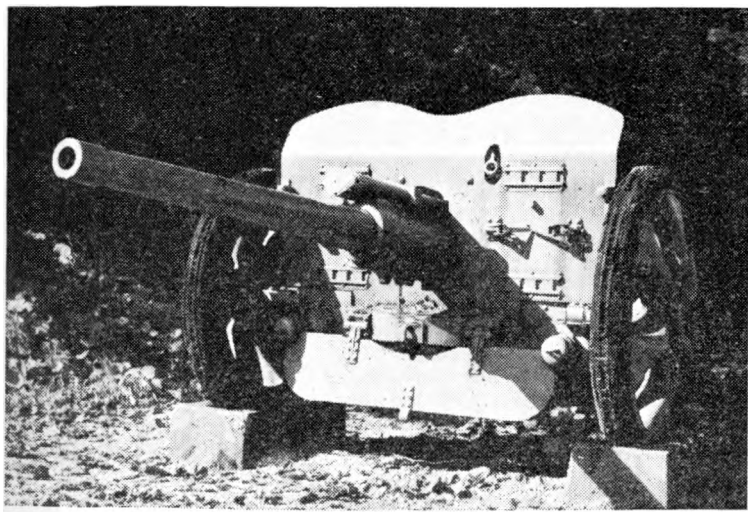
Dobričina Nace je najboljši vozar v divizionu in zato ima pravico tudi kaj reči. 'Pomisli Nace, kaj pa če so v mestu skriti kaki sovražni elementi? Menda ne bomo našega orožja razkazovali komur si bodi!' ga je miril komandir.

Nacetova slaba stran je bila politična vzgoja, posebno s tujkami si ni bil nikoli prav na čistem. Ni se bal Nemca, ne Italijana, pred 'sovražnimi elementi' pa je imel nedoločen strah. Od enainštiridesetega se je tolkel z okupatorji vseh bary, toda otipljiv sovražnikov element mu še ni prišel na mušico ... Če je torej taka, ni da bi se upiral!

Nacetova zadrega je povzročila splošno veselje. Roke je potegnil iz žepov in stal neodločno, v dvomih, naj pomaga ali ne.

Vendar smo se ob njegovih besedah le malo zamislili. Mišljenja so se razdelila za in proti kamuflaži.

Končno besedo je imel komisar Dušan. 'Tovariši, Nace ni rekel neumno! Mar bi bila naša slava večja, če bi se v mesto pripeljali na motoriziranih oklopnikih, na katerih sedajle beži poraženi sovražnik. Nič nimam zoper, če bodo topovi zmerno okrašeni. Toda to so naši pošteni partizanski topovi in take pokažimo našim ljudem!'

Protitankovski top 37 mm, ki se nahaja v Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani

Resnica je postala nenadoma jasna, naš ponos tudi in Nace se je zadovoljno smehljaj.

Pehotne kolone so se začele redčiti in nad posavskimi hribi je vstajala jutranja zarja. Zarja svobode! Prvi sončni žarki zlatijo vse naokrog in dajejo ljudem in orožju veličasten sijaj. Brigada je ob pomembnem trenutku onemela, kajti tudi na nas je prišla vrsta, da se pomaknemo proti Ljubljani.

Komandant Boris je s konja opazoval urejanje brigade in dajal zadnja navodila. Lep je in možat kot še nikoli! Počasi spušča dvignjeno desnico in zgodnje jutro pretrga težko pričakovano povelje:

„Izvidniški vod naprej! Brigada — po baterijah — v topovsko kolono. Smer Ljubljana ...“

Po tolikih letih težkega pričakovanja topovi slovenske topniške brigade zarožljajo po trdi cesti proti Rudniku in naprej proti Ljubljani. Redkokdaj so bile brigadne enote tako skupaj in še na tako lepi cesti. Veliko nas je, ponos nam širi prsi.

Rudnik. Doživljamo sprejem kot prej po vsej Dolenjski. Le neprimerno lepše in pristrčnejše je vse. Vsepovsod rdi peterokraka, na ceste se vsiplje cvetje in zelenje. Radostne roke objemajo borce, pozdravljanju in povpraševanju po svojcih ni konca ne kraja. Iz tajnih shramb prihaja na dan najboljša, kar je sestradano mesto hranilo za najhujše. Meščani ne vedo, kaj naj bi ponudili svojim fantom; kako bi čimbolj prepričljivo pokazali svojo hvaležnost in ljubezen. Valovi hrupnega veselja se prelivajo čez goste svežnje žice, ki še vedno oklepa osvobojeno mesto. Brigada se mukoma prebija skozi živo gmoto, se ustavlja in poganja zopet naprej.

V nosu me začinja neprijetno ščemeti. Mar jokam? Ne, to so živci, ki so v kratkem času doživeli toliko krepkih vtisov, da jih ne morem obvladati. Skrivaj se ozrem po tovariših, pa tudi njim se godi podobno!

Preveč je tega iznenada, to mora zrahljati naj krepkejšega moža, preizkuščenega heroja. Obdaja nas razkošje nenadne svobode!

Na klancu pri šentjakobski šoli se kolona zagozdi. Trčili smo na Dalmatince, ki v mesto korakajo s trnovske strani. Dolgo je treba čakati, da se pehota prerine skozi ozke ulice starega mesta in da se povzpne na grad, kamor smo odrejeni.

Razjaham in sloneč ob stebru plinske svetilke opazujem vrvež ljudi, živali, vozil in orožja. Na prsih možatih borcev pobliskavajo medalje, po mestnih ulicah prešerno odmeva harmonika partizanskega godca. Vse skupaj je kot nezadržan veletok, ki preplavlja mestne ulice in odplakuje vse gorje, ki ga je preživelo junaško mesto. Hej brigade ...

Pri srcu mi ni prav lahko. Bojim se, da bo vse to prehitro minilo, ali pa da se ne zbudim in konec bo teh lepih prelestnih sanj. Zdi se mi, da se poslavljam od nečesa velikega, od dobe, ki je iz otrok delala može, in iz navadnih ljudi heroje.

K sreči v Ljubljani nimam nikogar razen daljnih sorodnikov, pa še ti so na drugem koncu mesta. Zato toliko bolj nemoteno opazujem veličastno srečanje, ganljive prizore in tisoč nežnosti, ki jih Ljubljana izkazuje svojim borcem.

Na vogalu šentjakobske šole opazim dve privlačni dekleti, ki me opazujeta nekam v zadregi. Kri mi stopi v glavo, kajti dekleti sta pravi lepotic. Meni pa je triindvajset let in nisem si mogel kaj, da mi pogled ne bi uhajal v njuno smer. Skušal sem ohraniti dostojanstvenost, zategnil sem bluzo in pas. V zadregi sem obrnil glavo vstran, kajti dekleti sta me predolgo opazovali in se pogovarjali na moj račun. Moja obleka zaradi zadnjih bojov res ni bila najbolj čista, in morda je počil celo kak šiv.

Mlajša je držala škatlo s cigaretami. Od daleč sem uganil, da so to slavne predvojne Neretva. Če pomislim, da sem že zjutraj pokadil zadnje Partizanke, ni da bi se odrekel taki redkosti.

„Ti mu jih nesi,“ sem ujel, kako je mlajša lepotica prigovarjala starejši.

„Jaz si ne upam!“ „Saj ne bo vzel!“ se umika starejša. „Ta je oficir, poglej našitke. Takile imajo plačo in cigaret mu tudi najbrž ne manjka.“

Ha, partizanski oficir, pa plača! Zlata Ljubljana, kako si včasih prisrčna in nevedna. Nehote mi je ušel smeh, ki je v trenutku splostil situacijo. — Hip nato sem v roki že držal škatlo s sto Neretvami, na lice pa se mi je prilepil poljub.

„Nate, gospod... tovariš... za fante!“ in že sta zginili. Nepričakovanega zaklada se je polastil brigadni intendant. Cigarete smo si tudi to pot razdelili po partizansko.

Pod nami vrvi mesto v slavnostnem razpoloženju. Kakor na dlani opazujemo dolge kolone, ki odhajajo proti Gorenjski, da bi se združile z enotami, ki od severa zapirajo obroč okoli razbitih in bežečih sovražnikovih ostankov.

Na grajskem stolpu veselo plapola zastava s peterokrako, skupaj z rdečim Gorazdovim praporom in njegovih tovarišev, ki jim ni bilo dano, da bi doživeli ta veliki trenutek. Topel vetrič veje tam od Orl in Golovca in nam hladi razgreta čela. Bilo je kot pozdrav od Gorazda in njegovih, ki na mrtvi straži večno varujejo prage našega mesta!

Brigada je razpostavila topove proti vsem štirim stranem neba. Tu smo se ustavili po štirih dolгих letih in ni je bilo sile, ki bi nas še kdaj pregnala od tod!«

POLITIČNA IN KULTURNA DEJAVNOST

Vzporedno z vojaško dejavnostjo, ki je do sedaj podrobno opisana, pa je I. slovenska artilerijska brigada razvijala tudi množično politično in kulturno dejavnost, ne samo med borci, ki so bili pod orožjem, temveč tudi med civilnim prebivalstvom povsod tam, kjer so se zadrževali, zlasti pa v vaseh južno od Novega mesta in v dolini Krke okrog vasi Jama in Dvor ter v Suhi krajini.

Partijsko, politično in kulturno prosvetno delo v I. slovenski artilerijski brigadi se je razvijalo podobno kot v vsaki drugi partizanski enoti. Člani komunistične partije, njeni kandidati in člani komunistične mladine (SKOJ), so bili pobudniki vseh zasnovanih akcij in so v njih nosili glavno odgovornost in breme. To so bili najbolj disciplinirani, zavestni in pogumi borci, v vsakem oziru zgled vsem drugim.

Partijsko-politično delo so vodili politični komisarji in njihovi pomočniki v baterijah, divizionih (bataljonu) in v brigadi. Osnovna partijska celica je bila v bateriji. Njeni člani so med drugim bili vsi poveljujoči kadri od desetarja do komandirja baterije. Sekretar tako oblikovane celice je bil namestnik političnega komisarja.

V štabu divizona in štabu brigade so bile štabne celice. Njihovi sekretarji so bili največkrat namestniki političnega komisarja divizona oziroma brigade.

Vse celice so povezovali partijski biroji. V divizionu (bataljonu) so bili v divizijski partijski biro vključeni vsi sekretarji celic baterij, sekretar celice štabne baterije in sekretar divizijskega aktiva SKOJ. Vodil ga je namestnik političnega komisarja divizona. Po istem načelu je bil organiziran tudi partijski biro v brigadi, ki ga je vodil pomočnik političnega komisarja brigade.

Na vseh sestankih biroja je bil obvezno prisoten tudi politični komisar diviziona (bataljona) oziroma brigade, ki je s svojim vplivom usmerjal delo biroja.

Partijska organizacija je bila najprej povezana z divizijskim partijskim komitejem XV. divizije, dokler je bila artilerija v njeni sestavi, od 6. maja 1944 dalje pa s partijskim komitejem VII. korpusa.

Podobno kot partiji, so bili organizirani tudi člani Zveze komunistične mladine. V bateriji je deloval baterijski aktiv, ki ga je vodil sekretar, navadno eden od naj mlajših vodnih političnih delegatov, ki je to nalogo opravljal poleg svoje redne zadolžitve. Baterijski sekretarji so sestavljali divizijski (bataljonski) biro, divizijski sekretarji pa brigadnega.

Člani partije in Zveze komunistične mladine so se vsaj enkrat tedensko zbirali na sestankih. Na njih so razpravljali o organizacijskih in ideoloških vprašanjih. Na sestankih z ideološko vsebino dnevnega reda so bili prisotni tudi kandidati za člane.

Na sestankih z ideološko vsebino so po navadi obravnavali razna trenutna važna politična vprašanja večjega pomena, kakor tudi teoretična vprašanja marksizma-leninizma. Govorili so o programu partije po končani vojni, njenih nalogah, devetih temeljnih točkah Osvobodilne fronte (OF), o SNOS in njegovemu pomenu ter nalogah in drugo. S takim delom so nenehno dvigali ideološko-politično raven članstva.

Delovne sestanke so obvezno organizirali pred začetkom vsake akcije in boja. Na njih so razpravljali o boju, ki jih je čakal, njegovemu pomenu in nalogah, ter si razdelili zadolžitve. Člani partije in Zveze komunistične mladine so prevzemali najtežje naloge, za katere je bila potrebna posebna hrabrost in požrtvovanje, tako da so bili s tako svojo dejavnostjo zgled vsem drugim borcem.

Ko je bila akcija končana, so na sestankih določali najzanesljivejše borce iz svojih vrst, pa tudi iz vrst nekomunistov, ki naj bi skrili orožja in strelivo, ki je preostalo, na težko dostopnih krajih, da bi zagotovili njegovo varnost in tajnost.

Poleti 1944 so organizirali široko zasnovano tekmovalno akcijo za zbiranje orožja in streliva, zlasti za topove in havbice, ki so jih zapustili Italjani in ki jih je bilo še vedno moč najti še marsikje. Tekmovanje je izredno uspelo in je brigada dobila posebno priznanje na partijski konferenci v Ambrusu.

Število članov in kandidatov in organizirane mladine se je precej menjalo. Spodnja tabela nam pove, da je skupno število raslo do septembra 1944, potem pa je postopoma začelo padati. Povprečno je bilo v brigadi vedno 40 % do 65 % vseh pripadnikov brigade organiziranih. Od organiziranih pa je bilo 44 % članov partije, 15 % kandidatov in 41 % članov Zveze komunistične mladine (SKOJ).²³³

Pregled organiziranih borcev — članov in kandidatov partije in članov Zveze komunistov mladine v I. slovenski artilerijski brigadi.

Mesec in leto*	Število organiziranih po enotah				Skupno število organiziranih	Od tega		
	štab	1. div.	2. div.	katalj'		člani KP	kandidati	člani SKOJ
marec 1944	12	44	47	66	169	69	29	71
september 1944	53	60	70	73	256	112	39	104
1.—15. okt. 1944	57	57	65	71	250	113	37	100
15.—30. okt. 1944	55	42	58	68	223	118	23	82
1.—15. nov. 1944	52	41	55	59	207	106	23	78
15.30. nov. 1944	52	50	55	48	205	105	22	78
januar 1945	50	53	60	47	210	121	25	64
februar 1945	61	53	68	51	223	131	39	63
marec 1945	63	57	59	38	217	119	31	67

Spremembe so nastajale spričo raznih okoliščin. Nekateri so padli in so na njihova mesta stopali novi kandidati in mladinci in pa neorganizirani. Mnogi so tudi odhajali iz enot v druge enote, ali pa v zaledje na šolanje. Take pa, ki so delali napake, so osnovne organizacije izključile iz svojih vrst.

Politično-vzgojno delo z borci in starešinami so izvajali skoraj vsak dan na političnih urah, predavanjih in dnevnih informacijah o trenutnem položaju in dogodkih doma in po svetu.

Politično-vzgojno delo so opravljali predvsem politični starešine, ki so seznanjali vse borce z najpomembnejšimi vprašanji tiste dobe. Govorili so o programu OF ter graditvi in strukturi politične oblasti, o ciljih NOB ter povojni ureditvi dežele. S takimi predavanji so širili politično obzorje vsem pripadnikom brigade, obenem pa tudi utrjevali in kalili njihovo politično zavest in moralo.

* Podatki so iz arhiva CK ZKS.

Po drugi strani pa so pogosto govorili tudi o nalogah in dolžnostih vsakega partizana, zlasti o potrebi zavestne discipline, reda in tovarištva ter hrabrosti in požrtvovanja, ki naj bi zagotovilo večje bojne uspehe in prispevalo k učinkovitejšemu rezultatu boja sploh. Pogosto so opozarjali na izredno pomembne probleme, vezane za budnost in nujnost zagotovitve skrivnosti, ter o tem, da sovražnik uporablja vsa, tudi najbolj nizkotna sredstva zato, da bi odkril pravočasno naše namere, ter nam s tem povzročil hude izgube.

Pogosta tema je bila tudi neopravičeno zapuščanje enot ter dezerterstvo, obsodba take dejavnosti in posledice, ki iz tega izhajajo. Niso bile redke tudi teme iz splošne izobrazbe, s katerimi naj bi se borci, ki prej niso imeli prilike, seznanili tudi s kulturnimi dosežki naše slovenske domovine

Kulturno prosvetno delo v brigadi je bilo od ustanovitve prvih večjih topniških enot silno razgibano, zlasti konec leta 1943 in v prvi polovici leta 1944. Ni bilo omejeno samo na moštvo brigade, temveč je zajemalo vso civilno prebivalstvo, ki je živel v območju brigade.

Po vaseh, kjer so bivale enote brigade, so organizirali mitinge in proslave ter gledališke predstave. Mitinge so prirejali skoraj redno enkrat tedensko, včasih pa tudi večkrat v tednu. Ob važnejših obletnicah in datumih so jih obvezno organizirali.

Program takih proslav je bil pester za takratne razmere zelo bogat.

Ob 26. obletnici rdeče armade 24. februarja 1944 je v vasi Lakovnice bil miting s temle sporedom:

1. Himna Naprej zastava slave, ki jo je zapel pevski zbor topništva.
2. Skojevska himna.
3. Slavnostni govor, ki ga je imel komisar.
4. Himna Internacionala
5. Topniška himna.
6. Recitacija Privid.
7. Recitacija Izdajalec.
8. Solo petje Pesem o Volgi.
9. Recitacija Dezerter.
10. Recitacija Stoji na gori partizan.
11. Recitacija Judež.
12. Kvartet V gozdu v mraku.

TOPNICARSKA HIMNA

(Janez Kobe)

Janez Kobe

Moderato (♩ = 100)

To - po - vi grmi - te, naš prapor pe - lji - te do naših
 mej, do naših mej! Na - šo pesem zdaj za -
 pojmo, naj ve - je kot vi - har! Naj odmeva po vsem
 sve - tu: „Tu - kaj mi smo go - spo - dar!“ rod. To -
 po - vi gr - mi - te, naš prapor pe - lji - te do naših
 mej, do naših mej, vse do na - ših mej!

Naši prapori vohajte,
 kažite pot naprej!
 In peljite nam topove
 vse do naših svetih mej!

Zdaj topovi le grmite,
 ravnajte našo pot!
 Dolg krvi bo naše plačanje,
 maščevanje slovenski rod.

13. Recitacija Na bregu.
14. Pevski zbor topništva Hej brigade in Nabrusimo kose.
15. Recitacija Proletarci.
16. Zborna pesem Skojevsko himna.

Posebno svečana je bila proslava ustanovitve I. slovenske artilerijske brigade 3. junija 1944 v Laščah in Dolenjskih Toplicah.

Predpoldne tega dne je bil v Laščah mimohod na novo ustanovljene brigade, popoldne pa zabava vseh borcev s programom, ki so ga uprizorili borci vseh enot.

Zvečer je bila v Dolenjskih Toplicah svečana akademija, na kateri je igrala vojaška godba glavnega štaba. Na akademijo so bili povabljeni predstavniki vseh brigad VII. korpusa. Svečani govor je imel prvi komandant glavnega poveljstva narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije Franc Leskošek-Luka. Po govoru se je vrstil program, na katerem so med drugim uprizorili topničarske vaje z lesenim topom, ki ga je v ta namen izdelal komandant 1. divizionarja Darko Marin.

Za kulturno prosvetno delo je imela brigada odsek za kulturo in propagando, v divizionih in zaščitnem bataljonu pa referenta. Kulturno prosvetno delo so usmerjali politični komisarji. Ta zvrst dejavnosti se je ukvarjala tudi s publicistiko. Na ciklostilu so tiskali časopis Topničar in Mladi topničar (prvič je izšel 14. aprila 1944), redno so pa sestavljali tudi stenske časopise (stenčase) z velikokrat zelo posrečeno vsebino.

V kulturno prosvetnem delu so se posebno odlikovali Ivo Pojavnik, brata Roman in Janek Kobe, brata Kamilo in Marjan Marinc in Franc Kastelic.

Janek Kobe je napisal in uglasbil topniško himno brigade, ki se je še do danes ohranila.

IZVIDNIŠKO-OBVEŠČEVALNA SLUŽBA

Do 6. maja 1944, dokler je bila artilerija v XV. diviziji je opravljala obveščevalno službo v vsaki bateriji in divizionu ter v štabu artilerije XV. divizije po en obveščevalec. Z ustanovitvijo brigade pa je bil formiran obveščevalni center, v katerem je bilo zbrano pet do osem obveščevalcev, ki so delali pod enotnim vodstvom in so bili podrejeni načelniku štaba in obveščevalnemu centru VII. korpusa.

Podatke o sovražniku so dobivali od zaupnikov, ki so jih organizirali v široko razpredeno mrežo po vaseh, naseljih in v samih postojankah. Podatke so zbirali tudi od simpatizerjev, s katerimi; so prihajali v stik in z lastnim opazovanjem delovanja in premikov okupatorjevih vojakov iz neposredne bližine njegovih postojank, kamor so obveščevalci redno odhajali.

Poleti 1944, ko so se domobranski bataljoni pogosto premikali po osvobojenem ozemlju, da bi presenetili partizane, je štab brigade izpopolnil sistem opazovanja in obveščanja. Na prevladujočih topografskih točkah, na območju, ki ga je kontrolirala brigada, so postavili stalne opazovalnice. Na vsaki opazovalnici so bili po trije borci, po navadi dva opazovalca in po en zveznik. Mesta opazovalnic so tako izbrali, da so bila v medsebojni vidni zvezi.

Če se je od katere koli strani pokazal sovražnik, so zvezniki to sporočili sosednim točkam in štabu brigade.

Zvezo so vzdrževali z zastavicami po sistemu »semafor«, ki ga uporabljajo mornarji na morju. S tem sistemom zveze so se seznanili na posebnih tečajih, ki jih je organiziral štab brigade. Če pa je v bližini opazovalnice tekla telefonska žica korpusa, ki je bila takrat že široko razpredena po osvoboje-

Obveščevalci 1. divizion: levo ,van Somrak, desno Janez Pezdirc

nem ozemlju, so se priključili na njo in pošiljali sporočila po telefonu.

Poskušali so tudi, da bi s pomočjo tako organizirane izvidniške mreže usmerjali topovski ogenj gorske havbice, ki je bila pripravljena vse poletje in del jeseni na položaju v bližini Lašč, da bi takoj odprla ogenj na sovražnika, ki bi se od koderkoli pokazal v dolini Krke. Tako je ta služba dobivala postopoma svojo pravo vlogo. Toda začetni uspehi so bili dokaj skromni, saj obveščevalci še niso obvladali tehnike vodenja ognja, zvezniki pa sistema signalizacije, ki so ga uporabljali. Le takrat, ko so se lahko telefonski povezali, so bili boljši uspehi.

Pozneje, v začetku leta 1945 so v Črmošnjicah začeli uvažati v obveščevalno službo tudi topografijo.

Znano je, da je topografija nauk in spretnost, ki se ukvarja z metodami merjenja in snemanja posameznih manjših delov zemeljske površine. Zelo je pomembna in potrebna za izračun koordinat točk položaja topov in sovražnikovih ciljev, na podlagi katerih potem topničarji določajo začetne elemente za streljanje iz kritja.

V artileriji je topografija posebna služba, ki ima izurjene topografe, njene metode izračunov pa morajo vedeti vsi starešine, ki vodijo ogenj topništva in pa obveščevalci. Ti morajo poleg drugih nalog biti usposobljeni izračunati koordinate ciljev, ki jih potem posredujejo komandirjem baterij in štabom divizionov. Topografska služba spada večinoma v sestavo obveščevalne službe. Na posebnem pouku so se obveščevalci in vse starešine seznanili z osnovnimi pojmi topografske vede in spoznali tudi načine njene praktične uporabe. Ko je brigada pozneje dobila nove topove, so topografijo začeli tudi praktično uporabljati v operacijah. Toda uspehi, ki jih je topografija dajala, so še vedno bili zelo skromni, ker je za usposabljanje bilo premalo časa, primanjkovali pa so tudi ustrezni instrumenti.

Tako je izvidniško-obveščevalna služba v topništvu naše armade že takrat v ognju in dimu NOB dobivala svoje temelje.²³⁶

TEHNIČNA SLUŽBA

Topništvo VII. korpusa je od ustanovitve do začetka pomladi 1945 uporabljalo le orožje in strelivo, ki so ga partizani zaplenili sovražniku, predvsem italijanskemu okupatorju ob kapitulaciji jeseni 1943.

Tedaj je NOV zaplenila velike količine granat, smodnika in drugega streliva ter raznovrstno opremo. Toda vse to je bilo na mnogih krajih takratne Ljubljanske pokrajine razmetano v neredu in deloma poškodovano. Posebne ekipe, ki jih je ustanovil glavni štab NOV in PO Slovenije, so poskušale vse to zbrati, urediti in uskladiščiti v začasna skladišča na območju Dolenjskega, Belokranjskega in Notranjskega vojnega področja. Zbiranje vsega tega materiala pa je uspelo le delno, ker je primanjkovalo ne samo časa in transportnih sredstev, temveč predvsem strokovnjakov. Zato je bilo povečini odvisno od iznajdljivosti posameznih partizanov.

Glavno skladišče VII. korpusa, ki so ga ustanovili ob kapitulaciji je bilo na Dolenjskem v črmošnjiški dolini. Mnogo zabojev z granatami, smodnikom, eksplozivom, vžigalnimi napravami, raznimi instrumenti in drugim za bojevanje dragocenim materialom je ležalo ob cesti, ki pelje iz Poljan proti Semiču. Večino teh zabojev so partizani odnesli nekaj metrov v stran od ceste in jih tako skrili, da jih nepoklicano oko ni moglo opaziti kar s ceste. Vse to je tam ostalo tudi med nemško oktobrsko ofenzivo, toda sovražnik skladišča ni našel in je ostalo tudi po ofenzivi nepoškodovano in uporabno.

Skladišče glavnega štaba je bilo v Beli krajini blizu vasi Mavrlen. Tudi tega skladišča Nemci med ofenzivo niso našli in je ostalo nedotaknjeno partizanom.

Iz teh dveh skladišč se je topništvo oskrbovalo s strelivom in drugimi potrebami vse leto 1944 in v začetku leta 1945.

Toda zaloge granat, zlasti za havbice 100 mm so naglo kopnele, tako da so jih že konec poletja 1944 imeli še zelo malo.

Glavni štab je za vse svoje enote v VII. in IX. korpusu in v IV. operativni coni 1. avgusta imel na voljo le še 556 granat za havbice 100 mm, od teh v VII. korpusu 406 granat, 1212 granat za topove kalibra 75 mm, od teh v VII. korpusu 1167 granat in 320 granat za vse vrste protitankovskih topov od kalibra 45 mm do 50 mm. V VII. korpusu je od teh bilo 258 granat. Če vse to seštejemo, vidimo, da je skupno bilo partizanom v Sloveniji na voljo 2088 granat in od teh največ v VII. korpusu in to 1831 granat.

Točnih podatkov o količinah in vrstah streliva za topništvo, ki so ga partizani zaplenili oziroma so ga Italijani zapustili po kapitulaciji na slovenskih tleh, nimamo. Prve, samo delne podatke o številu granat, ki so bile v skladiščih in v nekaterih enotah, imamo šele iz decembra 1943, toda tudi ti podatki so taki, da iz njih ni mogoče dobiti povsem jasne podobe o količini streliva, ker so ti podatki enkrat podani po enotah, drugič po skladiščih za različna obdobja in razne vrste, in se taki podatki med seboj ne ujemajo. Iz teh podatkov je razvidno le približno stanje streliva in njegove približne količine.

Po arhivskih podatkih naj bi v začetku decembra v enotah ter v skladiščih VII. korpusa in glavnega štaba bile tele količine granat za razne vrste artilerijskih orožij:

- za havbico 149 mm M. 13 in 35 — 303 granate
- za havbico 100/17 mm M. 14 — 1956 granat
- za topove 75/27 mm M. 11 in 75/18 M. 34 — 4663 granate
- za vse druge topove manjših kalibrov in protitankovske topove 1596 granat.²³⁷

Če upoštevamo porabo do decembra 1943 in računamo s podatki iz poročila glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 1. avgusta 1944 vrhovnemu štabu o številčnem stanju streliva ter porabo do 1. avgusta, ki je znana, lahko končno sodimo, da so po končani oktobrski ofenzivi leta 1943 partizani imeli na voljo tele količine granat:

- za kaliber 149 mm — 303 granate
- za kaliber 100 mm — 2500 granat

- za kaliber 75 mm — 5500 granat in
- za vse manjše kalibre — 3000 granat
- skupaj za vsa orožja — 11.300 granat.

Na podlagi tega sklepa pa lahko tudi sodimo, da so partizani do 1. avgusta 1944 porabili kakih 9000 granat oziroma 1100 granat mesečno.

V obravnavi o količini streliva — granat pa je treba opozoriti tudi na to, da so večji kalibri 149 mm, 100 mm in 75 milimetrov, imeli v svoji sestavi tri vrste granat in to udarne, tempirne in šrapnele. Vsaka ta vrsta ima svoje lastnosti in namen v boju in se lahko samo na svojstven način uporablja. Šrapneli so na primer neučinkoviti proti utrdbam in so učinkoviti samo, če eksplodirajo v zraku. Prav tako tempirne granate. S temi vrstami je streljanje mnogo bolj zapleteno kakor z udarnimi granatami, ker je treba točno izračunati višino, na kateri naj bi granata eksplodirala, zato pa so potrebni instrumenti za merjenje, prirejene tabele in seveda strokovnjaki, ki take izračune poznajo.

V začetku so topničarji uporabljali le udarne in pa tudi tempirne granate z vžigom, prirejenim na udarec (perkusija), šrapnele pa le izjemoma, ker je njihov učinek na cilj pri vžigu na perkusijo bil mnogo manjši od drugih vrst granat. Pozneje, ko so količine udarnih in tempirnih granat naglo kopnele, so bili prisiljeni uporabljati tudi šrapnele. Kljub temu so v razpoložljivih količinah v drugi polovici leta 1944 prevladovali šrapneli.

Z granatami kal. 149 mm niso streljali, ker so havbice 149 mm, katere so Italijanom zaplenili, Nemci v oktobrski ofenzivi uničili, ker jih partizani niso mogli spričo njihove velike teže odpeljati in skriti. Iz granat 149 mm, ki so jih imeli na voljo, so v delavnicah glavnega štaba izdelovali protitankovske pancirne granate za protitankovski top 50 mm M. 40.

Zavezniška pomoč, od katere so mnogo pričakovali, pa ni stekla vse do konca leta 1944. Mnoge naročilnice, ki jih je glavni štab NOV in PO Slovenije redno pošiljal, niso bile upoštevane. Zavezniki so v oktobru 1943 spustili na letališče v Beli krajini en top 47 mm in 123 granat zanj ter 72 granat za top 75/27 mm M. 11, potem pa do aprila 1944 nič več. Aprila 1944 so poslali novo pošiljko, zopet en top 47 mm in 48 granat zanj.

Prvo večjo pošiljko granat so iz baze NOV Jugoslavije v Bariju za artilerijo poslali šele avgusta in to 106 granat za havbice 100 mm in 27 granat za topove kalibra 75 mm in potem spet v novembru 224 granat za havbice 100 mm in 350 granat za protitankovske topove 47 mm. To pa je tudi bilo vse, kar so partizani v Sloveniji sprejeli od zaveznikov za svojo artilerijo.²³⁸

Tako majhna pomoč v preskrbi partizanske artilerije v Sloveniji je bila posledica mnogo večjih potreb na drugih bojiščih Jugoslavije, zlasti v Srbiji, kjer je bilo v tistem obdobju težišče operacij. Spričo tega je v tiste kraje bila usmerjena ne samo količinska pomoč, temveč tudi transportna, ker so materialna sredstva lahko prihajala le s transportnimi letali, pomeni, da je preskrba lahko tekla samo po zračni poti, zato pa so zopet bila potrebna letališča. Septembra 1944 so zahodni zavezniki poslali v Jugoslavijo 805,2 tone raznega materiala in od tega v Slovenijo samo 82 ton ali 11%.²³⁹ Od 500 predvidenih poletov za ta mesec so Sloveniji namenili 75 poletov ali 15 % o. Za oktober je načrt poletov bil še manjši od 300 za vso Jugoslavijo, Sloveniji je bilo namenjenih samo 90, ki pa ni bil realiziran, ker je Slovenija v oktobru dobila samo 110 ton raznega materiala.²³⁹

Pomoč, ki so jo naši narodi v NOV dobivali od zaveznikov, pa je bila večkrat odvisna tudi od nekaterih objektivnih, pa tudi od subjektivnih okoliščin. Objektivne so bile vremenske razmere, ki so večkrat onemogočale realizacijo planov in pa naglo se spreminjajoča situacija na jugoslovanskem bojišču, zaradi katere se letala na predvidena letališča niso mogla spustiti, če so se v njegovi okolici bili boji. Med subjektivne pa spada vsekakor odnos posameznih zavezniških poveljnikov, ki so pomoč realizirali, pa tudi od dejavnosti predstavnikov zavezniških misij.

Večje pomoči v artileriji so bili partizani v Sloveniji deležni šele spomladi 1945. Dne 27. marca 1945 so pripeljala letala na letališče v Beli krajini 7 lahkih gorskih topov kalibra 75 mm M. 1-4, ki so jih uporabljale tudi ameriške padalske enote. S topovi so letala pripeljala tudi 2120 granat oziroma po 300 granat za vsako cev. Druga pošiljka prav takih topov je prispela mesec dni pozneje, 21. aprila. Te topove so pripeljali tovornjaki iz tehnične in intendantske baze IV. armade iz Biograda na morju, skozi takrat že osvobojeni Otočac

ira Gospič v Belo krajino. Topove so ponoči na 22. april prevzeli borci drugega diviziona I. slovenske artilerijske brigade.

V začetku maja so po isti poti pripeljali še 12 protitankovskih topov kalibra 37 mm, ki pa niso več stopili v boj, ker je med tem vojna že bila končana. Skupaj s topovi so pripeljali tudi granate. Od zaveznikov so dobili toliko granat, da so lahko dnevno porabili po 8 granat za vsako cev, računajoč od 1. aprila dalje. Skupaj so od zaveznikov do konca vojne dobili 6500 granat za nove 75 milimetrске topove. Sedaj so imeli na voljo zadostne količine granat in jim ni bilo treba več tako varčevati.²⁴⁰

Kakor sem že večkrat omenil, so imele baterije in divizioni orožja pri sebi le takrat, ko so bili na položaju in v boju pri napadih na sovražnikove postojanke. Po vsaki akciji pa so jih odpeljali v skrbno izbrana skrivališča po gozdovih in v težko dostopnih predelih. Skrivanje orožij, pa tudi streliva in večine odvečnih vozov ter konj je bilo nujno, ker je neprenehoma grozila nevarnost, da jih sovražnik nenadoma napade, tako da ne bi imeli dovolj časa, da jih še pravočasno odpeljejo na varno. Organizacija skrivanja orožja je spadala v pristojnost tehnične službe.

Orožja so skrivali po navadi v gozdovih nedaleč od gozdnih stez in poti. Skrivališča so izbrali v predelih, ki so bili gosto zaraščeni z drevjem in grmovjem. Ko so tako težka vozila vlekli skozi grmovje, so strogo pazili, da ne bi pustili sledov, ki bi jih lahko nepozvani opažih. Vse sledi so skrbno zabilisali. Če so polomili veje, so jih skrbno zravnali ali odrezali pri korenini, ali pa jih izruvali. Vse sledi koles so dobro zabilisali in pokrili z listjem in travo, ali pa s snegom v zimskem času. Da bi sledove po poti, koder so šla vozila, čim lažje skrili, so po navadi za vozilom vlekli manjše posekano drevo, tako da so veje v pasu, širšem od voza, brisale sledove.

Orožja so skrivali najbolj predani in zaupljivi borci, večinoma komunisti ali pa mladinci skojevci. Iz cevi so vedno izvlekli zasun in udarno iglo in ju skrili posebno več sto metrov stran od kraja, kjer je bilo orožje. Začasno so jih konzervirali tako, da so jih zavili v krpe, ki so bile prepojene z vazelinom, ker drugih sredstev za konzerviranje niso imeli. Za skrivališča so izbrali kako votlino, ali pa jih zakopali, toda tako, da si je kraj skrivališča tisti, ki ga je izbral lahko zapomnil.

Strelivo so hranili v malih količinah in kupih v gostem grmovju, ali pa so večje količine skrivali v prikladnih naravnih vrtačah blizu gozdnih poti. Zaboje z granatami in strelivom so zložili na dno vrtače, potem pa vse skupaj pokrili s tramovi in deskami, na katere so nasuli zemlje. Po navadi so zemljo pokrili z listjem in travo in vanjo posadili posamezno grmičevje, tako da se ni skrivališče v ničemer razlikovalo od okolice.

Ker vžigalnikom in smodniku vlaga izredno škoduje, so jih skrivali v za ta namen posebno zgrajenih majhnih barakah. Barake so improvizirali v težko dostopnih predelih in jih napravili iz desk in hlodov.

Kljub vsem tem previdnostnim ukrepom so se ta sredstva, zlasti v jeseni, pozimi in spomladi in ob deževnem vremenu ovlažila. Sušili so jih na soncu, včasih pa so bili prisiljeni to storiti tudi ob ognju v hišah na kmečkih krušnih pečeh.*

*** Jože Stepišnik, ki je bil odgovoren za tehnično službo, se spominja primera, ko je orožar ob neki priložnosti sušil kakih sto vrečic smodnika za dopolnilno polnjenje na leseni polici, pod katero je zakuril ogenj. Imel pa je srečo, da se je prav takrat oddaljil od ognjišča, da bi prinesel novo butaro drv, ko je plamen obližnil leseno polico in so se vsa polnjenja vžgala ter med eksplozijo zgorela. Taki in podobni primeri pa niso bili redki.**

SLUŽBA ZVEZ

Znano je, da je zveza v topništvu bila, je in bo ostala izredno pomembna, ker pogojuje in omogoča uporabo topov in vodenje ognja. Pomembna pa ni samo zato, ker povezuje posamezne bojne elemente v celoto, temveč predvsem zato, ker zagotavlja hitro prenašanje povelj za ogenj med opazovalnico, ki mora biti tako izbrana, da omogoča pregled nad bojiščem, to pomeni, da mora biti blizu cilja na vzvišenih točkah terena in položajem topov, ki so po navadi v kritju, oddaljeni od opazovalnice.

Topničarji so to dobro vedeli. Zato so tudi hkrati z ustanavljanjem topništva posvečali posebno pozornost zvezi in takoj začeli organizirati enote za zvezo.

V začetku so bili uspehi skromni, ker niso imeli na voljo sodobnejših sredstev, telefonov, telefonskega kabla in radio naprav. Zadovoljiti so se morali s kurirsko zvezo, ki pa je počasna, odvisna od zmožnosti človeka — kurirja in zato sposobna za prenos na večje razdalje le pismenih sporočil.

Ustna povelja za ogenj, ki morajo priti do orožja v najkrajšem času, so na krajše razdalje od opazovalnice do položaja topov posredovali ustno, s klicem. Če pa je bila razdalja večja, so postavili vmesne posrednike (releje), ki so povelja od opazovalnice prenašali prav tako ustno, eden drugemu, dokler ni prispelo do posadke topa.

V začetku leta 1944 so formirali prve enote za zvezo. Pri štabu artilerije XV. divizije so ustanovili vode za zvezo pri štabih divizionov pa desetine. Poveljniki enot so skrbeli za organizacijo zvez in za nabavo potrebnega materiala.

Od glavnega štaba so dobili stare in tudi poškodovane italijanske telefonske centrale, nekaj telefonov in 3 km telefon-

skega kabla, nekaj te opreme pa so si sami preskrbeli ter zbrali na terenu. Desetine za zvezo v divizionih so organizirale zveze tudi v baterijah, če so posamezne šle v akcijo, ker baterije niso imele lastne organizirane enote za zvezo.

Ko se je formirala brigada, so v štabu brigade ustanovili četo za zvezo. Štela je 35 mož in je imela tri vode. V prvem in drugem so bili telefonisti in linijaši, v tretjem pa kurirji in signalisti. Pozneje, ko je brigada dobila radijske postaje, so v prvem in drugem vodu imeli tudi radiotelegrafiste.

V divizionih so ob formiranju brigade nastali vodi za zvezo, ki so šteli 17 do 20 mož. V vsakem vodu je bilo toliko desetov, kolikor je imel divizion baterij, v začetku po dve, pozneje po preformiranju brigade pa po tri. Vsaka desetica je imela telefoniste in linijaše, potem pa še po dva kurirja. Linijaši in kurirji so se usposabljali tudi za signaliste. Pozneje, ko so dobili radijske postaje, je vsak divizion dobil tudi še po dva radiotelegrafista.

Meseca julija 1944 se je stanje zvez začelo popravljati. Iz zavezniške pomoči so dobili novo desetštevilično telefonsko centralo, našli so pa tudi večjo količino železne žice za napeljavo električnega toka, ki so jo potem uporabljali kot telefonsko žico.*

* Jože Volmut, ki je bil takrat referent za zvezo pri štabu brigade, pripoveduje o tem takole:

»Takrat, ko so se bili hudi boji za Belo krajino, poleti 1944, sem se iz Dvora namenil v štab brigade na Jami. Ko sem prišel na most čez Krko, se je na nebu nenadoma pojavilo sovražnikovo letalo, ki me je opazilo in začelo zasipati z rafali iz strojnic in obmetavati z ročnimi bombami.

Pohitel sem v zaklonišče pred mostom, ki je bilo v kleti blizu stoječe velike hiše. Ko sem stopil v kletni prostor, sem opazil še ena vrata. Odprl sem jih in zagledal zame izredno bogastvo. Tam je namreč bilo nagrmađeno nekaj ton železne žice, ki bi jo lahko, to mi je padlo na um, uporabil za naše zveze.

Cim je nevarnost minila, sem odhitel po svoje borce, vzel nekoliko tovornih mul in odnesel iz skladišča vse, kar sem mogel, na drugi breg in tam skril v skrivališče, za katero sem sam vedel. O najdeni žici sem potem obvestil tudi druge enote, ki so prav tako odpeljale, kar je še ostalo.

S to žico smo potem potegnili zvezo na vse strani. Povezali smo štab brigade s štabom korpusa in potegnili žico do komore na Topli rebri, do Smuke, kjer se je po navadi zadrževal zaščitni bataljon in do Žužemberka, kjer je večinoma bival štab XV. in XVIII. divizije, ali pa kake druge brigade.

Zveza v topništvu je zelo dobro delovala, glede na sredstva, ki jih je imela na voljo, in lahko rečemo, da je v boju zagotavljala uspešno streljanje. Večkrat je ta zveza bila ogrožena, na katero so se vezale druge enote. Zelo pogosto jo je uporabljal tudi štab VII. korpusa, ko je s topniške opazovalnice vodil bojujoče se brigade.

Da bi zvezo izpopolnili, dvignili na višjo raven in jo razširili, je štab brigade organiziral vrsto tečajev. Na teh tečajih so se zvezniki izpopolnjevali in urili v uporabi telefona, polaganju in napeljavi kabla, popravilu okvar in drugo.

Ob koncu leta 1944 je brigada dobila tri nove radijske naprave angleškega porekla AN GRC.* Te naprave so zagotovile hitro in brezhibno brezžično zvezo med štabom brigade in divizioni, kar je zelo olajšalo poveljevanje. Toda s tem so nastale tudi nove potrebe, vsi pogovori so morali potekati s pomočjo šifrirne tabele in drugih šifer, ker je vsem radijskim pogovorom lahko sovražnik prisluškoval, pa so se spričo tega sedaj morali partizani tudi temu prilagajati in posvetiti večjo pozornost varnosti in zaščiti pogovorov.

Naj večje težave je zveznikom delala preskrba s sredstvi za napajanje z električno energijo, ker je bilo hudo pomanjkanje baterijskih elektroelementov. Toda tudi ta problem so reševali na domiseln način, svojstven partizanom v takih razmerah. Volmut, referent za zveze, pravi, da je za telefone uporabljal že porabljene radijske baterije, ki jih je dobival od

Ker pa je bila žica gola, smo jo morali na nekak način izolirati. To smo storili tako, da smo jo pribili na telefonske drogove, ali pa kar na drevesa, kjer ni bilo drogov z žebli, ki smo jih zavili v gumo od zračnic za kolesa. Zračnice smo pobrali pri prebi-valcih na vsem območju, ki smo ga kontrolirali.

Novo telefonsko centralo, ki smo jo v tem času tudi dobili, smo postavili v gozdu nad Laščami in vanjo vpeljali vse žice. Dobro smo jo skrili. Če bi se morali umakniti iz doline Krke, kar se nam je pogosto dogajalo, nam je skrita centrala še vedno zagotavljala dobro in zanesljivo povezavo vseh elementov bojne razvrstitve.

Nekaj žice smo uporabili tudi zato, da smo od Žužemberka do Jame potegnili električni vod in osvetlili vasi, kjer so se naše enote največkrat zadrževale. Napeljavo je izvedla naša inženirska četa.«

*AN/GRC-9 radijske naprave imajo 50 km dosega s telefonijo in 120 km dosega z radiotelegrafijo. Za napajanje z električno energijo so imele ročne generatorje, zato so jim stregli trije borci.

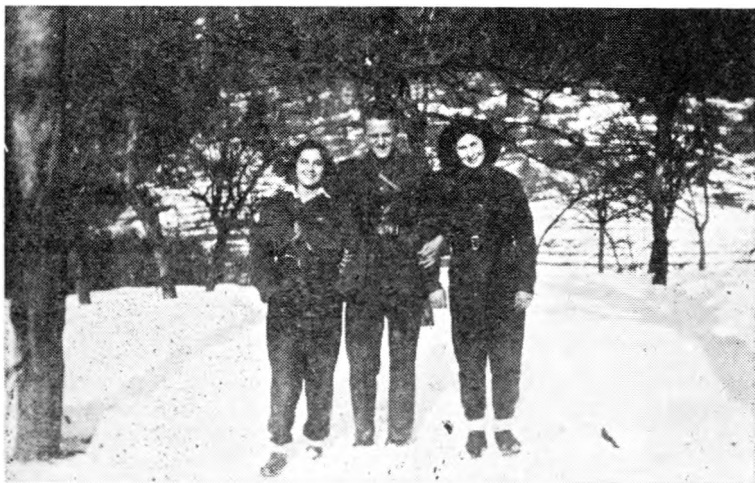
glavnega štaba. Za pogon radijskih naprav so imele že premalo energije, za telefonsko povezavo pa so še vedno lahko služile. Take baterije je razčlenil in priredil tako, da jih je bilo mogoče vstaviti v telefonske aparate. Vse okvare na sredstvih so sami popravljali in tako postajali vse boljši strokovnjaki za vprašanje zvez.²⁴¹

SANITETNA IN VETERINARSKA SLUŽBA

Sanitetna služba

Z ustanovitvijo štaba artilerije XV. divizije oktobra 1943 je bil štabu dodeljen tudi sanitetni referent, ki je organiziral sanitetni odsek in sanitetno službo v divizionih in zaščitnem bataljonu.

Sanitetni referenti so se dokaj pogosto menjali, ker je v naglem razvoju partizanskih enot saniteta postajala vse bolj potrebna, kar je povzročalo pogoste spremembe kadra.

Bolničarke v I. slovenski artilerijski brigadi: levo Vojka Kahlín, desno Milka Erste, v sredini politični komisar baterije Polde Bizjak

Tečajniki na bolniškem tečaju v Selih pri Šumberku februarja 1944, vsi iz artilerije XV. divizije

Sanitetni referenti pa niso bili zdravniki, temveč le študenti medicine, ki so ob okupaciji dežele začasno opustili študij medicine na fakulteti in se pridružili partizanom ter jim dali na voljo svoje strokovno zdravniško znanje, kolikor so si ga pač že pridobili med študijem.

Meseca maja, ko je bila ustanovljena I. slovenska artilerijska brigada, so pri štabu brigade organizirali ambulanto, ki jo je vodil sanitetni referent, pomagali pa sta mu tudi dve bolničarki.

V vsakem divizionu, v zaščitnem bataljonu in v vsaki bateriji ter četi so bile bolničarke, ki so sprejemale ranjence in bolnike in jim nudile prvo pomoč. Zelo pogosto so te bolničarke bile tiste, ki so ranjence reševale iz ognja s tem, da so izpostavljale same sebe. Potem ko so jim nudile prvo pomoč, so jih pošiljale v ambulanto.

Lahki ranjenci ali pa bolniki so ostali v ambulanti nekaj dni, tako dolgo, da so okrevali. Če pa so bile rane hujše, ali takšne, ki so zahtevale strokovnejše posege, so jih iz ambulate prepeljali v bolnišnice.

Sanitetni referent je imel za svoje delo nekaj najnujnejših instrumentov, obvez in zdravil, pa tudi mulo z mulovodcem za prenos vseh sanitetnih potrebščin.

V sestavi ambulate je bil tudi higienik, borec, ki je skrbel za razkuževanje obleke. Imel je tako imenovani »srbski kotel«, ki ga je nosila mula in v katerem so prekuhávali obleko in perilo, če so se v enotah pojavile uši. Pozneje je higienika s »srbskim kotlom« imel vsak divizion. Naloga higienika je bila tudi nadzorovati kuhinjo, vodo in kakovost hrane.

Veterinarska služba

Takoj po kapitulaciji Italije je v XV. diviziji veterinarski referent divizije organiziral in vodil tudi veterinarsko službo artilerije. V vsakem divizionu in pozneje v zaščitnem bataljonu so bili veterinarski bolničarji, ki so negovali in zdravili vse lažje poškodovane in bolne živali. Vse težje ranjene ali bolne so pošiljali v oskrbo veterinarjem, ki so bili na terenu v osvobojenih vaseh.

Maja meseca, po ustanovitvi I. slovenske artilerijske brigade in njeni podreditvi štabu VII. korpusa je le-ta dobila tudi veterinarskega referenta, ki je spadal v sestav sanitetnega odseka brigade. V divizionih in v zaščitnem bataljonu pa so še naprej ostali veterinarski bolničarji, ki so imeli pomočnike, kovače za podkovanje konj.

Število živali se je pogosto menjalo in se je gibalo v mejah od 82 do 121 konj in mul, kot nam pove tabela:

	skupaj	Konji in mule		tovorni in mule
		jahalni	vozni	
april 1944	114	12	87	15
maj 1944	121	16	91	14
julij 1944	103	16	70	17
oktober 1944	84	8	65	11
november 1944	85	7	69	9
april 1945	82	12	40	30

Tabela tudi pove, da se je skupno število manjšalo, to pa priča izgub na bojišču in slabih možnosti nadomestitve pobitih. Mobilizacijske možnosti so bile skoraj popolnoma izčrpane. Izgube so lahko nadomeščali le iz drugih brigad, kjer so bile manjše potrebe, toda take popolnitve pa so bile zelo omejene, ker so bile izgube tudi v drugih brigadah občutne.

Veliko število in pa nenehni napori, ki so jim bile živali izpostavljene, je zahtevalo tudi dobro organizirano strokovno službo, ki naj bi bila sposobna, da omeji velike izgube. Tako je veterinarska služba dobivala vedno večji pomen.

V začetku so živali po vsakem boju skrivali po gozdovih kakor topove, ali pa so jih pošiljali v oskrbo civilnemu prebivalstvu, v glavnem v Belo krajino. Ker pa so jih potem spet kmalu jemali nazaj, jih nekateri kmetje niso radi sprejemali v oskrbo samo za kratek čas.

Poleti 1944, ko se je veterinarska služba že dovolj razvila in okrepila, je brigada na Topli rebri organizirala poljske stacije in so divizionih pošiljali tja večino svojih konj po vsaki končani akciji. Veterinarji so tam organizirali tudi stalno ambulanto, ki je prevzela zdravljenje in negovanje vseh poškodovanih in bolnih živali. Odslej jih niso več pošiljali na zdravljenje k civilnim veterinarjem.

Ko so živali ozdravele, a še niso bile sposobne za velike bojne napore, so jih dajali kmetom v oskrbo. Pustili so jim jih za dalj časa, do popolne rehabilitacije. Ta čas so jih kmetje lahko uporabili za svoje potrebe.

Konec oktobra je brigada ustanovila samostojen veterinarski odsek z veterinarskim referentom, ki je imel tudi svojega pomočnika. V divizionih so ostali še vedno veterinarski bolničarji in podkovni kovači. Celotna veterinarska služba se je največ časa zadrževala na Topli rebri.

Organizacija veterinarske službe je taka ostala do konca vojne. Živali so krmili večinoma s senom, ki so ga od časa do časa nabavljali intendantii od kmetov s pomočjo terenskih političnih aktivistov in gospodarskih komisij, ki so odločale o tem, pri katerih kmetih naj bi opravili odkup. Spomladi, poleti in v jeseni so jih pasli. Za zimo 1944 na 1945 so si ustvarili lastne rezerve. Inženirska četa brigade je poleti 1944 pokosila vse travnike v okolici Tople rebri in spravila seno za zimo.²⁴²

INŽENIRSKA SLUŽBA

Na podlagi odredbe glavnega štaba, ki je urejala organizacijo inženirstva v brigadah, so 20. februarja 1944, v artileriji XV. divizije ustanovili inženirsko-tehnični vod, ki so ga podredili zaščitnemu bataljonu. Dne 6. aprila pa so formirali inženirsko četo in jo podredili štabu artilerije kot samostojno enoto.²⁴³

Do konca vojne so inženirci opravljali izredno pomembne in tvegane bojne, pa tudi druge naloge.

Iz dnevnika, ki ga je vodil prvi komandir inženirske čete Mirko Eržen od njene ustanovitve do konca septembra 1944, je razvidno, da je inženirska četa bila ustanovljena na Jami pri Dvoru 6. aprila 1944. Mirko Eržen je dobil nalogo, da obišče divizione in zaščitni bataljon ter izbere potrebne tehnične kadre za oblikovanje inženirske čete.

Enote brigade niso kazale posebnega navdušenja in razumevanja za novo nastajajočo enoto in so se na vse načine branile dati iz svojih vrst dobre in sposobne kadre in borce, ki jih je enota potrebovala. No, štab artilerije jih je resno opozoril na to, da v inženirski enoti morajo biti taki borci, ki to vrsto dejavnosti že poznajo, ker v vojni vihri ni bilo ne časa, ne možnosti, da se na novo usposabljaajo.

Tako so v borih nekaj dneh že ustanovili inženirsko enoto — četo, ki je štela 60 borcev. Imela je pionirsko-minerski in pontonirski vod. Takoj je krenila v akcije. Najprej so v bližini vasi Jama izkopali okope za protiletalsko obrambo, ker so takrat nemška letala — štorklje, kaj rada skoraj vsak dan ogledovala in mitraljirala partizanske položaje in naselja, v katerih so bivali. Ko so opravili to prvo nalogo, so že krenili v boj za Ribnico, kjer so poiskali primerne lokacije za vko-

pavanje topov in izgradnjo opazovalnice na pobočjih Male gore.

Ko so boji za Ribnico še trajali, so se vrnili na Jamo in v kratkih strokovnih tečajih začeli usposablјati borce za posamezne stroke, predvsem za minerce, pionirje, pa tudi za pontonirje.

Pridobljeno strokovno znanje so takoj preskušali v praksi. Minerski vod je 15. aprila miniral cesto Novo mesto—Mirna peč, pontonirski vod pa je sestavil zložljivi montažni most za premostitev prekopov in voda do razpetine 10 metrov, za katerega niso porabili niti enega žebļa. Mnogi partizani so se takrat spraševali, kaj pomeni čuden »lojtrski« voz s kupom desk in tramov, ki se je pomikal hkrati s topovi in vozovi s strelivom skozi Suho krajino, ko so odhajali v peti zaporedni napad na Ribnico. Del inženircev je hodil pred kolono in odstranjeval ovire na cesti Hinje—Z vir če—Struge—Rapi j evo, pontonirci pa so s postavljanjem montažnega mostu omogočali hiter prevoz topov, havbic in vozov prek razkopanih odsekov na cesti.

Po napadu na Ribnico ni bilo niti dneva počitka. Komaj se je inženirska četa vrnila na Jamo, že so morali 23. aprila inženirci kreniti na pot, saj se je v širokem obsegu pripravlj al napad na Žužemberk. Iz Ambrusa, kjer so se nastanili, so dvakrat ponoči odšli rušit mostove med Zagradcem in Žužemberkom, da bi s tem onemogočili Nemcem in domobrancem prehod na desni breg Krke na območje, kjer so bili položaji topov. Iste dni so z istim namenom porušili tudi most čez Krko na Dvoru ter zaminirali cesto Dvor—Žužemberk in Zagradec—Krka. Ko so bile te naloge opravljene, so se inženirci 29. aprila premaknili na območje med vasjo Visejec in Veliko Lipje na desnem bregu Krke nasproti Žužemberku, kjer je imela položaje celotna artilerija. Zgradili so okope za topove, opazovalnice in zaščitne bunkerje. Po zmagi in osvoboditvi Žužemberka so se 5. maja vrnili na območje Jama—Dvor popravljati mostove, ki so jih pred nekaj dnevi porušili.

V slabih treh tednih obstoja inženirske čete, se je pokazalo, da ne bo kos vse večjim in večjim nalogam, če si ne bo zagotovila proizvodnje najnujnejšega materiala. Zato so s pomočjo narodnoosvobodilnih odborov in domačinov usposobili manjšo žago, organizirali mizarско-kolarsko, strojno in mehanično delavnico in večjo kovačnico.

Organizirali so zbiranje različnega blaga iz železa in lesa za potrebe teh dtilavnic. Morda se danes smešno sliši, takrat pa je bil to velik uspeh, da jim je uspelo organizirati kovanje podkev in podkovskih žebeljev, kovanje železnih spon za mostove in drugih konstrukcij, žaganje lesa, izdelavo najnujnejšega orodja kot so lopate, krampi, kladiva, železni drogovi in drugo.

V tem času, v prvi polovici maja 1944, so inženirci nape-ljali tudi elektriko v dve vasi okrog Dvora, vezistom pa so pomagali napeljevati vojaške telefonske linije.

Ko je to opravila, se je četa preselila na Smuko. Tu so v treh dneh zgradili strehe nad nekaj požganimi domovi, nato pa začeli v požgani vasi Topla reber graditi veterinarsko bol-nico in hleve za 120 brigadnih konj in mul.

Minerski del inženircev je takoj po prihodu na Smuko odšel v akcijo, da bi onеспosobil ceste proti Kočevju in na območju Zvirče—Struge. Cesti so zasekali v dolžini skoraj 2 kilometra in ju dobro zaminirali z magnetnimi minami.

Po tej akciji je minerski vod skoraj dva dni izdeloval razne vrste min za bližnji napad na Trebnje in Mimo peč, nato pa 15. maja odšel s Smuke in se priključil brigadi, ki je odšla na območje Trebnje—Mirna peč. Minerei so na več mestih minirali cesto od Občin pri Trebnjem proti Velikemu Gabru ter od Mirne peči proti Novemu mestu.

Dne 22. maja je bila celotna inženirska četa spet zbrana na Smuki in je po nalogu VII. korpusa še isti dan temeljito zaminirala vse ceste in važnejše poti v neposredni bližini Kočevja v smeri proti Suhi krajini, čez nekaj dni pa je spet odšla na pot preko Trebnjega in Mokronoga na položaje okrog nemško-domobranske postojanke Tržišče nad Sevnico.

Ko se je po teh akcijah in zmagah celotna artilerija začela pripravljati za uradno slavnostno razglasitev ustanovitve I. slovenske artilerijske brigade, so inženirci v vasi Lašče nad Dvorom postavili slavnostno tribuno in še vse tisto, kar taka vojaška parada zahteva, da vse bolj slavnostno poteka.

Časa za počitek ni bilo. Šestega junija so zasekali in za-minirali cesto Brezova reber—Prečna pri Novem mestu. Ko-maj so se po 12-umem delu in dolgem maršu vrnili na Jamo, že so se morali pripraviti na enega najdaljših pohodov, na akcijo rušenja Štampetovega mostu.

Ko je 9. junija artilerijska brigada odšla na dolgo pot skozi Suho krajino mimo Velikih Lašč in Krvave peči, prek kanjona Iške do Koži jeka in odtod proti Štampetovemu mostu, so inženirski imeli izredno naporno delo, saj so morali pred topovi in vozovi z municijo čistiti s podrtim drevjem zagazane ceste, premostiti številne prekope in zgraditi most čez Iško. Očistili so tudi vse od sovražnika zatrpane in zamini-rane ceste v bližini Stampetovega mostu, ko pa je bil most zavzet, so ga skupaj z minerei XV. divizije minirali.

Ko so se vračali iz akcije po skoraj isti poti v dolino Krke, so morali vsa dela ponoviti, saj so zdaj tisto, kar so prej popravljali morali zopet rušiti. Pri tem delu so šli pogosto s predhodnico, ali pa so ostali z zaščitnico brigade. Res je, da so bili vsi oboroženi, imeli so dva mitraljeza in nekaj brzo-strelk, toda dobre začčite vojnih enot pri svojem delu niso imeli in so se večkrat znašli v nevarnosti, da jih sovražnik obkoli in uniči.

No, kot vselej prej, so tudi po tej veliki akciji pripeljali in prinesli nazaj na Jamo 15. junija brez izgub vse orodje in opremo in tudi že dokaj zdelan montažni most. Žrtve tega pohoda sta nekaj dni po akciji bila samo dva konja, ki sta vso pot vlekla omenjeni most, potem pa sta dala svoje meso utrujenim partizanom.

Ker v vojni okoliščine pač nikoli niso dovoljevale počitka, je večji del inženircev že 16. junija moral začeti graditi konspirativna municijska skladišča na skrajnem severnem delu Roga. Ni bilo lahko na višino 900 m v kraške jame in vrtače, pravzaprav vedno na rokah, prenesti ves potreben material. Minerei so 19. junija ponovno zaminirali cesto Mirna peč—Novo mesto, 20./21. junija pa cesto med vasjo Krka in Hočevjem ter cesto Krka—Luče (proti Grosupljemu). V zadnjih dneh junija je del inženircev premostil dva velika prekopa na cesti Dvor—Zagradec ter ponovno usposobil most prek Krke v Zagradcu. Mimogrede pa so v istem času izdelali še velik plastični relief območja Dvora, ki je služil za tečaje topničarjev.

Prve dni julija so bili minerei zaposleni z izdelavo večje količine min, saj je bilo potrebno ponovno in dodatno zaminirati vse ceste in poti, ki so vodile iz Kočevja proti Suhi krajini in na osvobojeno ozemlje, kamor so Nemci in domobranci vse bolj pogosto silili, v istem času pa spet zasekati vse pro-

metne zveze v isti smeri. Dne 8. julija so te ovire zaustavile prodiranje sovražnikovih oklepnih enot iz Kočevja in nekaj min je opravilo svoje delo. Zato so minerei še isti večer ponovili akcijo. Komaj so se vrnili, so morali na hitro roko začeti graditi v požgani Topli rebri solidno barako za nastanitev štaba brigade in drugih štabnih enot.

Ker pa je sovražnik naslednji dan spet rinil iz Kočevja, je bilo treba spet položiti mine, kar je dodobra utrudilo minerce, saj so jih po dnevi izdelovali, ponoči pa jih nastavljali.

Štabu brigade je bila baraka že 13. julija izročena v uporabo, še istega dne pa so bili inženirci prek Roga poslani v bližino vasi Podhosta pri Soteski, da v gozdu zgrade hlev za 120 artilerijskih konj in mul. Neprestan dež in pomanjkanje žebļev in sličnega materiala je oviralo gradnjo, dvakrat pa so k temu pripomogli še Nemci in domobranci, ki so se iz Novega mesta pririnjili prav v neposredno bližino. Toda kljub temu so bili hlevi in veterinarska ambulanta postavljeni že 22. julija. Istega dne je bilo četi dodeljenih okrog 20 novih borcev, ki so prišli v glavnem iz trboveljskih revirjev.

Prehranjevanje izredno velikega števila živine je artilerijski brigadi povzročalo precejšnje težave. Ovsa ni bilo, sena tudi ne dovolj, saj so ga po vaseh ženske in otroci imeli komaj še za kakšno kravico, ki je ostala v hlevu. Partizani pa so se znašli. Po vaseh so si sposodili vse potrebno orodje za košnjo in spravljanje sena, dotedanjo inženirsko opremo so zakamufirali in odšli skozi Črmošnjice na pobočja Roga do požganih vasi Topli vrh, Gričice, Komama vas, okoli katerih leže obsežni travniki. Po treh mesecih trdega dela jim je ta naloga bila v nagrado in dopust. Po prihodu na »proizvajalno področje« so si najprej postavili zasilne strehe nad glavo in čez dobra dva dni so intendantni že pričeli voziti velike vozove sena v dolino. V dobrih 14 dneh so prepeljali več kot 130 vozov.²⁴⁴

Proti koncu vojne so se inženirci spet oprijeli svojega pravega strokovnega dela in 2. septembra 1944 odšli preko Suhe krajine rušit, oziroma minirat železniško progo med Ribnico in Kočevjem. V noči na 4. september so razstrelili okoli 300 m proge. Nekaj ur po vrnitvi iz te akcije pa so spet minirali ceste v bližini Kočevja.

Uspehi takega dela in boja inženirske čete v dobi petih mesecev so bili tile: uničila je tri sovražnikove tanke, 2 blindi

in štiri tovornjake, tri mostove prek Krke je porušila, potem pa jih zopet usposobila, zgradila je most čez Iško, premostila prek 40 prekopov, zasekala 15 km cest in poti, položila okrog 250 protitankovskih min, razrušila 1300 m železniške proge, zgradila pet velikih hlevov za 240 konj in mul, dve veterinarski ambulanti in barake za štabne enote in tri municijska skladišča, napeljala je 3 km električnega voda in 10 km telefonskih linij, izkopala mnogo okopov in zaklonišč ter pripravila 130 voz sena.

INTENDANTSKA SLUŽBA

Preskrba v artileriji je bila organizirana po istih načelih, kakor v vseh drugih brigadah NOV in PO Slovenije. Načela preskrbe so slonela na do tedaj že bogatih izkušnjah, ki so si jih partizani pridobili do kapitulacije italijanske vojske. Na podlagi teh izkušenj so navodila za organizacijo preskrbe sestavili intendant glavnega štaba NOV in PO Slovenije.

Seveda se je organizacija intendantske službe v artileriji od njene ustanovitve do konca vojne spreminjala in izpopolnjevala. V začetku, ko je bila še artilerija XV. divizije, so v intendanturi bili samo trije intendant, po eden v vsakem divizionu in v štabu artilerije, ki so skrbeli za preskrbo vseh borcev.

Pozneje se je število intendantskega osebja večalo in blizalo merilom, ki so jih predpisovala navodila intendantur višjih štabov.

Po teh merilih naj bi bilo 7—8 % od skupnega števila borcev v intendantski službi oziroma po en kuhar na 55 borcev in po en čevljar in en krojač na 115 borcev.

Poleti 1944 je organizacija intendantske službe v I. slovenski artilerijski brigadi bila takale:

V štabu brigade:

- brigadni intendant s pomočnikom — 2
- kuharji — 3
- administrator — 1
- konjevodca — 2

V štabu divizionu oziroma zaščitnega bataljona:

- intendant s pomočnikom — 2

- ekonomi — 2—3 (za vsako baterijo po eden)
- kuharji — 2—3 (za vsako baterijo po eden)
- čevljar — 1
- krojač — 1
- kovač (samo v divizionih) — 1
- sedlar (samo v divizionih) — 1

Torej je bilo v artilerijski brigadi 30 do 40 borcev in starešin, ki so opravljali intendantske naloge.²⁴⁵

V intendantsko službo so štabi odredjali predvsem borce, ki so za tako delo imeli največ smisla oziroma ustrezne izkušnje iz svojih poklicev pred vstopom v NOV.

Prvi intendant artilerije XV. divizije, to je v obdobju do nemške oktobrske ofenzive leta 1943, je bil Edo Zorko, ki so ga ob ofenzivi Nemci ujeli in odpeljali v taborišče. Nadomestil ga je Franc Mirt, ki je ostal kot brigadni intendant I. slovenske artilerijske brigade v njej vse do februarja 1945. Na njegovih plečih je slonela celotna organizacija in izvedba preskrbe artilerije. Njegovi naj bližji sodelavci, intendanti v divizionih in zaščitnem bataljonu, pa so bili: Peter Deu, Matija Cvetan, Anton Mrvar, Franc Gabrič in Franc Krajnčič. Ko je Mirt odšel v vojaško šolo februarja 1945, ga je zamenjal Matija Cvetan, ki je ostal brigadni intendant do konca vojne.

Intendanti so za svoje delo odgovarjali političnim komisarjem in od njih tudi največkrat dobivali naloge. Le pred večjimi akcijami so jim naloge dajali komandanti oziroma njihovi namestniki. V strokovnem pogledu je intendantura brigade dobivala navodila in smernice za delo od intendanture XV. divizije, pozneje pa od intendantskega odseka štaba VII. korpusa.

Živila in druge potrebe za preskrbo enot so večinoma črpali iz krajevnih virov. Najpogostejši preskrbovalni načini so bili odkupi po smernicah gospodarskih komisij, dostikrat pa so enote morale opravljati tudi rekvizicije ali prisilni odkup, pri okupatorjevih sodelavcih pa konfiskacije ali zaplembe.

Preskrba je potekala nekako takole: intendant brigade je od terenskih gospodarskih komisij ljudske oblasti, ki so bile v vsakem večjem naselju, dobival nakazila, ki so vsebovala

podatke o tem, kje, kaj in v katerih količinah naj živila in druge potrebščine odkupi oziroma zapleni. S takšnimi nakazili so intendantih odhajali na teren k vaškim terenskim delavcem, ki so jih odvedli k prebivalcem, pri katerih naj bi odkup opravili.

Rekvirirana živila, večinoma žitarice, krompir, sočivje, zelenjavo in živali za zakol, so intendantih plačevali z boni. Vsak bon je imel štampljko intendanture s podpisom brigadnega intendanta; ta, ki je odkup izvajal, pa je ob prevzemu blaga vpisal vrsto in količino.

V nekaterih primerih pa so odkupljeno blago plačevali tudi z denarjem, zlasti revnim partizanskim družinam. Toda denarja je brigada imela ponavadi zelo malo, le nekaj tisoč lir in je morala z njim hudo varčevati.

Preskrba po taki poti je bila dokaj enostavna le na osvobojenem ozemlju. Težavnejša je bila v predelih, ki jih je nadzoroval okupator. V take predele so intendantih odhajali redko sami in še to samo ponoči, ali pa takrat, kadar so štabi organizirali prekrbovalne akcije in so partizanske enote tiste predele zasedle.

Ob priliki širših prehranjevalnih akcij največkrat ni bilo moč urediti nadrobnosti prek gospodarskih komisij in ob pomoči terencev, ker jih ni bilo, zato so intendantih izvajali rekvizicije in konfiskacije živali in drugih potreb p>o lastni presoji.

V drugi polovici leta 1944, ko je na osvobojenem ozemlju hrane že zelo primanjkovalo, so intendantih v preskrbovalnih akcijah imeli večkrat hude težave. Hrane in drugega blaga v količinah, ki je bila na nakazilih, niso več mogli dobiti.

Intendantih so uporabljali tudi druge načine preskrbe, kadarkoli je bilo to mogoče. Med temi naj omenimo zamenjave, preskrbo iz skladišč in pomoči zaveznikov, lastne akcije in seveda vojaški plen.

Nekatera živila, ki jih je brigada imela več, kot jih je trenutno rabila, so vozili čez Kolpo v Gorski kotar in jih tam zamenjali za blago, ki ga je primanjkovalo. Brigadni intendant je večkrat odhajal v Vinico, Brod na Kolpi in potoval tudi do Delnic, da bi ugotavljal, kaj in kje bi lahko zamenjal. Največkrat so lahko zamenjali žito in krompir za sol in tobak. Na ta način je bila artilerijska brigada tudi s tem za naj-

nujnejše potrebe založena. Intendantura je skrbela, da so borci jedli soljeno hrano in dobili tudi tobak in cigarete, kadar je bila brigada v težjih naporih in bojih. Kako so bili intendant v tem pogledu iznajdljivi, naj pove tale primer:

Nekega dne julija 1944 so v vasi Jama slučajno našli več sodov in kadi, ki so jih še pred kapitulacijo Italije skrili vaški belogardisti. Sodi in kadi so bili sicer prazni, toda intendant so jih naložili na vozove, jih odpeljali v Belo krajino, jih tam zamenjali za žito, le-to pa odpeljali na Hrvatsko v Brod na Kolpi in ga zamenjali za sol, tobak ter kože za izdelavo in popravilo čevljev.²⁴⁶

Tudi skladišča je intendantska služba organizirala po lastni presoji. Zanje je vedelo le nekaj oseb. V taka skladišča so spravili živila, ki so jih imeli več, kot so jih trenutno rabili, na primer mast, ki je ostala po bogatejšem zakolu in nekaj žitaric.

Rezervo živil so včasih spravili tudi pri zaupnih kmetih, ali pa so jo zakopali v zemljo v težje dostopnih predelih. Žito so spravljali tudi v mlinih, kjer so jim ga zanesljivi mlinarji zmleli v moko. Prikladen prostor za skrivališče so bili tudi čebelnjaki. Upali so, da bo rezerva živil tam bolj varna.

Kljub temu pa se je dogajalo, da je sovražnik med svojimi vdori kakšno skladišče našel ter blago odnesel ali uničil. Divizijski intendant so imeli večkrat skrito moko v mlinu na reki Krki pri Soteski. Od tam so jim jo leta 1944 domobranci dvakrat odpeljali. Brigadni intendant je imel skrivno skladišče masti, ki so jo zakopali v sodih, v bližini vasi Lašče, skladišče žita pa v bližini vasi Jama. Čeprav je za žito vedelo le malo ljudi, so ga 8. novembra 1944, ko so v nenadnem nočnem napadu vas zavzeli, domobranci našli in uničili. Niso imeli časa vzeti ga s seboj. Skrivališče je verjetno nekdo izdal.

Dober primer lastne preskrbe pa je bila košnja sena, ki jo je poleti 1944 opravila inženirska četa na Topli rebri v Kočevskem Rogu, da bi pripravila rezervo sena za prehrano koptarjev v zimi 1944/1945.

Večje količine živeža, obutve in obleke iz zavezniške pomoči so borci I. slovenske artilerijske brigade začeli dobivati šele proti koncu leta 1944.

Hrano so kuhali v kotlih, ki so jih dobivali od kmetov, ali pa jih naredili sami iz bencinskih sodov. Med premiki so kotle

nosile mule, ali pa so jih vozili z vozovi. Kadar so med premiki hrano tudi kuhali, so jih vedno vozili s seboj. Brigada je imela več kuhinj. Vsak divizion in zaščitni bataljon je imel svojo, ki je pripravljala hrano za vse starešine in borce skupaj. V štabu brigade je po pomladi leta 1944 bila ena, pozneje pa dve, ker so od tedaj, na podlagi navodil intendature glavnega štaba NOV in PO Slovenije, hrano za člane štaba brigade morali kuhati v posebni kuhinji.

Čeprav je intendatura glavnega štaba NOV in PO Slovenije že predpisala tabele pripadajočih količin oziroma kaloričnih vrednosti, se teh tabel niso mogli držati in so hrano pripravljali tako, kot so pač živili imeli na voljo. Enkrat je bila bogatejša, drugič slabša. Kuhali so enolončnice trikrat dnevno, vsakokrat po približno liter hrane. Zjutraj so ponavadi kuhali močnik ali polento, opoldne in zvečer pa jedila z mesom. Če ni bilo mesa, so borci dobili večje količine sočivja. Takšen način preskrbe so intendantii skušali ohraniti tudi med akcijami, zato so kotle vedno nosili s seboj.

Borci, ki so odhajali v patrulje, v obveščevalne akcije, ali opravljali druge posamične naloge, pa so se pogosto hranili pri kmetih, ki so jim kuhali brezplačno. Kruh so enote dobivale zelo poredkoma, ker ni bilo možnosti, da bi ga pekli.

Ob svoji ustanovitvi artilerija še ni imela delavnic. Toda že v začetku leta 1944 so ustanovili najprej čevljarstvo, pozneje pa še krojaško delavnico. Delavnice so bile priključene brigadnemu pratežu. Sedlarji in kovači pa so bili v divizionih in so bili podrejeni referentu veterine. Intendantii so skrbeli le za nabavo potrebščin za sedlarje in kovače.

Čeprav smo v začetku rekli, da je bila preskrba v artileriji organizirana po istih načelih kakor v drugih enotah VII. korpusa, je treba ugotoviti, da so intendantii v artileriji imeli težje in bolj zapleteno delo, ker so razen za prehrano moštva, morali skrbeti tudi za prehrano in opremo velikega števila konj in mul. Živali so hranili s senom in slamo, ki so jo intendantii nabavljali tudi prek gospodarskih komisij. Največkrat so seno in slamo dovažali iz Bele krajine, ker ga v predelih, v katerih je bila brigada razporejena ali se bojevala, ni bilo dovolj. Med akcijami in daljšimi premiki, so vedno vozili s seboj par voz sena in slame za prehrano živali. Oves so živali dobile zelo redko in še to v majhnih količinah. Konec spomla-

di, poleti in v začetku jeseni so puščali živali na pašo, kadar koli so dopuščale razmere.

Problem, ki so ga morali reševati intendant, je predstavljalo tudi napajanje živali, zlasti med pohodi. Konji naj bi dobivali vodo trikrat dnevno. Ker napajanje živali zahteva precej časa, včasih med operacijami in pohodi ni moglo biti redno. V takšnih primerih so živali napajali enkrat dnevno, včasih pa jim niso mogli tudi po več dni dati vode.

SKLEPNA BESEDA

Čeprav so narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije že v zelo zgodnjem obdobju svojega razvoja občutili potrebo, da bi imeli na voljo neko učinkovito težko orožje, ki bi moglo rušiti tudi bolj utrjene objekte in bunkerje ter med napadom utirati pot pehota tudi skozi žične ovire in minska polja, so takšno željo mogli uresničiti šele proti jeseni 1943. Vzrokov za to je bilo več in so bili taktične, tehnične in organizacijske narave.

Glede na svojo taktiko bi namreč prve partizanske čete, bataljoni in odredi, pa tudi prve partizanske brigade do sredine leta 1943 potrebovale predvsem lahko gibljivo težje orožje, ki bi ga mogle uporabljati nenadno in učinkovito, nato pa hitro umakniti z bojišča in ga varno skriti v skrivališča. Toda takšnih, v tehničnem smislu partizanskemu načinu bojevanja prilagojenih in za premične, dinamične partizanske enote uporabljivih težkih bojnih sredstev tedaj še ni bilo. V napadih na utrjene postojanke so to vlogo opravljali hrabri bombaši in minerei, ki so se kljub smrtni nevarnosti plazili do sovražnikovih utrd.

Tedanji topovi in havbice so bili, kot smo videli, zelo težka orožja, ki so se mogla premikati le z vpregami dveh, štirih ali šestih konj, v glavnem samo po dobrih cestah in poteh, okorno in počasi. Izven cest in po boljših gorskih poteh so se lahko premikali le gorski topovi, ki pa so jih morali topničarji prej razstaviti na dele, da bi jih potem konji, opremljeni z ustreznimi tovornimi sedli in v ta namen posebej izurjeni, prenašali na svojih hrbtih. Razstavljanje in sestavljanje topov je terjalo razen posebne opreme še spretnost posadk in dovolj časa.

Teško orožje, ki je tako učinkovito v napadu, je hkrati sila ranljivo in se samo s težavo brani. V boju je učinkovito le, kadar je na položaju pripravljeno za streljanje. V vseh drugih okoliščinah, med premikom in počitkom, na izhodiščnih položajih, v primeru, če ni na voljo dovolj streliva, pa je sila občutljivo in more zlahka postati plen sovražnika.

Zategadelj je razumljivo, da je NOV lahko ustvarila topniške enote šele tedaj, ko je dosegla dovolj visoko razvitost v organizacijskem smislu, ko je imela ustrezne kadre, ko je bila sposobna tudi za širše operacije in ne nazadnje, ko je lahko uskladila na nek način nasprotje med tehnično neustreznostjo težkega orožja, ki ga je imela na voljo, in načinom svojega bojevanja.

Te probleme je mogla učinkovito reševati šele ob kapitulaciji fašistične Italije in neposredno po njej. Ne samo zato, ker so narodnoosvobodilne enote takrat poraženim italijanskim divizijam zaplenile mnogo topov in havbic ter večje količine streliva, temveč tudi zategadelj, ker je tedaj nastalo široko svobodno ozemlje, ki je nudilo širše možnosti za premike in manever topništva. Močno okrepljena narodnoosvobodilna vojska je začela s širokopoteznějšími operacijami novih divizij in ni več uporabljala partizanske taktike manjših enot.

Osvobojeno ozemlje na Dolenjskem in Notranjskem je bilo tako razsežno in se je povrh tega naslanjalo tudi na hrvatsko svobodno ozemlje, da sovražnik ni imel več možnosti, da napade osvobodilne sile hkrati na vsem tem prostoru. Zato tudi največja nemška oktobrska ofenziva ni mogla preprečiti hitrega razvoja topništva.

Nič ni torej čudnega, če je najmočnejša topniška enota NOV in PO Slovenije nastala prav na tem osvobojenem ozemlju in v okrilju središčnega in strateško najpomembnejšega VII. korpusa.

Prva slovenska artilerijska brigada je nasledila tehniko poražene italijanske fašistične vojske. Zato je v svoji sestavi imela več vrst in kalibrov topov in havbic, pa še te zastarele. Prevladovala so poljske havbice kalibra 100 mm, model 14 (iz leta 1914). Takšnih je imela devet. Poljskih topov kalibra 75 mm, model 11, je imela sedem, potem še gorsko havbico kalibra 75 mm, model 34, in protitankovski top kalibra 50 mm PAK. V jeseni 1944 je dobila še gorski top kalibra 75 mm, model 13, ki je bil dotlej v XVIII. diviziji. Tako je imela brigada

do marca 1945 na voljo skupaj 19 orožij. Vsa, razen protitankovca 50 mm, ki so ga partizani zaplenili v Zdenski vasi, so bila italijanskega porekla.

S temi razpoložljivimi orožji bi brigada mogla ob hkratni uporabi in računajoč po pet granat na vsako cev, v eni minuti izstreliti na sovražnika tono železa.

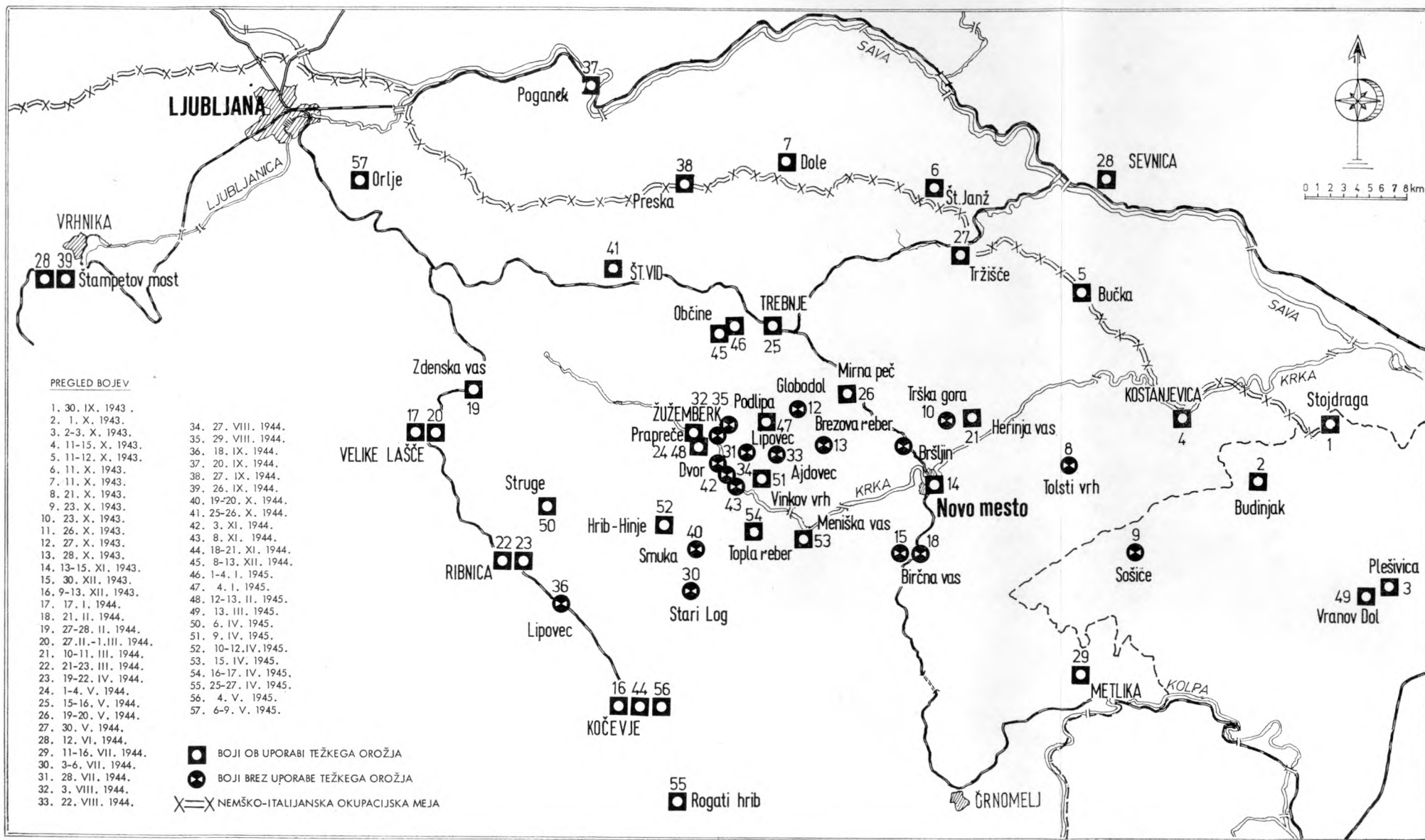
Toda vseh orožij hkrati ni mogla v boju nikoli uporabiti. Vzrokov je bilo za to več. Skoraj vedno je bilo 20—30 % orožij v okvari. Tudi konj, ki bi bili potrebni za hkratni premik vseh orožij in pripadajočega streliva, ni imela nikoli toliko na voljo. Topovi in havbice so bili v več skrivališčih, ki so bila med seboj zelo oddaljena, včasih pa tudi v predelih, ki jih je nadzoroval sovražnik.

Baterije nikoli niso imele pri sebi vseh svojih orožij in konj več dni zaporedoma, razen v primeru, če so bile v boju. Po končani akciji so orožja takoj odpeljali v skrivališča.

Skrivanje orožij in konj je bila zelo smotrna taktična poteza, ki je brigado razbremenjevala, zmanjševala že omenjeno značilno defenzivnost artilerije in razreševala nasprotje med okornostjo tehnike in potrebo po večji manevrski sposobnosti topništva.

Konec marca 1945, ko je iz zavezniške pomoči prišlo 20 novih topov kalibra 75 mm, model 1—4, in je način bojevanja enot VII. korpusa začel zgubljati značaj prejšnje manevrske partizanske taktike svojih topov ni več skrivala po gozdovih. Z novimi topovi se je ognjena moč brigade povečala na dve in pol toni železa v minuti.

Toda dokler ni dobila novih topov, obenem pa tudi zadostnih količin streliva in instrumentov za opazovanje in vodenje ognja, so se morali topničarji ubadati z vrsto težav. Težave je povzročala dokaj visoka starost in obrabljenost italijanskega orožja. Ta obrabljenost ni bila vzrok le pogostim okvaram, temveč je vplivala tudi na točnost streljanja in učinkovitost rezultatov. Topničarji tudi niso imeli dovolj pripomočkov, kot so naprave za merjenje, za izračun začetnih elementov in popravkov med izvedbo streljanja ter strelnih tablic. Večinoma so morali streljati z improviziranimi pripomočki ali po subjektivni oceni. Ni bila redkost, da so merili kar skozi cev. Prav tako so zelo pogrešali pripomočke za redno vzdrževanje in čiščenje ter za zaščito orožja in streliva pred uničevalnimi vremenskimi vplivi. Razumljivo je, da je tudi takšno pomanj-

Pregled bojev v katerih so sodelovale artilerijske enote XV. divizije in I. slovenske artilerijske brigade

kanje sredstev vplivalo na točnost in učinkovitost ognja in na končne rezultate, pa če so se topničarji še tako trudili.

Po ukazu glavnega štaba NOV in PO Slovenije o preureditvi, ki jo je izdal oktobra 1944, naj bi se artilerija pravočasno pripravila za prevzem novih topov iz zavezniške pomoči slovenski narodnoosvobodilni vojski. Toda splošni položaj in razvoj dogodkov v drugih predelih Jugoslavije, zlasti ofenziva jugoslovanskih osvobodilnih sil v Srbiji, s ciljem, da bi ob sodelovanju rdeče armade čimprej osvobodile glavno mesto Jugoslavije Beograd, operacije v Hercegovini in Dalmaciji, nato pa oblikovanje sremskega bojišča, so narekovali usmerjanje naj večjega dela zavezniške pomoči v predele, kjer je NOV Jugoslavije reševala ključne, strateško najpomembnejše naloge.

Toda kljub temu, da je pozno prejela novo orožje, je artilerijska brigada dobro opravila svojo vlogo. Od ustanovitve, ko je bila še artilerija XV. divizije, pa do konca vojne je izstrelila na sovražnika 15.430 granat, od tega iz havbic kalibra 100 mm 2830, iz poljskih in gorskega topa ter gorske havbice 75 mm 5870, iz protitankovskega topa 100 granat, iz novih topov kalibra 75 mm, modela 1—4, pa je izstrelila 6500 granat.

Dokler ni dobila novih topov in z njimi dovolj streliva, je morala z granatami zelo varčevati. Zaloge, ki jih je NOV zaplenila Italijanom in ki so bile že itak pičle, so naglo kopnele. Že konec poletja 1944 je imela že zelo malo streliva in še to večinoma le šrapnele, ki jih je lahko uporabljala samo v nuji. Zavezniška pomoč je prihajala zelo poredkoma in v majhnih količinah. Nekaj več streliva iz zavezniške pomoči je začelo prihajati v pozni jeseni 1944.

Med strelivom za topove in havbice italijanskega porekla ni bilo rušilnih granat. Te granate bi bile najustreznejše, kadar so enote napadale močne postojanke, ki so imele trdno zidane zgradbe in železobetonske bunkerje. Ker Italijani v bojih s partizani niso uporabljali granat z vžigalniki za rušenje, saj so s topovi obstreljevali le žive cilje izven zaklonišč, jih tudi partizani v vojnem plenu niso našli. Zaplenili so le granate s trenutnim in tempiranim učinkom ter šrapnele. S takšnim strelivom brigada potem ni mogla dovolj učinkovito razbijati in uničevati trdno zgrajenih utrdb, kakršne so imele velike postojanke kot so bile Novo mesto, Kočevje, Velike Lašče in druge.

Naslednja posebnost I. slovenske artilerijske brigade, ki je izvirala iz zgoraj opisanega nasprotja med tehničnimi značilnostmi artilerije in njeno uporabo, pa tudi iz operativnega položaja, v katerem se je ves čas bojevala, je bila v tem, da je bila usposobljena opravljati dve vrsti taktičnih nalog. V napadih na utrjene postojanke je podpirala napade partizanskih brigad z ognjem svojih topov in havbic, v spopadih na odprtem zemljišču pa se je bojevala kot vsaka druga pehotna enota, s puškami, brzostrelkami in strojnicami. V bojih na odkritem zemljišču je svoja težka orožja le redko uporabljala.

Kot pehota se je bojevala takrat, kadar jo je sovražnik v to prisilil z nenadnim napadom, ali pa v primeru, kadar jo je komandant korpusa uporabil kot korpusno rezervo, ker ni imel na voljo nobene druge pehotne enote. Tako je bila I. slovenska artilerijska brigada močna korpusna rezerva ne samo z močjo ognja artilerijskega orožja, temveč tudi kot dobra pehotna enota.

Brigada se je 57-krat spopadla s sovražnikom. Od tega je 39-krat uporabljala topove, 18-krat pa se je bojevala kot pehota.

Oglejmo si še njeno kadrovsko sestavo. Na podlagi dokaj točnih podatkov, zbranih virov, večinoma iz Vprašalnih pol, na katere je dalo odgovore okoli 300 njenih bivših borcev, je bilo moč ugotoviti, da se je od ustanovitve artilerije XV. divizije pa do konca vojne v vrstah I. slovenske artilerijske brigade bojevalo 753 borcev in 29 bork. V bojih je življenje zgubilo 94 borcev ali 13⁸». Med padlimi pa je bilo 5 bork. Sovražnik je ujel 42 pripadnikov brigade in jih odpeljal v taborišča.

Dnevno številčno stanje brigade je nihalo med 350 in 510 borci. Resnici na ljubo moramo povedati še to, da je približno 150 borcev brigado samovoljno zapustilo, da bi se priključili enotam, ki so se bojevale v bližini njihovih domov, večinoma na Primorskem in Štajerskem, vendar jih je zelo malo prebegnilo k sovražniku. Nekaj ubežnikov so enote VOS oziroma VDV vrnile v brigado.

Za prevoz in prenos orožja in streliva ter druge opreme je imela brigada od 80 do 130 konj in mul. V bojih je bilo ubitih 40 živali.

Ves čas obstoja enote so naj višja politična vodstva osvobodilnega gibanja in glavni štab NOV in POS posvečali razvoju artilerije vso pozornost. Poveljnik glavnega štaba Franc

Rozman-Stane, in za njim Dušan Kveder-Tomaž, kakor tudi politični komisar glavnega štaba Boris Kidrič-Peter, so brigado večkrat obiskali in ji pomagali reševati težave in probleme. Tudi drugi člani glavnega štaba so redno prihajali v štab brigade in so potem v svojih poročilih vrhovnemu štabu NOV in PO Jugoslavije poročali o njenem razvoju in pomanjkljivostih ter posredovali pri njem glede gmotne pomoči.

Štab VII. korpusa in štab artilerijske brigade sta pogosto bivala v istem kraju, v vseh večjih operacijah pa sta bili njuni poveljniški mesti v neposredni bližini. Poveljnik korpusa je pogosto vodil operacije in opazoval boj s topniških opazovalnic.

Brigada je bila tesno povezana s prebivalstvom in je stikom z njim posvečala izredno pozornost in skrb. Lahko rečemo, da je z njim živela in trpela. Politični komisarji in pre-skrbovalni oficirji so ves čas skoraj vsakodnevno vzdrževali tesne stike z narodnoosvobodilnimi odbori, političnimi organi in terenskimi delavci, od njih pa so dobi vaili dragocene podatke, (ki so jih potrebovali. V primeru nevarnosti pa so se terenski delavci zatekali pod zaščito brigade.

V vsakem kraju, v katerem se je brigada zadrževala več dni, so borci pod vodstvom političnih komisarjev prirejali mitinge in druge kulturno-prosvetne prireditve, na katerih so prebivalstvo seznanili s trenutnim političnim položajem, razvojem NOB in cilji osvobodilnega gibanja, z zločini okupatorja in domačih izdajalcev ter drugimi vprašanji. Nasploh so prebivalstvu pomagali v težavah in nadlogah, jim dajali pomoč pri obdelavi zemlje ali pa vsaj posojali konje, v težavnih trenutkih pa so jih bodrili in jim dvigali duha. Tudi prebivalci krajev, kjer je brigada živela, so se borcem oddolžili, saj so z njimi delili še tisto bore malo, kar so imeli. Tudi brigadnim konjem, kadar so bili potrebni okrevanja in v večjih sovražnikovih ofenzivah, so dajali zatočišče v svojih hlevih.

Osnovni dejavnik brigadne trdnosti v boju za cilje narodnoosvobodilnega gibanja in revolucije pa je bila njena organizacija komunistične partije. V brigadnih enotah je budno spremljala in skrbela za utrjevanje revolucionarne zavesti borcev in starešin, za dvig bojne pripravljenosti enot. Borci in celotni sestav enot brigade se spričo njenega prizadevanja ni izpopolnjeval le v ideološko-političnem smislu, temveč tudi v strokovnem, saj je kljub surovim vojnim razmeram in vsakodnevni bojem nenehno bdela nad procesom strokovnega

dviga enot. Večina preživelih borcev brigade je postala jedro starešinskega kadra, okoli katerega se je po vojni, seveda hkrati z drugimi, ki so se bojevali drugod, gradila artilerija Jugoslovanske ljudske armade.

K strokovnemu dvigu pripadnikov I. artilerijske brigade v dobre topničarje pa so brez dvoma pripomogli v veliki meri tudi oficirji in podoficirji bivše jugoslovanske vojske, ki so bili v njej. Svoje sposobnosti in topniško znanje so nesebično prenašali na svoje bojne tovariše in aktivno sodelovali v graditvi artilerije od prvega dne njenega obstoja.

Ko skušamo strniti misli ob pogledu na njeno zgodovino, ne moremo mimo ugotovitve, da je bil slovenski človek-borec, ki si je z vsem žarom prizadeval osvoboditi svojo domovino in si zgraditi v prihodnosti svobodno življenje brez spon in usedlin preteklosti in brez tujčevega nasilja, osnovni dejavnik, ki je premagoval opisane, na prvi pogled nepremostljive težave. S svojo vztrajnostjo in iznajdljivostjo je artilerijsko tehniko, ki jo je iztrgal iz sovražnikovih rok, spremenil v močno orožje za boj do popolne zmage. Slehera granata, ki je poletela proti sovražniku njegove in jugoslovanske svobode, je bila del njegovega srca in duha, poguma in trpljenja, prepričanja in vere. Bila je zaobljuba padlim bojnim tovarišem in svarilo vsem, ki bi kdaj segli po njegovi zemlji in plodovih njegovih rok.

OPOMBE IN VIRI

¹ Jože Kožar, Partizanski top. Borec 1953, str. 12—14 in Zgod-bica o turjaškem kanonu. Borec 1959, str. 503—504. — Karel Ora-žem, Kako je nastal prvi partizanski top. Kočevske novice, 27. aprila 1957, stran 18—19.

² Naredba poveljstva III. grupe partizanskih odredov Slove-nije z dne 12. aprila 1942 o protiletalski zaščiti, uporabi italijan-skih bomb in o materialnem poslovanju v enotah. V opombi na-redbe je zapisano, da je okupator po neuspešnih poskusih, da bi zatrl vstajo v Ljubljanski pokrajini s svojimi enotami, ki so štele 40.000 mož, začel bombardirati partizanske položaje in vasi na osvobojenem ozemlju. (Zbornik dokumentov in podatkov o NOB narodov Jugoslavije, del VI, knjiga 3, dok. št. 16, opomba 2.) Res-nično pa je takrat v Sloveniji bilo 82.000 vojakov italijanske voj-ske.

³ Poročilo poveljstva III. grupe odredov z dne 9. julija 1942 o uporabi topa, izdelanega v partizanskih delavnicah in o pošiljki materiala iz Ljubljane. Zbornik VI/3-54.

⁴ Poročilo poveljstva 1. bataljona Krimskega odreda z dne 6. julija 1942. Zbornik VI/3-65. — Jože Kožar v svojem sestavku o partizanskem topu meni, da je ena granata zadela zvonik, v ka-terem so imeli Italijani opazovalnico, in povzročila preplah med njimi. Toda ta podatek ni potrjen.

⁵ Po pripovedovanju Maksa Pečnika in Maksa Burgerja, ki ga je zapisal M. P. v članku Top, ki je samo enkrat ustrelil. Bo-rec 1962, str. 273—274.

⁶ Stane Klemenčič, politični delegat v 1. bataljonu Belokranj-skega odreda, ustni vir.

⁷ Pregled bojev in akcij slovenskih udarnih brigad, Zbornik VI/5-102.

⁸ Poročilo štaba 13. proletarske brigade Rade Končar z dne 22. februarja 1943. Zbornik VI/5-67 in 101.

⁹ Pismo Edvarda Kardelja z dne 18. junija 1943, centralnemu komiteju komunistične partije Slovenije. Zgodovinski arhiv CK KPS, registrska številka 1238.

¹⁰ Pismo Edvarda Kardelja z dne 19. junija izvršnemu odboru Osvobodilne fronte Slovenije ter obvestilo Francu Leskošku in Borisu Kidriču, da pridejo v glavni štab Slovenije oficirji za zvezo zavezniškega glavnega štaba za Bližnji vzhod. Zbornik II/9-283 in

Zgodovinski arhiv CK KPS številka 1235 in 1236. — Poročilo glavnega štaba z dne 28. avgusta 1943 vrhovnemu štabu o političnem in vojaškem položaju v Sloveniji. Zbornik VT/6-62. — Tone Fajfar, Odločitev. Ljubljana 1966, str. 322—324.

¹¹ Janez Perovšek-Pelko, Naprej. Narodna armija, Beograd 1968, stran 16.

¹² Dnevnik Borisa Nikiča (Niko Šilih). Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, fascikel 336/11.

¹³ Marjan Dovjak, takrat borec v Tomšičevi brigadi in eden od prvih topničarjev, ustni vir. — Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada. Ljubljana 1972, str. 248—249.

¹⁴ Naredba glavnega štaba z dne 13. julija 1943 za formiranje XIV. in XV. slovenske divizije NOV. Zbornik VI/6-39.

¹⁵ Stane Vidmar, takratni borec Cankarjeve brigade, ustni vir.

¹⁶ Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada. Ljubljana 1972, str. 251—260.

¹⁷ Poročilo štaba brigade Ljuba Šercerja z dne 31. julija 1943 o akciji na Žužemberk in Sela pri Šumberku. Zbornik VI/6-50. — Članek v časopisu Slovenski poročevalec, 24. avgusta 1952, Prvi top in enajst točk, stran 200.

¹⁸ Artilerija XI. armadnega zbora. Arhiv IZDG, fond italijanskih okupacijskih enot, fascikel 833, mapa A/III, 1, 2, 3, 8 in A/III, 1.

¹⁹ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in NOV v Sloveniji jeseni 1943. Maribor 1967, str. 51—52 in 134—150.

²⁰ Ljubljana v ilegali IV, do zloma okupatorjev. Ljubljana 1970, stran 251.

²¹ Miha Mišič, ustni vir. Miha Mišič je bil rojen v Kamniku 24. septembra 1918. Po končani gimnaziji je stopil v nižjo šolo vojne akademije v bivši Jugoslaviji v Beogradu. Po končani akademiji leta 1940 je postal aktivni artilerijski podporočnik. Po kapitulaciji stare jugoslovanske vojske leta 1941 so ga Nemci skupaj z njegovo družino izselili v Srbijo, toda februarja 1942 se je vrnil v Ljubljano, od tam pa so ga Italijani odpeljali v taborišče v Gonars. Iz taborišča se je vrnil spomladi 1943 in 19. avgusta tega leta odšel v partizane na Dolenjskem. Do kapitulacije Italije se je bojeval v Gubčevi brigadi, po kapitulaciji Italije pa je dobil nalogo, da organizira artilerijske enote XV. divizije. Bil je najprej komandir baterije, potem komandant diviziona in hitro zatem namestnik komandanta artilerije XV. divizije. Dne 2. januarja 1944 so ga imenovali za komandanta artilerije XV. divizije in 6. maja istega leta ob ustanovitvi 1. slovenske artilerijske brigade za njenega prvega komandanta. Na tej dolžnosti je ostal do 28. marca 1945, ko je postal komandant artilerije VII. korpusa.

²² Naredba štaba XV. divizije z dne 12. septembra 1943. Arhiv Gubčeve brigade MLRS.

²³ Poročilo štaba XV. divizije z dne 16. septembra 1943. Zbornik VI/7-65. — Poročilo štaba XV. divizije z dne 25. septembra 1943, v katerem štab divizije sporoča glavnemu štabu, da name-rava priključiti artileriji še 4 havbice 100 mm, ki so bile v popravilu. Zbornik VI/7-138.

- ²⁴ Poročilo štaba XIV. divizije z dne 28. septembra 1943. Zbornik VI/7-157.
- ²⁵ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in NOB v Sloveniji jeseni 1943. Maribor 1967. stran 181.
- ²⁶ Miha Mišič, ustni vir.
- ²⁷ Dušan Švara-Dule v članku Komandant Dule pripoveduje. Borec 1959, stran 459.
- ²⁸ Stanko Petelin-Vojko, Prešernova brigada. Nova Gorica 1967, str. 107—114.
- ²⁹ Naredba glavnega štaba NOV in PO Slovenije za 23. september 1943 o nalogah in taktiki podrejenih enot. Zbornik VI/7-111.
- ³⁰ Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada. Ljubljana 1973, stran 358.
- ³¹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 1. oktobra 1943. Zbornik VI/7-176. — Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada. Ljubljana 1973, str. 360—361. — Vojni spomini Petra Brajoviča, poseben prispevek.
- ³² Sergej Berce, komandant 1. divizion, v članku Tako so govorili naši topovi, Ljudska pravica-Borba, 5. junija 1954, št. 133, stran 2 in Slovensko topništvo na položaju. Borec 1954, str. 295 do 299.
- ³³ Poročilo glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 30. septembra 1943. Zbornik VI/7-177. — Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 2. oktobra 1943. Zbornik VI/7-180 in 181.
- ³⁴ Odredba glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 3. oktobra 1943. Zbornik VI/7-189 in 190.
- ³⁵ Odredba štaba VII. korpusa z dne 9. oktobra 1943. Zbornik VI/7-232.
- ³⁶ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in NOB Slovenije jeseni 1943. Maribor 1967, str. 417—418.
- ³⁷ Sergej Berce, Slovensko topništvo na položaju. Borec 1954, str. 295—299 in Aco Zupanc, namestnik komandanta divizion, ustni vir.
- ³⁸ Lojze Colarič, Pred Kostanjevico. Borec 1955, stran 230.
- ³⁹ Situacijsko poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 15. in 16. oktobra 1943. Arhiv Gubčeve brigade MLRS.
- ⁴⁰ Poročilo štaba 14. Železničarske brigade z dne 14. novembra 1943. Zbornik VI-8/94.
- ⁴¹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943. Zbornik VI-8/130.
- ⁴² Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 18. oktobra 1943. Zbornik VI/7-278.
- ⁴³ Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 13. oktobra 1943. Zbornik VI/7-256. — Poročilo orožniške postaje Sv. Jurij pod Kumom z dne 12. oktobra 1943. Zbornik VI-8-316. — Aco Zupanc, ki je havbico vodil, ustni vir.
- ⁴⁴ Miha Mišič, ustni vir.
- ⁴⁶ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in NOV v Sloveniji jeseni 1943. Maribor 1967, str. 462—466.

- ⁴⁶ Poročilo štaba artilerije XV. divizije z dne 10. novembra 1943. Zbornik VI/8-88.
- ⁴⁷ Poročilo propagandnega odseka štaba artilerije XV. divizije z dne 10. novembra 1943. Arhiv IZDG fascikel 9/III.
- ⁴⁸ Poročilo štaba XV. divizije z dne 25. oktobra 1943. Arhiv Gubčeve brigade MLRS.
- ⁴⁹ Poročilo XV. divizije z dne 30. oktobra 1943. Zbornik VI/8-52.
- ⁶⁰ Poročilo 4. bataljona Gubčeve brigade z dne 22. novembra 1943. Zbornik VI/8-125
- ⁵¹ Poročilo štaba artilerije XV. divizije z dne 10. novembra 1943. Zbornik VI/8-88. — Poročilo štaba VII. korpusa z dne 8. novembra 1943 glavnemu štabu NOV in POS o položaju in akcijah enot XV. divizije. Zbornik VI/8-81.
- ⁵² Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu NOV in POS z dne 10. novembra 1943. Arhiv IZDG fascikel 21. — Poročilo obveščevalnega centra XV. divizije z dne 25. oktobra 1943. Zbornik VI/8-38.
- ⁵³ Vlado Valenčak, borec 1. divizion, ustni vir.
- ⁵⁴ Odredba glavnega štaba NOV in POS z dne 10. novembra 1943. Zbornik VI/8-87.
- ⁵⁵ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 8. novembra 1943. Zbornik VI/18-81 in 89.
- ⁵⁶ Povelje štaba XV. divizije z dne 12. novembra 1943. Zbornik VI/8-91.
- ⁵⁷ Poročilo štaba 12. brigade z dne 13. novembra 1943. Zbornik VI/8-93.
- ⁵⁸ Poročilo štaba XV. divizije z dne 5. novembra 1943. Zbornik VI/8-101. — Odredba štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943. Zbornik VI/8-102. — Poročilo štaba 12. brigade z dne 15. novembra 1943. Zbornik VI/8-103.
- ⁵⁹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 16. novembra 1943. Zbornik VI/8-104. — Poročilo štaba artilerije XV. divizije z dne 18. novembra 1943. Zbornik VI/8-111.
- ⁶⁰ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 20. novembra 1943 glavnemu štabu NOV in POS. Zbornik VI/8-117.
- ⁶¹ Odredba štaba XV. divizije z dne 2. novembra 1943, podrejenim enotam za rušenje prometnih zvez. Zbornik VI/8-120.
- ⁶² Odredba štaba XV. divizije z dne 21. novembra 1943 o razmestitvi enot in nalogah v primeru sovražnikove ofenzive. Zbornik VI/8-119.
- ⁶³ Poročilo štaba 12. brigade z dne 18. novembra 1943. Zbornik VI/8-86.
- ⁶⁴ Odredba štaba XV. divizije z dne 3. decembra 1943. Zbornik VI/9-15.
- ⁶⁵ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. januarja 1944. Zbornik VI/10-13.
- ⁶⁶ Dnevno povelje višjega vodje SS in policije v 18. vojnem okrožju z dne 15. decembra 1943. Zbornik VI/9-190.
- ⁶⁷ Naredba XIV. divizije z dne 8. decembra 1943 za napad na Kočevje. Arhiv IZDG, fascikel 188/1.

⁶⁸ pregled bojev artilerije XV. divizije za december 1943. Arhiv IZDG fascikel 186/V.

⁶⁹ Miha Mišič, namestnik komandanta artilerije XV. divizije, Ivan Hojs, pomočnik političnega komisarja 1. divizona, Franc Kastelic, komandir I. baterije 1. divizona, vsi ustni vir.

⁷⁰ Poročilo štaba XIV. divizije o akciji na Kočevje 12. decembra 1943. Arhiv IZDG fascikel 21/1-3.

⁷¹ Poročilo propagandnega odseka štaba artilerije XV. divizije z dne 14. decembra 1943. Arhiv IZDG fascikel 186/1. — Miha Mišič in Franc Kastelic, ustni vir.

⁷² Poročilo štaba XIV. divizije z dne 12. decembra 1943 o napadu na Kočevje. Zbornik VI/9-51.

⁷³ Ivan Hojs, ustni vir.

⁷⁴ Miha Mišič, ustni vir.

⁷⁵⁶ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 27. decembra 1943 glavnemu štabu NOV in POS o položaju enot. Zbornik VI/9-132.

⁷⁶ Ladislav Kiauta, Na bojni črti osemnajste. Zavod Borec, Ljubljana 1969, stran 253.

⁷⁷ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. januarja 1944. Zbornik VI/10-43.

⁷⁸ Ivan Hojs, ustni vir.

⁷⁹ Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada. Ljubljana 1972, stran 504.

⁸⁰ Poročilo štaba XV. divizije in poročilo štaba XVIII. divizije z dne 9. januarja 1944. Zbornik VI/10-40 in 41.

⁸¹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 13. januarja 1944 štabu VII. korpusa. Zbornik VI/10-69.

⁸² Poročilo štaba XV. divizije z dne 12. januarja 1944 o sovražniku v Kočevju. Zbornik VI/10-59.

⁸³ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 17. januarja 1944 o razmestitvi in nalogah enot. Zbornik VI/10-96.

⁸⁴ Poročilo štaba XV. divizije z dne 17. januarja 1944. Zbornik VI/10-99.

⁸⁵ Poročilo štaba XV. divizije z dne 18. januarja 1944. Zbornik VI/10-102. — Poročilo štaba VII. korpusa z dne 19. januarja 1944. Zbornik VI/10-107.

⁸⁶ Poročilo štaba XV. divizije z dne 19. januarja 1944. Zbornik VI/10-112.

⁸⁷ Odredba glavnega štaba NOV in POS z dne 25. januarja 1944. Zbornik VI/10-147.

⁸⁸ Ljubljana v ilegali IV, do zloma okupatorjev. Ljubljana 1970, str. 249—267.

⁸⁹ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 23. januarja 1944 glavnemu štabu NOV in POS o razmestitvi bojnih enot. Zbornik VI/10-131.

⁹⁰ Poročilo štaba XV. divizije z dne 22., 23. in 28. januarja. Zbornik VI/10-127, 135 in 170. — Poročilo štaba VII. korpusa z dne 23. januarja 1944 glavnemu štabu NOV in POS o razmerah na področju korpusa. Zbornik VI/10-132. — Odredba glavnega štaba NOV in POS z dne 25. januarja 1944 za rušenje železnice med Predolami in Zdensko vasjo. Zbornik VI/10-147. — Poročilo štaba XV. divizije z dne 28. januarja 1944 glavnemu štabu NOV in POS o

bojih Cankarjeve brigade med Ribnico in Ortnekom. Zbornik VI/10-171.

⁹¹ Poročilo političnega komisarja glavnega štaba NOV in POS z dne 3. februarja 1944 CK KPS o položaju na Dolenjskem. Zbornik VI/11-14. — Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 15. februarja 1944 o odhodu iz Gorskega kotarja. Zbornik VI/11-61.

⁹² Poročilo artilerije XV. divizije z dne 1. februarja 1944 o dejavnosti od 16. do 31. januarja 1944. Zbornik VI/11-5.

⁹³ Povelje štaba XV. divizije z dne 14. februarja 1944 za napad na Račno, Zdensko vas, Grosuplje in Novo mesto. Zbornik VI/11-57.

⁹⁴ Poročilo štaba XV. divizije z dne 21. in 23. februarja o sovražnikovem napadu na 1. bataljon Cankarjeve brigade pri Novem mestu. Zbornik VI/11-73 in 77. — Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 22. februarja 1944 o boju pri Novem mestu. Zbornik VI/11-79. — Odlomek iz operativnega dnevnika 1. čete 1. bataljona 14. SS policijskega polka od 1. do 29. februarja 1944. Zbornik VI/11-148.

⁹⁵ Poročilo štaba XV. divizije z dne 21. in 24. januarja in 9. februarja o boju pri Novem mestu, Turjaku, Zlebiču in na Krki ter pri Kriški vasi. Zbornik VI/10-135, 140 in 141 ter Zbornik VI/11-37.

⁹⁶ Poročilo štaba XV. divizije z dne 8. februarja 1944 glavnemu štabu NOV in POS o bojih na Trški gori. Zbornik VI/11-33. — Petnajstdnevno poročilo štaba artilerije XV. divizije za dobo od 1. do 15. februarja 1944. Arhiv IZDG fascikel 186/V.

⁹⁷ Ljubljana v ilegali IV, do zloma okupatorjev. Ljubljana 1970, str. 263—267.

⁹⁸ Odredba glavnega štaba NOV in POS z dne 24. februarja 1944 štabu VII. korpusa za rušenje železniškega viadukta Žalna. Zbornik VI/11-81.

⁹⁹ Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 22. februarja 1944 o razvrstitvi in nalogah enot. Zbornik VI/11-76.

¹⁰⁰ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. februarja 1944 glavnemu štabu NOV in POS o položaju in pripravi za napad na Velike Lašče in Zdensko vas. Zbornik VI/11-82.

¹⁰¹ Povelje štaba VII. korpusa z dne 25. februarja 1944 štabu XV. in XVIII. divizije za napad na Velike Lašče, Zdensko vas in Grosuplje in poročilo štaba VII. korpusa z dne 25. februarja 1944 glavnemu štabu NOV in POS. Zbornik VI/11-88 in 89.

¹⁰² Povelje komandanta 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 14. februarja 1944 o pomoči havbične baterije iz Velikih Lašč postojanki Zdenska vas. Poročilo komande 9. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 15. februarja 1944 o položaju v postojanki Zdenska vas in z dne 19. februarja o partizanskem napadu na Zdensko vas. Navodilo komande 9. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 21. februarja 1944 o obrambi postojanke Zdenska vas. Zbornik VI/11-121, 123, 131 in 134.

¹⁰³ poročilo komande 9. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 15. februarja 1944 o položaju v Zdenski vasi. Zbornik VI/11-124.

¹⁰⁴ Dve radijski poročili štaba VII. korpusa z dne 28. februarja 1944 glavnemu štabu o uničenju sovražnikove postojanke

Zdenska vas. Poročilo štaba VII. korpusa z dne 29. februarja o napadu na Zdensko vas. Poročilo štaba XV. divizije z dne 29. februarja 1944 štabu VII. korpusa o napadu na Zdensko vas, Sv. Anton in Grosuplje, Zbornik VI/11-97, 101, 102 in 105.

¹⁰⁵ Zaupno poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva o gibanju partizanov in dogodkih za mesec februar. Arhiv IZDG, fond kontrarevolucije, fascikel 182/11 in 283.

¹⁰⁶ poročilo namestnika političnega komisarja diviziona XVIII. divizije ing. Bojana Mauerja z dne 3. aprila 1944. Arhiv CK KPS.

¹⁰⁷ Zaupno poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva o gibanju partizanov in dogodkih za mesec marec. Arhiv IZDG, fond kontrarevolucije, fascikel 290/11 in 292/III.

¹⁰⁸ poročilo štaba XVIII. divizije z dne 2. marca 1944 štabu VII. korpusa o napadu na sovražnikovo postojanko Velike Lašče. Zbornik VI/12-3. — Poročilo štaba VII. korpusa z dne 3. marca 1944 o napadu na Zdensko vas in Velike Lašče. Zbornik VI/12-5.

¹⁰⁹ Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 3. marca 1944 glavnemu štabu NOV in POS o bojih pri Novem mestu. Zbornik VI/12-6.

¹¹⁰ Odredba glavnega štaba NOV in POS z dne 11. januarja 1944 za ustanovitev inženirskih čet v brigadah. Zbornik VI/10-50.

¹¹¹ Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu NOV in POS. Arhiv IZDG, fascikel 34/1.

¹¹² Poročilo štaba XV. divizije z dne 10. marca 1944 štabu VII. korpusa o položaju in bojih na sektorju divizije. Zbornik VI-13/20.

— Poročilo štaba XV. divizije z dne 12. marca 1944 štabu VII. korpusa o napadu na sovražnikovo postojanko Trška gora. Zbornik VI/12-25. — Poročilo štaba VII. korpusa z dne 13. marca 1944 glavnemu štabu NOV in POS o dejavnosti podrejenih enot. Zbornik VI/12-27. — Poročilo štaba XV. divizije z dne 13. marca 1944 štabu VII. korpusa o dejavnosti podrejenih enot. Zbornik VI/12-29.

— Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. marca 1944 štabu VII. korpusa o ponovnem napadu na sovražnikovo postojanko Trška gora. Zbornik VI/12-35. — Petnajstdnevno poročilo štaba artilerije XV. divizije za dobo od 1. do 15. marca 1944. Arhiv IZDG, fascikel 186/V.

¹¹³ poročilo štaba XVIII. divizije z dne 16. in 18. marca 1944 glavnemu štabu o razmestitvi in bojih divizije. Zbornik VI/12-39 in 44.

¹¹⁴ Povelje štaba XVIII. divizije z dne 20. marca 1944 podrejenim enotam za napad na Ribnico. Zbornik VI/12-48. — Poročilo štaba XVIII. divizije za marec štabu VII. korpusa o napadu na sovražnikovo postojanko Ribnica. Zbornik VI/12-62. — Poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. marca 1944 glavnemu štabu NOV in POS o položaju in bojih na sektorjih divizij. Zbornik VI/12-60.

¹¹⁵ Ladislav Kiauta, Na bojni črti osemnajste. Zavod Borec, Ljubljana 1969, str. 370—373.

¹¹⁶ Zaupno poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva o gibanju partizanov za mesec marec 1944. Arhiv IZDG, fond kontrarevolucije, fascikel 162/IV.

¹¹⁷ Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 24. marca 1944 štabu VII. korpusa o ponovnem napadu na Ribnico 22. in 23. marca 1944. Zbornik VI/12-63.

¹¹⁸ Ladislav Kiauta, Na bojni črti osemnajste. Zavod Borec, Ljubljana 1969, str. 377—379.

¹¹⁹ poročilo štaba XVIII. divizije z dne 27. marca 1944 glavnemu štabu NOV in POS o napadu na Ribnico. Zbornik VI/12-71.

¹²⁰ France Kosmač, Nočni napad na Ribnico. Glas osemnajste, št. 6. Arhiv IZDG, fascikel 179.

¹²¹ Povelje štaba XVIII. divizije z dne 1. aprila 1944 o nalogah neposredno pred predvideno akcijo. Zbornik VI/12-86.

¹²² Poročilo štaba VII. korpusa z dne 2. aprila 1944 glavnemu štabu o situaciji in bojih na sektorju korpusa. Zbornik VI/12-88.

— Povelje štaba VII. korpusa z dne 13. aprila 1944 podrejenim enotam za napad na sovražnikovo postoj anko Ribnica. Zbornik VI/12-118.

¹²³ Povelje štaba XVIII. divizije z dne 17. aprila 1944 podrejenim enotam za napad na Ribnico. Zbornik VI/13-6.

¹²⁴ Kritična ocena štaba VII. korpusa napada na Ribnico. Zbornik VI/13-56. — Ladislav Kiauta, Na bojni črti osemnajste. Zavod Borec, Ljubljana 1969, str. 377—409.

¹²⁵ Drugi svetski rat, pregled ratnih operacija, knjiga 4. Vojnoistorijski institut, Beograd 1964, str. 76, 116, 167, 199—212 in 417.

¹²⁶ Ljubljana v ilegali IV, do zloma okupatorjev. Ljubljana 1970, stran 270.

¹²⁷ Naredba štaba VII. korpusa z dne 25. aprila 1944 štabom podrejenih enot za zavarovanje predvidenega napada na Žužemberk. Zbornik VI/13-30. — Ladislav Kiauta, Na bojni črti osemnajste. Zavod Borec, Ljubljana 1969, stran 415.

¹²⁸ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 9. maja 1944 glavnemu štabu NOV in POS o bojih na sektorju Trebnje—Dobrnica—Žužemberk. Zbornik VI/13-83.

¹²⁹ Naredba štaba VII. korpusa z dne 25. aprila 1944 štabom podrejenih enot za zavarovanje predvidenega napada na Žužemberk. Zbornik VI/13-30. — Naredba štaba VII. korpusa z dne 28. aprila 1944 podrejenim enotam za pripravo napada na Žužemberk. Zbornik VI/13-43.

¹³⁰ Aco Zupanc, komandant 1. divizionu artilerije XV. divizije, ustni vir.

¹³¹ Ladislav Kiauta, Na bojni črti osemnajste. Zavod Borec, Ljubljana 1969, str. 429—433. — Zmaga artilerije pri Žužemberku. Izdal propagandni odsek 1. slovenske artilerijske brigade, stran 8. Ciklostilirala tehnika XVIII. divizije. Arhiv IZDG, fascikel 186/1.

¹³² Ivan Hojs, namestnik političnega komisarja 2. divizionu artilerije XV. divizije, ustni vir.

¹³³ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. aprila 1944 glavnemu štabu NOV in POS. Zbornik VI/13-131.

¹³⁴ Poročilo tehničnega oddelka glavnega štaba NOV in POS z dne 26. maja vrhovnemu štabu. Zbornik VI/13-136. — Poročilo

glavnega štaba NOV in POS z dne 1. junija 1944 vrhovnemu štabu. Zbornik VI/14-1.

¹³⁵ Ukaz glavnega štaba NOV in POS z dne 6. maja 1944 o ustanovitvi brigade. Arhiv IZDG fascikel 186/IV.

¹³⁴ Poročilo štaba 1. slovenske artilerijske brigade številka 3 z dne 7. maja 1944. Arhiv IZDG, fascikel 20/1 in 153/III.

¹³⁷ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 6. maja 1944 glavnemu štabu o položaju na sektorju korpusa. Zbornik VI/13-74. — Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada. Ljubljana 1972, str. 644—645.

¹³⁸ Domobranska poročila o dogodkih in bojih pri posadki Trebnje. Arhiv IZDG, fond kontrarevolucije, fascikel 283/11. — Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada. Ljubljana 1972, stran 650.

¹³⁹ Povelje štaba VII. korpusa z dne 15. maja 1944 podrejenim enotam za napad na Trebnje. Zbornik VI/13-100.

¹⁴⁰ Miha Mišič, komandant 1. slovenske artilerijske brigade, ustni vir.

¹⁴¹ Domobranska poročila o dogodkih pri posadki Novo mesto z dne 18., 19. in 20. maja 1944. Arhiv IZDG, fond kontrarevolucije, fascikel 292/11.

¹⁴² Povelje štaba VII. korpusa z dne 18. maja 1944 XV. in XVIII. diviziji za napad na Mimo peč in dopolnilo povelja z dne 18. maja štabu XVIII. divizije. Zbornik VI/13-109 in 110.

¹⁴³ Borbena relacija 1. slovenske artilerijske brigade z dne 23. maja 1944 o napadu na Trebnje in Mirno peč. Zbornik VI/13-129.

¹⁴⁴ Domobranska poročila o poteku bojov v Mimi peči in okolici od 16. do 20. maja 1944. Arhiv IZDG, fond kontrarevolucije, fascikel 292/IV.

¹⁴⁵ Poročilo glavnega štaba z dne 24. junija 1944 vrhovnemu štabu NOV in POJ. Zbornik VI/14-80. — Povelje glavnega štaba NOV in POS z dne 23. maja 1944 o pohvali enot VII. korpusa za zavzetje postojank Trebnje in Mirna peč. Zbornik VI/13-126.

¹⁴⁶ Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada. Ljubljana 1972, stran 668.

¹⁴⁷ Relacija štaba XVIII. divizije z dne 3. junija 1944 o bojih desete brigade za Tržišče in Sv. Jurij. Zbornik VI/14-14.

¹⁴⁸ Povelje štaba VII. korpusa z dne 27. maja 1944 podrejenim enotam za napad na Kronovo in Tržišče. Zbornik VI/13-141. — Povelje štaba XV. divizije z dne 27. maja 1944 štabom podrejenih enot za zavarovanje napada na Tržišče in za napad na Kronovo. Zbornik VI/13-142. — Naredba štaba XVIII. divizije z dne 28. maja 1944 štabu 9. brigade za pripravo in izvršitev napada na sovražnikovo postojanko Kronovo. Zbornik VI/13-144. — Povelje štaba XVIII. divizije z dne 29. maja 1944 štabom podrejenih enot za napad na sovražnikovi postojanki Tržišče in Kronovo. Zbornik VI/13-147.

¹⁴⁹ Povelje glavnega štaba NOV in POS z dne 4. junija 1944 štabu VII. korpusa za rušenje železniških komunikacij. Zbornik VI/14-20. — Poročilo glavnega štaba NOV in POS z dne 13. julija 1944 vrhovnemu štabu o stanju, bojih in akcijah podrejenih enot. Zbornik VI/15-41.

¹⁵⁰ Ljubljana v ilegali IV, do zloma okupatorjev. Ljubljana 1970, stran 265, 266. — Seznam domobranskih enot. Arhiv IZDG, fond kontrarevolucije, fascikel 281/II, 283/11.

¹⁵¹ Povelje štaba VII. korpusa z dne 8. junija 1944 za koncentracijo XV. divizije na sektor Kožljek—Pikovnik in za napad XVIII. divizije na St. Vid. Zbornik VI/14-29.

¹⁵² Mile Pavlin, Petnajsta brigada. Ljubljana 1969, str. 205—207.

¹⁵³ pregled bojne dejavnosti enot VII. korpusa za dobo od I. do 4. junija 1944. Zbornik VI/14-71.

¹⁵⁴ Mile Pavlin, Petnajsta brigada. Ljubljana 1969, stran 210.

¹⁵⁵ Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada. Ljubljana 1972, str. 862—868.

¹⁵⁶ Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knjiga 2. Beograd 1958, stran 490, opomba 561.

¹⁵⁷ poročilo glavnega štaba NOV in POS z dne 31. junija 1944 vrhovnemu štabu NOV in POJ o stanju, bojih in akcijah podrejenih enot. Zbornik VI/15-14.

¹⁵⁸ Ladislav Kiauta, Na bojni črti osemnajste. Ljubljana 1969, stran 480.

¹⁵⁹ Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 8. julija 1944 o napadu na sovražnikov garnizon Bosiljevo in o drugih bojih. Zbornik V/29-23. — Poročilo štaba VII. korpusa z dne 30. junija 1944 glavnemu štabu NOV in POS. Zbornik VI/14-93.

¹⁶⁰ poročilo glavnega štaba NOV in POS z dne 24. julija 1944 vrhovnemu štabu NOV in POJ o bojih v Zumberku. Zbornik VI/15-24.

¹⁶¹ Povelje štaba VII. korpusa z dne 24. junija 1944 štabu XV. divizije za prebaziranje na sektor Zumberka zaradi sodelovanja z enotami IV. korpusa. Zbornik VI/14-82.

¹⁶² Operativno poročilo 1. slovenske artilerijske brigade za mesec julij 1944. Arhiv IZDG, fascikel 186/IV.

¹⁶³ Spomini avtorja.

¹⁶⁴ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 28. julija 1944 glavnemu štabu NOV in POS o dejavnosti podrejenih enot. Zbornik VI/15-33.

¹⁶⁵ poročilo štaba 1. slovenske artilerijske brigade z dne 13. julija 1944 glavnemu štabu NOV in POS o organizacijski strukturi in osnovnih problemih brigade. Zbornik VI/15-79.

¹⁶⁶ Ljubljana v ilegali IV, do zloma okupatorja. Ljubljana 1970, str. 270—272.

¹⁶⁷ Navodila glavnega štaba NOV in POS z dne 9. avgusta 1944 podrejenim enotam o ukrepih za učinkovito premagovanje nove taktike sovražnika. Zbornik VI/15-71.

¹⁶⁸ poročilo štaba VII. korpusa o dejavnosti in stanju podrejenih enot. Zbornik VI/16-82.

¹⁶⁹ številčno stanje moštva, orožja in municije v prvi polovici julija 1944. Arhiv IZDG, fascikel 33/IV.

¹⁷⁰ Poročilo štaba XV. divizije z dne 8. avgusta 1944 glavnemu štabu NOV in POS o bojih podrejenih enot v rajonu Žužemberka. Zbornik VI/15-69.

¹⁷¹ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 15. avgusta 1944 o dejavnosti in stanju podrejenih enot. Zbornik VI/15-82.

¹⁷² Poročilo štaba XV. divizije z dne 8. avgusta 1944 štabu VII. korpusa o sovražnikovem napadu na štab divizije v Žužemberku. Zbornik VI/15-68. — Poročilo štaba XV. divizije z dne 8. avgusta 1944 glavnemu štabu NOV in POS o bojih podrejenih enot v rajonu Žužemberka. Zbornik VI/15-69.

¹⁷³ Povelje štaba VII. korpusa z dne 11. avgusta 1944 podrejenim enotam za novo razvrstitev sil. Zbornik VI/15-75.

¹⁷⁴ Petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa in partijsko poročilo. Arhiv IZDG, fascikel 14/1 in 21/11.

¹⁷⁵ Franc Papier, borec 2. divizionu, ustni vir.

¹⁷⁶ Poročilo štaba XV. divizije z dne 29. avgusta 1944 glavnemu štabu NOV in POS o dejavnosti podrejenih enot. Zbornik VI/15-140.

¹⁷⁷ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 21. septembra 1944 o dejavnosti podrejenih enot v drugi polovici avgusta. Zbornik VI/16-57. — Spomini avtorja.

¹⁷⁸ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 21. septembra 1944 o dejavnosti podrejenih enot v drugi polovici avgusta. Zbornik VI/16-57.

¹⁷⁹ Povelje štaba VII. korpusa z dne 28. avgusta 1944 za novo razvrstitev sil in okrepljeno rušenje železniških komunikacij. Zbornik VI/15-134.

¹⁸⁰ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 18. oktobra 1944 glavnemu štabu NOV in POS o dejavnosti enot v drugi polovici septembra. Zbornik VI/16-118. — Osebni spomini avtorja.

¹⁸¹ povelje glavnega štaba NOV in POS z dne 17. septembra 1944 za napad na most pri Litiji. Arhiv IZDG, fascikel 11/11.

¹⁸² Relacija štaba XV. divizije z dne 2. oktobra 1944 o uničenju postojanke v gradu Poganek in rušenju mostu čez Savo. Zbornik VI/16-85.

¹⁸³ poročilo štaba VII. korpusa z dne 18. oktobra 1944 o dejavnosti podrejenih enot v drugi polovici septembra. Zbornik VI/16-118.

¹⁸⁴ Trikrat Štampetov most. Knjižica Naša vojska, št. 1. Izdal propagandni oddelek glavnega štaba NOV in POS za oktober 1944. Arhiv IZDG.

¹⁸⁵ Povelje štaba VII. korpusa za napad na Štampetov most 24. septembra 1944. Arhiv IZDG, fascikel 21.

¹⁸⁶ Relacija štaba VII. korpusa o bojih za Štampetov most z dne 23. oktobra 1944. Arhiv IZDG, fascikel 21. — Operacijsko poročilo štaba XVIII. divizije za čas od 15. do 30. septembra 1944. Arhiv IZDG, fascikel 191. — Ladislav Kiauta, Na bojni črti osemnajste. Zavod Borec, Ljubljana 1969, str. 532—541.

¹⁸⁷ Direktiva glavnega štaba NOV in POS z dne 5. oktobra 1944 za preformiranje artilerijske brigade v artilerijo VII. korpusa. Zbornik VI/16-90.

¹⁸⁸ pregled številka I. sestava korpusne artilerije VII. korpusa in pregled številka XII. štaba korpusne artilerije. Arhiv IZDG, fascikel 35/1.

¹⁸⁹ Pregled številka XIV. štaba artilerijskega divizionu, številka XV. havbične baterije, XVI. poljske havbične baterije in XXII. trupne komore divizionu. Arhiv IZDG, fascikel 35/1.

190 pregled številka II. sestava divizijske artilerije XV. divizije, številka III. sestava divizijske artilerije XVIII. divizije, številka XVII. gorske baterije in številka XVIII. protitankovske baterije. Arhiv IZDČ, fascikel 35/1.

¹⁹¹ Poročilo VII. korpusa z dne 26. oktobra 1944 glavnemu štabu NOV in POS o dejavnosti podrejenih enot v prvi polovici oktobra 1944. Zbornik VI/17-13.

192 poročilo štaba XV. divizije z dne 16. oktobra 1944 o bojih v rajonu Velika Loka—Trebnje. Zbornik VI/16-114. — Poročilo štaba XV. divizije z dne 23. oktobra 1944 o bojih in akcijah podrejenih enot v prvi polovici oktobra 1944. Zbornik VI/17-8.

193 povelje štaba VII. korpusa z dne 18. oktobra 1944 podrejenim enotam za napad na sovražnika v rajonu Trebnje. Zbornik VI/16-117. — Poročilo štaba XV. divizije z dne 18. oktobra 1944 o bojih v rajonu Kozjak—Knežja vas. Zbornik VI/16-120. — Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 19. oktobra 1944 o bojih v rajonu Smuka, Hinje, Ambrus. Zbornik VI/16-121. — Poročilo štaba 11. brigade Miloša Zidanška z dne 21. oktobra 1944 o bojih na sektorju Kamnik—Krašnja. Zbornik VI/17-2. — Poročilo štaba 6. brigade Slavka Šlandra z dne 28. oktobra 1944 o dejavnosti na Dolenjskem. Zbornik VI/17-18. — Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 7. novembra 1944 o bojih v rajonu Zvirče—Ratje. Zbornik VI/17-38. — Poročilo komandanta 2. bataljona slovenskega domobranstva z dne 22. oktobra 1944 o bojih na področju Suhe krajine. Zbornik VI/17-120.

194 povelje štaba VII. korpusa z dne 23. oktobra 1944 podrejenim enotam za napad na postojanko Št. Vid pri Stični. Zbornik VI/17-6.

195 poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu NOV in POS z dne 31. oktobra in 15. novembra 1944 o napadu na Št. Vid pri Stični in o bojih podrejenih enot v drugi polovici oktobra. Zbornik VI/17-23 in 25. — Poročilo štaba 6. brigade Slavka Šlandra in 11. brigade Miloša Zidanška z dne 26. in 27. oktobra 1944 operativnemu štabu o napadu na postojanko Št. Vid pri Stični. Zbornik VI/17-14 in 16.

196 pregled številčnega stanja orožja, municije in živali z dne 1. oktobra 1944. Zbornik VI/16-79.

197 poročilo štaba VII. korpusa z dne 25. novembra 1944 glavnemu štabu NOV in POS o bojih podrejenih enot v prvi polovici novembra. Zbornik VI/17-77.

198 poročilo štaba XVIII. divizije z dne 10. novembra 1944 štabu VII. korpusa o bojih v rajonu Zvirče, Hinje, Dvor. Zbornik VI/17-44.

199 Boža Turnšek, partizanka voda za zveze v štabu 1. slovenske artilerijske brigade, posebni prispevek.

²⁰⁰ Milko Brožič-Mali, politični delegat voda, posebni prispevek.

²⁰¹ Povelje štaba VII. korpusa z dne 17. novembra 1944 za napad na Kočevje, Zbornik VI/17-64. — Relacija štaba XVIII. divizije z dne 29. novembra 1944 o bojih v rajonu Koprivnika. Zbornik VI/17-82. — Poročilo kapetana Haaga z dne 16. novembra 1944 komandantu 1. bataljona 14. SS policijskega polka o akciji v ra-

jonu Pribišje—Semič. Zbornik VI/17-132. — Izvleček iz dnevnega poročila organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 16. november 1944 o delovanju 1. bataljona SD pri vpadu v Belo krajino. Zbornik VI/17-133. — Poročilo komandanta 2. bataljona slovenskih domobrancev z dne 17. novembra 1944 o delovanju bataljona pri vpadu v Belo krajino. Zbornik VI/17-134. — Poročilo komandanta 4. bataljona slovenskih domobrancev z dne 18. novembra 1944 komandantu šolske grupe o delovanju bataljona pri vpadu v Belo krajino. Zbornik VI/17-135.

²⁰² Povelje štaba VII. korpusa z dne 17. novembra 1944 za napad na postojanko Kočevje. Zbornik VI/17-64.

²⁰³ Domobrantska poročila o dogodkih pri posadki v Kočevju za čas od 10. do 20. novembra 1944. Arhiv IZDG, fond kontrarevolucije, fascikel 283/III.

²⁰⁴ Relacija štaba VII. korpusa z dne 30. novembra 1944 o napadu na postojanko Kočevje. Zbornik VI/17-84.

²⁰⁵ Domobrantska poročila o dogodkih pri posadki v Novem mestu v decembru 1944. Arhiv IZDG, fond kontrarevolucije, fascikel 283/III.

²⁰⁶ Povelje štaba VII. korpusa z dne 6. decembra 1944 za napad na postojanko Občine. Zbornik VI/17-96. Poročilo štaba 11. brigade Miloša Zidanška z dne 11. decembra 1944 operativnemu štabu o bojih v rajonu Občine. Zbornik VI/17-108.

²⁰⁷ Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 15. decembra 1944 o bojih v rajonu Občine. Zbornik VI/17-115.

²⁰⁸ Relacija štaba VII korpusa o napadu na postojanko Občine in o bojih od 1. do 8. januarja 1945. Arhiv IZDG, fascikel 21/IV.

²⁰⁹ Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada, Ljubljana 1972, stran 864. — Domobrantska poročila o dogodkih pri posadki v Novem mestu in drugih posadkah področja Novega mesta v decembru 1944. Arhiv IZDG, fond kontrarevolucije, fascikel 281/IV in 283/11.

²¹⁰ Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada, Ljubljana 1972, stran 861.

²¹¹ Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada, Ljubljana 1972, str. 885—887.

²¹² Spomini avtorja

²¹³ Odredba štaba VII. korpusa, št. 1040 z dne 17. februarja 1945. Arhiv IZDG, fascikel 186/III.

²¹⁴ Alenka Gerlovič, članica kulturne skupine VII. korpusa, spomini.

²¹⁵ Spomini avtorja, ki je v opisanem dogodku tudi sodeloval.

²¹⁶ poročilo štaba VII. korpusa z dne 31. marca 1945 štabu NOV in POS o bojni dejavnosti enot. Arhiv IZDG, fascikel 186/III.

²¹⁷ Odredba štaba VII. korpusa, št. 1020 z dne 28. marca 1945. Arhiv IZDG, fascikel 153/1.

²¹⁸ povelje štaba VII. korpusa z dne 4. aprila 1945 za napad na postojanko Struge. Arhiv IZDG, fascikel 154/1 in opomba št. 2 omenjenega povelja na podlagi podatkov iz AFK fascikel 281/IV.

²¹⁹ Ljubljana v ilegali IV, do zloma okupatorjev. Ljubljana 1970, str. 280—282. — Arhiv IZDG AFK fascikel 64/IV, 15771-111, 283/IV, 292/VI in 151/1-

²²⁰ Povelje štaba XVIII. divizije za napad na postojanko v Strugah. Arhiv IZDG, fascikel 191/III. — Relacija štaba XVIII. divizije z dne 8. aprila 1945 o napadu na sovražnikovo postojanko v Strugah. Arhiv IZDG, fascikel 193/III.

²²¹ Povelje štaba VII. korpusa z dne 7. aprila 1945 o napadu na Vinkov vrh in poročilo štaba VII. korpusa z dne 19. aprila 1945 o bojih v rajonu Dolenjske Toplice—Topla reber. Arhiv IZDG, fascikel 154/1.

²²² Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada. Ljubljana 1972, stran 921 in 922.

²²³ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 19. aprila 1945 o bojih v rajonu Dolenjske Toplice—Topla reber. Arhiv IZDG, fascikel 154/1.

²²⁴ Izredno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 6. do 15. aprila 1945. Arhiv IZDG, fascikel 154/11.

²²⁵ Dodatek izrednemu poročilu štaba VII. korpusa za čas od 16. do 18. aprila 1945. Arhiv IZDG, fascikel 154/11.

²²⁶ Povelje štaba VII. korpusa z dne 20. aprila 1945 za napad na sovražnika na črti Štalcerji, Banja loka, zaradi zavarovanja desnega boka IV. armade. Arhiv IZDG, fascikel 21/IV.

²²⁷ Poročilo štaba kočevske grupe z dne 23. aprila 1945 štabu VII. korpusa o napadu na sovražnika v rajonu Štalcerji, Banja loka, Kočevska Reka. Arhiv IZDG, fascikel 187a/1.

²²⁸ Ukaz štaba VII. korpusa z dne 29. aprila 1945 o prerazporeditvi enot. Arhiv IZDG, fascikel 154/11.

²²⁹ Povelje štaba VII. korpusa z dne 30. aprila 1945 za napad na sovražnika na območju Štalcerji, Kočevska Reka, Grčarice. Arhiv IZDG, fascikel 19/11 in registrska številka 12-1.

²³⁰ Ukaz štaba VII. korpusa z dne 2. maja 1945 podrejenim enotam za napad na Kočevje. Arhiv IZDG, fascikel 154/II-VII.

²³¹ poročilo štaba VII. korpusa z dne 14. maja 1945 štabu IV. armade JA o položaju in bojih v zaključnih operacijah za Kočevje in Ljubljano. Arhiv IZDG, fascikel 154/11. — Tone Ferenc, Zaključne operacije za osvoboditev naše domovine. Ljubljana 1973. — Spomini avtorja.

²³² Mirko Ljubič, operativni oficir 2. divizion. Radijska oddaja dne 10. maja 1964: Še pomnite, tovariši.

²³³ Partijska poročila artilerije. Arhiv CK ZKS.

²³⁴ Program proslave ob ustanovitvi 1. slovenske artilerijske brigade. Arhiv IZDG, fascikel 186/1 in II.

²³⁵ Radovan Gobec, Naša partizanska pesem. Borec 1959, stran 107.

²³⁶ Spomini avtorja.

²³⁷ Pregled številčnega stanja streliva v enotah NOV in POS z dne 1. avgusta 1944. Zbornik VI/15-46. — Pečkov bataljon. Arhiv IZDG, fascikel 9/1.

²³⁸ Material od zveznikov. Arhiv IZDG, fascikel 18/1, II in III.

²³⁹ Edvin Pervanja-Jože Hočevar, Četrta prekomorska brigada in zavezniška pomoč NOV in POJ. Ljubljana 1969, str. 156—158.

²⁴⁰ Sporočilo jadranske komisije. Arhiv IZDG, fascikel 32/IV.

²⁴¹ Jože Volmut, referent za zveze pri štabu 1. slovenske artilerijske brigade, posebni prispevek.

²⁴² Poročilo štaba 1. slovenske artilerijske brigade z dne 11. maja 1944 referentu za veterinarstvo sanitetnega odseka VII. korpusa o stanju in delu veterinarske službe v prvi polovici maja. Zbornik veterinarske službe, knjiga 2, dok. št. 38. — Poročilo šefa veterinarske sekcije sanitetnega oddelka glavnega štaba NOV in POS z dne 13. julija 1944. Zbornik veterinarske službe 2/-80. — Poročilo šefa veterinarske sekcije sanitetnega oddelka glavnega štaba NOV in POS iz avgusta 1944. Zbornik veterinarske službe 2-117. — Pregled številčnega in zdravstvenega stanja kopitarjev 1. slovenske artilerijske brigade z dne 29. oktobra 1944. Zbornik veterinarske službe 2-163. — Poročilo štaba VII. korpusa z dne 18. maja 1945 veterinarskemu oddelku IV. armade JA o stanju in delu veterinarske službe. Zbornik veterinarske službe 2-361.

²⁴³ Odredba glavnega štaba NOV in POS z dne 11. januarja 1944 za ustanovitev inženirskih čet v brigadah. Zbornik VI/10-9.

²⁴⁴ Iz dnevnika Mirka Eržena, prvega komandirja inženirske četa 1. slovenske artilerijske brigade.

²⁴⁵ Formacijski pregledi XII, XIV, XV in XVI. Arhiv IZDG, fascikel 35/1. — Intendantska služba v NOR. Vojno izdavački zavod, Beograd 1973, strani 53, 57 in 67.

²⁴⁶ Franc Mirt, intendant 1. slovenske artilerijske brigade, in Peter Deu, intendant 1. divizionu, oba ustni vir.

SEZNAM STAREŠIN

STAB ARTILERIJE XV. DIVIZIJE

Komandanti:

Brajovič Petar	15. 9. 1943— 3. 1.1944
Mišič Miha	3. 1. 1944— 6. 5.1944

Namestniki komandanta:

Mišič Miha	15. 9. 1943— 3. 1.1944
Potočar Anton	3. 1. 1944—25. 3.1944

Politični komisarji:

Colarič Lojze	15. 9. 1943—15. 3. 1944
Turner Franc	15. 3. 1944— 6. 5.1944

Namestnik polit, komisarja:

Dolčič Emil	15. 9. 1943— 6. 5. 1944

STAB I. SLOVENSKE ARTILERIJSKE BRIGADE

Komandanti:

Mišič Miha	6. 5. 1944,—28. 3. 1945
Lah Boris	28. 3. 1945— 9. 5. 1945

Politični komisarji:

Turner Franc	6. 5. 1944—15. 7.1944
Dolič Emil	1. 8. 1944—21. 11. 1944
Hržič Ivan-Dušan	21. 11. 1944— 9. 5.1945

Namestniki komandanta:

Potočar Anton	6. 5. 1944—28. 3. 1945
Kosec Jakob	28. 3. 1945— 9. 5.1945

Namestniki polit, komisarja:

Dolčič Emil	6.	5. 1944—	1.	8.1944
Hojš Ivan	1.	8. 1944—	9.	5.1945

Načelniki štaba:

Zupanc Aco	6.	5. 1944—	1.	6.1944
Lah Boris	1.	6.1944r—	28.	3.1945
Jezernik Pavle	28.	3. 1945—	9.	5.1945

STAB 1. DIVIZIONA

Komandanti:

Berce Sergej	15.	9. 1943—	20.	11.1943
Sava Konvalinka	20.	11. 1943—	24.	1.1944
Zupanc Aco	24.	1. 1944—	6.	5.1944
Amon Ervin	6.	5. 1944—	22.	5.1944
Marin Darko	22.	5. 1944—	23.	7.1944
Kastelic Franc	23.	7. 1944—	26.	9.1944
Grudnik Janko	26.	9. 1944—	29.	10.1944
Jusupov Sergej	29.	10. 1944—	20.	4.1945
Kastelic Franc	20.	4. 1945—	9.	5.1945

Politični komisarji:

Jančič Miloš-Niko	15.	9. 1943—	6.	5.1944
Gregl Milan	6.	5. 1944—	26.	6.1944
Zupan Zvone	26.	6. 1944—	6.	7.1944
Hribar Ludvik	6.	7. 1944—	20.	9.1944
Zupan Zvone	20.	9. 1944—	29.	10.1944
Cvetan Franc	29.	10. 1944—	9.	5.1944

Namestniki komandanta :

Muc Janez	15.	9. 1943—	24.	1.1944
Švajger Anton	24.	1. 1944—	23.	2.1944
Anžič Anton	23.	2. 1944—	6.	5.1944
Marin Darko	6.	5. 1944—	22.	5.1944
Hrast Milan	25.	5. 1944—	23.	7.1944
Zobec Jože	23.	7. 1944—	9.	9.1944
Grudnik Janko	9.	9- 1944—	26.	9.1944

Namestnik polit, komisarja:

Hojš Ivan	23.	2. 1944—	23.	7.1944
Puh Dušan	23.	7. 1944—	29.	10.1944
Kos Marko	29.	10. 1944—	28.	3.1945
Vesel Alojz	28.	3. 1945—	9.	5-1945

STAB 2. DIVIZIONA

Komandanti :

Lovrič Drago	15.	9. 1943—15.10. 1943
Zaplotnik Bogdan	15.	10. 1943—23. 2. 1944)
Boruta Pavel	23.	2. 1944— 6. 5. 1944
Zobec Jože	6.	5. 1944—25. 6. 1944
Žnuderl Bogomir	25.	6. 1944—23. 7. 1944
Rozman Miro	23.	7. 1944—22. 8. 1944
Marin Darko	22.	8. 1944—16. 3. 1945
Stepišnik Jože	16.	3. 1945— 9. 5. 1945

Politični komisarji:

Štrukelj Zdravko-Hrust	15.	9. 1943—23. 2. 1944
Pojavnik Ivo	23.	2. 1944— 6. 5. 1944
Cvetan Franc	6.	5. 1944—29.10. 1944
Zupan Zvone	29.	10. 1944— 9. 5. 1945

Namestniki komandanta:

Zupanc Aco	15.	9.1943—24. 1. 1944
Vuga Eugen	24.	1.1944—23. 2. 1944
Anžič Anton	23.	2.1944—29. 3. 1944
Kastelic Franc	29.	3. 1944— 6. 5. 1944
Jusupov Sergej	6.	5.1944—22. 5. 1944
Amon Ervin	22.	5.1944—23. 7. 1944
Marin Darko	23.	7.1944—22. 8. 1944
Šubic Miran	22.	8.1944—29. 10. 1944
Sladek Ludvik	29.	10.1944— 1. 4. 1945

Namestniki polit, komisarja:

Grad Matevž	15.	9.1943—26. 10. 1943
Magister Janez	26.	10.1943—29. 3. 1944
Žigon Tihomir	29.	3.1944— 6. 5. 1944
Mauer Anton	6.	5.1944—23. 7. 1944
Žigon Tihomir	23.	7.1944— 9. 9. 1944
Kos Marko	9.	9.1944—15. 10. 1944

STAB 3. DIVIZIONA

Komandant :

Kastelic Franc	6. 5. 1944—23.	7.1944

Politični komisar:

Pojavnik Ivo	6. 5. 1944—23.	7.1944

Namestniki komandanta:

Hribar Ludvik	6. 5. 1944—22. 5. 1944
Rozman Miro	22. 5. 1944—23. 7. 1944

Namestnik polit, komisarja:

Žigon Tihomir	6. 5. 1944—23. 7. 1944

STAB ZAŠČITNEGA BATALJONA

Komandanti:

Švajger Anton	23. 2. 1944—20. 9. 1944
Čakarevič Milenko	20. 9. 1944—28. 3. 1945

Politični komisarji:

Marinc Kamilo	23. 2. 1944—6. 5. 1944
Jakelj Franc	6. 5. 1944—9. 9. 1944
Žigon Tihomir	9. 9. 1944—28. 3. 1945

Namestniki komandanta:

Željan Karel-Drago	23. 2. 1944—23. 5. 1944
Jožef Alojz-Muc	23. 5. 1944—23. 7. 1944
Spelič Vinko	23. 7. 1944—28. 3. 1945

Namestnik polit, komisarja:

Magister Janez	23. 2. 1944—6. 5. 1944
Jesene Ciril	6. 5. 1944—10. 11. 1944
Gošek Jože	10. 11. 1944—28. 3. 1945

SEZNAM TOPNIČARJEV

- Agri Štefka
Ajdič Alojz
Ajlec Jože
Albreht Ivan
Ambrožič Jože, roj. 1915
 Podgrad
Antloga Jože, roj. Hotavlje
Antič Marjan
Anžič Anton, roj. 1914
 Ljubljana
Anžlovar Matilda, roj. 1913
 Ljubljana
Anžur Silvo
Avguštin Jože, roj. 1918 Podturn
Avsec Alojz
- Babič Miloš
Badovinec Milan, roj. 1918
 V. Cerovec
Bakovnik Zdravko
Bambič Franc, roj. 1915
 Loški potok
Bambič Ivan, roj. 1908
 Loški potok
Ban Ivan
Barantin Stanko, Šmihel
 Novo mesto
Bartol Alojz, roj. 1923
 Loški potok
Bavcon Franc, roj. Ljubljana
Bele Franc, roj. 1908
 Smolenja vas
Beneš Polde
- Berkopec Alojz, roj. 1927
 Cegelnica pri Novem mestu
Berkopec Franc, roj. 1927
 Podgrad
Berus Jože, roj. Kuzarjev kal
Berus Polde, roj. Kuzarjev kal
Beton Jože, roj. 1919 Cerklje
Bingo Anton
Bizjak Anton
Bizjak Ivan
Bizjak Jože, roj. Šmarje Sap
Bizjak Milka, roj. 1917 Maribor
Bizjak Polde, roj. 1920 Tržič
Bizjak Zmaga, roj. 1925
 Ljubljana
Blatnik Franc, roj. 1921
 Potov vrh
Boc Svetozar, roj. 1920 Kočevje
Bolte Anton, roj. 1922. Moravče
Bokalj Franc
Bombač Franc-Zorko, roj. 1918
 Rakek
Bordon Rado
Boruta Pavel, roj. Ljubljana
Boštjančič Alojz, roj. 1927
 Ilirska Bistrica
Božič Alojz
Božič Martin, roj. 1922
 Koroška vas
Brajič Petar, roj. 1915
 Crna gora
Brajer Franc, roj. 1911
 Mirna peč

Bratkovič Jože, roj. 1924
 Cerov log
 Bregar Alojz, roj. Veliki Gaber
 Bregar Franc
 Brodarič Anton, roj. Primostek
 pri Metliki
 Brodarič Franc, roj.
 Radlje ob Dravi
 Brodarič Martin, roj.
 Primostek pri Metliki
 Brožič Milko-Mali, roj. 1927
 Postojna
 Bruder Viktor, roj. 1910
 Dolenji vrh
 Brunček Jože, roj. 1911
 Dragovško
 Bukovec Ciril, roj. 1923 Trebnje
 Bukovec Janez, roj. 1919
 Koroška vas
 Bukovec Jože, roj. 1922
 Koroška vas
 Bukovec Anton, roj. Ponikve
 Bugar Janez, roj. 1920 Hraše

Cesar Alojz, roj. 1925 Suhor
 Cizelj Milan
 Colarič Jože, roj. 1908 Beograd
 Colarič Lojze, roj. Brežice
 Cvenk Savo
 Cvetan Franc, roj. 1923
 Kamnica
 Cvetan Matija, roj. 1919
 Kamnica
 Cvetko Ciril, roj. 1920
 Vučja vas

Čakarevič Miljenko, roj. 1914
 Nova Varoš
 Čelesnik Dragotin, roj. 1925
 Novo mesto
 Čelesnik Stanko
 Černe Slavko, roj. Ljubljana
 Cerpič Slavko, roj. Novo mesto
 Černelj Jože, roj. 1926 Vipava
 Černigoj Anton

Česen Ivan, roj. 1925
 D. Gradišče
 Česnik Anton
 Česarek Janko
 Cibelj Boris-Slavko, roj.
 Ljubljana
 Cik dr. Rudi Celje
 Crmelj Jože
 Crtalič Marjan, Cesta na Brdo

Dacko Igor
 Damjanovič Niko, roj. 1928
 Draga
 Debelak Alojz, roj. 1902 Ret je
 Debeljak Janez, roj. 1902
 Loški potok
 Debeljak Zvone-Tone, roj. 1925
 Slavonska Požega
 Debevc
 Deponde Viktor
 Derganc Jože, roj. Zalog pri
 Novem mestu
 Derganc Jože, roj. Sela
 Deu Peter, roj. 1915 Mokronog
 Dimic Franc
 Dobnik Ferdo, roj. 1918
 Domžale
 Dolčič Emil, roj. 1920 Zalog
 Dolenc Franc
 Dolenc Silva
 Dostal Marko, roj. 1915
 Ljubljana
 Dovjak Marjan, roj. Ljubljana
 Dragan Alojz
 Drobnič Stane, roj. 1921
 Rumanja vas
 Drogar Franc
 Drugovič Ivan
 Drušič Jakob
 Dündek Franc, roj. 1906 Račji
 vrh

Erjavec Janez, roj. Sela pri
 Straži
 Erjavec Franc
 Erjavec Tone

Erste Ivan, roj. 1927
Novo mesto Grčevje
Eršte Ljudmila-Milka, roj. 1925
Novo mesto
Eržen Mirko, roj. 1918
Ljubljana
Elzner Aleksander, roj. 1908
Ljubljana

Fajdiga Anton
Fink Anton, roj. 1923
Meniška vas
Fink Ivan, roj. 1925
Meniška vas
Fink Janez, roj. 1925
Meniška vas
Fink Jože, roj.
Meniška vas
Fležer Zvone
Flis Milan, roj. Domžale
Florjančič Alojz, roj. Laze
Frigelj Martin, roj. 1917
Trbovlje
Frigelj Slavko, roj. 1927
Trbovlje

Gaber Franc, roj. 1917
Šmihel pri Novem mestu
Gabrič Franc, roj. 1917
Kozarišče
Gabrovšek Stane
Gauš Franjo
Gazvoda, Ljubljana
Glavar Alojz
Gnidovec Franc
Godec Jože, Gotna vas
Godnjavec Viljem, roj. 1925
Ljubljana
Goleš Niko
Golob Alojz, roj. Velika Loka
Golob Jože, roj. Trška gora
Golob Pavel, roj. 1917 Polšnik
Gorenc Janez
Gorenc Feliks
Gorenc Franc

Gorenc Jože, roj.
Gorenje Gradišče
Gorišek Jože
Gornik Anton
Goršič Mima, roj. 1926
Ljubljana
Gošek Jože, roj. 1925
Francija
Gabrijan Peter
Grad Matevž, roj. 1920
Ljubljana
Grandovec Marija, roj. 1925
Liboje
Grandovec Peter, roj. 1917
Novo mesto
Gregelj Lado, roj. 1919
Brežice
Gregelj Milan, roj. 1914
Brežice
Gregorič Oskar, roj. 1924
Prvačina
Grilc Janez
Gril Karl, roj. 1919 Dobindol
Grmovšek Alojz, roj. Trebnje
Grom dr. Dušan, roj. 1920
Celje
Grozdnik Alojz, roj. Zagradec
Gruđen Franc
Gruđnik Janko, roj. 1917
Ljubljana
Grunfeld Sašo
Guštin Franc

Habiht Rudi
Halozer Franc
Hauptman Jože
Hočevar Franc Šibenik
Hofbauer Karel, roj. Nazarje
Hojs Ivan, roj. 1923
Gornja Radgona
Hokopfel Elizabeta, roj. 1923
Apače
Holcapler Tone
Horvat Stane
Hrastar Jože, roj. 1922

Gotna vas
Hrast Milan, roj. Črnomelj
Hrast Rudi, roj. Črnomelj
Hribar Ludvik
Hrovatič Franc, roj.
Koroška vas
Hrovatin Jože
Hrzič Ivan-Dušan, roj. 1914
Velika Nedelja
Hudolin Anton, roj. 1916
Ljubljana

Igo Ferdinand
Ilovar Franc, roj. Stična
Ivančič Jože
Izlakar Valentin

Jagodic Jože, roj. Grosuplje
Jakel Franc, Beograd
Jaklič Alojz, roj. 1925
D. Straža
Jaklič Karel
Jakopec Drago
Jakopič Slavko
Jakoš Leopold
Jakša Karel
Jakše Alojz, roj. Jurka vas
Jamnik Ivan
Janc Janez, roj. Vel. Brusnice
Jančar Jakob
Jančič Miloš-Niko, Novo mesto
Janežič Franc
Janežič Janez
Janežič Jože
Janežič Jožica
Janež, roj. Novi Kot
Jenko Ludvik
Jenko Rudi, roj. Izlake
Jerič Ančka, roj. 1925 Celje
Jeriček Janez, roj. 1914
Pristava
Jesene Ciril, Nova Štifta
Jezernik Pavle, roj. 1903
Litija

Jožef Alojz-Muc, roj. 1922
Harkija vas pri Otočcu
Juratovič Franc
Juratovič Marko, roj. Drašiči
Jurca Franc
Jurjevič Andrej
Juršič Maksim
Juštin Matko, roj. 1920 Bled
Jusopov Sergej SSSR

Kacjan Milan
Kadunc Branko
Kadunc Miha
Kalan Vojka, Pulj
Kajin Jože
Kalčič Frane, roj. 1912
Gotna vas
Kalčič Jože, roj. 1906
Gotna vas
Kanduzzio Bruno, roj. Koper
Kante Jože, roj. Trebnje
Kastelic Franc, roj. 1915
Novo mesto
Kastelic Ivan
Kebelj Alfonz, Zagreb
Kerin Branko, roj. 1926 Krško
Kerše Lojze
Kerševan Dore, roj. 1910
Gorica
Klajnšček Franc
Klančar Mirko
Klemenčič Polde
Klobčar Stane, roj. 1927
Podgrad
Klobčar Franc, roj. 1924
Podgrad
Klobučar Jože, roj. 1927
Uršna sela
Klobučar Janez, roj. 1905
Uršna sela
Klun Andrej
Knaus Jože, roj. Loški potok
Knaus Karol, roj. Loški potok
Kobe Janek, roj. 1921
Novo mesto

Kobe Roman, roj. 1915
 Novo mesto
 Kočjančič Anton, roj. 1919
 Škofja Loka
 Kocmur Alojz, roj. 1915
 Velika Loka
 Kocjan Milan, roj. 1920
 Kocjan Polde
 Kočevar Lojze, roj. 1925 Semič
 Kodrič Bruno, roj. 1924
 Novo mesto
 Kodrič Milan Koper
 Kokalj Miha
 Kokolj Ivan, roj. 1905
 Bučna vas
 Kokevar Lojze
 Kolarič Jože
 Kolenc Adolf
 Kolenc Ivan
 Kolman Peter, roj. 1923
 Dvorska vas
 Koncilja Rudi, Radlje ob Dravi
 Kovalinka Savo, roj. 1916
 D. Toplice
 Kopic Julka, roj. 1927
 Novo mesto
 Koran Jure, roj. Tribučet —
 Črnomelj
 Koražija Ivo
 Kordiš Leopold, roj. Gotna vas
 Korošec Jože
 Korošec Milan
 Kos Marko, roj. 1923
 Ljubljana
 Kos Stana-Spela, roj. 1919
 Ljubljana
 Kosec Alojz, roj. 1925 Gabrje
 Kosec Milan
 Kosljar Ivan
 Košir Peter
 Košljar Ludvik
 Kotar Franc, Ljubljana
 Kotar Jernej, roj. 1920 Mokrong
 Kotar Jože, roj. 1925
 Kotnik Rafko, roj. 1925 Rečica ob
 Savinji
 Kozina Jože. Novo mesto
 Kozlevčar Milan, roj. 1900
 Vel. Gaber
 Kožamelj Franc, roj. Gabrovka
 Kožar Franc
 Kranjc Feliks
 Krajncič Ivan, roj. 1918 Horjul
 Kralj Janez
 Kramar Ciril, roj. Ljubljana
 Kramar Lojze
 Kramaršič Janez, roj. 1910
 D. Straža
 Krašovec Alojz, roj. 1926
 Barača vas
 Krašovec Janez, roj. 1923
 Brusnice
 Kravca Polde, roj. Radlje ob
 Dravi
 Kravca Nežka
 Kravcar Franc
 Krese Vinko, roj. Podgrad
 Križan Ivan, roj. 1912 Metlika
 Križan Ivanka, roj. 1918 Metlika
 Križan Jože, roj. 1911 Otok pri
 Metliki
 Krnjajič Miloš
 Krstinc Jakob, roj. 1911
 Hruševce
 Krušec Franc
 Kučko Jože, Straža pri
 Novem mestu
 Kuder Peter
 Kuhar Franc
 Kure Jože, roj. 1912 Gradac
 Kumelj Anton
 Kumelj Mohor
 Kumer Anton
 Kump Franc, roj. Dol. Toplice
 Kuplenik Alojz
 Kušar Miha
 Kutnar Franc

Lah Boris, roj. 1915
 Stara gora
 Lah Ivan, Nova Gorica
 Lap Anton-Milan, roj. 1926
 Ljubljana
 Lavriha Danilo
 Logar Ivan, roj. Uršna sela
 Lašič Ivan, roj. 1911 Vinica
 Leban Stane
 Lebeničnik Ivan
 Lenart Franc
 Lenarčič Franc
 Lenček Franc
 Lesar Vinko
 Levičnik Jaka
 Ljubič Marko
 Lesjak Ivan, roj. 1902
 Gotna vas
 Lovrič Franc
 Lovrič Dargo
 Lozej Zdravko, roj. 1919 Trst
 Lazar Stanislav, roj. 1925
 Ajdovščina
 Lukež Marjan
 Lukšič Alojz, roj. 1925
 D. Straža
 Lumpert Ivan
 Luštek Franc, roj. 1922
 Kuzarjev kal
 Luštrek Franc, roj. 1925
 Kuzarjev kal
 Lužar Ivo

 Maček Franc
 Majcen Jože, roj. 1919
 Mahmud, roj. ZSSR
 Mali Stanko, roj. 1927
 D. Straža
 Malnar Jože, roj. 1924 Cabar
 Malnarič Alojz
 Marc Cvetko, Trst
 Marinč Alojz, roj. 1921, D. Briga
 Marinč Ivan, roj. 1925 Zapuže
 Marin Darko, roj. 1913 Mirna

Marinc Kamilo, roj. 1919
 Ljubljana
 Marinc Marjan, roj. 1921
 Ljubljana
 Marinčič Jože
 Markič Anton
 Markovič Avgust, roj. 1926
 Podhosta
 Markovič Anton, roj. 1922
 Gradišče
 Marn Zane
 Martelanc Dušan, roj. 1925 Trst
 Martelanc Majda, roj. 1923 Trst
 Martinc Alojz
 Matko Drago, roj. 1923
 Novo mesto
 Matko Marija, roj. 1919
 Ljubljana
 Matkovič Jože, roj. 1924
 Dobovice
 Matkovič Ilija, roj. 1915
 Koroška vas
 Mašek Tihomir, Zagreb
 Maurizin Mario, roj. Trst
 Mazovec Franc, roj. 1908
 Ljubljana
 Meglič Franc
 Medved Stane
 Mele Rudi
 Mesojedec Franc
 Mežnarič Avgust, roj.
 Dol. Ponikve
 Mihelič Ivan
 Mihelič Jože
 Mihelič Franc
 Mihelič Milan, Ljubljana
 Mihelič Mirko, roj. 1921 Vinica
 Mikec Alojz, roj. 1910 Ratež
 Mikec Vinko, Smolenja vas
 Miljavec Stanko
 Mirt Franc, roj. 1902 Brežice
 Misjak Franc, Split
 Mišič Darinka, roj. 1925 Lož
 Mišič Franc
 Mišič Miha, roj. 1919 Domžale

Mladenovič Ratomir
Mlakar Alojz, roj. 1919
Šmarješke Toplice
Mlakar Franc, roj. 1926
Nemška vas
Modec Karlo, roj. 1917 Rakek
Mohorič
Molek Janez, roj. 1927 Gradac
Monfardini Alojz Podbrdo
Mrvar Anton, roj. 1914
Gotna vas
Mrvič Fani, roj. 1913
Koroška vas
Mrvič Martin roj. 1910
Mali Cerovec
Muc Anton
Murgelj Jože, Koroška vas
Muren Edi, Trbovlje
Murn Gusti, roj. 1924 Obrh
D. Toplice

Nadu Stanko, roj. 1912
Sela pri Zalogu
Nagrsek Alojz, roj. 1925
Stična
Nakrst Edo
Natlačen Ivan
Negro Alojz
Nekšič Alojz
Nele Edo Radomlje
Nele Miča
Nele Marin
Nemanič Martin
Novak Alojz, roj. Vavta vas
Novak Jože, roj. Bučna vas
Novak Matija, roj. 1920
Otok—Gradec
Novak Tinca
Nusdorfer Lojze, roj. 1910
Ljubljana

Oblak Ignac, roj. 1908 Litija
Oblak Lojze, roj. 1928
Novo mesto
Oberstar Franc, Kočevje

Ogrinc Anton, roj. 1924
Zg. Slivnica
Ogulin Anton
Omahen Dušan
Orešič Jakob
Osvald Dušan, roj. 1925
Spodnje Laze
Ozimek Feliks, Ljubljana

Pajk Alojz, roj. 1924 Stična
Pahor Miha
Panjan Jurka, roj. 1928
Ljubljana
Papež Jože
Papež Stanko
Pavletič Anton
Pavlin Franc
Peček Franc, roj. 1921
Mali Cirknik
Peček Jože
Peček Ludvik, roj. 1911
Podboršt
Pelko Anton, roj. 1915
Podturn
Penca Stanko, roj. 1924
Smolenja vas
Peskar Alojz, Trebnje
Peskar Neža, Trebnje
Petek Ivan
Petrič Franc, roj. Prečna
Petrič Janez, roj. 1922 Ravnace
Petrič Slavko
Petrin Vida-Metka
Petrosan Vanja, SSSR
Petrovič Mirko
Pezdir Ivan, roj. 1924i
Pezdir Matija
Pezdir Janez, roj. 1910 Boršt
Pezdir Martin, roj. 1911 Gradac
Pezdir Slavko
Pfajfer Ivan
Pfajfer Jože
Pirh Karel, roj. Podgrad
Pirh Vili, roj. 1922 Dol. Straža
Pišek Anton, roj. 1927 Kranj

Pizzato Anton
 Pižet Martin, roj. 1916
 Škofja Loka
 Plantan Rafael, Stranska vas
 Plaveč Alojz
 Plečnik Franc
 Plevnik dr. Stane, roj. 1917
 Mislinja
 Plut Alojz, roj. 1907 Jugorje
 Plut Janez, roj. 1918 Jugorje
 Plut Marin, roj. 1927 Vinji vrh
 Plut Vinko, Sela pri Jugorju
 Podlesnik Karel
 Podpadec Viljem, Trebnje
 Pohl Anton, roj. 1902 Gabrje
 Pojavnik Ivo, Trst
 Ponikvar Franc
 Popeler Franc, Ljubljana
 Popovič Niko
 Potočar Janez
 Potočar Tone, roj. 1913
 Zdinja vas
 Potočnik Ferdo
 Povše Stane, roj. 1925 Poljane
 Požar Ivan
 Prah Andrej, roj. 1925
 Šentrupert
 Praznik Tončka, roj. 1925
 Škocjan
 Praznik Ignac, roj. Velika Loka
 Prijanovič Janko, Črnomelj
 Primc Franc, roj. 1915
 Koroška vas
 Primc Janez, roj. 1923
 Koroška vas
 Primc Jože, roj. 1919
 Koroška vas
 Prosenik Franc
 Prošek Polde
 Pucelj Alojz, roj. 1921 Drenje
 Puh Dušan, roj. 1922 V. Lašče
 Puterle Drago, roj. 1915
 G. Sušica
 Pušnik Jože

Rahke Karel, roj. 1926 Gaberje
 Rajk Alojz, roj. 1915 Gaberje
 Rajk Martin, roj. 1925 Gaberje
 Rajnar Leopold, roj. Novo mesto
 Rakovec Rudi, roj. 1922 Kranj
 Rapuš Jože, roj. 1927 Mirna peč
 Rauh Tone, roj. 1918 Sp. Skrilje
 Ravbar Jože, roj. Ratež
 Ravbar Milan, roj. 1929
 Jurka vas
 Ravnjak Tit
 Režek Božo, roj. 1924
 Novo mesto
 Resnik Gvido, roj. Gor. Straža
 Rifelj Ludvik, roj. 1918
 Harinja vas
 Rihtar Rafael, roj. 1919
 Nova Štifta
 Ritosek Martin
 Robavs Otmar
 Robida Anton, roj. 1925
 Sela pri D. Toplicah
 Rogelj Nace, roj. 1909 Rihpovec
 Rokavec Stane, Ljubljana
 Rom Anton, roj. 1920 Podturn
 Rovšek Ivan
 Rovšnik Ivan
 Rožanc Franc, roj. Otočec
 Rožman Ivan
 Rožman Jože
 Rukše Franc, roj. 1903 Ratež
 Rupar Ivan
 Rupar Tone
 Rus Anton, G. Lokvica

 Safonov Nikola, roj. 1917
 Leningrad
 Saje Jože, roj. 1927
 Potočna vas
 Sajovic Miroslav
 Samsa Anton
 Samsa Jože, roj. 1913 Cepno
 Savnik Vinko
 Sedlar Anton
 Sedlar Ivan

Sedušek Franc, Preserje
 Sever Alojz
 Širnik Janez
 Širše Franjo, Celje
 Siter Božo, roj. Novo mesto
 Sladek Ludvik, roj. 1920
 Smolena vas
 Sladič Jože, roj. 1921 Hrastno
 Slak Jože
 Slak Silvo
 Slamič Franc
 Slamič Ivan
 Smole Franc, roj. 1905
 Velika Loka
 Smole Rudolf
 Sodja Alojz, roj. 1905
 Sela pri Jugorju
 Somrak Alojz, roj. 1920
 Kuzarjev kal
 Somrak Ivan, roj. 1923
 Kuzarjev kal
 Somrak Polde, roj. 1925
 Kuzarjev kal
 Some Ivo
 Sotler Milena, roj. Mele
 Stari trg
 Sršen Miro, Zagreb
 Sprajcer Mihael
 Staniša Jože, roj. 1914
 Podgrad
 Staniša Ivan
 Starešinič Peter, roj. 1918
 Metlika
 Starič Franc, Trebnje
 Stariha Jože
 Stariha Matija, roj. 1910
 Podboršt
 Starin Pavel
 Stepišnik Jože, roj. 1914
 Novo mesto
 Strajnar Alojz, roj. 1924
 D. Gradišče
 Stritar Bogdan
 Strle Ivan, roj. 1925 Stari trg

Strniša Jože, roj. 1927
 Meniška vas
 Strojanc Franc, roj. 1909
 Muljava
 Strojanc Rudolf, roj. 1902
 Muljava
 Struna Anton, roj. 1921
 Potov vrh
 Suhar Tone, Celje
 Svetina Jože, roj. 1908
 Muljava

 Sajn Alojz
 Savle Branko
 Seme Janez
 Sepič Euzebij, roj. 1926 Ponikve
 Setina Franc, Priloge
 Sime Janez, roj. 1905
 Mali Cerovec
 Šinkovec Jakob, roj. 1907
 Boštanj
 Sirca Franc
 Škrajner Justin
 Škrinjar Lojze, roj. 1927 Kašča
 Skrij Anton, roj. Knežak
 Škufca Matija, roj. 1913 Litija
 Škufca Stanko
 Sobar Jože, roj. 1914
 Dobindol
 Span Franc
 Spelič Vinko, roj. 1920
 Novo mesto
 Spolar Franc, roj. 1924 Trebelno
 Springer Jože, D. Straža
 Steh Božo, Sela pri Straži
 Stempelj Franc
 Stih Anton, roj. 1920
 Gotna vas
 Stih Darko, roj. Sela pri Strazi
 Štinc Janez
 Strajn Jože
 Strozak Franc, roj. 1920
 Ljubljana
 Štrukelj Albin
 Štrukelj Zdravko, roj. 1923

Štuhec Ivan, Tomaž pri Ormožu
Stupar Mirko, Ljubljana
Šuštaršič Anton
Sustar Franc, Trebnje
Svagelj Albert
Švajger Anton, roj. 1915
Črnomelj
Švajger Ivan, roj. 1910 Črnomelj

Tarča Franc, Radovljica
Tavčar Jože
Taufer Zvonko
Teropčič Alojz
Teropčič Jernej, roj. 1920, Kranj
Tisu Rafael, roj. 1903
Sela pri Trebnjem
Tomažič Franc, roj. 1925 Litija
Trček Janez, roj. 1928 Ljubljana
Trček Slavka, roj. 1926 Zagorje
Trepelj Franc
Trigelj Slavko
Trile Jože, roj. 1912 Podgrad
Tretnjak Julka
Troha Ivan
Turk Slavko
Turner Franc, roj. 1916
Ljubljana
Turnšek Boža, roj. 1928
Novo mesto

Udovč Milan, roj. 1920 Lož
Udovič Leon, roj. 1925 Lož
Uлага Ivan, roj. 1911 Laško
Urbančič Franc
Urbas Janez

Valenčak Vlado, roj. 1920
Velenje
Vancaš Anton, roj. 1924
Otok-Gradac
Veldin Anton
Verbič Janko
Verdik Janez, roj. 1916
Šentrupert
Verolík Janez

Vesel Alojz, roj. 1912
Loški potok
Vesel Jože, roj. 1904 Gotna vas
Veselič Peter, roj. 1925 Adlešiči
Veselko Franjo, roj. Ljubljana
Vidmar Stane, roj. 1921 Kranj
Vidovič Velibor
Vidoš Stane
Vipavec Anton, roj. Črnomelj
Virant Alojz, roj. 1918 Straža
Višček Oto
Vodopivec Jože, roj. 1910
Koroška vas
Volmut Jože, roj. 1904
Ljubljana
Vovk Ivan, roj. Zdinja vas
Vraničar Anton
Vrančič Miro, roj. 1924
Ljubljana
Vrankar Marjan
Vraz Janez
Vrbinc Jože
Vrečko Ivan
Vrhovec Jože
Vrhunc Vinko
Vuga Eugen
Vukšinič Cveta

Zabukovec Franc, roj. 1913
Vel. Lašče
Zahtič Jože
Zakrajšek Feliks, roj. 1923
Ljubljana
Zalog Jakin
Zalokar Vinko, roj. 1900
Ljubljana
Zamida Janez
Zavrl Janez
Zgonc Jože, roj. 1926
M. Vrh Šmarje
Zbašnik Anton
Zidanič Miha
Zlatner Alojz, roj. 1926
Ljubljana
Zobec Jože, roj. 1912 Ribnica

Zorko Edo, roj. 1901 Radovljica
Zorman Franc, roj. 1927
 Moravče
Zorn Jože
Zupan Zvonimir, roj. 1925
 Beograd
Zupanc Aco, roj. 1914 Stična
Zupanc Savo, roj. 1925 Stična
Zupančič Alojz, roj. 1926 Stična
Zupančič Jože
Zupančič Ivan, roj. 1926
 Novo mesto
Zupančič Vinko, roj. 1902
 Mala Loka
Zupet Ivan, roj. 1908 St. Janž
Zvonar Anton

Žagar Jože, Kočevje
Zarn Andrej, roj. 1918 Metlika
Zarn Jože, roj. 1913 Metlika
Železnik Ančka, roj. 1926
 Jerman vrh
Žerjal Danilo, roj. 1901 Trst
Zičkar Silvo
Žigon Stane
Žigon Tihomir, roj. 1919 Sežana
Žirovnik Jože, roj. 1913
 Ljubljana
Žitnik Anton, roj. 1916 Kranj
Zivič
Žnidarič Franc
Zura Stane
Zviplj Franc, roj. 1927 Kokarje

SEZNAM PADLIH

Amon Ervin, roj. v Ljubljani,
padel avgusta 1944, Podhosta

Arko Adolf, roj. Sodražica,
padel decembra 1944,
Ljubljana

Aš Anton

Avgustinčič Martin

Bene Sergej, padel julija 1944,
Zvirče

Božič 'Jakob, padel marca 1944

Černe Niko, padel novembra
1944, Jama

Gimpelj Franc, padel avgusta
1944, V. Lipovec

Gorše Rudolf, padel januarja
1944, Sv. Rok

Grdene Franc, padel 1944,
Novo mesto

Gregorič Alojz

Grahek Jurij, padel februarja
1944, Lakovnice

Grmovšek Tone, padel marca
1945, Sv. Jana

Grom Vida, padla februarja
1944, Lakovnice

Hakman Franc

Hladnik Zdenka, por. Hržič,
padla maja 1944, Jama

Houbek Bratec

Ivančič Henrik

Ivaneš Jože

Jakša Anton, novembra 1944,
Jama

Jakša Ivan, padel novembra
1944, Jama

Jasenc Jakob, padel avgusta
1944, V. Lipovec

Javoršek Viki

Jelinič Bori voj e, roj. Topličice,
padel marca 1945, Zvirče

Kerin Mirko, padel marca 1945,
Zumberak

Knaflec Jože, padel decembra
1943, Straža

Knaflič Adolf, padel marca
1945, Sv. Jana

Kobe Tone, padel oktobra 1944,
Jama

Košir Franc, padel marca 1944,
Dol. Straža

Kodrič Danilo

Kovač

Kralj Milan

Kerne Alojz, padel decembra
1943, Novo mesto

Kulovec Franc, padel marca
1945, Sv. Jana

Kure Albin, padel novembra
1944

Langer, padel avgusta 1944,
V. Lipovec

Levičnik Marjan

Luka Franc

Lukšič Franc, roj. Ivanča vas,
padel novembra 1944, Jama

Magister Janez
Martin, ZSSR

Mauer Anton, roj. Ljubljana,
padel maja 1944.

Mavrič Vinko, roj. Škocjan,
padel marca 1944

Mežnar, padel oktobra 1943.
Poklek

Milavec Stane, roj. Vel. Lašče,
padel julija 1944, Polom

Mohar Alojz

Mrvar Johan, roj. Hruševo,
padel marca 1945, Sv. Jana

Nadrag Alojz, padel decembra
1943, Sv. Rok

Najger Franc

Noroglav Martin, padel avgusta
1944, V. Lipovec

Novak Ludvik

Ozimek Alojz, roj. Dobrnič,
padel decembra 1944. Sv. Rok

Prvinšek Ivan, padel novembra
1944, Jama

Pavček Franc, padel januarja
1944

Ponikvar Ivo

Pšakov France, padel avgusta
1944

Resnik Niko, roj. Straža, padel
februarja 1944, Lakovnice

Renčof Albin, padel avgusta
1944

Rjavec Janez, padel marca 1945,
Sv. Jana

Rozman Miro, roj. Adlešiči,
padel avgusta 1944,
V. Lipovec

Sladek Franc, roj. Prezid, padel
junija 1944

Strniša Franc, roj. Zalog, padel
marca 1945, Sv. Jana

Saruga Ivan, roj. Ptuj, padel
novembra 1944, Jama

Setina Anton

Šiško, padel januarja 1944,
Sv. Rok

Škarja Justin, roj. Mojstrana,
padel januarja 1944,

Novo mesto

Šmalc Rudolf, padel marca
1945, Sv. Jana

Sprajcer Mihael

Strekelj Karel, padel novembra
1944,

Šušтариč Polde

Tauzel Anton

Teskov Alojz

Vidic Franc, padel avgusta 1944,
Stari log

Vidmar Ivan

Vrhovšek Anton

Zaplotnik Bogdan, padel
februarja 1944, Lakovnice

Zupanc Oskar

Zupančič Ana, roj. Dolenji vrh

Žalec, padel novembra 1944,
Dvor

Zivkovič Milan, padel februarja
1944, Novo mesto

Žmavc Rudi, padel marca 1945,
Sv. Jana

Žnidarič Anton, padel januarja
1944, Sv. Rok

Žugelj Jože, padel avgusta 1944

Zukovec Franc

Žnuderl Mirko, roj. Maribor,
padel septembra 1944.

Zupančič Franc, roj. Ivančna
gorica, padel maja 1944

KAZALO KRAJEV, ENOT IN IMEN

A

Adlešiči — 19, 191
 Ajbelj — 310, 311
 Ajdovec (Dolnji, Gornji) — 55,
 111, 135, 137, 140, 148, 152,
 203, 206, 209—213, 219, 220,
 223, 232, 240, 251, 272, 278
 Aleksandrov dom — 71
 Ambrus — 13, 91, 99, 101, 133,
 144, 203, 253, 280, 304, 332, 355
 Anzio — 134
 Anžur Slavko — 94
 Armade:
 j ugoslovanske :
 četrti — 282, 309, 310, 313, 314,
 343
 Armadne skupine:
 nemške:
 »C« — 132
 »E« — 132
 Artilerija VII. korpusa — 235
 do 238, 243, 247—249, 251, 252,
 259, 262, 264, 269, 270, 273,
 275, 277—279, 281, 283, 288,
 290, 296, 297
 Artilerija XV. divizije (topni-
 štvu XV. divizije) — 30, 55,
 62, 64, 71—73, 82, 84, 86, 89,
 93, 95, 99, 108, 109, 120, 122,
 123, 133, 136, 137, 139, 141, 149,
 150, 337, 346, 350, 351, 354,
 360, 361, 369, 370
 Avče — 188
 Avšič Jaka — 196

B

Babič Manojlo — 127
 Babna gora — 210, 272
 Babna gorica — 320, 323
 Babno polje — 240
 Badovinci — 192, 194, 197, 200
 Bajc Teodor — 153
 Bajda — 228, 229
 Bajnof — 111
 Bari — 343
 Bataljoni:
 NOVJ
 — avstrijski — 281
 — Feričev — 83, 89, 90
 — jurišni XV. divizije — 302,
 303, 305, 307
 — jurišni XVIII. divizije —
 234, 246, 259, 306
 — korpusni dopolnilni — 238,
 259
 — Levstikov — 19, 24
 — Ronkov — 21
 — ruski — 114, 127
 — zaščitni topništva — 30, 108,
 122, 133, 136, 139, 150, 151,
 154, 170, 177, 179, 180, 185,
 202, 203, 209, 211, 217—220,
 223, 226, 240—242, 251, 254,
 255, 292, 297, 333, 347, 351,
 352, 354, 364
 domobranski :
 — 1. slovenski domobranski —
 54
 — 2. slovenski domobranski —
 54

- 3. slovenski domobranski — 54
 - 1. slovenskega domobranstva — N —> Köhl —> I. — 185, 206, 218, 243, 247, 252, 258, 259, 268, 275, 277, 280, 299, 304, 306, 307
 - »M« slovenskega domobranstva tretji — 75, 81, 206, 220, 243, 247, 252, 268, 279, 280, 304
 - »O« slovenskega domobranstva —> ■ četrti —> Lindner —> drugi — 169, 170, 185, 186, 206, 209, 210, 218, 220, 243, 247, 258, 259, 275, 277, 280, 281, 299, 307, 320
 - »W« slovenskega doimobranstva — d r u g i —> Rupnik —> peti — 176, 241, 242, 252, 258, 259, 299, 304, 307, 320
 - 5. alarmni slovenski domobranski — G e r e i s —> šesti — 258, 259, 260, 264, 268, 275, 280, 299, 304, 307, 310
 - 6. alarmni —> Kasper —> deseti — 280, 299, 304, 307, 309
 - 12. domobranski — 310
- nemški:
- 1. bataljon 13. SS policijskega polka — 275, 280
 - 1. bataljon 14. SS policijskega polka — 89, 91, 133, 251, 258, 259, 268, 275, 280
 - 1. bataljon 17. SS policijskega polka — 307, 309, 315
 - 1. bataljon 19. SS policijskega polka — 34
 - 1. bataljon »Cholm« 25. SS policijskega polka — 299
 - 2. bataljon 13. SS policijskega polka — 275, 280
 - 2. bataljon 14. SS policijskega polka — 168, 185, 186, 280
 - 2. bataljon polka »Variagov« — 306
 - 3. bataljon 14. SS policijskega polka — 96, 99, 113, 123, 202, 259, 260, 268
 - 3. bataljon 19. SS policijskega polka — 86, 299, 304, 307, 315, 320
 - 3. bataljon polka »Variagov« — 299
 - 171. izvidniški — 54
 - Buchberger — 310
 - »A« bataljon gorskih lovcev — 190, 192
 - orožniški motorizirani »Alpenland III« — 304
 - planinskih lovcev »Heine« — 54
 - Wehrmannschafit »Süd« — 54
 - Baška grapa — 188
 - Bečaje — 180, 184
 - Begunje (pri Cerknici) — 179, 184
 - Bela cerkev — 56, 110
 - Bela krajina — 6, 19, 24—26, 55, 56, 63, 72, 74, 83, 128, 140, 188, 189, 191—193, 197, 198, 200 do 202, 209, 222, 225, 240, 257 do 260, 262, 264, 267, 270, 281, 282, 286, 292, 296, 306, 309, 311—313, 340, 342—344, 347, 353, 363, 364
 - Beograd — 87, 239, 267, 293, 318, 369
 - Benedičič dr. Miha — 42
 - Berce Sergej — 30
 - Berlin — 318
 - Beter — 295
 - Bevke — 320
 - Bezuljak — 179
 - Bionki Maks — 13, 14
 - Biograd na morju — 311, 343
 - Birčna vas — 72—74, 84, 90, 92
 - Biška vas — 161, 162
 - Bizjak Polde — 350
 - Blatni klanec — 112
 - Blatno jezero — 267
 - Blažavec — 312
 - Bloška planota — 80
 - Bččka — 194, 199
 - Boga vas — 248
 - Bcjanja vas — 199
 - Bojanji vrh — 185
 - Bojne:
 - 5. ustaška — 190

— 10. ustaška — 190, 192
 — 13. ustaška — 190
 — 30. ustaška — 190
Bojne skupine:
 — XXI. Aprile — 24, 26
 — Einspiller — 152, 158, 159
 — Fleckner — 280
 — Nieckel — 258, 280
 — Rupnik — tretja — 89
 — operativna — 95, 96
 — Fiedler — 275, 277
 — Christi — 240
 — Schmitz — 240—243
 — Schumacher — 212, 258
 — šolska — 95
 — za zavarovanje železniške
 proge — 95, 177
 — za zaščito okraja Novo me-
 sto — 95, 96
Bolvik — 311
Boričevo — 91, 92
Borončev hrib — 91
Borovnica — 55, 140, 176, 177,
 180, 183, 184, 187, 222, 234,
 235
Borovec — 310
Boršt — 212
Borštinar Jože — 30
Boruta Paival — 106
Bosiljevo — 188—191
Boštanjski grad — 121
Božakovo — 193, 194, 196
Bračič Mirko — 11
Brajovič Peter — 30
Brašljeвица — 200
Breg — 127, 318
Bregana — 191
Brezje pri Cerknici — 121
Brezje pri Kompolju — 105
Brezje pri Pijavi gorici — 322
Brezje pri Šentjerneju — 42, 59
Brezje pri Trebelnem — 111,
 159
Brezova rebar pri Dvoru — 59,
 71, 72, 122, 173, 219, 275, 356
Brezov vrh — 210
Brezovica (Gornja) — 18, 233
Brezovica pri Temenici — 246
Brezov dol — 133, 139
Brežice — 40, 49, 55

Brilej Jože-Bolko — 146
Brigade NOV:
 — 1. Hrvatska Franjo Oguinac-
 seljo — 189, 193, 200
 — 1. KNOJ — 310, 311
 — 1. slovenska artilerijska —
 5, 6, 30, 131, 140, 149, 150,
 153, 154, 159¹, 161, 163, 166,
 170, 173, 174, 177, 180, 183,
 185, 190, 191, 193, 201, 202,
 208, 209, 211, 212, 216, 218,
 220—223, 225, 228, 229, 231 do
 233, 236—238, 240, 297, 300,
 306, 308, 310, 314, 316, 318,
 320, 322—324, 331, 333, 336,
 344, 350—352, 356, 357, 360
 do 363, 367, 370—372
 — 1. Toneta Tomšiča — 19, 20,
 76—79
 — 2. hrvaška — 200
 — 2. Ljubo Šercer — 20, 21, 31,
 76, 78—80, 82
 — 3. Ivana Gradnika — 27
 — 4. Matija Gubec — 20, 21, 29,
 34—36, 39, 42—45, 47, 48, 53,
 55—58, 62—67, 70—72, 83 do
 85, 89, 90, 98, 110—112, 121,
 134, 135, 137, 139, 140, 142 do
 144, 146, 151—153, 158—163,
 166, 170, 177, 178, 180, 183,
 184, 194, 196—198, 200, 208,
 211—213, 219—221, 228, 229,
 231, 246, 259, 272, 307, 308,
 310, 311, 316, 323
 — 5. Ivan Can/kar — 20, 21, 29,
 42, 51, 52, 64—68, 70, 74, 83,
 84, 86—91, 93, 98, 105, 106,
 110, 121, 134, 140, 153, 154,
 159, 166, 177, 179, 180, 183 do
 185, 189, 190, 192—201, 228,
 230, 231, 246, 248, 259, 264,
 269, 272—275, 277, 281, 283,
 300, 302, 303, 305, 307, 311,
 312, 315, 316, 323
 — 5. prekomorska — 309
 — 6. Slavko Šlander — 27, 229,
 230, 243, 247, 251, 260, 264,
 269
 — 7. France Prešeren — 5, 32,
 33

- 8. Fran Levstik — 40, 85, 89, 98, 114, 115, 120—122, 140, 151, 166, 185, 186, 208, 242, 246, 247, 259, 263, 270, 272, 275, 277, 300, 301, 304, 306, 307, 310, 311, 323
- 8. hrvaška — 310, 312
- 9. SNOB — 40, 98, 113—115, 117, 121, 125, 128, 137, 142, 143, 159, 168, 169, 185, 186, 208, 227, 233—235, 242, 243, 246, 263, 264, 270, 272, 277, 300, 304, 306, 309, 312, 323
- 10. ljubljanska — 40, 97, 118, 120, 121, 125, 127, 137, 142, 146, 151, 153, 159, 166, 168, 171, 177, 200, 208, 233, 234, 242, 246, 259, 263, 272, 293 do 296, 300, 301, 303, 304, 323 230, 243, 247, 248, 251, 260,
- 11. Miloš Zidanšek — 229, 230, 243, 247, 248, 251, 260, 269
- 12. štajerska — 42, 49, 51, 64, 67, 70—72, 83, 84, 89, 102, 103, 110, 121, 139, 142, 153, 166, 177, 185, 186, 189, 208, 210, 222, 246, 259, 269, 272, 281, 300, 302, 303, 305, 307, 316, 323
- 13. loška (Mirka Bračiča) — 70, 77, 78
- 13. hrvaška proletarska Ka-de Končar — 18, 35, 38
- 14. železničarska — 42, 48
- 15. belokranjska — 39, 42, 63, 83, 84, 86—89, 91, 97, 99, 101—103, 121, 137, 166, 177, 180, 183, 184, 208, 210, 211, 231, 246—248, 255, 256, 264, 269, 272, 275, 277, 281, 300, 305, 307, 315, 316, 323
- 24. Fontanot — 281, 300, 305

četniške:

- 2. lička — 310
- 3. lička — 310
- Briga — 310, 312
- Brod na Kolpi — 70, 310, 311, 314—316, 362, 363
- Brod v Podbočju — 44

- Bršljin — 57, 58, 61, 110, 111, 211, 223
- Brusnice — 105
- Bučka — 34, 48, 49, 53, 166
- Budganja vas — 133, 136, 139 do 141, 144
- Bukovica — 118, 122, 125, 210, 303
- Bukov vrh — 154, 242, 303, 305
- Burger breg — 312, 315
- Bušinec — 306
- Buta — 294

C

- Castel di Sangro — 131
- Cegelnica — 220
- Celje — 71, 83
- Cerklje ob Krki — 36, 39, 40, 46
- Cerknica — 55, 179, 184, 253
- Cerovec (M. in V.) — 59, 62, 92
- Cerov log — 55
- Cesta — 247
- Cetošič — 198, 200
- CKKPH — 18
- CKKPS — 18, 23, 104
- Colarič Lojze — 30, 46
- Cvetan Franc — 7, 292
- Cvetan Matija — 361
- Cvibelj — 21, 133, 135, 140, 142, 143, 145—148, 172
- Cvišlerji — 264

C

- Čabar — 310, 314
- Čatež — 55, 152, 153, 212
- Čehoslovaška — 131
- Čete domobranske:
 - 1. posadna — 177
 - 3. teška — 75, 81, 177
 - 4. teška — 177
 - 5. posadna — 176, 299
 - 6. teška — 176
 - 7. posadna — 176
 - 11. posadna — 176, 247, 299
 - 13. pehotna — 176
 - 15. pehotna — 247, 299

— 16. pehotna — 218, 247, 248, 268, 299
 — 17. pehotna — 176
 — 21. pehotna — 268
 — 22. pehotna — 220, 268, 299, 299
 — 24. posadna — 96
 — 25. posadna — 96, 113, 123, 260
 — 26. posadna — 96, 247
 — 27. posadna — 247
 — 28. pehotna — 299
 — 31. pehotna — 110, 133, 158, 169, 186, 210, 268, 271
 — 32. pehotna — 110, 158, 159, 210, 211, 268, 271
 — 33. posadna — 110, 153, 156, 157
 — 34. posadna — 110, 251, 268, 275, 277
 — 35. posadna — 110, 156, 165
 — 36. posadna — 100, 268, 309
 — 37. posadna — 110
 — 38. posadna — 110, 153
 — 39. pehotna — 110
 — 40. posadna — 110, 153, 212, 268, 309
 — 41. posadna — 177
 — 45. posadna — 177
 — 47. pehotna — 176
 — 48. posadna — 176
 — 51. posadna — 110, 168
 — 52. posadna — 110, 152, 153, 268, 275
 — 54. posadna — 110
 — 55. pehotna — 153, 210
 — 56. posadna — 110
 — 61. posadna — 202, 259, 263, 299
 — 62. posadna — 202, 259, 260
 — 63. posadna — 113, 123
 — 71. pehotna — 268, 309
 — 114. posadna — 260
 — 115. posadna — 260, 299
 Cisti vrh — 154
 Črešnjice pri Novem mestu —
 111
 Črmošnjice — 49, 264, 270, 271, 273, 278, 281, 283, 286—289,

293, 296, 298, 300, 306, 308, 309, 311, 314, 315, 339, 358
 Cma gora — 267
 Črna vas — 320
 Črni potok — 229, 316
 Čmi vrh — 226, 227
 Črnomelj — 32, 55, 71, 257, 259, 312, 315
 Cuk Vili — 72
 Curile — 193, 195, 197, 293

D

Dachau — 221
 Dančuloviči — 200
 Daljni vrh — 57, 58, 268, 271
 Dalmacija — 84, 267
 Debeli vrh — 180
 Dešča vas — 144
 Delnice — 71, 362
 Divizije
 NOVJ:
 — I. KNOJ — 313
 — VII. banijska — 314
 — VIII. hrvaška — 189, 192 do 194, 198, 200
 — XIII. hrvaška — 190
 — XIV. slovenska — 20, 24, 26, 28, 31, 40, 70, 75—77, 81, 83, 134, 176
 — XV. slovenska — 20, 23, 24, 26—28, 30, 34, 39—42, 47, 49, 51—54, 56—58, 60, 64, 70, 77, 80, 81, 83—85, 88, 89, 91, 97, 98, 107, 110, 113, 120—122, 125, 127, 134, 137, 150, 152—154, 159, 166, 176, 177, 188—191, 198, 209, 211, 218, 222, 223, 225, 228—231, 233, 236, 239, 245, 246, 251, 260, 266, 268, 269, 271, 272, 278, 279, 281, 283, 297, 299, 302, 303, 305 do 307, 313—316, 318, 322, 323, 332, 347, 357, 361
 — XVIII. slovenska — 40, 70, 77, 80, 83—85, 90, 97, 98, 105, 107, 113, 114, 117, 119, 120, 127, 137, 140, 149, 150, 152, 153, 159, 166, 176, 177, 185, 186, 208, 209, 221, 222, 225,

- 233, 235, 236, 239, 242, 246,
251—255, 257, 262, 264, 270,
271, 272, 278, 281, 297, 299,
300, 305, 306, 314, 316, 317,
322, 323, 347, 367
- XX. IV. armade — 310
- XXIX. IV. armade — 318
- XXXIV. hrvaška — 189, 192,
198, 200

četmiške :

- dinarska — 310

italijanske:

- Cacciatori delle Alpi — 24,
26, 27
- Isonzo — 24, 26
- Lombardija — 24, 26

nemške:

- 1. kozaška — 190, 192
- 44. grenadirska — 54
- 71. pehotna — 54
- 114. lovka — 84
- 162. turikestanska — 51, 54,
55, 73, 80, 83
- 188. rezervna gorska — 240,
310
- 392. legionarska — 84, 190,
191, 240
- SS tankovska Wiking — 42

Divizioni:

NOV in POS:

- artilerijski XIV. divizije —
31
- artilerijski XVIII. divizije —
98, 103, 104, 107, 113—115,
119, 121, 122, 137, 139, 141
- 1. artilerijski — 30, 34, 35,
39, 42, 55, 62—65, 68, 71, 72,
74, 77, 84, 85, 90—92, 97, 99,
105, 109, 111, 112, 121—123,
127, 133, 139, 150, 151, 154,
177, 190, 202, 203, 210, 211,
218, 223, 240—242, 251—255,
257, 264, 292, 296, 300, 311,
313, 315—318, 322, 323, 327,
333, 336
- 2. artilerijski — 30, 42, 49,
51, 55, 56, 59, 62, 65, 66, 6'8, 70
do 72, 74, 84, 85, 90, 92—94,

- 98, 105, 109, 133, 136, 137, 139,
150, 151, 154, 177, 190, 202,
203, 205, 209—213, 218, 220,
223, 233, 235, 240, 242, 251,
254—256, 262, 273, 292, 300,
306, 311, 313, 315—317, 323,
327, 333

- 3. artilerijski — 150, 151, 154,
177, 190, 202, 209

- 3. protitankovski — 318, 327

italijanski:

- 2. šestega artilerijskega pol-
ka — 26

- 45. artilerijski — 25

- 65. artilerijski — 27

Dobliče — 315

Doto pri Šentvidu — 186

Doibova — 49

Dobovica — 52

- Dobrava — 110, 133, 139, 146,
151, 209, 211, 231, 232, 246, 270,
271, 275, 277, 284

Dobravica — 40

Dobropolje — 88, 99

- Dobrnji — 21, 31 59, 133, 137,
139, 140, 146, 148, 151, 154, 156,
157, 209, 211, 220, 229, 269, 270

Dolčič Emil — 30, 109, 149

Dole pri Litiji — 48, 51, 54

Dolenci — 191

- Dolenja vas — 26, 31, 84, 225,
269, 317

Dolenje polje — 317

Dolenji Lazi — 84

- Dolenjska — 8, 26, 40, 54, 55, 62,
63, 74, 83—86, 89, 97, 119, 134,
140, 152, 177, 209, 222, 223, 240,
251, 254, 270, 318, 320, 329, 340,
367

- Dolenjske Toplice — 35, 74, 106,
280, 297, 304, 306, 309, 312, 313,
336

Dolenje Sušice — 306

Dolga vas — 79, 262, 316

Dolšče — 44

Domžale — 2.29, 230

Donje Statiive — 188, 191

Dovjak Marjan — 19

Draga — 246

Draganiči — 190

Drašiči — 192—198, 200
Drava — 267
Drobnič Vincenc-Cene — 9, 11
Drška — 91
Dunaj — 282
Dvor — 83, 122, 139, 177, 203,
209, 210, 223, 231—233, 251, 252,
282, 297, 299, 302—304, 306, 307,
331, 347, 354—357

E

Einspiller (dom. poročnik) — 152,
158, 159
Eržen Mirko — 7, 354
Eršte Milka — 350
Evropa — 131, 132, 179, 224, 309

F

Faberjev križ — 306, 308
Ferdber — 311—313
Ferdreng — 312
Fiju Alojz — 16
Francija — 267
Frankič Osikar — 153
Fridrihštajn — 317

G

Gabrič Franc — 361
Gabrijele — 49
Gabrje — 68, 105
Gabrovka — 51, 247
Gaj — 56
Gale — 10
Generalski Stol — 84, 190
Generalni štab — 293
Geneth (nemški stotnik) — 162
Gerlovič Alenka — 289
Gerovo — 55
Glavni štab NOV in PO Hrvat-
ske — 188, 191
Glavni štab NOV in PO Slove-
nije — 20, 23, 24, 34, 39, 40,
64, 73, 81, 84, 85, 89, 119, 120,
127, 149, 157, 177, 188—191,
196, 206, 207, 225, 228, 233,

235—239, 249, 270, 287, 289,
296, 340—342, 349, 360, 364,
369—371
Globodol (D., G., Sr.) — 59, 111,
157
Gmajna — 91, 178
Golišče — 228, 229
Goli vrh — 300
Golobja Jama — 316
Golobinjek — 58, 158, 160—162
Golo — 121
Golo brdo — 105
Golovec — 320, 323—326
Gomila — 60, 153
Gonars — 221
Goodwin M. James — 229
Gorenja vas — 56, 130, 153, 244
Gorenji Log — 230
Gorenjska — 40, 41, 94, 322, 327
Gorica — 71, 188
Gorjanci — 14, 34—36, 40, 46,
47, 55, 56, 61—64, 71, 72, 77,
109, 191, 192, 200, 209, 281
Gornji 'križ' — 211
Gorski kotar — 34, 70, 83, 84, 98,
191, 319, 362
Gospič — 344
Gotenica — 240, 314, 317
Gotna vas — 65, 91, 92
Gradenc — 133, 140, 141, 151,
220, 253, 254, 257, 281
Gradišče — 233, 248, 281
Grčarice — 26, 31, 311, 317
Grčice pri Črmošnjicah — 21
Griblje — 55
Gr:č — 74
Gričice — 358
Grm — 46, 65, 66, 67, 84, 95, 105
Grmada — 156, 157, 272
Grofja miza — 306, 307
Grom Vida — 92
Grosuplje — 24, 55, 63, 70, 84,
88, 89, 96, 98, 103, 110, 121,
142, 159, 166, 185, 189, 209, 222,
225, 228, 241, 247, 322, 323
Grupa odredov:
— tretja — 11
— peta — 13
Gumnišče — 98, 322, 323, 325

H

Heutige (nemški poročnik) — 99, 103
 Hinje — 77, 91, 99, 144, 217, 227, 240, 242, 246, 252, 253, 260, 281, 300, 301, 304—306, 355
 Hitler Adolf — 95, 131, 132, 267, 283
 Hmeljnik — 56
 Hočevje — 91, 101, 137, 166, 178, 185, 357
 Hojs Ivan — 7
 Horjul — 320
 Hotavlje — 244
 Hotič — 230
 Hrastje — 222
 Hrastov dol — 246
 Hrib — 127, 128, 306
 Hrovatiče — 294
 Hrvaška — 34, 35, 39, 188, 340, 292, 293, 296, 319
 Hrvaški brod — 42
 Hrvatsko primorje — 84
 Hrzič Ivan-Dušan — 276, 290, 291
 Hudo — 57, 88

I

Ig — 8
 Illova Gora — 88, 89, 166, 185
 IOOF — 23, 94
 Inštitut za zgodovino delavskega gibanja — 7
 Istra — 179, 309, 310, 313
 Iška — 12, 1320, 323, 357, 359
 Iška vas — 11, 13
 Italija — 22, 24, 62, 75, 98, 127, 131, 134, 175, 180, 217, 221, 224, 267, 282, 313, 319, 352, 363, 367
 Ivančna gorica — 248
 Ivanja vas — 160
 Ivanje sedlo — 233

J

Jablan — 71, 72, 153
 Jagodnik — 169
 Jama pri Dvoru — 122, 151,

154, 155, 170, 186, 190, 203, 205, 218, 220, 223, 224, 229, 231, 240, 249, 251, 253—256, 270, 303, 304, 331, 347, 348, 354—317, 383
 Jančič Miloš-Niiko — 30, 109
 Jasnica — 264, 317
 Jastrebar — 306, 307
 Jastrebarsko — 55, 190, 295
 Javornik — 240
 Jelen dol — 217
 Jelinič Borivoj-Borči — 221, 222, 291
 Jerenga — 169
 Jerman vrh — 50, 51
 Jesenice — 188
 Jordan kal — 160, 161
 Jones William — 81
 Jugorje — 16
 Jugoslavija — 40, 74, 132, 172, 187, 239, 267, 283, 287, 309, 315, 343, 369
 Jurjeviča — 114, 117
 Jusupov Sergej — 233, 261

K

Kačja rida — 60, 70—72, 153, 157, 159
 Kahlin Vojka — 350
 Kal — 139, 297, 299, 300, 302, 304
 Kal pri Dolah — 48, 49, 51, 52
 Kal (V. in M.) — 159
 Kalnik — 83
 Kamence (D. in G.) — 65
 Kamenica — 35
 Kajno brdo — 246, 248
 Kandija — 66
 Kanit hrib — 301
 Kapiteljski hrib — 66—68
 Kardelj Edvard — 18
 Karlovac — 55, 84, 188—191, 240, 293
 Karlove pod Trško goro — 111
 Karteljevo (D. in G.) — 112, 159, 166, 169
 Kastelic Franc — 7, 71, 257, 290, 292, 336
 Kašt — 196, 200

Kerin Mirko — 294
 Kerne Alojz — 74
 Kidrič Boris-Peter — 257, 371
 Kiitni "vrh — 186
 Kladuški hrib — 182
 Klana — 55
 Klanjšček Zdravko — 7
 Kleč — 203, 217, 241
 Klinja vas — 262, 264
 Knežja njiva — 81
 Kobe Janek — 7, 71, 109, 335, 336
 Kobe Roman — 71, 109, 336
 Koblarji — 225, 226
 Kocjan Milan — 109
 Kočarija — 44
 Kočevje — 8, 24—27, 31, 55, 63, 64, 68, 70, 72—78, 81—86, 88, 89, 90, 96—98, 113, 114, 117 do 119, 124, 133, 134, 137, 140, 143', 148, 151, 159, 202, 203, 209, 211, 217, 222—227, 239—241, 246, 251, 252, 258—260, 262—265, 268, 270, 280, 282, 283, 297, 300, 302, 304, 305, 307, 310, 311, 313, 315—318, 320, 356, 357, 358, 369
 Kočevska Reka — 128, 310, 311, 314, 315
 Kočevski Rog — 14, 63, 77, 127, 134, 154, 204, 261, 282, 286, 297, 302, 304, 305, 308—310, 314, 357, 358, 363
 Kolman Alojz-Marok — 28
 Kolpa — 8, 19, 74, 77, 188, 189, 191, 192, 194—196, 222, 260, 262, 282, 311, 312, 315, 362
 Kompolje — 105
 Komipoljska dolina — 177, 253, 297
 Komarna vas — 358
 Konjski hrib — 127
 Konjsko — 260
 Konec — 106
 Koprivnik — 42, 81, 262
 Kordiči — 192, 194, 200
 Korinj (V. in M.) — 91, 99, 242
 Korita — 157, 160, 277
 Korenitka — 153, 269, 272
 Koroška vas — 92

Korpusi :

NOVJ:

- IV. hrvaški — 189, 191, 192, 198
- VII. slovenski — 5, 40, 41, 64, 74, 77, 83—86, 90, 96, 97, 106, 108—110, 113, 119—121, 128, 133—136, 147, 150—152, 158, 159, 163—165, 170—172, 175, 179, 188, 189, 201, 204, 209, 218, 222—225, 228—231, 235 do 237, 239, 240, 243, 246, 247, 251, 253—255, 258, 269, 271, 279—283, 286, 289, 296, 297, 299, 304, 306, 309, 310, 313, 314, 316, 317, 320, 322, 332, 336, 337, 340, 341, 348, 352, 356, 361, 364, 367, 368, 371
- IX. slovenski — 120, 175, 179, 188, 283, 341

četniški :

- srpski prostovoljski (SDK) — 310

italijanski:

- XI. armadni — 24—26

nemški:

- II. SS tankovski — 54, 55
- III. SS tankovski — 34
- LXXXXVII. armadni — 310

Kosmač Franc — 118

Kos Marko — 276

Kos Stana-Špela — 6, 7

Kostanjevac — 191

Kostanjevica na Krki — 34, 40 do 46, 48, 49, 53—56, 62, 64 do 68, 70, 98, 110

Kot (D. in G.) — 137

Kot pri Ribnici — 114, 117

Kot pri Smuki — 242, 253

Kozjek — 210, 272, 357

Kožar Jože (Petruška Srečko) — 5, 9, 11, 12

K o ž i j e k — 179, 180, 184, 233

Kraigher Boris — 19

Kralj Ivan (dom. poročnik) — 153, 156, 158

Krapina — 71

Krasinec — 192

Krašič — 190, 191, 200,

Krašnji vrh — 200
 Kravski vrh — 242, 305, 306
 Kresnice — 228, 229
 Kriška vas — 206, 246
 Križ Ladislav (dom. major) —
 110, 185
 Krka — 6, 13, 27, 34, 35, 37, 40,
 42, 53, 55, 56, 59, 62—64, 66,
 67, 70—72, 83, 89—91, 93, 98,
 101, 107, 110, 122, 127, 133 do
 137, 139—142, 144, 146, 151,
 152, 154, 166, 170, 174, 184 do
 186, 203, 209, 211—213, 218,
 220, 222—224, 232, 233, 240,
 241, 243, 246, 251—257, 259,
 260, 269—271, 273, 275, 277,
 279, 280, 281, 283, 284, 286, 297,
 299, 300, 302—307, 309, 310,
 331, 339, 347, 355, 357, 359, 363

Krmačina — 196
 Krmelj — 34, 50, 164, 165
 Kronovo (D. in G.) — 110, 111,
 166, 168
 Krška vas — 49, 88, 241
 Krvava peč — 235, 357
 Krvavčji vrh — 193, 198, 199
 Krušni wh — 269
 Kupci n a — 192
 Kupinec — 294
 Kutina — 210
 Kuzarjev kal — 65—68, 71, 153,
 157, 159, 223
 Kveder Dušan-Tomaž — 296,
 371
 Kunče — 306, 307

L

Lačen grič — 210
 Lah Boriivoj-Boris — 297
 Lafenice (D. in G.) — 166, 168
 Lakovnice (D. in G.) — 91, 92,
 94
 Lanišče — 98, 323
 Lašče — 121, 139, 150, 151, 154,
 170, 177, 185, 186, 202, 203, 206,
 211, 219, 222, 240, 242, 243, 251
 do 256, 281, 284, 286, 297, 300,
 303, 304, 335, 339, 348, 356, 363
 Lavrica — 320, 322, 323

Laze — 73
 Laze nad Krko — 91, 99, 185
 Laze pri Dolskem — 229
 Ledeca vas — 43
 Legija 98. črnih srajc — 20
 Lehman Friderick — 176
 Leskošek Franc-Luka — 336
 Leskovec — 246
 Lešnica — 111
 Lika — 84
 Lindner (nemški kapetan) —
 153, 156
 Lipa — 301
 Lipje (M. in V.) — 137, 139, 151,
 185, 252—254, 281, 286, 355
 Lipljene (M. in V.) — 121
 Lipoglav — 55
 Lipovec (V., Sr. in M.) — 209,
 212—214, 232, 240, 251, 257,
 277, 303
 Lipovec pri Kostelu — 260, 264
 Lisec — 210, 273, 277
 Litija — 40, 52, 170, 188, 225,
 228—230, 275
 Livold — 78, 81, 262, 263, 312,
 313, 316
 Ljubljana — 7—9, 11, 13, 24, 27,
 28, 40, 54, 55, 60, 62, 63, 70,
 74, 76, 77, 80, 83—85, 88—90,
 96—98, 104, 105, 110, 113, 120,
 121, 132—134, 158, 166, 170,
 175, 180, 187, 209, 221, 222, 224,
 228, 239, 246, 267, 268, 280, 314,
 318—330
 Ljublanica — 320
 Ljubljanska pokrajina — 24, 25,
 34, 40, 132, 152, 165, 313, 340
 Ljubljansko barje — 320
 Ljubič Mirko — 318, 324, 327
 Log — 320
 Logatec (D. in G.) — 25, 175 do
 177, 180, 181, 183, 234
 Löhr von Alexander — 282
 Lokve — 190
 Lopata — 253, 304
 Loški potok — 128, 240
 Lož — 8
 Ložina — 98
 Ložine (D. in G.) — 114
 Luče — 357

Luizijska cesta — 190
Luknja — 153
Luška gorica — 307
Luštek Miroslav — 127
Luža — 154, 307

M

Mačkin hrib — 232
Mačkovec — 262
Mačkovec pod Trško goro — 57,
67, 110, 11, 210, 220
Mačkovec pri Dvoru — 140, 142,
303
Mačkovec pri! Ljubljani — 11,
179
Madžarska — 224, 282
Majnik Ivo-Bems — 14, 15
Magovec — 192, 194, 200
Mahovnik — 316
Makedonija — 267
Makoše — 98, 117, 225—227, 260
Mala gora — 77, 78, 121, 122,
124, 202, 223, 225, 226, 241, 242,
260, 262, 297, 300, 302, 316, 355
Mala Peca — 185
Mala Slevica — 115
Male Vodenice — 43
Mali Gaber — 186
Malkovec — 166
Malo Mraševo — 40
Maribor — 51
Marin Kamilo — 108, 336
Marinc Marjan — 71, 336
Marinča vas — 299
Marin Darko — 182, 336
Mam Janez-Črntomir — 95
Martinja vas — 164
Mavrlen — 19, 259, 340
Mavrečiči — 294
Mašun — 310
Mdedvedjek — 159, 164, 185, 268
Meničanin Dušan — 218
Meniška vas — 72, 306, 307, 312
Metlika — 14, 17, 63, 188, 191
do 193, 195, 198, 199, 224, 287,
293
Meuze — 267
Mežnar Franc — 37
Mihovec — 92

Mihailovič Draža — 283
Milki — 84
Mirna — 49, 55, 60, 133, 164, 165,
170, 275
Mirna peč — 57—59, 61, 111,
133, 137, 140, 151, 153, 156 do
161, 163, 164, 166, 172, 174, 223,
246, 268, 272, 275, 355—357
Mirt Franc — 361
Mišič Mihael-Miha — 5, 7, 28
do 30, 32, 57, 81, 82, 109, 149,
297
Mladenovič Ratomir — 257
Mlaka — 11
Mokre — 11
Mokronog — 133, 164, 165, 170,
356
Mokro polje — 34, 65
Molnik — 323
Mente Cassino — 131
Moor John — 180
Morava — 85, 310—312
Moravče pri Gabrovki — 55
Moslavina — 83, 190
Mozelj — 81
Mramorovo — 235
Mraševo (D. in G.) — 72, 90
Mrežnica — 19
Mrvar Anton — 38, 90, 361
Mrzlo polje — 35
Muhaber — 67
Muhov breg — 311
Muljava — 152, 178, 185
Mum Alojz — 213

N

Nanos — 263
Nemčija — 95
Nemška loka — 270
Nemška vas — 166
Normanidija — 175
Notranjska — 8, 27, 40, 54, 55,
62, 70, 74, 85, 86, 119, 134, 140,
144, 177, 194, 209, 233, 238 do
240, 242, 367
Nova gora — 170
Novak Jože — 7
Novi Lazi — 85, 312, 315
Novo mesto — 14, 20, 24—28, 34,

42, 55—65, 67, 68, 70—73, 75,
76, 83, 84, 88—98, 101, 105, 106,
110—112, 121, 122, 133, 134,
137, 140, 142, 151—153, 156 do
160, 162, 164, 165, 168, 172, 177,
185, 186, 200, 209, 211, 212, 218
do 220, 222—224, 239, 241, 246,
251, 258, 259, 267—269, 271,
272, 277, 278, 281, 282, 284, 297,
299, 302, 304, 312, 331, 355 do
358, 369

Novo selo — 35, 36

O

Občine — 153, 170, 186, 229, 231,
232, 267—278, 280

O dredi :

- Belokranjski — 15, 83, 98,
121, 140, 192—194, 198—200,
259
- Dolenjski — 8, 83—85, 89, 111,
121, 127, 133, 134, 136, 137,
140, 170, 185, 222, 243, 246,
248, 272, 275, 281
- Istrski — 83, 121
- Kamnš.ko-zasavski — 229
- Krimski — 11
- Notranjski — 83, 85, 89, 98,
121, 140, 180, 233, 243, 246,
310
- Vzhodnodolanski — 24, 25
- Zapadnodolenjski — 13, 24
- Zumberačko-pokupski — 35

OF — 23, 26, 43, 48, 190, 206,
221, 332, 333

Ogulin — 34, 55, 71, 84, 188, 190,
240

Onek — 263, 264

Operativna cona IV. štajerska

— 120, 175, 188, 225, 228, 237,
341

Operativni štabi:

- 6. in 11. brigade — 229, 240,
241, 243—245, 251, 269—271
 - slovensko-hrvaški — 188, 198
 - za boj proti bandam — 247
- Oražem Karel — 5, 9
Orlaka — 186, 207, 211

Orle — 95, 320, 322—326

Ortnek — 113, 121

Ortona — 131

Osilnica — 55, 315, 316

Osrednek — 58

Ostri vrh — 59, 218, 219, 277

Ostrog — 46

Oštarije — 34, 84

Otavice — 225, 226

Otočec — 19, 111, 343

Ozalj — 42, 188, 191

P

Padež — 180, 233

Paka — 301

Paljugi — 37—39

Panwitz (nemški general) — 192,
198

Papier Franc — 213

Pavla vas — 166

Pavlinov hrib — 155, 172

Pečka — 304—307

Petrinci — 128

Petrosjan Vanja — 252

Petrova vas — 311, 312

Pezdirc Janez — 338

Pijava gorica — 322, 323

Pikovnik — 233, 234

Pisarovina — 292, 293

Pivka — 224

Planina — 101, 127

Plešivec — 144, 212

Plešivica — 37—39, 45, 295, 296,
303

Pleterje — 42

Podbukovje — 210

Podgora — 177

Podgozd — 137, 151, 154, 170,
185, 203, 209, 304

Podgrad — 35, 72, 88, 90, 92,
105, 106

Podhosta — 137, 142, 204, 251,
254, 259, 273, 280, 281, 283, 304,
306, 307, 312, 358

Podlipa — 210, 277

Podljuben — 72

Podstenice — 54, 77, 307, 308

Podtabor — 203, 301

Podturn pri Dolenjskih Topli-

cah — 77, 80, 81, 177, 253, 273,
 281, 283, 300, 304, 306, 309
 Pogance — 65
 Poganeč (sedaj Pogonik) — 228
 do 230
 Pojavnik Ivo — 71, 336
 Poklek — 36, 37, 45
 Pokupje — 34
 Poljane (Kočevske) — 77, 81
 Poljane (pri Dolenjskih Topli-
 cah) — 273, 309, 340
 Poljane pri Mirni peči — 168,
 169
 Poljane (Velike) — 121, 177
 Polje — 307
 Poljska — 131
 Polki:
 italijanski:
 — 6. topniški — 26, 27
 — 23. pehotni — 27
 — 24. pehotni — 27
 — 73. pehotni — 26
 nemški:
 — 1. donski — 190, 192
 — 1. lovski — 192
 — 1. SS tankovski — 54, 55, 57,
 63
 — 3. kubanski — 190, 192
 — 13. SS policijski — 278, 283
 — 14. SS policijski — 34, 54, 89,
 91, 101, 123, 133, 151, 158, 247,
 251, 280, 283
 — 17. SS policijski — 304, 320
 — 19. SS policijski — 54, 75, 80,
 81, 86, 89, 151, 299, 304
 — 25. SS policijski — 304
 — 112. topniški — 54
 — 131. grenadirski — 54
 — 132. grenadirski — 54
 — 134. grenadirski — 54
 — 194. grenadirski — 54
 — 303. grenadirski — 54, 55
 — 314. grenadirski — 54, 55, 56,
 63, 80
 — 901. tankovski grenadirski —
 54
 — planinskih lovcev »Admont«
 — 54, 55, 190, 299, 304
 — Variagov — 299, 306

Kvisliinški:
 — 2. nedičevcev — 310
 — 4. nedičevcev — 310
 Polom — 77, 81, 89, 114, 202,
 203, 226, 227, 240, 260
 Polšnik — 52, 231
 Polževo — 246
 Ponikve — 31, 86, 103, 178, 185,
 271, 272
 Popivoda Pero — 146
 Postojna — 40, 55, 76, 80, 98,
 113, 140, 187, 240, 318
 Potočar Anton — 144, 145, 149
 Prapreča vas — 145
 Praipreče — 140
 Pravutina — 191
 Prečna — 71, 137, 157, 211, 218,
 219, 223, 251, 356
 Prekrižje — 190
 Preserje — 98
 Preska — 52
 Preska pri Dobrniču — 229, 231,
 233, 269—271, 273, 275, 277
 Prevole — 77
 Prazid — 240, 310, 312
 Preža — 312
 Prežganje — 229—231
 Pribiše — 259
 Pri cerkvi — 301
 Primča vas — 253
 Primorska — 40, 85, 134, 179,
 225, 283, 370
 Primskovo — 229
 Primož — 13, 140, 141, 154, 281,
 304
 Pristava — 92
 Pristavica pri Velikem Gabru
 — 186
 Prodnik Stanko — 32
 Pugled — 203
 Ptuj — 255

R

Račje selo — 154, 170
 Račna (Mala in Velika) — 91,
 101, 225, 228
 Radatoviči — 56
 Radeče — 40, 41, 51, 52

Radina gorica v Zumberku — 18
 Radna vas — 111, 112, 159, 166
 Radohova vas — 152, 247
 Radoviča — 192, 193, 194, 196 do 198, 200
 Radoviči — 192, 193, 200
 Radovlja — 48
 Rajhenburg (sedaj Brestanica) — 55
 Radulja — 57, 72, 109, 112, 169
 Rajndol — 312, 315
 Raka — 48, 49
 Rakek — 31, 55, 83, 98, 121, 176, 177, 179, 180, 184, 222, 235, 239, 240, 241
 Rakitna — 233
 Rakitnica — 98, 260, 264, 317
 Rakov hrib — 180
 Rakovnik pri Birčni vasi — 92, 95
 Rapljevo — 241, 301, 355
 Rašica — 55, 85—88, 105, 178, 184
 Ratež — 46, 61, 65 •
 Ratje — 242, 252
 Ravna gora — 46
 Rdeča armada — 114, 131, 267
 Rdeči kal — 160, 210, 247, 277
 Rdeči kamen — 304, 305, 307, 310
 Reber — 210, 275, 277
 Rečina — 310
 Reka — 71, 74, 84, 190, 282, 310
 Remergrund — 311
 Ribnica — 6, 8, 24, 25, 70, 78, 80, 85, 89, 102, 113—124, 126, 128—130, 137, 139, 140, 142, 144, 147, 151, 159, 166, 173, 177, 203, 222, 223, 225—227, 240, 246, 260, 280, 314, 316—318, 320, 354, 355, 358
 Riharjevec — 229
 Rim — 175
 Rinža — 79, 262
 ROA (Ruska osvobodilna armada) — 283
 Rob — 178, 179, 180
 Robidnek — 228
 Rodine — 60

Rogati hrib — 311
 Romunija — 131
 Rosalnice — 192, 193, 197, 200, 293
 Rösener Erwin — 132, 176, 206, 299
 Rotouz — 193
 Roznjan Franc-Stane — 19, 146, 157, 257, 371
 Rožni dol — 73
 Rožnik — 320
 Rudnik — 316, 322, 323, 328
 Rumanja vas — 72, 281
 Runčec — 111
 Rupa — 56
 Ruperč vrh — 71, 73, 74, 91, 92
 Rupnik Vuk — 176

S

Sadinja vas pri Dvoru — 111, 203, 209, 210, 212, 218—220, 277, 280, 299, 302, 303
 Sajevec — 114, 117
 Samobor — 35, 55, 190, 191
 Sap — 325
 Sava — 34, 35, 40, 41, 51, 53, 74, 76, 85, 133—135, 152, 228—230, 233, 267, 268, 271, 297
 Schumacher Erich — 206, 281
 Schwiebus — 91
 Seč — 226, 313
 Sekuliči — 56
 Sela pri Jugorju — 71
 Sela pri Hinjah — 304
 Sela pri Sv. Pavlu — 248
 Sela pri Rudniku — 323
 Sela pri Sumberku — 21, 59, 135, 142, 154, 185, 186, 207, 209, 210, 218, 249, 270, 275, 277, 351
 Seljan — 122, 225
 Semič — 55, 193, 258, 259, 262, 340
 Semič Stanko-Daki — 145
 Sevnica — 51, 55, 64, 96, 152, 164, 165, 168, 356
 Sinovica — 122
 Sirkov vrh — 193, 196
 Sisak — 190
 Skrajnik — 81, 260

- Slamna vas — 192, 193, 198, 200, 296
 Slančji vrh — 164
 Slavefiči — 293, 295
 Slivnica — 121, 184
 Slinovce — 44
 Slovenija — 22, 33, 39, 40, 63, 68, 81, 83, 84, 90, 96, 127, 134, 147, 175, 187, 188, 201, 224, 235, 257, 267, 283, 294, 304, 319, 341, 343, 366
 Slovensko primorje — 34, 309
 Smrečna — 180
 Smuka — 55, 77, 137, 144, 151, 154, 185, 202, 203, 209, 211, 217, 218, 223, 240, 241, 242, 251, 253, 254, 259, 286, 300, 302—304, 306, 347, 356
 Snežnik — 8, 310
 SNOS — 282, 292, 332
 Sobračje — 229, 248
 Sodražica — 55, 80, 96
 Somrak Ivan — 338
 Sostro — 323
 Sošice — 35, 56, 191
 Soteska — 137, 211, 240, 241, 358, 363
 Sotla — 74
 Sovjetska zveza — 131
 Spodnja Slivnica — 84
 Spodnji log — 313
 Srbija — 239, 267, 343, 369
 Srebrniče — 91
 Srednja vas — 193
 Srednji vrh — 166
 Stara cerkev — 118, 262, 264
 Stara gora — 99, 112, 137, 139, 140, 141, 300, 304
 Stara vas — 42
 Stare žage — 112, 174, 270, 309, 313
 Stari Log — 88, 151, 202, 203, 217, 223, 240, 241, 304, 305, 307
 Stavča vas — 140, 170, 186, 202, 203, 218, 220, 259
 Stepišnik Jože — 227, 345
 Stična — 13, 151, 170, 185, 189, 206, 222, 225, 241, 243, 246—248, 252, 275
 Stojdraga — 35, 36, 38, 39, 53
 Stranska vas pri Žužemberku — 13, 92, 136, 142, 211, 220, 222, 255, 283—286
 Straža (D. in G.) — 27, 72, 137, 142, 159
 Stražišče — 233
 Struge — 241, 297, 299—302, 304, 306, 355, 356
 Studenski vrh — 242
 Suha krajina — 27, 84, 86, 127, 134, 137, 143, 151, 177, 179, 185, 202, 209, 211, 217, 222, 223, 239—241, 243, 246, 251—254, 258, 260, 270, 278, 280—283, 299, 300, 303, 304, 307, 319, 331, 355—358
 Suhor — 17, 194, 198, 199
 Sv. Ana pri Mimi peči — 60, 153, 157, 160, 161, 246, 268, 269, 271, 272
 Sv. Ana pri Ribnici — 203, 300, 302
 Sv. Anton — 99, 101, 102, 103, 106, 129
 Sv. Duh — 111
 Sv. Florijan pri Novem mestu — 92, 94
 Sv. Frančišek pri Ribnici — 114, 117
 Sv. Frančišek (cerkev pri Kočevju) — 317
 Sv. Gregor — 103, 140, 177
 Sv. Jana — 189, 191, 295, 296, 300
 Sv. Jurij (pri Tržišču) — 164 do 168
 Sv. Jurij pod Kumom — 52
 Sv. Križ — 133, 231, 247, 275
 Sv. Lenart — 169, 323
 Sv. Mohor — 45
 Sv. Nikola — 192, 200
 Sv. Peter — 166, 305—307
 Sv. Peter na Krasu (danes Pivka) — 310
 Sv. Rok pri Novem mestu — 84, 90—92
 Sv. Rek pri Stični — 244, 247
 Sv. Rok pri Velikih Laščah — 86, 99, 103, 104, 106, 129

Sv. Rok pri Žužemberku — 140,
148, 284, 285
Sv. Urban — 199
Svibno — 231
Svinski vrh — 304
Svržaki — 195, 196, 199, 293

g

Salka vas — 77, 78, 80, 260, 263,
264, 316
Šentjanž — 48—50, 54, 166
Šentjernej — 18, 32, 55, 110, 140,
159
Šentjurij na Dolenjskem — 111
Šentrupert (na Dolenjskem) —
13, 18, 133, 186
Šenturje (sedaj Podtabor) — 84
Šentvid pri Stični — 151, 177,
185, 186, 206, 209, 210, 218, 222,
224, 225, 232, 241, 243, 244, 246
do 252, 268, 271, 272, 275
Šercer Ljubo — 11
Šeruga Janez — 255, 256
Šifre operacij:
— Wolkenbruch — 55
Široki vrh — 192
Škočjan — 48, 49, 56
Škofljica — 98, 322—324, 327
Škrilj — 233, 311
Škrjance pri Novem mestu — 84,
90, 91
Šmarje — 222, 225, 227, 323
Šmarjeta — 56, 166, 168, 169, 210
Šmartno pri liliji — 229
Šmaver — 157
Šmihel pri Novem mestu — 105
Sola oficirska glavnega štaba —
192, 287
Sola podoficirska — 136
Štajerska — 40, 41, 83, 225, 256,
270, 271, 370
Štalcerji — 70, 85, 311, 312, 315,
316
Štalcerski hrib — 311
Štampetov most — 6, 175, 176,
178—181, 185, 187, 188, 225, 233,
235, 238, 239, 356, 357
Štatenberk — 57, 133
Stepanja vas — 327

Štimac Vladimir — 7
Štolfa Milko — 7
Štrukelj Ivan-Hrust — 30
Šuišnjar — 260
Šušteršič — 10
Švajger Anton — 188, 136
Svara Dušan-Dule — 5, 32

T

Tanaskovič Rajko — 30
Temenica — 156, 158, 166, 170,
185, 248
Težka voda (G. in D.) — 91, 92,
105
Tlake — 98
Tolsti vrh — 180, 227, 235
Tomaševce — 35
Tomaševič — 84
Topla reber — 154, 155, 204, 242,
243, 283, 300, 302, 303—307, 347,
353, 356, 358, 363
Topli vrh — 358
Topusiko — 294
Tounj — 190
Travna gora — 104, 109, 113, 125,
240
Travnik — 128
Trbinc — 153, 246
Trebča vas — 140, 218—220, 232
Trebel j evo — 229
Trebelno — 48, 51, 55, 56, 59, 61,
133, 137, 140, 152, 165, 166, 170,
211, 212
Trebnje — 20, 21, 35, 55, 59, 60,
63—65, 67, 70, 83, 96, 133, 137,
140, 146, 151—153, 156, 160, 164,
166, 172, 173, 186, 209, 232, 268,
271, 275, 277, 356
Trebnji vrh — 154, 272
Trnovec — 203
Trst — 74, 84, 85, 120, 121, 175,
180, 187, 209, 222, 224, 239, 267,
310, 313
Trška gora — 55—57, 67, 70, 110,
112
Tržiče — 301
Tržišče — 110, 164—170, 356
Turjak — 5, 9, 10, 11, 32, 33, 84,
103, 105, 121, 178, 184, 187, 322

Turner Franc-Kostja — 149
Turnšek Boža — 256

U

Uršna sela — 35, 71—74, 84, 90
Ušive — 74

V

Valenčak Vlado — 62
Valična vas — 186
Vavta vas — 72
Velika gora — 128
Velika Loka — 137, 154, 170, 229
Velika Slevica — 86
Velika Stanga — 229
Velike Bloke — 240
Velike Dole — 186
Velike Lašče — 11, 24, 31, 70, 75,
80, 85—89, 96—100, 102—108,
110—114, 117, 119, 124, 129,
134, 137, 140, 142, 151, 159, 166,
177—179, 184, 187, 209, 235, 240,
246, 253, 259, 260, 264, 268, 280,
299, 301, 318, 320, 357, 369
Veliki Gaber — 170, 178, 186,
268, 271, 356
Veliki vrh — 323
Veliko Globoko — 101, 107, 111
Veliko Lipje — 133
Verd — 175, 180, 183, 234
Vesel Alojz — 292
Veselica — 193, 197
Vevče — 229
Videm — 71, 103
Vidmar Stane — 20, 86
Vidošiči — 196, 198, 200
Vimolj — 311
Vinica — 189, 191, 193, 222, 311
do 313, 362
Vinice pri Ribnici — 114
Vinja vas — 106
Vinji vrh — 184
Vinkov vrh — 142, 203, 209, 212,
219, 220, 235, 251, 284, 289, 297,
299, 302, 303, 305
Visejec — 355
Visla — 267
Višnja gora — 34, 185, 206, 218,

222, 225, 241—243, 246—248,
252
Vivodina — 191, 192, 194, 200
Vodenice — 47
Vojna področja:
— Belokranjsko — 340
— Dolenjsko — 340
— Istrsko — 237
— Notranjsko — 233
Volčja jama — 229
Volmut Jože — 347, 348
Vrbovec — 74, 89, 226
Vrbovsko — 190
Vrčice — 262
Vrh — 170
Vrhnika — 25, 176, 177, 180 do
182, 184, 318
Vrhovni štab NOV in POJ — 24,
40, 90, 149, 163, 222, 225, 239,
249, 341, 371
Vrhovšek Franc-čičerka — 13
Vršič — 316
Vrhtrebnje — 21, 154, 271, 275
Vukasović Filip — 190
Wilson (general angloameriških
sil) — 187

Z

Zaiboršt — 47
Zabrdje — 153
Zabrdo — 246
Zabukovje (D. in G.) — 166
Zadolje — 260
Zadvor — 320, 323
Zafara — 20, 21, 133, 135, 137,
140—144, 146, 147, 148, 172, 211,
222, 286
Zagorica — 186, 271
Zagorje ob Savi — 229
Zagradec — 13, 20, 152, 211, 218,
255, 355, 357
Zagreb — 40, 42, 63, 74, 85, 120,
152, 188, 189, 221, 267, 268, 293,
296
Zajc — 14, 16
Zajacko selo — 190
Zajčke polje — 316
Zalisc — 211, 277
Zalog — 98

Zaplotnik Bogdan — 30, 92
 Zalokar Vinko — 109
 Zapo tok — 11, 12
 Zapudje — 55
 Zavinek — 48
 Zavrh — 179, 211, 219
 Zbure — 168, 169
 Zdenac — 190
 Zdenska vas — 6, 55, 88, 91, 95
 do 103, 105—107, 111, 129, 142,
 146, 155, 177, 178, 368
 Zgornje Blato — 322, 323
 Zgornji Boštanj — 51
 Zidani most — 19, 40, 41, 83, 96,
 152, 164, 175, 209, 224, 239
 Zobec Jože — 7
 Zorko Edo — 361
 Zupanc Aco — 5, 7, 142

Z

Žabja vas — 28, 31, 39, 42, 66,
 105

Žalna — 84, 96
 Žaloviče — 169
 Železno — 269—271, 275
 Zelna — 260
 Zigen Tihomir — 136
 Zimarice — 314
 Žirovnica — 121
 Žlebič — 55, 84, 113, 297, 318
 Znudrl Bogomir — 238
 Zumberk — 13, 14, 20, 21, 34, 42,
 55, 59, 63, 71, 188, 189—191,
 294
 Zupanšek — 240
 Žužemberk — 35, 64, 65, 70, 111,
 133—142, 144—148, 150—152,
 154, 164, 166, 172, 174, 203, 206,
 209^—211, 218—220, 222, 232,
 240, 242, 254, 255, 269, 273, 275,
 277, 278, 280, 281, 283, 284, 286,
 297, 299, 302, 304, 347, 348, 355
 Zvirče — 84, 86, 88, 99, 137, 139,
 142—144, 151, 202, 203, 240, 242,
 252, 301, 305, 355, 356

V S E B I N A

UVODNA BESEDA.....	5
PRVI PARTIZANSKI TOPOVI.....	8
O turjaškem in prlmoškem topu.....	8
O topovih, ki so jih poslali zavezniki.....	16
USTANOVITEV IN BOJI TOPNIŠTVA XV. DIVIZIJE ...	23
Formiranje topniških enot pri XIV. in XV. diviziji in prvi boji.....	28
Prvi divizion na Hrvaškem.....	34
Ofenziva XV. divizije v obsavskem pasu.....	39
Boji za Kostanjevico.....	42
Boji za Bučko, St. Janž, Dole in Kal.....	48
Prve resnejše izkušnje topništva.....	53
Topništvo XV. divizije v oktobrski ofenzivi.....	54
Napad na Novo mesto.....	62
V blokadi Novega mesta.....	70
Napad na Kočevje.....	74
Znova v blokadi Novega mesta.....	83
Napad na Velike Lašče in Rašico.....	85
Se vedno boji pred Novim mestom.....	88
Mobilizacija novih borcev.....	94
S topovi na Zdensko vas.....	95
Preureditev topništva in formiranje zaščitnega bataljona	108
Trška gora.....	U0
Ofenziva VII. korpusa in šest napadov na Ribnico, od teh pet s topništvom.....	113
USTANOVITEV I. SLOVENSKE ARTILERIJSKE BRIGADE	131
Žužemberk	134
Svečana proslava ustanovitve I. slovenske artilerijske brigade.....	149
Nad trebanjske utrdbe.....	151
Se Mirna peč.....	158
Tržišče.....	164
O uporabi topništva v ofenzivi VII. korpusa.....	172
Stampetov most.....	175
Bela krajina in boji okrog Metlike.....	188

V Suhi krajini.....	202
Med Žužemberkom, Ajdovcem, Laščami in Smuko . . .	203
Spopadi s četrtim domobranskim bataljonom.....	209
Okrepljeni napadi na cestne in železniške prehode . . .	222
Na progi Kočevje—Ribnica.....	225
Poganeč pri Litiji	228
Še enkrat na Štampetov most.....	233
Artilerija VII. korpusa.....	235
Spopadi v Suhi krajini.....	239
Napad na št. Vid.....	243
Novi spopadi z domobranskimi bataljoni.....	251
Še enkrat na Kočevje.....	258
Operacija Občine.....	267
V akcijah le še posamezna orožja.....	280
V Crmošnjicah.....	286
Preplah.....	289
Po nove topove na Hrvaško.....	292
Napad na Struge in Vinkov vrh.....	297
Na obronkih Roga.....	304
Na desnem boku IV. armade.....	309
Preureditev sil in napad na Kočevje.....	313
Na Ljubljano.....	320
POLITIČNO IN KULTURNO-PROSVETNO DELO.....	331
IZVIDNIŠKO-OBVEŠČEVALNA SLUŽBA.....	337
TEHNIČNA SLUŽBA.....	340
SLUŽBA ZVEZ.....	346
SANITETNA IN VETERINARSKA SLUŽBA.....	350
Sanitetna služba.....	350
Veterinarska služba.....	352
INŽENIRSKA SLUŽBA.....	354
INTENDANTSKA SLUŽBA IN PRESKRBA.....	360
SKLEPNA BESEDA.....	366
OPOMBE IN VIRI.....	373
SEZNAM STAREŠIN.....	388
SEZNAM TOPNIČARJEV.....	
SEZNAM PADLIH.....	
KAZALO KRAJEV, ENOT IN IMEN.....	405
VSEBINA	

Knjižnica NOV in POS 23/1

Ureja komisija za zgodovino
sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij
pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije
Predsednik komisije Zdravko Klanjšček

Borivoj Lah-Boris

PRVA SLOVENSKA ARTILERIJSKA BRIGADA

Rokopis je odobrila komisija za zgodovino
na seji dne 14. februarja 1974

Strokovna recenzenta
Zdravko Klanjšček in Jože Novak

Lektor Ferdo Fischer

Opremil Vladimir Lakovič
Skice izdelal Vladimir Štimac

Tehnični urednik
Jože Certalič

Založila Partizanska knjiga Ljubljana
zanjo Milko Štolfa
in odbor Prve slovenske artilerijske brigade
zanj Miha Mišič

Natisnila in vezala tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani
aprila 1975 v 1000 izvodih

Klišeje izdelala klisarna »Ljudske pravice« v Ljubljani

Po mnenju št. 421-1/74 Republiškega sekretariata za prosveto in kulturo je
knjiga oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.

ODBOR BORCEV I. SLOVENSKE ARTILERIJSKE BRIGADE SE ZAHVALJUJE NASLEDNJIM ORGANIZACIJAM ZDRUŽENEGA DELA, KI SO S SVOJIMI PRISPEVKI OMOGOČILE IZDAJO TE KNJIGE:

Splošno gradbeno podjetje »PIONIR« Novo mesto, »SLOVENIJA VINO« Ljubljana, »ZITO« Ljubljana, »POSLOVNO ZDRUŽENJE TEKSTILNE INDUSTRIJE« Ljubljana, »GENERALEXPORT-YUGOTURS« Ljubljana, »COMMERCE« Ljubljana, »ISKRACOMMERCE« Ljubljana, »NOVOLES« Novo mesto, Tovarna zdravil »KRKA« Novo mesto, »BEKO« Ljubljana, »GOSPODARSKO RAZSTAVIŠČE« Ljubljana, »INTERTRADE« Ljubljana, »CONTAL« Ljubljana, »GOMACOMERC« Ljubljana, »ASTRA« Ljubljana, »SLOVENIJA CESTE« Ljubljana, Gradbeno podjetje »BEŽIGRAD« Ljubljana, Gradbeno podjetje »OBNOVA« Ljubljana, »MERCATOR« Ljubljana, TOZD »INVESTA« Ljubljana, »EMONATEX« Ljubljana, »PLETENINA« Ljubljana, »LESNINA« Ljubljana, Komunalno podjetje »TREBNJE«, Hotel »TURIST« Ljubljana, »GOZDNO GOSPODARSTVO« Novo mesto, »KMETIJSKA ZADRUGA« Trebnje, Trgovsko podjetje »TKANINA« Ljubljana, »ZDRUŽENO ŽELEZNIŠKO TRANSPORTNO PODJETJE« Ljubljana, »TIP-TOP« Ljubljana, »GORJANCI« Novo mesto, Trgovsko podjetje »NAMA« Ljubljana, Trgovsko podjetje »TOTRA« Ljubljana, »INDUPLATI« Jarše, »CENTROMERKUR« Ljubljana, »IMP« Ljubljana, »ELEKTROTEHNA« Ljubljana, Hotelsko podjetje »SLON« Ljubljana, »DOLENJSKA BANKA IN HRANILNICA« Novo mesto, »KONSTRUKTOR« Ljubljana, Tovarna »DANA« Mirna, Trgovsko podjetje »IZBIRA« Ljubljana, »JUGOBANKA« Ljubljana, »STANOVANJSKO PODJETJE« Trebnje, Trgovsko podjetje »TRELES« Trebnje, »PROLES« Ljubljana, »GIPOS« Ljubljana, Trgovsko podjetje »DOLENJKA« Novo mesto, »GRADBENO OPEKARSKO PODJETJE« Mirna, »KONIM« Ljubljana, Gostinsko podjetje »ŠESTICA« Ljubljana, »CVETLIČARNA« Ljubljana, »KEMOFARMACIJA« Ljubljana, »ALPE-ADRIJA« Ljubljana, »SLOVENIJA PROJEKT« Ljubljana, »SMELT« Ljubljana, »TERMIT« Domžale, »TRAK« Mengeš, »MLINOSTROJ« Domžale, »VIATOR« prometno, hotelsko in turistično podjetje, Ljubljana, »DEKORATIVNA« tovarna dekorativnih tkanin Ljubljana, Skupščina občine »LJUBLJANA ŠIŠKA«, krajevna skupnost »ŽUŽEMBERK«.